CLAVDII ESPENCEI THEOLOGI PARISIENSIS DE EVCHARISTIA, EIVSQVE ADORATIONE, LIBRI QVINQVE.

EIVSDEM TRACTATVS DE vtraque Missa, quarum alteram publicam, alteram priuatam nonnulli appellant.

Nunc primùm exeunt opera Gilberti Genebrardi Theologi Parisiensis, Diuinarum Hebraïcarúmq; literarum professoris Regij.

AD D. HIERONYMVM BVRGENSEM *Catalaunensem Episcopum & Comitem.*

PARISIIS,
Oliua Petri l'Huillier, via Iacobæa.
M. D. LXXIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

D. HIERONYMO

BVRGENSI CATALAVNENSI EPISCOPO ET COMITI GILB.

GENEBRARDVS THEOLOGVS Parisiensis, diuinarum Hebraïcarúmque literarum professor Regius.

DVÆ OMNINO causæ, amplißime pontifex, me ad editionem librorum de Eucharistia, post auctoris Spencæi clarißimi Theologi mortem impulerunt, quarum alteram duxi è Spencæo ipso, alteram ex operis vtilitate atque materia. Primùm tribus ante obitum mensibus, dum velocem tabernaculi sui depo-
sitionem, velut Mæandrius olor, præsentisceret, cum la- 2.Pet.1.
chrymis & fletu absolutum opus meæ curæ & fidei commendauit. Afferebat rationem suæ canitie dignam, se valdè cupere, vt cultus & religionis suæ singulare monimentum apud posteros extaret, quo se in ea fide mori, in qua esset natus, omnis ætas agnosceret.

Hanc enim Diui Hieronymi sententiam totidem ver-
2.Mac.6. *bis vsurpabat, & Eleazari sanctißimi viri recorda-tione, se recreans seniorem se aiebat, quàm vt vllo modo pietatis ardorem minueret vel dißimularet, quamuis tum omnia impiis & à vera religione alienis hominibus concessa, ac cruces sanctis & Catholicis deinceps parata propositaque viderentur. Sibi hoc vnum dolere vehementer, quòd per se suas vigilias in lucem proferre, iam non à morbo sineretur, sed cogeretur amicorum operam corrogare, quos sciebat grauibus aliis negotiis distractos. Quid non facerem, quid non susciperem, eius præsertim causa, qui me semel in amicitiam receptum, ad supremum vsque spiritum dilexit, quantisque potuit beneficiis & honoribus coluit? Apud hæreticos præcedentium amicorum omnis memoria morte aboleatur, omnis veteris amoris, societatis & consuetudinis suauitas ex animis superstitum deleatur & pereat, vti apud eos nulla esse potest firma amicitia, quos scelus, impietatis studiorúmque nefariorum coniunctio copulauit. At apud nos Catholicos, quos vnius veri Dei agnitio, vnius Ecclesiæ sancta cõmunio, eorundem sacrorum participatio, æqualis fidei confeßio, idem religionis & virtutis amor, vna párque doctrinæ profeßio Spiritus sancti munere, in vita conciliauit, etiam post mortem valeat, vigeat, duret charitas, & illud sapientißimi Salomonis perpetuò*
Prou.10. *constet, Memoria iusti in benedictionem. Nam certè Sanctorum communio, quam Apostolico Symbolo habemus consecratam, non cum vita cessat, cùm etiam per ipsam moneamur charitatem & neceßitudinem*

inter viuos contractam pertinere ad mortuos, vt siue illi assumpti sint in cœlum, siue iusto Domini iudicio in ciuitates refugij, quousque purgatis via pateat in cœlestem Hierusalem, in quam nihil conspurcatum, nihil immundum ingreditur, fructum aliquem veteris amoris à viuis consequantur, & vicißim in viuos conferant. Sed hic locus latius patet, quàm vt epistolæ angustiis comprehendi valeat. Nunc altera causa est, quoniam de mysterio Christi omnium maximo scribebat, quod quantò nobilius, pretiosius & magis salutare, tantò pluribus maculis à Satanæ ministris aspergitur. Quæ Satanicæ fraudes, quæ artificia, quia probum doctúmque minimè latuerunt, sic de eo disseruit, vt minutißima quæque illustrarit, quæcunque attinent ad sacri huius institutionem, ritum, cultum, religionem, honores per totum orbem terrarum, quàm latè procurrit Christianum nomen, receptos diligentißimè est persecutus, atque aperuit errorum turbidos fontes, quos sibi recentes hæretici Lutherus, Zuinglius, quique in sinu Zabuli Bezam apud inferos expectat, Caluinus, derelicto fonte aquæ viuæ foderunt. Non enim primi istarum hæresum fabri sunt & artifices, etsi eas tanquam ingeniorum suorum commenta imperitis hominibus venditare soleant, sed in aliena vitula ararunt, & cisternas pridem à putidis & indoctis hæreticis defossas, à sapientißimísque maioribus nostris dißipatas recluserunt atque refoderunt. Quæ tractatione nihil potest esse iucundius, nihil vtilius, nihil aptius, his præcipuè temporibus, quibus Gallia nostra cœpit suos detergere oculos & retectas Cal-

Num. 35.
Apoc. 21.
Ierem. 2.
Iud. 25.

uinitarum ſordes conſpicere, atque mirabile illud Dei iudicium contueri, quo vnico vulnere triumphantes hæreticæ coniurationis principes omnes, iuſtiſsima & potentiſsima Chriſtianiſsimi Regis manu ea in vrbe extincti ſunt, quam pridem ad prædam, direptionem, cædem, incendium deſignauerant. Etſi autem hi libri fortaſſe proximè eius mortem euulgari debuerant, vt funeris & teſtamenti eſſent comites, parentis vultum quoquo modo cernerent, & iucunda recordatione complecterentur, tamen ſumma Domini prouidentia hoc ipſo tempore opportuniſsimè exeunt, quo plurimus hæreticorum in Catholicam concurſus, vt quos viuens viua voce, viuíſque ſcriptis ad reſipiſcentiam conuocauit, eos iam reſipiſcentes, & ad ſanitatem redeuntes ſcriptis poſthumis, nunquam morituris, etiam mortuus confirmet. Ad animos enim ſanandos firmandóſque plurimum refert quis quiſque fuerit, qualis vixerit, quantam authoritatem tenuerit quàm magnam ingenij opinionem reliquerit, quæ tanta in hoc fuit, eam vt Aduerſarij valde ſemper metuerint, & adhuc quoque metuant. Teſtis impuriſsimus Beza impuritatis omnis magiſter & doctor, dum hunc, auctorem librorum de continentia aduerſantium vagis libidinibus & ſpuriis concubitibus, quos peculiari libro Geneuæ conſtituit, tantùm audet circumſcribere, non item appellare, ne de nomine agnitus, contrariæ ſententiæ defenſor, impuritatis iſtius nebulas ſtatim diſsipet.

Bezæ liber de Polygamia ſpurios concubitus Geneuæ cõſtituit.

His verò vt pleniora eſſent, adiunximus ex ipſius in Epiſtolam ad Philemonem commentariis, quos e-

tiam fœtus posthumos mihi veluti testamento tradidit, Tractatum de Missa priuata & publica, si tamen vlla priuata, in qua munus publicum, minister publicus, fructus communis, omnia communia, solemnia, publica, præter vocem fortasse, quæ etsi non intenta est, nec ad remotiorum aures pertingit, at dona, munera, sacrificia pro sacerdote & populo ipso offert, vt de priscis sacrificationibus dictum reliquit Apostolus. Idque profectò fecimus, quoniam materia de cultu Eucharistico coniuncta videtur cum argumento de vtraque Missa. Vbi enim in Ecclesia rectius Eucharistia, id est, corpus & sanguis Domini, quàm in sacris Missarum solemnibus colitur? Vbi sanctius diuinos honores accipit? Præterea semel aliquando, quum inter nos colloqueremur de ipsius operibus in certos tomos digerendis, recordor habuisse eum in optatis, vt tomus vnus opusculis destinaretur, inter quæ numerabat doctas illas digreßiones, quas commentariis in vtramque ad Timotheum & vnam ad Titum immiscuit, ac pœnituisse, quod non eas initio seorsim priuato contextu edidisset. Vtinam autem Deus immortalis Carolo Lotharingo, per quem ingentia gerere solet, hanc reseruet palmam, vt quemadmodum lectißimæ & ditißimæ eius bibliothecæ, ex asse hæres est institutus, quod ille merito exoptabat, actu, non tam ipsius quàm literatorum gratia, compleat, atque perficiat, cuncta vt eius opera, quæ nunc temerè, sine ordine & vagè per diuersas officinas & bibliothecas peregrinantur, in vnum corpus coalescant, ne quicquam de tanti viri monumentis tempus edax rerum, proborúmque nomini

An aliqua sit priuata Missa.

Hebr. 5.

inimica mortalitas conficiat. Tibi interim ista dicāda existimauimus, quòd Auctor, quo familiarißimè vtebare, te precipuè coluit, & te, si viueret, officiosius coleret, siue quia (quod ille in primis semper studuit) fratri suo charißimo viro nobilißimo & minimè malo, vt plene noster fieret, pro tuo Episcopi munere persuasisti, siue quia in ipsius vicem, me dulcißima eius præsentia & consuetudine orbatum, antequam cognosceres, leuare, amare, in tuis reponere cœpisti. Ad hunc modum pij viri Manibus duplici via gratificari mihi videor. Nam & diuina illius opera immortalitati consecrare diligentißimè studeo, & dulces amicorum eius reliquias studiosißimè colo.

Vale, Deique concessu ac munere saluus, incolumis, fœlix alios aliquot ipsius libros nondum in lucem prolatos expecta. Lutetiæ Idibus Ianuarij 1573.

DE CLAVD. SPENCÆO ET GILB. GENEBRARDO EXIMIIS THEOLOGIS, LIBRI PROSOPOPOEIA.

Ad Lectorem.

Vna fides, & idem studium coniunxerat Illos,
Spicula quos mortis soluere nulla queunt:
Vnus enim moriens æternùm fœdera sanxit,
Me dedit & sacræ pignus amicitiæ.
Alter, ne tanto solus frueretur amico,
Me iubet in doctas ipse venire manus.

Natal. Derrondeau
Theologiæ Bachalaureus.

AD D. GENEBRARDVM DOCTOREM THEOLOGVM ET LINGVÆ sanctæ professorum Regium, I.C.Bar.Theol.

Doctum Espencæum quo prosequerêris amore,
Et quanti faceres, quando superstes erat:
Si quis adhuc dubitat, petit & certissima amoris
Signa tui, possunt millia multa dari.
Illo sed nullum manifestius esse videtur,
Quàm quod dat præsens cernere cuique liber.
Permotus siquidem precibus morientis amici
Excudi curas hæc pia scripta typis.
Quæ mirabuntur, fidei licet improbet hostis,
Et meritas laudes postera secla dabunt.
Immortale paras defuncto ita nomen amico,
Argumenta animi dans, Genebrarde, pij.
„ *In viuos non verus amor se ostendere tantum,*
„ *Aut hominum debet prospera fata sequi.*
„ *Post vitæ excessum quisquis non pergit amare,*
„ *Ille proculdubiò fictus amicus erat.*

ΕἸΣ ΤΟ' ΕΣΠΕΓΚΑΙ'ΟΥ

τοῦ Θεολόγου ὀνομαστοτάτου καὶ ὀρθοδοξοτάτου σύνταγμα περὶ εὐχαριστίας.

Χριστὸς ἀειζώοιο πατρὸς λόγος, ἰσοφυής τε,
Ἔκ τε θεοῦ ὁ θεὸς, καὶ φάος ἐκ φάεος
Παρθενικῆς μητρὸς τέκος οὐρανόθεν καταβαίνων
Αὐτομαθὴς ἀδύτων ἠγὸς ἐπουρανίων,
Πολλὰ μὲν ἀνθρώποισιν ὑπέρτατα θαύματα ῥέξας,
Πατρῴης ἀγάπης σύμβολον ὄψε πόρεν.
Αὐτοῦ σάρκα φαγεῖν, καὶ ἀληθῶς πινέμεν αἷμα,
Νέκταρ τῶν νοερῶν ἀμβροσίην τε χορῶν.
Τοῦτο Καπερναΐτης ἀπαναίνεται, αἱρετικός τε
Σκληρὸν φησὶ λόγον, μηδὲ θεῷ δυνατόν.
Ἀλλ᾽ Ἐσπεγκαῖος κήρυξ ἐτυμόθροος ὀρθῆς
Πίστιος· εἰνδ᾽ ἔργοις ἔξοχος εἰνδὲ λόγοις.
Πάντας ἁμαρτινόους κατελέγχει, εὖ ἀποδείξας
Σῶμ᾽ ἄρτιν Χριστοῦ, γνήσιον αἷμα ποτόν.
Τρὶς μάκαρ, ὃς ζωὸς πίστιν φθίμενός τε διδάσκει,
Ἐσπεγκαῖος ἔχει χάρμα τοσοῦδε κλέους.

Ν. Γυλ. Αὐρ. Γαμβ.

LIBER PRIMVS, QVI EST DE EVCHARISTIÆ ADORATIONE.

LIBER SECVNDVS, QVI EST DE VIATICO, ET MVLTIPLICI Eucharistiæ asseruatione.

LIBER TERTIVS, QVI EST DE VTRIVSQVE IN CHRIsto naturæ adoratione.

LIBER QVARTVS DE PRISCIS CVLTVS EVCHARIstici aduersariis.

LIBER QVINTVS DE MODERNIS CVLTVS EVCHARIſtici aduerſariis.

Finis capitum quinque librorum de Eucharistia.

CLAV. ESPENCEI THEOLOGI PARISIENSIS DE EVCHARISTIA, ET EIVS ADORATIONE,

LIBER PRIMVS.

Argumentum totius operis. Cap. I.

CVM ESSEMVS Pisciaci anno 1561. & quantoperè vrgeremus,& à ministris extraordinariis cõtenderemus ac exigeremus, quod est in Eucharistiæ sacramēto longè præcipuum, hoc est, Dominici corporis atq; sanguinis in iis sacrosanctis mysteriis præsentiam, tantoperè contrà illi refugerent, restitarent, abhorrerent: subiit mirari, id nobis à duodecim Ecclesiæ, si Deo placet, reformatæ delectis adeò pernegari, quod ex eis duo selecti, mihi alias nominati, totidem ex nostratibus non adeò ægrè concesserant. Horum, inquam, autoritatem, iure apud eos alioqui magnã, cur iidem abnuissent, & abnuere ita pergerent, vehementer admirabar. Quærentique causam, fuit qui mihi tandem responderet, se ex eis nonnihil subausculta sse, quasi subdubitarent me ex hac, siquidem eam obtinerem, præsentia, illaturum adorationem, hoc est, dogma peræquè illis odiosum & inuisum. Tum ego, illaturus, inquam, sum quod in bona & vera consequentia inferendũ videre mihi videbor. Et certè ad eum totius retrò Ecclesiæ Catholicæ ritum probandum, pro-

pugnandúmque videbar mihi aliquantulum paratus:sed iussus sum de rebus multò aliis subitò pedem cum eis conferre. Aliquantò pòst in fortuito ea de re colloquio doctus quidam & multæ tum lectionis, tum etiam eruditionis Episcopus non minus mirabatur eum à nobis cultum sic vrgeri, cuius tamē, præter vnum Augustinum, & eius quidem locum vnicum, nullus in Ecclesia veteri testis, nullum extaret, graue præsertim & amplum, plerúmq;, nec eleuatum, sed autoritate præditum testimonium. Vtrunque igitur nunc viderimus, & quàm rectè sequatur adoratio præsentiam, vel comes potius, adeóque coniuncta sit, & eius ritus cultúsque in Ecclesia non vnū testem aut testimonium, verùm adeò multorum, adeóque grauium & locupletum testium, vt vniuersalem inde coniicere ac colligere liceat consensum Christi fidelium. Quanquam vnà vtrunque, simul, quod aiunt, & semel videre fuerit: & huius enim ritus cultúsque Ecclesiastici ratio, certa constans & firma Ecclesiæ de hac præsentia fides est & confessio, vt Christum nimirùm Deum hominē, vbi vbi fuerit, adorandū, sic proinde corpus eius & sanguinem, vbi præsentia cumque creduntur, & agnoscantur, personalis cum diuino VERBO vnionis ergò adoranda. Ideóque vt qui præsentiam non agnoscūt, & adorationem negant, suo dogmati consentientia dicunt, & iniuriam suo, vt ita loquar, iure faciunt: ita qui præsentiam nobiscum (dissimiliter licet) docent & vrgent, adorationem tamen contra nos alij quidem indifferentem ponunt & statuunt, alij verò deponunt & destituunt, non magis sibi quàm nobis consentanea, aut minus dissentanea scribunt. Is est hodiernus vertiginis & contradictionis vbique spiritus: is dissensionis, cuius nihil interest quod dicat, modò contradicat: Hæc huius seculi mens, quod ait Poëta,

Martial. *Insequeris? fugio fugis? insequor:*
5.124. *Velle tuum nolo, perdite: nolle volo.*

Nos autem redeamus ad Deū pacis, & qualis hic fuerit Apostolicus, hoc est, Ecclesiæ primitiuæ, adeóque Catholicæ, ritus, discamus simul & doceamus.

Testimonium Patrum Graecorum. Cap. II.

EGitur Dionysius, autor hauddubiè peruetustus (neque enim quis is fuerit, hîc disputamus) de iis quæ in sancta Synaxi olim iam fierent, suo (hoc est, prisco adeò) seculo tractans, Pontifex, ait, diuina munera laude prosecutus, sacrosancta & augustissima mysteria conficit, & quæ antè laudauerat, venerãdis operta & abdita signis, in conspectum agit, diuináque munera reuerenter ostendit. Ac multi quidem sola in signa diuina prospiciunt: ipse autem diuino semper spiritu ad excelsa & sublimia signorum sensibilium initia, mysteria, & spiritualia exemplaria, spiritualibus siue intellectualibus mentis oculis intuenda, pontificali dignitate, merito, ac officio, munditiáque singulari, animi diuini, & sensus ad hæc arcana percipienda cæteris capacioris, attollitur. Et opertus quidem proponitur diuinus panis, & benedictionis calix. Nec procul à fine spiritualis tantæ rei sensus, Sic, inquit, venerandissima cõsummat & perficit mysteria, eáque laudata & eximiis prædicata laudibus, oculis subiicit, & in astantium conspectum agit. In signis illis diuinis, panis vtique ac vini specie, sanctè ac reuerenter ante omnium aspectum propositis. Vides hîc veterem Eucharistiæ populo ad colendum priùs quàm vescendum, qui etiamnum obseruatur, vt & ibi Scholiastes obseruauit, ritum. Vbi optauerim populum diligentiùs ex hoc pio patre doceri & admoneri, vt ne in signis tantùm hæreat, sed ad res etiã ipsas, cum sacerdote illi præeunte assurgat. Quid quod hic beatus pater sub eiusdem spiritalis sensus initium sic orat & inuocat? Sed ô diuinũ penitus sanctúmque mysterium, obducta tibi significantium operimenta signorum dignanter aperiẽs, nobis palam atque apertè lucesce, nostrósque spiritales oculos singulari & aperto lucis tuæ fulgere imple. Sic ille. Est autem oratio religionis actus, & inuocatio cultus adorationis. Et idem ex Damasceno, seniore an iuniore non magis hîc quàm paulò antè contendo, retentum obseruatúmque discere est, qui vbi de sanctis & incontamina-

Ecclesiast. Hierarch. cap. 3. part. 2. & 3.

Oratio ad sanctã Eucharistiam.

tis Christi mysteriis fidem tradidit Catholicam, ad eorũ etiam cultum sic hortatur, Proinde cum omni, ait, timore ac conscientia pura, & fide indubitata accedamus, & omnino fiet nobis quo modò credimus non dubitantes, & veneremur ipsum omni tum corporis, tum animi puritate. Accedamus autem desiderio ardenti, manus in crucis modum formantes, Crucifixi corpus suscipiamus, vt ignis in nobis, desiderij assumens eo ex carbone ignitionem, comburat peccata nostra, & illuminet corda nostra, & participatione diuini ignis igniamur, ac deificemur. Carbonem vidit propheta: carbo autẽ simplex non est, sed igni vnitus. Sic panis communionis non panis simplex est, sed vnitus diuinitati. En Christi corporis hîc venerandi rationem, eius nimirum cum Deo vnionem. Quo etiam spectans, vtroque Damasceno anterior Eusebius Emissenus, an Emesenus nihil hîc quoque interest, Græcus, credo, scriptor, sed cuius nihil præter paucas conciones, easque Latinas, extet, quod equidem audierim: Sit igitur penes Gratianum citantem, fides, & editionem Parisiensem, in lucem hunc edente D. Gagneio, anno 1547. Ait ergo, Sicut hoc, quod in te Deus læsa curauit, infecta diluit, maculata detersit, in Baptismo vtriq;, non oculis, sed sensibus tuis credis, siue sunt credita (sensibus scilicet interioribus) ita & tu, cùm ad reuerendum altare salutari cibo, potúque reficiendus accedis, sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honore mirare (vel honora, mirare) mente continge, cordis manu suscipe, & haustu maximè interiore assume. Hic, dices, scriptor, quisquis sit, exigit cultum & vsum, sed interiorem, quem non controuertimus. Et hunc quoque, respõdeo, cum exteriore coniunctum volumus, vt cum esu sacramentali spiritualem. Ad eandem humanæ Christi naturæ cum diuina vnitæ in iis mysteriis præsentiam respiciens os illud aureum, D. dico, Ioannes Chrysostomus, non sine stomacho, sic inuehitur in rarò communicantes, Considera, quæso, mensa regalis est apposita, ipse rex adest, tu astas oscitans? Sordescunt tibi vestimenta, & nihil est tibi curæ? Squalet vitiorum sordibus animæ pallium, nec vlla rei tam absonæ initur ubi ratio? At pura

Lib. 4. cap. 14.

Manus in crucis modum formare.

Esa. 6.

De consec. dist. 2. can. Quia corpus. homil. 5. Paschali.

Homel. 61. ad Antiochen. 3. ad Ephes.

ſunt veſtimenta, pura eſt animæ tuæ ſtola: Menſæ igitur accumbe, adora, & communica. Per ſingulos dies venit rex diſcumbẽtes inuiſurus, omnes alloquitur, &c. In cuius etiam liturgia paſſim obſeruare eſt, & ſacerdotem & diaconum capitibus in terram inclinatis tremenda hæc & horrenda ſacra cum reuerentia & pietate adorare, & *Clerus & populus adorabant.* populum, vt idem faciat, hoc eſt, eadem inclinatis humi ceruicibus adoret, admonere. Sacerdos, inquit, ſequitur diaconum, & vadit ad oblationem. Et capitibus in terrã ter inclinatis, ſumunt, hic quidem corpus, ille ſanguinẽ. Et paulò pòſt, Diaconus exclamat, Capita veſtra Deo inclinate. Sacerdos orat, cælitus reſpice Domine, ad ſeruos tuos inclinantes tibi ſua capita. Non enim inclinarunt carni & ſanguini, ſed tibi metuẽdo & humano Deo. Et, Attende Domine Ieſu Chriſte Deus noſter de ſancto habitaculo tuo, & de throno gloriæ regni tui, & veni ad ſanctificandum nos, qui in excelſis vnà cum patre ſedes, & hîc nobiſcum inuiſibiliter ades, &c. Vt hic ſui ſimilis longè abeſt, vt Chriſti in cœna præſentiam cum eiuſdem *Christus simul in cœlo, & in cœna.* in cœlo præſentia colliddat, quod & legere eſt in ſuperioribus homiliis, Quotquot hîc communicamus, cogitemus quòd Filius corpus eſt & ſanguis, qui ſupra cœlos reſidet, quique immortali Dei potentiæ proximè conſiſtit. Quòd illum ſurſum ſedentem, & incorruptibili vicinum virtuti deguſtamus atque delibamus. Et in quadam oratione de diuitiis & paupertate, cum aliis aliquot excuſa, Et erat inquit, duplex in Heliſæo Helias, ſuprà *4 Reg 2.* & infrà, Noui quòd beatum iudiceris iuſtum illum, ve- *Christus Helias duplex in cœlo, & in terra.* litque veſtrûm vnuſquiſque ipſe eſſe. Quid ſi vobis demonſtrabo aliud quiddam multò maius illo nos omnes accepiſſe? Nam Helias quidem veſtem ouillam dimiſit diſcipulo, Filius verò hominis aſcendens, ſuam ipſius carnem nobis reliquit (in ſacris vtique myſteriis) vt hũc *Homil. 2. ad Antioc.* locum alibi ſuppleuit & expoſuit, homilia cum aliis alibi in hanc rem nobis allegata, Quidni ergo pater hic & ſentiret & teſtis eſſet Chriſtum quà hominem (de hoc enim præſentiæ modo lis eſt) conſecratione præſentem, à clero populòque fideli ſolitum adorari, cùm & ante conſecrationem, eundem abſentem, ſed mox adfuturũ,

Catechumeni adorabant, vt habet hoc loco Basilij quoque Liturgia.

Cap.7.par. 3. Energumeni adorabant.

Homil. 3. & 4. contra Anomoeos.

adorari & à catechumenis solitum idem in eadem liturgia testetur? Diaconus, Precamini Catechumeni Dominũ. Populus, Domine miserere. Sacerdos, Domine Deus noster, respice super seruos tuos Catechumenos, quique tibi suas ceruices inclinarunt, ac dignos eos facito in tempore opportuno lotione renascẽtiæ, &c. Et à sacris enim non tantùm percipiendis, sed vel tantùm intuendis submoueri solitos extra delubrum Catechumenos, testis est vbi anteà, & alibi, sed in eodem opere Dionysius, vt & Energumenos & arreptitios. Et hos tamen adorare solitos, imo propemodùm, vt ita dicam, coactos testificatur sic Chrysostomus, Agitatos quoque ob eam rem Diaconus tempore illo adducit, & iubet caput inclinare, Cùm eos vnà cum fratribus orare non liceat, adducit eos, vt tu miseratus, & quia tam acerbè vexantur, & quia vocem reddere nequeunt, tua facultate ad eorum vtaris defensionem & auxilium. Cuius tum arreptitiorum adorationis, tum fidelium pro eis inter hæc sacta orationis rationem reddit hanc, quòd breui Christum velut pro tribunali sedere, & ipsis in sacramentis apparere futurum esset.

Adoratio extra vsum & à non communicantibus.

Et hîc habemus, opinor, non leue nec ambiguum testimonium, eius, de qua hodie tantoperè contenditur, adorationis extra vsum, hoc est, etiam à non communicantibus, tum Catechumenis & Energumenis, communicare prohibitis, tum etiam fidelibus, qui quotidie communicare iam olim tum desierant, de qua desuetudine homiliis primo loco allegatis, sic quiritabatur, O consuetudinem, paschæ scilicet tantùm tempore huc accedendi, imò desuetudinem. Frustrà quotidiè offerimus, & nequicquam aris assistimus, nullus est qui cõmunicet. Et quæritur in posteriore loco citatis homiliis, Se, hoc est, seruum, imò conseruũ concionantem ab ingenti & penè inaudita populi multitudine circunfundi, & cũ attẽtione ad finẽ vsq; dicẽdi patientissimè audiri: Cùm autẽ cõmunis ipse magister & dominus Christus, semet ĩ sacris mysteriis ostensurus est, vacuam atq; desertã reddi Ecclesiã.

Christi in cœna quòd in verbo maior præsentia.

Vt hic quoque longè abest ab eorum sententia, qui non aliam Christi in Sacramento quàm in verbo recognoscunt præsentiam. Et hîc etiam vides, laicis, vt vocant,

Laicis non

communicare cessantibus, clerum tamen offerre, & quotidiè offerre non desiisse. Vt ad hanc ergo tum Christi in sacris mysteriis, quàm in sermonibus maiorem, &c, vt ita loquar, præsentiorem præsentiam, & proinde adorationem redeam: Idem alibi de vtrâque sic concionatur, Hoc corpus in præsepe reueriti sunt (adorauerunt) magi, & viri barbari longè itinere confecto, cum timore & tremore plurimo adorauerunt. Imitemur ergo barbaros, nos cœlorum ciues. Illi cùm præsepe tantùm & tuguriū, nec eorum quicquā, quæ tu nunc intueris, viderent, summa cum reuerentia & honore accesserunt: Tu verò id non in præsepe, sed in altari: non mulierem quæ in vlnis teneat, sed sacerdotem præsentem, & spiritum perabundè super proposito diffusum sacrificio vides. Nec simplex, aut simpliciter, vt illi, corpus intueris, sed & eius potentiam, & omnem cognoscis administrationem, & nihil eorum quæ per ipsum facta sunt ignoras: & diligenter initiatus es in omnibus. Excitemur igitur, horrescamus, & maiorem quàm barbari illi, præ nobis feramus pietatem, vt non simpliciter nec frigidè accedentes, igni vehementiori accedamus. Quod dico, non vt non accedamus, sed ne temerè accedamus. Et in oratione de B. Philogonio, Rogo, ait, vos omnes, vt summo studio & alacritate velitis adesse, vt videamus D. N. in cuius iacentem ac fasciis inuolutum, horrendum sanè stupendumque spectaculum. Quid enim excusabimus, aut quam veniam obtinebimus, si, cùm ipse nostra causa è cœlis descenderit, nos ad eum vel ex ædibus ire grauemur: cùm alienigenæ barbarique accurrant, vt eum videant in præsepi iacentem? Tu verò ne breue quidem spatium emetiri sustines, vt hoc fœlici spectaculo perfruaris. Nam si cum fide accesserimus, proculdubiò videbimus eum in præsepi iacentem: Hæc siquidem mensa vicem explet præsepis. Nam & hic ponitur corpus Dominicum, non quidem fasciis, sicut tunc, sed vndiquaque Spiritu sancto conuestitum. Qui mysteriis initiati sunt, intelligunt quæ dicuntur. Ac magi quidem nihil aliud quàm adorarunt: tibi verò, si cum pura accesseris conscientia, permittimus vt sumas, & sumpto, domum abeas. Quibus haud absimi-

communicātibus, clerus tamen offerebat.

Homil. 24. in 1. Corin.

Matt. 2.

Magi Christū ad præsepe, Christiani ad altare adorātes.

Mēsa Domini Christi præsepe.

lia leguntur apud Theodoretum Cyrensen, Chrysostomo vel æqualem, vel non multò certè posteriorem. Natus, ait, Christus in præsepe, brutorum animalium mensam, ponitur, simul hominum brutam & ratione carentem naturam accusans, & suum erga homines amorem manifestans, quòd cùm nutritor ipse Deus sit, secundum humanitatem, hominum cibus fit, qui magna & brutali ignoratione laborabant. Nunc verò, cùm brutorũ ignorantiam humana natura abiecerit, & rationis vsum receperit, mystica hunc mensa excipit, præsepis illius typus facta, & homines erudiens: quòd cùm homo in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis irrationabilibus, & similis factus est eis: præsepe diuinum & spiritualem illum cibũ suscepit: postquàm verò in seipsum transiit natura, & imaginem diuinam circumiacêre manifestè cognouit, tunc posteà super rationalem mensam cibus ille transiuit. Sic vtroque prior sancta Synodus Nicena I. proponit Christum in diuina & sancta mensa κεῖσθαι, situm seu iacentem, agnum illum tollentem peccatum mundi, eiusque preciosum corpus & sanguinem fide contemplandum, & verè (ἀληθῶς) sumendum. Sic igitur Chrysostomus, Christi super mensa dominica præsentiam cum eiusdem in præsepi quondam præsentia confert & commendat, vt non minus velit nos nunc ad altare, quàm olim Magos ad præsepe dominum Iesum adorare. De quibus legitur, quòd puerum cum Maria eius matre inuentum, procidentes adorarunt, non minus eum nos inter sacerdotis manus, quàm inter virginis olim vlnas, præsentem adorare. Adeòque Chrysostomus concionari non dubitat nos ex altari sumpto Domino, quàm Magos ex præsepi viso Domino, plus hîc sumere, & nobiscum hinc auferre: non ita profectò concionaturus, nisi, quod & nusquàm non aliàs inculcat, aliam in mysteriis nostris, quàm merè spiritualem aut sola fide tum præsentiam, tum adorationem agnouisset. Annon enim clarè distinguit inter Magos & nos? Magi, ait, nihil aliud quàm adorarunt, tibi licet sumas, & sumpto domum redeas. Scimus alioqui pios omnes & Christi fideles & Deum, & quæ Dei sunt, corpore suo, nedum ani-

De prouidentia Sermone 10.

Luc. 2.

Psal. 48.

Matth. 2.

Præsentia alia quàm sola fide, aut tantùm spiritualis.

1. *Cor. 6.*

mo portare, ac secum veluti circunferre. Ad eundem Christi in mysteriis adorandi ritum hortatur idem Euangelicam literam enarrans. Quod quoniam paulò est prolixius, sic verba contraham, vt sensui nihil vel addam, vel imminuam. Imitemur, ait, Magorum deuotionem, & vt Christum cum eis videre mereamur, accurramus ad domum pueri, vt quem priusquam illi cernerēt, vndique timores & pericula: at vbi adorauerunt, securitas atque tranquillitas: nec iam eos stella suscepit, sed Angelus, adorando sacerdotes factos, muneribus etiam cum supplicatione oblatis. Et tu si Magus fortè sis, nihil te ad hunc regem introire prohibebit, adoraturus modò & honoraturus Dei filium venias, & honorem cum gaudio & tremore hunc offeras: sed caue ne Herodi efficiaris similis, & dicas, vt ego veniens adorem eum, cumque veneris, interimere coneris. Huius enim similes sunt, qui indignè abutuntur communione mysterij. Reus, inquam, hic est corporis & sanguinis Domini. Tales habent in se tyrannum Herode peiorem, nimirum Mammonam, qui cultores suos mittit ad Christum, vt specie quidem adorare videantur: eum verò quantū in ipsis est, interimunt, quem adorare ipsi simulant. Timeamus ergo ne quando supplicum speciem geramus & adorantium, opere verò existamus inimici. Eum igitur adoraturi, aurum ipsi offeramus, panem pauperibus &c. Mox inuehitur in fœminas ita molles, vt nisi mulis aduectę, spatio quanlibet exiguo à domibus veniant ad Dominum in spirituali præsepio videndum. Barbari, ait, illi priusquam Christum viderent, iter adeò longum confecerunt: tu verò ne videndo quidē, aut vbi videris, eos imitaris, sed ita eum relinquis, vt post illum ad mimum accurras. Eum inquam, in spiritali situm præsepio derelinquis, properas verò spectare iacentem in scena meretricem. Quibus hoc tādem est dignum suppliciis? Si quis se pollicceretur te introducere ad Regem, eumque tibi ostendere in ornatu Regio sedentem, tunc aulicæ maiestati theatrale spectaculum præponeres, cùm nihil hinc etiam commodi tibi quæreretur? At verò ex hac mensa spiritualium bonorum fons emanat, & hanc tu statim relinquēs, curris ad theatrum?

Matt. 2. *Homil. 9.*

Herodiani qui non adorant.

1. Cor. 11.

Mammona Herode peior.

Theatra post sacra.

Sanguis vi-uus è mensa Domini. Et vinum enim sanguinem de hoc nobis fonte largitur Dominus, qui quanquam ad mortis Dominicæ testimonium sumitur, vitæ tamen causa nobis efficitur. Tu verò sanctificationis poculum hausurus, huius relinquis fontem sanguinis, & ad diabolicum illum locũ festinas! &c. Annon & hîc Christi tam vt olim in præsepi, sic nunc in Eucharistia præsentiam, quàm eiusdem nobis hîc, Magorum illic exemplo adorationem vrget & commendat? Et ex Chrysostomi ergo publicis tum homiliis, tum eius, vt & Dionysij Basiliique liturgiis, & Germani Archiepiscopi itidem Constantinopolitani rerum Ecclesiasticarum theoria, constat sacerdotem post verborum super signa prolationem, ea ostentare solitum, vtique vt signata, In quæ signa consecratione transierant, adorarentur, prius ab ipso & diacono, ter aut etiam sæpius adorata. *Signa consecratione transeunt in signata.* Nam de introductione sacrorum donorum ad altare, si qui eorum qui sacerdote cum donis ingrediente humi procumberent, dona quæ deferebantur, tanquam Christi corpus & sanguinem alloquerentur & adorarent, ab ingressu præsanctificatorum (hoc est, aliis antè diebus consecratorum) donorum, deceptos exponit Nicolaüs Cabasilas. *Præsanctificata. Cap.24.* vt huius & illius sacrificij differentiam ignorantes. Hoc enim in ipso ingressu non sacrificata & nondum perfecta habet dona, illud autẽ perfecta atque sanctificata, Christi corpus & sanguinem. *Cap.39.* Quorum sacerdos factus particeps, ad populum conuertitur, & ostensis sanctis, vocat eos qui participare voluerint, iubet accedere cum Dei timore atque fide, neque dubitantes, quòd sit supra rationem id quod creditur, sed eorum dignitatem agnoscentes, & quòd æternæ vitæ causa sunt iis qui eorum sunt participes, credentes accedere. Ipsi verò pietatem ostendentes atque fidem, & adorant & benedicunt, & Iesum, qui in eis intelligitur, vt Deum celebrant: Et vt splendida sit glorificatio, ex propheticis eam verbis faciũt, *Psal.117.* Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, & apparuit nobis. Vbi Propheta eminus benedicit venientem in nomine Domini, & Dominum patrem dicens, & eum qui apparuit, eundem Deum esse dicit Iisdem ipsi quoque verbis vtentes, tanquam nunc venien-

tem & apparentem Christum benedicunt. En eundem propè cantum inter mysteria Græcis & Latinis.

Testimonium Doctorum Latinorum.

CAP. III.

ET ad hos igitur etiam veniamus. Ad eum Dauidis versiculum, Edent pauperes, & saturabuntur. Hieronymus, Pauperes, ait, Apostoli edent corpus Christi. Laudabũt Dominum, qui requirunt eum, per fidem & opera cognoscentes, quia ipse est panis viuus qui de cœlo descendit. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites, aliàs pingues, terræ, id est Apostoli vel cæteri sancti, manducauerunt corpus Christi, vt superius dixit, diuites, hoc est in fide, & opere & virtutibus: cognoscentes quia suauis est Dominus, Secutus fortè Arnobij sui scholion hîc de Christi corporis esu breuiter enarrantis. Et vtrunque ibidem fortè secutus etiam Augustinus, Vota mea, sacramenta corporis & sanguinis mei, reddam coram timentibus eum. Edent pauperes, humiles & contemptores seculi, & saturabuntur, imitabuntur. Viuent corda eorum in seculum, Nam cibus ille cordis est. Manducauerunt corpus humilitatis domini sui, etiam diuites terræ, nec sicut pauperes saturati sunt vsque ad imitationem, sed tamen adorauerunt. Et secunda in eundem locum expositione, Comedent pauperes. Inde erant piscatores illi Petrus, Ioannes, Iacobus, erat etiam publicanus Matthæus de pauperibus, qui comederunt, & saturati sunt, talia passi, qualia manducauerũt. Cœnam suam dedit, passionem suam dedit. Vota mea Domino reddam, sacrificium pacis, sacrificium charitatis, sacrificium corporis sui. Norunt fideles. Et quæ est tertia eiusdem loci enarratio, ad Honoratum de gratia noui Testamenti: Vota, inquit, sua Dominus, sacrificium vult intelligi corporis sui, quod est fidelium sacramentum. Ideò cõtinuò subiunxit, Edent pauperes, & saturabuntur. Hi enim saturabuntur pane qui de cœlo descendit, qui & cohærentes, & eius pacem dilectionémque seruantes, imitantur

Psal.21. *Ioan.6.* *Epist.120. cap.24. Cap.27.*

eius humilitatem. Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ. Superbos hoc loco diuites intelligere debemus, si rectè superius pauperes humiles intelligebamus. Nec frustrà hîc ita distincti sunt, vt pauperes quidem edant, & saturentur: diuites verò manducent & adorent. Et hi quippè adducti sunt ad mẽsam Christi, & accipiunt de corpore & sanguine eius, sed adorant tãtùm, non etiam saturantur, quia non imitantur. Manducantes enim, pauperes esse dedignantur, aspernantur Christum sequi, & similia perpeti respuunt, timore, non magnitudine, infirmitate ergo, non sanitate. Sed fama celsitudinis eius excitati à mortuis, & gloria nominis eius in Ecclesia vsquequaque diffusa, permoti, & ipsi ad mensam veniunt, manducant & adorant, non tamen saturantur, quia non esuriunt & sitiunt iustitiam. Tales enim satiabuntur in vita æterna, &c. Hactenus Augustinus, clarissimè ex Dauidicæ literæ spiritu sentiens, vt aliàs sępe, non bonos tantùm, sed etiam malos quoque Christi corpus in Eucharistia tum adorare, tum manducare. Vt & antè concionabatur, hos quidem in mysteriis, Herodis, illos verò Magorũ instar adorare. Dixerit igitur aliquis hoc in loco, Manducauerunt & adorauerunt, hysteron proteron esse, figuram scripturis alibi non infrequẽtem, pro eo quod dicas, Adorauerunt & manducauerunt, iuxta illud paulò antè Chrysostomi, Accumbe, procumbe, adora, & manduca, & quod sequitur ex Augustino, adeò clarum, vt Episcopus ille meus ad tantam veluti lucem obstupescens, nec quod contradiceret, habẽs, eum quidem locum agnosceret, sed vnicum omni retrò scriptorum sacrorum memoria esse assereret. Et vt, iuxta prouerbium, Vnus vir, nullus vir, ita testis vnus, testis nullus. Is ergo ad alium Dauidis versiculum, Adorare scabellum pedum eius, quoniam sanctum. Quod dicunt Græci ὑποπόδιον, Latini scabellum dixerunt, alij suppedaneum. Sed videte, ait, fratres, quid nos iubeat adorare. Alibi scriptura dicit, Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Ergo terram nos hîc iubet adorare? & quo eam modo nos adorabimus, cùm alibi dicat apertè, Dominũ Deum tuum adorabis? Anceps factus sum. Timeo ado-

Adorant & manducant etiam mali.

Hysteron proteron.

Psal. 98.

Esa. 66.

Deut. 6.

rare terram, ne damnet me qui fecit cœlum & terram. *Eodē modo*
Rursum timeo non adorare scabellū Domini mei, quia *locum hunc*
Psalmus mihi dicit, Adorate scabellum pedum eius: quę- *tractauit*
ro qu d sit id scabellum, & dicit mihi Scriptura, Terra. *Chrysosto-*
Fluctuans, me ad Christum conuerto, quia ipsum quæro *mus ad finē*
hic, & inuenio quomodò sine impietate adoretur terra, *serm. de Tri*
scabellum pedum eius. Suscepit de terra terram, quia ca- *nitate.*
ro terra est: de carne Mariæ carnem accepit. In qua quia
hîc ambulauit, eámque nobis manducandam ad salutem
dedit: nemo autem illam manducat, nisi priùs adorauerit, inuentum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solùm non peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Nunquid autem caro viuificat? Ipse cùm de terræ huius commẽdatione loqueretur, dixit, Spiritus viuificat, caro nihil prodest. Ideò *Ioan. 6.*
& ad terram cùm te inclinas & prosternis, non quasi terram intuearis, sed sanctum, cuius pedum scabellum est, quod adoras, propter ipsum enim adoras. Ideò & hic subiecit, quia sanctum est: Quis sanctus est? is in cuius amore adoras scabellū eius. Et cùm adoras illū, ne cogitatione remaneas in carne, & à spiritu nō viuificeris, Spiritus enim viuificat, caro nihil prodest. Tūc autē cū hoc Dominus cõmendauit, de carne sua locutus erat, & dixerat, Nisi quis manducauerit carnem meā, non habebit in se vitam æternā. Hucúsque Augustinus, nec id semel, nec id solus, sed vt alia nonnulla propemodum ad verbū ab Ambrosio Catechista suo mutuatus. De hoc certè psalmi versiculo idem vtriusque sensus, idem vtrique visum est. *De Spiritu sancto, lib. 3. c. 12.*
Considerate, ait hic, qua ratione ad incarnationis Dominicæ sacramẽtum spectare videatur propositum prophetæ exemplum, Non enim ex hominum vsu æstimandum hîc scabellum, non est corporalis Deus, aut non immensus, vt tanquam fulcrum pedibus eius scabellum subiectum putemus. Nec adorãdum quicquam præter Deum legimus, quia scriptum est D D. T. Adorabis, & ipsi soli *Deut. 6.*
seruies. Quo ergo modo aduersus legem propheta præciperet sub lege nutritus, & eruditus in lege? Non mediocris igitur quęstio, & ideo diligentius consideremus quid sit scabellum, legimus enim alibi, Cœlum mihi thronus, *Esa. 66.*

terra ſcabellum pedum meorum. Sed nec terra nobis adoranda, quia Dei creatura. Videamus tamen ne terram illam Dauid adorandam dicat, quam Dominus Ieſus in carnis aſſumptione ſuſcepit. Itaque per ſcabellum terra intelligatur, per terram autem caro Chriſti, quam hodie quoque in MYSTERIIS adoramus, & quam Apoſtoli in Domino Ieſu adorarunt. Hæc Ambroſius. Non ſolus hic ergo ita ſenſit Auguſtinus, etiam in myſteriis dominum, nedum in cœlis adorandum. Cuius ſententiam ſuam fecit Sentētiarum Magiſter, ſuo eam more abbreuians. Nemo carnem, ait, Domini manducat, niſi prius adoret. Et hoc quoque fragmentum, ſuum fecit Eccleſiaſticorum canonum compilator Gratianus in canone ex variis Auguſtini de re Euchariſtica fragmentis compilato. In qua etiam diſtinctione citat ex eiuſdem ſententiis Proſperum ipſius auditorem, ſic de hoc ritu & cultu docentem, Nos autem in ſpecie panis & vini, quam videmus, res inuiſibiles, id eſt, carnem & ſanguinem (Chriſti indubiè) honoramus: nec ſimiliter has duas ſpecies, quemadmodum ante conſecrationem, comprehendimus: cùm fideliter fateamur ante hanc panem eſſe & vinum, quod natura formauit: pòſt verò carnem Chriſti & ſanguinem, quod benedictio conſecrauit. Mutuò ſumptum ex libro de Catechizandis rudibus, vbi ait, ſignacula quidem rerum diuinarum eſſe viſibilia, ſed res ipſas inuiſibiles in eis honorari: nec ſic habendum illam ſpeciem benedictione ſanctificatam, quemadmodum habetur in vſu quolibet. Quem locum Berengario multò pòſt citanti Lanfrancus reſpondens, vt ait ſe planè non videre quid eius parti prodeſſet, imò magis eius oppugnare ſententiam, & noſtræ videri ferre ſubſidium, ſic B. Auguſtinum eò loci non magis de hoc ſacramento, quā de cæteris conſuetudine Chriſtiana ſolenniter exerceri iuſſis & ſolitis locutum agnouit, eo enim libro inſtrui quendam Carthaginis diaconum, qualiter eum rudes ſuper iis oporteret inſtruere, & paulò aliter renarrat ſuperiorem canonem Auguſtini titulo, non Proſperi, ſed non admodum refert. Propius rem noſtram eodem ſeculo Algerus monachus Benedictinus, eorum qui Berē-

Lib. 3. Diſtinct. 9.

De conſec. diſt. 2. cap. Acceſſerūt. Cap. Nos autem.

Cap. 26.

garium oppugnauerunt, longè doctissimus, Non esset, *Lib.1.ca.3.*
inquit, misericordiæ Dei & iustitiæ condignum, si eos repelleret à regni sui consortio, quibus tam familiariter vniri dignatur in mundi exilio, eisque honoris vicissitudinem non rependeret in manifesta visione suæ maiestatis, à quibus dignè susceptus & adoratus est in occultis & peregrinis sacramentorum suorum figuris. Addit superioribus Emiseni, Augustini, Prosperi testimoniis & hoc, Hanc filij Dei verè adorandam carnem B. Basilius *Cap.7.10.*
admirans, ait in Dialogo suo de Dignitate Sacerdotali: *12.*
O miraculum! &c. Locus quidem hic est apud Chrysostomum de Sacerdotio, Sed Basilius mysticam hanc, veram Dei vocat adorationem, ser.1. de Ieiunio. Et, Quia *Cap.14.*
ergo spirituale Christi corpus & sanguinem in sacramēto panis & vini verè & substantialiter esse, ipsius Christi & tot sanctorum testimoniis euidenter astructum est, quod de veritate constat, de eius etiam potestate videamus, Quamuis enim omne corpus, omnísque creatura localis sit, de hoc tamen supersubstantiali corpore credendum est, quòd eodem tempore verè est in sacramento suo in terris, & verè in cœlo sedet ad dexteram patris. Frustrà enim immolationis suæ tempore diceremus, Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, si quem ADORAMUS IN SACRAMENTO, mentiremur *Lib.2.c.1.*
esse in cœlo. Quapropter summa vt sumi reuerentia, sic etiam seruari debet diligentia: quia res tantæ dignitatis & salutis, subiacere vel negligentiæ vel obliuioni non debet, sed quod magna Deo agitur gratia, decet & oportet vt magna Ecclesiæ sollicitudine deuotè & indesinenter super omnia honoretur. Et paulò pòst, probans hoc sacrificium non solo constare sacramento, sed & Domi- *Cap.3.*
ni corpore ac sanguine, alioqui veteribus non præpolle- *Sacramēta*
re, nec superordinandum quidem fuisse. In nouo, ait, sa- *noua vete-*
cramento ablata fide gratiæ interioris, exterior species in *ribus præ-*
panis mica, vel vini gutta nullius est æstimationis, quia & *pollent.*
in eo ideò nullius æstimationis exteriora facta sunt, vt ei quæ interius creditur gratiæ, omnis impenderetur summa deuotionis. Cassa enim videretur tot hominum assistentium, & huic sacramento ministrantium vel adoran-

tium veneranda ſedulitas, niſi ipſius ſacramenti longè maior crederetur quàm videretur veritas & vtilitas. Cûm exteriùs quaſi nulla ſint, quibus tanta impenduntur venerationis obſequia, aut inſenſati ſumus, aut ad intima mittimur magnæ ſaluris myſteria. Et ad finem eiuſdem capitis, Quia in hac peregrinatione noſtra expedit latêre Chriſtum, vt credatur: creditus deſideretur, vt deſideratus habeatur, quæ verba Auguſtini ſunt, ad id Domini,

Ioan.14. Vado vobis parare locum, bene Chriſtus ſub ſacramen-
Tract.68. to dedit nobis ſeipſum, vt per hoc nobis & fidei meritum, & gratiæ ſuæ augeat beneficium: dum in terrena quadam, & prorſus ſtolida panis forma maieſtatem ſapientiæ verbi Dei ſubſtantialiter comprehenſam, incomprehenſibilem credere & venerari non erubeſcimus: quę quãtitate & qualitate ſua ita excellentiæ eius videtur indigna, vt nullatenis etiam æſtimari debeat, niſi quia ipſe
Pſal.113. eſt Deus, quia omnia quæcunq; voluit, fecit in cœlo & in
134. terra, niſi etiam quia caro eius ipſa eſt, cui data eſt omnis
Matt.28. poteſtas in cœlo & in terra: vt poteſtate tali ſit in vnitate perſonæ in cœlo & in terra, quãdocunq;, quomodocunq; ſibi placuerit. Hac fide ipſum Sacramẽtũ, quaſi diuinũ quiddã ADORAMVS: quaſi viuum quiddam & ratio-
Agnus Dei nabile alloquimur & rogamus, Agnus Dei, qui tollis pec-
cãtus Chri- cata mundi, miſerere nobis: quia non quod videtur, ſed
ſtum ado- quòd verè eſt, Chriſtum ibi eſſe credimus. Eadem porrò
rans, & o- Chryſoſtomi verba ſunt, ſi quis Algerum, quaſi recentio-
rans. rem faſtidit. Inter ſacra, inquit ille, myſteria, pro defun-
Homil.41. ctis Agnum illum iacentem, & peccata mundi tollentem
in 1.Corin. deprecantes &c. Et an non etiam Ambroſius alloquitur, adorat, inuocat, ſic ſe precabundus ad miſſam pręparans? Panis dulciſſime, cãdidiſſime, ſancte, viue, pulcher, munde, ſana palatum cordis mei, ſana me ab omni languore. Veni in cor meum, munda me ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, intra in animam meam, ſanctifica me interiùs & exteriùs. Eſto tutamen & perpetua ſalus corporis & animæ, &c. Hoſtes recedant procul à præſentia tua, vt foris & intus per te munitus, recto tramite perueniam ad regnum tuum, &c. Imò vtroq; prioris Nicenę.1. Synodi verba ſunt ante à allegata, nec vnquam nimium repetenda.

repetenda. Consideremus situm aut iacentem esse in diuina illa & sacra mensa, Agnum Dei,&c. Neque procul ab Algero Petrus cognomento venerabilis abbas Cluniacensis, contra Petrobrussianos & Heinricianos, hæreticos Berengarianis, vt de his suo pòst loco nequiores. De his ergo nouarum suo seculo impietatum magistris, sic non procul à fine quanti eorum erroris. Verum quidem (aiunt) corpus & sanguinem redemptoris sub panis ac vini specie in altaris sacramento dari fidelibus scimus, sed cur ad manducandum vel bibendum detur (si liceat quærere) quærimus. Nam si ad honorandum, si ad adorandum tãtummodò daretur: quæstio non esset. Sed quia etiam ad manducãdum datur, nos non potest non, vt illos quondam monere. Et paulò pòst, Sed adhuc vrges, & dicis. Etsi data est caro Christi hominibus immortaliter & inuiolabiliter ad honorandum & adorandum: quare ad comedendum? Quòd enim honorari, quòd adorari debeat, fidelibus omnibus certum est: quòd autem comedi, quia comestionis ratio non videtur, admirabile profectò, & super omnia stupendum est. Respondet venerabilis, Dat planè carnem suam, dat sanguinem suum, non solùm ad honorandum, non solùm ad adorandum, sed etiam ad manducandum & bibẽdum Christus hominibus. Et in epilogo totius de hoc sacramento tunc quæstionis, Claret igitur ratio, cur non tantùm ad honorandum, non tantùm ad adorandum, sed insuper ad manducandum carnem suam, & bibendum sanguinem suum, dedit &c. De quo infrà contra eos latissimè. Hic sufficit eosdem super esu atque potu alioqui errantes: de cultu tamen vt omnibus Christi fidelibus certissimo & receptissimo conf. visisse ex Venerabili. Cuius non æqualis tantùm, sed & amicissimus B. Bernardus, ad hũc cultũ nos ita hortatur, Quid facis, homo indigne, ac ingrate? ADORA deuotiùs, & recole frequentiùs in sacramento altaris mundi salutem pro te passam, vitam pro te mortuam, fortitudinem infirmatam. Horum autem, vt sic loquar, Antiberengarianorum, id est, scriptorum suo seculo catholicorum, hac de re loca hoc magis sunt obseruanda, ceu cultus eius etiam vsum in Ecclesia sui

Petrobrussiani.
Heinriciani.
De his lib. 3. cap. 20.
Lib. 1. epist. 1. cap. 4.
Adoratio corporis Domini omnibus fidelibus certa.
Serm. 2. de cœna Domini.

temporis, indubitata testimonia, quòd iam tum Missa, quam priuatam vocant, siue cleri oblatio, cessantibus licet communicare laicis, imò etiam præter vnum sacerdotem, clericis, recepta esset, imò, vt ex Chrysostomi antè querimonia constat, peruetus. Vt eius testis Guitmundus Auersanus Archiepiscopus, eorum qui Berengario se opposuerunt, non infimus, Huc accedit, inquit, quòd sacerdos plerunque indignissimus Missam celebrat, solúsque id quod consecratum est, totum sumit &c. Hoc autem postremum D. Bernardi fragmentum citabat hoc ineunte seculo non postremus scholasticus, veterum certè collector diligentissimus Gabriel Bielus. Hoc igitur loco sequebatur Scholasticorũ, siue Sententiariorũ eadẽ de re continuatio, sed erit eis suus posteà locus.

Missa priuata peruetus.

Lib. 3.

Angelos nobiscum sacris interesse & coadorare.

CAP. IIII.

ET quidni Christi corpus & sanguinem in iis sacris homines adorarent, cùm & in iis adorent Angeli? Rumpantur licet ilia codris modernis: Sic de hac angelica tum hîc præsentia, tum horum sacrorum adoratione sermocinabatur Chrysostomus in eos qui mores hîc præsę ferunt à spirituali statione alienos. Miser & infœlix, oportebat te cum tremore ac reuerentia Angelicam glorificationem resonare, cúmque terrore confessionem reddere creatori. Tu vero mimorum mores huc inducis, indecẽter manus iactans, pedibus subsaltans. Et quî non metuas, nec horrescas hæc audere? Non cogitas ipsum hîc inuisibiliter adesse dominum, qui vniuscuiusque motum metitur, & conscientiæ rationem habet? Non cogitas quòd Angeli huic stupendæ assistant mensæ, cúmque reuerentia hanc circumuallant? Quomodò audes angelorum Deum glorificantium hymnis admiscere ludicra? Et, Quid dicis? In manibus est hostia, & omnia proposita bene sunt ordinata, adsunt angeli, adsunt archangeli, adest filius Dei, cum tanto horrore astant omnes, astant illi clamãtes omnibus silentibus, & putas simpliciter hæc

Homi. 1. de verbis Esa.

Homil. 21. act.

Hostia in manibus.

fieri?Hoc, inquam, horrendum Domino præsente sacrificium, &c. Et ad eos qui sanctorum communionem & congregationem relinquunt, & sub horã terribilis mensæ in vaniloquentiæ conuenticulis occupati sunt, Quid facis homo? Non promisisti sacerdoti qui dixit, Sursum *Ser. de Eucharistia in* corda, & dixisti, Habemus ad Dominum? Et illa ipsa hora mendax inueniris? Papæ! mẽsa mysteriis instructa est, *Encæniis.* Agnus Dei pro te immolatur, sacerdos pro te angitur, *Sursum* ignis spiritualis ex sacra mensa refluit, Seraphim astant *corda.* sex alis faciem tegentia, omnes incorporeæ virtutes pro te intercedunt: ignis spiritualis è cœlo descendit, sanguis in cratêre in tuam purificationem ex immaculato latere haustus est. Et non erubescis, reuereris, confunderis &c. *Homil.27.* Audisti sacros hymnos, vidisti nuptias spirituales, in re- *in 1.Cor.* gia mensa discubuisti, impletus es Spiritusancto, simul cum Cherubim in choreis fuisti, socius factus es supernis potestatibus. Nec enim tonstrina aut vnguentaria taber- *Homil.36.* na est Ecclesia, aut officina forensis: sed locus Angelo- *in 1.Cor.* rum & Archangelorum, Regia Dei, cœlum ipsum. Num & hîc cœlum dubitas? Mensam hanc vide, cuius gratia constituta sit, & quapropter: Cogita quis hîc sit progressurus, ante progressum horrebis. Nã & regis modò thronum videns, animo consurgit quisquis eius egressum expectat: & tu ergo ante illud horrendum tempus animo tremisce & commoueare, priusquã vela reducta, & Angelorum chorum progressum vides, in ipsum vltrò cœlum ascende. Cogita nunc quanta illi veteris sacrificij *Homil.61.* participes futuri, vitæ frugalitate ac continentia vteban- *ad Antiochen.3. ad* tur: quid non faciebant? Omni tempore purificabantur, ac semper expiabantur. Et tu ad sacrificium, quod hor- *Ephes.* rent & Angeli, tu ad salutarem hanc hostiam, quam ipsi Angeli cum tremore suspiciunt, accessurus, tantam rem temporum circulis circunscribis & ambitu? Considera quæso, & animum hunc aduerte, mensa Regalis apposita est: mensæ isti ministrant Angeli, ipse Rex adest, tu astas oscitans? Hic dum profertur sacrificium, aut elata est hostia, Christus, id est, ouis Dominica, immolatur, cùm audieris, Oremus, cùm vela videris, & bifores adyti valuas subductis repagulis retrahi & aperiri: tũc tecum re-

puta cœlum supernè diffindi etiam & aperiri cogita. Hic mysticus sanguis angelos & angelorum Dominum ad nos vocat & allicit. Vbi nanque Dominicum viderint sanguinem in nobis, accurrũt angeli. Cogita, qua dignatum sit mensa os tuum, quæ contingat & degustet, quo cibo fruatur. Perpende cum quibus tempore mysteriorũ astes, nempè cum Cherubim, cum Seraphim: neminem hi vituperant, sed vnus & idem vsus illorũ adimplet ora, Deum vtique benedicẽdi & glorificandi. Quo ergo modo potes cum illis dicere, Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui ore tuo ad vituperium abuteris? Stat Dei sacerdos ad orationem, & tu rides nihil timens? Is tremens, pro te preces offert, tu contemnis? In aulam quidem Regiam intraturus, habitu, oculis, incessu, cunctísque aliis te componis & adornas. Huc autẽ ingressurus, vbi verè est aula Regia, talísque qualis cœlestis est, rides? Et tu quidem, scio, quia non vides. Audi tamen, quia angeli, cùm vbiq; cum Domino sint præsentes, tum maximè in domo Dei regi astant, & omnia plena sunt incorporeis illis virtutibus. Cùm enim sacerdos Spiritum sanctum inuocauerit, & sacrificium illud horrore ac reuerentia plenissimum perfecerit, communi omnium Domino manibus pertractato, per id tempus & angeli sacerdoti assident, & cœlestium potestatum vniuersus ordo clamores excitat, & locus altari vicinus in eius qui immolatur, honorem, angelorum choris plenus est. Id quod abundè licet credere, vel ex tanto illo quod tum peragitur, sacrificio. Equidem commemorantem olim quendã audiui, cùm diceret senẽ quendam virum mirabilem, cui multa fuissent mysteria diuinitus reuelata, sibi narrasse, tali olim sese visione dignum à Deo habitum, per illud tempus repentè angelorum multitudinem conspexisse, quatenus humanus aspectus ferre poterat, fulgẽtibus vestibus indutorum, altare circundantium, sic denique capite inclinatorũ, vt si quis milites præsente Rege stantes videat. Quod facilè mihi persuadeo. Tempore illo, mi charissime frater, nõ solùm homines clamorem illum horribilem reddũt, sed angeli quoque Domino genu flectunt, & archangeli rogant: habent sibi tempus id idoneum, & sacram illã oblationem

Ibidem & homil. 45. in Ioan.

Homi. 14. ad Ephes.

Hom. 15. ad Hebr.

Lib. 6. de Sacerdotio. Manibus Do. pertractare.

Visio, seu reuelatio.

Hom. 3. contra Anomœos.

in fauore. Itaque vt homines ramos olearum gerentes, monere reges consueuerunt, eóq; arboris genere misericordiam cõmemorant & humanitatẽ: sic angeli tunc pro ramis oleaginis Dominicũ corpus ipsum protendentes, rogant pro genere humano, quasi dicant, Pro his supplicamus, pro quibus ipse tuum largitus es (hunc) sanguinẽ: pro his oramus, pro quibus corpus hoc immolasti. Et in Liturgia, Dum sacerdos dicit orationẽ, quæ Cherubici dicitur, cantores hæc cantant, Qui Cherubim mysticè repræsentamus, & viuificanti Trinitati ter sanctum hymnũ canimus, & omnem vitę deponimus sollicitudinem, tanquam regem omnium suscipientes, & angelicis inuisibiliter stipati agminibus, Alleluia. Et paulò pòst, interprete Leone Thusco, sic rursus orat sacerdos, Dominator domine Deus noster, qui ordines & exercitus angelorũ in cœlis constituisti archangelorúmq; in tuæ gloriæ administrationem, fac cum ingressu nostro sanctorum angelorum accessum fieri, qui nobiscũ ministrando, benignitatem tuam glorificent, quorũ te decet omnis gloria, &c. Et in S. Iacobi, hoc est, tãtò ante Chrysostomianam, Liturgia, Lectores inchoant hymnum Cherubicum, ita, Sileat omnis humana & mortalis caro, stet cũ metu ac tremore, nihil apud se terrestre cogitet: Rex enim regnantium, & Dominus dominantium Christus Deus noster ingreditur, vt immoletur, ac detur in cibum fidelibus. Ipsum autem antecedunt angelorũ chori, cum omni imperio ac potentia. Cherubim multorum oculorũ, ac Seraphim sex alarũ, faciésq; velantia, & cum clamore canẽtia hymnũ Alleluia, alleluia, alleluia. Eadẽ est Latinorũ de Angelica in mysteriis tum præsentia, tũ adoratione consensio, Quis enim, ait Gregorius 1. meritò, vt cognomento magnus, quis inquã, fidelium habere dubiũ possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocẽ cęlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnũ quoq; ex visibilibus atq; inuisibilibus fieri? Qui locus à Lõbardo in Sentẽtiis, & è Gratiano in canonibus Ecclesiasticis renarratur. Et ex postremis eiusdẽ loci verbis hæc quoq; legũtur in precatione prima Ambrosij ad Missam prępa-

Oliua pacis nuncia.

Angeli pro nobis orant in sacris.

Cherubici oratio.

Cherubicus hymnus.

Dialog. 4. cap. 16.

Lib. 4. dist. 11. & 12. de consf. dist. 2. c. Quid sit.

rante, Vbi caro tua in veritate sumitur, sanguis tuus in veritate bibitur, vbi summa imis iungũtur, vbi adest pręsentia sanctorũ angelorũ, quanta cordis contritione, lacrymarum fonte, reuerentia, tremore, corporis castitate, animi puritate celebrandũ diuinũ hoc & cæleste sacrificium? Et ex hoc cum aliquot ex superioribus Emisseni, Augustini, Basilij, vel Chrysostomi potius testimoniis

Lib.1.c.12. notandũ scripsit Algerus, In sacramẽto verè Dei esse carnem, quæ tãtæ dignitatis est, vt eam virtutes angelicæ honorent ministrãdo, & homines adorando, & seipsos hostias offerẽdo. Citat idẽ August. in serm. de quarta feria, & hoc, Si sanguinẽ Christi tota cum *Reuerentia* percipis, cognosces per illũ tua dimitti tibi peccata. In hunc sensum intelligo, quod Damascenus iunior serm. de his qui hinc in fide migrarũt, renarrauit. Gregorio, vt quidã ferebant, sacra facienti cœlestem angelũ sociũ se addidisse, simul sacrificantẽ, Non ministerio inquam, siue dispẽsatione aut cõsecratione: Sic enim Eucharistiæ minister solus est sacerdos, sed pręsentia tantùm, cõsensu, cultu. Nisi fortè recipimus, Marco quondã celebri monacho, non à Macario presbytero, vt aliis, sed ab angelo descendente, Eucharistiã dari solitã, cuius se manũ ad eius vsq; iũcturam vidisse idẽ Macarius Palladio, vt & hic in Lausiaca historia retulit, affirmabat. Quodq; ab iis quibus S. Chrysostomus secũ versantibus cõcredidit, SS. Apostolos Petrum & Ioannẽ, morituro ei apparuisse, & cęlesti eum ac ineffabili esca pauisse: ex quo tempore nihil posteà cibi sumpserit. Et si qua sunt id genus exẽpla, admiranda magis, quàm in dogmatis consequentiã trahenda. At superiore modo, cultus videlicet, & cõsensus, etiã aliis intersunt sacris Ecclesiæ mysteriis. Iesus, ait quidã magnus Euangelicorũ mysteriorũ interpres, Dominus, inquã, noster nõ indiget multo tẽpore, vt Deutero. scribat, vt secũdam legẽ in cordibus credentiũ figat, in eorũ mentibus qui ad altaris cõstructionẽ digni sunt eligi, legẽ spiritus signet. Statim namq; vt quis ei crediderit, lex Euãgelij in eius corde scripta est, & in cõspectu filiorũ Israël descripta. Aderãt enim tũc cũ tibi fidei tradebatur sacramentũ, cœlestes virtutes, ministeria angelorũ, Ecclesia primiti-

Eucharistiæ minister homo, nõ angelus.
Sozomen. 6.29.
Nicephor. 11.35.
Nicephor. 13.37.

Orige. hom. 9. in Iosue 5. ad id. scripsit Deuteronomium in lapidibus corã filiis Israël.

uorum. Nã ſi rectè intelligimus Iſraëlẽ dici mentẽ Deũ videntẽ, rectiſſimè hoc de miniſtris angelis potius dicitur, ſecundũ Domini ſententiã dicentis de infantibus, ꝙ & tu fuiſti infans in baptiſmo, quia angeli eorũ ſemper vidẽt faciẽ Patris mei, qui in cœlis eſt. Corã his igitur filiis Iſraël, qui aderãt eo in tempore, cùm tibi fidei tradebãtur ſacramenta, vidẽtibus faciẽ Dei, Ieſus in corde tuo Deuteronomiũ ſcripſit. Quod adhuc euidentiùs ex ſcripturis ſacris probare eſt, Acceſſiſtis, ait Apoſtolus id manifeſtè deſignãs, ad montẽ Sion, & ciuitatẽ Dei viuentis Hieruſalẽ, Eccleſiã primitiuorũ in cœlis aſcriptã, multitudinẽ angelorũ Deum collaudantiũ. Vides ergo quòd corã iis omnibus, qui ex eo quod ſemper Deũ vidẽt, meritò filij Iſraël appellãtur, Ieſus legẽ ſuã in cordibus credentiũ ſcribit, Hæc Origenes. In quẽ etiam intellectum enarrauerũt quidã Dauidis verſiculũ, In cõſpectu angelorum pſallã tibi Domine, & Pauli de muliere præceptũ, quod velamẽ ſupra caput ſuũ habere debeat, cũ propter alia, tũ propter angelos, Græci propemodũ omnes. Latini etiã quidã, Vt ſi mulieres domi viros minus reuerentur, at in Eccleſia reuereãtur vel angelos, & quidẽ cœleſtes, qui conuentum fideliũ creduntur inuiſere, præcipuè quãdo ſacra myſteria celebrãtur, & in omnibus Eccleſiæ ſacramẽtis eſſe pręſentes. Eò certè loci tractat Apoſtolus de oratione ac prophetia, præſertim publica. Ne qui Eccleſię eiúſq; cœtibus aſſiſtere perhibẽtur angeli, offendãtur laſciuia muliebri, vt quibus ea capitis diſpliceat nudatio, ſiquidẽ viderint per eam peccati fomitẽ excitari: grata cõtrà ſit, & ſacra, & pia illa ſubiectionis & obedientiæ fœmineæ ſignificatio. Quem etiam ſenſum de conuentibus Eccleſiaſticis ſecutus eſt non tantùm paraphraſtes, ſed & ex aduerſariis moderni plerique.

Iſraël. Padobapiſmus. Matth. 18. Hebr. 12. Pſal. 137. 1. Cor. 11. Hieron. Staul. Anſelm. Bruno. Thom. Lucan. Gl. Interl.

Euchariſtia dæmonibus formidabilis. Cap. V.

NEc bonis modò Angelis venerabilis eſt Euchariſtia, ſed malis quoque formidabilis, Hic myſticus ſanguis (cõcionabatur S. Chryſoſtomus) dæmones expellit & procul eſſe facit, vbi nãq; eum in nobis viderint, in fugã vertuntur & fugiunt: Ab hac ergo menſa tanquam

Homil. 61. ad Antioch. & 45. in Ioan.

leones ignem ſpirantes, ſurgamus, & abeamus, facti dia-
In pſa.118. bolo terribiles& formidoloſi. Cui conſonat Ambroſius,
ſer.8.ver.6 ad corporis Dominici eſum ſic exhortans, Cùm hoſpitium tuum aduerſarius viderit occupatum cœleſtis fulgore præſentiæ, intelligit locum tentamentis ſuis per Chriſtum eſſe interclusum, fugiet, recedet, & tu noctem
Nicep. 16. ſine vlla offenſione tranſibis. Memorabile eſt quod ſub
36. Anaſtaſio Imp. ſic fertur, Cabades ſiue Coades Perſarum Rex, oppidum inter Perſiam & Indiam, in quo magnam gemmarum & pecuniæ vim eſſe audierat, tentans dæmones theſauri cuſtodes, cùm magia neque Perſica neque Iudaica quicquam profeciſſet, per Chriſtianos, quos eam à Deo poteſtatem recepiſſe audierat, ſic confecit. Loci Epiſcopus ab eo vocatus, conuentu ea de cauſa coacto, peractis, perceptis, & populo præſenti diſpenſatis diuinis myſteriis, ſigno crucis, dæmonia profligauit,
Crucis ſignum. & caſtrum regi nullo labore tradidit. Rex ſtupefactus, epiſcopum primæ ſedis prærogatiua cohoneſtauit, cùm primas anteà Iudæi Manichæique ibi obtinerent, facta Chriſtianis Chriſtianiſmi libertate, eorum ex perſecutore, factus protector. Non credis hæc Nicephoro? Audi de ſui temporis miraculis, &, vt ita dicam, conterraneis
De ciuitat. Auguſtinum, vir tribunitius Heſperius, qui apud nos eſt,
22.b. in fundo ſuo domum comperiens afflictione animalium & ſeruorum ſuorum, noxiam malignorum ſpirituũ vim perpeti, rogauit noſtros abſente me preſbyterós, vt aliquis eorum eò pergeret, cuius illi orationibus cederent: perrexit vnus, obtulit ibi ſacrificiũ corporis Chriſti, orãs quantùm potuit, vt illa vexatio ceſſaret, Deoq; protinus
Par.3.quæ. miſerante ceſſauit. Hęc illi. Non eſt ergo quòd rideamus
76.Arti.7. Aquinatẽ ſic breuiter alicubi proponentẽ, quòd etiã dæ-
arg.3. mones inueniuntur huic ſacramẽto reuerentiã exhibere,
Quæſt.80. & ipſum timere, &c. Addit aliquantò pòſt. Energumenis
art.9.arg.2 & arreptitiis, quibus alioqui ex Dionyſio. Chryſoſt. &c. prædiximus ſacra nec intueri licuiſſe, & huiuſmodi miſellis homunculis, qui ab immundis vexantur ſpiritibus, & Caſſano (ſed loco non indicato) cõmunionẽ ſacroſanctam à ſenioribus noſtris nunquam meminimus interdictam. Verius forte dicturus, non ſemper, quàm nun-

quàm. Nam quod Dionysium exponit de nōdum baptisatis, in quibus scilicet necdum vis dæmonis extincta est, sed per originale peccatum viuit atque viget, non satis firmum est, nam & alioqui nō tincti sacris interesse non permittebantur. Illud ergo proprius rem nostram, quod prosper recitat Carthagine suo tempore contigisse, sic vt illic nemo ignoraret. Iuuenculam Arabam, ancillæ Dei habitum gestantem, dum in balneo lanans veneris inspicit impudicè simulacrum, eique se cōsimilat, domicilium se diabolo præbuisse, sit vt leo circuitus, quem quærebat deuorandam, inueniret. Meatu enim gutturis statim occupato, nullum cibum potumve dies plus minus LXX. traiiciente ieiunium sibi diabolus ex possesso vase exhibuit, hoc monstrum parentes diutius non ferentes cum puella sacerdoti fideliter rē intimant. Ea fatebatur autem nocte media ori nescio quid infundere stuper erat eam videre robustam potius succo viscerum, & mole membrorum, quàm tam diuturni ieiunij vel iudicio vllo fœdatam, vel pallere, vel tabe, vel debilitate confectam, habito consilio inter tam incredibilia sacerdos eam in monasterio puellarum S. Stephani præposito commendat. Apparet quis & increpat, nec fame, nec siti compulsam locum appetiuisse, quò sibi minus laceret accedere. Duas hebdomadas nihil sumit. Die XV. sacerdote nobiscum ascendente, vt solitum illic mane sacrificium offerretur, præpositus eam perduxit ad altare, quo solent incessu habitúque rubore perfusæ ex epulis poculisque mulieres aduenire. Quæ vt se altari prostrauit, clamore ac fletu conctis lacrymas induxit, quibus tantum malum tamque iuge auferendum presens plebs Dominum exorabat. Et erat murmur iam indecens. Sacro itaque peracto cum ea inter cæteras breuem corporis Domini particulam tinctam à sacerdote perciperet, semihora mandens traiicere non valuit, nondum vtique fugato, de quo. Quæ consonantia Christi ad Belial? Et. Non potestis calicem domini & Dæmoniorum bibere, non Domini & Dæmoniorum mensæ participes esse. Manu igitur faciem eius sustentanti sacerdoti, ne sanctum proiiceret, suggessit Diaconus, vt calicem salutarem gutturi eius pontifex ap-

De dimidio temporis cap. 6.

1. Petr. 5.

2. Cor. 6.

1. Cor. 10.

Calim olim etiam mulierum.

plicaret. Quo facto statim & diabolus quem locum obsederat, saluatoris reliquit imperio, & puella quod ore gestabat sacramentum, cum laude. Redemptoris transglutisse exclamauit. Hinc lætitia, & in Dei gloriam voces, Diabolo post LXXXII. dies expulso, & puella de potestate inimici eruta. Oblatio rursum gratiarum actionis pro ea fit, sacrificiique percipiens certam partem, prisco reddita est vsui. Dumque hæc aguntur, diaconus spiritu actus diuino, statuam illam sublatam confregit in pul-

In vita ei⁹. lib.1.ca.11. *Adultera malefica.*

uerem, sic omnem insidiantis astutiam superauit diuina maiestas. Miraculũ posterius quidẽ sed nihilo mirabile minus. Cõtigit Bernardi & tempore, & merito. Virũ pauperẽ hic vxoris adulteræ minis. furore, maleficiis cruciatum, vt consumptis carnibus nec posset mori, nec viuere sineretur, sed sæpe vocis vsu sensúque corrupto, interim rediret, non ad vitam. Sed ad mortem prolixiorem. In hunc, inquam, virum vir Dei indignatus hostis antiqui malitiam sibi tantum vsurpasse, adductum ad se in monasterium, deportatumque ante sanctum altare, superposito capiti eius vasculo Eucharistiam continente, in ipsius sacramenti, dæmone ab eius hominis lizione prohiberi iusto, miserum post tantòs cruciatus, fides perfecta perfectæ reddidit sanitati.

Eucharistiam & in hominibus etiam mortuis adorant Angeli. CAP. VI.

NEque nihil ad hanc rem faciunt historiæ aliquot fide non indignæ, quarum testimonio fama est angelos ad Christi fidelium cum hoc fidei signo decedentium funera non aduentasse modò, sed & adorasse, sic B.

Dialogo 4. cap. 15. Et hom. 40. super euangelia.

Gregorius, magno serio renarrat Romulã Dei ancillam, monialem sanctissimam, cùm moribunda viaticũ petiisset, & accepisset, duorum chororum subitò ante ostium cellulæ consistentium & psallentium cęlestibus exequiis honoratam, sanctam illam animam inter hæc carne solutã, & magna tum claritate luminis, tum odoris fragrantia, tum etiam psalmodia in cœlum ductam, quasi viris cantum dicentibus, & respondentibus fœminis. Quod si

Lib. 6. de sacerdotio.

qui Gregorio non credant, Chrysostomum audiãt annis eo penè ducentis superiorem. Alius, ait, quidã mihi nar-

rauit,non ab alio edoctus, sed dignus habitus, qui id & vidisset,ipse & audiisset,quòd qui de vita hac emigraturi sunt, si mysteriorum huiusmodi cum pura ac munda cōscientia fuerint participes,spiritū efflaturi,ab angelis illorum corpora satellitū more stipantū *Propter* assumptum illud *Sacrum*, hinc rectà in cœlum abducuntur. Tu verò nondum exhorrescis talem hanc animam in tam sacrum introducens mysterium.Et hi fortè, aut si qui similes patrum loci extant, occasionem posteritati præbuerunt,curiosius fortasse quæritandi,num vt sumendā in altari,vel ex mensa sacra Domini carnem, ita sumptam in Christi fideli adorare possis?Sic non ita pridē,hoc est,ante paulò plus quadraginta annos,Ioannes Oecolampadius Dominicæ carnis in sacramento absentator,vt sic loquar, post Zuinglium,& sic adorationis inficiator præcipuus,cōtra hanc argutabatur,Quamuis Christi corpus hîc adesse diceremus,nec integrum adhuc vt adoratio doceatur.Sicut enim viros sanctos Deum habentes cordium suorū hospitem nō adoramus, ita multò minus panem sacratum, nisi fortè ita deliramus, vt fęlicius pani coniunctū corpus Christi dicamus,quàm prophetis spiritum sanctum. Cui tum ita respondebat D. Ioannes Fischerus Roffensis in Anglia Episcopus,nemo nouit quæ sunt hominis,nisi spiritus hominis,qui in ipso est. Quamobrē nec certò scire de quoquam alio possumus,an Christum gerat in suo pectore,nisi fortè per reuelationem id cuipiam innotuerit. Cæterùm per verba Christi ritè prolata quisque certus esse poterit Christum in sacramento præsentem esse. Quare tutò licebit eum sub sacramento adorare. Nec enim adoramus externam panis & vini speciem:sed Christum sub vtriúsque specie.Et si de quoquā certi fuerimus, quòd Christum haberet in pectore,quid prohiberet, nō hominem dico,sed Christum in eo adorare?Paulo aliter ante hodiernū schisma Gabriel Biel,diligens sanè Theologię,quā scholasticā vocant,rhapsodus,ante sumptionē à sumēte adorandū,pòst gratiarū actionibus pro accepto beneficio vacādum. Vbicunq; autem creditur esse,ibi venerandum,& intus in anima,licet non exterius in opere, adorandū,maximè dū nō constat quādiu sit in homine,

Lib.3.ca.5.
1.Cor.2.
Super canonem lectione 8,G

sacramentaliter scilicet (de hoc enim illic agitur) & sic verè Christi corpus. Hoc autem vel argumentum vel cauil-
Vvaldenses de quibus suo pôst loco lum totidem verbis legitur in scripto Vvaldensium. Licet animaduertant, quæ hîc adorantur, ad tempus esse vt in sacramento, sic & in homine, vtique sacramentaliter, quod quia quandiu in sumente, incertum est, nec regulariter, nec ordinariè in sumente sumpta solent adorari. Alioqui nihil vetat, quin cùm alias semper, tū verò quo die cibum hunc non corde tantùm, sed ore quoque sum-
1.Cor.6. psimus, & tantum hospitem corpore quoque, nedum
Rom.12. spiritu, circunferimus, maiore nos inuicem honore præueniamus, & alius alij præeamus. Est alia diuersitatis huius ratio, quam me docuit magister & præceptor meus
D.Ioan. Benedictus Dominicanus. D. Ioannes Benedictus, magnum non ita nuper ordinis Theologici & Dominicani ornamentum. Maius scilicet Idololatriæ, siquidem Christus sic in homine adoraretur latria (de hoc enim honoris genere hîc agitur) periculū. Cùm enim homo per se rationis ac proinde virtutis capax sit vt subiectum, sit autem honor præmium virtutis, suo itaque honore homo dignus sit, signa verò sacra nō per se, sed propter res tantùm quas figurant & exhibent, sint veneranda, periculi tantùm non est vt in elementis, vt alioqui & sine Dei verbo egenis, infirmis, & mortuis, ita verbi eiusdem accessu diuinis & viuificis, idololatriam committamus, quàm si homines peculiari hoc honore propter sumptum sacramentaliter, & sic aliquādiu, Christum in eis inhabitantem prosequeremur. Sic enim homines paulatim Deos esse putaremus. Atque interim valeat hæc tum dissimilitudo, tum ratio, donec melior occurrat. Hîc mihi in mentem venit alicuius apud Plato-
In Phedro, siue de Pulchro. nem similis non huic prorsus dissimilis, qui mysteriis, inquit, nuper non initiatus est, sed potiùs deprauatus, non citò hinc illuc ad ipsum pulchrum excitatur, sed quandam magis eius similitudinem. Ideoque non veneratur, dum aspicit, sed quadrupedum instar voluptati deditur, petulanter aggredi & attrectare nititur, nec timet, nec erubescit. Sacris verò expiatus, & aliquando plurima contemplatus, siquando vultum diuina forma præditum, decorum, & ipsam aptè pulchritudinem imitatum videt,

primùm quidem horret, metuſque vetus aliquis in eum reuoluitur: pòſt inſpiciens, tanquàm Deum colit: ac niſi vereretur vehementis inſaniæ crimen, ſacra amatis non aliter quàm Dei ſtatuæ faceret. Hæc ille. Sed de hoc fortè plus ſatis. Ad Angelicam igitur in his myſteriis reuerentiam nobis redeuntibus, occurrit locus D. Bernardi, ſic contra indignè communicantes meritò indignantis, cum multis in Deum atque proximos vitiis, quaſi gens quæ iuſtitiam fecerit, accedunt liberè ad Eccleſiam, pſallunt cum aliis, ſed non ſpiritu, neque mente: orationis tempore neſcio quas ineptias meditantur, & ne ipſo quidem tremendo angelis participare verentur Dominici corporis ſacramento. Nos verò qui nondum in paradiſum rapi meruimus, Chriſti interim carne paſcamur, myſteria veneremur, exempla ſectemur, fidem ſeruemus &c. Rectè igitur tantò antè Alexander Papa I. idem & martyr ſanctiſſimus, ita & aſſumit & colligit de rerum harum tum ſanctitate, tum cultu, nihil in ſacrificiis maius eſſe poteſt quàm corpus & ſanguis Chriſti, nec vlla eſt oblatio hac potior, ſed ea omnes præcellit. Quæ pura conſcientia Domino offerenda eſt, & pura mente ſumenda, atque ab omnibus veneranda. Et ſicut cæteris eſt potior, ita potiùs excoli atque venerari debet. Rectè tantò pòſt Honorius III. & nihil ab omni rettò Eccleſia Græca & Latina alienum, vt dum ſiue in ſacris eleuatur hoſtia ſalutaris, ſiue defertur ad infirmum, populus ſe reuerenter inclinet. Deferat autem eam preſbyter ac referat habitu decenti, mundo velamine, manifeſtè ac honorificè cum omni timore ac reuerentia. Quæ eſt prima & vltima Pontificum Romanorum hac de re ſanctio, niſi quod inter Præfationes, quarum ferunt autorem fuiſſe Gelaſium I. in quadam, quæ eſt, vel potius fuit, octaua de Tempore, ſic legimus. Et ſurſum cordibus erectis diuinum adorare myſterium, vt quod magno Dei munere geritur, magnis Eccleſiæ gaudiis celebretur.

Serm. cõtra vitium ingratitudinis

Epiſt. I. Et de conſ. diſt. 2. c. Nihil.

Extra. de celebr. meſſar. c. Sane.

Suus quoque ſignis, nedum ſignatis rebus honor ſemper fuit, atque cultus.

CAP. VII.

HActenus de Corporis & sanguinis dominici in iis mysteriis præsẽtia, & propter præsentiam adoratione. Est autem & signis, vt rerum adeò adorandarũ exhibitinis, suus quoque honor & cultus singularis. De vtroque ergo, tum rerum, inquam, tum signorum cultu sic

*Epist.*118. *cap.*3. *Eucharistia an quotidie sumenda.* ad Ianuariũ B. Augustinus, quo loco disputat num quotidie accipienda sit Eucharistia, & non potiùs dies eligendi, quibus puriùs homo continentiusque viuit, quò ad tantum sacramentum dignus accedat, faciat, inquit, vnusquisque, quod secundum fidem suam piè credet esse faciẽ-

*De rom. dist.*2. *can. quotidie.* *Matt.*8. *Luc.*7.19. dum. Neuter enim eorũ exhonorat corpus & sanguinem Domini, si saluberrimũ sacramẽtum certatim honorare contendunt. Nam & ille honorando non audet quotidie sumere, & cẽturionis exemplo, indignum se putat dominum sub tectum suum recipere: & ille honorãdo non audet vllo die prætermittere, sed quasi Zachæus Dominum gaudens in domum suam suscipit. Contẽptum so-

*Manna. Sap.*16. lum non vult cibus hic, sicut Manna in primo populo fastidium, vt illud vnicuique secundum propriam voluntatem sapiebat, sic sacramentum hoc in ore cuiusque Chri-

1.*Cor.*11. stiani quomodo sumatur, æstimandum. Inde enim Apostolus indignè dicit acceptum ab eis qui non discernebãt à cæteris cibis *veneratione singulariter debita*: Continuò quippe cùm dixisset, iudicium sibi manducat & bibit, addidit vt diceret, non diiudicãs corpus Domini. Audis venerationem diuini Christi corporis in his sacris singula-

*Cap.*6. *Can. Liquido, & li.*4 *sententiar. Dist.*8.*c. Eucharistia a ieiunis sumẽda.* rem. Et paulò pòst, Liquidò apparet, quando primùm acceperunt discipuli corpus & sanguinem Domini, non accepisse ieiunos, nũquid tamẽ propterea calũniandum est *vniuersa* Ecclesiæ, quòd à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit *Spiritui sancto*, vt in *honorem* tanti sacramẽti, prius in os Christiani dominicam corpus intraret, quàm exteri (vel cæteri) cibi. Nã ideo per vniuersum orbẽ mos iste seruatur. Nec enim quia post cibos dedit Dominus, propterea prãsi aut cenati fratres ad hoc sacramentũ accipiendũ conuenire debẽt, &c. Audis rursum & sacramẽti honorẽ, & obiter eius à ieiunis sumẽdi ritum. Et vtrũque tam cultum dico, quàm ritum, non localem,

aut,vt ita loquar,regionalem, sed vniuersalem & catholicũ.De cuiusmodi ritibus Ecclesiæ paulò antè præscripserat,Si quid horum per orbem frequẽtat Ecclesia,quin ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est. Et Chrysostomo magni criminis loco obiectum est, ad communionem nõ ieiunos recepisse.Quod adeò deprecatur, atque à se amolitur, vt non recuset,si hoc fecerit, expungi nomen suum ex albo episcoporum, nec scribi in libro orthodoxæ fidei:Abiiciat, inquit, me Christus è regno,si tale quid admisi. Erasmus post Palladium nihil tale,sed eum vel instituisse, vel monere solitũ fuisse, vt qui accessissent ad mensam Dominicam, post communionem, mox aut aquam (vt hodie viuum) aut pastiuum (fortè crustulum) degustarent, ne contra voluntatem vna cum saliua, aut pituita quicquam sacramenti exercarent, quod & ipse prius faciebat. Religionem pie sentientibus augens. Nefas, ait prior eo Basilius, sacerdotem sine ieiunio sacra attingere, non solùm in mystica nunc & vera dei adoratione, sed in figurata ex lege introducta De hoc canon. XXIX. Concilij Carthaginensis III. Siccauit. Vt sacramenta altaris non nisi a ieiunis celebrentur, excepto vno die anniuersario, quo cœna domini celebratur. Nam si quorum pomeridiano tempore defunctorum, siue episcoporum, siue cæterorum, commendatio facienda est, solis fiat orationibus, si qui faciunt. Non pransi inueniantur. Et Antisiodorensis canon XIX. Non licet presbytero, aut diacono, aut subdiacono, post acceptum cibum vel poculum. Missas tractare, aut in Ecclesia, dum Missæ dicuntur, stare. Et Toletani VII. canon II. Nullus post cibum potúmque quamlibet minimum sumptum, Missas facere præsumat.Ab hoc tamen adeo rationabili Ecclesiæ statuto,& regula alioquin vniuersali excipiũt quidam infirmos, vt statim etiã post cibum cõmunicandos, si super eorum periculo dubitatur,ne sine communione decedant quia necessitas legem non habet.Quanquam canon ab eis citatus ex concilio Guarmacien, vt presbyter Eucharistiam semper paratã habeat,vt si quis infirmatur,statim eum cõmunicet,ne sine cõmunione moriatur.

Epist.3.

De consec. dist. 1. cap. sacramẽta.

7. q. 1. cap. Nihil contra.

Tho. Par. 3 quest. 80. Artic. 8.

De cõ. dist. 2. ca. presbyter.

non exprimit etiam non ieiunum communicandum, vt hoc fortè casu illud melius valeret, Crede & manducasti,&c. Certè primo Christianos hoc antè omnem cibũ sumere solitos constat ex Tertulliano ad Vxorem. Ego verò noui fratres hodie in Gallia, si Baccho & Como hac in parte placet,reformatos, si non pransos, at probè sumpto priùs ientaculo pastos atque potos ad cœnas alicubi suas accessisse. Nec verò mirum,Nam prçterquam quòd iuxta nouum eorum dogma, tam absunt à cœna Dominica cibi illi mensæ Dominicæ proprij, singulari veneratione digni & colendi, quàm cœlum à terra, Canon hic Augustinianus, & reliqui Canones Ecclesiastici, quamlibet veteres aut Apostolici, quia tamen per manus traditi,non expressi in Euangelicis aut Apostolicis literis conscripti, reformatoribus istis papisticus est. Atqui Augustinus,doctor vtique post Apostolos tantus, vt maior nemo, ritum hunc, quem vniuersa per orbem seruat Ecclesia, à Paulo ipso ordinatum esse, ex eodem Pauli loco intelligi datum,vbi scripserat,Cçtera cùm venero, disponam,intellexit, vt cui, eiúsque coapostolis, per quos Ecclesias dispositurus erat Christus, cùm non præcepisset quo deinceps ordine sumeretur sacramentũ, locum hunc seruasset. Nàm si hoc is monuisset,vt post alios cibos,sicut id refectis tradidit & cœnatis, semper acciperetur,eum (credo) morem nemo variasset. Hæc obiter de sacramento nisi à ieiunis non sumẽdo. Nec tamen præter rem, quòd huius ieiuniosi ritus causa fuerit, honor,de quo hîc mentio,tanti sacramenti. Qua etiam honoris non tantum sumendo, sed etiã sumpto debiti causa voluit eadem antiquitas moræ aliquid inter huius sacramenti sumptionem & cibos reliquos interponi: vt legitur in Canone Clementino. Redeuntibus ad hunc honorem occurrit Theodoretus in Dialogo, cui titulus, *Inconfusus*, Mystica,inquiens, signa post sanctificationem intelliguntur ea esse quæ facta sunt,& creduntur,& adorantur, προσκυνεῖται, vt quæ illa sint quæ creduntur. Et in alio qui inscribitur *Impatibilis*,sic idem qui suprà loquitur Orthodoxus, Non solius hominis corpus, sed Domini nostri Iesu Christi vnigeniti filij Dei corpus salu-

Lib.2. (margin)

tem nobis

tem nobis procurauit. Sinautem id tibi paruum & vile putatur, quomodo eius typum ac figuram venerabilem & salutarem existimas? Cuius enim typus est adorandus atque venerandus, προσκύνητος καὶ σεβάσμιος, quemadmodum est ipsum exemplar archetypum vile atque aspernandum? Vt Græcus hic autor etiam ex sacramenti honore rem honore dignam probat, cùm nos honorãdum propter rem signum hîc probemus. Ad quorum honorẽ etiam pertinet scrupulosa illa veterum obseruatio & cautela, ne quid sumpti sacramenti humi decideret, aut decuteretur, Cuius sic meminit inter priscos huius sacramenti ritus Tertullianus, Calicis aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxiè patimur, nisi fortè de pane etiam communi, & non sacro hîc loquitur. De sacro certè ita concionabatur huic scriptori proximus Origenes, Volo vos religionis vestrę exemplis admonere: Nostis, qui diuinis mysteriis interesse consuestis, quomodo cùm corpus Domini suscipitis, cum omni cautela & veneratione seruatis, ne ex eo parum quid decidat, ne con secrati muneris aliquid dilabatur. Reos enim vos creditis, & rectè creditis, si quid inde per negligentiam decidat. Quòd circa corpus eius conseruandum tanta vtimini cautela, & meritò vtimini. Breuiùs Hieronymus, si eius sunt in Psalmos commentarij, Si quãdo imus ad mysterium: qui fidelis est, intelligit: si in maculam ceciderit, periclitatur. Et hos imitatus Augustinus, Quanta, inquit, sollicitudine obseruamus, quando corpus Christi nobis ministratur, vt nihil ex ipso de nostris manibus in terrã cadat, &c. Inferunt autem ex hoc Dominicũ corpus cautè seruitandi, honorandique veterum ritu, verbi peręquè diuini auditi grauem neglectum. Sicut & alibi ex manuũ ante sacramenti sumptionem lotione, conscientiarum priùs lauandarum necessitatem: & ex linteaminis, quo id accipiendum excipitur, nitore, cordis & corporis munditiem multò plus necessariam. Sed præstat audire, nam & locus hic ad vtriusque, rei dico & symboli honorem pertinet: Omnes, ait, viri quando communicare desiderant, lauant manus suas, & omnes mulieres nitida exhibent linteamina, vbi Christi corpus accipiant. Hoc dico

Panis ne humi decidat etiam non sacer.
De coronâ milit.
Homil. 13. in Exod.
Sacramenti ne quid decidat, cautela.
Psal. 147.
Homil. 26. 1. q. 1. cap. interrogo.
Verbi diuini neglectum auditi periculum.
Lotio ante cõmunionẽ.
Linteolo sacramentum excipere.
Sermo. 252. de Tẽpore.

quod vos frequenter facere accipio. Non est graue, nec laboriosum, fratres, quod dico, quod suggero. Quomodo viri lauant aqua manus suas, sic eleemosynis lauent conscientias suas. Similiter & mulieres, quomodo nitidum exhibent linteolum, vbi Christi corpus accipiant: sic corpus castum, & cor mundum exhibeant, vt cum bona conscientia Christi sacramenta suscipiant. Sed de toto hoc rerum & signorum cultu, cultus ratione ac differentia sic resoluit. Idem doctor resolutissimus S. Augustinus, Christiana, inquit, libertas, quos inuenit sub signis vtilibus (qualia erant veterum sacra, sacramenta, & sacrificia) interpretatis signis quibus subditi erant, eos ad eas res eleuatos, quarum illa signa sunt, liberauit. Ex his factæ sunt Ecclesiæ Israëlitarum. Quos autem inuenit sub signis inutilibus (Paganos, vt potè sub idolis) non solùm seruilem sub talibus signis operationem, sed ipsa etiam signa frustrauit remouitq; omnia, vt à corruptione multitudinis simulatorum deorum, ad vnius Dei cultum gentes conuerterentur, non iam sub signis vtilibus (legis nouæ sacramentis, sacrísque ceremoniis) seruituræ, sed animum potiùs in spiritali eorum intelligentia exercitaturæ. Sub signo enim seruit, qui operatur & veneratur aliquam rem significantem, nesciens quid significet. Qui verò operatur aut veneratur vtile signum diuinitus institutum, cuius vim significationémque intelligit, non hoc veneratur quod videtur & transit, sed illud potiùs quò talia referenda. Talis autem homo spiritalis & liber est seruitutis etiam tempore, quo carnalibus adhuc animis nondum oportet signa illa reuelari, quorum iugo edomandi sunt. Quales spiritales erãt patriarchæ ac prophetæ, omnésque in populo Israël, per quos nobis Spiritussanctus scripturarum auxilia atque solatia ministrauit. Hoc verò tempore, postquam resurrectione Domini nostri manifestissimum iudicium nostræ libertatis illuxit, ne eorum quidem signorum quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus: sed quædam pauca pro multis, eadémque factu facillima, intellectu augustissima, obseruatione castissima, Christus & & Apostolica tradidit disciplina, vt est baptismi sacra-

De doctrina Christiana. lib. 3. cap. 8.

Cap. 9. Sic Dominus, Vos adoratis, q̃d nescitis, ô Samaritani. Nos, Iudæi, adoramus, quod scimus. Ioannis 4.

mentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini. Quæ vnusquisque cùm percipit, quò referantur, imbutus agnoscit, vt ea non carnali seruitute, sed spiritali potiùs libertate *veneretur*. Vt autem literam sequi, & signa pro rebus, quæ his significatur, accipere seruilis infirmitatis est, ita inutiliter signa interpretari, malè vagantis erroris. Qui autem non intelligit quid signum significet, signum tamen esse intelligit, seruitute non premitur. Melius autem vel premi incognitis, sed vtilibus signis, quàm inutiliter ea interpretando, ceruicem à iugo seruitutis eductam laqueis erroris inserere. Hæc ille. Ex quo habes, non res tantùm sacras, vt etiam exhibitas, nedum significatas, sed signa quoque sacra, vt eas etiam exhibentia, nedum significantia, intellecta quidem, bene omnino: non intellecta verò, non tamen seruiliter, ac proinde non malè venerari. Atque hîc de sacramentorum, in vsu præsertim, intelligentia, & præuia proin explicatione, agendum foret, nisi argumenti res esset prolixioris. Tutius omnino quod Tridentina Synodus innouauit, quod & postulauerat Christianissimus Rex noster Carolus IX. prius eorum vim ac efficaciam, vsum atque rationem pro suscipientium captu, ac commodo explicare, &c. *Sessio. 24. can. 7. Reformationis.*

Sua etiam sacræ supellectili seruata semper reuerentia. Cap. VIII.

Vinetiam non sacris modò symbolis, propter rerum vtique quas significant, præsentiam & exhibitionem, sed supellectili quoque sacramentariæ suus semper fuit apud Catholicos honor atq; cultus. De quo D. Hieronymus librorũ Theophili Alexādrini Paschalium interpres, ad eũdem sic restatur: Sic autem erit testimonium hoc Græcolatinum. In opere, ait, tuo vtilitatem spectauimus Ecclesiarum, vt discant qui ignorāt, eruditi testimoniis scripturarũ, qua debeant veneratione sancta suscipere, & altaris Christi ministerio deseruire, sacrós- *Vasa & vestimina sacra.*

que calices, & sancta velamina, & cætera quæ ad cultum Dominicæ pertinent passionis, non quasi inania & sensu carentia, sanctimoniā non habere, sed ex consortio corporis & sanguinis Domini, eadem qua corpus eius & sanguis, maiestate veneranda, Sic ille. Hic verò in mentem veniat illius Topicorum, Vbi duo propter vnum, ibi vnū tantùm. Alioqui, non tam ineptiit, aut etiā desipuit Hieronymus, vt vel sic seruire voluerit creaturæ, sicut creatori. De altaris item cultu, propter ea nimirum, quæ tum illi superponuntur, tum etiam inde dispensantur, sic concionatur Chrysostomus, vt ex eius in vtraque lege cultu, fratris seu proximi, qui & ipse suo quoque modo Dei altare est, honorem inferat, vt superiores audiuimus ex sacramenti honore, verbi Dei auditi honorem colligere. Sic ergo, Vis & patris, ait, cœlestis altare videre? nō id extraxit homo artifex, sed Deus: nec lapidibus, sed materia cœlo clariore, animabus nempe rationalibus. Hoc altare ex ipsis Christi membris compositum est, & corpus Domini (mysticum, fratres quique) altare tibi fit. Reuerêre istud ipsum, hoc altare etiam hoc (nouæ legis) quod nūc nedum illo (veteris legis) quod olim solùm, magis horribile est. Sed ne turbemini, Nam hoc quidem admirabile est, propter sacrificium quod super illud ponitur. Illud autē hominis vtpote misericordis, non propter hoc solùm, sed quòd ex illo sacrificio, quod hoc facit, compositum est. Nam hoc mirabile, Lapis enim natura quidem est, sanctus autem, seu sanctum fit: quoniam Christi corpus accipit: Illud verò altare sanctius, quoniam Christi corpus est, ita hoc illo lapideo sit horribilius, cui tu laicus assistis. Ergo tu hoc quidē altare honoras, quod Christi corpus accipit: eum autem qui ipsum Christi corpus est, contumelia afficis, & pereuntem despicis? &c. Hinc illa templorum & altarium apud veteres Christi fideles oscula, quod adorationis genus est. De quo idem, Nonne, aiebat, videtis quòd etiā vestibula templi huius (vtiq; materialis) osculantur, illi quidem genu flectentes, alij autem manu contingentes, & ori manum admouentes? Et Ambrosius ad Marcellinam sororem, Certatim hoc, inquit, nunciare milites, irruētes in altaria, osculis signi-

Rom. 1.

Altarium honor.

Homi. 20. in 2. Cor.

Altare duplex.

Consule Græcum.

Osculare tēpla, altaria, &c.

Homil. 30. in 2. Cor.

Epist. 33.

ficare pacis insigne. Quid quòd & hoc agnouit Lutherus ingratissimorum, id vt pote negantium, pater? Sacrorum etiam, ait, monumenta, cathedras docentium, baptisteria, altaria quasi exosculamur, quòd sanctissimatũ rerũ copia nobis in illis sine vi opposita diuinitus subministratur. Corporalis Dei præsentia in cathedra, altari, baptisterio &c. Et queritur Chrysostomus ad Innocentium I. Rom. Episcopũ, in tumultu illo aduersum se excitato, sanctuaria ingressos esse milites, quorum aliquos sciret nullis initiatos mysteriis, & vidisse, quæ intus erãt, omnia, in eorum vestes, vt fit in tali tumultu, sanctissimũ Christi effusum sanguinem. Hinc illæ rursum cautelę de adytis à quouis non adeundis, & sacris promiscuè nec quidem attingendis, aut etiam vnquam profanandis. De quo Canon VIII. Synodi Romanæ II. sub Syluestro I. Nullus lector vel ostiarius vasa sacrata audeat contingere, nullus acolythus rem à presbytero sacratã alij porrigere: quia aliud est minister, aliud assistens, nisi tantùm supportet, quod ei sacerdos ore suo benedictũ imponeret. Laodicenus Canon XXI. Quòd non oporteat subdiaconos habere locum in Diaconico, seu licentiam in secretarium, seu sacrarium, quod Græci διακονικόν, siue diaconiũ appellant, ingredi, & Dominica vasa contingere. Et repetitus est verbis totidem in Agathensi Canone LXVI. Quoniam non oportet ministros insacratos, &c. Quos velut exponẽs Bracarẽsis Cõcilij I. Can. XXVIII. sic habet, Placuit vt nõ liceat cuilibet ex lectoribus sacra altaris vasa portare, nec aliis, nisi his qui ab episcopo subdiaconi fuerint ordinati. Quod & repetitur in libro capitulorum per Martinum Bracarensem tunc episcopũ ex Græcis Synodis collectorum, cap. XL. Non liceat cuilibet ministeria tãgere, nisi subdiacono, aut acolytho in secretario vasa Dominica. Hæc autẽ de hypodiacono diaphonia, quæ apparet, soluta perfacilis est, quòd hypodiaconatus nec semper, nec statim sacer ordo fuit. Sequitur ibidem cap. XLI. Non liceat mulierẽ in secretariũ ingredi: Vetus itẽ canon Soteris I. papæ & martyris vetat, vt rem omni reprehensione ac vituperatione plenãm, mulieres etiam Deo sacras siue monachas, sacra vasa, vel sacratas

Serm. in festo dedicationis.

Epist. I.

Sacra non cuiuis adeunda, attingenda, prophananda.

Distin. 23. can. Non oportet. cap. Nõ liceat.

Diaconiũ.

Subdiaconatus non semper sacer.

Epist. I. ca. Sacratas.

pallas contingere. Antisiodorẽsis itẽ canon XXXVI. prohibet mulieri nuda manu Euchariſtiã ſumere XXXVII. manũ ſuam ad pallas Dominicas mittere. Inter decreta Synodi Conſtantinopolitanæ VI. ſic habet ex canonibus Apoſtolorũ cap. III. Nullus ſacerdos aut clericus, aut laicus præſumat calicem aut patenã, aut quęlibet vaſa ſacra, & diuino cultui mancipata, ad alios vſus retorquere. Nã quicunq; de calice ſacrato, quo ſanguis Chriſti accipitur, aliud bibit præter Chriſti ſanguinẽ: & patenam ad aliud officium habet quàm ad altaris miniſterium, deterrẽdus eſt exemplo Balthaſaris (Babyloniorum regis) qui dum vaſa Domini in vſus communes accepit, vitã pariter cum regno amiſit. Clemẽs certè I. Sacerdotes alióſq; clericos ſeruientes, vt honore, ſic loco diſcreuit à laicis. Hos ergo noluit eò loci, vbi conſiſtunt illi (quod Preſbyteriũ nuncupatur) quãdo miſſa celebratur, conſiſtere, quò liberiùs ac magis honorificè ſacra ſacerdotes officia exercere poſſint. De quo ita canit multò pòſt Synodus Mogũtina, Vt laici ſecus altare, cùm ſacra celebrantur, ſtare vel ſedere inter clericos non præſumant, ſed pars quæ cancellis ab altari diuiditur, pſallentibus tantùm pateat clericis. Ad orandum verò & communicandũ, ſancta, prout mos eſt, laicis & fœminis pateant, Rhemenſis repetit vtriſq; prohibitum & ſacrariũ ingredi, & altari propinquare. Hinc peruetus illud I. præclarum neſcio maioris in epiſcopo imperij, an in principe obſequij exemplum. Theodoſius maior penitens & reconciliatus Mediolani templi ſacrarium ingreſſus, dono pro more oblato, intra ſacros cancellos permanſerat, ſanctiore vtique ſacerdotum loco, vbi antiquitus Imperatoris conſiſtere moris erat, ob dignitatis eminentiã à plebe ſegregatos. Quod Ambroſius epiſcopus adulationis magis quàm ordinis eſſe recti arbitratus, imperialis ſtationis locum redegit in ordinem, pro tabulatis ſeu cancellis ſacrarij ſede illi deſignata, ſic vt princeps quidem honoratiorẽ pię populo, præ principe ante ſacer ordo locũ obtineret. Principẽ ergo in ſacrario epiſcopus miſſo primario diacono interrogat, ſi quid vellet, reſpõdẽti diuinorũ ſe myſteriorũ perceptionẽ ibi expectare, ſignificauit per eũdẽ internũ-

Dan. 5.

De conſecr. diſt. cap. Sacerdotum.

Preſbyterium.

Clerici in tẽplis à laicis etiã loco diſtincti.

Extra. de vit. & hon. cler. cap. 1.

De conſecr. diſt. 2. can. Peruenit.

Tripart. 9. 30.

Theodoret. 5. 18.

Sozomen. 7. 24.

Paul. diacon. 13.

Archidiaconus.

cium ſacrarium interius tantùm eſſe ſacerdotum,cæteris eius adita abſtinendum. Illi ergo exeundum & communi cum aliis loco ſtandum eſſe. Purpuram enim Cæſaris non ſacerdotes facere. Princeps renunciat eò non tenere ſe adductum, ſed conſuetudinem, quæ Conſtantinopoli ſeruaretur. Scrutum in ſacrario ſubſtitiſſe, magnas interim de tali correptione gratias ei agere. Conſtantinopolim itaque reuerſus,cum teſte die dono oblato ſtatim ex ſacrario retrocederet, Nectario id ægreferenti, cauſamque quærenti,reſpondit non ſine ſtomacho. Vix aliquando tandem didici,quod ſit inter principem & Epiſcopum diſcrimen,vnum qui pro dignitate epiſcopum ageret,Ambroſium nactus. Et quē Mediolani ordinem Ambroſius inſtituerat, Theodoſius laudauit, poſteri adeò confirmarunt, vt Nicephorus horum poſt anteriores id temporis hiſtoricos renarrator, ſcribat ad ſua vſq; tempora ſeruatum ſe Conſtantinopoli ſemel animo tempore ætatis ſuæ tamen princ pes vidiſſe ſacra adyta in magni Dei ſophiæ templo ingreſſos.Sub crucis forma,in ſacra menſa noua adolentes aromata, & dona ei inferentes. O noſtri ſeculi prolapſos mores. Si nunc dignetur princeps templum adire, extruitur ei tabernaculum altari propè ſublimius:& intra cancellos nonmodò inter honeſtos ciues recipit, mercatoris,decanos & Eccleſiæ primores? Sellis ſuis deturbant,&c. Sed ad prius inſtitutum reuertamur. Canonum Apoſtolicorum Clemens,vt audit,collector,iuſſit calicem ad perferendum Domini ſanguinem, cum tota miniſterij mundiria, à miniſtro præparari, ne, inquiebat, calix non vene lotus diacono peccatum fiat offerenti. Pallas verò & vela in ſanctuarij miniſteriis ſordidata,diaconos cum humilibus miniſtris lauare iuxta ſacrariam, non eiicientes inde foras menſæ Dominicæ velamina, ne fortè corporis Dominici puluis malè decidat à ſindone foris ablata,& ſit hæc operāti peccatum. Hęc igitur intra ſacrarium à miniſtris cum diligentia cuſtodienda. Peluim nouā comparandam,quæ præter hæc nihil illud tangat, nec velis aliis lauandis apponatur, niſi ad Dominici corporis cultum: ſed ſolæ in ea pallæ altaris lauentur. In alia ianuarum vela,& de his

Purpura principum, non ſacerdotum.

12.41.

Eraſ. præf in Ambroſ Epiſt. 2.

De conſ. di. 1. can. Nemo per.

quoque cura sit hostiariis ex maiorum admonitione, ne quis negligens aut ignarus ad velum ianuæ domus Domini manus incruditè tergat: sed statim coërcitus discat omnis homo, quia velum atrij domus Domini sanctum

De conf. di. 4. ca. Omnis presbyt. est. Quem canonem partim innouauit Ilerdense Concilium, vt ad corporale lauandum, & ad pallas altaris propria habeantur vasa, in quibus nihil aliud fiat. Addit

Vbi suprà. Clemens, Nemo per ignorantiam clericus palla mortuum credat obuoluendum, aut diaconus scapulas operire velit, quæ in altari fuit, aut certè ad mensam Domini data est. Quod etiam innouauit Aruernensis Concilij canon. III. Obseruandum ne pallis vel ministeriis diuinis defunctorum obuoluantur corpuscula. Et canon V. De opertorio Dominici corporis seu palla altaris, nunquam sacerdotis corpus, dum ad tumulum euehitur, obtegatur, quia sacro velamine vsibus suis reddito, dum corpora honorantur, altaria polluuntur.

Epist. 2. ca. In sancta Platin. Idem quod suprà, de vasis sacris statutum extat Sixti I. ne ab aliis quàm sacratis Deoque dicatis contrectentur hominibus, maximè verò à fœminis. Indignum valde vt humanis seruiant vsibus, aut ab aliis quàm à viris Domino famulantibus tractentur, ne pro eiusmodi præsumptionibus iratus Dominus, plagas imponat populo suo, & hi etiam qui non peccauerunt, mala patiantur aut pereant, quia perit sæpe iustus pro impio. Non permittenda ergo in Ecclesiis deinceps talia. Idem &

Epist. 1. ca. vestimenta. Breuiar. To. 2. Aug. Stephani I. sub Valeriano & Gallieno Impp. de vestimentis Ecclesiasticis, quibus Domino ministratur, cultusque diuinus omni cum honorificentia & honestate à sacerdotibus reliquisque Ecclesiæ ministris celebratur, quæ sacrata esse debent & honesta. Quibus, cùm Deo eiusque seruitio consecrata sint & dedicata, nemo in aliis vsibus frui debet, quàm Ecclesiasticis, Deoque dignis officiis. Quæ nec ab aliis contingi debent aut

Dan. 5. ferri, nisi à sacratis hominibus, ne quæ Balthasarem Regem percussit vltio, super hæc transgredientes, & talia præsumentes, diuina veniat, & ad ima eos corruere iustum diuinæ vindictæ flagellum faciat. Patres igitur aliquantò pòst in Bracarensi Concilio III. collecti, contra

sacerdotes superiora de his decreta violare pręsumentes, sic cauerunt. Omni cura studioque prouidendum, ne qui locum videntur obtinere regiminis, contumeliam inferre videantur cœlestibus sacramentis. Etenim quod & auditui terribile, & visui est execrabile, relatam nobis est quosdam sacerdotum sacrilega temeritate præcipites, vasa Dominica in proprios vsus assumere, epulásque sibi in eis comedendas apponere. Quod malum & obstupentes deflemus, & deflentes obstupemus, vt in iis humana sibi temeritas epulum præparet, vbi sanctum spiritum cognoscitur aduocasse: & esum ibi carniū coapulatus quis assumat, vbi diuina visus est celebrasse mysteria: & in quibus tantùm sibi offerri sacramenta pro delictorum expiatione præcepit, in his ludibrij sui expleat voluntatem. Huius itaque de cętero præsumptionis persona, quę sciendo diuina vasa vel ministeria, aut in suos vsus transtulerit, aut in eis comedere, vel poculum sibi sumēdum elegerit, gradus sui vel officij periculum sustinebit, secularis quidem, perpetuæ excommunicationis condemnatione, religiosus autem ab officio depositione. Qua etiam damnationis sententia tenebuntur obnoxij, qui Ecclesiastica ornamenta, vela, vel alia quæuis indumenta, aut vtensilia, sciendo in vsus suos transtulerint, aut aliis donanda vendendáve crediderint. Et Zepherinus quidem XVI. Rom. Episcopus patenis vitreis Missas celebrari constituit, vt habet canon Triburiensis XVI. vt liber Damasi Pontificialis, vt patenas vitreas ministri ante sacerdotes portarent. Vt recentiores, inter quos Platina, vt consecratio diuini sanguinis in vase vitreo, non, vt anteà, fieret in ligneo. Deinde Vrbanus papa XVIII. omnia ministeria sacrata fecit argentea. In hoc enim, vt & in reliquis cultibus, magis atque magis per incrementa temporum decus decreuit Ecclesiarū. Nam Bonifacius martyr & Episcopus, interrogatus liceret nécne in vasculis ligneis sacramenta conficere, respondit, Sacerdotes quondam aureos ligneis calicibus vsos, nunc è contrario ligneos aureis vti. Nostris ergo diebus, aiūt qui antè, Triburienses, qui serui patrisfamilias sumus, ne decus matris Ecclesiæ imminuatur, sed magis cumuletur ac amplifice-

Can. 2.

Vel tāta rei sacramentū percepit.

Vasa sacra ex qua materia.

De consf. di. 1. can. Vasa Fulgosus id apophthegma Ambr. attribuit. cap. de inst. antiquis.

tur, statuimus, vt nullus deinceps sacerdos sacram mysterium corporis & sanguinis Dominici in linguis vasculis vllo modo conficere præsumat, ne vnde placari debet, inde irascatur Deus. Zephirini certè institutio iã olim antiquata est, nedum immutata. Et vetitum ac sancitum, vt neque in ligneo, propter raritatem, qua sacramentũ imbibitur: nec in vitreo, propter fragilitatem: nec ex ære, ob tetrum saporem, quem inde concipit ac contrahit: nec ex ærichalco, quia æruginem facit, & vomitũ prouocat: sed ex auro argẽtóve, aut stanno fieret. Pòst Innocẽtius III. in Lateranensi Concilio, relinqui nolens incorrectum, quòd clerici quidam sic exponerẽt Ecclesias suppellectilibus propriis & alienis, vt potiùs domus laico, quàm Dei viderentur basilicæ, non considerantes quòd Dominus non sinebat vt vas transferretur per templum: Alij non Ecclesias solùm incultas dimitterẽt, sed ministerij quoq; vasa, ministrorum vestimenta, pallas altaris, & corporalia tam immunda relinquerent, vt aliquibus interdum essent horrori: statuit ne huiusmodi in Ecclesiis admitterentur, nisi propter hostiles incursus, repentina incẽdia, aut alias vrgentes necessitates: quibus tamen cessantibus, res in pristina loca reportarentur. Prædicta igitur munda conseruari & nitida iussit, nimis enim absurdum videri, in sacris sordes negligere, quæ vel in profanis dedecerent. Hæc ille. Marci autem locum si quis negat ad hanc rem facere, audiat ibidem Chrysostomũ sic concionantem. Eo tempore in carnali templo non dimittebat Christus ferri vas. Et hodie quanta in Dei tẽplo vasa morãtur immunda? Eo inquam, tẽpore trãsferre non licebat vasa, & non dicit, immũda, sed vasa quęcunq; simpliciter nuncupauit, nùnc verò quanta vasa morãtur intrinsecus? &c. Et hic locus nobis ad Chrysostomiana viam sternet, si fortè superiora, nobis quidẽ Ecclesiastica, reformotoribus ministris extraordinariis sunt papistica. Sic igitur os illud aureum de aureis vtriusque testamenti vasis sacris, qui phialas pocula̋ve aurea Deo dicaturi sunt, postquam ea iam confecta acceperint, denique reposuerint, nequaquam ea quasi profana intuentur, sed tanquã Deo sacra, nec audeat ea temerè citràque causam attingere, quẽad-

Cita. Gratian. ex ea. conci. Rhemensi, in ca. Vt calix, Breuiar. Rom. 26. Aug. Plat. Extra. de custodia &c cap. 2. Mar. 11.

Homi. 13.

Homi. 2. de Anna.

modum cætera. Et, Si vasa sanctificata ad priuatos vsus *Homi.11.* transferre peccatum est& periculum, sicut docet nos Bal- *editionis 2.* thasar, qui bibens in calicibus sacris, de regno depositus *in Matt.* est & de vita: Si hæc ergo vasa sanctificata ad priuatos v- *Dan.5.* sus transferre sic periculosum est, in quibus non est verũ Christi corpus, sed mysterium corporis eius continetur, quantò magis vasa corporis nostri, quæ sibi Deus ad habitaculum præparauit, nõ debemus dare locum diabolo, agendi in eis quę vult? Hunclocum, prærerquam quòd & liber totus non olim tantùm ab Erasmo, sed & nuper à patribus Tridentinus notatus est, quia negare videtur in Eucharistia verum Christi corpus, cùm in eam rem allegasset in præfatione suæ institutionis Pseud'alcuinus, in posterioribus editionibus resecuit verus& sui similis Caluinus, opinor, quia propriùs inspectus, de veteribus templi loquitur tum vasis, tum mysteriis. Alioqui longè abest verus Chrysostomus, vt sic vsquam alibi prædicet. Adeóque hic autor, quisquis fuerit, rectè alibi, & quidem in eodem opere, sentit atque scribit, de manu sa- *Homil. 17.* cerdotis hîc dari sumique non id modò quod videtur, sed & quod intelligitur: non solum sanctificatum, sed sanctificationem quoque ipsam: ecquam verò, nisi Ie- *1.Cor.1.* sum Christum, sanctificationem nobis à Patre factum. De vasis igitur legalibus locus hic fuerit Pseudo Chrysostomi: qui indubitatus Chrysostomus, tantus licet paupertatis amator & commendator, num ideo Eucharistica noluit aurea? Imò etiam voluit, sed meliora maluit, hoc est, corda, vt cum eodem loquar, aurea. Ne satis, ait, putemus ad salutem nobis esse, si viduis *Homil 60.* & pupillis expilatis, aureum calicem & gemmis orna- *adAntioch.* tum huic mensa offeras. Vis enim sacrificium hoc ho- *51.in Mat,* norare? animam offeras, propter quam Christus immolatus est, & hanc auream facito. Nam si plumbea est aut testra, imò testa plumboque deterior, vas autem aureum, quid vtilitatis? quid tibi proderaut aurea vasa? Non igitur laboremus, vt aurea tantùm vasa offeramus, sed, & quidem multò magis, de iustis quæsita laboribus. Hæc aurea sunt, & aureis preciosiora, quæ auaritia non inquinantur: nec enim aurificina est, aut argenta-

ria officina,ſed angelorum concio,atque celebritas, Ec-
cleſia. Animarum ergo munditia opus, vt propter quas
hæc quoque vaſa Deus acceptat. Et certè non erat tunc
nec argentea illa menſa,nec aureus ille calix,quo Domi-
nus diſcipulis ſuis ſuum ſanguinem præbuit(audis in ca-
lice Domini ſanguinem, nedum myſterium)precioſa ta-
men illa omnia,& tremenda,& veneratione, quia etiam
ſpiritu plena,& abundantia. Vis Domini corpus honora
re?nudum ne deſpice,neque hîc quidem in Eccleſia ſeri-
cis honores veſtibus aut pannis induas,foris autem frigo
re ac nuditate confici ſinas,confectum ac pereuntem ne-
Matt. 26. gligas. Qui dixit,Hoc eſt corpus meum, idque verbo fe-
& 25. cit,idem dixit, Quod vni ex minimis non feciſtis, mihi
nec feciſtis. Hoc Chriſti corpus anima munda indiget,
non amictu:Illud multa cura & magna diligentia. Diſca-
mus Chriſtum pro ſua voluntate honorare, is ei honor
iucundiſſimus,quem vult,non quem putamus. Non eget
Deus vaſis aureis,ſed animis. Hoc dico, non quia vetare
velim talium vaſorum oblationē, ſed quòd dignum pu-
tem cum his & ante hæc eleemoſynæ incumbendum, &
illa enim Deus accipit, ſed hanc multò magis. Illa danti
proſunt,hæc etiam accipienti. Illic oſtentationis & ambi
tionis eſſe poteſt occaſio, hæc tota humanitati attribui-
tur. Nam quæ quæſo,vtilitas,ſi cùm eius menſa calicibus
aureis referta ſit,is fame pereat? priùs eſurientem ſatia,
Matt. 10. pòſt menſam eius ex abūdanti adorna. Calicem aureum
Mar. 9. facis,calicē frigidæ ei non porrigis? Pallia & menſæ coo-
pertoria auro nitentia paras, & neceſſaria ei tegumenta
negas? Quod inde emolumētum? quod lucrum? Dic,oro,
ſi quem fame pereuntem intus neceſſario cibo non refi-
ceres,menſam autem auro argentoque operires ac orna-
res num is gratias haberet, ac non potiùs indignaretur?
Quid ſi nudum atque congelatum conſpicatus,nec tamē
veſtias,ſed aureas in eius honorem laudemque tu ſtatuas
erigere dicas,nonne irridere ac conuitiari diceret? Idem in
Chriſto cogita,cùm vagos & peregrinos tecto videris in-
digentes,nec eum in iis ſuſcipis, verniculato interim am
blemate pauimenta ornas, atque parietes: muros ſtonis
magnificos,columnarum capita erigis, lychnos & lucer-

nas catenis argenteis ab aureis auratisve laquearibus suspendis, ipsum in carcere vinctum nec quidem inuisis. Et hæc rursum dico, non prohibens magnifica templa extruere, adeoque in his gloriari, sed hæc cum illis, vel potiùs ante illa facere commouens. Eleemosynas inquam, facere moueo. Nemo enim quia magnifica templa non condidit, vnquam accusatus, pro harum neglectu gehēna intentata. Cùm ædes ergo exornas, fratrem noli despicere, vt verius & principalius multò Dei templum. Et siquidem præparasse quosdam vasa sacra videris, aut ornatum quendam alium circa Ecclesiarum parietes, & pauimenta confecisse, noli reprehendere, aut venundari iube quod factum est, ne animum eius qui fecit, perturbes: Sin antequam fecerit, te consuluerit, pauperibus offerre iubeto. Et sanctus ergo pater hic templorum cultus, & in sacrorum ministerio vasa preciosa non improbat, etiāsi eleemosynam hîc, vt vbique sui similis præferat. Loquitur autem vtroque loco de scandalo ac murmure Apostolorum, Iudæ imprimis, ex effuso per Mariam vnguento, de quo adhuc posteà in Iudæos & Iudaisantes huius sacrorum cultus irrisores. Idem alibi quod suprà Augustinus, vrget ex manuum & vasorum munditia. Dic, ait, tu mihi, illotis ne manibus ad hoc sacrificium, & tam *venerabilem* victimam auderes accedere? non puto: quin sic sordidus temperare ab aditu sacrorū malles, opinor. In paruo tam religiosus ac reuerens, animam habens vitiorum cœno squalidam accedis, & audes impudens contingere? Quin perspicis vasorum *venerandam* illam supellectilem sic vndique tersam, aquis perfusam, & tanto splēdore refulgentem? Atqui his par est nobis animas esse puriores, sanctiores, & virtutum ornamentis splendidiores. Cur id tandem? Illa siquidem nostri causa talia fūt: alioqui eius qui inest, eiusque virtutis inhabitantis, non capacia, nec sententia. Nos autem certè maximè. Nunc ergo sordido vase vti nolis, & anima sic contaminata immundus accedis? Et alibi breuiter, Non vides sacra illa vasa? Non ad vnum illa semper vsurpantur? audetuè quisquam illis ad aliud quicquam vti? Iam tu vasis istis sanctior es, idque multò. Cur itaque teipsum sordidū reddis & pollutum?

Homil. 81. in Matth.

Matt. 26. Marc. 14. Ioan. 12.

Homil. 3. ad Eph. 61. ad Antiochen. Locio ante communionem.

Homil 14. ad Eph.

Hactenus os illud aureum aureæ in sacris supellectilis vsum non improbat. Quam superior etiam Ecclesia quãlibet pauper adeò nec improbarat, vt apud prudentium præfectus vrbis sub Decio principe vtique pagano, Archidiaconum Laurentium sic alloquatur.

Hunc esse vestris orgiis
Morémque & artem proditum est,
Hanc disciplinam fœderis,
Libent vt auro antistites.
Argenteis scyphis ferunt
Socr.5.16. *Fumare sacrum sanguinem,*
Nicep. 12. *Auróque nocturnis sacris*
25. *Astare fixos cereos*
Id.13.22. Cui respondens sanctus Martyr.
Est diues, inquit, non nego
Habétque nostra Ecclesia
Opumque & auri plurimum,
Nec quisquam in orbe ditior.
Is ipse tantùm non habet
Argenteorum ænigmatum
Augustus arcem possidens,
Id.14.2. *Cui nummus omnis scribitur.*
Sozom.9.1 *Sed nec recuso prodere*
Locupletis arcam numinis,
Vulgabo cuncta, & proferam
Preciosa quæ Christus tenet.
Videbis ingens atrium
Euagrius. *Fulgere vasis aureis,*
2.2. Nicep. *Et per patentes porticus*
41.47. *Structos talentis ordines.*

Reddita autem Ecclesiis pace per principum ad Christum conuersionem, constat idem vsus ex Constantinorum donariis, & Iulianis sacrilegiis, de quo pòst inter eius similes videro. Ea impius hic Ecclesiæ ablata in idoliis reposuerat. *Idola* pius Theodosius maior in ollas, lebetes, aliáque vasa in Ecclesiæ Alexandrinæ vsum transformauit, & tri similes nostros principes esse par est? *Sub huius* filio Arcadio, Misso in exilium Ioanne illo oris aurei episcopo, Constantinopoli fortuitum vel potiùs

diuinitus factum incendium, quasi animatum esset, catenus Ecclesiæ pepercisse ferunt, vt ab ædicula solas, vbi sacra vasa asseruarentur, se abstinuerit. Rideant hæc reformatores moderni, vt & *Pulcheriam* illam Augustam multò pulcherrimam Theodosium iuniorem fratrem suum docentem ædes Deo sactas preciosis vasis, donariis & ornamentis honorare ac locupletare. Chrysaphio Eunucho similes hodie plures, quàm flauiano Antiochiæ Episcopo, *Quorum* illi aureum mumes electionis gratia imperatoris nomine petenti, respondit hic, non esse sibi talium copiam, nisi fortè sacris ad hoc templi donariis vteretur. Ipsum verò optimè nosse, sacra Ecclesiæ vasa Deo atque pauperibus esse consecrata. Illud in historia *Niceph. 15* Romana lectu periucundum, Sacra vasa quæ Vespasiani *11. & 17. 12.* vastatis Hierosolymis Romam secum attulerant, Gensericus Rex Vãdalus Roma capta secum abstulerat, à Belisario huius victore recepta, & Constantinopoli triumphata, quæ isti cunque conuasauerant, Iustiniani Christũ mirificè honorantis iussu, vbi primùm fuerãt à Salomone Deo consecrata, Hierosolymam esse remissa. Qui princeps omnia ad vsum sacrorum in templo Sophiæ Constantinopoli quanta, quamque preciosa parauerit, eloqui omnino non est, quæ tamen pluribus accessionibus Iustinus eius successor exornauit. Nec ita post Mauricius Imp. præclarum illud stemma & ornamentũ quod ei Sophia Augusta socrus, & coniux Constantina ambitiosè admodum & magnificè elaborauerant id ne semel quidem gestasset, maximo Dei templo intulit, & diuinæ mensæ consecratum, aurea catella suspendit. Quod ad vrbis vsque expugnationem durauisse autor est, qui & superiorum penè omnium Nicephorus. Et hæc bonis adhuc temporibus, melioribus certè quàm nostra sint.

Ex Procop. De bello Vandalico. lib. 4. Paul Diacon. lib. 16. Niceph. 17. 20. Idem 18. 42. Pau. Diacon. lib. 17.

Scholasticorum post classicos doctores hac de re resolutio.

CAP. IX.

EX tanto igitur panis atque vini, materiæ nempe consecrandæ apparatu, sacerdotum ordinatione, altariam consecratione, templorum, vasorum, amictum sacrorum cultu, omnibus retro seculis, locis, atque temporibus obseruato in omni Christi fideli Ecclesia, Scholastici (vt huic quoque postremæ doctorum classi suus in hac nostra farragine locus non desit) multò verò omnium rituum maximè ex hac rerum in mysteriis vt præcipuarum, sic sanctissimarum, id est, corporis & sanguinis Dominici, per clerum atque populum adoratione, colligunt hæc elementa benedici atque consecrari: Non vt res modò figurent atque significent, sed etiam exhibeant atque repræsentent, id est, præsentes faciant, alioqui in omni (ait vltimus horum collector) Missa committeretur Idololatria, quia cultus vni debitus creatori, creaturis, & quidem brutis, sine sensu, ac stolidis exhiberetur. Adeo rerum hîc cum signis sacris præsentia & adoratio coniunctæ sunt, sc sequuntur, atque mutuò inferũt. Cùm autem Christo, vt in Eucharistia, debeatur Latriæ, hoc est, summus diuinúsque cultus, non est eo adorationis genere colendum sensibile continens, prout neque adoratur, sed contentus IESVS. Neque tamen simpliciores, si qui adeò non possunt panem panisue speciem à Christi corpore distinguere, protinus idololatræ sunt, in omnibus enim eiusmodi vna est responsio, quòd in Ecclesiæ fide adorãt, quodquidem sufficit eis ad salutem. Maiores verò siue peritiores distinctè adorant contentũ Dominum, non verò signum continens, siue sit tantùm accidens, siue panis esset cum accidente substantia.

G. Biel super canonem Lectione 29 Ho. & 50.

Rom. 1.

Lect. 41. G. H.

Tria enim hoc in sacramento proponũtur discreta. Visibilis elementorum panis & vini species, quæ visibiliter cernitur: Veritas corporis & sanguinis Domini, quæ visibili signorum specie creditur: Virtus gratiæ spiritualis, quæ sub corpore Domini ac sanguine inuisibiliter & spiritualiter percipitur. Quod videmus panis est & vini species: quod sub horum specie creditur, verum Christi corpus & sanguis est.

Lect. 35. q. 44. A. Tria in Euchar.

Quo igitur sensu vulgus Christianum ait se vidisse in

Lec. 45. T T. 48. k. 50 L. 0. 61. G

Missis aut mysteriis sacrum Christi corpus, aut ipsum etiam Deum, cum sacramentum modò viderit? Quo nimirum sensu contentum videre dicimur, cùm continens modò videmus: Vt hominem, cuius vestes aut arma, quibus vestitus est aut armatus, videmus, vt vinū in vase gese gestari, cùm vas duntaxat continens videmus, videre dicimur. Sed hic lector meminerit similia hæc, vt sunt omnia de rebus diuinis humana, de spiritalibus carnalia, de cælestibus terrena, dissimiliora esse quàm similiora.

Similitudinis qualescúnque. I. dißimiles.

Proinde cùm & hoc de rebus contentis ex rebus continentibus iudicium, sit potiùs intellectus quàm sensus iudicium, sancti patres sæpe negant Christi corpus & sanguinem in iis sacris videri, vtique sensibiliter, sed fideliter ac indubiè credi, dum docent aliud in iis videri, aliud intelligi, res esse inuisibiles, & signa visibilia. Potest etiam concedi, dicique, satis licet impropriè, viso sacramento videri corpus Domini, & cōsequenter Deum, Dei vtique filium, ei humano corpori spiritualiter, imò hypostaticè vnitum, quo scriptura videndi modo sensúque patres toties ait Deum etiam, nedum Angelos in natura sua inuisibilis, vidisse, cùm assumpta modò ab eis ad tempus corpora, & in quibus subiectis apparuissent illis, creaturas duntaxat vidissent. Vidimus, aiebant illi, Dominum. Et nos quoque Dominum videmus, sed in sacramento, id est, sacramentum videmus, in quo verè continetur, exhibetur, sumitur Dominus.

Aug. & Prosper. in can. Hoc est &, Nec autē. De cons. dist. 2.

Gene. 32. Iudic. 31. Esa. 6. &c.

Verùm hæc subtiliora concionator populum, rudem præsertim, vel omnino celet, vel certè clarè distinctéque doceat, ne dum se vult subtilem ostentare doctorem, fiat errorum magister, nec tam in fide simplices informet, atque instruat, quàm turbet atque seducat. Totus IESVS Christus Deus homo iuxta vtranque naturam sub visibilibus elementorum panis & vini speciebus inuisibiliter quidem, sed veraciter contentus ac exhibitus adoratur in hoc sacramento, latria tam interiori, fide scilicet, spe, & charitate, quàm exteriori, modo vtique capite, flexis genibus, tensis manibus, tunso pectore, & id genus externis grandi adorandique ritibus atque ceremoniis. Hæc est de Eucharistiæ adoratione Scholasticorum resolu-

tio. Cuius Biel eorum ante ſchiſma hoc nouiſſimus quidem, ſed anteriorum obſeruantiſſimis, teſtes laudat optimos quoſque Hugonem imprimis Victorinum, innocentium III. Pontifex Maximus, Albertum magnum, Halenſem, Thomam, Scotum, Bonauenturam, &c. minorum quidem, vt ita dicam, gentiũ magiſtros, ſed ordinis huius primos atque præcipuos. In quibus hac de re quid non cum ſuperioribus patribus, maiorum, vt & ſic dicam, gentium magiſtris, conſonum & conſentiens? Viderint igitur quàm bene ſibi conſcij, quàm parum candidè nobiſcum agant, qui nos horum diſcipulos, aut lectores, vt artolatras, conuicio quàm maximè poſſunt, odioſæ vbique traducunt, cùm magiſtri illi noſtri tam diſertè tamque dilucidè doceant hîc adorari res, non ſigna: & contenta, non continentia. Verùm nouos hos Rabinos & reformatores mendaciloquos, memores, iuxta prouerbium, eſſe oportebat. Quo enim pacto vel ſibi conſtant, vel non mentiuntur, dum ſimul nos dicunt & hîc panem colere, & hinc panem tollere? vel, quod in idem redit, nos panis hinc ſubſtantiam abſentare, & panem hîc tamen adorare? Sed hoc illos male habet, quod Theologiæ ſcholæ recentior hæc, vt peruetus illa, tam præſentia hîc faciat ſignata, quàm ſigna, tamque adeſſe Chriſti corpus & ſanguinem, quàm panis & vini ſpecies ſeu elementa. Litigent verò hîc, & corrixentur Zuingliani veteres ac noui cum Lutheranis, præſertim præfractis, non cum Scholaſticis, de vtráque tum præſentia, inquam, tum adoratione, vt dogmatibus valde vicinis, imò apertè coniunctis. Et ſi quidem illos offenderit illud in oſtenſione ſacramenti, vel Halenſis. Adoro te IESV CHRISTE, &c. vel Aquinatis, Tu Rex gloriæ Chriſte, Tu, & cætera, quem verſiculum ferunt doctorem hunc tunc cum ſequentibus ſolitũ recitare, & hac eum, quem omnis inuocat creatura, inuocatione adorare. Hæ inquã, preculæ aut ſimiles, ſi quos offendunt, complacare debet eos Eccleſiæ pene totius ad Chriſtum in his tunc ſacris ceu præſentem quatenus hominem, cum precatione alloquium (de quo ſuprà) Agnus Dei, & cætera.

Artolatræ.

Res in Eucharistia tũ præſentes, quàm ſigna ſint præſ[en]tia Sic paſſim Brentius. Flacius, &c.

Biel vbi ſuprà Anton. Pizamanus in eius vita. Clictoueus in canticũ. Terenm.

Et dei enim Agnus est,quà homo,non quà Deus.

Erasmica super hoc examinata.

CAP. X.

AD quos (non magis nobis, nostrisque anteà hac de re dictis, quàm sibi mutuò suorumque super eadem re scriptis contradicentes) antequam venio, addam & aliam cultu huius rationem ex Diui. Erasmo,scriptore tantò vtique mihi magis grato, quantò est aduersariis inuisior. Is ad quendam parum pie de hoc sentientem,ita scripsit. Ecclesia mihi persuasit Euangelio credere,eadem magistra verba Euangelij interpretari, hactenus cum omnibus Christianis Christum pro me passum adoraui in Eucharistia,|Nec adhuc video cur debeã ab hac opinione recedere, Nullis humanis rationibus, abduci potero à concedi sententia Christiani orbis. Quid afferunt isti quod tam impiam tamque seditiosam sententiam profitear?Rationes stupeas, Non admirati sunt, non adorauerunt Apostoli. Et post aliquanta de verbis Cœnæ & patribus. Scis me in nullo dogmate per omnia sentire cum Luthero,& hic ad Carolstad um, qui à suo ipsius dogmate iam desciuit, recedam à communione Ecclesiæ catholicæ? Si tuus animus vacillat,vt solebas profiteri, qui nihil tribuis auctoritati pontificum, & conciliorum, meum contrà animum confirmat, Ecclesiæ catholicæ consensus,Si tibi persuasum est Sinaxi nihil esse præter panem & vinum,ego membratim discerpi, quam idem quod tu, profiteri: & omnia perpeti malim, quàm tali flagitio contra meam, conscientiam admisso ex hac vita denigrare. Non patiar vt istius me dogmatis vel autorem facias, vel comitem, quod mihi nunquam fuit nec in ore nec in corde. Minitaris mihi calamum Zuinglij, quasi metuam decem Zuinglire, si mihi Res esset cordi. An mihi non licet, quod Luthero, qui vos, nisi fallor totis copiis ado-

Ad policanum. lib. 19. Farragnis Epistolarum.

rietur? hoc Erasmi testimonium tanto magis serium est, quod huius præsertim conuersiæ causæ, sodalibus alioqui charis, & congerronibus veteribus omnem tum amicitiam, tum etiam consuetudinem renunciauerit. Et ad Ludouicum Berum Basiliensen, lutetiæ Theologum. *Ioan.14.* *1.Ioan.4.* Nullum Ecclesiæ sacramentum non semper veneratur sum. De Eucharistia nullum video argumentandi finem, tamen mihi nunquam persuaderi potuit, neque poterit, Christum, qui veritas. Est, qui charitas est, tandiu passurum fuisse dilectam sponsam suam habere. In errore tã, *In Psal.83 Quàm dilecta.* abominando, vt crustulum farinatiunm pro ipso adoraret. Idem inter aliquot amabilis Ecclesiarum concordiæ rationes super adorandæ Eucharistiæ scrupulo, Adde, inquit, huc, quòd nullum sit sacramentum tam humile, cui non assistamus nudis capitibus, cúm administratur, velut in baptismo, in confirmatione puerorum: Quid sentiunt qui putant idololatriam esse, si huic sacramento caput aperiant, etiam si Christi corpus & sanguis: tantùm ibi essent in sacro signo? Iam si (pro quia) in Eucharistia, totus est Christus, cur non est adorandus? Nullus enim tam stolidus, vt vel humanam Christi naturam pro diuina, vel panem & vinum pro Christo adoret, & tamen id quod in Christo propriè adoratur, nusquam *Lib.2.de de certa ss. gloria.* non adest. Hæc ille, non malè, iudicio quidem meo, nisi forte quadantenus minus cautè scripta, aut ingeniosiorem paulò in alieno libro lectorem nacta potiusquàm desiderantia. Qualis ei hîc, vt vbique penè alibi, obtigit Ambrosius Catharinus, qui inter ea quæ hîc imperito lectori possent facere phantasiam, & timorem, vbi minus oporteat, inijcere, obseruat & hoc, humanam naturam pro diuina non adorandam, præterquam, quod est veterum hæreticorum commentum, carnis videlicet Dominicæ adorationem calumniantium, manifestam quoque habere fallaciam. Non enim cùm corpus Christi adoratur, humana Christi natura pręcisè adoratur, vt à diuina seiuncta, sed adoratur latria Christus homo, quia *Adoratio propria personæ.* & deus. Quod etiam adiecit, Quod propriè adoratur, nullibi non esse, naturam scilicet diuinam: dictum aut inconsideratè, aut ad fallaciam, primùm quidem, quòd

Deus ipſe magis propriè adoratur quàm deitas ſiue diuinitas, aut diuina natura, Adorationem enim perſonæ propriè eſſe, non naturæ: Deinde diuina licet natura nullibi non ſit, vt adorari poſſit, vtique tamen Deus eſt, alibi atque alibi, aliter atque aliter, ideoque nec ſimili vbique modo, nec decenter adoratur. Nec enim loca omnia, etiam quæ minus honeſtè nominari poſſunt, diuino cultui, & externæ (de hac enim hîc loquimur) adorationi congrua ſunt, vt vel ædes ſacræ, de quibus dominus, Domus mea, domus patris mei, domus eſt orationis, vel cubiculum, de quo idem, intra, & ora. At inſigni modo Deus eſt in carne Chriſti, & ſacramento. Illa enim humanitas ſingulariter Deo in hypoſtaſi iuncta eſt, vnde in carne illa diuinitatis plenitudo corporaliter habitat, Ideoque totus ipſe Chriſtus Emmanuel, in hoc ſacramento, quanquam ſecundum ſeipſum inuiſibilis, adorandus nobis imprimis offertur, antequam ſumatur. Addit Iacobus Latomus peculiari tractatu. Eraſmicæ concordiæ diſcuſſorio, & hic in Eraſmo offendere, quod fideles videatur auocare à Chriſti, prout eſt in hoc ſacramento, conſideratione, quod in Chriſto (inquiens) adoratur, vbique eſt. Nam hoc ſingulare Dei beneficium debet habere ſuum peculiarem honorem, prout ſuam habet ſpecialem fidem. Vt enim Deus incarnatus adoratur à Baptiſta in vtero, à paſtoribus in foeno, à magis in ſtabulo, ab Angelis in deſerto, Sic adorari debet à fidelibus in ſacramento. Non igitur ſufficit ei qui Miſſæ intereſt, vt Chriſtum adoret, quod vtique neceſſarium eſſet etiam ſi realiter in ſacrámento non eſſet. Imo ſi nec hoc vnquam ſacramentum inſtitutum fuiſſet. Nec adoratur ſola deitas, aut hypoſtaſis, que vbique eſt, ſed Chriſtus vt in hoc ſacramento præſens, Sic enim Chriſtum adorat omnia diuinæ menſæ particeps, antequam accipiat, Sit licet fides in Chriſtum neceſſaria, & preſupponatur in ſumente, ſiue ſpiritualiter tantùm, ſiue ſimul & ſacramentaliter, & tamen non ſufficit, ſed requiritur propria & peculiaris, qua creditur verbo eius dicentis, hoc eſt corpus meum. Et caro eſt mea quam ego dabo. Et qui manducat me, viuet propter me. Credere enim

Matt. 6. 2
Marc. 11.
Ioan. 2.
Col. 2.
Euchariſt. cubi vt fides peculiaris
Luc. 2.
Matt. 2. 4.
Spirituali- manducare.

eum ibi præsentem esse, etiam cum carne viuificatrice, eamque desiderare sumere sacramentaliter, hoc est propriè & perfectè spiritualiter manducare, de quo intelligitur illud Augustini. Quod paras dentes & ventrem? crede, & manducasti. Rectè interim Erasmus prædixit Christum in Eucharistia adorandum, quia ibi totus est, id est, secundum integritatem vtriusque naturæ, corpus quidem & sanguis, ex vi diuinæ consecrationis, cætera per concomitantiam inseparabilis vnionis. Nam & si hoc loco conditionaliter loquitur, infra tamen asserit in sacramento esse vinum corpus, & diuinitati hypostaticè vnitum, efficaci vtens argumento, quia nec ab examini eius corpore, cum in sepulchro iaceret, separata fuit diuinitas. Quantò, ait, (contra tot sacramentariorum formas) satius erat in eo perseuerare, quod nobis tradiderat catholica Ecclesia? Tradidit autem ibi verum esse Corpus & sanguinem Domini, haud dubiè quin viuum. Quod si credimus in sepulchro diuinam naturam non fuisse separatam ab examini corpore Domini, quanto eam credibilius est à viuo corpore non esse in sacramento separaram? Hactenus Erasmo conuenit cum Latomo. Quod autem subijcit Erasmus, Quod quia nemo certus est an sacerdos verè consecrarit, præter ipsum vnum, nullus adorat ibi Christum nisi sub tacita conditione, nihil obstat debitæ adorationi, & agnoscit Catarinus hîc tacitè semper inesse conditionem, quam, ait exprimere non necesse est. Sufficit enim habitualis conditio, si Rectè, vt puta, & debito modo consecratio facta sit: adeò vt nulli, vel certè pauci hac in adoratione peccent, omnibus hanc vtique conditionem tacitè aut saltem habitualiter habentibus. Quod in de manifestum est: Si adorans Requireretur, Quid faceres, si quidē consecratio nō rite facta esset? haud dubiū quin fidelis quisque ita requisitus responderet, nequaquā adorarem. Verùm adeò quādiu hic sumus, hominibus humana sufficit certitudo, vt non desint qui contrà contendant, absolutā hostiæ hîc esse adorationē: Alioqui si sub conditione hic adorādum esset, nihil non

Tract. 25. Ioan. 6. cap De cō. dist. 2. can. Vt quid.

Concomitantia.

Adoratio conditionalis.

Biel. lectione 50. 8. in canone.

Caietan. in 2. 2. Quest. 1. Artic. 3. Arg. 4.

alibi ſub conditione faciendum nobis eſſet, adeundi ve- nerandique ſub conditione forent Epiſcopi, preſbyteri,&c. ſi nimirum rite baptizati, rite ordinati, rite atque ita verè baptizarent,conſecrarent,abſoluerẽt: hæc enim & ſimilia pendent ex intentione tum miniſtri,tum ſuſcipientis. Vtrunque ſit,vt is error eáque fictio ſacerdoti eſſet grande flagitium & ſacrilegium, ita fideli ſimpliciter credenti, ſolitóque modo venerãti cultus innoxius. Sed ab his nimiùm fortè ſcholaſticis redeamus ad Eraſmica, nobis conſona, & aduerſariis diſſona. Cùm ſummam, ait, doceant impietatem & idololatriam eſſe adorare Eucharistiam, quod factum eſt ante ætatem Auguſtini & Cypriani tempora, & vt eſt credendum, ab ipſis traditum Apoſtolis,nónne damnant totam Eccleſiam?Et aliquanto pòſt,Hoc demiror,qua fronte nobis concedent, qui fortiter affirmant eſſe ſceleratiſſimam idololatriam adorare panem pro Chriſto. Et cur nos, ait, tot conuitiis onerant, qui ſimpliciter quod ab Eccleſia traditum eſt, amplectimur? Hic, opinor: eatenus noſter eſt, non aduerſariorum. Clariùs adhuc præfatus in Algerum Berengarij quondam, & hodiernorum Berengarianorum aduerſarium, quem ſe fatetur ſummo cum animi fructu perlegiſſe, & cùm anteà nunquàm hac de re dubitaſſet, ex hac ſibi lectione non parum & confirmatam ſententiam, & auctam eſſe reuerentiam. Quantam enim puritatem,quantam, ait ibi,reuerentiam ac tremorem requirit hoc terque quaterque adorandum myſterium, quis dignè verbis aſſequatur? Quis autem credat illos ex animo credere, qui dum hoc peragitur myſterium in templo fabulantes obambulant, aut quod alicubi velut ex more fit, in foro pro templi foribus ſtant, otioſis fabulis terentes tẽpus?Quidam vix oſtenſis myſteriis ſeſe proripiunt in popinam,templúmq; vacuum relinquunt.Quid hoc moris eſt? Dum agitur ridicula fabula,manes donec audias.Valete & plaudite:& tam cœleſtis myſterij finem expectare non potes? Circunſtant menſam illam adorabundi ſpiritus Angelici,præſens adeſt,in quem tota cœleſtis militia gaudet proſpicere, & tu,perinde quaſi ludicra res agatur,aut nauſeas oſcitáſque, aut garris aliquid, *Angeli in myſteriis adorabũdi. 1.Pet.1.*

aut potas? Iam video morem apud pleróſque receptum, non quidem impium,quia ab affectu pio, licet humano, profectum, certè præter veteris Eccleſiæ conſuetudinem inductum videri poſſe, vt dum peragitur conſecrationis myſterium,chorus prolixè occinat.Atqui ſi priſcum Eccleſiæ morem ſeruare velimus, id temporis nulla vox audiebatur in toto templo, ſed populus in terram pronus, tacitis affectibus Deo patri, qui filium ſuum in mortem tradiderit pro ſalute generis humani, gratias agebat. Huc nimirum hortante ſacerdote, & populum ita alloquente, Surſum corda, Gratias agamus D.D.N. Nam ineffabilibus myſteriis nulla res magis conuenit quàm *Silentium*, nec alio modo dignius laudatur ſtupenda Domini IESV in nos charitas, quàm illo *Loquaciſsimo* ſilentio, dum ſilente vocum humanarũ ſtrepitu, ſubmiſſo corpore mens erecta ſoli Deo loquitur. Vt autem populus pro dignitate veneretur hoc myſterium: non parum habet momenti vita ſacerdotum. Quos huius adorandæ functionis miniſtros oportet non geſtibus tãtùm, veſtibus aut vocibus, ſed totius etiã vitæ tenore, muneris ſui dignitati reſpondere. Agnoſcant ſacerdotes ſuæ profeſſionis ſublimitatem, cùm aſtant altari, miniſtros habent *Angelos*: hinc quidam digreſſi, non grauantur eſſe ſodales infimæ fecis hominũ, ne quid dicã aſperius. Ne, quæſo, mores eorum qui functionẽ obeunt Angelica dignitate maiorem, porrigant hæreticis anſam impiè ſentiẽdi de tam ineffabili myſterio, &c. Habes ex his (pauculis licet ſtudiò per nos omiſſis ac immutatis) Euchariſtiæ myſterium, menſam, atque functionem, ab angelis, nedum hominibus adorari. Cuius etiam verba de ſacris his olim ſilenter aut ſilentio ſolitis adorari, leguntur eadem penè in fragmento Caroli Magni ad Albinum de veteris Eccleſiæ ritibus, per Lazium. Et in Exegeſi ad Miſſæ canonem hîc impreſſa. Sic autem habent ea, Poſt has laudes, (præfationis vtique & hymni triſagij) & gratiarũ actiones pro tanta gratia redemptionis noſtræ, quæ in illo diuino myſterio agitur & cõmendatur, facto totius Eccleſiæ ſilentio, in quo ceſſante omni ſtrepitu verborum, ſola ad Deum dirigatur intentio & deuotio cordium, ſociatis

Silentium inter ſacra, genus adorationis.

Angeli ad altare miniſtrant.

Ann. 1560. *&* 1548.

ſibi omnium votis & deſideriis, incipit ſacerdos orationem fundere, qua ipſum myſterium Dominici corporis & ſanguinis conſecratur. Huius quoque ſilẽtii meminit ſic Chryſoſtomus, Cum tanto horrore aſtãt omnes, aſtãt & illi (Angeli) clamãtes omnibus ſilẽtibus, & putas ſimpliciter hæc fieri, & alia quæ pro Eccleſia, quæ pro (vel à) ſacerdotibus offeruntur? Abſit. Et alibi, Non conſideras, vt coram Regibus omnis coërceatur tumultus, & maximum vndique ſilentium cõmendetur? Et tu igitur Regalem ingreſſus aulam, non eam quæ in terra eſt, ſed quæ multò eſt terribilior, videlicet in cœlo, plurimum reuerentiæ atque ordinationis, oſtende. Etiã ſi hoc fortè loci de oratione priuata loquitur. Sed de Euchariſtia clariſſimè alibi, ſtrenue gementes ſine voce, iubilantes corde. Annon eos vides qui mortali, tẽporali, terreno regi aſſiſtunt, quàm ſint immobiles, non loquentes, non oculos huc illuc mittentes, &c. Tantò poſterior Vvalafridus de ritibus Eccleſiaſticis, fatetur minus aperte legi, quis Antiphonam quę ad cõmunionem dicitur, ſpecialiter addiderit officiis noſtris: cùm verè, ait, credamus, Priſcis temporibus patres ſanctos ſilẽtio obtuliſſe, vel cõmunicaſſe, Quod etiã hactenus in Sabbato ſancto Paſchę obſeruamus &c. Nam qui nũc vbiq; penè quotidie apud nos canitur in hoc Miſſæ articulo verſiculus, *O ſalutaris hoſtia*, &c. annis paulò ſuperioribus ſub principe noſtro Chriſtianiſſimo Ludouico XII cùm vndiquaque in florentiſſimum hoc regnum coniurati hoſtes inſurgerẽt, armis id infeſtis opprimere molientes, ad improbos eorum conatus opprimendos, laudabiliter inſtitutum eſt, vt in altaris ſacrificio (ſub eleuationẽ corporis & ſanguinis Dominici) per omnia loca quæ Regni huius ambitu continentur, à fidelium choro decantaretur. Quod inſtitutum qui multa tum pietate, tum ſedulitate palam obſeruatum perſpexerunt, multũ quoq; contuliſſe credunt ad placidã pacem & tranquillitatem paulò pòſt in omnibus Regni finibus tum obtentam, Dei imprimis gratiæ acceptò ferendam. At recentiores Synodi Prouinciales ſub tẽpora Tridentinæ Generalis, Treuerenſis altera anno 1549. de hoc ita canit, In eleuatione corporis & ſanguinis Chri-

Homil. 21. in Act.

Homil. 19. in Matth.

Sermo. in Encęniis. cap. 22.

D. Clichtoueus lib. 1. hymnorum Eccleſiaſt.

sti,& pôst, vsquedum cantatur Agnus Dei, sileant organa, nulla cantetur antiphona, neque pro pace, neque aduersus pestem aut mortalitatem, sed *Silenter* pro se quisque, aut flexis genubus, aut prostratis humi corporibus, passionis ac mortis Christi commemorationem faciat, ac redemptori gratias agat pro beneficiis per mortem ipsius largissime acquisitis. Augustensis autem superiore, hoc est, 1548. anno adhuc propius antè dicta, sic, Sub eleuatione sacræ hostiæ, antiphonæ ad hoc sacrificium tantùm pertinentes cantentur: quanquam melius & veteri Ecclesiæ conuenientius esset, præsentiam Dominici corporis in altissimo *Silentio* prostratos contemplari. Si quæ autem aliæ antiphonæ ex consuetudine aut fundatione cantari solitæ fuerint, eæ peracto sacro cantentur. Hæc de silentio inter sacra. Alia porrò Erasmica huius tum præsentiæ, tum adorationis confirmatoria, in hoc opere passim & sparsim occurrent.

Silentium.

Bohemica quædam in hanc rem excussa, & obiter de luminaribus. *Cap. XI.*

IN hunc velut angulum reiecit aliquot, qui alias de Eucharistia cum Catholica minus sentiẽtes, at errorem certè super eius adoratione superioribus dictis cõtrarium, vel nunquam sunt amplexati, vel aliquando amplexum reuocarunt, hi sunt duo Hussitarum Coryphæi, M. Ioannes Rokyzana, & M. Ioannes de Pozibrã.
Cap. 13. Hic in professione fidei suæ, quam & antiquã inscribit, de hoc sic profitebatur, Christum verum Deum & verũ hominem esse & viuere in hoc sacramentó, secundum suam propriam naturam, & substantiam corpoream, & naturalem eius existentiam, eandem penitus in numero quam sumpsit ex virgine matre, & iuxta quam residet in cœlo in dextera Patris. Et pro maiori fidei huius expres-
14. sione, Totus, aiebat, & integer Christus, Deus & homo, secundum se totum, & secundum corpus suum naturale, est & viuit in altaris visibili sacramẽto, secundum veram & naturalem existẽtiam, & naturam sui corporis & san-

guinis, suæ humanitatis & Deitatis, animæ atque spiritus, suppositaliter in eodem secundum hæc ibidem existentis & viuentis, & iuxta eandem existẽtiam omnium membrorum naturalium ibidem in sacramento vita naturæ viuentium, quæ sumpsit de matre, secundum quæ sedet ad dexteram Patris, Christi denique corpus & totũ Christum, non minus, nec secũdum minus maiúsve, esse in hoc sensibili sacramento, quàm in cœlo: Idq; tenendũ credendúmq; ab omnibus firmiter & inuiolabiliter. Hãc se sententiam plenè alibi deduxisse, magna scripturæ & omnium penè doctorum à primo ad vltimum congerie. *Corpus Domini nõ minus in altari, quàm in cœlo.*

18. Eadem fide corde credendum, ore confitendum, corpus Christi, seu Christum verum Deũ & hominẽ, modo supradicto, veraciter in hoc sacramẽto existentem, in codẽ à fidelibus Latriæ cultu colendũ, adorandum, inuocandum, vt Deum, redemptorẽ, creatorem, & per consequẽs vt summum bonũ ibidem diligendum, requirendũ, honorandum, & tremendũ. Hanc sententiam comprobare practicè doctores sanctos, antiquos, maximos, Dionysiũ, Ambrosiũ, August. Chrysost. & alios multos. Et ante

21. annos xx. M. Ioannẽ Hus cum magistris & doctoribus, ex pleno cõsilio suo, & vnanimi cõsensu, nullo, vti dicebant, contradicente, reprobasse, refutasse, prohibuisse publicè corã omnibus & manifestè articulos Vicleffi circiter XL. nominatim hunc, Quòd Christus non est in eodem sacramento identicè, & realiter in propria præsentia, subaudi & existentia corporali. Hoc idem fecisse facultatem Theologorũ Pragensiũ, & doctores in Romana curia, Anglia, Francia. Quo cum securius & cũ sanctis Ecclesiæ doctoribus, in hoc præcipuè puncto sentiente, quàm cum Vicleffo omnes tales hæreticãte, id est, hæreticos impudẽter appellãte. Prior autẽ Hussita Rokizana tractatu de sacramẽtis, De materia, inquit, Eucharistię in sacramẽto scilicet, quòd ibi sit Christi corpus de virgine natum, & sic secundũ suam propriã existentiã & naturã, alij determinarũt priores, præsertim M. Iacobus de Misna (& hic quoq; Hussita) publicè in schola Vniuersitatis, in lectorio Theologorũ, ann. 1528. Hoc autẽ dico, Corp' Domini esse tẽplũ Diuinitatis & sanctissimæ Trinitatis. *Hussus Vicleph um abiĩs damnauit anno 1408. hic enim liber scriptus est. 1428. Pragenses. Cap. 12.* *Iacobellus Misnẽ.*

In quo tanta mirabilia Dei infiniti in ſapientia & virtute concurrant,tam glorioſa,alta,maxima,quod omnes cœleſtes virtutes, omnes omnium hominum & ſeculorum intelligentiæ in æternum habeant ſatis admirari, & admirando ad plenum admirari non ſufficiant diuinam dignationem,liberalitatem, maieſtatem,ſapientiam,poteſtatem, miſericordiam, communicabilitatem ſuæ bonitatis: in quo eſt omne bonum propoſitum, in conſpectu filiorum Dei: in quo habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Quapropter iuſtum eſt, ſanctum, æquum, ſalutare,quòd Chriſtiani habeant ipſum Chriſti corpus in ſacramento contentum, in ſumma reuerentia, timore, deſiderio, amore ſuper terram.Sic quòd omnes primùm ſacerdotes,& clerici cæteri debent ſuas orationes& pſalmodias ibi frequentare in præſentia,vbi eſt corpus Chriſti: Rex & Dominus omnis terræ. Vbi angelorum frequentia, ſicut ſcriptum eſt &c.prout S. Hieronymus in lectulo decumbẽs infirmus,ſacerdote ad eum cũ Euchariſtia diuina veniente,fecit in hæc verba,O ferculum excellentiſſimum,venerandum, colendum & adorandum, glorificandum,amplectendum, & omnibus laudibus extollendum! Hæc ſuper eius morte Euſebius. Vnde grauiter peccat.& durè arguentur,qui ad hoc Deificum corpus in hoc ſacramento leuiter ſe habent,& Domini Dei ſui ibi verè exiſteatis obliuiſcuntur. Ex quibus amplius patet, quòd ſacerdotes leuiter ſacramentum deferentes & miniſtrantes, & negligentia & incuria ſacramentum ſanguinis effundentes, grauiter peccant, ex veteri canone Pij I. Papæ & martyris, de ſacramento negligenter in terram ſtillato lambendo à miniſtro: ſi ſuper altare, ſorbendo: ſi ſuper linteamina, hæc ter abluenda: pœnitentia huius ergo dierum modò III.modò IIII.modò XX. modò XL. negligentibus iniuncta.Hinc patet,ait, differentia inter Eccleſiæ primitiuæ ſacerdotes, & modernos, qui modò leuiter circumeunt cum ſacramento illo tremendo,modicum vel nihil curantes ſi humi cadat aut effundatur,adhuc ore polluto in diuini myſterij vilipenſionem, dicẽtes, Non nocet ipſum in terram cadere, quia & in terram olim ſanguis Chriſti profluebat. Addit

Col.2.

Pſa.137.

S.Hierony. Euchariſtiã moribũdus adorauit.

De cõſ.diſt. 2.ca.Si per negligentiã.

& aliud indecens huic sacramento, quòd pro huius honestate minus munda tum erant vasa & corporalia: cùm tantò anteà Clemens I. de tota ministerij sacri munditia præceperit, vt clerici calicem ad perferendum Christi sanguinem sic præparent, ne non bene lotus calix peccatum fiat offerentibus, sic reliquias & fragmenta còrporis Dominici cum timore ac tremore custodiant, ne qua eis fiat iniuria, aut putredo in sacrario reperiatur, aut puluis, aut murium fimus, aut aliud eiusmodi. Ex Arelatensi Concilio, idque sub Anathematis, aut pœnitentiæ alioqni diuturnæ pœna. Ergo delirare, qui minus hæc diligenter custodiant, sic vt venientes ad medicamen accipiendum, videntes vasa immunda & illota, rideant & fastidiant, aut etiam ex clericorum incuria in fidei perplexitatem incidant. Cùm Christi contrà in hoc sacramento corpus à cunctis debeat fidelibus in timore ac reuerentia obseruari. Nam timorem quidem nos docuit Apostolus, dicens, Qui indignè sumit, iudicium sumit. Fidem verò, sermo Domini, Hoc est corpus meum, &c. Nulla ergo irreuerentia, nulla deordinato, mali nihil coram hoc Deifico sacramento, imò coram Domini corpore, exercendum. Si quid exercetur tale, tales ipsum Iesum dehonestant, & diuino abutuntur sacramento. Quod non sic primitiua Ecclesia quibuscunque passim & qualitercunque viuentibus exponebat, exclusis non tantùm ab eius perceptione, sed etiam visione palàm indignis, quales quãtuncunque scilicet indigni, contrà non tantùm nunc aspicimus, sed etiã sæpe recipiunt. Atqui ad hanc magni Regis mensam accedentes, siquidem rectè credunt & sapiunt, recũbunt inter angelorum frequentiam, & sanctorum omnium epulas, ibi enim congregantur, vbi corpus est: ibi admiscentur, vbi Regis est æterni conuiuium, vbi spõsus & sponsa dulcibus fruuntur deliciis, vbi & Rex ingreditur vt discumbentes videat, num suũ ipsius corpus à corporibus terrenis in conscientia sua discutiant atque diiudicent, num vestẽ in qua renati sunt, habeant nuptialem vt certè non habent qui veram de hoc sacramento diuinissimo fidem non habent, & ad Christi in eo corpus colendum, venerandum, adorandũ, in ipso, mundanis gau-

Vasa & corporalia mũda. *can. Tribus* *ca. Qui bene* *can. Timorẽ, ex Basil. ĩ 8. Synodo.* *1. Cor. 11.* *Deificum sacramẽtũ.* *Communicantes indignè.* *Cõmunicanter dignè.* *Mat. 24.* *Luc. 17.* *Matt. 22.* *Vestis nuptialis fides per charitatem operans* *Gal. 5.*

diis postpositis, gaudendum, cum magno timore & amore non afficiuntur: aut siquidem fidem habent, sine operibus, quasi fœtidum cadauer sine spiritu, habẽt: indispositi, impuri, per omnia porcis penè similes & canibus, hoc sancto, hac margarita prorsus indigni &c. Ad quod sanctum, margaritam, tantam primæui sancti reuerentiam olim habuerunt, vt sacram eius supellectilem prę cupiditate distrahentes, reos peccati Iudæ tenerent. Sic enim qui antè Clemens I. Si fortè quispiam presbyter aut diaconus sacrarij sindonem aut velum subtracta vẽdiderit, Iudę similis æstimabitur Ischariotis: & siquidem hoc cupiditate fecerit, eiusdem se pœnam suscepturum norit. At moderni Christiani calices, corporalia, pyxides, cæteráque pro corpore Iesu deputata, suo omnia lucro deputant, & ad vsus quandoque inhonestos & inuerecundos conuertunt. Adiicit adhuc, vt sapientibus occasio, simplicibus fulcimentum præbeatur contra dicentes Domini corpus in hoc sacramento solùm ad manducandum, non etiam ad colendum, Augustinum sic concionantem, Ego carnem Dominicam, imò perfectam in Christo humanitatem ideo adoro, quia à diuinitate suscepta, & diuinitati siue deitati vnita est: vt non alium atque alium, sed vnum eundemque Deum & hominem Dei filium confitear. Nam si hominem à Deo separaueris, vt hæretici quidam, ei nunquam credo, nec seruio. Nam si quis nostrum regiam purpuram aut diadema humi iacens inueniat, non adorabit: cùm verò Rex ea fuerit indutus, periculũ mortis incurrerit, qui simul cum Rege adorare contempserit. Ita humanitatem in Christo non solã aut nudam, sed diuinitati eius vnitam, vnum Dei filium, Deum verum & hominem verum, si quis adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur. Sic ille opponentibus quod Domini carnem, quam esse creaturam non negaret, simul cum diuinitate adoraret, illique non minus quàm huic deseruiret. Sed quoniam nulla hîc speciatim fit Eucharistiæ mentio, Hussita hic præposuerat eiusdem titulo illud Emiseni, Quia corpus, antè allegatum. Et subiiciens illud itidem Augustini indubitatum, quòd illam carnem nemo manducet, nisi præadoret, sic conclu-

Iac. 2. *Matt. 7.* *Iudæ Iscariotæ.* *Thaboritæ tunc, nunc reformatores.* *Cap. 14.* *De verbis Domini ser. 58.* *Simile purpurè Diadema.*

dit. Ex quibus patet quod sacerdotes cum populo fideli debent exterius per genuum flexiones, capitis inclinationem, prostrationem quandoque facici in terram, reueri & colere Christum, eiúsque corpus in sacramento. Sic pastores verbo & exemplo populum docere, vt contremiscant adorando & colendo, summumque ac viuacem respectum circa hæc diuinissima & ineffabilia mysteria. Ex quo patet, ait, error impiè dicentium, corpus Christi vel sacramentum solùm nobis datum esse ad manducandum, & sanguinem in calice solùm ad bibendum, non ad colendum aut adorandum: inaniter item & fatuè irridentium accensionem luminum coram Domini corpore in sacramento, ac dicentium, Deum lucem esse, nec egere lumine. Nam & in veteri lege, Domini quoque mandato lumina, lucernę, candelabra corā panibus propositionis, qui figura tantùm erant corporis Domini in sacramento, disposita exardebant: multò decentius ide in tanti sacramenti pręsentia fieri. Decens & honestum eadem ardere coram sanctorum corporibus & ossibus. Sanctorum item primorum temporibus in funeribus demortuorum Christi fidelium lampades accendebantur, multò decētius, honestius, & sanctius eadē accēdi corā tam diuino & Deifico Christi corpore. Et subdit de hoc Honorianam, Sanè suo antè loco non omissā̄m. Sed rudes & grossi, vt loquitur, contemptores illi reuerentiæ decentis corpus Iesu, & ipsius sacramentum, sciant causam cur lumina coram sacramento accendantur, vel ex Isidoro, Acolythi Græcis, Latinis dicuntur Ceroferarij, à portandis cereis, cùm aut legendum Euangelium, aut offerendum sacrificium, Tunc enim ab eis accenduntur deportanturque, non ad tenebras sole tam rutilante fugandas, sed ad lætitiæ signum, & lucem illam veram sub typo luminis corporei demonstrandam. Renarratur & ex Chrysostomo, quàm sanctos & mūdos sacerdotes esse oporteat tum anima, talis spiritus receptrice, tum manibus tantarum rerum ministris, tum lingua verba illa fundente, tunc etiam sacerdoti circunstantibus angelis, cœlestibúsque virtutibus tribunal & altaris locum, in eius qui immolatur honorem, adimplentibus. Mundos

Cap. 15.

Luminariū coram sacramento vsus.

Exod. 40.

Argumentū à figura ad veritatē panis propositionis.

Hieron. ad Riparium.

Chrys. hom. 70. id Antiochen. 4. ad hebr.

Deificum D. corpus.

Etymologi. lib. 7. c. 12.

Acolythi.

Lib. 4. & 6. de sacerdotio.

Angeli ad altare.

autem ab exteriori etiam immunditia, vt & post sacramenti contactam caueant ab aliarum rerum contactu siue lotione. Quod ait militare contra sacerdotes leuiter manibus illotis diuinum sacramẽtum contrectantes, aut post eius contrectationem, manus ad terrena & materialia sine omni lotione expandentes. Hæc insigne illud Hussitarum par, in libellis per D. Cochlæum euulgatis: quorũ ille quidẽ maturè ad cor rediit, hic autẽ sectæ immortuus est, vtroque sublati calicis odio, nihil curiosius quàm in Ecclesia Romana errorẽ eatenus non animaduersum quærens, & tamen cum ea de corporis & sanguinis Dominici in hoc sacramento tum præsentia, tũ etiam adoratione conueniens. Neuter vtique super hoc dogmate conuenturus, nisi non inueteratum modò, sed & Catholicum, & nusquam non gentium Christi fidelium, & nullo non vnquam post Apostolos seculo receptum, omnibus alioqui tentatis, omnia scrutati, fuisse certò resciuissent. Vnde in historia Hussitarum ex libro priori contra Petrum Payne Anglicum Vicleffi asseclam, legitur hic articulus, Dicere corpus Christi esse in sacramento altaris solùm figuraliter, vel in signo, vel virtualiter, vel secundum dona solùm & gratias à corpore Christi condistinctas, & non cum hoc secundum substantiam & existentiam naturalem: non est catholicum, sed catholicæ fidei contrarium & aduersum. Et articulo sequenti, siue III. qui est eiusdem Pizibramij ex professione fidei antiquæ XVIII. prærallegatus, de corpore Dominico sic, id est, veraciter præsente, ac proinde latria colendo, inuocãdo, &c. causatur ita, quia in nullo habitationis suæ loco, in terris nobiscum ita certitudinaliter & infallibiliter, sicut in huiusmodi habitationis suæ loco, in ipso scilicet sacramẽto. Sed de Hussitis adhuc suo pòst loco: quorum vt mentio hîc obiter licet iniecta, lucro non prorsus careat, quia cultus huius testem bis laudauit S. Hieronymum. Et hic pater sanctissimus nobis huius libri finis sit, & idem sequentis initium.

Cochlæus libis.

Clau.

CLAV. ESPENCEI
DE EVCHARISTIÆ CVLTV,
LIBER SECVNDVS.

De viatico, & multiplici Euchariſtiæ aſſeruatione. Aliquot exempla illuſtria, cultæ ſumptæque à moribundis Euchariſtiæ.

CAPVT I.

EQVIDEM vt in Euſebij, quiſquis is fuit, ſcripto ſuper Hieronymi morte, pleraque ſunt non admodum eo digna, ſic eo non eſt indignum, quòd ait virum ſanctum fratri ad ſe moribundum accedenti, & ſacratiſſimum Ieſu corpus offerenti, domeſticis ei auxiliantibus, pronum ſe in terram proſtrauiſſe, voce & lacrymis quãtùm poterat, clamantem, Domine, quis ego ſum, vt ſim dignus quòd ſub tectum meum intres? Et aliquam multa *Matt. 8.*
concionatum, adorato ſuſceptoque Domini corpore, ſu- *Luc. 7.*
pinum in terram rediiſſe, ſicque alterũ quaſi Simeonem in Chriſto obdormiiſſe. Hanc certè preculam ex Centurionis Euangelici ore ſumptam veteres Chriſti fideles in communione ſacra vſurpaſſe teſtantur & Liturgiæ Græcæ & Romana miſſalia. Et ad eum locum Origenes, hoc etiam nunc, ait, more intrat ſub tectum credentium Do- *Homi. 5. in*
minus, Quando cibum ſanctum, incorruptumque ſumis *diuerſos.*

epulum, vitæ pane atque poculo frueris, manducas & bibis corpus & ſanguinem Domini, tunc is ſubtectũ tuum ingreditur. Et tu ergo temetipſum humilians, imitare hunc Centurionem, & dicito, Domine non ſum dignus &c. vbi enim indignè ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti. Dicendo autem te indignum, dignum te cum illo præſtiteris, In cuius ſi non tectum & parietes, at in cor certè & pectus Chriſtus intret. Et homiliarius quidam Emiſeni nomine, Cùm ad Chriſti, ait, ſacramentum accedimus, & fragilitatem noſtram conſideramus, quid aliud dicit vnuſquiſque noſtrum, niſi, non ſum dignus vt intres ſub tectum meum, non ſum dignus, vt corpus & ſanguinem tuum in ore meo ſuſcipiam? Et huius etiam verbo hoc & exemplo excuſat B. Auguſtinus eum, ſi cuius tanta peccati plaga eſt, & morbi impetus, vt medicamentum hoc differat, & communioni ſe aliquantum tempus auferat. Ita Chriſti corpus & ſanguinem non exhonorans, ſed ſaluberrimum ſacramentum ſic honorare contendens. Ad Hieronymi exemplum redeo: cuius ſimile de Ambroſio eius ſynchrono retulit Paulinus ſuper illius obitu, ſic, Horatus ſacerdos Eccleſiæ Vercellenſis, tertiò vocem ſe vocantis audiuit, ſibique dicentis, Surge, feſtina, quia modò receſſurus eſt. Qui deſcendens obtulit ſancto Domini corpus, Quo accepto, vbi glutiuit, emiſit ſpiritum. Bonum viaticum ſecum ferens, vt in eſcæ virtute anima refectior, angelorum nunc conſortio, quorum vita vixit in terris, & Heliæ ſocietate lætetur. Hæc ille. Et hîc facere non poſſum, quin quæ ſequuntur de moribundorum viatico, duobus exemplis anteuertam, recentioribus quidem, ſed nihilo inſignibus minus. Quorum prius retulit politiſſimus ille Politianus de Laurentio medico magnifico illo ſuo vel omnium potius literatorum ſui temporis patrono, hanc hac in re pietatem tantò pòſt imitato, ita ſcribens, Nocte dein media quieſcenti, meditantique ſacerdos adeſſe cum ſacramento nuntiatur: ibi verò excuſſus, procul, inquit, à me hoc abſit, vt patiar IESVM meum, qui me finxit & redemit, adusque cubiculum hoc venire: tollite hinc obſecro, me

1. Cor. 11.

Dominica 3. poſt Epip. Corpus D. ore, nedum ſuſcipi.

Epiſt. 118. cap. 3.

Ambroſi' moribũdus ſumpſit ſacramẽtum. viaticum.

Lib. 4. epi. 2. Laurẽtÿ medicis pietas.

quamprimum tollite, vt Domino occurram. Et cum dicto subleuans ipse se quantùm poterat, atque animo corporis imbecillitatem sustentans, inter familiarium manus obuiam seniori ad aulam vsque procedit, Cuius ad genua procumbens, supplexque ac lacrymans, Tunc, inquit, mitissime IESV, tu nequissimum hunc seruum dignaris inuisere? At quid dixi seruum? imò verò hostem potius, & quidem ingratissimum, qui tantis abs te cumulatus beneficiis, nec tibi dicto vnquam audiens fuerim, & tuam toties maiestatem læserim. Quod ego te per illam, qua genus omne hominum complecteris, charitatem, quæque te cœlitus ad nos in terram deduxit, nostræque humanitatis induit inuolucris, famem, sitim, frigus, æstum, labores, irrisus, contumelias, flagella, verbera, postremò crucem etiam mortemque subire compulit: per hanc ego te salutifer IESV, quæso obtestorque, auertas faciem à peccatis meis, vt cùm ante tribunal tuum constitero, quò me iandudum citari planè sentio, non mea fraus, non culpa plectatur, sed tuæ crucis meritis condonetur. Valeat, valeat in causa mea sanguis ille tuus, IESV, preciosissimus, quem pro asserendis in libertatem hominibus in ara illa sublimi nostræ redemptionis effudisti. Hæc atque alia cùm diceret lacrymans ipse, lacrymantibusque qui aderant, vniuersis, iubet eum tandem sacerdos attolli, atque in lectulum suum, quò sacramentum commodiùs administraretur, referri. Quod ille cùm aliquandiu facturum negasset, tamen ne seniori suo foret minùs obsequens, exorari se passus, iteratis eiusdem fermè sententiæ verbis, corpus ac sanguinem Dominicum plenus iam sanctitatis, & diuina quadam maiestate verendus accepit. Habet in proauo suo Christianissima Regina mater proneptis eius Catharina, quam imitetur de corporis & sanguinis Dominici in his mysteriis cultu fidem atque pietatem. Sic eidem seculo, aliquantò antè, ferunt Ioannem illũ Huniadem, qui primus apud Hungaros frangi vincique Turcas posse ostenderat, quorum etiam spoliis Hungarica templa ditauerat, sub extremum vitæ tempus, vrgente morbi vi, non esse passum

Ioan. Hunidis pietas
Pius II. in Bohemia c. 67. In Europa. cap. 1.

Domini corpus ad se deferri, indignũ esse causantem ser uum à Domino visitari, seruuli domum Regem intrare, è lectulo surgentem, membris licet labentibus, cùm defectis quoque viribus pedes ire nequiret, in ędem se vehi sacram iussisse: ibi de more confessum Christiano, diuina sumpta Eucharistia, inter sacerdotum manus terrena fastidiẽtem animã Deo, pro quo tot se periculis obiecerat, reddidisse. Noua (inquiunt nouatores hodierni) sunt exempla hæc & nupera, non imitanda, multoque minus obligantia. At peruetus est exemplum & imitabile Serapionis Alexandrini, quem Eusebius Cæsariensis ex Dionysij Alexandrini ad Fabianum Romanum epistola, refert, cùm lapsus & deprecabundus recipi non impetrasset, ægrotantem sic vt triduo mutus iaceret, paululum respirantem filiæ, vel ex filia nepoti ita dixisse, Quousque me detinetis? Quæso vos aliquem ex presbyteris rogate, & me velociter absoluite. His dictis rursum obmutuisse: cucurrisse noctu puerum ad presbyterũ, hunc etiam ęgrum, cùm venire nequiuisset, quia præceptũ ab Episcopo fuerat, vt lapsis presertim supplicibus, reconciliationis nemo solatia denegaret, parum Eucharistiæ dedit puero, iussitque in senis os infundi, vt vel sic posset emori. Dictum, iussum, factũ: Senex sacramento in os instillato, parumq; gustato, solennitate expleta, quibusdam quasi catenis diruptis, lætas spiritum reddidit. Ex quo, inquit, certissimè constat huius boni auxilio neminem fraudãdum. Quod cum Nicephorus nescio cur omisisset, sic alibi ceu resarcit, Lucianum martyrem moriturum, cùm vis tyrannica ei nec templi, nec sacrarij copiam faceret, vincula quoque & plagæ motum denegarent, in suo ipsius pectore discumbentem tremendo illo operatum mysterio, Sic & ipsum de immaculato sacrificio participasse, & aliis vt itidem & communicarent, suasisse. Idque sacrum in carcere factum, vbi sacer ille chorus moribundum stipans Ecclesiæ specimen repræsentabat. Habes imaginariam, vt adnotat interpres langus, vel merè spiritualem, necessitatis articulo actualem excludente, Eucharistię perceptionem commendatam. Et S. Ioannem Chrysostomum exulem, vbi res suas disposuisset, diuina sanctificatione

H. E. li. 6. c. 34. veteris editionis 44. noua, Serapiõ allato, sumptoque sacramẽto obit. Sic apud Petr. venerabil. quidã glutire non potuit. nisi confessus. li. 1. Miracul. c. 3. Et in vita Bernar. lib. 1. c. 4. 12. Lib. 8. c. 31. Luciani cõmunio velut imaginaria

Lib. 13. c. 37

per communionem percepta, dicentem, *Gloria tibi Domine* de rebus omnibus, ad Deum migrasse, non dubium de more Christiano atq; Catholico. Nam & Iustini pro Christianis ad Antoninum Pium Imp. apologia testatur Eucharistiam iam tum fratribus absentibus per Diaconos mitti solitam. Quibus autem absentibus, nisi potissimùm morituris, adeoque moribundis impertiri, quia ἐφόδιον ἐστι ζωῆς αἰωνίου, vt Græci, Latini, vitæ æternæ viaticum. Quos etiam, ex hac inquam, vita migraturos, si pura conscientia hæc mysteria percipiant, decedentes suo angeli stipãt satellitio, vt toties antè scripsit Chrysostomus, & inde deducunt, δορυφοροῦντες ἀγγέλοι. O sacrum peregrinationis nostræ viaticum, quo de hoc nequam seculo peruenitur ad cœlestis Hierusalem consortium, moriturus exclamabat Hieronymus Precabundus autem, & se ad Missam præparans Ambrosius, manducat te, aiebat, angelus pleno ore, manducet te peregrinus homo pro modulo suo, ne deficere possit in via, tali recreatus viatico. Post quos Sententiarij disputantes super huius sacramenti nominibus, habet, inquiunt, & futuri etiam respe-ctum, quatenus est etiã fruitionis quæ in patria erit, præfiguratiuum. Nam vt panis ille corporalis, Manna, populum antiquum ad terram promissionis per desertum eduxit: sic esca hæc cælestes fideles per hoc seculum transeuntes ad cœlum subuehit. Secundum quod rectè viaticum, quia in via nos reficiẽs, viam nobis illuc perueniendi præbet, & in patriam vsque deducit.

Basilius citante ibi lango. viaticum.

Lib. 4. dist. 8. A. Thom. part. 3. quæ. 73. art. 4. Manna.

De morientium Christi fidelium salubri viatico.

CAP. II.

SEd non est animus locos singulos persequi. Sufficient qui occurrẽt in hoc & significatu, & mortis, quo de loquimur, articulo, cùm in patribus aliis, tum in Gregorio I. non infrequentes, vt cùm de Saturnino presbytero lapso & deiecto, & sacrificare præsumente scribit Episcopo Venantio, Sacri eum corporis & san-

Regist. li. 4. epi. 5. di. 50. ca. Accedens.

guinis Dominici participatione priuatum in pœnitentiam redige, sic vt ad obitus sui vsque diem id excommunicatione permanens, viaticum exitus solùm tempore percipiat. Et cùm quidam alienam messem die Dominico ante Missam exarasset, terminos etiam pòst eradicasset, Quorum, ait, consilio hæc egisti, duobus eos mensibus excommunicamus, sic tamen, vt si quid intra hoc tẽporis spatium eis humanitus euenerit, benedictione viatici non priuentur. Lucillum etiam Mileuitanum Episcopum cũ presbyteris & diaconis reis, & in nescio quo crimine graui haud dubiè consciis, depositum, eadem qua suprà corporis & sanguinis communione priuat, & conditione, vt eis vrgente mortis articulo, viaticum non negetur. Et de transitu ancillæ Dei Romulæ, ex testimonio Speciosi compresbyteri, quæ paralysi multos annos decubuerat, post triduanam in morbo diuinæ lucis & fragrantiæ consolationem, nocte quarta redemptam, magistram suam vocauit: qua veniente, viaticum petiit & accepit. Sic sancta illa anima carne soluta est, & ad cœlum ducta. Et hoc prior papa Siricius, de relapsis post pœnitentiam, Sacris quidem mysteriorum celebritatibus, non mereantur, licet intersint, à Dominicæ autem mensæ conuiuio segregentur, vt hac saltem districtione correpti, & sua in se ipsi castigent errata, & aliis ab obscenis se cupiditatibus retrahendi exemplum tribuant. Quibus tamen, quia carnali ceciderunt fragilitate, viatico munere, cùm ad Dominum cœperint proficisci, per communionis gratiam volumus subueniri. Eum secutus Innocentius I. incontinentibus & voluptati post baptismum deditis, cùm persecutionis tempore anterior Ecclesia pœnitentiam concedens, communionem negasset, ne huius facilitas securos minus à lapsu reuocaret, depulso ab ecclesiis terrôre, ac pace reddita, de Domini misericordia vtranque reddidit obeuntibus, quasi viaticum profecturis. Sixti quoque III. Bassum calumniatorem Synodus Episcoporum 57. Romæ, misit in exilium, Valentinianus Augustus proscripsit & confiscauit, ita vt supremo tamen die viaticum ei ob Ecclesiæ pietatẽ non negaretur. Post quem, postque Synodos infra nominan-

Lib. 7. ep. 1. dist. 80. ca. Tanta.

Lib. 7. epi. 61.

Homi. 40. super Euãg. Dialog. 4. cap. 15.

Epist. 1. c. 5. 33. q. 2. can. De hu.

Epist. 3. c. 2

Platin.

das, vt ſcias hac in re cum veteri iure nouum ius, morenque adhuc retentum conuenire, innocenrius III. In illo, ait, verbo per quod pœnitentiam morientibus non negamus, viaticum etiam quod verè pœnitentibus exhibetur, intelligi volumus, vt nec ipſum decedentibus denegetur, corporis, inquam (vt & paulò antè de Liuonienſibus nouiter conuerſis eorum reſcribit Epiſcopo) & ſanguinis Domini ſacramentum in mortis articulo tribuatur. Et Gelaſius.I.ca.XXI. quem multò pòſt innouauit Tribu rienſis can. XXIII. Virgines ſacras nubentes, & inceſtos eorum maritos à ſancta communione detruſit, niſi publicè pœnitentes, non recipiendas, Sic tamen vt de ſeculo tranſeuntibus, ſi dignè pœnituerint, viaticum non negetur. Stephanus V. Aſtulphum vxoricidam ſic inter cætera monet, Communione corporis & ſanguinis Domini, cunctis vitæ diebus indignum te exiſtimes. In vltimo tamen exitus die, ſi merueris pro viatico (ſi ſit qui tibi tribuat) tantummodò venialiter vt accipias, tibi concedimus. Nicolaum I. credo, imitatus, qui paulò anteà matricidam annuæ pœnitentiæ iugo ſic caſtigauerat, vt anno pòſt introeundi quidem in Eccleſiam haberet licentiam, tantùm tamen inter audientes ſtaret, ſed nondum communicaret. Completo autem trium annorum circulo, ſacræ ei communionis gratia concederetur, ante quod tamen triennium, ſi vitæ finis appropinquaſſet, corporis & ſanguinis Domini noſtri particeps fieret. Sic Gregorius II. ad Bonifaciũ epiſcopũ, De his qui patrẽ, matrẽ, fratrẽ aut ſororẽ occiderint, vt toto vitæ ſuæ tẽpore corpus Dominicũ nõ ſuſcipiãt, niſi tẽpore exitus pro viatico. Iã verò non ſingulos patres, ſed patrũ etiam audiamus Concilia. Synodi Ancyranæ poſt Apoſtolica tempora primæ, carũ quidem quę recipiantur, Canon 6. pœnitẽtia his qui minus aut metu ſacrificaſſẽt, iniũcta, de vita interim periclitãtibus, aut ex infirmitate, aut morte aliũde imminẽte, cõmunionẽ propter viaticũ nõ negãda ſãxit. Quàm omnes propè Synodos pòſt videre eſt ſecutas. Ni.I. canõ aliis XII. aliis XIII. de hoc ita habet De his qui recedunt (ex corpore) vetus & canonica lex etiã nunc ſeruabitur, vt eorũ nemo neceſſario ἐφοδίῳ viatico (nouiſſimo innamine) fraudetur. Et generaliter ſuper tradeda

Extra de pœnit. & remiſſ. cap. Quod in te. Cap. Deus qui Eccl. Liuoniẽſes. 27. q. 1. ca. Virginibus ca. Si quis ſacro. virgines ſacræ nubentes. 33. q. 2. cap. Admonere vxoricida. Ca. Latoren. Matricid. Patricidæ.

26. q. 6. ca. De his verò.

moriturο cuius communione, seu oblatione, aut Eucharistia, τῆ μεταχὲιρ ευχαριστίας penes Episcopum çura sit & probatio. Carthaginen. I I I. canõ. 76. 77. 78. Pœnitentiam in infirmitate petenti, si is casu, dum ad eum sacerdos venit inuitatus, oppressus obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit, cum testimonio eorum qui audierũt, dãdam, & siquidem continuò creditur moriturus, superfundendam ori eius Eucharistiam, quod etiam Eucharistiæ ibidem vocatur viaticum. Aransicensis canon. I I. Niceni verba, nedũ mentem secutus, Hoc morientis, ait, sufficit consolationi, siue reconciliationi, iuxta patrum definitionem, qui huiusmodi cõmunionem congruenter viaticum nominarũt. Et in capitulis Græcarum Synodorum, interprete S. Martino episcopo Bracarensi. can. 83. qui etiam est superior Nicenus, Si quis de corpore exiẽs, nouissimum & necessarium communionis viaticum expetit, non ei negetur. Et, Qui in exitu mortis sunt, & desiderant accipere sacramentum, cum Episcopi consideratione & probatione accipere debẽt. Aurelianen. Concilij I I I. canon 24. Si quis pœnitentiæ (solennis) benedictione suscepta, ad seculare habitum militiamque reuerti præsumpserit, excommunicatione plectatur, viatico tamen ad exitum concesso. Eorundem meminit Toletani. X I I. canon. 2. præfatus quosdam nimia interim ægritudine ita loquendi sentiendique naturale perdidisse officium, vt nulla suæ eis salutis cura inesse videretur, nullo pristinæ deuotionis desiderio noscerẽtur anhelare. Quorum tamen casibus condolens fraternitas, talium ita necessitates in fide sua susceperit, vt vltimum eis tribuatur viaticum, ne scilicet sine fructu pœnitentiæ à seculo transire videantur. Sic breuiter canon Agathensis X V. Viaticum omnibus in morte positis non negandum. Sic Gerunden. canon. I X. Qui ægritudinis languore depressus pœnitentiæ benedictionem, quam viaticum deputamus, per communionem acceperit, &c. Vormatiense Concilium superiores de patricidis & fratricidis canones innouauit. Nicolai præsertim ad verbũ canone XXX. ante pœnitentiam scilicet completam, periclitantibus viaticum corporis & sanguinis Dominici (vt ibidem habetur) non

Cã. 15. qui.

Can. Qui recedunt.

Dist. 50. c. Is verò.

Dist. 50. ca. pœnit.

negandum. Canone autem L x x x. qui ei ſynodo vltimus est, Gratiano Magnutinenſis nomine citatus, addit, Quæſitum de his qui in patibulis pro ſceleribus ſuſpēduntur, poſt confeſſionem Deo per actam, num eorum cadauera ad Eccleſias deferenda, oblationes pro eis offerendæ, celebrandæ Miſſæ? reſpondet, Si omnibus de peccatis ſuis puram confeſſionem agentibus, & dignè pœnitentibus communio in fine ſecundū canonicum miſſum danda eſt, cur non etiam iis qui pro ſuis peccatis extremam pœnam perſoluunt? Vbi legit ac velut exponit Gratianus, ſecundum præcepta canonum. Et, Cur canones communionem vel ſepulturam eis interdicunt (vel interdicerēt) qui pro peccatis ſuis pœnam extremam perſoluunt, & confitentur, vel confiteri deſiderant? Triburiēſis quoque Synodus turibus & Latronibus etiam rerum Eccleſiaſticarum, vt in furto & rapina mortuis preces negat, ita vulneratos, elapſos, & deſperatæ valetudinis, reconciliari ſe myſteriis ſacroſancta piè deprecantes, x. Niceno & Carthaginenſis conciliis, ex Innocentij & Celeſtini decretis, vltimo & neceſſario viatico minimè priuat, ſed eis vt à perpetuo liberentur exitio, vel in ſupremis ſuis eum extrema pœnitētia cōmunionem tribuit. Quid enim aliud eſt vltimā pœnitētiam negare periclitanti, quā mortem addire moriēti. Ex quibus. Gul. Durantes in Repertorio, Rubrica de pœnitētiis canonicis. ca. 20. Et quæ impediāt communicandum, cap. 2. Et ſacerdotale Romanum tractat de pœnitētia inter antiquos canones pœnitentiales, volunt latroni volenti confiteri, aut confeſſo, dari Chriſti corpus: hæreticis vero, & quidem relapſis, etiam ſine vlla pœnitus audiētia, iudicio ſeculari relinquendis, pòſt tamen manifeſtè pœnitentibus, ſacramenta humiliter petita nec pœnitentiæ, nec Euchariſtiæ, deneganda reſpondit Bonifacius v i i i. Atqui tales non ita pòſt rectà in ignem mittuntur. Verùm vt ſæpe communionis & viatici nomine Euchariſtiæ intelligitur participatio, ita neque ſemper, neque neceſſariò. Eſt enim vbi his nominibus pœnitētium per manuum impoſitionem ſumatur reconciliatio, ſeu confitentium abſolutio. Quæ vt non negatur quouis modo morituris, dummodò verè pœnitenti-

13. q. 2. cap. Quæſitum.
Suſpendendis cōmunio neganda.
Cap. 20.
De hæretic. in 6. cap. ſuper eo.
Cap. 31.

bus, Sic Euchariſtiæ hominibus ſupplicio extremo addi-
ctis dandæ permittendævè mos adeò non obtinuit, in
Gallia certè noſtra, vt ſuperiore proximo ſeculo Rege
Guaguin. lib. x. Necobe Gillis. Ludouicus Luxemburgus. nobis Ludouico x i. Ludouicus Luxẽburgus Comes ſtabuli, maieſtatis reus, capite damnatus, confeſſione Chriſtiano more expleta, viaticum Chriſti corporis miniſtrari orauerit, nec exorauerit aut obtinuerit. Res tamen diuina, ſiue Miſſa coram illo facta, & panis benedictus oblatus, quem religioſè manducauit. Decollati in Grauia
Eandem. Lib. 4. ſententiar. diſt. 12. Queſt. 1. Art. 11. corpus per fratres Franciſcanos elatum, & in eorum medio choro humatum Anno 1475. Decemb. 19. Eandem conſuetudinem F.D. Soto in Hiſpania ſeruari teſtatur, ſed cui aliæ nationes obmurmurent, quoniam nulla apparet cauſa, cur ad mortem damnatis verè modò pœnitentes eo beneficio priuẽtur, præcipuè contra tot canonum ſanctiones. Et contra forſam ſatius eſſet hunc morẽ non ſeruari, præſertim cum ſæpe per hoc ſacramentum fiat homo ex attrito contritus, & gratiam ſuſcipiat, quam minus pœ nitẽs non recepit. Adeoque vſu munire poſſet, vt communionis defectu anima eius periret, qui alioqui ſaluus fieret. Sed eiuſmodi canones adeò non obligant, quin poſſint per contrariã conſuetudinẽ abrogari. Cuius fortaſſe conſuetudinis ortus fuit, quod cũ huiuſmodi cõdẽnati à cõmunione reipublicæ abſcindãtur, in eius abſciſſionis ſignũ negatur eis cõmunionis ſacramẽtum tan quàm reipublicæ hoſtibus (vel potius extorribus) Accedit apparens irreuerẽtiæ nonnihil ita ſacramento irrogando ſi qui ſacrum chriſti corpus ſuſcepit, illico ita patibulũ & crucem rapiatur. Et quandoque præ mortis atrociate vomitus (de quo poſtea) periculum imminere poſſet. Hæc ille. Multo minus ſacris, ſed ad periculum, aut etiã certam mortem proficiſcentibus, cõmunio ſit petentibus, denegãda, vt legere cùm de aliis, tũ de Philippico Mauritij
Cedren. pag. 330. 332. Imp. excubitore deſperata præ metu principis eum maneaccerſentis, vita. Et de Theodoſio eiuſdẽ Imp. F. qui
Pau. Diacon. lb. 17. cum aphoca tyrãnò ad mortem traheretur, prius impertauit, diuinis impertiri myſteriis, ita decollatus. Et manzil
Paul Diacon. lib. 13. ſub principe Arcadio prius in hymnis & precibus peruigil, ab ipſis caeleſtium myſteriorum ſacramẽtis circum fuſus in hoſtẽ proceſſit in Chronico Veſpergenſi ad annum

Domini.1104. Sigehardus comes seditioneRatij bonẽsiũ aduersus eũ quasi reũ maiestatis in Henricum 1111.cõmota, in hospitio suo obsessus, foribus tandem effractis, confessione prius facta, sumpto etiã Dominici sacramẽti viatico, capite truncatus occubuit. Secũdum superiorem autoritatẽ canonicã Theodorus Cãtuariensis Episcopus in pœniẽtiario suo diffiniuit, vt infirmi in periculo mortis positi, ne pietatis eis clausa ianua, neu à cõmunione & veniæ cõsortio iidẽ videãtur alieni, post purã confessionẽ peccatorũ, pœnitentiæ quãtitate magis innotescẽte quàm imponẽda, cuius tamẽ modũ à sacerdote impositũ cõualescẽtes & periculo erepti obseruarẽt, amicorũ orationibus & consolationibus Ecclesiasticis subleuati, sacra olei vnctione inũcti, secundũ statuta sanctorũ patrum viatici cõmunione reficiãtur. Habes simile exẽplum ægrotantis prius inuncti, mox sacti corporis viatico refecti apud Petr. venerabili Moribũdis ergo, si prius in eis cùm benè valebãt, huius sacramẽti apparuit deuotio, debet id in mortis articulo exhiberi, nisi fortè timeatur aut vomitus, aut expuitionis periculum, quo acceptũ sacramẽtũ fortè reiicerẽt & excrearẽt. Idque coacti, quod vt alioqui grãde (vt reuera est) flagitiũ Ecclesia olim iã dãnauit. Sic enim super hoc cauit Toletani Cõcilij 1.canõ 14. Si quis acceptã à sacerdote Euchariſtiã non sumpserit, velut sacrilegus, propellatur. Quoquidẽ canone cùm nec adiecta esset voluntatis discretio, Toletani Cõcilii 11.canon.11. antiquũ sic eluci dauit, Cùm & infidelis infideliter hęc agat, & fidelis fidẽter accipiat, quòd naturalis eũ necessitas non sinit deglutire. Solet enĩ humanæ naturę infirmitas, in mortis exitu prægrauata, tãto siccitatis põdere deprimi, vt nulla ciborũ illatione refici, vix tãtùm illati poculi gratia delectetur sustentari. Quod & in multorũ exitu vidimus, qui votis optatũ sacræ cõmunionis expetẽtes viaticũ, collatã sibi à sacerdote Euchariſtiã reiecerũt. Non quòd infidelitate hæc agerẽt, sed quòd præter Dominici calicis haustũ traditã sibi nõ possent (alterã speciẽ) deglutire. Nõ ergo ij ab Ecclesiæ corpore separãdi, qui necessitate, nõ infideliter hæc fecerũt, hi præsertim, de quib' nihil fideli sinistræ sentitur. Placuit ergo definire, quod neque fideli noceat, neq; infideli inultũ existat. Quicunque ergo fidelis incui

26.q.7.ca. Ab infirmis.

Vnctio extrema.

Lib.3. epistola. 4.

Tho part. 3. Quæst. 80. artic.9. Vomit' aut exputio sacramenti.

tabili qualibet infirmitate coactus, Eucharistiam perceptam reiecerit, in nullo Ecclesiasticæ damnationi subia-
Infantes. ceat: Idem canet de infantibus & amentibus, de quibus
Amentes. nunc nihil. Quisquis igitur absque ineuitabili, vt dictum est, infirmitate corpus Domini proiecerit, siquidem fidelis, perpetua communione priuetur: sin infidelis, verberatus perpetuò relegetur. Quos tamen excessum hunc digna pœnitentiæ satisfactione deflentes, post quinquennium licebit communioni pristinæ reformari. Hæc Toletani. Et tãtam tamen in iis cautelam ex adoratione nimirum partim profectam, veteres adhibuerunt, vt si qui Eucharistiam vel ex infirmitatis causa vomuissent septẽ dies, nedum siqui per ebrietatem vel voracitatem, multò, & meritò quidem, pluribus pœnitere voluerint, citantibus super hoc canonem, ex Bedæ & Romano peniten-
De consecr. tiatio, Gratiano Burchardo, Iuone. Hinc communis illa
dist. 2. cap. Christi fidelium charos suos ex hoc seculo, vel cum via-
si quis per tico transire consolatio, & bona super eorum salute spes,
neglig. vel sine hoc decedere, desolatio, & super eorum perdi-
Burchard. tione coniectura. De quo in vtranque partem exempla
lib. 5. cap. sunt in vita D. Bernardi ab æqualibus eius cõscripta. Qui
46. 49. magnifico viro Iosberto de firmitate vicino suo, impe-
Lib. 1. c. 9. trauit alioqui moribundo, & confessionem, & diuinum
Lib. 2. c. 6. hoc sacramentum. Quorum neutro sumpto Gerardus Aquitaniæ tyrannus magis quàm comes, subitò ibi mortuus, & miserè legitur extinctus Et cùm dicat scriptura,
1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, pro eo non dico vt roget quis, impœnitens, sine confessione ac viatico, de corpore egredientem spiritum ei reddidit, cuius minister in finem vs-
In vita S. que fuerat. Attamen idem etiam hæreticum super præci-
Malachiæ. puo Eucharistię negotio, hoc est, carnis & sanguinis prę-sentium ibi veritate lapsum, subita correptum infirmitate, ad cor redeũtem scribit accito Episcopo S. Malachia, errore abiecto, & veritate agnita, confessum, à reatu absolutum, viaticum petiuisse, datam reconciliationem, & vno penè momento perfidiam ore abdicatam, & morte dilutam. Ita Petrum Abelardum, & ipsum non satis, vt
Libr. 5. epi- quidam volunt, in Eucharistia firmum, pœnitentem, &
stola. 10. monachum Cluniaci factũ, Petrus venerabilis eius tum

loci Abbas, morbo ad extrema perductum, peccata sanctè, deuotè, ac Catholicè confessum, magno inhiantis cordis affectu, viaticum peregrinationis, ac æternæ vitæ pignus, Domini scilicet corpus accepisse, suũ ei corpus & animam fideliter commendantẽ. Et nihil vetat quin de similibus intelligamus eum canonis locum, quo precatur Ecclesia pro eis qui decesserunt cum signo fidei, &c.

Asseruatio Eucharistiæ propter infirmorum communionem. Cap. III.

HÆc igitur viatici moribũdis & salubris necessitas, & necessaria salubritas, ratio fuit & occasio seruandæ extra vsum Eucharistiæ, ritus certè multò antiquior, quàm ex quibus iidem qui suprà Canonistæ citant, Siue Concilium Vormatieñ. cap.5. Vt presbyter semper Eucharistiam paratam habeat, vt quando quis infirmatus fuerit, statim communicet, ne sine communione moriatur, Siue ex Turoneñ. cap.4. Vt presbyter pyxidem habeat, aut vas tanto sacramento dignum, vbi corpus Dominicum diligenter recondatur, ad viaticum recedentibus à seculo: Semperq; sit super altare obserata propter homines nefarios, & septimo quôque die mutetur: I. illa à presbytero sumatur, & alia eodem die consecrata, in eius locum subrogetur, ne fortè diutius seruata, mucida (quod absit) fiat. Sit fides penes citantes, Nam in Turonicis tribus, & vno Vormatiensi nihil legi tale. Extabat forsitan eorum tempore, vt & quod citant ex Concilio Rhemensi, cap.2. cùm in eodẽ infirmitatis articulo presbyteri quidam aut laico (vt in Serapione antè vidimus) aut fœminæ, sacrum Domini corpus ad deferendum infirmis, traderent, ita diuina paruipendentes mysteria, vt quibus prohibetur nec sacrariam ingrediantur, nec ad altare propinquent, iis sancta sanctorum communicarẽt, Synodus id quàm esset horribile ac detestabile, omnium prudentiæ relinquens considerandum: interdixit, ne temeraria hæc præsumptio vlteriùs fieret, sed omnimodis presbyter per semetipsum infirmum communica-

De consecr. dist. 1. cap. Presbyter.
Burchard. lib.5.c.10.
Burchard. cap.9.
Grat. can. Peruenit.
Burchard. cap.30.
Laici aut fœminæ ne infirmos cõmunicent.

ret:& si aliter fecisset,gradus sui periculo subiaceret. Eadem est sacramentariarum pyxidum & pyxidicularum origo,non tam noua, quàm hodierni putāt Nouatores, vt de quibus nihil vetet intelligi quod diuus Hieronymus de S.Exuperio Tolosę tum episcopo scripsit ad Rusticū:Quòd Domini corpus in canistro vimineo,& sanguinem portaret in vitro, Portaret,inquam,vt dicat quis ad eos qui conuenerant in Ecclesiæ cœtum, præsentes, quidni alius etiam dicat,& ad absentes, & quos (quæso) nisi morbo fortè sontico detentos,& sic excusatos? Et in horum enim vsum sacramentū in pyxidibus seruari prędiximus ex Burchardo,& quidem sub vtraq; specie, cùm ea in vsu esset, Sacra, ibi ait, oblatione cum Christi sanguine intincta, vt veraciter presbyter infirmo possit dicere,Corpus & sanguis Domini (sub sua scilicet vtrunq; specie) proficiat tibi,&c.Verùm hanc intinctionem,siue Eucharistiam ceu pro supplemento communionis intinctam, & populo porrigi solitam,vt abusiuam, schismaticam,& diuinis ordinibus Apostolicísque institutionibus contrariam,& antè Iulius I.papa improbauerat, & pòst improbauit circa Vitaliani papæ tempora,Concilij III. Bracarensis canon. I. Et Eucharistiæ tamen in vtraque specie seruatæ euidentius extat testimoniū, quàm vt vel dissimulari vel negari possit.In Chrysostomi persecutione,super ea sic ad Innocentium I.Rom. Pont. scribētis, hostes suos magno sabbato ad vesperam (id est,die Paschæ) in primarium Ecclesiæ Constantinopolitanæ templum irruisse,& militibus, quorum etiam quidam nullis dum sacris Christianis initiati essent,hoc est, nondū baptisati,sanctuarium, siue locum vbi sancta erāt reposita, ἔνθα τὰ ἅγια ἀπέκειτο, ingredientibus, & penitius omnia quæ intus erant, perlustrantibus & videntibus, sanctissimum Christi sanguinem, sicut in tumultu tāto fieri contingit, in prædictorum militum vestes effusum. Hîc habes primùm horrori fuisse S.Chrysostomo, nec dubium quin toti tum Ecclesiæ, homines illotos, & non tinctos seu non baptisatos,sancta cōspexisse: alterum,quod hîc inuestigamus,seruari olim solitam etiam vini speciē,seruari autem postmodùm desitam, quia citò acescit: vt &

Pyxides sacramentariæ.

Canistrum vimineum, vitreum vasculum.

Cap.9. Eucharistia sub vtraque specie seruata. Intinctio permissa, pòst vetita. Can. cum omne.

panis quoque ſpeciem ſeruari diutiùs prohibitam, quòd ea,licet ſeriùs,etiam muceſcit. Has autem arculas Græci Latiníque priſci vocauerunt, vt & hodiéque vocant Ciboria & Cibotia. Sint auté prophanis ſcriptoribus κιβώρια & κιβώτια, foliané vaſculorum, an vaſcula foliorum inſtar, poſt Horatium, Plinium, Dioſcoridem, Athenæũ, Cælium &c. Philologis & Lexicis Græcis & Latinis relinquo diſputandum. Sic in libro Pontificum, põtificum vitis, & alibi legimus Symmachum I. in Baſilica S. Andreæ vel Syluestri, vel Martini (huius enim nihil refert) argenteum feciſſe ciborium librarum cxx. & Gregoriũ I. ad B. Apoſtolum Petrum, alterum ſuper altare poſuiſſe cum columnis quatuor ex argento puro, in eundem vſum, hoc eſt, ſacramenti aſſeruationem. Et Zonaras ſcribit, Imp. Iuſtiniano Eccleſia magna iam abſoluta & conſecrata, magnum globum terræ motu cecidiſſe, eóq; caſu κιβώριον ſacræ menſæ cum ea contritum. *Ciboria, Cibotia.* *Tom. 3.*

Euchariſtia ſuperuenientibus Catholicis aſſeruata, miſſa, & participata. Cap. IIII.

Fuerunt & aliæ in Eccleſia veteri venerabilis Euchariſtiæ tum in templis aſſeruandæ, tum etiam aliò atque aliò miſſitandæ rationes. Apparet enim ex hiſtoria Eccleſiaſtica Epiſcopis Catholicis Romani aliũde ventitantibus Romanos epiſcopos non hanc tantùm vt ſoſpitibus teſſeram, ſed & quidẽ multò magis vt cõmunionis & Catholiciſmi ſymbolũ ſoléniter trãſmiſiſſe. Sic Irenęus in Ieiunioſa illa, vt ita loquar, ſiue Paſchali controuerſia ſcribit ad Victorem I. papã & martyrẽ, Præceſſores, ait, tui Rom. Epiſcopi, aliter quàm nos Paſcha licet obſeruantes, noſtratibus Epiſcopis ſuo more atq; ſecus quàm vos, id obſeruantibus, Euchariſtiã tamen miſerũt, eiúſq; illis miniſteriũ pacis & honoris ergò Romæ permiſerunt. Quem morem in legẽ abiiſſe, coniicere eſt ex cõſtitutione Melciadis papæ itidẽ & martyris, vt ex Epiſcopi cõſecratu oblatiões propter hæreticos (haud dubiè internoſcẽdos) dirigerẽtur per Eccleſias (indubiè Catho- *Euchariſtia epiſcopis catholicis miſſa.* *Euſeb. 5. 24.* *Nicephor. 4. 39.* *Concil. tom. 1.*

licas) Renarrant liber Pontificalis, Bedę & Adonis Martyrologia: Et qui ad Damasum aut Rusticum Narbonēsem fertur Hieronymi liber de septem gradibus Ecclesiæ, in sexto, qui sacerdotum est. Eucharistiā, inquit, iam pridem per presbyteros benedictam, si vsus exegerit, episcopi accipere debent, neque id ad iniuriam reuocare, quod à minori ea scilicet sit benedicta. Nec dico, pręsentibus & altari Episcopis astantibus, presbyteros posse sacramenta conficere (eorum, credo, iniussu) Sed si fortè vsus exegerit, vt venientes ad Ecclesiam sacerdotes (episcopi) eisdem quibus horis oblatio aut parata nō sit, aut etiam offerri non possit, non debent episcopi repudiare Eucharistiam, si ponatur in altari, quam accipi oportet propter Christum, quoniam corpus Christi est. Hæc ille. Vbi audis Eucharistiam iampridem ab alio confectam aduentori episcopo porrigi solitam, & hunc in vsum antè parari. Idem videtur sanxisse de diaconis Concilij Niceni canon XIIII. vt Eucharistiam vel ab episcopo aut presbytero præsente sumerent, vel si non fuissent in pręsenti episcopus aut presbyter, proferrent ipsi & manducarent, ab illorum scilicet altero priùs cōsecratam (nam idem canon negat diaconos sacrificij huius offerendi habere potestatem) & in vsum petentium aut petiturorum cùm aliorum, tum diaconorum asseruatam. Etsi non est dissimulandum hanc particulam non esse in fonte Græco, nec in alia translatione, vbi ponitur hic canon in ordine XVIII. & à Gratiano eundem canonē citante prætermitti. Sit igitur coniectura locus hic, non argumētum necessarium. In hunc externorum, inquam, aduenientiū & peregrinorum, nec tantùm in ægrotorum vsum, Eucharistiam etiam in episcopiis, nedum in templis diligēter olim seruari solitam apparet, de templis quidē, pręter superiora, ex Concilij Turoneñ. II. sub Pelagio I. canone 3. Vt corpus Domini in altari, non in armario sub crucis titulo componatur. Nec ita pòst sub Gregorio I. Pelagij successore Gregorius episcopus Turonensis, eius & æqualis & amicus, miraculorum in gloriam sanctorum martyrum, capite quo scribit non esse tractanda sacra animo polluto, scribit & inter alia, ídque in adolescentia sua

Eucharistia superuenientibus data.

Diaconi Eucharistiam ab alio cōsecratam & asseruatā sumebant.

Distin. 93. can. Peruenit.

Eucharistia etiam in episcopiis asseruata.

Lib. 1. cap. 86.

ſua geſtum audiuiſſe, In Ricomagenſi vico ciuitatis Arueouæ, die feſto S. Polycarpi martyris, lecta (eius) paſſione, cũ reliquis ex canone ſacerdotali lectionibus, adueniente tempore ad ſacrificium offerendum, Diaconũ accepta turre, in qua miniſterium (vel potiùs myſteriũ) Dominici corporis habebatur, ferre cœpiſſe ad hoſtium, ingreſſúmque templum, vt eam altari ſuperponeret, elapſam de manu, in aëre latam, & ſic ad aram accedentem, manu non potuiſſe aſſequi, quòd in conſcientia, credo, pollutus eſſet, &c. Hîc coniicere eſt ſacramentum in templo confectum, in Epiſcopium, Epiſcopi domicilium, téplo vicinum in turricula aut arcula ſacramentaria, mitti ſolitum, ibidémque aſſeruari, donec iterum die ſolenni ad publica miſſarum ſolennia in baſilicam referretur. Ferri autem & referri, haud opinor ſine reuerentia ſolitam, & ferentium & ſpectantium.

Turris ſacramentaria.

Euchariſtia ad monachos delata, & in eorum vſum aſſeruata. Cap. V.

FVit & Euchariſtiæ aſſeruandæ geſtandæque occaſio, monachorum quoque ſolitudo, vt hominum vbiuis olim potius quàm in oppidis, & nuſquam magis quàm in deſertis morantium. Qui, cùm laicorum pars eſſent aliquandiu puriſſima, & alij rarius, ſæpius alij, quotidie quidam communicarent, coniicere eſt preſbyteros, quos illi apud ſe ordinarios non habebant, aut aliũde, ſiue ex vicinis vrbibus aut vicis proficiſcentes, Euchariſtiam priùs ibidem conſecratam ad eos deportare fuiſſe ſolitos, aut ad monaſteria profectos ibi conficere, & confectam ſolitariis illis pro ſuo cuique modo ac tempore vtendam, ac proinde aſſeruãdam relinquere. Palladius in vita Abbatis Or. Viris, ait, magnis mos eſt, nihil carnis admittere, priuſquam ſpiritale alimentũ animæ tradiderint, hæc autem eſt Chriſti cõmunio. In vita Apollo Abbatis, Nos inquit, oſculatus, lauit, orauit & hortatus eſt ad refectionem. Hoc autẽ faciebat omnibus fratribus qui ad ipſum veniebant. Qui etiam cum ipſo erant fratres, alimoniam

Euchariſtia ad monachos delata, & apud eos ſeruata.

Cap. 9.

Euchariſtia antè omnem cibum, quotidiana.

Cap. 52.

non prius accipiebant, quàm Eucharistiæ Christi communicassent, ídque hora diei nona, qua ex iis multi de monte descendebāt,& Eucharistia sumpta, rursus ascendebant,contenti spiritali nutrimento vsq; ad aliam nonam. De hoc autem vitæ instituto, eiúsque differens exercitiis,dicebat (& quod oportet) siquidem fieri posset, monachos quotidie communicare sacramentis: Qui enim ab eis se procul amouet, Deus quoque procul ab eo

Ioan.6. recedit. Qui autem hoc facit assiduè, assiduè suscipit seruatorem. Est enim vox salutaris, Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Hoc confert monachis, salutaris passionis commemorationem continenter facientibus, quotidie etiam præparare, vt omni ex parte digni sint qui cœlestia suscipiant sacramenta.

Cap.7. At idem in vita abbatis Arsisij ad montem Netriæ,scribit fratres ad Ecclesiam sabbato solùm & die dominico venisse solitos Et ex octo qui ei Ecclesiæ præerant, presbyteris, primum, quandiu viueret,& alium in eadem nullum,obtulisse. Et eodem tempore D.

Homil.17. ad Hebr. *Monachi quidam raro communicantes.* Chrysostomus testatur eos qui tum in eremo sedebant seu habitabant, semel in anno participasse, fortassis etiā & post duos annos, fortassis quoque adhuc rariùs, vt in tot monachorum myrmeciis & examinibus, diuinus ille Maris plures potuerit habere sui similes, qui apud Homeri vicū,qui tum Netis vocabatur, nonagenarius,cùm longo tempore desiderasset videre offerri spiritale & mysticum sacrificium,rogauit inuisentem se Theodoretum

Cap.20. Cyrensem, Chrysostomi contemporaneum, & huius rei in sanctorum patrum historia testem,vt diuini doni illic

Manus pro altari. fieret oblatio. Hic verò lubenter parés, sacris vasis ex pago non procul inde afferri iussis,pro altari vsus diaconorum manibus,mysticum,diuinū,& salutare obtulit sacrificiū. Ille autē omni spiritali implebatur voluptate, existimans cœlum se videre,dicénsque se nunquam tantam concepisse lætitiam. Et his ergo eremitis, veréq; demum

De Eucharistia lib.1. cap.17. monachis in sua solitudine, vt non vbique presbyteros defuisse nego,sic vbique adfuisse,id verò pernego. Vnde Basilius in epistola ad Cæsariam patritiam, quam Græcè extare vir doctissimus Groperus testis est, ne quis in La-

tinis quæ extant,eam deesse cauilletur.Omnes,inquit,in eremis solitariam vitam agentes, vbi non est sacerdos, communionem domi seruantes,à seipsis communicant. Addit eundem ex Amphilochio Iconii Episcopo in eius vita,quã neq; Latinam vidi, in Italia extare Gesneri indicat Bibliotheca, precatum Dominũ vt daret ei gratiam sapientiam & intellectum sacrificii offerendi,& scribendæ mysticæ Liturgiæ, viso noctu cũ Apostolis Domino, propositionem panis in altaris faciente, eúmq; exaudiẽte, ac excitante: surgentem ad altare accessisse,celebrasse officium,post orationum finem panem exaltasse, eúmq; in tres diuisisse partes, quarum vnam cum timore multo communicauerit, alteram colũbæ aureæ super altare pendenti imposuerit &c.Scripserit hoc Basilius,episcopúsve an ascetes (nam is episcopatu relicto præ corpusculi debilitate ad eremum reuersus est) non admodũ refert. Et has enim colũbas,vt ita loquar,Eucharisticas,nihil vetat in monasteriis etiã tum fuisse,vt in Ecclesiis. De quibus, harúmque in Ecclesiis vsu,aliquantò post in V. Synodo Constantinopolitano extat hoc testimonium,Querũtur clerici & monachi Antiocheni contra Seuerũ eius vrbis non iam pastorẽ,sed lupum,sic inter cætera, Nec sanctis ille pepercit altaribus,neq; sacris vasis,ea conflans, & sui similibus erogans. Præsumptum est & hoc ab eodem, ô beatissimi,Nam columbas aureas & argẽteas in formam Spiritussancti super diuina lauacra & altaria appẽsas,vnà cum aliis sibi appropriauit &c.Relegit hanc querimoniã in VII. Synodo Nicena II. Antonius monachus religiosissimus,ita, Ausus etiam fuit aliud Seuerus, sanctissimi, aureas & argenteas columbas in figura sancti Spiritus, supra diuinos fontes suspensas cum aliis (sacris vtique vasis) abstulit &c. Hîc lauacrorum tantùm,non etiam altarium mentio, Græca consulant (si modò extant) Græcè periti. Non desunt hodiéque in monasteriis huiusmodi columbarum instar, scriniola, & quidem in hunc quem hîc vestigamus, vsum. Quale vidi in monasteriolo seu prioratu conuentuali Vallis Dei,non procul à Sesania in agro Trecensi, non sine Basiliam testimonii recordatione. Quod autẽ de monachis diximus, id fit ve-

Cap.18.

Visio.

Panis exaltatio.

Columba Eucharistica.

Actione I.

Actione 5.

CXXIII. *paragraph. cæterum.* *Eucharistia ad moniales portata.*

risimilius ex Iustiniani constitutione Nouella, quæ super diuersis Ecclesiæ capitulis inscribitur, & inter cætera de Monialibus sic habet, Mulieribus, quemcunque elegerint ipsæ siue presbyterum, siue diaconum, vt sanctam eis communionem deportet, religiosissimus Episcopus sub quo sunt, quasi ductis sortibus attribuito, quem fidei rectæ, & honestæ esse vitæ cognouerit. Quòd si presbyter aut diaconus non sit qui ab ipsis electus est, quem dignum tali ministerio iudicet Episcopus, ordinatione ei imposita, qua dignus esse videbitur, respondendi muneri eum pro monasterio attribuito. Sic tamen vt neque qui eo modo ad ea quæ pro mulieribus respondenda sunt, electus est, in monasterio commaneat. Hæc ille. Audis Eucharistiam vt ante ad monachos, sic & ad moniales à presbyteris externis aliunde ällatam, suo tempore vescendam, & sic asseruatam, vt coniicere est, præsertim cùm is minister exterus esse iubeatur, & cum eis

Nou. l. 113. Monachi claustris ad cõmunionis exibant.

moram facere vetetur. Quanquam alibi de monachis & asteriis, illos quidem in quorum monasterio non fuerit Ecclesia, vult sacri ministerij tempore vnà cum præsule, primoribus eius ac ætate prouectis, illò accedere, eóque impleto omnes ad cœnobium denuo concedere. Et si mulierum monasterium fuerit, duos viros (si haberi possunt) Eunuchos constitui, qui amplissimo testimonio comprobati, tum alia earum negotia gerant, tum ineffabilem eis communionem, cùm eius rei erit opportunitas, distribuant.

Eucharistia priuatim & in domo cuique sua seruata & sumpta. Cap. VI.

Eucharistia domi seruata, sumptáque.

FVit & alia Eucharistiæ non in templis modò aut monasteriis, sed & domi cuique suæ conseruandæ vtendæque ratio, persecutionem vtique tempestas, per quam non liceret Christianis ex more Apostolicæ primitiuæque Ecclesiæ ad frangendum communicandúmque sanctum panem hunc vnà conuenire: quanquam & hoc ipsum Apostolorum iam tum tempore, non in Dei tan-

tùm domo, ſed per domos quoq; factum ex eorum conſtat hiſtoria, & priuatim, eadem, credo, de cauſa, quòd publicè per perſecutores non liceret. Ideóque fuit, cùm Eccleſiarum præfecti Euchariſtiam à ſe conſecratam Chriſti fidelibus, domum qua munditia poterant, portandam, ibíque reuerenter aſſeruandam, & deuotè aliàs ſæpiùs, aliàs rariùs veſcendam traderent ac permitterẽt. Quo fortè ſpectauit Tertullianus de epiſcopis, preſbyteris, & diaconis loquens, Et illi (monogami ſcilicet) planè ſic dabunt (digamis vtique eſſe volentibus) viros & vxores (in matrimonium, quod eis ſecundò habere non licet) quomodò buccellas. De illis buccellis, vt conijcere eſt, loquens, quas domum ferendas ab Eccleſię miniſtris populus accipiebat. Et eodem fortè pertinet quod alibi ſcribit, Stationum diebus accepto ad aram Dei corpore Domini, & reſeruato, vtrunque ſaluum eſt, & participatio ſacrificij, & executio officij. Sed valeant coniecturæ, quandò & hic locus obſcurus eſt, quòd nos eius moris exactam non habeamus notitiam. At nihil obſcurè hac de re tertio loco habet, quo viri gentilis & cõnubij imparis incommoda Chriſtianæ vxori enumerãs, Non ſciet, inquit, maritus, quid ſecretò ante omnem cibum guſtes? Et ſi ſciuerit, panem non illum credit eſſe, qui dicitur. Et hæc ignorans quiſque, rationem ſimpliciter ſuſtinebit, ſine gemitu, ſine ſuſpicione panis an veneni. Eidem mori atteſtatur lector huius aſſiduus D Cyprianus, inter miracula ſui temporis, quæ lapſis inter hęc myſteriis obuenerant, & hoc enarrans, Cùm fœmina quædam arcam ſuam, in qua Domini ſanctum fuit (tulerat illud ſecum ex Eccleſia) manibus indignis tentaſſet aperire, igne inde ſurgente deterrita eſt, ne auderet attingere. Idem factum quo ſuprà loco Baſilius, & ante ſe, & ſuo etiamnum tempore, pace à Paganis quidem principibus, ſed non & ab hæreticis Eccleſiæ data, Perſecutionis, ait, temporibus, neceſſitate cogi quempiam, ſacerdote aut diacono non præſente, communionem propria manu ſumere, nec difficile eſt, nec ſuperfluum demonſtrare, quod longa conſuetudine, hoc ipſo rerum vſu confirmatum eſt, In Alexandria & Ægypto, laico-

Act. 2. 20.

De Monogami.

De oratione. ſtationũ dies.

Lib. 2.

Serm. 5.

Euchariſtia in neceſſitate manu ſumpta.

rum quiſque, ſeu quiſquis de populo eſt, vt plurimùm communionem in domo ſua habet. Semel enim ſacerdos vt ſacrificarit, & diſtribuerit, meritò participare, & ſuſcipere credendum. Et in Eccleſia enim is partem dat, & qui petit, cum libertate accipit, & ori manu propria admonet. Idem ergo virtute eſt, ſiue partem vnam, ſiue plures quiſquam ſimul accipiat. Vides cùm per perſecutiones ſacri cœtus nec liberi, nec frequentes eſſe poſſent, ſacris peractis, ſacra ſymbola Chriſtianis petentibus data, domum aſportanda, & domi pro ſua cuique deuotione ſeruanda atque vtenda. Vtque ſemel, & quauis occaſione cœpta ſerius deſinunt, nec hunc morem ſub principibus non tantùm Chriſtianis, ſed & Catholicis ſtatim deſitum eſſe, coniicere eſt ex his quæ ſcripſit

Epiſt. 50. *Quod ad te.* Apologia in Iouinianum Hieronymus, ita: Scio Romæ hanc eſſe conſuetudiné, vt fideles ſemper Chriſti corpus accipiant: quod nec reprehendo, nec probo. Vnuſquiſq; *Rom.* 14. enim in ſuo ſenſu abundat, ſed eorum cõſcientiam con- *Satyr.* 2. uenio, qui eodem die poſt coitum, communicãt, & iuxta Perſium, *Noctem flumine purgant*. cur ad Martyres ire nõ audent, nec ingrediuntur Eccleſias? An alius in publico, alius in domo Chriſtus? Quod in Eccleſia non licet, nec domi licet. Ex hoc loco colligit Scholiaſtes olim domi *Eraſm.* quenque ſuæ corpus Chriſti ſumere ſolitum, qui voluiſ- *1. Cor.* 11. ſet. Quod videtur innuere Paulus, cùm ait, An domos non habetis ad manducandum? Huius Scholij partẽ po- *Lib.* 7. 2. ſteriorem, vt nimis erroneam, meritò notauit Albertus Pius Carporum princeps. Nihil enim prorſus huc pertinet aut facit hic Pauli locus, quaſi Corinthij, & ſic iam tum Chriſtiani Euchariſtiam in domibus propriis, non *Corinthiorũ abuſus.* autem in Dei eccleſiis, aut ſumerent, aut etiam ſumere deberent: imò abuſum corrigit, quo in Eccleſiæ cœtu Cœnæ myſticæ profanam illi præmitterent atq; præſumerent, eò in domibus præparata ſecũ deferentes: vnde fieret, vt diuites quidem opimis veſcẽtes ſatiarẽtur, pauperes autem vilibus & inſipidis eſurirẽt. Vult igitur cœnã *Communio publica & domeſtica.* Dominicã in publicis Eccleſiæ Dei conuentibus fieri, toties illud inculcãs, Conueniẽtibus vobis. Et, Cùm conuenitis, &c. Hactenus rectè Carpẽſis, minus rectè, quod &

priorem Scholij partem reprehendit, quasi prorsus falsam, quodque sic oportuisset vel vnumquenque domi proprium habuisse sacerdotem (nec enim Christianos omnes sic esse sacerdotes, vt conficiendæ Eucharistiæ ius aut facultatem habeant) vel à parochis ad priuatas id sacramentum petentis cuiusque ædes transmitti solere. Idque nunc etiamnum fit, cùm res vrget. Quod vt iam tum promiscuè factum improbabile est, ita persecutionis in casu solitum, ex hoc Hieronymi & aliis aliorum locis superioribus multùm probabile, vt omnia tuta Carpus hîc timeat, audens alioqui oculatusque vir. Obiurgat igitur Romanos eò loci Hieronymus, quòd ob rem vxoriam immundos se rati, qui vel martyrum adirent basilicas, nulla rei tamē eiusdem habita ratione, domi etiam communicare non reformidarent: satis ita testatum faciens, suis adhuc, vt antè Tertulliani, Cypriani, & Basilij temporibus, Christi fideles Eucharistiam communionis gratia, persecutorum presertim metu, & asseruasse, & asseruatam alios sæpiùs, alios rariùs sumpsisse. Quæ domum ex Ecclesia deportatio, domique asseruatio, communioque, cùm periculorū plena, & multis offendiculis, abusibus, & scandalis esset obnoxia, cessante infidelium persecutione, vt causa, cessauit, vt eius effectus, sublata & abrogata eodem, hoc est, Honorij & Arcadij Impp. papę autem Siricij, aut Anastasij tempore. In Cōcilio Toletano I. & sacrilegij damnatum Eucharistiam à sacerdote acceptam non sumere. Idem quoque instauratum & elucidatum multò pòst in Toletano XI. Rege in Hispaniis Vambano, aliàs Bamba, circa papæ Vitaliani tempora. Vtrunque canonem suprà in ægris citatum, nihil hîc opus est recitare. Hæc super Eucharistia, vt sic loquar, domestica.

Groper. lib. 2. c. 19. & 27

Euchar. domi asseruatio sublata.

Eucharistia à peregrè profecturis terra marique delata, adeóque mortuis data, atque consepulta.

CAP. VII.

Eucharistiã peregre profecturi secũ ferebant.

FVit & sua cuique de hoc sacramento fides atque deuotio, eius plus etiam priuatim asseruandi occasio, vt suscepturi aliquod iter longius presertim, hoc se velut commeatu præmunirent, tanta eius tum vtilitatis, tum necessitatis persuasio, tamque altè Christi fidelium animis hæserat. Sic legimus in martyrologiis fide dignis, Romæ via Appia in Cœmiterio Calixti natale, sancti Tharsitij acoluthi & martyris, quem sacramenta corporis Domini deferentem pagani cùm reperissent, cœperunt disquirere quid gereret. Is indignum ratus margaritas porcis, hoc est, discussoribus prodere, ab eis tandiu fustibus & lapidibus mactatus est, donec spiritum exhalauit: vt euoluto eius corpore, sacrilegi nihil sacramentorum Domini in eius manibus aut vestibus inuenientes, eo relicto fugerunt cum terrore. Exemplum hoc magis obseruandum, quo plus vetustum, quòd is passus sit octaua persecutione sub Valeriano & Galieno Impp. Sic sub Numeriano Imp. ferunt Hilariam à paganis tractam fixisse gradum, & rogasse, suam sese ipsi orationem complere permitterent, accepto eam Domini sacramento, manibus expansis in orationem se demisisse, & inter orandum spiritum reddidisse. Quo eius historiolæ autor, sed nemine præter morem alioqui suum, laudato teste, D. Groperus, eam coniicit, Eucharistiam pro temporum more penes se asseruatam habuisse. Sit itur penes eum huius facti fides, cùm de duabus eius nominis virginibus & martyribus, in martyrologiis & catalogo 55. tale nihil occurrerit. Mirum id solitos facere terra præfecturos, nisi & nauigaturi eodem se velut nautico armamento cõmunire tum solerẽt. Tam enim non vnum, quod sequitur, Satyrum D. Ambrosij fratrem in mari fecisse, quàm non solos Tharsitium & Hilariam in terra verisimile est. De fratris autem sui obitu sic inter alia, viri sanctiss. habet oratio, Quid eius obseruatiam erga Dei cultum prædicem, qui nondum perfectioribus initiatus mysteriis, in naufragio constitutus, cùm, qua vehebatur, nauis scopuloso illisa vado, vrgentibus hinc inde fluctibus solueretur, non mortem metuens, sed ne

Beda Ado Isuard. XVIII. Cal. Septẽb.

Lib. 2. c. 15. & li. 4. c. 30

Eucharistiã nauigaturi secum portabant.

vacuus myſterij è vita exiret, ab initiatis diuinum illud fidelium popoſcit ſacramentum, nec vt curioſos oculos arcanis inſereret, ſed vt fidei ſuæ conſequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in orario, & orarium inuoluit in collo, atque ita ſe deiecit in mare, non requirens de nauis compage reſolutam tabulam, cui ſupernatatam tueretur, quia fidei ſolius arma quæſierat. Quibus ſe tectum munitumque ſatis credens, alia non deſiderauit auxilia. Simul fortitudinem eius ſpectare licet, qui fatiſcente remigio non quaſi naufragas tabulam ſumpſerit, ſed quaſi fortis ex ſeipſo ſuæ adminiculum virtutis aſſumpſerit. Nec deſeruit ſpes, nec fefellit opinio. Primus ſeruatus ex vndis, & in portum terrenæ ſtationis euectus, præſulem ſuum, cui ſe crediderat, recognouit, ſtatimque vbi ſeruulos ſuos vel liberauit, vel liberatos comperit, negligens facultatam, nec amiſſa deſiderans, Dei requiſiuit Eccleſiam, vt ageret gratias liberatus, & myſteria æterna cognoſceret &c. Audis hominis, fidelis quidem, ſed nondum vel (vt Groperus ſentit) baptiſati, vel ſacris certè ordinibus, quæ perfectiora myſteria fortè vocat Ambroſius. Initiati. De Euchariſtia etiam extra vſum, & aſſeruata tantùm, geſtatáque, non etiam manducata, fidem: eam fidelium ſacramentum, armaturam, auxilium vocitantis, vtique propter Ieſum Deum Dominumque noſtrum in ea ſemel conſecrata præſentem. Ac proinde aſſeruatæ tantùm, & ſpiritu tenus, non & ſacramento ſumptæ, cultum audis, ſiue adorationem. Et fides enim eſt ſummum Venerationis opus, vel teſtibus hodie Nouatoribus, & eorum fraterculis, aut etiam paterculis, in ſua reſponſione Valdenſibus, de quibus nobis in huius operis ſecunda parte multa dicenda. Et fidem in eam audis non fallere, ſed præſens eſſe in naufragio remedium. Quæ moderni contrà iſti omnia extra vſum putant, Pololatrica, papiſtica &c. Hoc exemplum eo plus notandum, quo minus eſt hodie receptum, vt in loco fluctuāti, ſiue mari, ſiue fluminibus celebrare alicui liceat. Pro nauigantiùm tamen deuotione, in loco nauis Eccleſiola nuncupato, miſſa dici ſolet, quam Nauticam atque Siccam vocant, vt quam abſque conſecratione recitet ſa-

Orarium.

Fides cult' ſummus.

Valdenſes.

Miſſa nautica & ſicca

Part. I. tra-ctatu.4.c.35 cerdos. Quo autem ordine, in Sacerdotali Romano legere est. Nec tamen defuit qui Satyri sequeretur exemplum, ne id solum fuisse putemus, aut solitarium. Post Ambrosium annis plus minus ducentis, Gregorius magnus testatur Maximianum pòst Syracusanum episcopum, tunc monasterij sui patrem, Romani cum fratribus Constantinopoli redeuntem, in Adriatico mari naufragium propè facturum fuisse, sic vt in eadem naui residentes, non iam ex morte vicina, sed ex ipsa eius præsentia & visione turbati omnes, sibimet pacem dederint, & corpus atque sanguinem redemptoris acceperint. Et hoc quoque plus notandum, Eucharistiam mari vectam, seruatamque, & quidem sub vtraque specie, nec enim in tẽpestate, quantam ibi describit in Dialogis, licuit, opinor, *Lib.3.c.37.* Missarum, vti loquitur, celebrare solemnia. Sed & hæc priuata Eucharistiæ asseruatio, & vt ita dicam, personalis, iisdẽ quibus suprà, causis domestica, desita est multis nimirum offendiculis obnoxia, vt & quę sequitur, vt magis adhuc mira, sic non minus, cultus, quo de hîc agimus, & deuotionis in hoc sacramentum, testis expressa. Fuit enim tunc Eucharistia non in vsum modò viuentium asseruata, sed & mortuis quoque data, adeóque consepulta. Sic enim Basiliũ, autor est in eius vita Amphilochius, eius consecratæ parte reuerenter sumpta, partem alteram secum sepeliendam reseruasse, postremò sub vitæ finem, dispositam sibi consepelire sumpsisse tertiam, quæ à Domino data ei fuerat, communionis, & recumbentem in *Lib.2.c.18* lecto gratias egisse, &c. Sed huius quoque fragmenti sit penes D. Groperum fides, nihil enim immutaui. Et Amphilochius hic non est adhuc, quodquidem sciam, cisalpinus, aut latinus. Quod autem sequitur, testimonium habet Gregorij magni, Puerulus quidam S. Benedicti, sine huius benedictione, ad parentum, eorum, quàm debebat, amantior, habitaculum monasterio relicto, perueniens, eadem die defunctus est, bis sepulto, toties foras corpore proiecto, currentibus cum fletu monachis, vir Dei manu sua communionem corporis Dominici dedit, dicens, Ite, & hoc Domini corpus super pectus eius (cum magna reuerentia) ponite, & sic sepulturæ cum tra-

Eucharistia mortuis data & consepulta.

Dialog.1. cap.24.

dite. Quo facto susceptum eius corpus terra tenuit, nec vltrò proiecit. Vtrunque facinus indubiè extraordinariũ, & præter tum Christi institutum, tum Ecclesiæ canones. Cùm enim non defuissent qui mortuis & baptismum & Eucharistiã darent, de vtriusque fortassis necessitate omnimodis ad salutem, vt ita loquar, necessaria persuasi ex his obligationibus, quas nos sub nisi vocamus, nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Et, nisi quis manducauerit carnem meam, &c. *Ioan.3.6.* Concilium Carthaginense III. de vtroque ita canit can.6. Placuit vt corporibus defunctorum Eucharistia non detur, *Eucharistia mortuis dare vetita.* Dictum enim est à Domino, Accipite & edite, Cadauera antem nec accipere possunt, nec edere. *Mat.26.* Cauendum est etiam ne mortuos baptisari posse fratrum credat infirmitas, *Mar.14.* quibus nec Eucharistiam dari licitum est, vel, Cùm Eucharistiam mortuis non dari animaduerterit, *1.Cor.11.* fuit autem hæc Synodus Basilio posterior vel æquæua, Gregorio I. prior, vitæ Benedictinæ scriptore, vt Antisiodorensis, cuius canon 12. superius de Eucharistia mortuis tradenda interdum instaurauit. Et totidem verbis sextæ vniuersalis in Trullo celebratæ canon 83.

Eucharistiæ festum, processio, ostensio, cultus & circumlatio. Cap. VIII.

Venio ad celebrem illam pompam, & ex animia interim frequentiorem, ex vicali quandoque annalem Eucharistiæ processionem, atque ostentationem. *Eucharistiæ festum processio, circũlatio.* Christi, aut etiam Dei festum Christianus, latinus presertim, clerus populusque vocat, celebrat, obseruat. Cuius equidem autorem, diu, iunior presertim, & antequam ius pontificium attigissem, putaui Vrbanum papam eius nominis quartum, qui ante annos plus trecentes, hoc est, anno Domini circiter 1261. festum sacramenti huius instituit, feria quinta post octauas Pentecostes, *Cle. Si domi nũ de reliq. & venerat. 55.* constitutione, non ita pòst, hoc est, anno Domini circiter 1303. in Concilio Viennensi, sub Clemente V. recepta, publicata, confirmata. Eo, usquam, ex

tempore in eodem festo Eucharistiam solenni pompa & reuerentia Christianis exhiberi, monstrari, circunferrique cœptam, & continuatam die ratus sum. Et quem e-
Lib. 4. ca. 6 parag. 70. nim diuinassem, cùm alter non occurreret? Nam & Guillelmus Durãtes, qui eodem seculo, annis paulò plus x x. hoc est, anno D. 1 2 8 6. se scripsisse testatur Rationale diuinorum officiorum, inter tot processiones solennes an-
Lib. 5. c. 45. nuas, huius non meminit, & Catalogi Sanctorum author temporibus illis, vt apparet, vicinus. Scribit enim festum id nuper institutum, Anno Domini 1. 2 6 2, Vrbani IIII. pontificatus anno I. Et recentiores. Tritemius in Volpoldo Monasterij Hirsangiensis abbate 25. Polydorus de inuentoribus rerum, eumque secuti, H. Pantaleo, G. Genebrardus in Chronographiis, festi meminerunt, nulla processionis mentione. Et in Chronicorum Epitome Achil-
Lib. 6. ca. 8 lis Gassarus, & liber gallicus, cui titulus. *Les fleurs des temps passez.* Primus, quem equidem meminerim. Iac. Philippus Bergomas in supplemento Chronicorum, eũque sequens Hartimanus Schedel, in voluminoso illo registro Chronicorum Narembergæ impresso, anno 1493. acceptam ferunt Vrbano illi hanc Dominici corporis solennitatem, cum processionibui & octauis à cũctis Christi fidelibus celebrari iussam. Cuperem, quia recentiores sunt, contemporanei enim florebant non ita nuper sub Maximiliano I. Imp. Anno 1 4 9 4. autorem præter se alium, siquidem secuti sunt, indicassent. Vrbani certè institutio lecta dignissima est, & pia de huius sacramẽti, rerũque in eo præsentium veritate, exhibitione, cultu, vsuque concio. Exclamat inter cætera, quod ad rem nostram pertinet, ita, O excellentissimum sacramentum, ô adorandum, venerandum, colendum, glorificandum, præcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum studiis, deuotis prosequẽdum obsequiis, & synceris mentibus retinẽdum? Pastores hortatur, & mouet vniuersos, eisque præcipit, vt id festum & solenniter ipsi celebrent, & studiosè per vniuersas dioceseon suarum Ecclesias faciant, subditos quoque suos salutariter Dominica præcedente præmouentes, vt vera puraque confessione, eleemosynarum largitione, attentis &

ſedulis orationibus,aliiſque deuotionis & pietatis operi bus ita ſe ſtudeant præparare,vt precioſiſſimi ſacramenti mereantur ea eſſe die participes, idque reuerenter ſuſcipere poſſint,ac eius virtute augmentum conſequi gratiarum. Hæc vbi,nulla proceſſionis omnino mentione,nec magis eius,in officio feſti per Thomam Aquinatem,eodem Vrbano mandáte,compoſito,proceſſionis vel voca bulum,in quam,à quo,vbi,quando, mutata fuerit communio. Res vtique tantò plus de mente tum Chriſti, ſacramentum,tum Vrbani,feſtum inſtituentis,non ſatis liquet,niſi quòd hiſtoria Mediolanenſis ſic habet,x x i x. Maij die Iouis,anno Domini 1 4 0 4. Corpus Chriſti ſolenniter,vt poſteà factitatum eſt,pro Papiam vrbem circunferri cœptum fuiſſe, Decem plus minus annis ante Concilium Conſtantienſe. In quo creatus pontifex Martinus V. indulgentias ad Vrbano pro feſto datas duplicãs alias etiam addidit eius feſti vigiliam ieiunantibus, & in feſto communicantibus,& ſequentibus eodem die ſacramentũ,& quando ad infirmum defertur. Quas rurſum Eugenius I I I I. poſt duplicauit. Quo loci quod ait hiſtoricus, *Sequentibus*,proceſſionem,opinor, intelligit. Et hîc rurſum audes communionem , ſed præcedente ieiunio. Quo vtinam,velut anteambulone,vt confeſſione,eleemoſynis,preculis,reliquiſque piis operibus comitatã ſeruaſſemus,tam,vt ita dicam,mordicus communionem quàm proceſſionem retinuiſſemus. Ita certè feſtum hoc bona ſanè occaſione indictum, & maiore noſtro fructu retentari, & aduerſariis retinendum faciliùs perſuaſuri. Nam horum minimè mali , qui Adiaphoriſtæ dicuntur, quorum princeps Melanchthon,immoderatorum,vt ſic dicam,moderatiſſimus, cùm ex Carolino Interim vrgerentur inter feſtos dies ab Eccleſia receptos,eoſque præcipuos,& hunc quoque retinere, circungeſtatione quidẽ ſacramenti non admiſſa, principibus Catholicis offere bant,vt feſto corporis Chriſti de Euchariſtiæ vſu cócio- nes haberentur,& fieret communicatio Proceſſiones impedimenta eſſe aliarum neceſſariarum operarum , & in eis cùm alia multa turpia perpetrata,tum formaſas etiam fœminas à quibuſdam dominis potentibus raptas & ab-

Donat. Boſsut.

Naucler. in generatione 45.

Acta Synodica Toreñ. & Lipſen contra Flacianos an. 1548. poſt Vite Berga impreſſa. Anno. 1559.

ductas,&c. Ego verò Melanchthoniã de festi hîc vsu, &
& nõ de abusu loquor. Et raptus huiusmodi nullæ, quòd
equidem sciam, in Gallia vnquã nostra, per Dei gratiam
audiuimus, & vt vel hic, vel alibi hæc committerẽtur, vt-
que festo huic ab initio moderatius celebrato, euenerit,
quod in omnibus ferè ceremoniis solet, vt in aliquã tan-
Matt. 13. dem exeant corrupteiam, vt non omnia, ne dicam nihil
satis dignum in hoc apud nos festo agatur: si tamen vo-
lumus abusionem prætextu & hanc & alias processiones
tollere, nõne cũ lolio, contra Domini mandatũ, triticum
Apul. lib. 11. eradicamus? Nõ probo tunc mulierculas minus matrona
li cultu incedere, minus sicubi sacerdotes amasiorum mo
2. Reg. 6. re, sese vel ornatu vel cãtu amatriculis potius quàm Deo
insinuent, non si vel Deæ magis Syriæ gerulos, aut etiam
asinos (quod aiunt) mysteria portantes, quàm Dauid arcã
Domini cum pompa deportantem repræsentent. Breui-
ter, doleo festũ hoc non sic agi vt est institutũ. Sed quem
nouatores isti tantopere vsum vrgent, quid impedit, nisi
sua vnunquẽque indeuotio, nec iã tepiditas, sed mera gla
cies? Et sacramẽtum enim tunc proponitur, nõ spectandũ
modò, verum etiam vescendũ, sed priùs, vt habet Paulus,
1. Cor. 11. probatis, id est, vt intendebat Vrbanus, cùm aliorũ bono
rũ operum, tũ confessionis, eleemosynæ, precũ, vt Marti
nus, ieiunij etiã, quadam velut parasceue dispositis. Et cõ
municãdi ergo tum toto penè anno, tũ hoc etiã festo de-
suetudinẽ in se quisque reiiciat, in alterũ nemo, in ponti-
fices Romanos (quod vtique propemodũ nouatores isti
solẽt) omniũ minimè, vt de quorũ mẽte, si non præcipiẽ-
do, vt aiũt, mandantiũ, optãtiũ certè, monentiũ, & exhor
tantium, fuisse videatur sacra eo die communio. Sed siue
Romæ eũ, siue Papiæ post episcopus Eucharistiæ hoc sta
to die processionis simul ac gestationis autor fuerit; quã
tanta cõsensione, tã solẽni lætitia, ac læta solẽnitate pro-
secuta est Latina Ecclesia (nã de Græca nihil mihi cõstat)
vt aliarũ (de quib⁹ hîc nihil) processionũ vsus est vetustis-
simus, ita Eucharistiæ aliàs circunferendę, non tam fortè
nouus, quàm reformatores isti putãt. Nõ quòd mordicus
tenẽt nullũ eius esse vsum, præter vsum siue esum, ex eius
dem in tam multis articulis, asseruatione, & extra vsum

actualem cultu,falsum & antè constitit, & pòst etiamnū constiterit. Diximus anteà ex Gregorio Turonensi, hoc est,annis ante Vrbanum IIII. plus 650.(fuit enim Gregorio I.contemporaneus, paulò ante animum Domini 600. Ex eo,inquam,diximus morem alicubi Galliæ presertim nostræ fuisse,vt sacris, festo maximè die,per Episcopum absolutes, sacramentum ex primario templo in Ciborio ad Episcopium deferretur, illic in Oratorio Antistitis asseruandum,donec inde ad publica Missarum solennia festo alio, celebranda referretur,& reuerẽter quidem ferretur ac referretur. Eundem fuisse in Hispania morem coniicere est ex eius, quæ inde obrepserat abusionis correctione in Bracarensi Synodo III. Cuius canon V.sic habet. Bona quidem res est Diuina sacerdotibus contrectare mysteria: Sed cauendum, ne hoc ad suæ quisque prauitatis vsum detorqueat, vnde soli Deo de bona conscientia placere debuerat. Vt enim detestanda quorundam Episcoporū præsumptio nostro se cætui intulit dirimenda,quosdam ex iis agnouimus in solennitatibus martyrum ad Ecclesiā progressuros,reliquias collo suo imponere,vt maioris apud homines fastus gloria intumescant,& quasi sint ipsi reliquiarū arca, Leuitæ albas induti,in sellulis eos deportant. Quæ detestāda præsumptio abrogari per omnia debet, ne sub sanctitatis specie simulata,vanitas sola præualeat,si modūcuiusque ordinis suū reuerentia nō agnoscat. Et ideo antiqua hæc in parte solennisque cōsuetudo seruabitur,vt in festis quibusque diebus arcā Domini cū reliquiis,nō Episcopi,sed Leuitæ in humeris gestẽt,quibus& in veteri lege onusidẽ impositū nouimus esse præceptū. Quòd si Episc. reliquias per se deportare elegerit,nō à Diaconis ipse vehatur in sella ta,sed eo potius vnà cū populo pedestri progressione ad cōuenticula sanctarū Ecclesiarū procedẽte,sancta Dei reliquię per eūdẽ Episcopū portabūtur. Iā verò qui hac instituta sciẽdo adīplere distulerit, quādiu in officio fuerit à sacrificādo cessabit. Hæc in Lusitania Synodus circa Vitaliani papę tẽpora, annis post Christū circiter 654 & ita ante Vrbanū plus 600. Et antiquā tamẽ solẽnẽmq; cōsuetudinẽ allegat ac instaurat,nec nouā cudit,sed deprauatā

Eod. suprà cap.4.

Eritem.

Reliquiarū Arca.

Leuitæ diacont.

Numer.4. 1.par.15.

recudit,nec de circumferendis martyrum, sed Eucharistiæ reliquiis. Præfatur enim de diuinis mysteriis,quo nomine quàm multi patres Eucharistiæ sacramentum passim intelligunt,tam nulli,quodquidem meminerim,martyrum reliquias significauerunt. Quæ pòst mysteria nominat arcam Domini,non sanctorum:adeoque Dei,non sanctorum,reliquias. Prohibet ergo canon hic Episcopos ad Ecclesiam procedētes in martyrum festiuitatibus, & Eucharistiam portantes,ab albatis, vt habet Rubrica, diaconibus vectari. Qui canonis huius de sacramēto sensus fit hoc adhuc apertior, quòd veteri veteris arcæ nomine vritur: Siquidem hîc lector memineris, Arcam illam,ad cuius,vt scabelli Dominici,adorationem, & coram qua incuruari prosternique Dauid Israëlem inuitabat,Eucharistiam itidem Dominicam, eiúsque quo de hîc cultu tractamus,repræsentauisse, interpretibus non modò priscis antè allegatis, sed & recentioribus Catholicis, Quorum vnius de hoc toto cultu adhuc intellectũ hîc afferre minimè grauabor, Cum adorari iubebatur sancta Dei,& specialiter ab eo sanctificata olim Arca,nõ debebat intelligi propriè dicta,quæque non nisi Deo, vt potenti.primo,supremo Domino attribui debet, adoratio,sed impropriè accipienda,pro specialis honoris & reuerentiæ exhibitione,quo sensu frequenter in sacris literis inuenitur. Sed & quidam, Adorate scabellũ,accipiunt loco huius,adorate ad,vel ante, vel coram scabello eius, vt intelligatur adoratio propriè dicta, non Arcæ, sed ipsius super Arcam sedentis Domini. Quo nos Christiani modo & sensu Deum sub admirabili sacramento latentem adoramus, & vel ad, vel ante, vel versus locum in quo sanctissima Dei mysteria conseruantur, adorationis reuerentiam exhibemus, non ipsum quidem locum,seu ligna,lapides(metalla)claustra(templa) sed ipsum,quem eò locorum pro altissima sua bonitate (præsentem esse, eiúsque sacramenta) credimus asseruari. Sic ille quidem de locis sacris,ac etiam ciboriis, & huiusmodi rerum sacrarum tabernaculis. At sacram Eucharistiam ratione rerum in ea præsentium,sine quas & habet & exhibet, rerum indubiè diuinarum, corporis vtique & sanguinis à Filio

Psal.98. *Arcatypus Eucharistiæ.* *Iansenius. Titelman⁹.* *Adoratio propriè & impropriè dicta.* *Loca sancta &c. vt adorare dicantur.*

Filio Dei vero Deo ſic aſſumptorum, vt ſint facta ipſius
Verbi diuini,veriq; Dei propria,adoratione vtiq; propria
ſeu latriæ cultu adoramus. Quod& haud dubiè ſenſit hic *Summa my*
ſcriptor, vt qui ſic alibi de Sacra Euchariſtia Chriſtũ allo *nisteriorũ*
quatur, In quoquidẽ ſacramento ſub viſibilibus panis & *Fidei. con-*
vini ſpeciebus tu nobis præbes temetipſum totum,verum *templatio-*
hominẽ, & verum Deum, carnem tuam eandem quã in *ne.31.*
cruce pro nobis obtuliſti Patri, ſimul & eundem ſangui-
nem,quem de cruce pro nobis in precium recõciliationis
ante Patrem effudiſti,&c. Vt ergo ad canonem redeam,
conſtat & ex hoc ante annos plus mille Euchariſtiam in
Eccleſiis ſolitam circũferri, Reuocat enim Epiſcoporum
eius gerulorum abuſum ad antiquum morem, vt pedites
ſcilicet ij procederent cum hac ſacroſancta reliquiarum,
vt ita loquar, Reliquia. Vnde & Sacerdotalis Romani
compilator,de ritu proceſſionum faciendarum aduerten
dum monet,in feſto Corporis Chriſti nullam aliam reli-
quiam eſſe portandam,ſed ſolum corpus Chriſti ſacratiſ *Part.3.*
ſimum. Et antiquitus,eandem circunferri ſæpius ſolitam, *Tracta.1.*
quàm poſt Vrbanum,feſtis nimirùm,vel feſtiuiſſimis po *ca.4.*
tius diebus,cùm Vrbani,ſi eũ modò autorem habet,pro-
ceſſio ſit tantum annua. Et D. Groperus, qui huius mihi
canonis,vt non ingratus fatear,diſcutiendi occaſionẽ ſug *Lib.2.cap.*
geſſit,non dubitauit inter abuſus(ſaluo tamẽ ſemper me *28.*
liore iudicio)reponere,quòd hoc venerandum ſacramẽ- *Lib.3. cap.*
tum in proceſſionibus nimis crebrò circũfertur, populo- *30.*
que præter quotidianam in Miſſæ officio eleuationẽ,ni-
mio plus,& plerũque palam ſpectandum exhibetur,nul-
la nec confeſſione, nec pœnitentia præcedente, tantùm
abeſt vt Euchariſtiæ plerunque ſequatur perceptio, nec
eo quidem feſto,ſi non contra,certè præter mentẽ & in-
tentionem Vrbani,qui ad confirmandam fidem,& ſpem
& noſtram erga tum Deum tum proximũ charitatem de
uotionemque,vt habet eius inſtitutio,magis atque magis
excitandam,propoſuerat Euchariſtiam eo die Chriſti fi-
delibus, non ſpectandam,modò, ſed & percipiendam.
Citat idem contra hanc ſacramenti oſtentandi tantùm, *Cuſani cõ-*
nec percipiendi,nimietatẽ, conſtitutionem Nicolai Cu- *ſtitutio.*
ſani Cardinalis,viri etiam aduerſariorum iudicio erudi-

tiſſimi, idum Nicoli V. Coloniæ Legatum ageret, in Synodo prouinciali editam, hanc, Ad maiorem honorem ſanctiſſimi ſacramenti ſtatuimus, quòd deinceps viſibiliter in quibúſque Monſtrantiis non ponatur, aut deferatur, niſi in ſanctiſsimo feſto corporis Chriſti, cum ſuis Octauis, & extra huiuſmodi feſta cum ſuis Octauis, ſemel in anno in qualibet ciuitate, aut oppido, ſeu parochia, vel ex ſingulari indulto Ordinarij, aut aliàs pro pace, vel alia neceſſitate imminente, ex indiſpoſitione Rempublicam prægrauante, & tunc cum ſumma reuerentia ac deuotione. Extat hæc conſtitutio in ſtatutis Eccleſiæ Colonienſis, ibidem editis anno mil cinq cens cinquante quatre. Alioqui in operibus Cuſani mihi non occurrit. Inter Eraſmica ſuper hoc offendicula, huc ſtudio diſtulimus quæ in eo vel notarunt vel deſiderarunt Theologi. Quo enim ſuprà loco ſuggilat (ſimodo ſuggillat) pios videri ſibi, qui vndique accurrit ſi quando ſacerdos ſinit videri corpus Domini, & cætera. Catharinus Politus, quo etiam ibidem loco, ſic accepit, quaſi vituperarit, qui accurrerent ad corporis Chriſti, cùm circunfertur, adorationem, ſic non conſiderans ſimul vituperari & Zachæum, qui prætereunte Domino nec ſe humi proſtrat nec adorat à longè, ſed prçcurrit vt videat, & ſycomorum aſcendit, vt prætereunrem contemplerur. Et ſanguifluam (vbi malè ſemini fluam) quæ feſtinat vt tangat, & accedeus, vel fimbriam veſtimẽti tetigiſſe ſatis habet vt ſanetur. Imò ſatis hìc habet Politus vt loquatur niſi fortè non vel Zachæus ex arbore, & ſic à longè, vel hæmorrhouſſa contingens, & ſic propior adorauit. Sed quia neuter proſtratus aut pronus, quid hoc ad Deſideriũ quaſi verò vel à ſupinis aut ſedentibus, vt & à geniculantibus, cultum hunc præſtari poſſe negaturus eſſet? Sed maioris eſt momenti quod Eraſmus ibi ait Chriſtum in hoc ſacramento eſſe, vt ſumatur, non vt oſtentetur, aut in ludis publiciſque pompis circumferatur, aut in equo circum arua vehatur, id nequaquam eſſe veteris exempli, ſed in hoc multitudinis affectui plus ſatis indultum: hoc vt falſum & ſeditioſè dictum cùm proprio infrà loco confutaturum ſe promiſiſſet Antagoniſta,

Luc.19. Zachæus Matt.9. Marc.5. Luc.8. Sanguiflua

minus quàm pro hiatu tanto pòst præstitit. Nam vbi eodem libro cauillatur morem Ecclesiæ vetustum cruces & vexilla, Diuorum statuas, & sanctum etiam sacramentum per ciuitates & oppida & campos circunferendi, ab Erasmo improbatum esse in libro de modo Orandi, ad quem in margine remittitur, de Eucharistia, circunferenda nécne sit, omnino nihil habetur. Huius autem cum aliis circunferendæ, argumentum à scripturis inde capit, quod olim Hebræi arcam Domini circunferrent, quà terror hostibus incuteretur, vnde aiebant, Venit Deus in castra. Et. Quis nos saluabit de manu Deorum infidelium? Quod ergo in Arca tum faciebant, futuri figuram fuisse, eius videlicet, quod in arca vera, quæ Christus est, faciendum erat: Sicut quod & ante arcam cùm omnis Israël, tum Dauid ludebat musicis omne genus, spectante Michol & deridente, sed huius ergò sterilitatis affecta opprobrio, hinc significari hos Eucharistiæ, veræ Christi Dei nostri arcæ irrisores steriles fore, nec vllum de suo fructum allaturos. Addit malignos dæmones huius aëris caliginosi incolas, cùm circunfertur sacramentum, & cætera miris terreri modis, cruciari, fugari, ac ne noceant aëri, armis, hominibus, propter hunc quem Christo exhibemus, honorem, vi diuina mirificè prohiberi, ac proinde quæ ipsi vehementer nollent, ea in suorum mentem iniicere, & vt aliis suadeant impellere. Rectè hæc Politus, si hæc locis solidioribus expoliisset, præsertim quod cum homine res illi esset, qui contra sua probatum iri vellet, quod improbaretur, Nam de hoc, quòd dæmonibus terrificum sit, sacramento nos antè diximus. Quid ergo contra hoc Erasmicum alter hìc Erasmi antagonista Latomus? Erasmo, ait, displicet quòd Eucharistia circunferatur in publicis supplicationibus, & fortasse ad maiorē reuerentiā præstaret rarius circūferri, sed quin hoc rectè fiat die solēni sacramēti, dubitandū non est, quoniam frequētatur per vniuersā Ecclesiam. Nec obstat quòd videtur res esse noua, aliquot iā licet seculis obseruata. Nam cùm ad

1. Reg. 5. 6. 7.

Arca Eucharistia typus.

2. Reg. 6.

Micholitæ Eucharistiæ Misoresi.

Eucharistia cap. 9. circunferenda.

excitandam populi deuotionem, Sanctorum reliquias pnblicè portari moris sit peruetusti, non rectè culpatur quisquis fidem deuotionemque èrga hoc dignissimum sacramentum suam hoc pacto declarat. Et olim enim Iudæi arcam testamenti summo habebant in honore, & propter tum Dei præsentiam, tum etiam auxilium, nonnunquam etiam in castra ferebant. Sed Christus (aiunt aduersarij) in hoc sacramento cibus est, vt sumatur, non vt ostentatur & circunferatur: Sit ita. Nihilo tamē minus adorandus est ab his qui eum ibidem esse credunt. Nam vt non venit ministrari, sed ministrare, ex Patris tamen voluntate adorandus erat, non ab hominibus modò, sed & ab Angelis. Nec verò sunt audiendi, qui circa Dei & sacramentorum cultum omnia reduci volunt ad vetustum morem. Non enim semper melius quod vetustius, cùm fere rudiora sint vetustiora. Id quod Ambrosius testatur de regimine politico Ecclesiastico, minus conuenire quædam in principio tradita. Vnde & circa Eucharistiam cautio & reuerentia tempore aucta est, & castigata Olim alicubi dabatur in manus sumentium, alicubi etiam infantibus, perogrinantes alibi & nauigantes secum ferebant, Romæ quidam etiam laici domi & quotidie sumebant: Hæc & similia tempore correcta sunt. Hæc ille. Et Catholici ergo hanc circumlationem non admodum nuperam agnoscunt, & rarius vsurpandam suadent ac consulunt, ne frequentiâ, credo, vilescat. De processione autem in Eucharistia paulò ante Pascha in sepulchrum ad repræsentandam eo tempore Domini sepulturam inferenda, diximus in asseruatione præ sanctificari eo tempore solitorum. Porrò cuius instituto Sanctissimi didicerint, vel quo tempore cœperint, in pōtificalibus seu solenni pompa de loco ad locum equitantes, equo albo, phalerato, pulchro, & mansueto, cum tintinabulo ad collum bene sonante, capsulam cum sacratissimo Christi corpore, dum Romæ vel alibi moram trahunt, circumuehere, nobilibus baldachinum suprà portantibus, & clericis funalia condecentes ferentibus, equidem non inuenio. Gregorium magnum R. P. incertus eius vitæ author prodidit, in processione ex

Arca testamenti.

Matt. 20. Marc. 12.

Vetustiora interim rudiora, non semper meliora.

Ad Eph. 4.

Eucharistiæ cuius varij.

Processio ad sepulchrū.

Ceremoniale Rom. Lib. 1. Sect. 22. cap. 1.

Eucharistia equus, sine quo vecta.

more, vt ait, equitantem solum pontificali dignitate, pręcedente ac subsequente Ecclesiasticorum virorum cuneo, sed nullo Eucharistiæ comitatu vel ducatu. Sicut & vbi G. Durandus ait malam capellæ Papalis baiulam ferre squillam, ob reuerentiam reliquiarum, quas portat, sed nulla item Eucharistiæ mentione. Cuperem huiusmodi Ceremoniastas suos citare autores: Sed fortè mecum vestigarunt tantùm, non etiam inuestigauerunt. Et huius quidem processionis eo festo faciendæ ritum habes in Sacerdotali Romano, vbi paulò suprà. Si quis nouerit ex autoribus fide dignis, ritus huius vel originem vel exemplum altius repetere, equidem non inuidere, discam magis atque sequar.

Grego.1. egnes in processione. Rationale diuinot officior. lib. 4. cap. 41. par. 22. Squilla.

Eucharistiæ Reliquiæ asseruari interim vetitæ, interim permissæ, & de Missis domesticis, atque castrensibus. CAP. IX.

DICENDVM autem est & de Eucharistiæ reliquiis, non occasione canonis, tantùm superioris, Dei eas reliquias vocantis, sed quidem multò magis, quòd contra tam multiplicem sacramenti eius asseruationẽ, non deest, quod opponatur, eius asseruandi interdictum. Quod priusquam proponitur, quid aliud responderi potest, quàm diuersum ea in re fuisse, Ecclesiarum temporumque ritũ? Fuisse enim cùm & vbi asseruaretur, negari nequit, sed peræquè negari non potest & alicubi & aliquando seruari veritas, idque cõiicias ex vno eodemque Clementis I. canone, quem ait à Petro Apostolo accepisse Tribus, ait, gradibus commissa sunt diuinorum secretorum sacramenta, presbytero, diacono, & ministro (hypodiacono) qui cum timore ac tremore Dei clericorum, reliquias fragmentorũ corporis Dominici custodiant, ne qua putredo in sacrario inueniatur, neu cùm negligẽter agitur, portioni corporis Domini grauis inferatur iniuria Communio enim corporis Domini nostri si negligẽter erogatur, & presbyter minora nõ curet admonere officia, graui anathemate, & digna humiliationis plaga fe-

Epist. 2. De cons. Dist. 2. can. Tribus Iuo. lb. 1.

riatur. Certè tāta in altari holocausta offerātur, quanta in populo sufficere debent. Quòd si remanserint, in crastinũ ne reseruentur, sed cum timore ac tremore, clericorũ diligentia consumantur. Qui autem hæc residua in sacrario relicta cōsumant, ne statim ad communes accipiēdos cibos conueniāt, ne putent sanctæ portioni cibũ cōmiscere, qui per aqualiculũ digestus in secessum funditur. Si ergo mane Dominica portio oditur, ad sextā vsque ieiunēt qui eam consumpserunt ministri: Si tertia vel quarta, ad vesperam. Sic secreta sanctificatione æterna custodienda

Sacramēta æterna. sunt sacramenta. Ita canon Clementiuus. In quo audis corporis Domini sacramenta, & æterna sacramēta, ratione nimirũ rei signatæ, contentæ, præsentis, exhibitæ, ipsius vtique corporis quod immortale est, & mortuum semel, iam amplius non moritur. *Rom. 6.* Audis & corporis eius reliquias, fragmenta, residua, portionē Dominicam, ratione signi continētis, siue specierũ. Audis dici holocausta, quę *holocausta.* in alteri offerātur, ratione signati contentique in hoc sacramēto corporis, quod haud dubiè est vera illa & salutaris hostia. Audis deniq; sacramēti à cōmunione reliquias modò seruatas, modò consumēdas, quasi seruari veritas. Distingue tēpora, & cōcordabis. In quotidiana Ecclesiæ primitiuę cōmunicatione, aut certè ita frequēte, nihil fuit opus seruatis sacramēti reliquiis, qua desita vel desuefacta, iisdē opus fuit cōseruatis in vsum absentiũ, infirmorũ, peregrinorũ superuenientium, &c. Vt antè visum est. Obiectũ est & à Valdensibus hoc ineũte seculo, sic, illo (aiebāt) tēpore, exēplo Christi sedētes statim acceperũt,

Valdeñ. ad Vladis. latrũ Hũgariæ Regem. anno. 1508. & nihil retinuerunt, nec extra domum extulerunt, & hęc institutio diu stetit, sicut Chronica gestorũ ostendunt, & vetustissimus Gręcus Origenes, qui statim post Christi tēpora fuit, sicut primarius magister, scribit super tertiũ librũ Mosis, Quicũque hunc panē cœnę Christi secũda vel tertia de sumpserit, nō benedicetur anima eius, sed inquinabitur. Propterea Gabaonitæ, quia antiquos panes portauerũt ad filios Israël, oportuit eos ligna & aquam portare. Sic illi. Quos contrà oportuit probare sacramentũ à primoribus Christianis sedētibus sumptũ, cùm idà pro çũbentibus sumi solitũ verisimilius sit, iuxta illud Chry-

ſoſt.præallegatũ,Procũbe,adora& accipe.Et de ſacramẽti etiã domi aſſeruatione teſtantur Chronica Origene tũ anteriora, vti Tert.tum etiã& quidem multò plus atque certius,poſteriora.Eius autẽ locus,quem allegant,partim horũ quæ allegant, nihil, partim aliquantò ſecus habet. Nã vbi litera noſtra habet de lege hoſtiæ pro delicto,cu ius carnes eadẽ comedẽtur die,nec remanebit ex eis quic quam vſque mane, vel vt idem, aut eius magis interpres vertit,In qua die donum offertur, manducabunt,& non derelinquẽt ex eo vſque in mane:iuxta LXX.In qua die donantur,comedentur: non relinquent ab illa ad mane, more ſuo allegorizein,ſuper Iudaicis literis,quaſi carnibus heſternis & veteribus,in Eccleſia non docendis, ſed ſpiritualibus,quaſi nouis atq; recẽtibus,addit, Et Dominus panem quẽ diſcipulis dabat, & dicebat eis, Accipite, & mãducate,non diſtulit,nec ſeruari iuſſit in craſtinum. Hoc fortaſſe myſterii cõtinetur in eo,quòd panẽ portari non iubet in via, vt ſemper recentes, quos intra legeris, verbi Dei panes proferas. Deniq; Gabaonitę condẽnantur,& ligni cæſores vel aquæ geſtatores fiunt,quia panes veteres ad Iſraëlitas detulerũt,quibus lex ſpiritalis iubebat ſemper vti recẽtibus & nouis. Hæc myſtagogus ille, nihil ad hãc rem,aut certè non admodum,nimirũ interpretatus,carnẽ.quæ ſacerdotibus ex ſacrificiis deputatur, verbum Dei eſſe, quod in Eccleſia docent. Quòd ſi quæ addit paucula,innuunt panem myſticum non eſſe ſeruãdum,nec in craſtinum. Age, nec pauciora videamus pro eodem contrà,modò pauliſper,modò diutulè,pluribúſque diebus aſſeruando.Mox enim ibi ſequitur,Alia ſane ſacramẽtorũ figura eſt,quæ iubet etiã in altera die, quod ſuperfuerit,nihil verò in tertiam diem reſeruari : ſed nec nos lateat,eſſe quoddã tempus,in quo benedictio ſit veteribus veſci.Nam de ſeptimo,qui remiſſionis,& Sabbaticus eſſe annus dicitur,Manducabis,ait,vetera,& vetera veterũ.Sub ſeptimi,inquã,anni myſterio tũc benedictio eſt vetera manducare, nunc verò prohibetur. Hæc ille, quiſquis eſt.Nam hæ homiliæ Origenis, & eædẽ Cyrilli nomine,ſeparatis etiã voluminibus impreſſę.Sed qui eas vertit Ruffinus,illo poſterior, hoc iunior, fatetur ſe has

Leuit. 7.

Homil. 5.

Ioſ. 9.

vertisse liberius, hoc est, multa quæ dicit defuisse, de suo attexuisse, nec tamen indicat quid sustulerit, quid adiecerit. Verùm non admodũ refert, quis vel interpres, vel autor, cùm omnes prisci fuerint. Sed siquidẽ earũ autor est Cyrillus, vt quorundã non leuis est cõiectura, præterquàm quòd Alexandriæ episcopus quid hac in re moris Alexãdrinis suis fuerit, vt ex Dionysio etiã Alexãdrino, & Basilio Cæsareæ episcopis anteà diximus, ignorare nõ potuit, permultùm certè abfuit, vt Eucharistiã negauerit asseruandã, vt qui ad Calosyriũ Arsenoiten Episcopum scribens, id negare insaniæ ascripserit. Audio, inquiens, quòd dicant mysticã benedictionẽ (sic Euchariſtiã peculiariter vocat hic autor) si ex ea remãserint in secundum diẽ reliquiæ, ad sanctificationẽ, inutilẽ esse. Sed insaniũt hæc dicentes, Non enim alius fit Christus, neq; sanctum eius corpus immutabitur, sed virtus eius benedictiõis, & viuifica gratia manet in illo. Hæc adeò expressa sunt, vt nec inter aduersarios Coryphęus, apud quẽ extãt & Græca, negare in totũ ex his potuerit huius sacramenti asseruationẽ. Autor autẽ est, sed autore præter se nullo, quod sciã, nullum certè citat, orta apud veteres de Eucharistia dubitatione, nũ si quæ huius reliquiæ remãsissent in diẽ alterũ, sanctificationi seruirent, visas esse Anthropomorphitis inutiles, quos hîc arguat Cyrillus, vt humana mẽbra diuinitati ascribẽtes, ita & gratiam Spiritussancti nescientes, & vim mysteriorũ negãtes, Imaginabãtur quicquid pani (seu signo) corruptibili accidisset, id necessariò & corpori accidere: & à carne sola, spiritũ ignorãtes, sanctificationẽ expectabant. Insanos igitur vocat, qui sic de Christi corpore sentirẽt, vt cui non idẽ accidat, quod signo corruptioni obnoxio. Vnde licet panis hic benedictus nõ sit tam recẽs sequẽti die quàm primo, eodẽ tamẽ modo vt priore die, seruire sanctificationi posse, Christus idẽ heri atq; hodie. Eius itẽ corpus est supra mutationẽ (corruptionẽ, mortẽ) à quo nunquã separatur, & viuifica, quæ est vis per Eucharistiã, gratia. Quãdiu ergo esui seruire potest, tãdiu & ad sanctimoniã vtilis est. Atqui non est, vt pani vim eam acceptã propterea feras, vel Christũ alliges, Christi enim est; qui manducatur. Hinc veterum

Benedictio mystica.

Sacramentary Cyrillo insani. Oecolãpad. lib. 3. Epistolarum.

Anthropomorphitæ.

Hebr. 13. Psal. 15. Act. 2. Rom. 6.

religio, Euchariſtiã in terrã cadere ægreferentiũ, quã & ad hoſpites mittebãt, & ad infirmos ferebãt. Alij vltra triduum nõ reſeruabãt, alii nec in craſtinũ. Variatũ ergo in hoc apud veteres, ſuo quęq; ſenſu abundãtes, non ſic tamen quaſi Chriſti carnẽ interim extra miniſteriũ panes cõſeruent. Nihil igitur cõmune habemus cũ Anthropomorphitis, vt qui Chriſtũ nõ mutari, eiúſq; gratiã minimè cõſumptibilem fateamur. Et propterea heſternis etiã reliquiis ſanctificari ægros, vt ſolitũ loquendi morẽ non aſperner, nõ negauerimus, tametſi in Eccleſia incolumes id agere exhortamur, vt verior ſit Dominica cœna Hæc ille, partim verè, vt magna vis veritatis, & clara eſt Cyrilli litera, partim erroneè ac incõſtanter: Verè, quãdiu panis hic benedictus & myſticus eſui ſeruire poteſt, tandiu & ad ſanctimoniã vtilem eſſe, ſeu vſui eſſe poſſe, ſic vt & heſternis reliquiis, ii ad quos delatæ fuerint, vti, veſci, & ſanctificari queãt, Chriſti enim corpus non mutari, manere virtutẽ benedictionis, & gratiã viuificã, remanentibus vtiq; reliquiis. Quod quid aliud eſt, quàm quod dicimus, Chriſti corpus ſemel Chriſti verbo conſecratum, nõ immutari, & in eo vim & gratiã myſticã manere, etiã cùm ſeruatur, quãdiu ſcilicet externæ ſpecies & reliquiæ incorruptæ manẽt, ac edules, ſeu ad eſum aptæ & cõmodæ. At parũ, meo quidẽ iudicio, cõſtanter, quòd eas reliquias ſumpturũ ſe licet ſanctificaturas, Dominicã tamen carnẽ interim ſeruare negat, & craſſum id errorẽ eſſe putat: imò veſtrũ huic fidei noſtræ oppoſitũ errorem non ſimplicẽ eſſe putauit Cyrillus, ſed merã potius inſaniã. Et quid alioqui priſci Catholici ad hoſpites epiſcopos, ad abſentes, ad ęgrotos, ad eremicolas monachos & monaſtrias, à tẽplis ad epiſcopia, ad eremos & monaſteria, ad priuatas deniq; fideliũ domos, miſſitabãt aut ferebãt? ſimplicémne panẽ laicum, profanũ ac piſtorium, an verò myſticũ, eulogicũ, & Euchariſticũ, & panẽ Domini, vt alicubi Auguſt. loquitur, imò panẽ etiam Dominũ. Euchariſtiã certè putabãt & vocabãt, & Euchariſtia certò erat, ac proinde caro Dominica, vt qua etiã, nedum pane, illa cõſtet, niſi forte fallebãtur & fallebãt pleriq; tũc omnes illi. Hodierni verò Nouatores nec falluntur nec fallunt, *Tract. 59. in Ioan.*

1.Tim.3. imò, quod Paulus ait, errãt ipſi, & alios in errorẽ mittũt, & niſi in ſumpturi nutu erit ac renutu, vt vel hîc adſint, vel hinc abſint, res huius ſacramenti multò maximæ ac præcipuæ. At cõtrà certum eſt poſt conſecrationem aliquandiu veritatẽ Dominici & corporis & ſanguinis permanere, ſi (pro quia) modò verũ eſt, in ea Chriſti fideles verè Chriſti corpus & ſanguinẽ ac recipere. Quãdiu autem & quouſque ibi maneãt, & quãdo primùm illic eſſe deſinãt, quibus quæſo, principiis ſtatui definirive poteſt, niſi vel ſcripturæ, vel Eccleſiæ, quæ optima eius interpres eſt, autoritate? Atqui verbo Dominico, & quidẽ hîc omnia fieri ac cõfici, cõfecta autẽ, ſeruata & repoſita, huc & illuc lata & relata ſignata cum ſignis, & res cũ ſymbolis remanere, tot præallegatis Eccleſiaſticis, Cõciliaribus, & pontificiis, ſine principalis in Eccleſia Cathedræ, patrũq; teſtimoniis definitũ eſt, in alterã, eámq; noſtrã, partem, vt ex aliquo ſuperiorũ principiorũ certius ſtatui aut definiri nequeat. Sed hortamur, ait vbi paulò ſuprà, Nouatorum vnus, incolumes in Eccleſia id agere. Rectè, incolumes. Nos quoque id peruelimus, vt quod & peruelint tot Eccleſiæ canones, ſacrorũ niſi ſacris in locis, & ſolẽni ritu per Epiſcopos delibutis, & niſi ſumma vrgeat neceſſitas, interdictorij. Qualis, inquã, neceſſitas eſt ægrotorũ, vinctorũ, aut huiuſmodi ſentica de cauſa ab Eccleſiis publicis abſentium. Canones plures ſunt, quàm vt allegari, præſertim omnes, aut valeãt aut debeant. Expreſſiſſimus eſt Fœlicis IIII. Miſſas vt nõ niſi à ſacerdotibus Deo ſacratis cãtandas, & ſacrificia ſuper altare offerẽda, ita non niſi in locis Domino cõſecratis, & tabernaculis diuina Epiſcoporũ prece delibutis. Et ſatius Miſſam nec cãtare, nec audire, niſi ſumma cõtingat aut cogat, quæ legẽ non habet, neceſſitas, quàm in locis, vbi fieri nõ oportet. Non oportet ergo, & nullatenus licet in domibus oblationes ab Epiſcopis vel preſbyteris celebrari. Qui canõ eſt Græcus 58. Laodiceni Cõcilij multò anterioris, circiter Liberij & Damaſi I. tẽpora. Quos canones ſequẽs Concilium Tridentinũ Decreto de obſeruandis & euitãdis in celebratione Miſſæ, inſcripto, de hoc ita canit, Ne patiantur Epiſcopi priuatis in domibus, atq; omnino extra Eccle-

Albert. Pighius de concordia. 1542.

Epiſt. 1. cap. 1. De conſecr. diſt. 2. can. ſicut non alij.

Seſſio. 22. Miſſæ domeſticæ vetitæ.

siã,& ad diuinũ tantùm cultũ dedicata Oratoria, ab eisdem ordinariis designãda & visitãda, sanctũ hoc sacrificiũ à secularibus aut regularibus quibuscũq; peragi. Idẽ quod suprà, sed in necessitate, cõcessit Triburiẽsis Synodus, Sicubi, quod peccatis, inquit, nostris exigẽtibus, sępe factũ est à Normanis, Sclauis, Vngaris, & malis aliis Christianis, aut quouis alio qualicũq; modo Ecclesiæ incẽsæ fuerint & cõbustæ, in capellis cũ tabula cõsecrata missas celebrari, doneç Ecclesiæ instaurari queant. In itinere itẽ positis, si Ecclesia defuerit, sub diuo, seu in tentoriis, si tabula altaris cõsecrata, cæteráq; sacra ministeria ad id officium pertinẽtia ibi adfuerint, Missarũ permisit celebrari solẽnia. Liceat igitur hac ciuili tẽpestate, pauperculis Catholicis per reformatores istos tẽplipetas eosdem & templicremos, quod Catholicorum maioribus per barbaros reformatorũ maiores incẽdiarios tum licuit. Rideat Nouator Missas, vt sic dicã, subdiuales, nihilominus in Palatinas & castrẽses futurus irreligiosus, quãlibet priscę fuerint, & cũ reddita Ecclesiis per Cõstantinũ Imp. piissimũ pace institutę. Nã pręter Oratoriũ siue templũ in Imperiali palatio Lateranẽsi ab eo constructum, cõstruxit, & sibi fieri curauit Ecclesiæ instar, Tabernaculũ, quam vbicũq; locorũ esset, in bellica præsertim expeditione, & dũ aduersus hostes castrametaretur, paratã circumueheret, quatenus in itinere aut solitudine agẽs, nec ipse nec exercitus sacro lumine priuarentur, vbi opus esset ac deceret, nec sacris ædibus destituerentur, in quibus Deũ laudare, oraréq;, ac mysteriis participare possent ac deberent. Sequebantur enim sacerdotes atq; diaconi, ad hãc Ecclesiã portatilẽ, velut ad tabernaculũ, præsto semper atq; assidui, seruientes, & ministeria diuina iuxta statas Ecclesiæ ceremonias atque regulas obeuntes. Ex quo etiã tẽpore, Romanorũ cohortes atque legiones, pòst Numeri, nuncupatæ, sua sibi quæq; propria struxerũt tabernacula, sacerdotésq; illis suos ac diaconos distributos habuerunt. Hîc equidẽ nõ assero Eucharistiã fuisse tũc, vt ædẽ sacrã oratoriã μεταφορητὴν portatilẽ, sed nec inficior: Neutrũ enim ex hoc quidem loco liquet. Et in ordine Romano multò posteriore, Chrisma sanctũ in ꝓcessione ab aco-

Can. concedimus. *Iuo lib. 2. de presbyt.* *Capellæ.* *Tabulæ.* *Missæ sub dio.* *Missæ Castrenses.* *Oratorium Palatinũ.* *Sozomen. l. 8.* *Tripart. l. 9.* *Nicephor. 7. 46.* *Templum portatile.* *Numeri.* *Chrisma in processione gestatum.*

lythis gestatũ manu in mappula inuoluta cum ampulla inuenio Eucharistiam gestatam non inuenio. Illud mihi nunc satis est, iam tantò antè non in statis modo templis, sed in metoriis etiam tabernaculis ædiculisque sacris, sacra hæc mysteria & confecta esse, & participata.

Eucharistiæ reliquiarum alicubi incensio.

CAP. X.

AD quorum vt redeamus reliquias, in earum asseruationem pergunt aduersarij Originem, vbi suprà, producere, quasi eas incedi potius is voluerit: Quem locum, hac de re licet nec cœlum, quod aiunt, nec terram attingat, ideo proferre minus grauabimur, quod seipsum soluat. Multus, ait, est excessus hærere per hæc singula, & ex occasione testimoniorum longius euagari, cùm explanationem sacrificiorum habeamus in manibus. Sequitur ergo, Quod si votum fuerit, aut si voluntarium sacrificauerit munus suum, quacunque die obtulerit sacrificium suum, edetur & altera die. Et quod superfuerit de carnibus sacrificij vsque in diem tertium, igne cremabitur. Si autem mãducans manducauerit ex carnibus die tertia, non erit acceptum ei qui offert illud, non reputabitur ei, coinquinatio est. Anima autem si qua ex eo manducauerit, peccatum accipiet. Sic Moses. Hoc est, vt hîc exponit Origenes, quod & Dauid dicit, fiat oratio eius in peccatum, quando non solùm meriti nihil, sed etiam culpæ multum ex sacrificiis quæritur. Audis legislatorem decernere, quòd si quis manducauerit ex eo quod superfuerit in tertiam diem, peccatum accipiet. Vnde cognoscendum, quanta humanæ conditioni peccatorum labes immineat, cùm oriatur etiam inde peccatum, vnde hostia propiciationis offertur. Hæc considerans, credo, Dauid dicebat, Peccata quis intelligit? Voti igitur & voluntatis sacrificium est, quo & secunda quidem die vesci fas est, penitus verò abiuratur in tertiam. Sed dat remedium negligentibus, Si fueris, inquit, inualidus, & non potueris omnes carnes sacrificij secunda finire die, nihil in die tertia comedas, sed igni trade quod

Leuit. 7. *Homi. 5.* *Psal. 109.* *Psal. 18.*

supereſt. Si enim volueris poſt duos dies manducare de ſacrificio, peccatum accipies. Hæc ille ad literam. Sequitur ſpiritus, Ego, ait, prout ſenſus mei habet capacitas, in hoc biduo duo teſtamenta intelligo, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet (hoc enim eſt ſacrificium) requiri & diſcuti, & ex ipſis omnem rerum ſcientiam capi. Siquid autem ſuperfuerit, quod ſcriptura diuina non decernat, nullam aliam tertiam ſcripturam debere ad autoritatem ſcientię ſuſcipi, quia hæc dies tertia nominatur, ſed igni tradamus quod ſupereſt, id eſt, Deo reſeruemus. Neque enim in præſenti vita Deus ſcire nos omnia velut, maximè cùm Apoſtolus dicat, Quia ex parte ſcimus, & ex parte prophetamus. Cùm venerit quod perfectum eſt, deſtruentur quæ ex parte ſunt. Iſte igitur ignis eſt, cui quæ in tertium diem ſuperfuerint, ſeruare debemus, vt non temeritate præſumpta nobis aſſumamus cunctorum ſcientiam, vt ne meritò nobis dicatur ab eodem Apoſtolo, neſcientes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Ergo ne fortè non fiat acceptum ſacrificium noſtrum, & hoc ipſum quod ex ſcripturis diuinis cupimus ſcientiam capere, vertatur nobis in peccatum, ſeruemus eas menſuras, quas nobis per legiſlatorem lex ſpiritualis enunciat. Hæc ille. Quo licet loco de reliquiarum Euchariſtię per ignem conſumptione nihil penitus habeat, non tamen hîc ab aduerſariis nulla nobis lis ſupereſt, vrgentibus Heſychij teſtimonio, ipſius ætate hunc incendendarum ſacramenti huius reliquiarum morem inualuiſſe, Sic autem habet vbi legimus, Quicquid reliquum fuerit de carne & panibus, ignis conſumet, Quod nunc, ait, videmus etiam ſenſibiliter in Eccleſia fieri, ignique tradi quæcunque remanere contigerit inconſumpta, non omnino ea quę vna die, vel duabus, aut multis ſeruata ſunt: vt enim apparet, non hoc legiſlator præcepit, ſed quod reliquum eſt, incendi iubet. Dies autem non commemorauit, vt quæcunque cuiuſcunque rei cauſa emergente remanſerint inconſumpta, ſiue tempus, ſiue quid aliud in cauſa ſit, ignis opus & conſumptio fiat. Ergo ex hoc quod agitur ſenſibiliter, ſignificatio cuiuſdam intelligibilis rei, eis qui intendunt,

Ignis. Deus. *Deut.4.* *Hebr.12.* *1.Cor.13.* *1.Tim.1.* *Leuit.8.*

prouenit: vt quando ad comestionem sacrificij deficimus, & comedere illud integrè non possumus, mente forsan lassescente siue deficiente, vtrum ea quæ videntur, corpus oporteat intelligi Domini, in quod oculis nec angeli possunt prospicere, non relinqui, sed tradi ea igni spiritus oportet, vt ea comedat, quæ nobis sunt ex infirmitate inesibilia. Quo autem modo comedat? Cùm cogitauerimus virtuti (vel virtute) spiritus esse possibilia ea, quæ nobis impossibilia videntur. Hæc ille. Cuius nouissima proxima sunt iis quæ alibi de vi verbi Dei in sacris iis mysteriis scribentes monuimus veteres seriò monere

Exod.12. super ossibus Agni Paschalis olim non comminuendis, *Nume.9* cùm in toto Dominicæ incarnationis, tum in hoc *Ioan.19.* presertim Eucharistiæ sacramento, quicquid velut osseum *Agni paschalis ossa igni tradita.* est, & tanquam ad vescendum, grauiora, inquam, & intellectu difficilia, vel potius impossibilia, Deo nostro, qui ignis consumens est, velut conficiendum consumendumque tradere, & potestati spiritus eius humiliter re-*1.Cor.2.* seruare, vt qui, cùm is diuinus sit, atque adeò Deus, omnia quæ Dei sunt, scrutetur atque penetret, etiam profunda & abditissima quæque arcana, quò nulla vnquam hominum pertingeret subtilitas aut curiositas. De quo qui plura volet, quoniam de hoc obiter tantùm hîc diximus, consulat Nazianzenum super sanctum Pascha, Theophylactum super Ioan.cap.19. Gregoriū Magnum homil.22. super Euangelia, & super Iob.30. Morolium lib.20.cap.10. Paschasium de spiritusancto, lib.2.cap.4. Qui mihi occurrunt impræsentiarum, si quos autem alios repererit, vicissim indicet. Ergo qui de hoc sensibili reliquiarum igne Hesychio credunt, credant eidem super intelligibili rerum harum igne, credant, inquam, Hesychio toti, quæ in his sacris videntur, corpus esse Dominicum, oculis alioqui Angelicis inaspectabile, idque tantò spiritus diuini potestati magis possibile, quantò

Esytius siue Isychius, quis, cuias & quando. infirmitati humanæ plus impossibile. De hoc autem insuper autore, vt & id quoque obiter obseruem, siue is fuerit Isychius, vt eius habet post antiqua exemplaria editio, siue Esytius Tritemio presbyter (Hierosolymitanus) & monachus, Gregorij Nazianzeni auditor & disci-

pulus, siue Hesychius Augustino contemporaneus & Salomitanus Episcopus, siue Isycius Gregorij magni synchronus, episcopus Hierosolymitanus, & scriptor latinus, vt non ita pridem doctissimo Theologo Ioanni Hesselsio Louaniensi de Eucharistia scribenti visum est, ignorare nõ potuit, vel ille quid de huiusmodi reliquiarum tum asseruatione, tum etiam cultu suus præceptor senserit: neque hic quid eius tam æquales quàm antecessores super iis obseruauerint, in gratiam presertim infirmorum, &c. Proinde incendium eiusmodi ritus fuit & temporaneus, & regionalis seu localis. Cui non admodum refragati sunt quidam hodieque Catholici, nõ quo tantùm casu esset vel calix effusus, vel alterutra Eucharistiæ species euomita, aut sic putruisset, vt foret, quod ait Hesychius, inesibilis, & sic inconsumptibilis, sed quo etiam casu communione peracta, nemo superesset percepturus, superstites illas reliquias, cùm corrumpi possint, alicubi & aliquando reuerenter igni contraditas, vt elemento purissimo absumendas, ne qua ex eorum nimia asseruatione, & ita corruptione, sacramento fieret irreuerentia, irrisio, iniuria, quæ nulla fit per hoc incendium, vt cuius vis & operatio ad specierum modò externarum absumptionem, non etiam ad rerum ipsarum, corporis inquam, & sanguinis Dominici læsionem pertingere possit. Nam & tantò anterior Pius I. pontifex & martyr, ea super quæ aliquid Domini vel de sanguine stillasset (vel de corpore cecidisset) igne maluit exuri, & cineres intus altare recondi, quàm conculcari. Cuius etiamnum decreto, si quo casu ex improuiso quippiam ex sacramento reliquum sit, quod sumi non possit, hodieque comburitur. Quorum inconuenientium & remediorum pleni sunt libri Sacerdotales & Scholastici. Inter quos illud conuenit obseruandum, vbicunque species integræ inueniũtur, eas reuerenter conseruandas, vel etiam sumendas, quòd iis manentibus incorruptis, tandiu ibi Christi corpus maneat, &c.

Epist. 78. 79. 80. De ciuitate 20. 5. legista. 9. 40.

Anno 1564.

Grope. li. 2. cap. 33.

De cõs. d. 2. ca. Si per negligent. Iuo lib. 2.

Sacerdotale Rom. Part tract. 4. ca. 51. 52. S. Tho. p. 3. quæst. 83. art. 6. ad 7.

Eucharistiæ reliquiarũ per pueros absumendarũ ritus.

CAP. XI.

Euagrius l. 4. 36. Nicephor⁹ 17.25

Pueri Eucharistiæ reliquias absumebant.

FVit & aliis alia reliquiarum huiusmodi consumendarum ratio. Qualis vetus & à multo tempore consuetudo Constantinopolitanæ Ecclesiæ, vt cùm plusculum de particulis immaculati corporis Dei Domini que nostri Iesuchristi reliquum esset, sacerdotes pueros innocẽtes, ex eis qui ad scholas & ludum literarium eunt, accerserent, eisque ieiunis reliquias quæ superfuissent, darent absumendas. Quemquidem ritum, & quod eius occasione secutum est de puero Iudæo earum particularum inter æquæuos participe facto, ob idque inter ardentes in furno paterno vitrario prunas diuinitus illæso seruato, miraculum contigit sub Iustiniano Imp. & Mena patriarcha, qui post Euagrium renarrat Nicephorus, tantò pòst sub Palæologis Impp. testatur sibi admodum puero, cùm scholas frequentaret, & à prima maximè ætate in sacris ædibus studiosè versaretur, idem sępenumerò cõtigisse, vt scilicet, de huiusmodi reliquiis cum æqualibus ederet. Vt sciamus quàm vetus & diuturnus mos hic fuerit, qui sub Iustiniano principe iam peruetus, vltra Palæologos nouissimos Imperij Græcorum principes peruenerit. Renarrauit & hoc miraculum ante annos paulo minus Mille Gregorius Turonensis, De gloria martyrum, sed nulla eius moris mentiones, Tantùm ait Iudæi filium, cùm apud Christianos pueros ad studia literarum exerceretur, quadam die dum Missarum festa in basilica B. Mariæ celebrarentur, ad participationem gloriosi corporis & sanguinis Dominici cum aliis infantibus infans accessisset &c. Renarrãt & Sigebertus Gemblacensis ad annum Domini 552. & odo cancellarius Parisiensis sermone in Dominica XXV. post Trinitatis, quasi tunc etiam pueri communicare solerent.

Miraculorũ lib. 1. c. 10.

An Eucharistia pueris olim data, aut etiamnum danda.

CAPVT XII.

Fuerint

FVerint igitur & alicubi & aliquandiu hæ reliquiæ pueris exhibitæ, sed & sic dicam, perfunctoriè, ne, credo corrumperentur, illud magis mirum. Eucharistiam infantibus serio, religionis ergo, ac velut necessario datam fuisse, & quidem in Ecclesia veteri, adeóque primitiua. Nam inter Apostolicos Baptismi ritus. Et hunc recenset Dionysius baptisatum sacratissimæ communionis participem facere. Nec verò est, quod locum de adultorum baptismo exponamus, eo quod in spirituali intelligentia sic idem habeat, in fine omnium pontifex ita perfectum ad sacratissimam Eucharistiam vocat seu inuitat, & consummantium illi sacramẽtorum communionem Deificam tradit. Nam & adhuc vt ibi adnotat scipliastes, in antiquis mysteriorum voluminibus etiam de infantibus hoc modo legitur. Si Episapus adest, statim confirmari oportet: postea communicari. Episapus si presens nõ fuerit: antequam lactetur infans, aut aliquid gustauerit, communicet eum sacerdos de corpore & sanguine Domini, ante missam etiã, si necessitas fuerit. Ipse quoque eodem opere de puerorũ, vt necdum diuina intelligere valentium tum Baptismo, tum Eucharistia, vtroq; signo prophanis auditoribus minus ad hæc idoneis ridiculo, rationem reddit, ex traditione non scripta hæc sancta puero pontificem tradere mysteria, vt nutriatur in ipsis, neque vitam aliam habeat, nisi hanc quæ diuina semper aspiciat, quæque huiusmodi sancta communione proficiat, atque in his sacrum possideat habitum, promoueaturque studiose à susceptore suo, propter quod Græcos quosdam Aquinas testatur suo etiamnum tempore pueros communicauisse. At eundem ritum videtur, & in Aphricana quoque Ecclesia, quæ ad latinã spectabat innuere D. Cyprianus. Per baptisma, inquiens, spiritus sanctus accipitur, & sic à baptisatis & spiritum sanctum consecutis ad bibendum Domini calicem peruenitur. Nulla quidem hîc puerorum fit mẽtio. Sed de lapsis, testatur se presente euenisse, vt paruula sub nutricio alimento à parentibus relicto, sumpto quod carnẽ necdum edere per ętatem posset pane mero mixto immolatitio, à

Eccl. hiera. ca. 2. part. 2 & 3.

Thom. part. 3. quæst. 80. art. 9. ad 3.

Iac. Fab. II

Ca. 7. part. 3

Lib. 2. epi. 3

Sermo. 5.

matre pòst id ignorante sacris nostris illatam, solemnibus adimpletis, cæteris accipientibus loco suo sacramentum recusasse, à diacono infusum è polluta erupisse. Eiusdem ritus, hoc est, à baptismo ad altare, & altaris sacramentum veniendi, commeminit D. Ambrosius, & baptisatos toto licet corpore, postea tamen esca spiritali potúque mundari, adeo tamen nulla puerorum mentione, vt de adultis non obscure loqui videatur. Plebs inquit, abluta, ad Christi contendit altaria, dicens. Et introibo ad altare Dei, &c. Depositis erroris inueterati exuuiis, renouata in celeste festinat adire conuiuium. Venit igitur, & videns sacrosanctum altare compositum exclamat, & iam loquentem Dauid inducit, Dominus pascit me, in loco pascuæ ibi me collocauit, Parasti in conspectu meo mensam, poculum meum inebrians quam preclarum est. Et clarius adhuc alibi, baptismum lac, Eucharistiam solidiorem cibum vocat, nemo, inquiens, cibum Christi accipit, nisi antea sanatus. Qui vocantur ad cenam, prius vocando sanantur. Vbique mysterij ordo seruatur, vt prius per remissionem peccatorum, vulneribus medicina tribuatur, pòst alimonia mensæ cœlestis exuberet, nondum validioribus reficitur alimentis, nec Christi corpore & sanguine ieiuna solidioris fidei corda pascuntur. Lacte inquit, vos potaui, non esca, nondum poteratis, Nec adhuc quidem potestis, in modum lactis quinque sunt panes. Esca solidior Christi corpus, potus vehementior Domini sanguis. Non statim à primo epulamur omnia, nec potamus, hoc primùm, inquit, bibe. Est ergo primùm, est secundum est tertium. Primò quinque panes, secundo septem, tertiò ipsum est Christi corpus, vt hic Ambrosius ad escam hanc solidam, similem, hoc est, solidam fidem requirit, qualis puerorum non est, minimè vero infantium. Extat & eiusdem argumenti apud Basilium, quem non illibenter imitatur Ambrosius sermo, quod qui per baptismum regeneratus est, participatione deinceps diuinorum mysteriorum nutriri debeat, sed in quo sermone de pueris nihil. Quin potius recitatis Euangelistarum & Pauli de Cœnæ institutione ac vsu

De his qui initiantur mysteriis. ca.8.

Et in psal. 118. sermo. 16. versu. 3.

Psa. 22.

In Luc. c. 9.

verbis, Quid, inquit, vtilitatis habent hæc verba? vt edentes ac bibentes perpetuo memores simus eius qui pro nobis mortuus ac resurrexit. Atque ita instruamur, &c. Atqui puelli huius neque disciplinæ, neque memoriæ capaces sunt. Et paruulorum tamen communionem adhuc in vsu ac more fuisse coniicere est ex Augustino Ambrosij catechumeno, idque non ex vno eius loco. Sic enim infantes à parentibus à baptismo ad gentilium sacra attractos inducit Deo se excusantes in die Domini. Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo, & poculo Domini, ad prophana contagia sponte properauimus, &c. Et aliquot tractatibus aduersus Pelagianos videtur vrgere non tantum baptismi, sed Eucharistiæ quoque in paruulis necessitatem ad salutem, adeóque idem credidisse romana tum Ecclesia. Sic enim Innocentius 1. Rom. pontifex Mileuitano Concilio contra Pelagianos respondebat. *Quod eos vestra* fraternitas asserit prædicare paruulos æternæ vitæ præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari: perfatuum est. Nisi enim manducauerint carnem filij hominis, & biberint sanguinem eius, non habebant vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi baptismum etiam ipsum cassare velle, cum prædicant hos habere, quod in eos creditur non nisi baptismate conferendum. Mirum eius temporis pontificem ex Eucharistiæ necessitate baptismi vt eius præcursoris vrgere necessitatem, nisi idem & ex eodem tum loco, tum innocentij argumento & autoritate aduersus eosdem hostes vrgeret Augustinus. Sic enim cum alypio scribit Pelagium in Ecclesiastico iudicio, vt aliquomodo catholicus pronunciaretur, anathematizare compulsum esse, infantes etiam si non baptisentur habere vitam æternam, hac enim, ait, negata, quid nisi mors æterna remanebit? ac per hos contra sententiam Domini disputabit dicentis. Nisi manducaueritis & biberitis, & cæt. Non habebitis vitam in vobis, illam vtique quæ post hanc vitam futura est: Et contra Apostolicæ sedis autoritatem, vbi de hac ipsa re cum ageretur, hoc testominium exhibi-

Epist. 23.

Epist. 93.

Ioan. 6.

Epist. 106.

tum est Euangelicum, ne paruuli non baptisati vitam posse habere credantur. Si autem cedunt sedi Apostolicę, vel potius ipsi magistro & domino Apostolorum, qui dicit vitam non habituros, nisi manducauerint & biberint, &c. quod nisi baptisati vtique non possunt, nempe aliquando fatebuntur paruulos non baptisatos vitā habere non posse. Et nullus, qui se meminit catholicæ fidei Christianum, negat aut dubitat paruulos non accepta gratia

Epist. 107. regenerationis in Christo, sine cibo carnis eius, & sanguinis potu, non habere in se vitam, &c. Nec ita pòst contra pelagianum vitalem. Scimus etiam paruulos secundum ea quæ per corpus gesserunt, recepturos vel bonum, vel malum. Gesserunt autem non per seipsos, sed per eos quibus pro illis respondentibus, & renunciare diabolo, & in Deum credere dicuntur, vnde si in illa parua ętate moriuntur, vtique secundum ea quæ per corpus gesserunt id est, tempore quo in corpore fuerunt, quando per corda & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, baptisati vel non baptisati sunt, Christi carnem manducauerunt, vel non manducauerunt, & san-

De Trinitate. li. 3. c. 10 guinem biberunt, vel non biberunt, secundum hæc ergo quæ per corpus gesserunt, iudicantur. Et, infantes non norunt quod in altari ponitur, &c. nisi grauissima illis

De peccator. merit. & remissione li. 1. cap. 20. authoritate dicatur, cuius corpus & sanguis sit, &c. sed clarissimè cominus pugnans cum iisdem aduersariis. Dominum, ait, audiamus, non suspiciones, coniecturásque mortalium, de sacramento mensæ suæ, quo nemo nisi baptisatus rectè accedit, dicentem, nisi manducaueritis & biberitis, &c. non habebitis vitam in vobis. Quid vltra querimus? An quisquam hoc dicere audebit, quod hæc ad paruulos non pertinet sententia, possintque siue participatione corporis huius & sanguinis in se habere vitam, quia non ait, qui non manducauerit, sed, & non manducaueritis, velut eos alloquens, qui audire & intelligere poterant, quod vtique non valent paruuli? Sed qui hoc dicit, non attendit, quia nisi omnes teneat ista sententia, vt sine corpore & sanguine filij hominis vitam habere non possint, frustra etiam ætas maior id curat. Potest enim si non voluntatem, sed verba loquentis atten-

das, eis solis videri dictum, quibus tunc loquebatur, quia non ait, qui non manducauerit, sed si non manducaueritis. Et vbi est, quod eodem loco de hac ipsa re ait. Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita? Secundum hoc enim etiam ad nos pertinere illum *Sacramentum* intelligimus, qui tunc nondum fuimus, quando ista dicebat, quia non possumus dicere ad seculum nos non pertinere, pro cuius vita Christus suam carnem dedit. Quis autem ambigat seculi nomine, homines significasse, qui nascendo in hoc seculum veniunt? Nam filij, ait alibi, seculi generant & generantur. Ac per hoc etiam pro paruulorum vita caro data est, quæ data est pro seculi vita, & si non manducauerint carnem filij hominis, nec ipsi habebunt vitam. Et. Optime Punici Christiani Baptismum nihil aliud quam salutem, & *Sacramentum* corporis Christi nihil aliud quam vitam vocant: Vnde nisi ex antiqua, vt existimo, & Apostolica traditione, qua Ecclesiæ Christi insitum tenent, præter baptismum, & participationem Dominicæ mensæ. Non solum non ad regnum Dei, sed nec ad salutem & vitam æternam posse quemquam hominis peruenire? Hoc enim & scriptura testatur supradicta. Nam quid aliud tenent, qui baptismum nomine salutis appellant, nisi illud, saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. Et. Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Quid aliud qui *Sacramentum mensæ Dominicæ* vitam vocant, nisi quod dictum est. *Ego sum panis vitæ, &c.* panis quem ego dedero caro mea est, &c. Si non manducaueritis & biberitis, &c. Si ergo vt tot tanta diuina concinunt testimonia, nec salus nec vita æterna sine baptismo, & corpore & sanguine Domini cuiquam speranda est, frustra sine his promittitur paruulis. Porro si à salute ac vita æterna hominem nisi peccata non separaut, per hæc sacramenta non nisi peccati reatus soluitur originalis, &c. vnde conuincuntur. Pelagiani non eos habere posse vitam æternam qui non manducauerunt carnem, nec biberunt sanguinem Christi, sine quo Christi corpore & sanguine vitam prorsus habere non possint. Et si vel eius sunt, vel eius scriptis aduersus pe-

Mundus.

Seculum homines.

Luc.20.

Cap.24.

Mensa dominica.

Tit.3.

1. Pet.3.

Ioan.6.

De præd sti natione 55. cap.13.

Lib.5. lagianos collecti, qui inscribuntur Hypognosticon li-
Matt.9. bri. Si, ait, intelligeretis, quare dixerit Dominus. Non
opus est sanis medico, sed male habentibus: crederetis
vtique paruulos sanos, sed vulneratos medico Saluato-
ri ad stationem baptismi sanandos offerri, nec habitu-
ros vitam, nisi ipsius qui est vita, manducauerint car-
Ioan.3. nem, & sanguinem biberint, Eius enim edicta sunt. Nisi
qui renatus fuerit, &c. Et, nisi manducaueritis & bibe-
ritis, &c. Ecce non baptisatus, vitali etiam cibo pocu-
lóque priuatus, diuiditur à regno cœlorum, vbi fons
viuentium permanet Christus, Quomodo igitur vi-
tam regni cœlorum promittitis non renatis ex aqua &
spiritu, non cibatis carne, & non potatis sangnine
Christi, qui fusus est in remissionem peccatorum? Sed
eius haud dubie sunt contra Iulianum libri, quo va-
lentiorem habuit aduersarium neminem, in quem e-
tiam scribendo immortuus est, ac proinde sententiam
non retractasse videtur, in quibus cum obruit maio-
Lib.1.c.2. rum præiudicio, ab Innocentio R. P. exorsus. Qui
paruulos, ait, definiuit, nisi manducauerint carnem
filij hominis, vitam prorsus habere non posse, huic
responde, Imò ipsi Doucino, cuius antistes ille vsus est
testimonio. Nisi, &c; Et paulo pòst. Omnino & paruu-
lorũ saluator est Christus, Omnino nisi ab illo rediman-
tur, peribunt, quoniam sine carne eius & sanguine vi-
tam habere non possunt, hoc sensit, hoc crediris, hoc
Chrysosto. didicit, hoc docuit & Sanctus Ioannes Constantino-
politanus. Nec ita pòst. Nisi manducauerint carnem
filij hominis. Id est, Domini, & sanguinem biberint,
vitam paruulos habere non posse, &c. Et ne de re tan-
tum spiritualiter per fidem alienam accipienda, non
etiam de sacramento tam sæpe, tam vehementer con-
tendisse exponas, aut exponendum ipse contendas, a-
liquanto pòst in eundem non tantùm in paruulo ma-
lum, quod baptismate diluatur, negantem, sed & hic
Pelagio quoque suo contradicentem. Quid ait, dictu-
Lib.3.ca.1. ri estis, nisi fortè Pelagio maledicatis? Qui tametsi vo-
bis maledicentibus dicat. Et quid velleris, vt face-
rem? An dicente Christo, si non manducaueritis

meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis, dicturus fueram paruulum habiturum vitam, qui sine isto sacramento fuisset hanc vitam ?. Puto quod vos maledixisse homini pœnitebit. Et eodem libro. Vbi etiam, ait, ponis, & quia vita carebunt (infantes) quoniam non manducauerunt carnem, nec biberunt sanguinem filij hominis. Et sui perpetuo similis ad Bonifacium contra duas Epistolas Pelagianorum. Hæc, inquit, reconciliatio omnibus per Christum necessaria, est in lauacro regenerationes, & Christi carne & sanguine, sine quo nec paruuli possunt habere vitam in semetipsis. Et dicentibus. Cap. 12. Lib. 4. capit. 4.

Gratiam Christi omnibus necessariam & maioribus & paruulis confitemur; & dicentes de duobus baptisatis natumque non debere baptisari, anathematisamus; Respondet. Nouimus quomodo secundum Pelagium hereticum, non secundum Paulum Apostolum hæc dicatis, paruulis baptismum necessarium, propter regnum scilicet cœlorum, non propter remissionem peccatorum, dantes eis extra regnum Dei locum salutis & vitæ æternæ, etiam non baptisatus fuerit, saluus erit, & cætera. Nec illud cogitatis eos vitam habere non posse, qui fuerint expertes corporis & sanguinis Christi, dicente ipso, Nisi manducaueritis, & biberitis, & cætera. Hactenus Augustini de vtroque sacramento paruulis, vt sensisse videtur, peræquè necessariò, loca, quam breuissimè fidelissiméque potui, renarrata, In quorum tamen postremo, Thomas, Gratianum, vt credo, secutus, legit, non. Nec illud cogitatis, quod est Augustini exprobantis Pelagianis huius loci & præcepti incogitantiam, sed. Nec illud cogiteris, vt sit id vetantis. Quod toties Augustinus vrget & exprimit, nedum cogitauit, Ex quo tamen loco aliter quàm in fonte, lecto aquinas contrà concludit Eucharistiam de necessitate non esse salutis, præsertim paruulis, prout certè nec est, Sed aliundè fuerat ei probandum, Igitur ex alio ad Bonifacium loco, quamquam tale nihil extat in illius ad hunc sine epistolis, sine Lib. 1. cap. 22. Marc. 16. Part 3. Quest. 73. Act. 3. De consf. dist. 4. can. in Ecclesia.

libris, sed quiduis aliud potius, vt anteà videri potuit, sed citat ex eius sermone ad infantes ad altare de sacramento, Augustini operum, vt ita dicam, helluo. Venerabilis Beda sic. Nulli est aliquatenus ambigendum, tunc vnumquemque fidelium corporis, sanguinisque Domini participem fieri, quando in Baptismate membrum Christi efficitur: nec alienari ab illius panis calicisque consortio, etiam si antequam panem illum comedat, & calicem bibat, de hoc seculo in vnitate corporis Christi constitutus abscedat. Sacramenti quippe illius participatione ac beneficio non priuatur, quando ipse hoc quod illud sacramentum significat, Inuenit, bel, Et in riuulis Gratiani legere est, inuenitur. Dicendum ergo quæ in Eucharistia considerantur, Rem, hoc est, corporis Christi mystici vnitatem & societatem de salutis esse necessitate, nulli enim extra eam hoc est, Ecclesiam salus, eam verò rem percipi posse etiam ex solo sacramenti desiderio, nedum ex actuali huius vsu: sacramentum autem non item ad salutem esse necessarium, si quo casu id impeditur percipi, absit modo eius recipiendi contemptuer. Sed contra tum multa Augustini testimonia vtriusque sacramenti necessitatem coniungentia, laborat Aquinas vt ordine & lectione Augustinianus, in assignando horum discrimine, Idque facit duplex. Prius quidem quia baptismus est inchoatio spiritualis vitæ, Eucharistia verò quedam quasi eius vitæ consummatio, Illius ergo perceptio ad eam vitam inchoandam necessaria, huius autem ad eandem consummandum, non quidem vt simpliciter habeatur, sed eam sufficit in voto habere, sicut & finis habetur in desiderio & intentione. Posterius discrimen est, quia per baptismum ordinatur homo ad Eucharistiam, etiam puer quandoque vt & alia Ecclesia mysteria, percipiendam; sicut ergo ex fide & corde Ecclesiæ credunt, ore confitentur & abrenunciant, Ecclesia maternum citos & cor, quia nondum proprium habere possunt, per ora & corda gestantium vt sacris mysteriis imbuantur, Præstantæ, sic ex intentione Ecclesiæ Eucharistiam desiderant, & per consequens eius rem recipiunt, Sed ad Baptismum non ordi-

1. Cor. 10.

De cons. dist. 4. can. Nulli est.

Augusti. pccor. meritis & Remiss. lib. 1. cap. 25. Et suprà. Epistol. 107.

nantur per aliud precedens sacramentum, proinde ante huius susceptionem nec eum in voto habent. Nec eius rem sine sacramenti perceptione percipere possunt, nisi soli adulti, & cætera. Hæc ille. Subtilius qui potest, elabatur, & melius, quod ad Augustini locis pertinet, inter hæc sacramenta distinguat. Sed quia hoc mysterium spirituale est alimentum; corporale autem alimentum de necessitate corporalis est salutis, vt videri posset & illud de necessitate spiritualis esse salutis, addit & tertiam differentiam Aquinas, hâc scilicet quod corporeum quidem alimentum conuertitur in substantiam aliti, ideoque nisi realiter sumptum, non potest ad vitæ corporeæ conseruationem valere, spirituale contrà conuertit sumentiem in seipsum. Iuxta illud Augustini, confitentis se quasi audiuisse vocem Christi ei dicentis. Nec in me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me, potest autem mutari seu conuerti homo in Christum, eique incorporari voto mentis, etiam sine sacramenti actuali, ceu diximus, vsu. Adeo vt spiritualiter manducet non modo Christum prout est in hoc sacramento, sed hoc ipsum quoque sacramentum, quisquis credit in Dominum, cum desiderio sumendi dominicum sacramentum. Cuiusmodi fides votum & desiderium est etiam paruulorum, alienum corde vt supra diximus, credentium, voto desiderantium, & cæt. Ad externum verò huius Sacramenti vsum, esum, potum, cùm ex Pauli, quàm à Domino accepit, traditione, præquiratur sui ipsius sumpturi probatio, si in fide sit, & solida, fide vt ex Ambrosio antè dictum, vt sic de pane illo edat, & de calice bibat, hæc autem fides, examen, deuotio, reliquaque Christiana exercitia, & præexercitamenta, atque vt sic locat, ante sacramenta, in paruulis antè rationis vsum vsitata non sint, ac ne esse quidē possint, non sunt eis hæc sacra mysteria danda, dāda eis alioqui vbi per ætatem poterunt deuotionē huius sacramenti cō cipere. Quò non inepte forsitam, quis accommodet istam Christi, vbi antè, ad Augustinum, vocem de excelso dicentis. Cibus sum grandium, cresce, & manducabis me. Sic idem intellegendus, eumque secutus discipulus eius

Sic Petrus venerabilis lib. 1. Epist. 2. ca. 4.

vbi antè. Ad 2.

Confessionum, lib. 7. cap. 10.

Tho. part. 3. Qua. 80. Artic. 2.

Artic. 9. ad. 3.

1. Cor. 11.

2. Cor. 13.

Psal.135. Prosper Aquitanus Regiensis Episcopus, ad id Dauidicum. Qui dat escam omni carni, hoc est omni hominum generi, non tantùm Israëlitarum; sed & gentium, de qua *Ioan.6.* Dominus dicit. Caro mea vera est esca, quæ datur omnibus gentibus, quia nullus renatorum fidelium ab esu eius excipitur, Spirituali vtique vel Sacramentali, & sacramentali quoque, sed saltem in voto & affectu, si non in actu, quod aiunt, & effectu. Vnde Augustino tantò posterior, Rudulphus ardeus, Guilelmi nimirum. 4. Aquitaniæ ducis concionator, ad id. Itaque epulemur. Monemus & vos, charissimi, vt omnes pariter epulemur epulum animabus nostris necessarium, scriptum est enim. *In Die Pasche.* Nisi, &cæ. Vnde statutum est, vt pueris mox baptizatis, saltem in specie vini, tradatur, ne sine necessario discedant sacramento (*1.Cor.5.*) (hîc obiter initus alterius speciei vestigium, vel clarissimum potius testimonium, sequitur) Et *Ioan.6.* quid si discedant, Nunquid damnabuntur? Non, fratres mei, quoniam in fide, & si non sua, tamē patrinorum; saluabuntur? Duo quippe sunt modi manducandi corpus Christi. Vnus sacramentalis, alius spiritualis, &c.

Sanguinis species pueros data.

Præsanctificatorum asseruatio, cultus usus.

Cap. XVII.

AT ne superiorem quidem morem absumēdarum per pueros cōmunione peracta reliquiarum fuisse in Oriēte aut Græcia, aut etiam Constantinopoli perpetuum Cōstat ex L I I. canone Synodi V I. generalis ibidem & sub eodem Imperator celebrati, qui sic habet, in omnibus sanctæ Quadragesimæ ieiuniorum diebus, prę terquam sabbato & Dominica, & sacro Annunciationis die, fiat sacrum præsanctificatorum siue antè consecratorum ministeriū siue sacrificiū προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία. Quem canonem enarrans Theodorus Balsamon Gentiano Herneto interpretè, Sacrificiū (ait) præsanctificatorum, est oblatio sacrificij iam peracti & perfecti, ieiuniorum autem dies sunt luctus & cōpunctionis in ex-

Præsanctificatorum vsus.

piationem peccatorũ: & quia sacrificium Deo offerre, est festum diem agere, statuerunt Patres nouam non fieri consecrationem tota Quadragesima, nisi diebus præmissis, vt in quibus festum agere, non verò lugere vel ieiunare iubeamur. Quod & nunc obseruatur apud Latinos in die Parasceues. Sic Græcus ille. Græci ergo ne tum quidem vel vbique, vel semper, vel omnes absumebant Eucharistiæ reliquias, sed in singulis Quadragesimæ septimanis viduo tantùm consecratis, nec sumptis, sed in vsum eorum qui communicare vellent, asseruatis, reliquis quinque diebus vtebantur, ac etiam num hodieque fortassis adhuc vtuntur. Hodiernum autem Ecclesiæ cismarinæ seu Latinæ ritum, quo in sancta die Parasceues Eucharistia non consecratur, sed eius diei officium sacramẽti pridie consecrati, & in vsum (vt sic dicam) postridianũ asseruati ostẽsione, cultu & perceptione peragitur attigit Paschasius ad illud Lamentationũ, Repulit Dominus altare suũ. Est vnum (ait) altare in Ecclesia Dei, Christus idẽ hostia, sacrificium, pontifex, sacerdos, in eo sacrificia omnia offerimus. Id altare Pater repulit in passione pro Iudæis orantem, Pater transfer calicem hũc à me. A quibus repulsus paterno iudicio transfertur ad gentes. Pro illis autem Ecclesia quasi Apostolis compatiens plangit, non quòd ad se translatum doleat, sed cum Apostolis pro eius morte tristata est, vt pòst cum eisdem de resurrectione gaudeat. Vnde mos inoleuit in Ecclesia ab Apostolis traditus, vt quo die passus est Christus, eo die hostia non offeratur, tribus scilicet de causis, vel quia tunc in veritate immolatus est, cui hæc cæteris diebus sacramenta sunt mystica, vel quia Christus pontifex, qui ea rectè offert, eo die per seipsum descendit ad inferos, vel quia templo soluto, & altari depulso, non est in quo corporis & sanguinis Domini victima offeratur. Hæc ille, quisquis fuit, in glossa quam vocant Ordinariam: quem equidem cuperem magis totum extare, quàm ex fragmentis eius mutilis & truncis propositum conijcere. Et hinc (opinor) manauit in Ecclesia, præsertim Romæ, ritus quo in die Parasceues sepulturam Dominicam repræsentat, clero atrato, lugubri processione sacramentũ

Parasceues hodiernus ritus Apostolicus.

Thren. 2. Gloss. ordinar. Tritũ. & Gesner. citant.

Matt. 28. Marc. 14. Luc. 22.

Parasceues mos Apostolicus.

Sacerdotale Rom. Part. Tractat. 1. cap. 5. de processionibus.

ex altari reuerenter acceptum,& aliquoties adoratum,in feretrum ad id paratum,inferente,idque feretrum serico nigro coopertum,cum cereis,cruce,ac incenso stationibus aliquot ferente ac referente,cantibus ei tempori peculiaribus. Quoquidem tempore clausum obsignatúmque clerus in nocte paschæ, ante matutinas sacerdos sequente clero eadem procedens reuerentia id adaperit, idque relinquit patenter apertum, educto inde ac recepto Domini corpore, & in sacrarium, seu sanctuarium, quo sacramentum loco seruati consueuit,relato ac repo-

Missale Rom. *Pontificale part.3.* *Ceremoniale lib.2. Sect.1.cap. 47.48.51.* *Rationale, lib. 6. cap. 76.paragr. 9.10.* *Innocen. I. epist.1.cap. 4.de conse. dist.3. can. sabbato.* *Sanguis cur non asseruetur.*

sito,cantans, Surrexit pastor bonus,&c. Feria ergo V. in Cœna Domini reseruat sacerdos in loco honesto & cōuenienti pro sequenti die,in quo in conficitur, vnam hostiam consecratam,aut etiam plures,si necesse sit, pro infirmis. Sanguinem verò totum sumit. Feria autem VI. in parasceue,Calix,aut vas in quo repositum est sacramentum, refertur ad altare multo cereorum & incensi cultu, vnde extractum,omissis quę aliàs ad communionem calicis dici solent,sacerdos reuerētet sumit ac percipit. Porrò ferunt Innocētium I. statuisse Christi corpus hac die sub specie panis reseruari, vt infirmi & religiosi, quibus est communicandi necessitas, ipsum habeant,& propter officium adimplendum. Nam in duobus diebus sequentibus non conficitur corpus Domini. Et Innocentij quidem decretum habet, traditionem Ecclesiæ habere, biduo isto sacramēta penitus non celebrari, sed nulla præsanctificationem asseruationis mentione. Ratiocinantur iidem sanguinē non seruari sub specie vini, propter multa. I. quia liquor de facili posset ex negligentia spargi. II. quia per calicem qui hac die sumitur, finis veteris legis intelligitur. III. quia corpus quod seruatur, non est sine sanguine. IIII. quod in idem redit cum secundo, quia per hoc quod sanguis non seruatur, ostenditur vetus sacrificium cessare. Panis enim nouum, vinum, vetus designat testamentū. Ad quod ostendendum, Dominus cum bibisset, ait, Consummatum est. Calix igitur sumitur, & panis seruatur, eō quòd lex finem, & Euangelium habet initium. V. quia Christus in cœna dixit, Non bibam de hoc genimine vitis, donec &c. nihil tale

Ioan.19. Matt.26. Marc.14. Luc.22.24 Ioan.21.

de corpore aut esu locutus: imò inuenitur posteà comedisse, posteà bibisse non inuenitur. Hæc ratiocinator ille, non admodũ firmè quo ad hoc postremum, nisi quòd Dominum & de Paschate à se posteà non edendo pollicitum, de veteri exponeret. Verùm an nouum pascha, hoc est, Eucharistiam posteà quoque cum Emauntinis peregrinis in fractione panis sumpserit, præterquã quod non certò liquet, non est præsentis nunc instituti. Faceret & ad Eucharistiæ præsanctificatæ asseruationẽ, quod sequitur, nisi eius scriptor inter schismata quæ post IIII. & V. Synodum in Ecclesiam irrepserunt, reponeret, & quo tempore quam quisque voluisset, placitum sibi sumpsisse potestatem. Acephalos ita dictos, quòd sub Episcopis non essent, iis apud eos defunctis, nec baptismũ, nec oblationem, nec rem aliquam diuinam, aut vllum Ecclesiæ ministerium pro recepto ac solenni more celebratũ. Quicquid tamen est, id referam, Valeat, aiunt, quod valere possit. Communionem, ait historia, illi à plurimo tempore asseruatam habentes, feriis paschalibus in minutissimas incisam partes, conuenientibus ad se hominibus dederũt. Habes & apud hæreticos Eucharistiæ conseruationẽ Nisi fortè Nicephorus id & inter cætera non pro Ecclesiæ more ab eis administrata recenset.

Luc. 24.

Nicephor. lib. 18. c. 45

Acephali.

Eucharistia à nouo sacerdote per dies XL. olim sumptæ ritus. Cap. XIIII.

FVit & alius conseruandi consumendiq; præsanctificata modus, omnium adhuc dictorũ mirabilissimus, cuius ante annos plus 500. meminit Fulbertus Carnotensis episcopus, speciali de hoc ad Pinardum siue Finardum epistola, Hostiam sacerdos recens ab Episcopo promotus de manu ordinatoris susceptam, quotidiano vsu ad quadragesimum vsque diem minutatim cõsumebat. Rogatus eius rei rationem & autores, respondit putauisse se hoc omnibus Ecclesiis eatenus assuetum, nulli vel nouũ, vel vanum. Prouinciales certè Episcopos in eum ritum omnes consentire. Porrò cùm quidam inter alios ordi-

Fulbertus cũ Paschasio impressus, Louanij an. 1561.

natus,hoſtiæ,ſicut & alij coordinati,ab ordinarore ſumptæ, in pergameno ad eum vſum parato inuolutæ portiunculam quotidie iuxta computatum inſtantium dierũ numerum ſumeret, accidit vt quadam die expletis myſteriis, veſtimenta cum ſindone altaris colligens incautiùs immemor,minúſque diligens, theſaurum cœleſtem infœlix amiſſum,in craſtinum celebratione repetita, inſtante communicandi hora,non inueniẽs,turbaretur: & conſternatus ſurſum deorſum curſitans, nec ſignum aliquod reperiret. Quod Epiſcopus audiens fratris negligentia factum, vnius reatum omnibus in commune ſtatuit pœnitendũ, reum autem arctioris pœnitentiæ diſciplina corrigendum.Hac ergo occaſione rogatus Epiſcopus,num ei videretur,ſalua ordinis religione, ſanctificatum panem,primo vel ſecũdo ſanctificationis die totum ſimul percipi poſſe,quem videbat non ſine periculo tãto temporis tractu ſumi, præſertim cùm noſſet raros huius ordinis viros peruigilem ea in re curã adhibere, Fulbertum velut hebetiorem increpans,reſpondit ita eſſe quod quærebat, ſi diſcipulis ad prædicationis officium in mũdum mittendis, adhuc tardis & dubitantibus ſuffeciſſet reſuſcitati corporis ſpeciem ſemel vidiſſe, quam contrà
Act.1. ſemel viſam Dominus ab eis repentè non ſubtraxit, ſed per quadragenos dies,ſibi cõplacitos ſui glorificati reuelata facie, tanquam panis cœleſtis ſuauitate refecit. Epiſcopus ergo vices Chriſti tenens, ſacerdotes in plebem ſubiectam miſſurus,Euchariſtiam eis per tot dies ſumendam diſtribuit,vt dum,verbi gratia,quotidie cœleſtis panis alimoniâ reficiuntur,tempus illud in mente habeant, quo per tot dies Dominus diſcipulis apparens & conueſcens, deſideratæ viſionis ſatietate refecit. Fulbertus ad hoc reſponſum præ familiaritate ſtudioſiùs requirens, num idem myſterium ſupplere poſſet panis à preſbytero quotidiana celebratione ſacratus,audiuit, Vt multæ ſunt Eccleſiæ per vniuerſum terrarum orbem propter diuerſa loca,vna tamen ſancta Eccleſia Catholica propter vnam fidem,ſic & multæ oblatæ propter offerẽtium vota,vnus
Corpus Domini vnum panis eſt propter vnitatem corporis Chriſti. Nam panis ab Epiſcopo conſecratus,& panis à ſacerdote ſanctifica-

tus, in vnū & idem Christi corpus *transfunditur* propter secretam vnius operantis potentiæ virtutem. Sed *quodam modo* aliud esse dicitur, quod in virginali vtero sumpta carne crucis sustinuit iniuriam, de sepulcro surgens discipulis apparuit, cuius memoriam in pane presbyteris collato agit Episcopus: aliud quid (quod) per mysterium agitur, dum Episcopi & omnes sacerdotes in mensa altaris sub sacramento cōmunicatæ (communionis) carnis, panem sanctum secreta oratione quotidie cōsecrare videntur, quod ad illud respicir, quod consecrantes nuper ordinati presbyteri, cum pontificali oblatione percipiūt. Nam illud Dominicum corpus ex mortuis suscitatū, & in cœlis locatum non moritur, illud sacramento (seu in sacramento) dum quotidie consecratur & sumitur, quasi quotidie nobis moritur, resurgit, apparet. Sed nec in hoc mēs fidelium scandalū dubietatis debet incurrere, quòd Christum morte semel gustata iam non vltrà moriturū audit, cum carne assumpti hominis in paterna gloria sedētem, & hîc sanctificatúm panem audit item nominari verum Christi corpus, dum & illud de Virgine assumptum, & istud de materiali virginalíque creatura consecratum, vnus idémque artifex Spiritus inuisibili operatione in substantiam veræ carnis *transfundit*, carnis videlicet non cuiuslibet, sed verè carnis de qua ipse, Nisi (ait) manducaueritis carnem meam, non habebitis vitam in vobis: quod vtique exponi alio tempore indiget, & fidei oculis intueri. Hoc autem quod ad præsens spectat, quod nec subitis nec nouis adinuētionibus constat expositum, soluamus. Nosti Hebræis sub Mose manna de cœlo per annos quadraginta subministratum. Qui populi dux secundis adiutoribus septuaginta viris sustentabatur, presbyterorum formam exprimentibus, nunc in Ecclesia nouitia pontificale onus suscipientium, & regendis populis inuigilantium. Porrò qui sumens de spiritu Moysi senioribus illis dedit, per quos populum ille sibi commissum per tot annos iudicauit, idem dux noster Dominus Iesuschristus, discipulos ad prædicationis officium in mundum missurus, eis spiritalium dona charismatū infudit. Illi post immolationem

ob idē, quodam modo aliud & aliud.

Oratione cōsecratus.

Rom. 6.

Ioan. 6.

Manna.
Exod. 16.
Septuaginta seniores presbyterorum typus.
Numer. 11.

agni paſchalis manna cœlitus miſſo per quadraginta annos ſuſtentati, hi cœleſtis Agni peracta paſſione per XL. dies glorificati corporis ſpecie reuelata, tanquam cœleſti ſuauitate refecti. Quem cœleſtem cibum, quam ſuauitatem Angelicam, non per typicas aut vmbratiles figuras, ſed per indubitatam vnionis veritatem, repræſentat Dominicus ille cibus, quem per XL. dies ſumendum tanquam ſalutis viaticum Pontifex noui Eccleſię cultoribus diſtribuit, quos ſuæ paſtoralis curæ vicarios adiutores ad erudiendam plebem ſibi commiſſam conſtituit, vt dum hunc præ oculis habentes deguſtant, illũ mente tractent, qui de cruce morte triumphata ad Patrem aſcendit: dum à ſemetipſis conſecratum corpus percipiunt, illum fidei guſtu experiantur, per quẽ Chriſtus nobis quotidie moritur, reſurgit, & ad conſummationem vſque ſeculi manere ſe nobiſcum pollicetur. Hæc Fulbertus memoria, vt inquit, ex Romano ſcrinio, cuius exemplaria tum perdiderat, ſuper ea obſeruatione, ſe conſulenti, vt quod irrationabiliter conſultori factum videretur, ſanioris conſilij ratione corrigeret, præfatus in primis huiuſmodi obſeruantiarum in aliis & aliis Eccleſiis diuerſitatem non offendere, vbi non ſcinditur fidei vnitas: Neq; nos ſcandaliſandos, ſiquidem diuerſam obſeruationẽ audimus, non diuerſam fidem. Et ritus quidem huius ſeu nationalis ſeu prouincialis, quando alibi mihi non occurrit, ſit penes Fulbertum fides.

Viaticum.

Matt. 28.

Obſeruãtia non ſcindũt fidei vnitatem.

Euchariſtia extra vſum aſſeruata cultáque.

CAP. XV.

Verùm quid tandem, dicet aliquis, ad Euchariſtiæ adorationem, hoc eſt, ad præcipuum huius farraginis argumentum, tot támque multiplices eius vel aſſeruationis, vel abſumptionis modi atque caſus? Multùm per omnia ſanè, ac per omnem modũ, vt cuius nulla vel aſſeruatæ vel abſumptæ, etiam ſi non ſumptæ mentio, non ferè cum cultus ac reuerentiæ inter eam etiam non ſumendam, ſed vel aſſeruãdam, vel etiam abſumendam,

Euchariſtia etiam nõ ſumpta, adorata.

dam, mentione. Nisi forte præter superiora tam multa, Gorgonia illa pia & docta mulier, Gregorij Nazianzeni doctissimi Theologi soror, Eucharistiam non adorauit, quam orauit, adeóque exorauit. De quo cultu, & ad eam in importuno periculo aditu & accursu, & auxilij opportuni apud eam occursu & obtentione sic frater testatur, & sic eam laudat & commendat, Laborabat ea morbo alioqui non humano, sed & insolenti & incurabili: desperatis omnium aliis tum precibus, tum medicamentis, vtrisque eatenus inefficacibus, ad omnium fugiens medicũ, captata noctis solitudine, cùm leuius aliquantò morbus vrgeret, datis velut induciis, ad, siue ante altare procubuit, eúmque qui super illud colitur, cum magno clamore obtestans, & omnibus appellans nominibus, omnium quæ vnquam fecerat, miraculorũ commonefaciẽs, vetusta enim & noua callebat, pia quadam impudentia impudens, eam quæ ad tactum fimbriæ Domini fluorem sanguinis compresserat, imitata, capite super altare reclinato, eíque admoto, simili cum peccatrice, quæ Christi olim pedes irrigarat, lacrymarum profluuio, paríque clamore, non se prius cessaturam comminata, quàm sanitatem adepta, suo illo pharmaco totum corpus suum vngens, & sicubi manus eius aliquid signorum aut ex preciosi corporis ac sanguinis Dominici subexemplari (*ἀντιτύπων*) reconderat, id lacrymis admiscens (ô miraculum) protinus liberatam se morbo sensit, & tam animo quàm corpore leuata recessit, vtriusque sanitatem, spei suæ mercedem adepta. Hæc Theologus de sorore. Nec verò admodum refert vbi hoc contigerit, domíne in priuato sacello, an in templo: & sumpserit nécne sacrum Gorgonia, asseruatum certè atque reconditum adorauit, & Dominum in eo præsentem inuocauit, ab eóque impetrauit, &c. Nec offendat antitypi vocabulum, Scimus enim alioqui Eucharistiam & visibiliter typum esse atque antitypum, tam præteritæ nimirum mortis, quàm futuræ gloriæ, & inuisibiliter prototypum, Christi vtique corpus & sanguinem, adeóque Christum totum, & vtraque verè ac præsenter. Fimbriæ autem Dominicæ & Eucharistiæ collatio, allusióque, & ab illa sum-

Gorgonia ægra Eucharistiam adorãs conualuit.

Christus super altare colitur.

Matt. 9. Marc. 5. Luc. 8. *Sãguiflua.* *Luc. 7.* *Peccatrix.*

Miraculũ.

Eucharistia antitypon & Prototypõ.

Fimbria & Eucharistia allusio.

ptum salubris huius effectus argumentum, extat & apud
Matt.14. alios Græcos & Latinos. Quo enim loco scribitur, Et ro-
Marc.6. gabant Dominum Genesareni, vt vel fimbriã vestimenti eius tangerent, & quicunque tetigerunt, salui facti sunt:
Homil.51. Tangamus ergo (hortatur Chrysostomus) etiam nos fimbriam hanc, imò verò totũ. Ipsum enim, si volumus, non vestis solùm, sed corpus ipsius nobis propositum, non vt tangamus solummodo, sed & comedamus, & saturemur. Adeamus ergo Christũ singuli ægrotantes cum magna fide. Nam si qui fimbriam eius tetigerunt, tunc omnes conualuerunt, quantò magis corroborabimur, si totum in nobis habebimus? Cum fide autem accedere, non est vt tantummodò propositum corpus recipias, sed & quidem multò magis, vt mundo corde tangas, & sic adeas, quemadmodum ad ipsum Christum, &c. Et qui a-
Serm.33. pud nos Chrysologus dicitur, Tetigit mulier vestimentum, & ab antiquo est curata languore. Miseri nos, qui quotidie corpus Domini tractamus & sumimus, & à nostris vulneribus non curamur: Non Christus infirmantibus, sed fides deest: nam multò magis modò in nobis manens poterit curare vulneratos, qui latentem mulierem præteriens sic curauit. Et, O quid hæc mulier vidit
Communio quotidiana sine fide nõ curat.

Serm.34. habitare in Iesu interioribus, quæ vel in eius fimbria diuinitatis totam vidit inhabitare virtutem! O quàm docuit mulier, quãtum sit eius corpus, in cuius fimbria tantùm hæc esse monstrauit! Audiant Christiani, qui quotidie corpus attingunt, quantam de ipso corpore sumere possunt medicinam, quando mulier totam rapuit de sola Christi fimbria sanitatem. Sed quod nobis flendum est, mulier de vulnere medicinam tulit, nobis medicina in vulnus retorquetur. Hinc Apostolus tangentes indi-
1.Cor.11. gnè Christi corpus, sic admonet, Qui tangit indignè, iudicium sibi sumit. Et quòd inde temeritas infirmitatem capiat, vnde fides accipere debebat sanitatem, &c. Hæc illi. In quorum vtroque audis Christi in hoc sacro præsentiam, quam cum iis adores magis quàm explices: aliam certè quàm pureputè spiritualem, seu per fidem solam. In priore, huius sacri sumptione Christum totum, ac proinde quà hominem, sumi: Audis & ad corpus in

Præsentia plus quàm spiritualis. Christus in Eucharistia totus.

iis mysteriis propositum, vt ad ipsummet Christum, nobis adeundum. Et hîc ergo Christi, non sine anima nec diuinitate sua, corpus. In posteriore audimus, & cum eodem sentimus communionem quamlibet frequentem sine fide, non modò non prodesse, sed & grauiter obesse. Et interim habes quotidianæ tum adhuc in Ecclesia communionis testimonium, Cleri haud dubiè: Nam ex eius aliorúmque illius æqualium querimóniis constat laicos multò iam anteà quotidie commúnicare desiisse. Redeuntibus igitur nobis ad hanc asseruationem occurrit, vel potius recurrit Ambrosius, qui præter superius ipsius, & de Eucharistiæ cultu testimonium, & de viatici in extremis sumptione exemplum, vasa mystica, & vt eadem appellat, initiata, vasa esse Dominici sanguinis agnoscit, in iis infusum auro irrutilare Christi sanguinem, &c. Qui sic loquitur, sanguinis, opinor, agnoscit præsentiam, etiam extra sacramenti vsum. De hoc enim minus hîc loquitur, sed de iis in pauperum vsus, si cubi alia defuerunt subsidia, distrahendis. Alioqui opus esse vt de Ecclesia mystici populi forma non exeat, nec ad vsus nefarios sacri calicis ministerium transferatur. Ait idem alibi: Christum super altari esse, Martyres sub altari, sic, succedant victimæ triumphales (reliquiæ SS. Geruasij & Protasij) in locum vbi Christus hostia est, sed ille super altare, qui pro omnibus passus est, isti sub altari, qui illius redempti sunt passione, &c. Et audiuimus Optatum ita loqui, sed quis quæso, veterum non ita loquitur? Ecquis ergo Christum in altari & super altari præsentem non adoret, etiam si fortasse non sumat? Quidam apud eum Flammeum, in quo caput omnium Christus quotidie consecratur, corporale intelligunt, quod virginum fortè consecrandarum capiti superimponebatur, ad differentiam nuptialis, cuius idem eodem opere meminit. Et certè in corporali corpus Domini & conficitur, & asseruatur, antequam percipiatur. Quibusquidem vasis nec honorem quidem suum defuisse, cùm ex aliis anteà, tum ex Epiphanio & Hieronymo diximus, multò minus sacris signis, omnium

Vasa mystica Officior. lib. 2. cap. 28.

Epist. 85. quæ & vltima.

Flammeũ corporale.

D. Groper. artic. 2. ca. 22. ex lib. 1. & 2 de virginib. lib. item de viduis.

Vasa.

Signa.

Res. verò minimè rebus ipsis, & quidem in omni retro Ecclesia, quanlibet Apostolicæ & primitiuæ vicina.

Adorationis gestus exterior multiplex.

CAP. XVI.

Adorationis Eucharistiæ gestus exterior. NEc obest disputatum olim iam fuisse, aut etiānum disputatio super adorandi gestu, cùm de adorationis substantia inter omnes Catholicos semper cōuenerit, ac etiam num conueniat. Stantes ergo an sedentes, proni an supini, erecti an geniculati, manibus passis an iunctis, Christum in Eucharistia præsentissimum adoremus, adorationis per se non refert, sed temporum magis & locorum, & id genus circunstantiarum. Inter ritus Ecclesiasticos, non illos quidem ab Apostolis expressos, sed ab eis tamen tráditos, & tantò pòst obseruatos ab illorum vsque temporibus, hunc enumerat Tertullianus, Die Dominico nefas ducimus de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paschæ in Pentecosten vsque gaudemus. Et suo cum more secutus Hieronymus, Multa, inquit, quæ per Traditionem in Ecclesiis obseruantur, autoritatem sibi scriptæ legis vsurpauerunt. Velut, Die Dominico, & per omnem Pentecosten de geniculis non adorare. Cuiusquidem ab omnibus, vel penè omnibus obseruati sic meminit Basilius, In prima Sabbati erecti deprecationem perficimus, sed rationem (vt & aliorum quorundam traditorum, non scriptorum) non omnes nouimus. Non solùm enim quòd veluti Christo corresuscitati, quæ sursum sunt, quærere debeamus, in die Resurrectionis datæ nobis gratiæ stando precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quòd is videatur aliquomodò imago venturi seculi. Eoque, cum sit principium dierum, vnus à Mose, non primus appellatus est, tanquam qui sæpe recurrat, vt vnus sit idem & octauus, vnum illum singularem ac verum octauum, cuius Psalmista meminit, per se significans, diem, inquam, post horum temporum statum, nunquam finiendum, vesperæ nescium, nec successori cedentem, hoc est, æternitatem,

Tradita, nō scripta. *De corona milit.* *Stantes cur & quando adorabant.* *Cōtra Vbiquiteriani.* *De Spiritu sancto cap. 27.* *Col. 3.* *Genes. 1.* *Dominicæ diei mysterium.* *Psal. 6.*

quæ nec finem habet, nec senium nouit. Necessarium igitur hoc die Ecclesia suos alumnos docet, stantes absolute preces suas, vt assidua commonitione vitæ illius nunquam desituræ, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin & totum tempus vsque ad Pentecosten, admonitio est resurrectionis, quam in illo seculo expectamus. Nam vnus ille & primus dies septies multiplicatus, septem sacræ Pentecostes hebdomadas absoluit. A primo enim incipiens in principium definit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquagies euolutus. Vnde & æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari ab iisdem orsus signis in eadem desinit. In quo corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per euidentem commonitionem, quasi transferentes mentem nostram à præsentibus ad futura. Insuper & quoties genua flectimus, & rursus erigimur, ipso facto ostendimus quod ob peccatum in terram delapsi sumus, & per humanitatem eius qui creauit nos, in cęlum reuocati sumus. Subscribit & diuus Hilarius, Hæc, aiens, sabbata sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, vt his Quinquagesimæ diebus nullus in terram strato corpore adoraret. Quod idipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum, qui vltra sabbati numerum per plenitudinem Euangelicæ prædicationis accedunt, Nanque cùm in septimo die Sabbati sit & nomen & obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ & ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur. Consentit ad finem totius Panarij de Traditionum vsu Epiphanius, Toto tempore Pentecostes, quod ad dies quinquaginta protenditur, genua non flecti, siue genuflexiones non fieri, preces alioqui statutis & ordinatis diebus cum geniculatione noctu ac interdiu effundi. Et in capitulis Græcarum Synodorum, interprete sancto Martino episcopo Bracarensi, sic legitur, Quia quod ab Apostolis traditum est, Canon tenet antiquus, placuit, vt per omnes Dominicas, & per omnes dies Paschæ vsque ad Quinquagesimam, non prosternant se in oratione humilitatis, sed recto (siue erecto) vultu ad Do-

Viaticum.

Pentecostes mysterium.

Flectamus genua, leuate.

Prolog. in Psalm.

Sabbata sabbatorũ.

Quinquagesima.

Dominica.

Cap. 58. Distin. 30. cap. 18. paragraph similiter.

minum fungantur orationis officio, quia in his gaudium Resurrectionis Domini celebramus. Hos secutus Augustinus antiquitatis pariter ac autoritatis Ecclesiasticæ optimus & testis & interpres, ad Ianuarium de ritibus Ecclesiæ scribens, vel quos negligi nefas sit, vel qui pro tempore locóque seruari possint, aut omitti, tolli quoque, si citra maius liceat incommodum, Habet, inquit, dies quinquagenarius, præterquam quòd Spiritussanctus completo die Pentecostes missus est, & alterum sacramentum, quòd septies septem quadraginta nouem fiunt, & cùm reditur ad initium, quod est octauus, qui & primus dies, quinquaginta complentur, qui celebrantur post Domini Resurrectionem, iam in figura non laboris, sed quietis & lætitiæ: propter hoc stantes oramus, quod est signum resurrectionis. Et post eiusdem numeri dieive commendationem ex scripturis veteribus, & legis præsertim veteris latione, Vt stantes, ait, in illis diebus, & omnibus Dominicis oremus, vtrum vbique seruetur ignoro, quid tamen in eo sequatur Ecclesia, dixi vt potui, & arbitror esse manifestum. Et hunc ergo ritum inter orandum vel adorandum, eo quidem tempore, hoc est, tota Pentecoste, & Dominicis totius anni diebus, perueterem, imò Apostolicum fuisse constat: an verò Catholicus etiam fuerit, id est, vniuersalis, cùm Augustinus dubitet, quî possimus tantò posteriores, asserere? Esset autem non politiæ tantùm ritus, sed fidei quoque articulus, siquidem verum esset quod ex Gregorio quidam citant, Qui in Dominica die genua flectit, Deum resurrexisse negat. Cuperem huiusmodi rhapsodos indicare tanti momenti locos. Certè in Gregorio primo, tale nihil extat, nec de hoc quidem ritu tantillum. Modestiùs qui non ita pridem sic annotauit, Geniculari in adorando, velut pœnitentis est: Qui stans adorat, tanquam iam veniam consecutus, gratias agit. A Pascha in Pentecosten non geniculando precabantur, sed stantes, vt qui Deo pro peccatorum remissione, & baptismatis dono gratias agerent. At hoc hodie tantùm fit ad lectionem sacrosancti Euangelij, item in vespertino sacro Paschalis hebdomadæ,

Epist. 159. *cap.* 15. 16. 17.

Act. 2.

Rationale diuinor. officior. lib. 6. *cap.* 28. *paragr.* 8.

B. *Rhenan. ad Tertull.*

ex vetustate relictum. Quæ quanta fuerit, & quanta cum autoritate coniuncta, præter superiora, constat & ex Niceni I. Concilij vtique tanti paucorum canonum vicesimo, eodemque nouissimo. Cuius prior editio ita habet, Quoniam sunt quidam in die Dominico genua flectentes, & in diebus Pentecostes, vt omnia in vniuersis locis consonanter obseruentur, Placuit sancto Concilio (à Pascha vsque ad octauas Pentecostes) stantes, Domino vota persoluere. Altera sic habet, Quoniam sunt in Dominica die quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus Pentecostes, propterea vtique statutum est à sancta Synodo, quoniam consona & conueniens per omnes Ecclesias custodienda consuetudo est, vt stantes ad orationem vota Domino reddamus. Tertia per Teilonem & Thearistum Constantinopolitanum, de græco in latinum versa, in epistola Africani Concilij ab Bonifacium Papam I. quæ ad Concilium Carthaginense VI. pertinet, sic ibi legitur, Quoniam sunt quidam, qui die Dominico flectunt genua, & in diebus Pentecostes, placuit de hoc sanctæ & magnæ Synodo, cunctos in omnibus locis consonanter & consentienter, stantes, Deum orare debere. Vbi canon additus est XXI. huius vltimi Niceni, vt & aliorum, innouatorius, talis, Sanctum Concilium (fortè dixit) Traditus omnibus, & ritè dispositis, vt Ecclesiarum pax & fides in Orientis atque Occidentis partibus vna eademque seruetur, hæc Ecclesiastica statuta necessariò credimus (nostri Concilij gestis) inserenda. Habes ergo, lector, ritum hunc diutiùs obseruatam. Sed quem adhuc multò pòst sub nostrate Rege ac Imp. Ludouico Pio I. innouarit Concilium Aquisgranense, cap. 47. iuxta superiorum editionum primam, addita vna vocula, *dignissima*. Sic enim illic legitur. Placuit Concilio, stantes Domino vota dignissima persoluere. Renarrauit & pòst Gratianus, sed iuxta secundam versionem. Neque vsquam reuocatum legi: Nam quod tantò pòst Honorius III. sanciuit docendum, vt in celebratione missarum cùm eleuatur hæc salutaris hostia, vnus se quisque reuerenter inclinet, noluit, eo, credo, decreto præiudicatum iri

Die habet annotatio marginalis.

De cõs. dist. 3. cap. Quoniam sunt.

Extrà. eod. tit. ca. sanè.

Niceno, Conciliorum vt primo, ſic omnium ſanctiſſimo. Quod quæ iam tum irrepſerat genua in Paſchali tempore ac gaudio flectentium difformitas, eam ad non
Anno 1555. flectentium conformitatem reduxerat. Fuerunt hîc à contrario, qui ſubortam in Eccleſia Lugdunenſi, hoc eſt noſtratium Galliarum vel prima, vel certè inter primas, eandem in hoc ſacrorum myſteriorum momento non geniculantium diſparitatem (vt ex gallico vertam) intolerabilem (ne quid grauius dicam) rati, ad geniculantium paritatem cenſerent reducendam, non obſtante quauis eius Eccleſiæ conſuetudine contraria. Cuius equidem controuerſiæ quis exitus fuerit, haud certò ſcio, niſi quod audio partes à Chriſtianiſſimo Rege noſtro Henrico II. ex conſilio RR. Cardinalium Lotharingi & Turnonij, ad eum, in quo ante litem motam, ſtatum reductas, & in eodem manere iuſſas.

LIBER TERTIVS, DE SACROSANCTA EVCHA- RISTIA, QVI EST DE ADO- ratione vtriusque in vna Iesu Christi persona, naturæ.

Scholæ Recentioris, siue Scholasticæ Theologicæ sententia.

CAPVT PRIMVM.

CVM sententiarum Theologicarum Magister, duas super hac re sententias iam tum posuerit, mirum est nobis Eucharistiam adorantibus, ab aduersariis obiici Lombardi discipulorum ac interpretum, quos Quæstionarios & Sententiarios contemptim vocant, consensionem super pura Christi humanitate non adoranda, quia creatura. Horum autem quid quisque hîc dixerit, immensi esset operis colligere, & nihil alioqui necesse, sed ab vno & altero, illo veterum, hoc recentiorum diligentissimo licuerit reliquos discere. Hanc igitur illi quæstionem sic efficiunt, & persoluunt, Duo in eo qui honoratur, considerari, & id cui honor exhibetur, & honoris causam. Propriè autem ac per se honorem toti subsistenti rei sic exhiberi, vt siquando partem contingat honorari, non secundum se, nec nisi propter id ipsum totum, & quia totius pars est,

Lib. 3. d. st. 9.
Zuinglius infrà lib. 5. cap. 6.

Thom. par. 3. quæst. 25. art. 1. & 2. & ibid. caietan. Diony. Carthusia.

euitandos de pluribus in Christo personis errores: honorem autem proprium & simplicem, qui non nisi rei subsistenti competit, nobis proponit, & vnica Christum cum Patre & spiritusancto adoratione adorandum docet, sic ab eodem ipsomet edocta, vt omnes honorificent Filium sicut honorificãt patrem. Vnde in litaniis solemnibus, Christo, quà verè deo, idem quod patri & spiritui sancto clamamus, miserere nobis, non etiam eidem quà homini, & verè tamen homini, idem quod diuis, ora pro nobis. Et in sacris mysteriis corpus & sanguinem Dominicum, vt dominum ipsummet summo honore colimus, non distinguentes, aut certè non abstrahentes corpus ab eo cuius est corpus, sic aut similiter precãtes, domine non sum dignus, aue corpus, aue sanguis, aue salus mũdi, &c. Atque hic est Ecclesię vsus. Sicubi ergo Cinglius carnem aut humanitatem Christi puram, siue separatam aut separabilem credit, per nos licet ne adoret. Nos qui non eam modò non separatam, sed ne separabilem quidẽ esse credimus, vbi eam cunq; agnoscimus, ibi vt à Dei verbo indiuisam adoramus, non id primùm à Scholasticis mutuati, sed cum eis à patribus patrumq; Synodis in catholica fide ex Dei verbo edocti, vti sequitur ex Damasceno, vt ab hoc ordiar quem hîc potissimùm secuti sunt & citauerunt sentẽtiarij: vt cuius de Orthodoxa fide librorum quatuor, & totidem de Theologicis Petri Lombardi sententiis, idem sit argumentum, idem propemodùm ordo. Vnus, ait, est christus, Deus perfectus & homo perfectus, quem adoramus cũ patre & spiritu vna adoratione cum immaculata eius carne Neque inadorabilem carnem dicimus, Nam adoratur in vna verbi hypostasi, quæ & ipsi (carni) hypostasis facta est. Neque creaturam colimus, nam non vt nudam carnem adoramus, sed coVnitam diuinitati, & vt in vnam personam, & vnam hypostasin Dei verbi, duæ eius reuocatæ sunt naturæ. Timeo quidem carbonem tangere, propter ignem ligno coniunctum: adoro Christi simul vtrunque, propter carni, coniunctam coVnitamq; diuinitatem. Idem penè per eadem tradit libro de duabus Christi naturis, ita, si duæ sunt personæ Christi, sedent ad dexteram patris Cherubicó

Ioan. 5. *Litania.* *Eucharistia preces.* *Damasceni & Petri Lombardi librorũ idem argumentũ.* *Lib. 3. ca. 8.* *Carbo. lignum ignitum.*

solio, eásque vnà cum Patre ac spiritu res omnis creatura veneratur & adorat. Ita non Trinitatem adoramus, sed prohibeat Deus ne alij rei seruiamus, nisi sanctæ Trinitati. Patri, qui vna est persona: Filio, qui carnem assumpsit, & vnâ personâ cum sua carne constitit: & spiritui-sancto, qui etiam vna persona est: Deus, inquam, prohibeat, ne alij nisi sanctissimæ seruiamus Trinitati. Vt enim gladius igne micans, vbi ignem & flammam recepit, vnus etiam est, sic Christus vnus & vna persona post incarnationem. Vtque gladium flammorum attingere non audeo, non propter ferri naturam, sed ignis cum ferro coniunctionẽ: sic Filium Dei Verbum carni coniunctum veneror & adoro, vnáque carnem, nõ propter carnis naturam, sed propter Dei Verbum carni coniunctum. Regem vnà cum purpura adoro, purpuramque propter Regem veneror. Atqui Regis & vestis non est hypostatica coniunctio, nec interminata, neque sempiterna, qualis contrà in Christo Deo nostro est. Itaque vt vnum sanctæ Trinitatis, vnà cum Patre & spiritusancto, Christum incarnatum Dei Filium & Deum veneror & adoro. Citat eo vbi antè loco, Scholiastes Cassiodorum ex Augustino, exponentem corpus Domini de Maria Virgine sumptum, scabellum diuinitatis eius, propter assumptam humanitatis naturam: Pedes, diuinitatis stabilitatem, quę semper in naturæ suæ omnipotenti gloria, tanquam indefecta pedum stabilitas, perseuerat. Huius ergo Verbi assumptum corpus, quamuis gloriosum, magnumq́, adorabile, propter humanitatis tamen humilitatem, scabellum pedum competenter accipimus. Itaque cùm admonemur adorare scabellum pedum Domini, sacratissimã Christi carnem, quatenus Deitati vnita, & in eandem hypostasim coniunctã est, adoratione colere iubemur. Perinde atque Regis purpura, cùm eam Rex indutus est, vnà cum Rege adoratur, seiuncta, non eo digna honore censetur. Idque tum rationi consonum est, tum & scripturarum veritati, vt in quibus Christus etiam vt homo, quia idem quoque Deus sit, adorandus proponitur, adeóque adorari prædicatur, vt illud prophetæ, Adorate eum omnes Angeli eius, Apostolus adductum in testimonium

Trinitas. P.F.S.

Gladius ignitus.

Purpura Regia.

D. Clicthoueus super Damascen.

Psal.98.

Scabellum. Pedes.

Purpura.

Psal.96. Hebr.1.

ad demonstrandam Christi excellentiam, vertit, Adoret. Sic enim considerata Christi caro, quatenus vnitur Verbo, iam reuocatur ad hypostaticæ vnionis rationem, & consideratur, vt cum Dei Verbo in vnitate personæ conspirat. In qua consideratione, adoranda venit singulari cultu & latriâ, hoc enim pacto attendentes, in personæ semper dignitatem aspicimus. Non inquam, quatenus per seipsam consideraretur, non habita Verbi, cui vnitur, ratione, summa quæ Deo vni debetur, veneratione ac reuerentia adoranda, sed vt attenditur Verbo Dei in vnitatem personæ assumpta, cui meritò debetur omnis cultus & adoratio. Quod adhuc Ioannes insinuat dicens, Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem. Et omnem creaturam quę in cœlo est, & super terram, & sub terra, & in mari, & quę in iis sunt, omnes audiui dicentes, Sedenti in throno, & Agno, benedictio & potestas, & gloria in secula seculorum. Vbi per sedentem in throno, Christi diuinitas (iuxta quosdam) per Agnum, eiusdem designatur humanitas, cui nihilominus omnis vbique creatura omnem dat gloriam. Sed quî id fiat, nisi Christi humanitas, vt vnita Verbo, ab omni vbique creatura cum omni reuerentia & honore adoretur? Vnde idem & in eodem opere Damascenus de Sessione Christi ad dexteram Patris, Sedet, ait, conglorificata carne eius, Adoratur enim cum sua carne ab omni creatura. Et, Filium Dei cum Patre & Spiritusancto adoramus, incorporeum quidem ante humanitatis assumptionem, & nunc eundem incarnatum, & factũ hominem, & cum hoc Deum existentem. Caro igitur eius secundum ipsius naturam (si subtilibus cogitationibus dispescas quod videtur, ab eo quod intelligitur, cogitationeque humanitatem à diuinitate præscindas), inadorabilis est vt creatura, vnita autem Deo Verbo, propter ipsum & in ipso adoratur. Eo namque modo quo Rex adoratur & nudus & indutus, & purpura vt nuda purpura proiicitur atque conculcatur, facta autem regius amictus, honoratur, vt siquis proterere præsumpserit, nõ rarò morte multetur. Vtque lignum, nudum quidem, ta-

Latria.

Apoc. 5.

Sedens in throno.

Agnus.

Lib. 4. cap. 2. 3.

Purpura.

Carbo.

ctui non est inaccessibile, sed igni coniunctam & carbô factum, non propter seipsum, nec naturâ suâ, sed vt ignitum: sic caro secundum sui naturam non adorabilis (adoratione vtique summa seu diuina) adoratur in incarnato Deo Verbo, non propter coniunctum ei secundum hypostasim Deum Verbum. Nec dicimus quòd nudam carnem adoramus, sed Dei carnem, id est, incarnatum Deum. Hæc Damascenus autor vetus, vt nihil sit Aquinatē aut alios irridere, docentes honorari vel totum in partibus, vel hominem quoque in externis, in veste, in statua, in nuncio, ad hoc probandum & explicandum manuductionibus Regiæ purpuræ, & carbonis vtentes. Et permulta inuenias in rerum natura, quæ cùm per se talia non sint, propter aliud cui coniuncta sunt, talia fieri.

Manuductiones familiares.

Corpus si nudum & anima destitutum consideres, humanum licet appareat, humanum non est, ac ne animatum quidem, neque viuit, propter animam cui iungitur vel reiungitur, viuificatur, semper quandiu ei compactum fuerit, victurum. Ferrum per se densum & opacum, & sic tangibile, insito ignis feruore lucet, candet, ardet, tactui non impunè peruium, semper, siquidem igneum illud ab eo non sperandum cogites, vt ignitum, sic lucidum, candens, exurens, intractabile. Sic cùm humanitatem à Diuinitate assumptam, & indissolubiliter ei vnitam coniunctamque credamus semper ita permansuram, & semper proinde coadorandam colēdamque, liceat sanè subtilibus intelligentiis, vt loquitur Damascenus, sed inter perfectos, vt cum Paulo loquar, carnem Christi puram proponere, atque ita creaturam, absolutè videlicet, & secundum seipsum consideratam, hoc est, duas in vna Christi persona naturas, ad euitandam earum confusionem distinguere quidem, sed non dirimere, dispescere, separare. Hactenus post Damascenum Scholastici.

Corpus & anima.

Ferrum & ignis.

1. Cor. 2.

Natura duæ vna D. persona.

Latinorum doctorum testimonia.

CAP. II.

ET hoc est quod Augustinus (si quis fortè nec Damascenum admodũ magnifacit) loco illo celebri de carnis Dominicæ in mysteriis esu & cultu, ex manuductione terræ, vt est scabellum pedum Domini, Ad terrã, ait, cùm te inclinas & prosternis, non quasi terram intuearis, sed illum sanctum, cuius pedũ scabellum est, quod adoras, propter ipsum enim adoras, quia, inquit, sanctũ est. Quis sanctus est? in cuius amore adoras scabellũ pedũ eius. Quem cùm adoras, ne cogitatione remaneas in carne (quà scilicet diuinitati non vnitâ, aut huiusmodi cõsideratâ) & à spiritu non viuificeris, & cæt. Et hæreticis alibi ita replicantibus, Quid quod carnẽ eius, quam creaturam esse non negas, simul eam diuinitate adoras, eique non minus quàm diuinitati deseruis? Ego Dominicam, ait, carnem, imò perfectam in Christo humanitatem propterea adoro, quòd à diuinitate suscepta, & Deitati vnita est, vt non alium atque alium, sed vnum eundemque Deum & hominem, Dei filium confitear. Denique si hominem separaueris à Deo, illi nunquam credo, nec seruio. Vt si quis nostrûm purpuram, aut diadema Regale iacens inueniat, nunquid ea conabitur adorare? Cùm verò ea Rex indutus fuerit, periculum mortis incurrit, si ea cum Rege simul adorare cõtempserit. Ita in Christo Domino humanitatem non solam aut nudam, sed diuinitati suæ vnitam, vnum Dei filium, Deum verum & hominem verum, qui adorare contempserit, æternæ mortis pœnam patietur. Viderítne Latina hæc Græcus Damascenus & Augustini æqualis, an alter iunior, non admodum refert: Viderunt certè & citant vbi antè sentẽtiarij. Huius Catechistos Ambrosius, ex Filij etiam in carne cultu sic spiritum colendum colligit, Si Arriani, ait, ideo negant adorandum spiritum, quia Deus adoratur in spiritu, adorandam ergo veritatem negat quia Deus adoratur in veritate. Nam plures licet sint hominum veritates, donatæ tamen sunt à veritate diuina, quod est Christus, vt ipsemet ait de se. Quo loco si veritatẽ intelligunt ex vsu, intelligãt etiã gratiam spiritualẽ, & nihil est offensionis,

Psal. 98.
Terra scabellum Domini.
De verbis D. Serm. 58.
Photin. Samosaten.
Purpura.
Diadema.
De spiritu sancto li. 3. cap. 12.
Arriani.
Spiritus adorandus.
Ioan. 4.
Veritas & veritates.
Ioan. 14.

Matt. 28. aut si veritatem Christum accipiunt, adorandum negent.
Luc. 24. Sed refelluntur factis piorum, & serie scripturarum, A-
Psal. 96. dorauit enim Christum Maria, Resurrectionis ad Apo-
Hebr 1. stolos prænuncia. Adorauerunt & Apostoli & Angeli. A-
Infirmationis adoranda mysteria, dorant autem non diuinitatem solùm, sed etiam scabellum pedum eius, quia scriptum est, & cæt. Aut si negent etiam incarnationis Dominicæ adoranda mysteria, in quibus quædam velut vestigia diuinitatis expressa, & vias quasdam Verbi cœlestis aduertimus, legant quia & Apostoli adorabant eum in carnis gloria resurgentem. Ergo si nihil derogat quod Deus adoratur in Christo, quia adoratur & Christus, nihil vtique derogat quòd Deus adoratur in spiritu, quia & spiritus adoratur. Tum subiecto scabelli pedum Domini ex Psalmista loco toties anteà ventilato, Carnem, ait, Christi hodieque in mysteriis adoramus, quam & Apostoli in Domino Iesu adorarũt,

Caro D. in mysteriis adoratur. Neque cùm adoraretur tanquam Dei Filius, natus ex Virgine negabatur. Cùm igitur incarnationis adorandum sit sacramentum, sit autem ea spiritussancti opus, haud dubiè is etiam adorandus est, quando adoratur ille qui secundum carnem natus ex eo est. Quod ne quis deriuet

Luc. 1. ad Virginem Mariam, erat templum Dei, non Deus tem-

Maria Dei templum. pli, Ideóque solus ille adorandus, qui operabatur in tem plo. Nihil ergo afficit quia Deus adoratur in spiritu, quia

Ioan. 4. & spiritus adoratur. Quanquam si verba consideremus,

Personaliter. quid est, in spiritu & veritate adorare oportet, nisi vt nec ad gratiam spiritalem, nec ad veræ conscientiæ fidem referas, sed personaliter (si tamen verbum hæc diuinæ maiestatis expressione dignum est) de Christo accipias & spiritu? Et quid est, adoratur in Christo Pater, nisi quòd hic in illo est, loquitur, & manet, quasi verus Deus sempiternus in vero Deo coæterno? Ergo vt per vnitatẽ potestatis coadoratur in Patre Christus, cùm Deus Pater a-

Coadorantur personæ. doratur in Christo, ita & per eandem coadoratur in Deo spiritus, dum Deus adoratur spiritus. Et paulò pòst, In

Gene. 1. veteri testamento dicendo Pater, Faciamus, ostendit Filium secum adorandum, quasi omnium conditorem. Vt ergo in Filio creatura discutitur, quorum Filius creator accipitur, sic etiam cùm Deus in veritate adorari dicitur, verbi

verbi ipsius proprietate in eundem modum frequenter expressa, debet intelligi quòd & Filius adoretur. Similiter itaque adoratur & spiritus, quia Deus adoratur in spiritu. Ergo Pater & cum Filio adoratur, & cũ Spiritu, quia Trinitas adoratur. An verò negat aliquis adorandam diuinitatem Trinitatis æternæ, cùm & scripturæ diuinæ inexplicabilem maiestatem exprimant Trinitatis? vt & dicit Apostolus, Deus illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei, in faciem Christi Iesu. Hanc quippe claritatem viderunt Apostoli, cùm Dominus Iesus diuinitatis suæ luce in monte fulgeret, viderunt, & in faciem prociderunt. Putásne illos, vel cũ procidere nt, nõ adorasse, cùm fulgoré diuini luminis corporalibus oculis sustinere non possent, & splendor lucis æternæ aciem visus mortalis obduceret? Aut quid aliud tunc temporis dixerunt videntes eius gloriam, nisi, Venite adoremus, & procidamus ante eum? Hactenus Ambrosius, quem breuius epitomare non potui, pro rerum atque verborum nexu atque vicinia, qua quantam solicunque Deo adorationem, prout soli ea debetur, arroget ac tribuat, Christi tamẽ eam humanitati adeo non abrogat nec derogat, vt ex huius à Verbo Dei susceptæ cultu, Spiritum quoque vt huius susceptionis opificem colendum colligat, assumptam certè à Filio carnem, nos eandem in sacris adorare, quam in terris adorarunt Apostoli. De Christi autem cultu idem sic alibi, Hic vnus est, per quem saluati, hanc illi reuerentiam quam Deo Patri, debemus, ipso volente. Sic enim aliàs ait Paulus, Qui in his seruit Christo (δουλεύων) placet Deo, acceptus est illi. Si enim soli Deo seruiendum dicit (lex) & Christo seruire præcipit (Apostolus) in vnitate Dei est Christus, nec dispar aut alter Deus, quando cùm soli Deo seruiendum commouetur, Christo seruiens, Deo placere dicatur. Et alibi citãs & aliud, Vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestiũ, terrestrium, infernorum; Hæc, ait, sunt omnia, super quę Deus Christus est Nec enim excepta aliqua sunt, vt non super omnia Deus Christus, sit nec potest genu flecti ab omni creatura, nisi Deo. Denique Ioannes Apostolus cùm inscius Angelum, vt Deum a-

Trinitas adoratur. *1.Cor.4.* *Matt.14.* *Marc.9.* *Luc.9.* *2.Pet.1.* *Psal.94.* *Ad Ro.5.* *Rom.14.* *Deut.6.* *Ad Ro.9* *Phil.2.*

Apoc.22. dorare vellet, audit ab eo, Ne feceris, quia conseruus tuus sum, Deum adora. Nec Dominus vtique adorari se pateretur, nisi quia Deus est, Si quo minus, vsurpasse dicendus est, & peccasse, quòd absit, cùm diabolicum increpans, *Matt. 4.* *Luc. 4.* Deum adorandum, eique soli seruiendum ostendit. Nihil ergo præiudicatur Deo Patri, cùm adoratur Christus vt Deus, quia cùm soli Deo seruiendum dicatur, *Ad Roma.14.* seruiatur & Christo. Quid ergo superest, nisi vt Pater Deus, & Filius Deus, vt vnus nihilominus Deus credatur vterque siue enim Patrem quis adoret, siue Filium, vnum Deum dicitur adorare: & seruire Patri aut Filio, vni Deo seruitium exhibetur. Nulla ergo discretio est, quia qui adorat Filium, adorat & Patrem: & qui seruit Patri, seruit Filio. Et ad id. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, Vt agnitionem, ait, acciperent sacramenti Dei in Christo, aduertentes has esse sapientiæ & scientiæ diuitias, si agnoscatur *Col.2.* Christus in Deitatis suæ plenitudine adorandus, nec colendus alius præter hunc requiratur, & cætera. Eadem de hoc tum fuit Hieronymi fides, Qui Dauidicum illud iuxta septuagesimo. Apprehendite disciplinam, ex Hebræo Nasku Bar, vertit iuxta literam, Osculamini, iuxta sensum, Adorate Filium, Hebræis iuxta *Psal.2.* linguæ suæ proprietatem, Osculationem pro venera- *Etiā Ruffinum.* tione ponentibus, apertissima de Christo Prophetia, & ordo præcepti, Adorate Filium, ne fortè irascatur Dominus, hoc est, Pater, & pereatis, vt Iudæi, qui Filium *Lyo.* adorare noluerunt. q. d. facite Christo debitum fideli- *Burgensis.* tatis homagium, incorporemini Filio, vnione in corpus *Galatin.* eius mysticum, quasi osculo, Recipientes & apprehen- *Lib.3.ca.7.* dentes doctrinam ab eius ore proprio proferēdam. Eius *Latria.* vos disciplinæ humiliter subiicite. Adorate autem purè, *Serm de assumptione. B. V. M.* vt & idem propter vocabuli ambiguitatem vertit Hieronymus, vt Aquila & Symmachus, electè, id est, sine fictione, adoratione Latriæ, Deum, de filiatione enim æ- *Homo seorsum non colitur.* terna hîc agi: quanquam quod sequitur, ne irrascatur, filio magis hominis conuenire videatur. De quo quà Deo incarnato, Nos, inquit idem alibi, hominem seorsum nec colimus, quod nefas est, nec adoramus, sed Deum

magis incarnatum, qui proprium sibi corpus animatum vniuit. Ita vt Deus Verbũ caro fieret: & nõ in aliũ quenlibet, sed in semetipsum caderet vnitas, qui vnus & verus Dei Filius semper erat. Idcirco non alium quàm eũdem ipsumque Dei Filium & colimus & adoramus. Et multis multa de scabello superiore opinantibus, prophetam & loco corpus Dominicum dicere exponit, in quo maiestas tanquam super scabellum stat, sanctum enim & alibi dici. Et quòd adorari debeat, eo ascendente Apostoli docuerũt, cùm adorãtes regressi sunt in Hierusalem. Sed & ad animam hæc referenda sunt, inquit. Et Christi ergo etiam animam scriptor hic adorandam, eadem qua corpus ratione, quia nimirum assumptam, dicit. Et in scholiis ad id Pauli, Vt in nomine eius omne genu flectatur, & cætera. Vt omnes, ait, simul hominem adorent cum Verbo assumptum, vel, vt ibi Perimasius, hominẽ in Verbum assumptum, vtrius enim sint hæc scholia, non excutio. Et ad id prophetæ, Maledictus homo qui confidit in homine, si ita est, Fotinus autẽ & Samosatenus, quamuis sanctum & cunctis excelsum virtutibus prædicent saluatorem, hominem tamen (solùm) cõfitentur: maledicti ergo erunt spem in homine habentes. Quod si nobis opponitur, quòd & nos credamus in eo qui se dicit hominem, respondemus illud Apostolicum. Etsi Christum secundum carnem aliquando cognouimus, sed nunc iam non nouimus. Et idem se inscribit Apostolum non ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, & cætera. Sed si mors absorpta est ab eo in victoria, quare non carnis humilitas propter humanam salutem assumpta in diuinitatis transierit maiestatem: vt fecerit vtrunque vnum, & non adoremus creaturam, sed creatorem, qui est benedictus in secula, & cætera. Et ad alterius prophetæ, Adorabant ad ortum solis, Omnes nostri (ait) temporis hæretici, qui Dei Filium prædicant creatorem, & tamen adorant eum, relicto diuinitatis templo, & post tergum habito, sua ipsi confessione creaturam adorare se dicunt. Nos autem sic adoramus solem iustitiæ, vt Deum adoremus, & cætera. Et hic quantuscunque solius creatoris adorandi assertor, non etiam

Psal. 98.
Luc. 24.
Anima Christi adoranda.
Philip. 2.
Hier. 17.
Fotin.
Samosaten.
Ioan. 8.
2. Cor. 5.
Gal. 1.
Ose. 13.
1. Cor. 15.
Rom. 9.
Heb. 8.

creaturæ, Christi tamen carnem, quà ea in datatis transiit maiestaté, non negat adorandum, adeóque in Christi homine spé penere, prophetico diuinoque maledicto non esse contédit obnoxium. Vnde Hilarius, Magi, ait, inuolutum pannis adorant, & posito in cunisgenu flectunt, sic per eos cunarum sordes (absit verbo inuidia, aut etiá calumuia) adorantur, vagitus per Angelorum diuina gaudia honorantur. Aliud intelligitur, aliud videtur: aliud oculis, aliud animo conspicitur. Parit virgo, partus à Deo est: infans vagit, audiuntur laudantes Angeli: panni sordent, Deus adoratur. Ita potestatis dignitas non amittitur, dum carnis humilitas adoratur. Et ad id Christi, Vnde Satana, Dominum Deum tuum adorabis, Temeritatis, ait, tantæ, qua se diabolus adorari voluerat, congruū tulit exitum, cùm & criminum suorum in satana nomen audiuit, & Dominum Deum suum in homine adorandum cognouit.

Lib. 2. de Trinitate *Magi. Matt. 2.* *Angeli. Luc. 2.* *Canone 3. in Matt. 4.* *Deus in homine adoratur.*

Græcorum Patrum testimonia.

CAP. III.

SIC Origenes (vt ad Græcos veniamus, præter Damascenum loco antè nō suo, sed nō sine occasione citatum) ad illud, Quis susci tauit ab Oriente iustitiam, vocauit eam ad pedes suos? Pater, inquit, Filium viuentem & subsistentem iustitiam exurgere fecit ab Oriente, non isto sensibili, sed de veræ lucis oriente, quò ob nostram salutem ad nos iter faceret, & de cœlo descenderet, quò nemo ascendit, nisi qui inde descendit, Filius hominis. Vocauit autem Pater Filium, imò vt verè dicamus, Deus hominem vocauit iustitiam ad pedes suos, id est, incarnationem Filij sui. Ideo & adoramus scabellum pedum illius, iuxta quod scriptum est, Adorate scabellum pedum eius, quia sanctum est. Caro siquidem Domini honorem Deitatis assumit, assumpta vtique à diuinitate, ne huc fortè putes Latinos tantùm ad eum versiculum spectasse putemus. Eodem alibi interprete, Iesus Nauæ hominem videns euaginato in manu eius gladio, non eum

Homil. 5. in Esa. 43. Iuxta lxx. Ioan. 3. 1. Cor. 1. Christus iustitia. Psal. 98. Homil. 6. in Iosue 5. Iosue adorauit Iesum hominem deum.

velut communem hominem intuitus, sed virtutem quãdam esse intelligens, nondum tamen certus ex diuinis virtutibus, an ex contrariis vna foret, non omni spiritui credens, sed spiritus, num ex Deo essent, probans, interrogauit, Nostérne es, an aduersariorum? Quem cùm respondentem audiuisset, Ego sum princeps militiæ virtutis Domini: adorauit, dicens, Domine, quid præcipis seruo tuo? Nimirum cognoscens, quòd is esset non ex Deo iãtùm, sed & quia Deus. Nec eum adoraturus, nisi Deum esse agnouisset Quis enim alius princeps militiæ virtutũ Domini, nisi D. N. Iesuschristus, per quem omnia, sub quo principum principe omnis cœlorum militat militia, quique principibus super ciuitates largitur principatũ? At Iudæi Christum (nec adorant) nec inuocant, vt in quem non credant: quo enim modo (vel adorarent) vel inuocarent, cui, quem, & in quem nõ credunt? Vnde aliã epistolam Paulus inscribens omnibus qui inuocant nomen Domini Iesu, cum cuius nomen inuocatur, Deum esse pronũciat Si ergo Enos, Moses Aaron, Samuel inuocabant Dominũ, & ipse exaudiebat eos, sine dubio Christum inuocabant: & si inuocare Dominum & adorare Deum, vnum idémque est, sicut inuocatur Christus, sic & adorandus: Sicut offerimus Deo Patri primo omniũ orationes, postulationes, gratiarum actiones, ita Christo ea offerimus. Vnum enim vtrique honorem deferendum sermo docet diuinus, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Sic leprosus antequam poterat adorare cœpit: antequam rogaret, culturam ostendit, pro hoc ipso Deum & Dominum inuocãs, adorabat eum. Vt magi prius procidentes, adorarunt eum, & ita demũ ei munera obtulerũt, eodem iste modo nunc cadens adorabat, & sic supplices obtulit preces, Domine, inquiens, tu qui dignè adoraris, & meritò côleris, te ergo vt Dominum adoro, &c Gentilibus contrà, qui sibi videbantur probabiliter nos reprehendere, quasi qui si alium præter vnum Deum, nullum coleremus, possemus deos alios meritò videri contemnere, nunc verò cùm recens exortum, quique nuper apparuit (hominem) immensis extollamus honoribus, superstitiosiusque colamus. nihil tamen

1. Ioan. 4. — *Iesus princeps militiæ virtutum Domini.* — *Iudæi.* — *Ad Ro. 10.* — *Inuocatio. vt adoratio diuinitatis argumentum.* — *1 Cor. 1.* — *Gene. 5.* — *Psal. 98.* — *1. Tim. 2.* — *Ioan. 5.* — *Matt. 8.* — *Leprosus.* — *Magi.* — *Matt 2.* — *Lib. 8 contra Celsũ.* — *Gentiles.*

nos credamus in Deum delinquere, quòd eius ministro tam reuerenter seruiamus, sic Celso, inquam, argutanti sic respondit idem olim Origenes, Siquidem Christi teneret illud, Ego & Pater vnum sumus, Et illud eiusdem Patrem orantis, Sicut ego & tu vnum sumus, non putaret nos alium præter vniuersorum Dominum colere. Nam & dicit, Ego in Patre, & Pater in me est. Vnum enim Deum Patrem & Filium colimus, de cæteris nulla apud nos ratio. Nec recens ortum, quasi prius non fuerit, honoramus. Credimus enim dicenti, Antequam Abraham esset, ego sum, Vt Ego sum veritas. Nec nostrũ quisquam adeò ineptit, vt opinetur veritatis essentiam substãtiamvé ante aduentus Christi tempora non fuisse. Religiosè ergo colimus Patrem veritatis, & veritatem Filium. Sic duos, vt quicunque viderit Filium, cùm is sit splendor gloriæ Dei, & figura substantiæ eius, in ipso Deum, vt in imagine Dei, viderit. Eat nunc Celsus, & ex eo quòd vnà cum Deo Filium eius collimus, colligat nos non solum Deum, sed eius quoque ministros adorare. Nos vnum Deum, & vnum eius Filium, Verbum, imaginem votis & precibus, quantùm possumus, honoramus, offerentes ea Deo vniuersorum Domino per suum Vnigenitum, eidem primùm oblata, supplices, vt qui est propiciator pro peccatis nostris, dignetur tanquam pontifex nostras preces & sacrificia offerre Deo Opt Max. In Deo itaque nostra fides consistit, per cõfirmantem eam in nobis eius Filium. Propter quem nõ est quòd Celsus nobis seditiones obiiciat. Veneramur enim Patrem, eò quòd admiramur eius Filium, Verbum, Sapientiam, Veritatem, iustitiam, & quicquid didicimus esse Dei Filium è tali Patre progenitum. Et Celso sic replicanti, si Christianos doceas non esse hũc Dei Filium, sed illum esse Patrem omnium, quem solum reuera coli oportet, non hunc colent nisi vnà cum illo sectæ suæ autore, quem vocant Dei Filium, non quòd Deum magnopere non venerentur, sed quòd istum plus nimio colant & extollant Nos edocti, respondet Origenes, quis sit Dei Filius, minirum splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, vapor virtutis diuinæ, emanatio claritatis om-

Ioan.10. *Hebr.1.* *Col.1.* *Offerrimus Deo per Christum. Christus vt Pontifex offert nostro Deo. Christi nomina.* *Hebr.1.* *Sap.7.*

nipotentis Dei syncera, candor lucis æternæ, speculũ immaculatum Dei maiestatis, & imago bonitatis eius, certò scimus hunc esse Dei Filium, & Deum huius Patrem, & in hoc sermone nihil indecens, aut malè Deo congruēs talem ei substituere Filium, nec persuaderi nobis potest hunc qui talis ac tantus est, non esse ingeniti Dei & Patris vnigenitum Filium. Quod si Celsus aliter audiuit ab iis qui id negant, ipse viderit, & qui secus docēt. Nos hũc ipsum Dei Filium esse asserimus, Dei, inquam, quem (si Celsi verbis vtendum est) magnopere veneramur, & Filium eius maximis à Patre honoribus auctum agnoscimus. Hęc ille de cultu Christi Dei hominis pro Christianis cõtra Iudæos & Gentiles, omissis pauculis, quæ secutum pòst Arianismum subolerent. Contra quã hæresim propius rem nostrã, clarius item ac distinctius de vtriusque in Christo naturæ cultu sic Athanasius, Nos, inquit, creaturã non adoramus, absit. In Ethnicos & Arianos id delirium cõpetit: Sed Dominum rerum creatarũ, incarnatum Dei verbum adoramus, Nam etsi caro per se pars sit rerum creatarum, Dei tamen corpus effecta est, quod seorsum discriminatum à Verbo adoratione non prosequimur, nec Verbũ adoraturi, id à carne seponimus, sed illud in carne situm Deum agnoscimus. Quis ergo tam vecors, vt ei ita loquatur, Absiste à corpore, vt te adorem? tam impius, vt cum Iudæis propter corpus ei dicat, Cur tu, cùm homo sis, Deum te facis? Atqui non istiusmodi Leprosus erat: adorabat enim Dominum in corpore, Deúmq; esse persentiebat, nec ob carnē arbitratus creaturam esse Dei Verbum, neque quia Verbum erat opifex rerum, carnem, qua id indutum erat, pro nihilo habens, sed vt in re creata creatorē subsistentē adorabat, ideóq; mundatus est. Quodq; maius & mirabilius, Pendente in cruce Domino, cùm eius ibi corpus esset, & in corpore Verbum, Centurio nihil omnium ex rebus creatis Arianâ audaciâ cogitauit, num incarnato Verbo medendum esset, sed quamuis eum hominem esse intuerētur & cum illo turbæ, rerum tamen eum conditorem agnoscebant: humanam licet vocem audirent, non eum tamen ideo creaturam autumabãt, imò maiorem in modum inhor-

Oratione 5. ad Adolphum.
Ariani.
Caro sine corpus Domini seorsum non adoratur.
Ioan. 10.
Leprosus. Matt. 8.
Matt. 27. Marc. 15. Luc. 23. Centurio.

rescebant,nihilóque minus sic agnoscebant,quasi è sancto templo suo vocem edidisset,Sol obtenebratus, scissæ petræ,terra tremens,velum ruptum, resuscitata corpora: rerum natura rem creatã non adorabat, nec ob eius carnem eũ recusauit adorationibus prosequi, sed ideo adorauit,quia vidit suum opificem architectúmque in carne

Phil.2. consistere. Et in nomine Iesu omne genu flectebatur, & in posterum flectetur, & omnis lingua confitebitur eum esse in gloria Patris. Non enim caro ignominiam attulit Verbo Dei, absit:sed potius caro per Verbum Dei glorificata est. Nec quia seruilem formã assumpsit,qui in forma Dei est, quicquam diminutus est in sua Deitate, sed vniuersę potius carnis rerúmq; creatarũ inde liberator & vindex effectus. Et paulò pòst sic perorat, Quapropter,dilecte,qui Dominum diligunt,sic admoue & instrue: qui Iudam sequuntur,sic dedoce, vt agnoscant nos,qui Dominum in carne adoramus, non creaturam adorare, sed

Templum circa. Propitiatorium. Hebr.9. Exod.23. 34. Deut.16. Sic pòst Rusticus ca. 5. pag.112. Caro Dei templum. Templum vetus noui figura. Matt.24. Marc.13. Luc.21. Luc.1. Corpus Domini ami-

creatorem corpore creato indutũ. Porrò velim te ab eis exquirere, Cùm Israëlitis edicebatur vt Hierosolymam ascéderet,Dominum in templo adoraturi,vbi erat Arca, & super eam Cherubin propiciatorium inumbrantes,rectène fecerint,an contra? Si malè fecerunt eo quòd legi obtemperauerint,cur qui legem contẽnunt,pœnis subiiciuntur? Scriptum est enim, Quod qui contẽpserit,& nõ ascenderit,exterminabitur de populo.Sin verò rectè fecerunt,eáq; re Domino placuerunt,quî, quæso, nõ digni sunt sæpius perire, qui prisci erga templum populi reuerentiam laudant, Dominum in carne, vt in templo suo, adorare recusant? Atqui templum prius lapidibus & auro constructũ fuit,vtpotè figura,quod superueniẽte veritate exolescit, cuius nec lapis super lapidẽ, iuxta Christi verbum,non disturbatus manserit. Nec tamen qui id videbant lapidẽ esse, arbitrati sunt Dominũ in eo oracula edentẽ,lapideum aut creaturam esse,nec templũ vilipendebant,procul inde adoratũ abeuntes: sed illud ingressi, ritè ac legitimè Deum è templo suo oracula edentem colueerunt. Quod cùm ita se habeat,quî fieri posset,vt Domini corpus vndiquaque sanctissimum, ab Archangelo Euangelizatum,à Spiritusancto formatum, amiculúmq;

Verbi Dei, non sit adorabile, cùm Verbũ manu sua corporea febricitantes sanauerit, humana voce mortuos excitauerit, manibus in cruce protensis principes aëris prostrauerit, viam nobis ad cœlum strauerit? Ergóne qui tẽplum vilipendit, vilipendit & Dominum qui in templo est, qui disgregat Verbum à corpore suo, gratiam in eo nobis datã non reprobat? &c. Quapropter ne ideo quia corpus res creatitia est, Verbũ quoque rem esse creatitiã censeatis: neu quia Verbum res creatitia non est, corpori eius obtrectetis, &c. Et contra eosdem, Adoratur ab Angelis, non tantùm vt gloria maior, sed vt alius, discretus, seiunctúsque à conditione creaturarum omnium: Patri tantummodò æqualis secundum rationẽ substantiæ: Si enim ideo quia gloriâ sublimior, adoraretur, par erat vt omnia inferiora superioribus se adorando inclinarent, sed id ita non est. Creatura siquidem creaturã non adorat: sed quæ seruilis sunt conditionis, dominos: & quæ creaturę sunt, Deũ adoratione colunt. Vnde Petrus Cornelium, Angelus Ioannem adorare se volentes inhibuerunt, Deũ, dixit hic, adora: Et ille, homo sum, solius hoc est numinis. Quod ab Angelis nõ ignoratur, qui cæteros licet gloriâ transcendant, creaturas tamen se, nec in adorandorum, sed adorantium classe agnoscunt & computant, Conseruus, aiebat ille, tuus ego sum. Et alius, Non mihi offer, sed Deo. Ab omnibus contrà tum Angelis, tũ gentibus Dominus adoratur, Tibi, ait propheta, serui erunt, supplicabunt, adorabunt. Non est Deus præter te. Et discipulos se adorare permittit, instruẽs eos quisnam sit, Magister, inquit, sum & Dominus. Thomã eum vocantem Dominum Deúmq; suũ non impedit, & verbis vti cõcedit, quibus & prophetæ, Dominus ipse virtutum & exercituũ, Deus verus, Omnipotens, alioqui non adoratus fuisset, si vllo modo creatura fuisset. Nunc autem, quia creatura non est, sed propriũ ex Dei adorandi substãtia germen, & naturalis Filius, ideo adoratur, & Deus creditur, & Dominus, & autor, & omnipotens, eadẽ qua eius Pater, ratione, &c Si qui cauillantur, Deum habitantis more in carne sua fuisse, repudientur: Deũ licet in nobis habitare quod dicunt, recipiatur. Id enim scriptura

culum & organum.

Matt.23.

Serm.3.

Act.10.
Apoc. 19.21.

Psal.96.
Hebr.1.
Esa 45.

Ioã.13.20.

Psal.23. Sabaoth.

De incarnation: Verbi Dei.

Leuit.26. testatur, Habitabo in illis, & obambulabo. Alioqui nihil
1.Cor.6. inter nos & Christum discriminis esset. Quem si hominem adoras, eo quòd ibi inhabitet Dei Verbũ, vnâ quoque operâ
Sancti. Sanctos adoras, ob Deum in eis domicilium habẽtem. Nos Dominum nostrum spiritu Deum, carne hominem esse fatemur. Procreationem ex fœmina irrideant licet increduli, & carnis esse, nõ Deitatis, ganniãt,
Gal.4. Dicimus Deum carni adunitum, & eatenus ex muliere
De incarnatione Christi. factum, natum, vnum esse. Sed respondebitis, Nos rem creatitiam non adoramus. O stulti, cur nõ cogitatis creatum Domini corpus non auferre adorationem eius qui increatus est? Et quia increati corpus factum est, ideo eius corpus dicitur, cuius factum est, ac ei proinde sacra offertis, vestram adhibetis adorationem, eáque de causa legitimè adoratur, & diuina colitur adoratione. Deus enim Verbum est, cuius proprium est corpus. Ideo cùm
Matt.28. accessissent ad eum mulieres, pedes eius tenuerunt, &
De cõmuni essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Deum adorauerunt. Quòd si contentiosius agant hæretici, alium esse Patris dominatum, alium Filij, mirum cur sustineant duobus inseruire, cùm vox Domini sit, id neminem posse. Si alius est Patris, alius Filij, & potestatem diuidis, quomodo regnum coles? non possunt simul coli
Matt.6. duæ, nisi ordinis eiusdem, potestates. Nemo adorat Regem & eius præfectum. Vbi enim par dignitas, ibi par adoratio. Non permisit tibi Christus honorem diuidere,
Ioan.5. Hæc, inquiens, est voluntas Patris, vt omnes honorent Filium quomodo & Patrem, Honora Patrem, vt honores Filium, vel potius honora Filium, vt Patrem hono-
Ioan.15. res, & contumeliã in Filium Deus suam putat, Qui enim odit me, odit & Patrem, dicit Dominus. Non recipit Pater honorem erga se, cùm Filius eius contumelia afficitur. Hactenus Athanasius tantus diuinitatis Christi assertor, & humanitatis tamen eiusdem simul adorator, adeo nemo alterutri Domini naturæ litem mouit, qui non & super ipsius cultu litigarit: Nemo contrà de vtrâque rectè sensit, qui non idem vtriusque cultum propugnarit. In ea enim naturarum coniunctione, quâ constat Dominus, vt rectè disseruit post Athanasium centũ plus minus annis Anastasius Antiochenus patriarcha, super

eius passione & impassibilitate, In hac inquam, natura- *Lib.4.*
rum in Domino vnione, necessarium prorsus est credere *Christi cor-*
aliud quiddam intercessisse præter corpus & animam, v- *pus, Ani-*
troque *venerabilius*, idque quod præcellit & principalius *ma, deitas.*
quiddam est: corpus quidem ipsum discipulis in cibum
præbuit, animam autem pro amicis posuit, hoc pacto suã
erga nos eximiam declarans charitatem. Quid autẽ hoc
erat? Diuina nimirum eius maiestas terreno corpori co-
unita, adeo citra vllam humanæ passionis corruptelam,
vt miracula Deo quidem Verbo præcipuè ascribẽda ve- *Miracula*
nirent, sed per quæ & caro simul glorificabatur, clauis li- *Christi.*
cet cruci affixa, lanceæ ictu perforata, aceto potata, à suæ
denique legis violatoribus omne contumeliarum genus
vltro sustinens, sed habens secundum subsistentiam sibi
counitam impassibile Dei verbum. Quique ea ex carne
excernebatur sanguis, puncturis expressus, esse cẽsebatur *Sanguis.*
(prout erat) incorporei & increẽti Verbi cruor, iuxta ra- *Cruor.*
tionem, qua Christus vtrâque constans natura vnus est,
Deus quippe simul & homo. Hęc ille. Sic antè ex corpo- *Anima à*
ris à Verbo assumptione, & in eo adoratione, vtrunq; de *verbo assũ-*
anima iidem patres collegerant, & tutati erant aduersus *ptio, & as-*
Apollinarem imperfectæ in Christo œconomiæ autorẽ, *sumptæ a-*
vt qui à Verbo assumptam negaret modò animã, modò *doratio.*
mentem, seu animam mente ac ratione prędítam: sic ani- *Apollina-*
mæ humanæ nec medicinam, nec salutem, nec honorem *ris.*
relinquens, qua corpus tamen regitur, quæ autem nostri *Theodoret.*
pars à Deo suscepta non est, eadem nec sanata est, sed sa *lib.5.cap.3.*
lutis expers, & inhonora relicta. Atqui corpus huma- *Trip artit.*
num hoc, & ita terrenum, ab inuisibilibus virtutibus & *lib.9. ca.3.*
omni cœlorum intellectuali militia adorari fatebatur. *Nicephor.*
Quo ergo modo anima vt ad imaginem condita, & cor- *lib.12.c.4.*
pore profectior, infra ipsum mãsit, in terris remãsit, non *Corpus Do*
à Filio Dei suscepta, & sic hucusque contumeliis peccati *mini ado-*
conclusa, incurata, & inhonorata? Nam & hoc alioqui *ratur & ab*
si quis concesserit, concesserit idem tandem corpus esse *angelis.*
anima rationali præstãtius sibi quidem corpus & à crea-
tore assumptum, sanatúmque est, & à creaturis etiam cœ- *Par.3.quæ-*
lestibus adoratur. Vnde Aquinas tantò pòst sic propo- *stio.25. ar-*
nenti, Anima Christi, siquidẽ non esset Verbo vnita, esset *ticu.1.&2.*

tamen propter eam quam habet, sapientiæ & gratiæ excellentiam, veneranda. Nihil autem ei per hoc quod verbo vnita est, dignitatis est subtractum: Natura ergo humana in Christo propria quadam veneratione, præter eam quæ diuinitati eius tribuitur, veneranda est, sic respondet, animam quidem, etiamsi non fuisset vnita Dei verbo, fuisse tamen futuram id, quod in homine principalissimum est: Sed qui ea anima vnita est personæ digniori, ei personæ præcipuè debetur honor, cui ea anima vnita est. Neque per hoc tamen diminuitur eius animæ dignitas, sed augetur: humana enim tota, nedum animæ, natura dignior est in Christo quàm in nobis, quia dignius est alicui in alio se digniori, quàm per se existere. Adora, ait breuiter non minus quàm doctè piéque Nazianzenus, illum qui pro te suspensus est. Venerare verbum. Atqui Christus non in carne modò passus, vt ait Petrus, vt eam colamus, sed & in anima, eâ vel ad mortem vsque tristatus, quidni eam quoque adoremus? Et vt de cultus ratione non dubitemus, Latriam alibi vocat, alibi indiuisibilem Filio cum Patre vt diuinitatem, sic honorem. Sic ibi suos alloquens, popule mi, Christo cultum (latriam, quam vocem græcam prior reliquit interpres latinas) offerre censeas. Hic ita, hoc omnibus de nobis affirma, nos Dei Filium, ex Patre primùm, ac deinde ex S.V. Maria genitum, coniungere, nec Filios duos nominare, sed vnum & eundem in diuinitate indiuisibili & honore adorare. Et ex eiusdem cultus genere colligit passim aduersus Ariomanitas Epiphanius, cum & vocari & esse Deum Dei Filium, nec gratiâ, vt alios, sed naturâ, vt vnicum, quòd & nondum incarnatus, incarnandus adhuc, & pòst etiam incarnatus adoratur ab omnibus creaturis, etiam Angelis. Et siquidem Filius solùm vocaretur, vt & reliqui Dei filij, Ergo nec ab aliis differt, & quomodo sicut Deus adoratur? Oportebat igitur etiam alios omnes, de quibus nomen adoptionis dicitur, velut eum adorari, quoniam Dei etiam filij appellantur. At veritas non sic habet, sed nouit semper vnum Dei vnigenitum filium, cui omnia cultum diuinum præstant, quem adorant, cui omne genu flectitur, &c. Et, si non est verus

In sanctum lauacrum. *1. Pet. 4.* *Matt. 26.* *Mar. 14.* *Ioan. 12.* *Latria.* *Oratione ad episc. Ægypti appulsum.* *Epist. 2. ad Cledonium.* *Filius vnus, non duo.* *Hæres. 69.* *Ariomanitæ.* *Filius D. natura, nō gratia. Christus ante & post incarnationē adoratus.* *Filij D. adoptiui.*

Deus,nec adorandus est. Et si creatus est, non est Deus. *Phil.2.* Et si non est adorandus, quomodo igitur Deus prædicatur? Et, quomodo creauit Deus Deum in adorationem proponens: quomodo creauit sibi Filium, & adorari præcepit, cùm toties dicat,creaturam ne adores? Stultum enim est,stultum inquam, creaturam deificare, hoc est, primum Dei præceptum reprobare, Deum tuum adorabis,eique soli cultum præstabis, soli seruies. *Deut.6.* Sancta ergo Dei Ecclesia, nō creaturam adorat, sed Filium genitum, Patrem in Filio, Filium in Patre cum Spiritu. Et,horrendus ac terribilis angelis Filius Patris, citra ambiguitatem ab his qui vitam cupiunt,creditur & adoratur. Et,si nondum regnat, quomodo reperitur semper adorari ab angelis & archangelis,& ante aduentum in carne, & in aduentu in carne? vt de ipso scriptura dicit, Cum induxerit *Psal.96.* primogenitum in orbem terrarum, adorent ipsum om- *Hebr.1.* nes angeli Dei, & flectet se ipsi omne genu, &c. Et di- *Phil.2.* ctum illud magni cantici à Mose conscripti, Adorent *Deut.31.* ipsum omnes filij Dei, confortent eum omnes angeli, tantò pòst impleri inuenimus, cùm visus est ab angelis *Luc.22.* confortari, non vt ei robur darent aut adderent angeli, qui angelorum confortatione non indigeret, sed ipsum confortent, hoc est, confitendo propriam ipsius fortitudinem ipsi attribuant. Sic aliàs sæpe debiles, Deum benediximus, & confortauimus, nostra alioqui neque benedictione, neque confortatione indigentem,dicentes, *Angelus Christum Deum adorat. homine confortat.* Tua est potentia, tuum robur, tuus honor, tua benedi- *1.Par.29.* ctio,gloria,fortitudo,non hæc quidem ei omnia dantes, sed dantis potius potentiam confitentes,& fortitudinem attribuentes. Sic angelus admiratione super Domini sui erga homines benignitatis excellentia, quòd cùm Deus esset, cum patre in cœlo adoraretur ab angelis,vltro non modò carnem induisset, sed ad crucis vsque mortem se pro sua creatura demisisset, quo ea per ipsum, contra mortem trophæum erigeret, & hostem mortis, dominum triumpharet & aboleret. Hæc inquam,angelus admiratus,Dominum proprium in tali studio & admirabili actione consistentem glorificans ac benedicens, dicebat, Tua est adoratio, potentia, fortitudo,&c. Sic illud

Mosaicum superius implens, Laudent,adorent,confortent eum omnes angeli Dei. Hæc ille, Locus certè luculentus, sed cuius sensum, Epiphanius & spiritum magis secutus sit, quàm vel Hebræorum, vel septuaginta literam.

Heres 75. Christus cultu à cæteris hominib. separatus.

Idem in Aërium ex Sanctorum inter sacra memoriis separat Dominum ab hominum (parorum videlicet) ordine,per honorem,inquiens,quem ei exhibemus, & vt adorationem ei præstemus,id considerantes, quòd Dominus non est vlli hominum adæquatus,etiamsi millies & vltrà in iustitia quicunque homo degat.quo enim modo id possibile? Ille enim etiam Deus,hic homo tantùm,&c.

Heres. 76. Christus ex cultu, Deus patri æqualis,non creatura.

Rom.1.

Et aduersus Anomoers, Adoras Filium Dei,aut non adoras?Adoro,inquis,Deum adoras,an nō? Deum, inquis,adoro. Qualis ergo Deus, qui apud te creatus dicitur,& adoratur? Siquidem enim vnum creauit adorandus Deus, & hunc adorari voluit, reliqua verò omnia creator non vult adorari, imò accusat adorantes creaturam, quique creaturam præter creatorem colunt. Quî ergo præcipit ne adorentur? num personarum acceptor? Absit. Sed in hoc quod vnus adoratur, ostendit prorsus alium esse eum qui adoratur, præter creaturam,& aliam creaturam,quæ non adoratur præter adorandum Dominum, Filium Dei ex Patre natum, qui ideo quod ex ipso genitus est ei similis, ea propter & adorandus ab omnibus est.

Filius patri similis, non dissimilis, nec adæquatus.

Nec ita pòst, eodem, hoc est ! adorationis argumento colligit Filium vt Patri non dissimilem, aut dissimili adæquatum,alioqui & alia dissimilia & inferiora adoranda,nec iam amplius vnus cum eo,hoc est,vna Trinitas,Deitas,adoratio,ita non simile vnum verbum omnibus verbis, nec vnum Filium omnibus sic allegoricè vocatis æqualem, non enim est cum omnibus, sed per quem omnes:omnem autem creaturam non adorādum, vt quæ dissimilis Patri sit, qui adoratur in Filio: & Filio qui in Patre adoratur cum sancto spiritu.

Trinitas vna, Deitas, adoratio.

Filij allegoricè dicti.

Aetij fabulæ & errores.

Rom.1.

Et aliquantò antè, Quis ex Christianis salutarem Dei prædicationem edoctis,hac relicta, per fabulosum tuum errorem persuasus,relinquat Deum semper existentem & Sanctum eius Spiritum, vt à te audiat de genito (facto) Deo, quò & inter stultos censeatur, vt qui didicerit adorare creatu-

ram præter creatorem? Aliquantò item pòst, Addis & legi naturæ & fidei pietati, vt meliores (scilicet) fiamus ex donato Deo, vt ex ingenito genitum intelligamus dignitate adæquatum, quo qui apud te adoratur dissimilis, æqualis ei, qui secundum te prædicatur dissimiliter, inueniatur. Siquidem ergo Patrem adorauisti, nomine nudo & per Ironiam simulationemque honorem obtulisti, Si & Filium, Patri eum tamen agnoscens dissimilem, confusionem es in adoratione operatus, dissimilem nempe dissimili æqualiter veneratus. Sin verò præ incredulitatis tuæ præsumptione negabis te adorare Filium, redarguêris ab omnibus, eum non agnoscens, qui debitè ab omnibus adoratur, vt quem adorent omnes angeli Dei, & adorauit Maria gloriosè in carne suscitatum, & omnes eius discipuli. Non enim facti nomen habet aut creati, genitum ex Patre sciunt, & adorant existentem ex eo qui est, & sanctum ex ipso spiritum. Paulò pòst, Tribus his nihil aliud simile secundum naturam, neque adorationem, vt potè de nihilo creata, & non adorando. Horum nihil, inquam, Patri adæquatur aut coadoratur. Non dixit, Qui non honorat angelos velut Patrem. Neque tantùm, Qui non honorat etiam Filium, sed, Filium sicut Patrem, Similiter & Spiritum, & cæt. Et adhuc pòst, Diuiso adorando ab his qui adorant, adoranda est Trinitas, adeóque sola adoratur, In qua Patri vt cooperantur, ita & coadorantur Filius & Spiritussanctus. Cùm ergo constans ac certus nos doceas de his qui creaturæ diuinum cultum præstiterunt, quòd stulti facti sunt, quomodo non idem inconstans & incertus inuenieris, simul Deum (Filium) pro creatura accipere, & hunc tamen adorare, cùm fidei natura reiiciat adorationem à creato, & creatum ab adorando? Alioqui talis fides (creaturam vt creatorem adorans) idololatria potius erit quàm diuinus cultus. Creaturarum enim diuersitas, earum licet aliæ aliis præcellant, non distinguit honoris æqualitatem. Nam cùm in eis seruum sit creaturæ nomen, non liberum, si vna in parte quod seruum est, adoratur, nihil differt adoratio ab alia parte, etiamsi inferior sit.

Patrē nomine tenus adorat, qui filiū dissimiliter, nec æqualiter adorat.

Psal. 96.
Hebr. 1.
Mat. 28.
Luc. 24.

Tres personæ coadorādæ.

Ioan. 5.

Trinitas sola adorāda.
Filius & Spiritusanctus Patri coadorātur.
Rom 1.
Creatum & adorandum pugnant.

Creaturæ nomen seruum, non liberum.

Hactenus Epiphanius de Christo quidem adorando, sed quà filio Dei Deo, itáque patri coadorando, quia coëssentiali, &c. Nihílne verò super eodem quà homine hominis filio, colendo, & corporis eius cultu? Sic igitur de hoc noster hic alibi, Ait contentiosus aliquis & ambitiosus, Ecquid dicis corpus ex Maria? nimirū assumptum. Maria verò quid? creata an increata? creata etiam dicimus, genita ex viro & muliere. Corpus igitur ex Maria quid? Adoras saluatorem incorporatum, an non adoras? Quomodo verò non adorabo? Si enim non adorauero, non habeo vitam. Creaturam igitur adoras, corpus vtique. Næ ingens eorum væsania, qui talia dicunt. Et rex enim purpuram iudutus ab omnibus adoratur. Num ergo purpura an rex adoratur? Clarum est quòd rex: coadoratur autem cum eo etiam & purpura quam gestat, quam vbi exuit, & in locum reposuit, non amplius ea vestis adoratur. Sedet item in templo sæpe rex in proprio throno, & in eo regem adorant adorantes, vbi verò surrexit, nemo neque templum neque thronum adorat. Nemo autem adeò insanit, vt regem in alterutro adorare volens, ei dicat, Egredere de templo tuo, vt te adorem. Sic sanè nemo dixerit vnigenito, dimitte corpus, vt te adorem: sed adorat cum corpore vnigenitum, increatum cum sancto, quod veniens accepit, templo. Nemo item dicit, Surge ex throno, vt te adorem citra thronum, sed adorat regem cum throno. Itaque & Christus adoratur cum corpore sepulto, quod & resurrexit. Et aliquantò pòst, Crucifixus ergo, crucifixus est Dominus, & adoramus crucifixum, sepultum, suscitatum, assumptum ad cælos. O altitudo diuitiarum & sapientiæ Dei! &c. Vides hoc simile Latinis esse hîc cum Græcis commune, vt iam non tam Scholasticum sit, quàm catholicum. Epiphanio aliquantò anterior Cæsariensis Eusebius, eundem hunc Christi cultum demonstrat ex Iacob ad Iudam prophetia, Quòd laudandas esset à fratribus suis, manus in tergum inimicorum iniecturus, adorandus à filiis matris suæ. Quæ suum in Christo finem consecuta sunt, quo tempore dum miras virtutes & prodigiosa miracula ederet, admirationi erat, & laudabatur à suis discipulis & Apostolis

In ancorato

B. V. Maria genita ex viro, & muliere.

Purpura.

Thronus regius.

Templū Dei corpus Domini.

Crucifixum adoramus.

Rom 11.

Simile catholicum.

Demōstrat. Euang. lib. 8. cap. 1.

Gene. 49.

Iudas à fratribus adoratus, Christus à discipulis.

Apostolis, quos etiam fratres vocare non grauabatur. *Matt* 28.
Hunc inquam, fratres illi miraculorum gratiâ tanquam *Ioan*.21.
mirabilem virum duntaxat ab initio laudabant, vnum *Hebr*.2.
aliquem de prophetis, vt verisimile est, suspicati. At e- *Psal*.21.
iusdem actiones omnem fidem superantes, intuiti, ante crucem & post, & in ipsa cruce, de morte huius seculi domina, de malignis, spiritibus huius mundi principibus,& omnibus inimicis suis victoriam,tum verò Deum illum esse credentes, adorauerunt, & completum est illud, Adorabunt te filij Patris tui,omnes videlicet qui in *Psal*.96.
cœlo sunt Angeli, spiritus inseruientes, ac diuinæ pote- *Hebr*.1.
states, necnon in terra degentes Apostoli, & post eos *Luc*.24.
quicunque per ipsum vni & soli vero Patri Deo se addixerunt, qui vbi Deum verbum Christum esse didicere, tum se illum vt Deum adorare confessi sunt.Hoc vtique soli conuenit Christo, cui repositum fuit vt adoraretur à fratribus, & expectaretur à gentibus, vt mox in Ambrosio sequitur. Idem in non absimili Iosephi somnio, sui *Gene*.37.
à sole, luna, & stellis vndecim (quot idem fratres habe- *Epistol*.80.
bat) aliquando adorandi prognostico, secutus Augusti- *Ioseph à stel*
nus, Ecclesia, inquit, est sol, luna, stellæ, cui dictum est, *lis,Christus*
Speciosa vt luna, electa vt sol. Ab hac adoratur Ioseph *ab Ecclesia*
noster in hoc mundo, velut in Ægypto, ex humillimo *adoratus*.
sublimatus. Nam Iosephum illum mater certè adorare *Cant*.6.
nō potuit, antè defuncta quàm Iacob venisset ad filium, vt prophetici somnij veritas adimplenda Christo Domino seruaretur. Secutus & in hoc inquam, sensu catechistem suum Augustinus Ambrosium hic ita percontantem, Quis ille est,quem parentes & fratres adorauerunt *Lib. de Io*-
super terram,nisi Christus Iesus, quando cum Maria & *seph.cap*.2.
Ioseph cum discipulis adorauerunt, Deum verum in il- *&* 3.
lo esse corpore confidentes, de quo solo dictum est,lau- *Psal*.148.
date eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumē?
De vtriusque item in Christo naturæ coniunctione sic Chrysostomus, Theophylactus item eius collector, ac pene simius, ad id, Pater dedit omne iudicium Filio, Nō *Ioan*. 5.
audientes autorem Patrem esse Filij, intelligamus quasi *Pat. autor*
sic eius sit,vt & creaturarum,autor, ideoque honoris in- *Filij*.
troducamus imminutionem, In nullo,ait, minor est Pa-

tre. Nam qui potestatem habet iudicandi, hoc est, honorandi & puniendi sicut vult, eadem potest quę potest Pa-
Ariani Iudæi sunt. ter: ideóque eodem quo Patrem, modo, eum oportet honorare, quod sequitur, Vt omnes honorent Filium, non simpliciter, sed sicut honorat Patrem. Ita Ariani, quia vt creaturam, putant honorandum Filium, decet autem honorari eum sicut Patrem, & Patrem quoque veluti creaturam honorare omnino redarguuntur, vel omnino Filium non honorant, & cũ Iudæis ordinantur. Quo enim modo Patrem honorant, qui non honorant Filium? Subdit enim, Qui non honorat Filium, non simpliciter, sed, qui non ita, sicut dixi, nec Patrem honorat. Quia si quis dicat, Creatùra quidem Filius est, sed omnium excellentissima, & opinetur falsum illum & vanum honorẽ, inhonorat omnino & Patrem qui misit Filium, &c. De eodem item quà homine, sed homine Deo, ad id, Data est
Matt. 28. mihi omnis potestas in cęlo & in terra, Meritò, quasi diceret, Ego prius condemnata natura, Deus autem secundum vnionem ad Dei Filium existens, accepi potestatem super omnia, vt & ab angelis in cœlo adorer, & super terram ab omnibus finibus glorificer, humana enim natura prius seruiens, nunc in Christo omnibus imperat, nunc vnita Dei verbo personaliter in cœlo sedet, & ab angelis adoratur. Et in contentione discipulorum de primatu, Cùm ego, quem omnis rationalis etiam angelica adorat creatura, in medio vestri sim & ministrẽ, quo vos modo digni, qui de vobis magna sentiatis, & primas ad vos partes rapiatis? Ad id, Ferebatur in cœlum, Eò præcursor omnium ascendit, vt consedeat in cœlis Patri. Et nunc adoratur natura nostra in cœlo ab omni angelica virtute. Ad id, Et habitauit in nobis, Confundantur Armenij, qui vnam colunt naturam, Nam quia prædixerat, Verbum caro factum est, ne quis suspicetur Christum vnã naturam esse factum, ostendit duas eius naturas, nostrã scilicet, & verbi: vt alterius naturæ est tabernaculum, & alterius is qui in eo habitat, ita verbum in nobis, hoc est, in natura nostra habitans. Ad id, Pater, glorifica me, hoc est, humanam meam naturam, quæ nunc in ignominia est, & crucifigẽda, & subuehe in eam gloriã, quam habebam apud

Humana natura ab hominib. in Christo condemnata ab angelis adoratur.

Humana natura prius serua, nunc imperat.

Personaliter

Luc. 22.

Luc. 24.

Ioan. 1.

Armenij.

Tabernaculum.

Ioan. 17.

te Ego verbum & Filius tuus, priusquam mundus esset. Collocauit enim humanam naturam in throno Regio, & nunc adoratur ab omni creatura. Ad id, Consedere fecit nos in Christo, vt, &c. perinde atque in eo à procumbentibus angelis adoramur, non quia hunc nobis honorem quò ad nostram personam deferant, sed natura nostra Deo verbo vnita, ab eis adorata, inde & ad nos ea gloria transmeat, sic & nos consedebimus. Ad id, configuratum corpori claritatis suæ, Corpus, ait, nostrum cōforme ipsi factum per afflictionum communicationem, conforme quoque efficietur eiusdem glorię, ei inquam, quod ab angelis adoratur ad Patris dextram considens, hoc nostrum conforme fiet. Et paulò antè, ad id, Vt in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, infernorum, hoc est, mūdus vniuersus, & angeli, & dæmones, & homines submissis eum genibus venerabundi adorēt. Quid igitur, obiicienti alibi, Cùm impium sit creaturam adorare, nam aut creatum Deum nominabis, aut non dices corpus Domini creatum? Vide ergo quòd & tu creaturam adoras. Respondet, quod eo prior Athanasius, ei æqualis Epiphanius, eo posterior Damascenus, Insipiēs, Nemo dicit regi, Exue purpuram quam indutus es, vel à throno tuo surge, vt nudum te adorem: sed regem adorat purpura vestitum, & throno insidientem. Complacitum enim Deo verbo fuit, vt creatam carnem nostram sibi absque macula adunaret, & ea, quatenus Deo verbo adest, cum Deo verbo adoraretur, Quod significans Dauid, Adorate, ait, scabellum pedū eius, quoniam sanctus est. Alibi autem terra scabellum pedum eius dicitur: Terram ergo nos iubes adorare Dauid, quam Moses adorari vetat? Videte sacramentum, Quoniam adunaturus erat sibi carnem nostram: caro autem nostra ex Adam, ex terra est, iuxta quod dicit, Adorate. Nos terram non adoramus, sed Deum verbum, qui sibi carnem ex Adæ terra formatam absque peccato vniuit.

Eph. 2. Adoramus in Christo ab angelis. *Phil. 3.* *Phil. 2.* *Serm. de Trinitate.* *Purpura. Thronus.* *Psal. 98.* *Esa. 66.* *Scabellum pedum D.*

Ephesinæ I. Synodi III. vniuersalis, eorumque qui ab ea steterunt, Patrum, testimonia.

CAP. IIII.

SEd hanc quæstionem veterum nemo melius aut sæpius ventilauit Cyrillo Alexandrino, Ephesinæ quippe Synodi tertiæ vniuersalis præside. In qua duæ in vna Christi persona naturæ sartę tectæ(quod aiunt) ab omni cùm alia, tum Nestorij hæresi syncerae sunt & integræ conseruatæ. Ad id ergo Christi, Nos adoramus

Ioan.4. quod scimus, Adorantibus,inquit,seipsum connumerat,

Lib.2.ca.9. qui cum Patre & spiritusancto tam ab angelis quàm no-

Christus Deus adoratur,homo adorat. bis adoratur. Serui enim formâ sumptâ, ministerium etiam seruo suscepit conueniens,nec amisit ne vt Deus ac Dominus adorabilis sit, factus homo. Conueuit autem maximè hominibus adorationem tanquam Deo debitam offerre. Adorat igitur etiam Christus,postquam factus est homo,vt homo: adoratur autem semper, quia verus secundum naturam Deus. Nam si vllo modo adorare Filius Patrem,vt Deus,dicitur,non effugiet quin vt

Adoratio seruituti coniuncta. adorator, ita & seruus & creatura dicatur. Lex enim adorationem seruituti coniunxit, dicens, D.D.T. adorabis,eique soli seruies,cùm ianua quasi quædam & via ad

Deut.6. seruitutem sit adoratio,adeóque seruitutis initiũ & pro-

Psal.94. fessio. Coniunxit & procidentiam, Venite,ait,adoremus,

Procidentia adorantiũ. & procidamus ante eum,hac enim re nihil magis,si quis rectè rerum conditiones intelligat,quàm seruitutis significari habitum. Et concludit, multis antè contrà errantium obiectionibus resolutis, hîc præ prolixitate omissis. Si contendere adhuc audent,ostendant in omni scriptura,vbi verbo & Filio Dei carne nudo,adoratio attribuatur?Nam vt homo iure adorat, sic antequam homo fieret, nunquam in sacris literis id ab eo factum esse ostenditur. Sed quod qua ratione Dei verbum est, non adorat, factus autem homo propter nos, id propter car-

Adorat 2. nem suscepit, non aliunde melius quàm ex eius verbis

Adoramus. cognoscemus, Vos,ait,adoratis,nos adoramus: vbi cùm plurali numero vtatur,& seruis seipsum annumeret,perspicuum est,hæc vt à seruitutis homine dici. Quid enim prohibuit(siquidem aliter Patris adorator prædicari vellet)singulari numero dicere, Ego adoro, vt cæteris non

Nos iudæi. connumeratis sibi hoc tribueret? Cùm verò NOS dicat,

propter incarnationem, quia homo propter nos factus, adorantibus Iudæis se propter regionem connumerat. *Lib. 2. c. 1.* Et ex eodem loco in Thesauro, Ad Samaritanam quasi Iudæus, nos adoramus, vt homo loquitur, non enim ex adorantibus, verbum est, sed cum Patre & Spiritusancto simul adoratur. Nemo autem ignorat, nulli prorsus naturæ, præterquam Dei, adorationē à scriptura contribui, *Adoratio solius Dei.* D.D.T. adorabis, &c. Si soli ergo Deo adoratio à creaturis debetur, *Deut. 6.* hominibus enim illud scribitur, Angeli verò *Psal. 96.* iubentur Filium adorare. Deus ergo est Filius qui adoratur, vt connaturalis, non alius Deus, vt vnus Deus in Trinitate, non plures adorentur. Vt ergo Filius, quamuis verè adorabilis, tamē vt homo, adorat. *Lib. 5. ca. 1.* Et in eodem opere, *Iudic. 13.* eadem ad verbum penè quæ Epiphanius, vt ex eo mutuò *Act. 10.* sumpsisse videatur: Creatura se nulla patitur apud scripturam adorari. *Apo. 19. 22.* De Filio autem longè aliter scribitur, *Psal. 96.* quòd eum adorarent non angeli modò semper, sed & gentes, vbi eum nossent, his enim accommodatur illud, In te adorabunt, tu es enim Deus, & nesciuimus. Si ergo quia Filium cognouerunt, & adorant, Deum cognouerunt, & adorant, non est certè creatura Filius: aliter non *Esa. 45.* DEO vero, sed creaturæ adhuc seruirent: sed & discipulos dominū se ac magistrum deumque vocantes (adorantesque) non repellit, vt angeli (hominésque) alios se adorantes repellebant. *Ioā. 13. 20.* Et in eodem adhuc tractatu, longè aliud creatum ab increato est, Nam vt hoc iubemur adorare, sic ab illius adoratione à scriptura vetamur. Soli enim *Lib. 6. c. 2.* naturâ DEO debetur adoratio. *Adoratio soli naturâ Deo debita.* Filium autem iubemur adorare. Longè igitur aliud est quàm creatura, non aliud à DEO, sed verus DEUS & increatus. Hæc ille de Christo, vt quà DEI verbo & Filio, vno cum Patre & Spiritu, vero DEO, sic eis coadorādo. Nihílne autem super eodem quà homine, colendo? Multùm per omnem modum, & rectè ac catholicè. Cùm enim non rectè Nestorius Christum *Nestorius diuidebat Christū in duos Filios.* in duos Filios, alterum DEI, alterum hominis, diuideret, de Christi cultu sic dicebat, Propter assumērem veneror assumptum, & propter inuisibilem, adoro visibilem: qui susceptus est cum eo qui suscepit, quod vocatur DEUS. Ad *Alexandrina Synodus.* eum cum Synodo Alexandrina scribens Cyrillus, Caue-

mus, ait, de Christo sic dicere, Qui enim hæc dicit, diuidit in duos Christos eum qui vnus est, hominem seorsim in parte, & in parte Deum similiter constituens. Euidenter inquam, diuidit vnitatem, qua non alter cum altero coadoratur, aut quod nuncupatur Deo cum eo quod suscepit, sed vnus intelligitur Christus Iesus Filius Dei vnigenitus, vna seruitute cum propria carne adorandus. Si quis ergo audet dicere assumptum hominem coadorari cum Deo verbo oportere, & connuncupari Deum, tanquam alterum cum altero: adiectio enim vnius syllabæ hoc cogit intelligi: & non magis vna reuerentia veneratur Emanuelem, vnamque ei glorificationem dependit, iuxta quod verbum caro factum est, Anathema sit. Blasphemabat contrà Nestorius, Si quis serui formam pro seipso, hoc est, secundum propriæ naturæ rationem, colendam esse dixerit, & non omnium dominam, & non potius per societatem, quâ beata, & ex se naturaliter Domini vnigeniti naturæ coniuncta est, veneratur, Anathema sit, Hæc illi Antagonistæ. Verùm locus hic adeo lubricus est, vt Cyrillo catholico non modò certamẽ fuerit cum hæretico Nestorio, sed cum Theodoreto quoq; Cyrẽsi, scriptore alioqui Orthodoxo, sed qui hîc suspicione non caruerit, cuiusque pedes penè hîc moti sint. Sic ergo superiorem Anathematismũ reprehendebat, Vnam glorificationẽ Christo offerimus, eundem hunc Deum simul & hominẽ confitentes, hoc nos docente vnitatis ratione. Naturarum vero proprietates dicere non refutamus: nec enim Deus verbũ conuersionẽ suscepit in carnẽ, nec rursus homo, perdidit quod fuit, in naturã Dei trãsmutatus. Vtriusq; igitur naturæ propria dicentes, Dominũ adoramus Christũ. Hanc reprehensionẽ Cyrillus sic interpretabatur, Credimus in vnũ Filium D.N.I.C. hoc est, incarnatũ & inhumanatũ ex Deo Patre verbum, vnumq; existentẽ, & Deũ verè adorare didicimus, & nobiscũ supernę virtutes, sicut scriptũ est, cùm introducit primogenitũ in orbẽ terrarum, dicit, Adorent eũ angeli, factus autem est primogenitus, qui est vnigenitus, cùm & homo secundũ nos apparuit, tunc enim frater appellatus est diligentiam eũ. Si quis ergo coadorari dicit, vt hominẽ seorsim alterum, pręter eũ existentẽ ex Deo verbo, & non secundum

Alter. *Coadorari.* *Co & coa.* *Ioan. 1.* *Emanuel.* *Locũ lubricum.* *Theodoreti hic suspect.* *Anathem. 8* *Inhumanitus.* *Hebr. 1.* *Psal. 96.* *Primogenitus vnigenitus.* *Frater. coadorari.*

vnitatē verā coadunans in vnum Christū & Filiū,& Dominū vna adoratione glorificat, Anathemati iustè subdatur. Et opponebat, Nos meliora & veriora sapere soliti, secundū sacras literas& sanctos patres, nō hominē assumptū à Deo Verbo dicimus, eique copulatū secundū habitū extrinsecus adinuentum, sed potius Deū hominem factū esse decernimus. Itáque à pietate dogmatū eos excessisse, qui præsumūt dicere assumptū hominem,& affirmāt oportere sicut alterū alteri coadorari Filio Dei. Si enim est idē Deus simul & homo, adoratur potius tanquā vnus adoratione vna,& nō coadoratur & coappellatur Deus, vt nō homo simpliciter cōmunis,& secundum nos Emanuel esse credatur diuina gloria participatus per gratiam: cōfitemur autē magis in carne propter nos, seu verè hominē factū, nō naturæ transita, permutatione, cōuersione sed vnitatis dispēsatione. Nec tātùm Thodor. sed & Orientaliū in Epheso Synodus, qui cū Ioāne Antiocheno senserūt, eidē Cyrilli anathemati sic obiectabat, Tādem impietas sui oblita, assumptū hominē fuisse professa coadorari cū Deo Verbo, quasi alterū alteri prohibet, asserēs adoratione vna Emanuelē debere adorari. Quid nobis nomen Hebræū proponit,& nō rationem publicat? Si Emanuel secundū te significat assumptū hominem à Deo Verbo, mansit autem Verbum in sua proprietate, vtique alter & alter est: altera est enim natura Dei Verbi, altera assumpti hominis, nō alter tamē & alter Filius, aut alter & alter Iesus Christus, aut alter est & alter Dominus, sed vnus Filius Dominus Iesus Christus iure adoratur, quasi omnium opifex secundū diuinam naturā, quasi omnium reparator per suscepti hominis proprietatem. Iure idem ergo & coadoratur & adoratur: coadoratur enim quasi sumptus homo, adoratur verò adoratione vna, quasi idē ipse vnitus Deo Verbo. Sic illi pro omnia neq; Nestorio neque Cyrillo cōueniebant. Nā Nestorius duos Christos seu filios euidēter assignabat: Antiocheni verò vnū Christū& Filium & Dominū eundē se adorare profitentes, ex Patre secūdum Deitatē, eundēque ipsum secundū humanitatē ex sancta Virgine: indiuisum quidēā Deo hominē nō tamē iuxta recti dogmatis significationē recipientes,

Deus homo factus, non homo à Deo assumptus. Altu.
Coadorari.
Coappellari
Emanuel.
Ephesina synodus altera particulis.
Antiocheni pseudo catholici.
Coadorari.
Alter.
Emanuel.
Alter.
Christus D. F. vnus non alter & alter.
Coadorari.
Cyrill. Epistola 2. ad Successum.
Nestorius duos Christos & Filios assignabat.

Nestorij nouitas. ſed iuxta Neſtorij nouitatem ſecundum alium modum fraudulenter accipientes,ſecundũ honoris ſcilicet æqualitatem,ſecundum eandem voluntatem & autoritatẽ,indiuiſus (aiebant) à Verbo eſt homo iſte, in quo Verbum Deus inhabitat. Sic quippe non ſimpliciter loquẽtes, ſed cum aliqua veluti ratione,imò verſutia, Chriſtum denique vocatũ ſpecialiter Dei Verbum aſſerẽtes, quod item coniunctionem cũ Chriſto continuam habere confirmabãt,duos ita Chriſtos manifeſtè pronunciantes,& hominem Deo coadorãdum neſcio qua ratione ſe colere profitentes. Hæc illi adeò cautè,vt vix eos internoſcas. Nam vbi Chriſtum alterum & alterũ eſſe aiunt,de altera & altera natura ſe ſentire exponunt, alterũ interim & alterũ eum eſſe negantes,ſed vnũ eundem Dei Patris & Matris Virginis Filiũ,perſona vtrique. Vnde& Cyrillo ſic obiiciebãt Oriẽtales,Coadorare quaſi de perſonis aut Filiis duobus non dicimus,quaſi aliter fiat adoratio Deo Verbo,& aliter carni,ſed vnam potius adorationem,&c. vt in Filio offerimus. Et quod coadoratur, Nam quamuis cũ Patre ſuo ſemper cõſidet,& ex ipſo,& in ipſo ſecũdum naturã exiſtat,iterum audit dicentẽ & cum carne, ſede à dextris meis,&c. Ita & adorari dicimus ipſum & à nobis & à ſanctis Angelis. Proinde eruditè valde prouidit his,qui cum carne vnũ & eundem Filiũ adorare volũt,eò quod aliud quiddam ſit σὺν & μετὰ. Quod & ipſe poſuit,dicẽs ipſum cũ carne adorandum, & coadorãdam negans cum carne diuinitatem. Quis hos non diceret conſentire? Sequitur ergo Cyrilli defenſio, primũ ex D. Athanaſii præceſſoris ſui de noſtri omnium Saluatore Chriſto cõfeſſione,Cõfitemur eum eſſe Dei Filium & Deum ſecundum ſpiritum, Filium hominis ſecundum carnem,non duas *naturas*,vnum Filium,vnam quæ adoretur,alteram quæ non adoretur, ſed vnam Dei Verbi *naturam* incarnatam, & adorandam cum carne ſua vna adoratione, non autem duos filios: alium quidem Filium Dei verum & adorandum,alium verò ex Maria hominem, non adorandum, videlicet ſecundum gratiam Filium Dei factum, ſicut & homines: Hoc loco vbi habet verſio Latina (non duas naturas,ſed vnam naturam) legerem (non duas perſonas

Chriſti qui buſdã duo. Chriſtus alteros alter es alter naturâ non perſonâ. Concilior. tomo 1. pag. 579. Coadorare. Coadorari.

Pſal. 109.

σὺν μετὰ.

Lib de incarnatione.

Chriſtus Filius vnus non duo.

ſed vnam perſonam). Chriſtus enim eſt duæ naturæ in vna perſona, vel vna perſona in duabus naturis: Sed docuit me Damaſceni dialectica, quòd & quidam ſanctorũ patrum dicebant naturas hypoſtaſes. Quam etiam æquiuocationẽ adnotauit Ruſticus Diaconus loco pòſt allegando, vt natura etiam in Trinitate aliter intelligatur, quę ſingillatim idem eſt vnicuique perſonæ, aliter quæ nullius eſt ſingillatim, ſed tribus cõmunis. Sed diſtinctius loqui coacta eſt poſteritas, vt diceret aut in Trinitate vnã naturam, tres perſonas: in Chriſto contrà vnam perſonam duas aut etiã tres naturas. Et iterum, ſi quis vel non adorandam Domini noſtri carnem, vel non adorandam vt Domini & Dei carnem dicit, hunc anathematizat ſancta & Catholica Dei Eccleſia Neſtorius contrà impudenter ſic, Confitebor (inquit) in homine Deũ. Colo autem diuina connexione Deo Verbo coadorandum hominem: connexionem ita ſimpliciter hominis cũ Deo eſſe factam dicens, quomodò qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt, ſecundum habitudinem. At verò aliud eſt, vnum dicere Filium cum vnita ſibi carne, Dei Patris Verbum: aliud dicere, in homine vt in prophetis erat, vel in nobis propter ſpiritum ſanctum. Mihi ergo videtur citra periculum & culpam dici, Incarnatum Dei Verbum, vt potè vnũ exiſtentem Filium non abſque ſua carnę, cum ea potius adorandum, ſicut hominis anima cum ſuo corpore honoratur, vna autem appellatione, quod ex vtriſque cõſtat, ſignificatur animal. Cùm autẽ de Chriſto locuturus, vnum in duo diuiſeris hominem propriè ac ſeorſim intelligendum declarans, eumque coadorandum, & coappellandum Deum, quaſi is alius ſit ab illo ex Deo Patre ſecundũ naturam genito, quis iam proſpicuum contra eũ crimen ferat, aut ſilentio prætereat? Dicendum potius erat, Colo Verbum Dei hominem factũ, quod appellatur Deus, & in humanitate adoratur, qui naturâ Deus, & ex Deo Patre apparuit. Talia, dicunt aduerſarii, captus eſt, ſcribens, quòd ſedeat Filius cum Patre cum propria carna: deinde quomodo intelligis docẽtem quod cum Deo Verbo hominem coadorare oporteat? Idem enim dicere σὺν & μίτα. De harum vocum, quibus latina CVM

Naturæ & perſonæ vocabula confunde.
Cap. 25.
Natura vocabulum æquiuorum.
Neſtoriana hominis cũ Deo connexio.
1. Cor. 6.
Hominis anima cum corpore honoratur.
Neſtorius Chriſtum diuidit.
Coadorare.
Coapellare.
Chriſtus nõ alius & alius.
σύμμιτα.
CVM.

Latina obscura & gratia desunt. respondet, virtute & rerum natura sic prosequitur Cyrillus. Cùm ab vna persona & natura seu subsistentia vna, examinat sermo ea ex quibus est, hoc est, naturaliter constat, affert σὺν, hoc est, μετὰ, ita seruans per significa-tum quòd vnum sint secundum compositionem, & non *Legat & intelligat, qui potest.* inter duo distinctè discernens. Distinctis autem antè in duo subsistentiis, ad hoc quod oporteat seorsim alteram *Anima cũ corpore honor, vnius hominis.* intelligi & propriè, tunc per σὺν, vel μετὰ, eorum, & etiam plurium, non vnius secundum compositionem factã manifestationem dicimus, Exempli gratia. Siquidẽ dicerem vel cohonorari hominis animã cum suo corpore, qui honor fieret à quopiam erga vnũ hominem, qui ex vtrisque *Act. 3. Coappellari* est, vel animam cum corpore suo esse vnum animal, non propterea in duos homines vnũ diuiderẽ, sed potius nõ *Christum vnum in duo diuidentes.* ignorare videre ex quibus homo sit atque constat. Cùm autẽ dico, Petrus & Ioannes coappellantur homines, vel simul in tẽplum ascendunt, non iã σὺν, μετὰ, CVM. vnũ quendam significat. Non enim Ioannes cum Petro com-*Filius vnus nõ duo.* positus est, nec ad vnius hominis cõstitutionem vterque aliquid faciũt. Veritati ergo illudũt imperiti, diuidẽtes in *Patri coassidet.* duos Christos vnũ. Et siquidem putãt, quòd dicentes Filium cum proprio corpore Patri considère, duos filios cõ*Coadorari. Coappellari* cedamus, inquirant an non dicamus vnum Filium vnicâ confidentiâ honoratum esse, & non duabus: ita vt vna & *Emmanuelem diuidũt in Deũ & hominẽ.* propria tributa sit corpori, alia verò iterũ & propria Verbo: id non ostenderint. Quî enim vel vnde? Nam vnũ & eundem Filiũ, vnum propria carne esse Deũ simul & hominem, vnâ confidentiâ apud Patrem honestari affirma-*De incarnatione vnigeniti cap. 26.* mus. Cæterùm dicere hominẽ adorari cũ Deo, & coappellari Deũ, omnino est confiteri duos adorandos. Qui sermo valde falsus est, & à rectis verisque cogitationibus omnino alienus. Anathematismus igitur factus est con-*Christus aliud & aliud non Duo.* tra eos, qui modis omnibus Emanuelem diuidunt in hominẽ propriè, & Deum Verbum propriè. Nobis autẽ vnum & eundem Theologorũ sermo & scriptura inadulterata prædicat. Et vbi tractat Christum sic secundum aliud & aliud dici, vt non tamen in duos diuidatur, Adorauit (ait) ipse nobiscũ, vt & ipse dicit, adest etiam adorãdus. Adorat, quia naturam assumpserit, quæ adorare de-

beat: adoratur porrò idem, quasi maior adorante natura, quia Deus. Adoratione verò non diuidẽdum in hominẽ seorsim & Deum, nec tanquam Deo coniunctum, æqualitate dignata diuisis substantiis, cũ ipso adorari hominẽ dicimus, sed vnum hominem factum & incarnatum Dei Verbũ, sic vt credamus corpus ei adunatum, animã iuxtã habuisse rationabilem. Non enim Deus duos primogenitos præcepit oportere tam à nobis quàm sanctis Angelis adorari, sed vnũ in orbẽ terrarum introductum, tunc vtique cùm homo factus est. Introductionis enim modus, est dispensationis iuxta carnem mysterium, vt qui naturâ suâ longissimè ab orbe distaret, in diuinitatis scilicet eminentia super ea quæ condidit Deus, & ita alius præter elementa ipsorũ creator. Vnus tamen & tunc cùm in multis fuit fratribus, ideóque primogenitus dictus, adorandus. Vnum Filium adorauit cæcus natus, mirabiliter sanatus. Cui interrogato, Tu credis in Filium Dei? & interrogãti, Quis est Domine, vt in eum credam? Christus se ei cum corpore demonstrans. Et vidisti, ait, eum, & qui loquitur tecũ, ipse est, sine numero vtens, non promisit Deum & hominem seorsum intelligi. Imò & si quis hominem nominauerit Emanuelẽ, non communem hominem significauit, sed Dei Verbum naturæ nostræ adunatum. Sic vnum hominem adorauere discipuli, mirè inter aquas eũ intuiti ambulantem, & dicentes, Verè Dei Filius est. At si hominem cum Deo coadorari dicimus, diuisionem spatiosissimã inducemus; σύν enim semper, quòd latinè est CVM, si in significatione vnitatis, quę est per cõpositionẽ, ponatur, duo omnino cogit intelligi. Vt enim nemo sibi dicitur cõuiuere, cõcœnare, coambulare, coadorare, quia duarũ personarũ significationem inducit præpositio verbo præposita: ita si quis coadorari hominẽ cũ Deo dixerit, duos planè Filios dicit, & quidẽ disiũctos. Nã vnitatis ratio si in sola dignitatis siue autoritatis æqualitate dicitur, non esse vera cõuincitur (nec sufficit) &c. Et hæc fuit de vna vnius Christi adoratione resolutio Ephesinæ I. Vniuersalis II. in qua primas Cyrillus obtinuit.

Ioan. 4. *Christus adorat, & adoratur.* *Primogenitus vnus nõ duo.* *Hebr. 1.* *Introductio incarnatio.* *Rom. 8.* *Ioan. 9.* *Carnis Christum adorauit.* *Emanuel.* *Matt. 14.* *Coadorare.* *σύν.* *CVM.* *Eo & con.* *Filios duos qui dicant.* *Vnitatis ratio.*

Chalcedonensis Synod. IIII generalis, & qui ab ea steterunt, patrum, testimonia. CAP. V.

Extat in Antidoto cõtradiuersas hæreses, post Hæresologia inscripto.

CO CON. CVM. SIMVL.

Epist. 2. ad Nestoriũ.

Coadorare.

QVam secuta Chalcedonensis æquè Vniuersalis IIII. pro duabus iisdémque inconfusis in vna Christi persona naturis, idem definiuit. Cuius de fide definitionem defendit inter alios Rusticus quidam Diaconus, nihil certè minus quàm rusticus, subobscurus licet, interprete præsertim incerto. Is ex tam multis antè Cyrilli citatis, pauculis post eum docet has voculas CO. CON. CVM. SIMVL. duo semper aut amplius, siue plura numero significare. De naturis ergo dictas, duarũ in Christo differentiam piè significare: de personis vel subsistentiis, impiè: duas enim mox significare personas, & Filios & dominos Christos. Id cõstat ex vno eodémque Cyrilli testimonio. Confitemur Christum vnum & Dominum, non tanquam hominem Verbo coadorãtes, vt non incisionis subintroducatur phantasia, ob id quod dicitur CO. sed vnum & eundem adorantes, quoniam non est alienũ à Verbo corpus eius, cum quo & ipsi considet Patri, non tanquam duobus rursus considẽtibus filiis, sed vt vno, propter vnitionem cum carne. Non quasi Cyrillus idem CO. modò abiuraret ex propria persona, modò Synodicè approbaret, vt in eo Rustici dialogo cauillatur hæreticus: sed vti respondet Orthodoxus, quoties sermo fit de naturis, dicitur cum humanitate diuinitas: & è conuerso, quando de persona, non licet dicere, Coadoratur Filio Dei Filius hominis, non enim coadorantur in sancta Trinitate nisi personæ: diuinitas verò vt miracula per carnem operata est, sic per carnem adoratur. Et crucem quidẽ omnes adoramus, & per ipsam eum cuius est crux, non tamen crucem Christi coadorare dicimur. Nec verò per hoc vna est crucis & Christi natura. Similiter adorantes altare, coadorare altari Trinitatem non dicimur, sed potius per altare (adorare) Nec tamen rursus sicut Patrem per Filium, ita Verbum per carnem (hominem) Absit: Non enim duæ personæ sunt Christi (vt duæ naturæ) Cum carne verò, id est, per carnem, cum qua considet Patri, etiam coadoratur. Et paulò antè, Si quis enim non adorat, aut adorandum non credit eum qui crucifixus est, Anathema sit. Non enim purus est ho-

F. cum corpore Patri coassidet.

Natura.
Persona.
Coadorantur in Trinitate personæ.
Crucẽ omnes adoramus.
Altare adoratur.
Christus cũ carne Patri coassidet.
Crucifixus adorandus.

mo, sed Deus simul & homo: Nec verò coadorandus vt alter alteri, sed sicut vnus, quia & vnus est, adorãdus est. Et aliquantò pòst, Tres in Trinitate secũdum quod personæ sunt, non secundum quod naturæ, Absit, adoramus & colimus, & sic quaternitatem propter assumptam naturam carnis, non adoramus, ne dualitatem quidem. Id enim quod assumptum est, factum est per dispensationẽ propriam assumentis, non commune trium, non quasi quartum aliquid sit, consempiternum, absque initio, increatum, per se, & ex sua substantia est, sed per vnitionẽ id est, quod esse glorificatur. Tria verò illa coæterna, cõsubstantialia, absque inchoatione, & proinde increata, quartum si quis illud humanum dicat, non tamen quartum erit id neque ad adorandum, neque ad colendum. Aliud est enim, quod tanquam alterum quiddam, quippe creatura, his quæ increata sunt, secundum quantitatem (numerum) additamentum facit, eò quòd non hoc idem sit, sed alterum quiddam, aliúdve, tanquam consubstantiale & consempiternum, coadorari quid illud, & pariter coli. Insuper nec adoratio, nec cultura offertur quasi sub numero. Nec enim tres Trinitatis sunt culturæ aut adorationes, quare nec quatuor, nec duæ, vel si vnius aut etiã trium proprium esset illud alterum. Nec enim tabernaculum in deserto, arca, templum, altaria Deo ab antiquis coadorabantur aut concolebantur, neque Dei & horum vna facta est natura. Nec adiectus est numerus adorabili & colendæ Trinitati, eò quòd Trinitas quidem coadoretur, hæ verò creaturæ non coadorentur Trinitatí, sed per eas Trinitas adoretur. Quid enim, dic mihi, nónne scriptum est, Adorate scabellum pedum eius? hoc verò est terra. Adoratur enim corpus quod de terra est, non vt per aut propter semetipsum adoretur vt Deus, sed vt per corpus & carnem, siue humanitatem, Deus (Pater) Verbo, qui inhumanatus est, coadoretur. Et certè per fimbriam vestimentorum operatus est in sanguinifluа. Nemo tamen dicit vnam esse vestimenti & Verbi naturam, & voce ab ore proprio missa, cùm multos alios saluos fecit, tum quatriduanum suscitauit. Per quod igitur operatur, tum per hoc & in hoc adoratur & colitur, complacet

Christus vt vnus adorandus, non vt alter alteri coadorandus.

Trinitas adoratur, nõ quaternitas, aut dualitas.

Coadorari.

Trinitatis adoratio vna, non plures.

Tabernaculum.

Arca.

Templum.

Altaria.

Sic ante Athanasius. cap. 3. pag. 96.

Psal. 98.

Esa. 66.

Scabellum pedum Domini.

Inhumanatus.

Coadorare.

Matt. 9.

Fimbria.

Ioan. 11.

Crux adoratur. *Lancea adoratur.* *Lib.5.ca.8.* *Paßionis Domini insignia, organa infirmitatem nostram adiuuantia.*

colentibus se. Subdito pòst crucis Dominicæ, ferri & lãceæ vbique in Ecclesia cultu, de quo infrà in Petrũ Martyrem, Hæc, ait, omnia vniuersi adoramus, & nullus vnquam Christianorum dixit, quòd quaternionẽ, quinionem, senionémve colamus. Quæ enim segregantur, & Deo appropriatur, per quæ colitur is & adoratur, ea sunt velut organa infirmitatem nostram ad Deo propinquãdam coadiuuantia, & ad id vt sint, quantitatis quidẽ (seu numeri) proprietatem non amittunt (habent enim illa propriam quæque naturam) Ad colendum verò, adorandum, venerandum, non iam connumerantur creata creatori: aliud enim est per hoc coli illud, aliud secundũ naturam. & sempiternè, & maximè propriè colendum aliquid illud esse. Ergóne non modis omnibus quicquid confitendũ est, id & in sancta Trinitate adorandum, colendum, venerandũ? non per omnia, nec modis omnibus

Naturarũ dualitas in Christo, nõ in Trinitate. *Naturæ & personæ vocabula rursus hic confunduntur.*

similiter, quia nec naturarũ dualitatem in Trinitate confitemur, aut colimus: vna enim carnis natura vnius personæ Dei Verbi, non totius Trinitatis. In Trinitate verò ea connumerantur, quæ vel similiter vel æqualiter trium sunt personarum. Quòd si nos sic dualitatem colimus, & vos ergo compositam colitis Trinitatem, aut compositã simul & simplicem. Nam simplices dicitis Patris & Spiritussancti naturas siue personas, Christi verò compositam. Vnus verò Deus in Trinitate, & vnus colitur Christus, tres personæ, vnus Deus est, duæ vnius Christi naturæ sunt. Quatuor autem naturæ dum nec Deus sint, nec Christus, vnde poterunt coli, dũ vel in tribus, vel in duabus nil nisi aut vnum, aut vnus colatur? Sed vt ne sermones amplius prolongentur, agnoscimus vnam solam, & non tres sanctæ Trinitatis esse naturas, sed tres tantùm personas seu subsistentias, &c. Hæc Rusticus, quisquis is est, de diuino cultu. In quo hæc sunt obseruãda. I. Adorationem propriè personæ esse, non naturæ. II. Proinde quæ tres sunt in Trinitate personę, vt coæquales sunt, sic esse coadorãdas. III. Contrà cum sit vna in Christo persona, adorandum dici, non coadorandũ vel homini Deum, vel Deo hominem, quasi non idẽ Deus sit & homo. sed cum carne, anima, corpore adorandum Dei Ver-

I. Adoratio personæ, non naturæ propria. *II. Personæ coadorãdæ.* *III. Christi vna persona Deus homo, adoratur, non coadoratur.*

bum, id eſt, incarnatum, animatũ, corporatum, & vt inuſitatius vertit hic interpres, inhumanatum, id eſt, Deum illum coæternum Dei æterni Filiũ, propter homines hominem, hominis filium in tempore factum. Sic tãtò pòſt & breuiter, vt cætera, & rectè Aquinas, In Trinitate tres ſunt qui honorantur, vna eſt honoris cauſa. In incarnationis autẽ myſterio è cõuerſo habet, vna vtique perſona, multiplex honoris cauſa. Alio itaque modo vnus Trinitatis, vnus Chriſti honor. IIII. Tantam de voculis, imò ſyllabis in Eccleſia & quidẽ veteri litem ex ſenſu & ſententia, non verò ex pauculis literis æſtimatã & diiudicatam. V. Adorationem crucis, reliquorúmq; paſſionis Dominicæ memoraculorũ, vbique gentium Chriſti fidelium tanto conſenſu, & tam nullis contradicentibus receptam, vt talium cultus cõtradictores hodiernos non poſſit non pudere. Sic ergo Ruſticus Chalcedonenſis Synodi defenſor. At eiuſdẽ per vicarios præſes, & ab ea abſens licet, ter ſanctus acclamatus Leo I. ad eandẽ Chriſti Dei hominis cultũ Chriſti fideles ſic adhortabatur, Quẽ Magi infantẽ venerati ſunt in cunabulis, nos omnipotentẽ adoremus in cęlis. Et, Licet tota redẽptoris humilitas in gloriã paternę maieſtatis euecta ſit, vt in nomine IESV omne genu flectatur, &c. indeſinẽter tamẽ illũ ſalutiferæ Virginis partũ adoramus, & illã Verbi & carnis indiſſolubilẽ copulã non minus ſuſpicimus in pręſepe iacẽtem, quàm in throno paternæ altitudinis conſidentem.

Inhumanatus. *Part. 3. quæſtio. 25. art. 1. ad 1.* *IIII. Syllabarũ contentio.* *V. Paſsionis Domini memoracula vbique adorata.* *Serm. 2. Epiphan.* *Magi. Matt. 2.* *Serm. 9. in Natiuitate Domini.* *Phil. 2.*

Conſtantinopolitanæ II. Synodi V. generalis, & alia tum anteriora, tũ poſteriora quorundã teſtimonia.

CAPVT VI.

POrrò multis negotij multùm huic Synodo faceſſentibus finem impoſuit (ſiquis modò finis contentioſis imponi poteſt) aliquãtò pòſt Cõſtantinopolit. II. Synodi generalis V. canon IX. hic, Si quis adorari in duabus naturis (totidẽ ſcilicet adorationibus) dicit Chriſtum, ex quo duæ adoratiões ĩtroducũtur, ſemotim Deo (vel Dei) Verbo, & ſemotim homini: aut ad perẽptionẽ carnis, aut

Latina rurſus hic obſcura, & deſunt Græca.

in confuſionem Deitatis & humanitatis in vnam naturã ſiue eſſentiam conuenientium dicit, portentoſè introducens, ſic adorat Chriſtum, ſed non vna adoratione Deum Verbum incarnatum cum eius carne adorat, iuxta quod, aut ſicut ſanctæ Dei Eccleſiæ ab initio traditum eſt, talis anathema ſit. Ante quam Synodum in Gennadij catalogo Ioannes quidam ei coæuus, Antiochenæ parochiæ

Chriſtus in vtraque natura, & vnà perſona adorandus.

ex Grammatico preſbyter, ſcripſit aduerſum eos qui in vna tantùm ſubſtantia adorandum aſſerunt Chriſtum: nec acquieſcunt duas in Chriſto cõfitendas naturas: docens ſecũdum relationem ſcripturarum vnam in illo Dei & hominis eſſe perſonam, non vnam carnis & Verbi naturam. Sic ſuperior V. Synodi editio Latina; Nam Græca non extat inter canones Græcos hodie vulgatos, operâ,

Iuſtinianus ſuppreſſit canones.

Georg. Caſſander de duab. chriſti naturis.

Damaſcen. lib. 4. c. 19. ἐπίνοια.

vt quidam ferunt, Iuſtiniani principis tum in cõtrariam hæreſim lapſi, ſuppreſſa. Cum ſuperioribus autem, hoc eſt, cum duabus in vna Chriſti perſona naturis nõ vnis, ſed vnitis, non pugnat, eorum quæ de Chriſto ἀνθρωποπρεπῶς, id eſt, humanæ naturæ congruenter dicũtur, quędam dici κατὰ τὴν δι ἐπίνοιαν διαίρεσιν, id eſt, ſecundum aut iuxta ſeparationem quæ per cogitationem fit: Quæ facultas mentis eſt, ea quæ reipſa coniuncta, & reuera inſeparabilia ſunt, animi cogitatu diſſoluens atque ſeparans. Quo dicendi modo & charactere Chriſtus ſuper eſu corporis ſui diſputãs, de vtroque, carne & ſpiritu ſuo

Ioan. 6.

Caro vt nõ proſit.

Capernaitæ.

Athanaſ. in illud, Quicunque dixerit.

Spiritus vt viuificet.

locutus, & ſpiritum à carne diſcriminans, intelligi poteſt dixiſſe, Caro nihil quicquam prodeſt, ſi cogitatione videlicet, eam à Verbo ſeiungas aut ſepares, quod Capernaitis tunc accidit, purum hominem Chriſtum eſſe exiſtimantibus, vt non ſolùm in eo quod oculis apparebat (corpore) intuentes, ſed ſpiritum quoque, hoc eſt, naturam inuiſibilem credentes, diſcerent quæ loqueretur, Spiritus eſſe, hoc eſt, diuinitatis, non carnis, puræ ſcilicet, aut cogitatu ſeiũctæ. Quod enim alioqui hominis, eius corpus, ſic ſcilicet conſideratum, ſuffeciſſet ad cibum, vt vniuerſi mundi alimonia fieret? Sic enim nuda puráq; creatura, aut etiã cogitatiõne à diuinitate ſecreta caro, adeò non viuificaret, ac proinde nec colẽda eſſet, vt nihil prodeſſet: ſed ſpiritui, hoc eſt, diuinitati carnem inhabitanti, imma-

immanenti, permeanti, omnem viuificandi vim ac efficaciam tribuendam, quam tamen vim per carnem exereret atque exhiberet. Sic vt viuificaret & Spiritus per carnem, cui viuificandi vim tribuat: & caro per Spiritum, à quo ea viuificam vim hauriens, quæ à Spiritu in carnem manabat, deriuatur, quòd caro in se Spiritum habitãtem immanentémque, ac per se permeantem, quod Græcè significãtius dicitur, δι' αὐτῆς περιχωροῦσαν, habet In Christo enim diuinitas, & vt Paulus ait, omnis diuinitatis plenitudo corporaliter, hoc est, perfectissimè inhabitat. Quę verba idem valent ac si dicas, Cùm Deus esset, proprium quoddam corpus cepit, quo homo factus propter nos, vteretur vt organo. Hoc inquam, organũ admirabili quadam œconomia ad salutem nostram operandam, & ad vitam conferendam spiritualis Verbi natura sibi asciuit, & inseparabili coniunxit vnione. Beati, aiebat, Christus, oculi, quia vident: & aures, quia audiunt. Verè tamen à Poëta dictum, *Col.2.* *Corporaliter.* *Corpus Domini Dei organum.* *Matt.13.* *Luc.10.* *Epicharm.*

Mens videt, atque audit, sunt cæca & cætera surda.

Intellige, si mẽtem ab oculis & auribus summoueas. Ita carnem, Christus inquiebat, non omnîno imperitè viuificam esse negatis, sed siquidem sola intelligitur: sic enim viuificare non potest, sed viuificante indiget: viuificam tamen effectam credetis, nisi & Spiritum sanctum nõ posse viuificare contendatis, cũ viuificãte enim Verbo coniuncta, tota est effecta viuifica, nec iunctum Dei verbum ad inferiorem corruptibilis suæ naturæ detraxit dignitatem, sed ad melioris ipsa virtutem subeleuata est. Carnis igitur natura, licet vt caro est, viuificare nequeat, viuificat tamen, quia totam Verbi suscepit operationẽ, vt caro aliorum quidem omnium quicquã verè non profit, Christi autem, quia in ea Vnigenitus Dei Filius inhabitat, sola viuificare valeat. Spiritum verò seipsum appellat, quia Deus spiritus est. Quin & spiritum hic ipsum carnem vocauit, non quia naturam carnis amiserit, & in spiritũ mutata sit, sed quia summè cum eo coniuncta totum viuificandi vim hausit. Nam si qui Domino adhæret, vnus cũ eo spiritus est, quomodo caro sua vnà cum eo nõ ita appellabitur? Putatis me dixisse terrestre corpus hoc sui na- *Cyrill. in Ioan.6. ca. lib.4. cap. 23.24.* *Ioan.4.* *2.Cor.3.* *Spiritus Domini caro.* *1.Cor. 6.*

turâ viuificum esse, Ego verò de Spiritu locutus sum: non enim natura carnis spiritus est, sed hic illam viuificã reddit, vt quæ per se viuificare non possit. Quid enim maius Deitatis haberet natura? nec sola in Christo esse intelligitur, sed habet Filium Dei sibi vnitum, qui consubstantialiter vita est. Quando ergo viuificam carnem Dominus appellat, non ita illi vt sibi, proprióve spiritui viuificandi vim attribuit, Nam propter ac per seipsum spiritus viuificat, ad hanc autem ipsius virtutem per coniunctionem caro conscendit. Hactenus Cyrillus. Vbi præter alia, videant aduersarij voces quas adeò putant inconciliabiles, Carnem Domini, non modò spiritualem, sed spiritum quoque ab ipso Domino appellari. Ea ergo caro erat per seipsam mortalis. ζωποιὸς autem, id est, viuificãs, per & propter vnionem ad Verbum secundum hypostasin. Cõmunicat enim diuina natura carni agenti, & quòd actio carnis erat omnino salutaris, non humanæ actionis (virtutis) erat, sed diuinæ. Caro autẽ diuinitate Verbi inoperante, propter hoc, vt instrumẽto, corpore diuinas perficiebat actiones. Sic in huiusmodi locutionibus non absurdum erit, per synecdochen, carnis nomine totum Christũ intelligi, sed quatenus in Christi persona inhabitans diuinitas, carnis energias & actiones salutares & viuificas reddebat. Sic enim seipse interpretari videtur, cùm enim dixisset, Ego sum panis viuus, subiecit, Panis quem ego dabo, caro mea est: Cùm item, Qui edit carnẽ meam, habet vitam æternam, subiungit, Qui ederit me, viuet propter me. Hic autem Christi carnẽ seu Christum edere, est cum eo & eius passionis & mortis fructũ percipere, qui ideo carni tribuitur, quòd ad eũ nobis exhibendum, organum carnis à Verbo adhibitum sit susceptum, sicut scriptum est, De peccato damnauit peccatũ per carnem. Et, Peccata nostra tulit in corpore suo, &c. Christus ergo homo Christíq; caro adoratur, illa quidẽ, non quatenus caro aut creatura est, sed quatenus Dei Domíniq; caro, diuinitati arctissima & indiuidua vnione iũcta, copulata, & ex ea & Verbo vna hypostasis cõstituta. Creaturam igitur adorari colíque non debere cõcedimus, sed quæ creatura tantùm sit, & quatenus est creatura: homi-

Zuinglius vbi supra initio huius libri, & infrà, lib. 5. cap. 6.

Corpus Domini instrumentum.

Synecdoche.

Caro totus Christus.

Ioan. 6.

Carnẽ Domini spiritualiter edere.

Rom. 8.

1. Pet. 2.

Cyrillus in defensione Anathematismi 8.

nem autem Christum adorandum colendúmque certo certius,cùm is homo naturæ diuinæ expers non sit,cuius gratiâ totus ipse adoratur Deus homo. Nec enim adoratio & cultus vt creaturæ & homini puro, sed vt Deo atque Creatori tribuitur. Ne quis hinc absurdum colligere velit,vt sic dicat Christum hominem adorari debere, esse autem Christum,quà hominem,creaturam: adorandam ergo creaturam. Christus enim homo cultum quidem & adorationem etiam requirit,nedũ admittit, sed non quà creatura est,sed quà verè & naturâ Deus. Quanquã possent huiusmodi complexiones admitti, si propriæ rationis notatio, quam vulgò Appellationem vocant, remoueatur,id est,subiecti,in quo est forma,non ipsius formę ratio habeatur,vt dicamus creaturam adorari,id est,Christum,cui quatenus homini, creaturæ notio conuenit, at non quà creatura est, sine ratione & conceptu creaturæ. Ita lignum vrit,id est,carbo, qui lignum est, at non vt lignum,& mortale imaginem Dei recipit,homo nimirum mortalis, non tamen ratione mortalitatis siue mortalis corporis & caduci, sed quà ratione & intelligentia præditus. Ita Christus homo, non quà creatura, sed quà diuinitate præditus est, adoratur. Idem de carne dicendũ, eam non quà creaturam (nec enim pura est creatura) sed quà diuinitati vnitam, & ab ea inhabitatam, totámque complexam, occupatam, & assumptam, viuificam esse, imò vitam ipsam, & ita adorabilem, &c. Idem de anima sentiendum, & sanguine, rebus quidem peræquè creatitiis, sed & creaturis peræquè non puris, vtpotè ab increato Verbo in vnitatem personæ susceptis,& diuinitati sic indiuulsè vnitis, ac proinde adorandis, vt earum à Verbo & Deitate subtilis hæc & imaginaria siue cogitatitia diremptio,nihil possit vel earundem siue in cœlis,siue in his sacris adorationi obesse Catholicæ, vel sacramentariæ, aut alioqui schismaticæ horum sine adoratione sumptioni, & communioni fauere (si qua modò inter schismaticos, omnium verò maximè res hîc tam procul à signis absentantes, esse potest sumptio, aut communio) Christi autem carnem, corpus, animam, sanguinem, res esse creatas & creatitias, vt passim

Appellatio.

Carbo.

Homo Domini imago.

Anima.

Sanguis.

Creatura vox, an Christo, eiúsque naturæ conueniat.

Thom. par. 3. quæst. 16. artic. 10.

habet Athanasij, tanti alioqui Verbi increati defensoris, Latina versio, adeóque Christum, quatenus hominem, creaturam esse, quod hîc diximus, ne quis obiter offen-
Ad Eph. 2. datur, pro innumeris patrum orthodoxorum testimoniis, sit hîc satis vnius Hieronymi vel clarissimo clarius, Multi, ait ad id, ipsius factura sumus, timore ne Christũ
Psal. 21. creaturam dicere compellantur, totum Christi mysteriũ
Ioan. 8. negant. Nos liberè proclamamus non esse periculũ, eum
Gal. 3. dicere creaturam, quem vermem, & hominem, & crucifixum, & maledictionem, totâ spei nostræ fiduciâ profi-
Rom. 1. temur. Ecquid hîc trepidaremus, aut nõ clamaremus quà
Gal. 4. talem, hoc est, quà hominem, esse creaturam, cùm Pau-
Caro homo. lus apertè scribat hunc Dei Filium factum esse ex semine Dauid secundum carnem, factum ex muliere, factum
Ioan. 1. sub lege, &c? At de huius creaturæ, carnis inquam, hoc est, totius humanæ naturæ (hunc enim totum hoc loco, Verbum caro factum est, aliísque de incarnatione locis
De Trinitate lib. 8. sacris, caro significat) per vnionem personalem à Verbo increato inseparabilitate in his etiam mysteriis. Sic no-
Naturaliter. ster vnus omnium Catholicorum ore Hilarius, Si (pro quia) verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem *cibo Dominico* sumimus, quomodò non naturaliter, hoc est, per naturæ veritatem, nedum pro voluntatis concordiam, manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam *inseparabilem* sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitàtis sub *sacramento* nobis communicandæ carnis admiscuit? Et citatis de corporis & sanguinis Dominici in hoc mysterio veritate ex Ioanne locis, more illi cum omnibus penè patribus communi, Hæc (ait) idcirco à nobis
Ariani. commemorata sunt, quia voluntatis tantùm inter Parrẽ & Filium vnitatem hæretici mentientes, vnitatis nostræ ad Deum vtebantur exemplo, tanquam nobis ad Filiũ, & per Filium ad Patrem obsequio tantùm ac voluntate religionis vnitis, nulla per *sacramentum* carnis & sangui-
Carnaliter. nis naturalis cõmunionis proprietas indulgeretur, cùm
Corporaliter. & per honorem nobis datum Dei Filij, & permanentem in nobis *carnaliter* Filium, & in eo nobis *corporaliter &* *inseparabiliter* vnitis, mysterium veræ ac naturalis vnita-

tis sit prædicandum. Super eadem carnis in his sacris à Verbo indiuulsione, Nicolaus Episcopus Methonensis (vt hîc quoque Græcos audiamus) Rebus,ait,naturę cõsuetis (pane ac vino) hoc (arrabonem æternæ vitæ) fieri volens, iis suam diuinitatem coniunxit, dicens, hoc est corpus meum,Hic est sanguis meus,Hoc facite,&c.Propterea ei credentes, ita offerimus panem perfectum, vinum, siue corpus Christi, quod perfectũ etiam post passionem permansit & integrum,& à diuina vita inseparabile, planè quale primus ipse noster ac magnus pontifex & sacrificus,& victima, suis discipulis tradidit: iíque denuò, qui ab initio suis oculis Verbum intuiti sunt, eíque ministrarunt, Catholicæ Ecclesiæ ab extremis ad extremos vsque terrarum limites tradiderunt. Libera Domine,per misericordiam tuam ab hac impostura & dementia eos qui non rectè confitentur quem consecramus panem & vinum, corpus perfectum, & sanguinem preciosum esse Christi tui. Hæc illi. Audis, Catholice, quàm hîc Christi carnem semper & vbique & agnouit, & participauit, & adorauit Ecclesia, quod qualéve in his sacris corpus,nempe nec sine anima,quia vinum: nec sine sanguine,quia perfectum, denique nec sine diuinitate, quoniam ab ea inseparabile, vt non minus imperitè quàm impiè ad vitandam eius hîc adorationem confugiant eius abominatores ad puram, & proinde minus adorandam Christi humanitatem, hoc est, ad id quod nusquam est, ac ne esse quidem secundum prædictam inseparabilitatem vnquam potest.

Anno 1230.
Matt.26.
Marc.14.
Luc. 22.
1.Cor.11.
1.Ioan.1.
Concomitantia.

CLAV. ESPENCEI
DE EVCHARISTIÆ CVLTV,
LIBER QVARTVS.

De priscis huius cultus aduersariis Gentilia.

CAPVT I.

SVperiores libri testibus Eucharistiæ adorationis, & Catholicis eiusdem seruierũt adoratoribus: tertius hic Catholici cultus huius aduersariis destinatus est, iisdem nimirum, qui & Catholicæ fidei aduersati sunt, Paganis vtpote, Iudæis, hæreticis, schismaticis, & omne genus infidelibus, vt sciant hodierni nouatores magis quàm reformatores, quos patres habeant, & quos sequantur autores, dum Eucharistiæ adorationem traducunt, vt idololatricam. Vt à Gentilibus ordiar. Et si constat ortodoxos patres dedita opera noluisse quibusuis, siue pro concione, siue scriptis publicè editis, cùm alia fidei nostrę mysteria, tum hoc sanctum precioſúmque præsentiæ & commu-
Matt.7. nionis Christi in Eucharistia margaritum exponere, ac velut canibus & porcis proiicere. Apparet tamen Gentiles id omni ex parte latere non potuisse, sed sit vt, quod ait ille, nec intelligendo non intellexerint. Hinc illa nimirũ de Infanticidio, & cænis Thyestæis in primos Christi fideles Gentilium suspicio atque calumnia, mentientium nostrates iugulati infantis sanguine panem, quem Eucharistiam vocarent, intingere, & sic vesci. Hoc enim

ex tribus criminibus rumore publico impositis alterum erat. De quibus Athenagoras Atheniensis Philosophus christianus. Si hæc aiebat, vera sunt, nulli parcite generi, vnà cum coniugibus & liberis nos occidite, & radicibus extirpate: siquidem mortalium quisquam ad instar ferarum viuit. Et ad vxorem Tertullianus. Quis ad conuiuium dominicum illud, quod infamant, sine sua suspicione dimittet? Et eodem spectans ad scapulam. Christianam sectam crudelem (propter hoc scilicet infanticidium) tanto tempore nemo probauit. Passim vero in Apologia, inter falsò de nostris iactata. Quot quisque iam infanticidia degustasset. O quanta eius præsidis gloria, si quem inuenisset, qui centum iam infantes comedisset. Et, infanticida sum, cur non extorquent? Et, dicimur sceleratissimi, de sacramento infanticidij, & pabulo crudæ, dicimur tamen semper, nec vos, quod tandiu dicimur, eruere curatis. Et, veni, demerge ferrum in infantem, nullius inimicum, nullius reum, excipe rudem sanguinem, eo panem tuum satia, vescere libenter. Nec ita post subiicit ironica quidem more quidem suo, sed adeò tetra, vt nihil ea sit opus repetere. Sic item criminabatur nos Cæcilius. De initiandis tirunculis fabula tam detestanda quam nota est, infans farre contectus, vt decipiat incautos, apponitur ei qui sacris imbuatur, à tirunculo farris superficie quasi ad innoxios ictus prouocato, cæcis occultisque vulneribus occiditur: huius (proh nephas) sitienter sanguinem lambunt, certatim membra dispertiunt, hac federantur hostia, hac conscientia sceleris ad mutuum silentium pignorantur, hæc sacra sacrilegiis omnibus tetriora. Cui respondens Octauius. Illum, ait, iam velim conuenire, qui initiati nos credit de cæde infantis & sanguine, Putas posse fieri, vt tam molle, tam paruulum corpus fata vulnerum capiat: vt quisquam illum rudem sanguinem nouelli & vix dum hominis cædat, fundat, exhauriat? Nemo hoc potest credere, nisi qui possit audere, &c. Et rectè hac retorquet in gentilium humanas hostias, & cruenta spectacula. Eiusdem infamiæ falsitatem legere est in historia Ecclesiastica. Et in epistola præsertim Martirum Gallorũ Viennæ & Lugduni ad Asianos.

In Apolog.

Lib. 2.

Cap. 2. 4. 5. 7. 9.

Arnobius lib. 8. cõtra Gentes, vel. Minut. j Octauius.

Eufeb. lib. 4. ca. 8. lib. 5. c. 1. 3. vet: ris editionis.

Niceph. li. 4. cap. 17. De Sanctis item Blandina seu Blandilla. Bibliade & Attalo martyribus. Quorum vox inter tormenta erat, multum Christianos abesse vt infantes vorarent, cùm & à carniũ plerique esu abstinerent, à sanguinis adhuc gustu omnes. Homicidium autem nec videre fas illis esset, hominis quamuis merito damnati, vt est apud eosdem, & *Lib. 6. c. 20* vbi supra, Athenagoram, Minutium, Tertullianum de spectaculis, Theophilum contra Antolycum. Lactantius de vero cultu. Quæ tragica suspicio sub tempus Traiani cœpta, ad Constantini vsque tempora perdurauit, augentibus eam non nostris, sed qui à nobis exierant, nec Christianis, sed Christianos esse se mentientibus hæreticis omnium bipedum & quadrupedum crudelissimis pariter & impurissimis. Inter quos Gnostici ita falsò appellati, iidem Borboriani. Phryges item siue Cataphryges, aut Phrygastæ, & Montanistæ, Quintiliani quoque, Pepusiani, & Priscilliani, & si qui alij, hominum monstra magis quàm homines, abominandas suas synaxes humanarum carnium esu polluebant, infantibus ad hæc detestanda sacrificia, qualiter primum genitis, tum etiam cuiusmodi ritu apparatis, sumptis & consumptis, turpe esset & dicere, quo vtinam Pauli dicto veteres hæreticorum catalogismi fuissent contenti, etiamsi protestantur interim ac præfantur non ausos totum proloqui, vt mirum sit nunc non deesse tamen qui his plus audeant, & auribus ac oculis laicorum, puerorum etiam ac mulierculárum, hæc plusquam ethnica, Cyclopica, Sotadica, & diabolica effutiant atque prostituant. Ad gentiles igitur, vt hæreticis dilatis non omissis redeamus. Abierit licet cum tempore tam crassa falsaque eorum de maioribus nostris hac in re suspicio, nihilo certe minus suspicax, in his remansit animus de Christi in his mysteriis præsentia, & proinde adoratione, Christianis persuasa atque vsitata. Quid enim aliud sibi volebat sic aliquammultò post Maximus Madaurensium Idololatrarum. Grammaticus ad D. Augustinum scribens? Illud quæso, vir sapientissimè, vt remoto ac exploso facundiæ robore, qua cunctis clarus es, omissis etiam quibus pugnare solebas, Chrysippeis argumen-

Irenæus passim Epiph. contra hæreses. 26. 48. 49. Philastrius. Aug. Theodoret. Damasc. in cathalogis.

Eph. 5.

Epist. 43. Augusti. quã tus rhetor & dialecticus.

tis, postposita paululum dialectica, quæ neruorum suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit iste Deus, quem vobis Christiani, quasi proprium vendicatis, & in locis abditis præsentem vos videre componitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante oculos atque aures omnium mortalium piis precibus adoramus, & per suaues hostias propitios nobis efficimus, & à cunctis hæc cerni & probari contendimus. Quid ad ea noster Augustinus? nihil certe quidem dilucide, Nam quod ad finem epistolæ respondet, à Christianis catholicis nullum coli mortuorum, nihil denique vt numen adorari, à Deo factum & conditum, sed vnum ipsum Deum, qui fecit & condidit omnia, responsum est ad sacrilegum. Maximi conuitium, imprudenter indignantis mortuos vt putabat. homines, vt Martyres ad eorum sepulchra, pro diis relictis, à nostratibus coli. Sed si Augustinus Deum. Christum haud dubiè, Christianis suis in his sacris, in locis abditis, quod in eo oppidò constituta Christianorum Ecclesia clam gentilibus sua sacra perageret, adesse, præsentemque esse, colique, quod obiectum erat ab aduersario, non sentiebat, nec credebat, cur non & negabat? Certè qui tacet consentire videtur, vt iuris habet regula, & item altera, is qui tacet non fatetur, sed nec vtique negare videtur. Nam igitur obiectum à Maximo Impio pius negat Augustinus, sed non vult hoc idololatræ pro tempore manifestare mysterium, de quo & multò antè Plinius, eadem de causa, hoc est, celantibus eum eius mysterij altitudinem, quos apprehendebat, Christianis, non altius eos de Eucharistia sentire putauit, quam quod ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium conuenirent, & carmen Christo quasi Deo secum dicerent, & cætera.

Epist. 44.

In VI. eo titulo. ca. 43. & 44.

Lib. X. ep. ad Traian.

Iudaica.

CAPVT II.

De Iudaica cultus huius impugnatione nihil in Ecclesia veteri legisse memini. Verùm ante annos plus minus 250. Nicolaus Lyranus, qui floruit circiter annum Domi-
Tritem. ni 1320. inter alia Iudæos à Christi fide auertentia, tertio loco recenset, eorum quę credenda nobis proponuntur, difficultatem & altitudinem, quæ nullo modo capere possunt: vt diuina Trinitas, Filij incarnatio, & Eucharistiæ sacramentum. In quorum vti duobus reputant nos tres deos adorare, ita in postremo pro pessimis habent idololatris. Quod experti norunt, qui frequenter de huiusmodi cum illis contulerunt. Et Iudæo cuidam Euangelij iuxta Matthæum impugnatori sic respondet, Quod arguitur vltrà de adoratione Eucharistiæ, quasi ibi sit Idololatria, Dicendum quòd non est verum, Non enim adoratur panis, quia ibi non est: non adorantur visibiles panis species, tanquam Deus, sed ipse Christus sub iis speciebus existens inuisibiliter. Sub iis enim speciebus Christi esse corpus vi cōsecrationis, animam autem & diuinitatem ex comitantia reali ac
Exod.3. inseparabili, & per consequens totum Christum verum Deum, non tantùm hominē, Latria haud dubiè adorandum, & sic ibi non est idololatria. Similiter habetur quodammodò, vbi dicitur Dominus apparuisse Moysi in flāma ignis de medio rubi, vbi nec dubiū, quin Moyses adorauerit Dominum ei dicentem, Solue calciamenta, terra sancta est. Neque verò vel ignem vel flammam adorauit tanquam Deum, vt quod sciret impossibile, nedū falsum, esse, sed adorauit Deum inuisibilem sub similitudine visibili apparentem. Et idem dicendū de diuinis apparitio-
Psal.71. nibus ad alios patres olim factis. Hic verè cultus præ-
Eleuatio Sacramenti dictus fuit in psalmo, Deus iudiciū regi da, & iustitiā tuam filio regis. Quem psalmum antiqui Hebræorū doctores de rege Messia seu Christo exponunt. In processu cuius vbi dicitur, Erit firmamentū in terra in summis mōtium, habet Hebraica litera, Erit placēta tritici in terra in capite mōtium. Hieronymi iuxta Hebraicum translatio, Erit memoriale nomen triticum in terra in capite montium. Chaldaica, Erit oblatio frumēti in terra, Vt ex his tribus

versionibus Lyrano videatur corrupta nostra litera per scriptores ponentes, firmamentũ, pro frumentũ, ex simili tudine dictionũ. Patet ergo de rege Messia prædictum, fore frumentũ seu oblationẽ in terra in summis, siue capite montium. Quod in Eucharistiæ sacramento impletum est, in quo Christus sub specie panis triticei continetur, & super capita sacerdotum, qui propter status altitudinem montes nominantur, eleuatur, vt à populo adoretur qui grano frumenti se comparat. Ex quibus patet, quòd Eucharistiam adorare, sanctum sit ac venerabile, non verò derisibile. Ad eundẽ psalmi versum Burgensis addit, eò loci vbi dicitur, frumentum, supponi dictionem, picat, quæ non significat abundantiã, sed placentem potius seu placentulam frumenti. Et sic vera translatio secundum hebraicam veritatem, hoc loco talis est, Erit placenta, seu placentula frumenti. Quod propriè applicatur Eucharistiæ sacramẽto, in quo sub specie placentulæ frumenti, verũ Christi corpus continetur. Et cũ hoc concordat Chaldaica, in qua, vbi dicimus in summis montium, dicitur, in capitibus sacerdotũ. Sed & sua lingua, hoc est, hebræa, & ex hebræorũ rabinis, si quis fontes modò, quã riuulos nostros mauult, tractat Petrus Galatinus, in opere quod inscripsit de arcanis catholicæ veritatis. R. Berachias in nomine R. Issac dixit, Sicut fuit redẽptor primus Moses, ita erit & vltimus, Messias: nam vt ille fecit descẽdere Manna, ita hic erit placenta frumenti in terra, vt clarius R. Akilas, siue R. Ioseph cæcus, chaldæus interpres, quẽ hebræi nunc habent in manibus, Erit substantificus panis in terra in capite montiũ, vt clarissimè, & ad rẽ nostram appositissimè. R. Ionathan ben vziel, Et erit sacrificiũ panis in terra in capite montiũ Ecclesię. Et exponit, Videat qui habet oculos, quòd cùm ait hoc de messia, de quo totus hic psalmus loquitur, vult dicere quòd placẽta panis fiet sacrificiũ in capitibus sacerdotũ, qui sunt in Ecclesia, Hæc ibi. Quæ satis esse reor cõtra Iudæos, Iudęorumq; fautores. Quid enim rectius in præmissa Ionathæ Targũ versione designatur, quàm Ecclesię sacerdotes? In quibus hęc scriptura tũc certè impletur ac verificatur, cũ Christi corpus super capita sua eleuãt. Neq; verò mirãdũ

Corrupta non est, sed est versio iuxta LXX.

Ioan. 12.

Lib. 10. c. 4

Exod. 16.

de antiquis Iudæorũ sapientibus, qui quomodo dictum est, versum hunc exponẽtes, Messiam placentam frumenti, vel frustum panis futurum fuisse dixerunt. Quid enim melius dicere potuissent, quibus nondum rei veritas plenè reuelata fuerat? Laudauit & huius textus lectores, & in hunc sensum intellectores R. D. Roffensis, de sacerdotij defensione contra Lutherũ. Rabbi Iohai, qui Christum diu antè cessit, qui & hinc probauit sacrificium panis nunqnam Messiæ tempore defecturum, & alios hebræorum magistros R. Kimhi & R. Selomo Hinc etiam Messiæ sacrificium in placenta frumenti futuram affirmantes, consonante illis trãslatione Chaldaica, Erit Corban, id est, sacrificium frumenti in terra in capite montium Ecclesiæ. Quibus verbis satis apertè significetur is sacrificandi modus, quem hodie sacerdotes in vsu habent, leuantes Eucharistiam supra capita sua. Nam Ecclesiæ montes nihil aptius exprimunt, quam Ecclesiarum presbyteros. Eadẽ renarrat autor operis, cui titulus, Fortalitium fidei, non dissimulans ex Lyrano sumpto. Sed addit, Vbi legimus alibi, in oraculo nempe contra Heli, eiusque posteros edito, sic, Futurum, vt quisquis remanserit in domo tua, veniat vt oretur pro eo, & offerat nũmum argenteum, & tortam panis, dicatque, dimitte me obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam, vbi inquam, ita textus noster habet, literam hebraicam, sicut habuit à quodam perito conuerso de Iudaismo, reuelante illi hoc secretum, sic habere, suscitabo mihi sacerdotem fidelem, sicut cor meum, & voluntatem meam faciet. Et venient ad adorãdum me in domo mea, in calice argenti, & in placentula panis, & dicent, Coniũge me nunc vni horum sacerdotum ad comedendum pacentulam panis. Nam vbi nos habemus, nummum argenteum, hebræi habent, agorath que Seph, quod sonat in calice argentei, & torta panis, quæ clarè patet impleta in aduentu Christi, eiúsque sacerdotum. Repetit superiora de psalmi versiculo, eadem & ex eisdem, flagellum in Iudæos, autore Fino Hadriano, nihil admodum addens, Et cultum non alium quàm Latriæ huic sacramento cõuenientem ac debitum, propter Christi minirum in eo

Congressu. 2. par. 45. & 46.

Lib. 3. consideratione 4. Argento 24. et 14. 1. Reg. 2.

Lib. 8. cõtra oppositiõn. Iudæor. ca. 4. 20. 25.

contenti diuinitatem inseparabiliter vnitam, probat autoritate prophetæ dicētis Cognoscetur Dominus,& conoscēt eū in die illa,& colent eū in hostiis & muneribus, vota ei vouebunt,& soluent, &c. Hæc illi cōtra Iudæos *Esa.19.*
in Christianorum causa,ex Iudæis non modò conuersis, sed etiam Christianismo tum anterioribus, tum posterioribus. Vt ad hunc ergo Iudæum,aut etiam Iudæos reuertar,siquidem illis displicet nostra Eucharistiæ ad cultum eleuatio,meminisse possunt,prout atque debent,eiusmodi ritus, quæ in populo suo veteri Dominus Deus instituerat,symbola,Termuati & Teruphah, id est,sacrorum donorum eleuationis & ventilationis in quatuor partes mundi.Vt adnotat idem Lyra,ad id Mosaicum de victima pacifica, Tenebit sacerdos manibus adipem hostiæ, Supponebant, ait , sacerdotes manus suas manibus offerentium, & sic superpositum eleuabatur cœlum versus, pòst retrahebatur terram versus, pòst ad quatuor partes orbis, ad denotandum quòd offerebatur Cœli, terræ, & orbis Domino.Postremò sacerdos id de manu offerentis accipiens,cremabat super altare. Et ad id, Adipes bouis,&c,posuerunt super pectora. Ad hoc,inquit, vt cum pectoribus eleuarentur coram altari modo prædicto, & post talem eleuationem,quæ cremanda erant, posita super altare cremarentur.Vbi sequitur, Aaron eleuans coram Domino, sicut præceperat Moyses.Et alibi passim, Tulitque pectusculum eleuans coram Domino,Armum, pectus,& adipes,qui cremantur in altari, eleuauerūt coram Domino. Eleuabit fasciculum coram Domino,vt acceptabilis sit pro vobis.Cùm eleuauerit eos (hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum) sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino.Tollet sacerdos de manu eius (mulieris) sacrificium zelotypiæ,& eleuabit illud coram Domino, imponétque super altare.Et de Nazaræorum sacrificiis, suscepta rursum ab eis eleuabit in conspectu Domini, & sanctificata sacerdotis erunt.Et de Leuitis,Purificati sunt, & lauerunt vestimenta sua:eleuauitque eos Aaron in conspectu Domini,& orauit pro eis.Et de ritu consecrādi sacerdotes, offerendique pro eis,Pones omnia super manus Aaron, &

Eleuatio et ventilatio sacrificiorum veterum.

Leuit.7. 9. 8. 10. 23. *Numer.5.* 6. 8. *Exod.29.*

filiorũ eius,sanctificabisque eos eleuãs coram Domino. Sumes quoque pectusculũ de ariete,quo initiatus est Aaron,sanctificabisque illud eleuatum corã Domino. Quo loci vbi legimus,Sanctificabis,in hebræo habetur Vẽtilabis. Quæ vẽtilatio,vt ait Ra.Sal.fiebat hoc modo, Moyses supponebat manus suas manibus Aarõ & filiorũ eius tenentiũ prędicta:eleuãs primò sursum,pòst deorsum retrahens,dein deducẽs versus Orientẽ & Occidentem,ad Aquilonẽ,& Meridiẽ,ad designandũ ea offerri Domino qui cœlo,terrę,& quatuor orbis partib⁹ dominatur.Quæ diductio etiã seu vẽtilatio, in modũ crucis fieri solita, figurabat Messiã futurã,& in cruce pro mundi salute offerendũ.Est & alia tũ literalis, tũ mystica ratio eleuationis Thrumah sursum& deorsum,quasi dicas,exaltationis,& Thenuphah,vẽtilationis,seu antrorsum,retrorsum,dextrorsum & sinistrorsum agitationis. Sed nihil ad rẽ Elatio ergo in altũ corporis venerãdi,nobis & Græcis Christianis cõmunis,vt autor est Germanus Cõstantinopolitanus Archiepiscopus in Rerũ Ecclesiasticarũ Thorria,re præsentat crucis elationẽ,& mortẽ Christi in ea,sed & ipsam resurrectionẽ. Quòd itẽ subleuet sacerdos diuinum panem, & signũ crucis ter faciat in aëre cũ venerabili & viuifico pane,id innuit,Vna quidẽ crux quæ sursum designatur,sanctificatũ supernũ atherẽ monstrat: aërẽ media, infima,quæ supra & propè discũ terrã: in qua viuificũ illud Christi corpus sepultum est. Quòd autẽ subleuet diuinũ panem solũ,id est quia ipse Rex est,Dominus,& caput,alia autẽ veneranda dona,mẽbra sunt Christi, & corpus Christi(mysticũ scilicet,id est,eorũ sunt,qui venerandi corporis Christi Dei mẽbra sunt,aut etiã ea repræsentãt) Ille enim solus est,in quo figuratur & mõstratur diuina & viuifica passio eius,qui est immolatus pro mũdi vita,quandoquidem solus diuinus panis mactatur, & vt agnus immolatur:alia verò diuina dona lancea non dissecantur,Lancea in crucis modum adhibita,sed vt membra & partes corporis particulatim diuiduntur & mactantur. Igitur panis ille diuinus sanctificatione participans, cõmunicat & aliis preciosis donis:similiter & calici sanctificationem & gratiam. Post eleuationem statim partitio

Lyr.

Fagius.

Eleuatio quid designat.

Crucis signacula.

Non excludit sanguinem,aut alteram speciem,sed alia populi dona.

Lancea in sacris Græcor.

diuini corporis fit,&c. Hæc ille ad verbũ paulò licet obscurius,nõ obscurè mysticorum donorum eleuationẽ ad cultum,& à laicis donis differentiã innuens. Hæc enim sicut non vt illa celebrantur,ita nec eleuabantur,quando illa post cõsecrationem eleuare erat cõsecrata ante sumptionẽ adoranda proponere,vt quã in eo Missæ articulo eleuationẽ nos appellamus,Græci in Liturgiis suis vocẽt ὕψωσιν. In Chrysostomiana sub finem sacerdos eleuans sanctũ panem,dicit,sancta sanctis:Chorus.Vnus sanctus vnus Dominus Iesus Christus in gloria Dei Patris. Sacerdos autẽ eleuat panem,dicẽs,super cœlos Deus, & super omnẽ terram gloria eius.Et sacerdos ostendit calicẽ populo,dicens,Cum timore Dei,fide, ac dilectione accedite:Chorus,Benedictus qui venit in nomine Domini. Sacerdos,Benedictus Deus noster,nunc & semper,& in secula seculorum,Amen. Et in ipsa D.Iacobi Missa, sacerdos post consecrationẽ attollens siue eleuans donum,apud se dicit, sancte Domine sanctifica nos, &c. Quin & in Missa,qua Æthiopes communiter vtuntur,quæ etiam Canon vniuersalis appellatur, ex lingua Chaldæa siue Æthiopica in latinã nuper cõuersa, sacerdos eleuans sacramẽtũ,dicit alta voce ter,Domine Iesuchriste miserere nostri.Quæ populi verba reiterant. Addit,Oremus, Qui estis pœnitẽtes,humiliate capita vestra,surgite ad adorãdũ,hoc est corpus sanctũ,honoratũ, & vitale Domini & seruatoris Iesu Christi,quod datũ est in remissionem peccatorũ, & ad vitam æternã consequendã verè sumẽtibus ipsum,Amẽ. Hic est sanguis Domini & seruatoris nostri Iesu Christi,sanctus,honoratus,ac viuificãs,qui datus est in remissionẽ peccatorũ,& ad vitam æternã cõsequendã verè sumẽtibus ipsum.Amen. Verè hoc est corpus,& hic est sanguis Emanuel Dei nostri,amẽ.Credo,credo,credo ex nũc & vsq; in seculũ,amẽ.Hoc est corpus,& hic est sãguis Domini & seruatoris nostri Iesuchristi, quod & quẽ assũpsit ex Domina nostra, sancta & immaculata virgine Maria, & vniuit cũ diuinitate, sine mixtione aut copula naturali, sine separatione aut permutatione diuinitatis. Credo,credo,credo quòd diuinitas nõ sit separata ab humanitate,ne hora quidẽ,neq; punctũ oculi. Hęc eius sũt.

Hypsosis.

Canon vniuersalis.

Verè.

qui dignus est honore, gloria, & reuerentia. Hîc sacerdos sumit corpus & sanguinem, & posteà communicat ex eadem hostia ministris sacrificij, & dum ministratur populo sacramentum, psallunt docti aliqua carmina in honorem sacramenti, &c. Habes Æthiopum Christi fidelium primùm quidem de corporis & sanguinis Dominici in hoc sacramento præsentia fidem (vt de qua non contenti sint semel dicere, Credo, nisi eam se credere toties repetant) deinde adorationem. Tertiò adorationis causam nempe Deitatem ab humanitate, ab hoc Domini corpore & sanguine inseparabilem. Postremò cleri plebisque cõmunionem. Quòd autem hæc adoraturi surgant, nihil hîc refert, stantes enim vt iacentes, & erecti vt prostrati, supini vt proni adorare possumus, pro locorum nimirũ & temporum ratione, fuit ideis cum reliquo Christianissimo cõmune in Ecclesia veteri, toto pétecostes tempore. Nam ne hæc quidẽ eleuatio, vt adoratio, vniuersalis est, cùm in ordine. Liturgiæ celebrandæ in regno Prestæ Ioannis, sacerdos neque, vt loquuntur, librum sacrũ, neque calicem subleuet, vt obseruat in Liturgicis Cassander ex opere Lusitanico, & posteà Italico Francisci Aluares. Armeniorum contrà sacerdos præparationem ostendit populo, cõsecrat & silenter inclinatus orat, & detecto calice ac hostia, inquit, vt sanctificaretur iste panis, verum corpus Christi saluatoris Domini nostri, idque ter dicit. Et super calicem, sanguis verus est Domini nostri Iesu Christi, vt foret omnibus accedentibus non in iudicium, sed in saluationem & remissionem peccatorum, Respondet Chorus, Amen. Et post aliquot preces, memorias & inuocationes, Totus populus cum clero aperto capite orat, Pater noster. Sacerdos fracta hostia communicando dicit, fide manduco sanctum, viuificans, saluificans corpus tuum Domine, &c. Fide bibo sanctũ sanguinem tuum Domine, &c. Et conuersus ad plebem cum sacramento, dicit. Cum timore ac tremore accedite. Datur autem panis benedictus nõ cõmunicantibus, ne hunc fortè cultum sacris populo ostensis aperto capite orandi, & sic adorandi, ad solos communicantes restringas. Hanc autem sacrorum eleuationem penè vtique solitam rece-

Adorationis causa inseparabilis ab humanitate diuinitas.

Adorantiũ gestus alijs alij.

Corpus verum.

Sanguis verus.

Panis benedictus.

ptamque Hildebertus Cenomanēsis Episcopus ante annos plus minus quingentos, metro non ineleganti, quod Lutetiæ impressum, De Concordia veteris ac noui sacricij, Antuerpiæ bis, De mysterio seu officio Missæ inscribitur, sic extulit.

Hoc sanè totum verbis confertur in illis,
Quæ subdit sacrifex non sua, sed Domini.
Quippe recensurus quæ protulit ipse vel egit,
Cùm cœnans idem cœna beata fuit,
Præmittit dicens, Qui pridiè quàm pateretur,
Accepit panem, quem benedixit idem.
Panis in hoc verbo, sed adhuc communis, ab ara
Sumitur, ac sumptum tollit vtráque manu.
Presbyter hanc idem, cùm peruenit ad benedixit,
Imprimit elato mystica signa crucis,
Nec prius in mensa dimittit, quàm tua Christe. Vel, mensam.
Verba repræsentans, explicet ista super,
Hinc leuat & calicem, signátque, nec antè reponit,
Quàm super auctoris verba retractet, ita
Si qua fides patribus, quos vita beata perennat,
Esca fit hîc animæ, quæ modò carnis erat. Hoc, quod.
His verbis vtrúnque nouas acquirere vires,
Maioré sque suis scripta probata docent.
Sub cruce, sub verbo natura nouatur, & aram
Panis honorificat carne, cruore calix.
Presbyter idcirco cùm verba venitur ad illa,
In quibus altari gratia tanta datur,
Tollit vtrúnque, notans quòd sit communibus escis
Altius, & quiddam maius vtrúnque gerat. Altior, vterque.
Quæque parens animæ carnis formata parauit,
Omnia sacratis inferiora cibis.

Ex quibus versiculis constat signa bis ab altari subleuari.

N

Rationale diuinor offi cior, lib. 4. cap. 4. par. 41 52 46 22 47 8 ac ſemel quidẽ vt ſacrẽtur, ac iterum vt ſacrata circunſtãtibus oſtentetur, vt populus conſecrationem nõ præueniens, ſed factam eſſe inde cognoſcẽs, & Chriſtum ſuper altare veniſſe ſiue adeſſe, reuerenter in terram proſtratus & geniculatus, corde illũ & ore, ac toto etiã adoret corpore, vt hac, inquam, aſtantes eleuatione ſacra videntes myſteria, petant quod ad ſalutem proficit, commonefiãt non aliud eſſe ſacrificium dignius, imò eſſe ſuper omnes hanc hoſtias, Chriſtum verũ eſſe panem per prophetas in ſcripturis exaltatũ, cùm venturum prophetabant. Sed vt hîc alij alia ratiocinentur, hæc Euchariſtiæ vtraque ſacerdotum manu ob maiorem tum reuerẽtiam, tum ſecuritatem, ſuper capita exaltatio, omniũ Chriſti myſteriorum maximè videtur eius in crucẽ exaltationẽ, & ſic noſtrum omnium ad eum ipſum attractionem deſignare, vt nos cùm hoc toto ſacro, tum illo præcipuè ſacri huius articulo, mortis Domini, iuxta eius præceptum, memores, ob oculos tũ ſpiritus, tũ etiam, quoad eius fieri poteſt, corporis, Chriſtũ in crucem tunc exaltatum, & omnia ad ſe trahentẽ, proponamus, & nunc in hoc altaris ſacrificio præſentem, &, vt cùm ex aliis patribus, tum ex Chryſoſtomo antè audiuimus, nobis in his myſteriis apparentẽ, ſeque velut ingerentẽ atque oſtẽdentẽ, adoremus. Irrident tidẽ Iudæi, & Iudaizãtes Chriſtiani (ſi modò Chriſtiani) Catholicos, ſub vtriuſque ſpeciei eleuationẽ ad cultus commonefactionẽ, ſquillam pulſare, ſic enim liber, vbi paulò antè, autori πρόχειρον, vulgo Rationale diuinorum officiorum inſcriptus, vocat campanulariũ ea ſacri hora pulſari alicubi ſuetum, cuius vocabuli in hoc certè ſenſu rationẽ me latere agnoſco, & cur ex ſiue radice, ſiue bulbo, ſiue fructu, ac etiã piſce fecerit hoc, vt ego quoque ſic loquar, tintinabulare, aut vnicum etiã tintinabulum, ſiue cãpanulam pulſari quoque ſolitam, ea de cauſa, cùm hoc viuificũ viaticum defertur ad infirmos. Meminerint iidem ſuo olim Leuitas ſacrificij tempore tubis argenteis clangere ſolitos, quarũ ſonitu populus præmonitus, foret ad adorandum Dominum paratior. Quarũ multus frequẽſque fuit eis vſus inter ſacra coram arca fœderis Domini, paſſim in Paralipomenis obuius, ex Dauidis inſtituto, iux

Ioan. 3. 8. 12. Luc. 22. 1 Cor. 11. Squillæ in ſacris pulſus lib. 4. cap. 51. par. 53. Tuba argẽtea in lege. Leuit. 23. Num. 29. 1. Par. 13. 15. 16. 2. Par. 5. 7. 15, 20. 23. 29 1 Eſd. 3 Pſal 80. 97. 150.

ta quod ſucceſſor eius, piúſq; rex Ezechias iuſſit vt offerrentur holocauſta, & tum inceperint laudes cauere, clangere tubis, & diuerſis organis concrepare. Omni autẽ turba adorãte, cantores & tubicines erant in officio, donec holocauſtũ compleretur: cumque finita eſſet oblatio, incarnatus eſt Rex, & omnes qui erãt cũ eo, & adorauerũt. Tantumnè igitur põparum ſolemniũ coram figura, nec tãtillum quidem talium coram veritate? De vſu enim loquor hîc, non de luxu aut abuſu. Abſit verò luxus, ſed & ſordes abſint, de quibus adhuc poſteà. *Eccleſi. 50. Ioel. 2.*

Vt ergo in arca quondã reducenda, populũ Iſraël, iubilo, buccinæ ſonitu, tubarũ clangore, nablis, cymbalis, citharis, & id genus muſicis organis concrepantem, ipſum quoque Dauid indutũ ſtola byſſina & Ephod lineo percutientẽ in organis armigatis, ſaltantem, & totis ante Dominum viribus ſubſilientem virũ etiam ſuũ, Michol filia ſaulis deſpexit, quàm glorioſus, inquiens, fuit hodie Rex Iſraël, diſcooperiẽs ſe ante ancillas ſeruorũ ſuorũ, quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. Vtque Iudas Scarioth proditor piã ſanctæ mulieris in Chriſtum deuotionem, & precioſi vnguenti ſuper Domini pedes & caput effuſionem haud æquis oculis aſpexit, perditionẽ eſſe ratus, & melius id vænire, & pauperibus impẽdi falſò cauſatus: Horum, inquã, Michol atque Iudę inſtar ac exẽplo, moderni Nouatores magis quàm reformatores, faces radiãtes, nolas tinniẽtes, ſacerdotũ comptum, tẽplorum ornatum, vaſa atque ſigna argẽtea, aurea, gẽmea, thymiamata, hymnos, tabellas, genuflexiones, adorationes, & id genus ceremonias honorificas, ac celebres apparatus, taliáque nõ quidem abſolutè ſimpliciterque, ſatis pręſertim in fide robuſtis neceſſaria, ſed per Eccleſiã, vt infirmæ plebeculæ animos frigentes, torpẽtes aut tepentes, rudemque tarditatẽ ad ampliorem deuotionis alacritatẽ hæc ceu incẽtiua erigãt accẽdant, & excitẽt, ordinata, vt immodicũ faſtũ luxũque ſuperfluum cauillãtur & calũniantur, nos vt nõ laudamus, aut etiã defẽdẽdũ excuſandũq; ſuſcepimus ſi quid eius celebritas occaſione perperã agitur, vel vtilius pręteremittitur (nihil enĩ tam bonũ, piũ, aut ſanctũ, vt eo nemo poſſit abuti) ita nõ dubitamus Chriſti in Euchariſtia præſentiã plus multò,

1. Reg. 6. 1. Par. 13. Michol Dauidem irridens. Matt. 26. Marc. 14. Ioan. 12. Iuda Mariam incuſans. Ex Ioan. Roffen. contra Oeco- lampad. lib. 1. ca. 20 22. Et lib. 3. cap 5.

deuotionis aut solennitatum exigere, quàm ei possit vniuersum hominũ genus erigere, easque simul omnes, quibus hîc vtimur, tãtæ Domini dignationi lõgè esse impares. Quid enim tũ Dauid? Ante Dominũ (Dei arcã) vilis, ait, humilisque fiã plus quàm factus sum, in oculis quidẽ meis, sed cũ ancillis gloriosior apparebo. Quid Christus ipse non ignorabat complures tũ esse pauperes ac mendicos, Mariæ tamen affectũ tantùm abest vt prohibuerit, vt Iudæ, condiscipulorũ que huius exemplo murmurãtium pro ea, mordacitatem, indignationemque increparet: nos in illa instituens, nullo nõ se honore prosequi, & in illis, pauperes in angustia subleuare, non relinquere. Audiant, exclamat hoc loco græcus quidam pater, audiant, inquã, cuius partis sint, & cõfundantur, qui pauperũ curã Christi cultui præferunt, quique eorũ prætextu ex sacrilegiis eleemosynã faciũt, sacrũ Christi corpus & sanguinẽ preciosum discis & poculis preciosioribus ablatis, in vilioribus reponẽtes. Audiui enim ego dicẽtes aurifabros, siqui dẽ ego vas dissectũ dem pauperibus, ego viuã, neque cõdemnabor. Non est idẽ pauperum misereri, & Christum ipsum honorare. Christi autem corpus propriè quod in disco, & sanguis qui in poculo. Consilio quidẽ si quis indignerit, consule pauperibus dari, at Domino ipsi offerẽtem indignum est auersari, alacritatẽ eius frangere, deuotionẽ abducere, ne dicam cauillari aut calũniari. Hæc ille ante annos plus minus 800. Isti ergo moderni Micholitæ, Ecclesiæ matris suæ, vt illa viri quondã sui, irrisores & subsannatores, quasi sterilitate percussi (non enim natus fuit ei filius vsque in diẽ mortis suæ, ait Dia Regũ historia) vltrà non proficiẽt, profecerint minus licet, sed in peius: insipientia enim illorum manifesta erit omnibus, sicut & Micholis fuit insania. Isti Ischariotæ, non minus vtique quàm ille fures, proditores, sacrilegi aliquando tãdem rumpentur, crepabunt inuidia, nimirum non restitutis tantùm alienis, sed & suis, prout merentur, amissis.

Theophyl.
Matt. 26.
Marc. 14.
Corpus D. in disco. sanguis in poculo.
Micholitæ.
2. Tim. 3.
Ischariotæ.

Philosophica, præsertim Aueroica.

CAP. III.

ET superior ergo Iudæus huius adorationis ergò Christianos faciebat idololatras. Nec contẽtus addebat, horribile non posse non esse, quòd Christiani corpus Christi comederent. Horũ vtrũque Iesum inquã atque cultum calumniabatur Auerroës, vt ad philosophes veniam, neque minus quàm Iudæi, vtroque se ritu à Christianismo auerti ac impediri causabatur. Esse alioqui cur illi præ omnibus sectis placeret Christiana, sed quoniam, aiebat, Christiani Deum suum quem adorant, etiam deuorãt, moriatur anima mea cum animabus philosopho-rũ. Huius loci me primus admonuit D. Ioannes Benedictus Dominicamus, magnum sui nostrique ordinis, dum viueret, ornamẽtum, idem mihi syncerus amicus & præceptor. Sed Iudæo adhuc & Iudæis prius respondẽdum: Verum quidem esset horribile esse Christi corpus comedere, siquidem acciperetur in propria specie: sed ipsum idẽ sub speciebus panis accipere, suaue est & venerabile. Earum enim, panis, inquã, specierum in comestione fractio, est attritio & laceratio, non autem Christi corporis, quod imaginantur Iudæi. Quibusdem speciebus consumptis, vt ibi desinat Christi esse corpus, sacramẽti tamen remanet effectus, animæ nimirũ, vel totius magis hominis spiritualis refectio, augmentum gratiæ, &c. Suauis igitur hæc atque veneranda sic intellecta corporis Domini comestio. De cuius etiam cibi bonitate atque suauitate dicit Rabbi Moyses Hadarassen, exponẽs illud prophetæ, Et inclinaui ad eum vt vesceretur: vbi Hebraica litera talis est, Et inclinabo ad eum escam. Hanc exponẽs hic doctor, in persona Dei loquẽs inclinabo, ait, ad eũ populũ nempè Israël, escã bonam & suauem, cui non est alia similis, de qua dicitur in Psalmo antè ab Hebręis de Messia exposito, Erit frumentum in terra, &c Hãc igitur escã & ex Iudæis pater sumere non esse horribile, sed deuotũ & delectabile bene vtique ad illã dispositis. Hæc Lyra cõtra Iudæis. Veniamus ad philosophos Eucharistici cultus & esus peræquè irrisores. Sapiẽtũ itaque seculi hu⁹ vnus, in mirabilibus huius sacramẽti permotus, cõfusus, & deiectus, lege modò naturæ contentus, & ad naturales solùm

Lyran.
Ose. 11.
Psal. 71.
Dionys. Carthusia. De Eu. ha- ristia serm. 2. Operam minorũ to- mo. 1.
Cl. Sanctius in Bez. am. 1567. ex 12 Metap. in sect.

causas respiciés, nec spiritũ Christi habẽs, sceleratus, maledictus, & impius Auerroës, hac cõtumelia religionem Christianã affecit, ita inquiens, Mundum peragraui, multas, adeoq; omnes regiones circuiui, varias sectas inueni, sed Christiana deteriorẽ, aut etiã tam fatuam, quàm secta est Christianorũ, non reperi, quia Deũ suum, quẽ colunt, dentibus deuorãt. Hoc testimoniũ, quòd nihil huius impii apud me extet, nec extare quidẽ velim, ab aliis mutuò
Psal.71. sumpsi, penes quos sit eius fides. Et Dionysius quidẽ Rickesius, immoratur Auerroicis pluribus absurdis, sed nũc non erit hic locus. Quod ad rẽ attinet, respondet inter ea quæ de hoc, vt & aliis legis nouæ sacramẽtis, tradit & tenet Ecclesia, hoc etiã prædictum, fore vt in terra, hoc est, militãte Ecclesia, quę peregrinatur in terra, memoriale triticũ esset in summis mõtium, id est, capitibus sacerdotum idque ex versionibus apud Hebræos authẽticis. Quòd, vt alia de Christianismo in prophetis pręnũciata, in eodem per actũ iam ac peragi agnoscamus, sacramentũ hoc præ aliis habere, vt nõ multiplici tãtũ effectu spirituali, gratia
Substantialiter. & virtute, sed verè quoq; per essentiã substãtialiter Christũ contineat, in hoc enim exhiberi nobis eũ in cibũ, cibũ autem oportere realiter cibato coniungi, rectè itaque
Realiter. sentire Ecclesiã Christũ hîc realiter cõtineri, proindeque totũ & integrũ, carne quidẽ & sanguine directè ac vi cõuersionis, anima autẽ ac Deitate per concomitantiã, susci pi & adorari. Esse porrò triplicẽ gradũ honorantium hoc
Serm.1. sacramentũ: Primũ, vt cum ex ita loquar, corporaliorem,
Honorantium Eucharistiam gradus tres. eorũ nempe qui iuxta modulũ suum per exteriora in superiore articulo memorata sunt, ad interiorẽ honorificẽtiã se prouocant: Alterũ sublimiorem, eorũ qui obsequia medio se modo habentia, præconia & sacrificia offerunt redẽptori, eũ pro viribus intra se laudantes, &c. Tertium,
Antropophagia. cœli formiorẽ, cultorũ Dei, ministrorũ Christi, qui cõtẽplationis gratiã sortiti, & in speculationis arce constituti,
Antropolatria. ascenderũt ad cor altum, &c. Mẽtitur verò impius Auerroës, & nõ minus impiè mentiũtur quotquotcum eo nos
Anathematismo 11. ἀνθρωποφαγίας, aut etiam ἀνθρωπολατρείας, totam Ecclesiã imò, vt ait Cyrillus, cœlum ac terram suggillant. Nam probatissimi quique patres planè contraria harũ vtrique

blaſphemiæ docuerunt, vt ab hoc ordiar, *Sanctum*, ait, ac viuificum, incruentúmque in Eccleſiis celebramus ſacrificium, non hominis alicuius nobis ſimilis, & communis corpus conſimiliter & precioſum ſanguinem, eſſe, quod proponitur, credentes, ſed magis tanquam propriũ viuificantis Verbi corpus & ſanguinẽ accipimus. Communis enim caro viuificare non poteſt, nec quicquam prodeſt. *Ioan.6.* Quia autem facta eſt Verbi propria, ob eam cauſam intelligitur, & eſt viuifica, vt Seruator ipſe teſtatur, Sicut miſit me viuẽs Pater, & ego viuo propter Patrem, & qui manducat me, etiã ille viuet propter me. Et, Si quis non fatetur Domini carnem viuificatricẽ eſſe, & propriã Verbi, quod ex Deo eſt, ſed tanquã alterius cuiuſpiã ab eo, qui ei quidem coniunctus ſit ſecundum dignitatem, hoc eſt, ſolam diuinã inhabitationem ſortitus ſit, anathema ſit. Et in oppoſitione contra Theodoreti reprehenſionẽ, ſic ait inter alia multa, Quãuis Chriſti corpus noſtris ſit *Ad Euoptium.* corporibus, hoc eſt, conſubſtantiale, natum enim eſt ex muliere, proprium tamẽ filij Dei eſt, quia autem vita ſe- *Gal.4.* cundum naturam Verbum eſt, quod ex Patre eſt, viuificatricem declarauit carnem ſuã. Et hac ratione facta nobis eſt benedictio (ſic ſolet pater hic vocare ſacramentũ *Benedictio.* hoc) viuificatrix. Et corpus aſſumptũ è muliere vbiq; ſuũ vocat, Caro, inquiens, mea &c. propter ſummã vtiq; vnitatem, & hanc myſterij habeat rationem, quod dictionem hanc *propriam* poſuimus, dicentes, Si quis non fatetur Domini carnem viuificatricem, & propriam ipſius quod ex Deo eſt, Verbi, imò non magis viuificatricem eſſe, quia facta eſt Verbi, omnia vtique viuificare potentis, propria, Anathema ſit.

Neſtoriana, & Eutychiana. Cap. IIII.

NEſtorius verò, Audite, aiebat, attendentes *Neſtorij de Eucharistia ſoror.* verba, *Qui manducat carnẽ meã, &c.* Memores eſtote quòd de carne ſermo eſt, quod non à me carnis nomen adiectũ eſt, ne videar ſiniſtre interpretari, Non ait, Qui mãducat & bibit meam diuinitatem. Et, Qui manducat me,

Quid mãducaturus? diuinitatémne an carnẽ? Sic absurdè negligentérq; nugatur hic hæreticus, Non Deum Verbũ missum esse dicens, incarnatum, & hominem factum, sed seorsim ac particulariter hominẽ, quod manifestum iam cauillum est, Nam vnionis modũ destruit, vt cõmune inueniatur Christi corpus, non iam Verbi omnia viuificare volentis, propriũ. Et paulò pòst, Num tu hominis comestionem, ἀνθρωποφαγίαν, nostium hoc sacramentũ pronuncias, & irreligiosè ad crassas cogitationes vrges eorũ, qui crediderunt, mentẽ, & attentas humanis cogitationibus tractare, quę sola, pura, & inexquisita fide accipiũtur? Et quoniã minimè editur diuinitatis natura, propter hoc commune dixerit quis sanctũ Christi corpus? Scire autẽ operæprecium est quòd proprium est corpus eius Verbi quod omnia viuificat. Quoniam autẽ corpus est vitæ, viuificum est, Nam per hoc mortalibus nostris corporibus largitur vitam, & mortis euacuat imperiũ. Hactenus Cyrillus, cuius fragmentum ad partem primã extat in canonibus Ecclesiasticis, sub titulo Ephesini, tale, Necessariè & hoc adiicimus, Incruentã celebramus in Ecclesiis sacrificij seruitutẽ, & sanctificamur participes corporis & preciosi sanguinis Christi, non vt cõmunem carnẽ percipientes, nec viri sanctificati & verbo coniũcti secundũ dignitatis vnitatem, sed verè viuificãtem, & ipsius Verbi propriam factã. Habes rationẽ carnis Dominicæ in hoc sacramento, siue vt habet Rubrica, in altari tum accipiẽdæ, tum etiam adorandæ, nempè quia per Verbum Dei Deũ assumptæ & propriæ illius factę, ac proinde, vt Verbum, viuificæ, idque credendum tantùm non etiã exquirendum. Non verò quod Candidus, qui parũ cãdidè nos anthropophagos non minus quàm Auerroës, hîc facit, quasi Christũ fide tantùm, nec nisi spiritualiter manducari in Cœna Cyrillus asserat, vt quo patrũ nemo sæpius aut apertius, neget in ea nos Christi spirituali tãtùm, quę est per fidẽ & charitatẽ, habitudine coniungi, sed & corporali quoq; atq; naturali participatione, Locis per nos cum aliorum patrũ in hanc rem testimoniis, alibi citatis. Negat autem diuinitatẽ hîc manducari, sed ex Nestorij haud dubiè sensu, carnem seorsim à diuinitate hîc sumi

Anthropophagia.

De consecr. dist. 2. cap. necessariè. Guitmundus lib. 3.

Ioã. Cãdid. de cœn. Domini. anno 1560.

In Ioã. lib. 10. cap. 13. & lib. 11. cap. 16. 26.

Apolog. lib. 7. cap. 5.

errãtis,& ſic non minus anthropolatras (quia carnẽ eam nemo prius hîc manducet quàm adoret) quàm Anthropophagos Catholicos faciẽtis, vt alibi ait de Neſtorianis, quòd cœlum ac terrã anthropolatriæ, hoc eſt, hominis cultus ſuggillãt. Et alibi, Nónne dicere liceat quod propheticarum prædicationũ exitus ἀνθρωπολάτρως crimen nobis induxerunt? vt adoremus hominẽ habentẽ Deum inhabitantem?&c. Cui hæreſi Eutychiana cõtraria licet, nihilo de Euchariſtia peruerſè minus ſenſit, vt cuius fructus fuerint totius populi Chriſtiani, ſacerdotũ imprimis Domini, & Monaſteriorũ euerſio, omne per Eutychianorum crudeliſſimã inſaniſſimámq; ſæuitiã, in Eccleſia, præſertim Alexandrina, cœleſtium ſacramentorũ lumen extinctum, intercepta eſt ſacrificij oblatio, & parricidalibus impiorum manibus omnia ſe ſubtraxere myſteria.

Anthropolatræ. Anthropophagi. In expoſitione Symboli Nicení. De incarnatione Vnigeniti. cap. 23. Leo 1. epiſt. 75. 1. q. 1. can. Manifeſtum.

Capernaitica. *Cap. V.*

AD has autẽ anthropophagiæ cogitationes nimiſquã abſurdas adigebat Neſtorianiſmus, eas prius multò induxerat prima in diſcipulis Chriſti velut ad duritiã ſermonis eius facta hæreſis, Carnẽ quippe Chriſti manducandũ carnaliter ſic intellexerũt, ſicut in cadauere vẽditur, aut in macello dilaniatur, Sic illũ putarunt erogaturũ corpus ſuum, particulas quaſdã de illo præciſurum, membra ſua conciſurũ, & ſic per partes diſcerptũ ſeſe illis daturũ. Quibus reſpõdit, non eo ſe modo illud eis donaturũ, ſacramentum iis ſe cõmendare, quod ſpiritualiter intellectũ illos viuificaret. Quod etſi neceſſe eſſet viſibiliter celebrari, oporteret tamen inuiſibiliter intelligi, ſic vt quod in ſacramento viſibiliter ſumeretur, in ipſa veritate ſpiritualiter manducaretur & biberetur. Inuitat Dominus ſeruos ſuos, vt cibũ eis ſeipſum pręparet. Quis audeat manducare Dominũ ſuum? Ait tamen, Qui manducat me, viuit propter me. Quando mãducatur, vita manducatur. Ne timeamus manducare panẽ hunc, ne finiamus eũ, & poſteà quod manducemus, non inueniamus. Non occiditur vt mãducetur, ſed mortuos viuificat.

Auguſt. Ioã. 6. trac. 27. in Pſal. 54. & 98. de verb. Apoſto. ſer. 2. Beda. 1. Corinth. 10. de conſ. diſt. 2. cap. Prima quidem. Can. Inuitat. Can. Qui manducat. Can. Qui manducat me. Can. Virũ.

Cùm manducatur, reficit, non deficit: viuit manducatus, qui resurrexit occisus. Neque quando manducamus, partes de illo facimus. Et quidem in sacramento sic fit. Norunt fideles quomodò manducent Christi carnē, vnusquisque partem suā, vnde & ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur (sacramenti vtiq;, vt paulò antè) sed manet integer, totus in cœlo, totus in corde tuo. Totus erat apud Patrem, quādo veniebat in Virginē: impleuit hanc, nec recessit ab illo: Veniebat in carnē, vt homines eum manducarent: manebat integer apud Patrem, vt Angelos pasceret: Factus homo, vti panem Angelorum manducaret homo, &c. Ergo quia Christū dentibus vorari fas non est, nec magis eius gratia morsibus cōsumitur, voluit is panē hunc & vinum in mysterio verè carnē suam & sanguinem suū consecratione Spiritussancti potentialiter creari, &c. vt quia nos iam similitudinē mortis eius in baptismo accepimus, similitudinē quoq; carnis & sanguinis sumamus, ita vt & veritas non desit in sacramento, & ridiculum nihil fiat Paganis, quasi cruorem bibamus occisi hominis. Si enim discipuli patienter ferre nequiuerunt quod dixit Dominus, Qui manducat carnē meam, &c. sed dixerunt, Durus est hic sermo: quo ergo hęc modo ferrent increduli? &c. Hisce Augustinianis cōsonant quę sequūtur, Ambrosiana, Deinde, vbi non tulerunt sermonē eius, sed audientes quòd carnem suā manducare, & sanguinē suum bibendū daret, recedebant, Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidā esset horror cruoris, sed maneret gratia redēptionis, ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutémq; cōsequeris. Et quia idem Dominus cōsors est diuinitatis & corporis, tu quia panem accipis, diuinę eius substantiæ in illo alimento participas, Vt enim verus est Dei filius D N. Iesus ex substantia Patris, non vti homines per gratiā, ita vera, quā accipimus, caro. Fortè dicas, Quomodò vera? Carnis & sanguinis similitudinē video, non speciem aut veritatem. Sicut mortis similitudinem sumpsisti, ita preciosi etiam sanguinis similitudinē bibis, vt nullus horror cruoris sit, & precium tamen operetur redēptionis. Didicisti ergo, quia quod accipis, Corpus est

Christus totus in cœlo, & corde nostro.

Rom. 6. Similitudo carnis & sanguinis.

De sacramentis li. 6. cap. 1. can. Fortè dicas. Horror vt hic vitatus.

Ibidem & li. 4. cap. 4. can. Panis est.

Christi. Hęc illi Latinorum patrum facilè primi, simul & corporis sanguinisq; Dominici veritatem hîc accipi, edi bibiq; profitentes, & Eucharistiam, hoc est sacra signa, & mystica symbola siue species, quas vocãt, sacramentales, vtriusque similitudinem nominantes. Quorũ posteriore non est cur offendamur, Si enim Eucharistia sacramentũ est, vt certè est, vtique signum est & symbolum & figura, & exemplar, & imago & similitudo. Quorũ contrà si nihil est, ne sacramentum quidem est, Quia diffinitur sacramentum, sacrum signum, signum ergo hoc, sacramentum est, & similitudo, sed res quas signat, verè & continens & exhibens. Vt alibi probatum est contra nimis hac in re timidos, & ab his vocabulis toties alioqui apud patres obuiis, æquo plus abhorrentes. Manducatur ergo Christus hîc à fidelibus, sed minimè laceratur, vt Latina cauit Ecclesia post Thomam Aquinatem, scriptorem quidem recentiorem, sed in veteribus maximè versatum.

Sacramentum sacrum signum.

Opuscul. 57. lect. 3.

Berengariana. *Cap. VI.*

ET quod obiter secus habere videtur Berengarij palinodia, quasi sensualiter non solũ sacramentum, sed verum quoque Domini corpus in veritate manibus sacerdotũ tractetur, frãgatur, & fideliũ manibus atteratur. Non procul ab eo tẽpore Lombardus distinguit hæc postrema verba, & exponit in veritate corpus Domini tractari manibus sacerdotũ, frangi autem aut atteri verè quidẽ, sed in sacramẽto tantùm. Et audet eo loco glossa, cuius tandemcunq; sit, lectorem monere, nisi sanè verba eadem intelligat, in maiorem lapsurum hæresim, quàm recantans habuerit. Referenda ergo ea ad species, quibus attrectatis, fractis, & attritis, totũ Christi corpus & integrum, imò totus ipse Christus sumatur & mãducetur. Et nostri, quasi litera hæc crassior esset atq; crudior, quæque in deteriorem partem capi posset, factum eo putãt, vt qui nimis in alterum latus exorbitauisset, hunc in contrariũ vergere permitteretur, & paulò fortasse quàm fuisset

Can. Ego Berẽgarius.

Lib. 4. dist. 12. E.

D. Roffen. lib. 3. cap. 12. H.

æquius, nisi sanè exponatur. Ad quam tamen fidei formulam, primo licet aspectu horridam, lector eo minus, vt sic loquar, horripilauerit, quo in veteribus fuerit exercitatior, in Chrysostomo presertim de sanctis his & di-
Homil. 83. *in Mat. Ad Antioc.* 52. 60. uinis mysteriis sic passim concionante, Qua re non oportet puriorem esse hoc sacrificio fruentem ac participantem? quo solis radio non splendidiorem manum, quæ carnem hanc tractet ac diuidat, os quod igne spiritali repletur, linguam quæ hoc admirabili & nimium tremendo sanguine cruentatur ac rubescit? Quam habebimus veniam, aut quæ nobis venia dabitur, vel potius quam pœnam non subibimus, quæ non supplicia exoluemus, qua Dominicam degustare carnem digni habiti sumus, diaboli sponte linguam, & diabolica loquentem effici-
Homil. 51. & 83. *in Mat.* 45. *in Ioan.* 24. *in* 1. *Cor.* 60. 61. *ad Ant.* mus? Et quoties prædicat Dominum se hîc non videri tantùm permittere, sed & tangi, nec tangi modò, sed & manducari, & dentes carni suæ infigi? O quot modò dicunt, Vellem formam eius, figuram, speciem, vestes, calciamenta videre. En ipsum vides, tangis, manducas. Tu quidem illius vestimenta videre cupis, is verò seipsum ita tibi tradit, vt non eum tantùm videas, sed vt tangas & comedas, & intra teipsum habeas. Tangamus ergo nos non iam fimbriam vestis ipsius, imò verò totum ipsum. Ipsum enim si volumus, corpus eius, non iam vestimentum propositum est, non vt tangamus solùm, sed vt comedamus atque saturemur. Quod, ait, ita scilicet vniri, palpari, teneri, manducari, valde ac ardenter amantium, & maximum dilectionis signum est. Quos enim ama-
Iob. 31. mus, nonnunquam etiam morsu petimus, Vt Iob seruos suos, vt nimium eorum in se amorem ac desiderium in se ostenderet, de se solitos dictitare inquiebat, Quis det nobis de carnibus vt saturemur? &c. Sic Dominus carnem nobis suam dedit, vt ea saturemur, &c. Sunt hæc, aiunt hodierni Berengariani, populariter dicta: Sint sanè popularia, an continuò minus aut vera, aut catholica? Audiamus ergo eundem sacerdotes sic inter cætera populo
Lib. 3. *de sacerdotio.* seriò commendantem, Dum conspicis Dominum immolatum, sacerdotem sacrificio incumbentem, ac preces fundentem, tum verò turbam circunfusam precioso illo

ſanguine intingi ac rubefieri, etiamnè inter mortales verſari, & in terra conſiſtere cenſes? an non potius è veſtigio in cœlos transferêris? an non omnem carnis cogitationem abiiciens, nudo animo, mente pura, quæ in cœlo ſunt circunſpicis? O miraculum! ô Dei benignitatē! Qui cum Patre ſurſum ſedet, in illo ipſo temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac ſe ipſe tradit volentibus ipſum excipere ac complecti. Fit autem id nullis præſtigiis, ſed apertis & circunſpicientibus omnium circunſiſtentium oculis. Et aliquam multò pòſt in eodem opere, Cum ſacerdos ſpiritum ſanctum inuocauerit, ſacrificiumque illud horrendum, ac reuerentia pleniſſimum, perfecerit, communi omnium Domino manibus aſſiduè pertractato, quoto eum, quæſo, in ordine collocabimus? quales manus illas adminiſtrantes eſſe oportet? qualem linguam, quæ verba illa effundat? qua non puriorem re ac ſanctiorem eſſe animam conueniat, quæ tantum tamque dignum ſpiritum receperit? Et ſub finem liturgiæ, Sacerdos diuiſurus panem, dicit, Diuiditur agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et accipiens ex pane particulam, mittit in calicem, dicens, &c. Et potitus particula diuini corporis, dicit. Conuiuij tui myſtici hodie Fili Dei, communionem aſſumpſi, &c. Et ad Innocentium I. Rom. Pontificem, conqueritur in ſeditione illa contra ſe excitata, ſanctiſſimum Chriſti ſanguinem, ſicut in in tali tumultu contingit, militibus ſanctuaria ingreſſis, in eorum veſtes effuſum fuiſſe. Quid quod illud Pauli, Panis quem frangimus, enarrans, fractionis vocabulum & emphaſim ſic obſeruat? Hoc in Euchariſtia videre licet, in cruce autem minimè, ſed omnino contrà. Os enim eius, inquit, non conteretur, ſeu non comminuetis ex eo. Sed quod in cruce paſſus non eſt, hoc iam in oblatione patitur ac ſuſtinet, cum propter nos frangitur, ſeu frangi permittit, vt omnes ſatiet, fractus vt nos ſibi coniungat. Vt hoc quoque loco Græci os illud aureum ſequentes ſuo more. Vter igitur craſſius, quod aiunt, & pinguius hic loquitur, Berengariuſuè Romanorum pontificum iuſſu ſacramentariam hæreſim recantans, an Chryſoſtomus toties ſic concionans? Nec enim hic reformi-

Chriſtus ſimul in cœlo & in altari.

Præſtigiorũ in ſacris nihil.

Lib. 6.

Epiſt. 1.

1. Cor. 10.
Homi. 24.
Ioan. 19.
Exod. 12.
Num. 9.
Sic ibi Theophyl. & ad hebr. 5. ſæpſum Chriſtus pro nobis ſanctif. frangit, diſtribuit.
Rom. 1.

dat & ſapientibus ſcribere, & inſipientibus prædicare Dominum, Dominique carnem ad ſanguinem omnibus hîc ſenſibus & obijci & percipi, videri nimirum, tangi, palpari, tractari, edi, bibi, frangi, dentibus denique peti & morſibus. Ergonè vel creophagus ſeu ſarcophagus, vel anthropophagus, vel anthropolatra continuò Chryſoſtomus? Nihil horum. Prioribus duobus conuiciis totidem pro eo verbis reſpondeat licet. Cùm ſacramenta duobus conficiantur ac conſtent, rebus ſcilicet àc ſignis, in Euchariſtiæ eſu.

Aug. can. Hoc eſt.

Thom. in Proſa.

Nulla rei fit ſciſſura,
Tantum ſigni fit fractura.

Tertium crimen alibi ſic eluit, Impius, qui creaturam adorat. Quid igitur? nonne corpus Domini creatum? Vide ergo quod & tu creaturam adoras. Inſipiens! nemo regi dicit, Exue quam indutus es purpuram, vel, Surge à throno tuo, vt te nudum adorem: ſed regem adorat in throno ſedentem, & purpura veſtitum. Deo enim verbo complacitum fuit, vt creatam carnem noſtram ſibi abſque labe adunaret, & adoraretur cum Deo verbo, quatenus deitati adeſt. Idque probat iiſdem quibus ſuprà, Ambroſius & Auguſtinus, locis propheticis, Adorate ſcabellum pedum eius, &, Terra autem ſcabellum pedum meorum. Videte, ait, ſacramentum, Quoniam adunaturus ſibi erat abſque macula carnem noſtram, ea verò ex Adæ terra eſt, eam adorantes nos, terram (ſeu creaturam) non adoramus, ſed Deum verbum, qui carnem ex Adæ terra formatam ſibi abſque peccato vniuit. Hæc ille. Anthropolatræ igitur hîc non ſumus, quia caro quam pater hic, hîc adorandum ſic ſæpe vrget, vt patrum nemo ſæpius, ſic eſt filij hominis, vt ſit & Filij Dei: ſic hominis, vt & Dei: Quod Berengario Petri, vt re, ita nomine Venerabilis, reſponſum, reſponſum item ſit hodiernis Berengarianis, cogitantibus fortaſſis, ac ſic nos ſubſannantibus, vnius corporis finitam ſatis modicam quantitatem, morſibus mundi totius per tot ſecula non poſſe ſufficere. Sic enim ferunt illum Andeganis de hoc ſacramento cum quibuſdam agentem, dixiſſe, Si Chriſti corpus tãtæ fuiſ-

Serm. de Trinitate.

Caro Chriſti Dei thronus & purpura.

Pſal. 98.

Eſa 66.

Lib. 1. epi. 2. cap. ſiue erore. 3.

Sanna blaſphemia.

ſet magnitudinis, quantæ turris hæc, quæ in conſpectu noſtro immenſa mole attollitur, à tot totius orbis populis comeſtum, ante multa iam annorum ſpatia defeciſſet, *Andegaui turris.*

Quantùm peruerſus,

Tantùm peruerſa locutus.

Ecquid eis reſpondeas, qui nihil vel aut Deum poſſe niſi quod poſſunt: nihil ſcire, niſi quod ſciunt: nihil agere, niſi quod agunt? Reſponſum, inquam, ſit ad tam abſurdas cogitationes, tam mordaces & dentatas ſannas, vt ſuprà; Chriſti nimirum carnem neque dentibus vocari, neque magis quàm gratiam, moribus conſumi, quia eius vtraque ſit, qui etiam Deus eſt verus, & non homo, merus, & iuxta ſuperioris rhythmi Eccleſiaſtici conſequentiam, Signi tantùm fracturam fieri, *Aug. cap. Prima & can. vtrum.*

Qua nec ſtatus, nec ſtatura,

Signati minuitur.

Et iſtorũ certè patercnlus (hunc licet abunãt nothi iſti) Lutherus alicubi agnoſcit Romanos Epiſcopos cũ Synodis ſuis cũ Berẽgario egiſſe, ſic vt optet ſic ſemper egiſſe. Sic enim reſoluit in confeſſione maiore. Quod pani ſit, idipſum verè & propriè corpori Chriſti tribui, propter ſacramentalem comunctionem. Errare ergo Schuermeros æquè, ac gloſſam in iure canonico cùm Nicolaũ papã reprehendunt, quod Bereagarium cregit ad confeſſionem qua dicit ſe atterere dentibus verum Chriſti corpus. Atque vtinam papæ omnes tam Chriſtianè egiſſent, ac pontifex ille cum Berẽgario in confeſſione iſta egit. Eſt enim vera hæc ſententia, quod quiſquis panem comedit, is comedit id quod verum Chriſti corpus eſt, non tãtummodo panem, vt Viclephus docet, &c. Nec ita nuper eorum fraterculus Ioannes Matthæus talium cornicum ſic oculos auſus eſt configere, vt ſcriberet omnium Cœnæ actionum externarum & viſibilium, qualis eſt oralis, ſiue quæ ore fit, acceptio, manducatio, bibitio, fractio, partitio, attritio, diſtributio, in humum denique caſus, & ſiqua alia, obiectũm proprium eſſe Chriſti carnem & ſanguinem, in proprio quidẽ ſubiecto ſine materia atq; ſubſtantia non quidẽ per ſeſe ſimpliciter & abſolutè cõſide- *Citat Petr. Martyr in Tractatione de Eucharistia. Tiguri 1552. Videſ. Heidelverga. 1566.*

ratis, sed in alio & aliunde accersito (velut) subiecto, neque sacramēto, sine sacris huius sacramēti signis & symbolis. Quo sensu fatetur ea verè dici, in terram interim cadere, manu tangi atque capi, os ingredi, partes fieri, alteri, frangi, manducari, bibi, corporis nostri alere substātiam, & si quid aliud eiusmodi à patribus scripto relictum, vt nihil iam ab hoc differre videamur, nisi quòd quæ signa ille & symbola, nos species sacramentales vocamus. Lutheranis certè Berengarius est hæreticus, vt suo posteà loco videbitur. Ex quo ne hoc quoque conuitiū natum putemus, D. Cyprianus tantò antè sic concionabatur, Orta aliquando de nouitate huius verbi quæstione, ad doctrinam mysterij huius obstupuerant auditores, cùm diceret Dominus, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c. Quod quidam quia non credebant, nec poterant intelligere, abierunt retro: quia horrendum eis & nefarium videbatur vesci carne humana, existimantes hoc eo modo dici, vt carnem eius vel elixam, vel assam, sectamque membratim edere docerētur, cùm illius personæ caro si in frustra partiretur, non omni humano generi posset sufficere: qua semel consumpta, videretur, interiisse religio, cui nequaquam vlterius victima superesset. Sed in cogitationibus huiusmodi caro & sanguis non prodest quicquam: quia sicut magister exposuit, verba hæc spiritus & vita sunt: nec carnalis sensus ad intellectum tantę profunditatis penetrat, nisi fides accedat. Et paulò pòst, hoc sacramētum Christus aliquando corpus, aliquando carnem & sanguinem, aliquando panem appellat. Et multis interpositis, qui vsque hodie hoc veracissimum & sanctissimum corpus suum creat, & sanctificat, & benedicit, & piè sumentibus diuidit, Hæc ille. Audis obiter ipsissima verba canonis, ne Missę canonem adeo nuperum putes. Et in eodem sermone, Sanguinem, ait, sugimus, & intra ipsa redemptoris nostri vulnera figimus linguam, quò interius exteriusque rubricati, à sapientibus huius seculi iudicamur amentes, qui religionis huius abhorrentes mandatum vsque hodie retro abeunt, & à secretis diuinis omnium inter se mysteriorum summā continentibus diffugiunt, & recedunt. Et paulò pòst,

Sermo. de Cœna.

Corpus veracissimum.

Canon. Missæ.

Vniuersa ad has epulas inuitatur Ecclesia, ęqua omnibus portio datur, integer erogatur, distributus non demembratur, incorporatur, non iniuriatur: recipitur, non includitur: cum infirmis habitans non infirmatur, fides pura, mens syncera hunc habitatorem delectat, nec immensi & omnipotentis magnitudinem pauper domus nostræ angustia vel offendit, vel arctat. Hæc ille contra insipiens sapientium huius seculi de nobis in huius sacraméti vsu iudicium. Adhuc autem & antiquior & peręquè nota est gentiũ fabula & calumnia & homicæniis, nodum homicidiis quod nos Eucharistiæ, illæ infanticidij sacramentum sarcasmo perquam hostili nominarent. Sed siquidem omnes hi intelligere non poterant diuinam & increatam Dei sapientiam, nondum licet corporatam, de se tamen prædicentem, Qui edunt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc siue ampliùs sitient, corporatam autem atque incarnatam ad sui nos esum inuitantem, præstabat cum Petro nondum sermonis illius secretum intelligente, bona tamen esse verba, quæ non intelligebat, piè credere, vt de principe Apostolo concionatur Augustinus, & huius exemplo nos hortatur, vt si durus est sermo, non intellectus, durus sit impio, tibi, ait, pietate molliatur, quia quandoque soluetur. Quando verò? cùm credideris, intelliges, neque nisi credideris, intelliges. Et Petrus enim prius credidit, pòst cognouit. Et nos, exclamans, credimus, & cognouimus quòd tu es Christus ille Dei filius. Habent, qui vt dura & obscura cœnæ verba traducunt, & post duritiam, quam putant, scandalisati vt illi quondam à capite retro abierunt atque desciuerunt, sic à corpore pedem referunt, & schismate facto non amplius in Ecclesia versantur, quique fratres quondam suos huius sacramenti occasione tot suprà cõuitiis aspergunt, habent, inquam, illi quos hîc imitantur, Capernaitas nimirum, Iudæos, paganos, Auerroas & Berengarios. Qualis non ita nuper quidam stolidiores nos Ægyptiis iocabatur, homo scilicet facetus, quòd id quo vescimur, Deum esse nostrum dicamus. Et verò Auerroista, quisquis es, Christum Deum nostrum credimus, edimus, adoramus, &

Suprà ca. I.

Eccl. 24.

Ioan. 6.

In psal. 54.

Esa. 7.

Beza in Cl. sanctum anno 1567.

verba hæc exposita mellita nobis sunt, oleumque fiunt, & ossa vsque nos penetrant, ineffabilem suæ in sacramento præsentiæ modum illi committentes, & prout conuenit deuotioni fidelium, venerantes.

Thom. opusculo 57. lect. 5.

Apostatica. *Cap. VII.*

HActenus contra carnalem Iudæorum & gentilium, aut etiam Iudaisantium, erroneum, vt Cyprianus vocat, hominum de Christianorum Eucharistia suspicionem. At nihilo meliores Iudæis & paganis Apostatæ, nihilo melius senserunt de Christiano huius sacramenti tum vsu, tum cultu: idque ex eo constat, quòd sacram eius indignissimè ac irreuerenter supellectilem contrectarunt, cui suus alioqui honor cum rerum diuinarum, sacrorumque signorum honore semper, vt antè obseruauimus, & coniunctus fuit & seruatus. Archiapostata ergo Iulianus, vt ei vir non minus sanctus quàm liber, Nazianzenus, inter multe contra Ecclesiam publicè priuatimque tentata, sacrorum tum denariorum pecuniarumque suppilationem, nõ magis ex impietate, quàm ex auaritia insatiabili, tum vasorum direptionem, quæ à profanis manibus indignè & cõtumeliosè tractata conspurcabantur, exprobrat, hic inquam, Augustus nihil minus quàm Augustus, quæ magnus veroq; Augustus Constantinus ecclesiis vasa sacra atq; preciosa donauerat, ablata partim in fiscum Imperatoris intulit, partim in idolorum delubris reposuit, ministris ad hæc eo nihilo melioribus abusus, cognomine illi annuculo, Felice, ac Elpidio quæstoribus. Horũ primus vasis sacris terræ illisis pro sedili vsus, in sacram etiam mensam lotium miserat, & minxerat. Euzeio episcopo id prohibere conanti alapa inflicta, maledicto quoque illo insuper ingesto, Christianorũ res à diuina prouidentia non curari, siue Christianorumnè stabula diuinę curationis esse? Sed mox difficili & incognito morbo correptus, ad dies XL. ita distentus iacuit, vt nec loqueretur, nec sentiret, Valetudine autem paululùm recepta, vxore pręclarę fidei fœ-

Oratione I.

Theod. li. 3. cap. 12. 13. Sozome. li. 5. cap. 8. Niceph. li. 10. ca. 5. 7. 9

Sacrilegorũ vltio horrenda.

mina eum ad pœnitentiam exhortante,suorum ipse malorum contra se testis,& morbi causam agnoscens,Imperatorē,vt ecclesias,quibus ademerat,restitueret, rogauit, nec impetrauit. Morbo igitur vrgente,ventre omnis generis vlceribus conuulso, visceribus putredine corrosis, excrementis per os blasphemiæ quondā instrumentum, tum obscœnam corporis partem factum, non per naturalia egestis, pudendis etiam putrefactis, & vermibus ad viuam vsque carnem prorepentibus & corrodētibus,eos profundius latitātes auibus pinguibus & peregrinis,quas prius diis sacrificassent, super membra corrupta applicatis,in apertum quibusdam ceu illecebris euocātibus,breuiter,medicis omnia expertis,remediis nihil proficientibus,violenta morte miser euectus vitam finiuit.At infœlix Felix vasis tanti precij conspectis,arridens,vrbanè sci licet iocatus est,vel potius insultauit. En,aiens, qualibus vasis ministratur Mariæ filio,siue, Mariæ filius re diuina peragenda colitur.Eamq; nec ob aliam causam,vena interiore rupta,sanguinem per os blasphemum vt per fistu lam emittens, horrendum omnibus cernentibus factus spectaculum, non totum diem durauit,&circa crepusculum vnà cum sanguine animam vomuit.Tertius verò Elpidius,vt & superiores, blasphemus, tardiùs quidem,pœnas tamen tandem impietatis luit,inter tyrannidem affectantes deprehensus,bonis omnibus exutus, sacer atque detestandus ab omnibus iudicatus,post carceris ęrumnas vitam turpiter finiit.Pręter quos alius quidā in ecclesiam cum alíis prædonum more,ablatis donariis aliisque preciosis, eam diripientibus ; & sacrorū vasorum custodem contumelia afficiētibus,ingressus,super alias indignitates veste subducta sacrificij aram cùm impudenter cōminxisset,membris per quæ peccauerit, putredine ad interiora vsq; viscera cōsumptis,infinita vi vermiū inde prognata, miserum in modum, sic vt dicere pudeat, extinctus est. Omnes à tormentis tam grauibus ad longè deteriora mi grantes.Horum etiam meminit D.Chrysosto.Regis,inquiens,auunculus, qui profano tactu cōsecrata Deo vasa temerauerat,vermibus exesus interiit.Regalis etiā ęrarij præpositus,ob aliā,quā ecclesię intulerat,iniuriā,medius *Homi.4.de laudibus Pauli.*

Lib. contra Gentiles. diruptus est. Et alibi, Qui cum eo erant, patruus ausus impuris manibus sacra vasa contingere, nec hoc scelere contentus, contumelia vltrà progressus, iis inuersis, & humi super pauimentum extensis, ita super ea desederat, subitò illegitimæ huius sessionis eas dedit pœnas, vt morbum diuinitus illatum constaret, vt suprà. Aliùs porrò regij ærarij præfectus, antequam aulæ regiæ limen transcenderet, de repente medius crepuit, & ipse id genus impietatis cuiusdam pœnas, luens, &c. Audis ori quoque illi aureo, vt suprà Theologo, scelus habitum fuisse, homini non sacro sacra vasa vel tangere. Quorum tum custodem historia Theodoritum vocat, *Theodoret⁹ Thesaurarius martyr* qui comprehensus, quasi ea vbinam essent iudicare posset, grauiter est flagellatus, & gladio tandem enecatus, cùm in tota tortura masculo animo præditus respondisset, & in confessione Christiani dogmatis præclarè se gessisset. O verè thesaurarium! Alibi sub hos Imp. meminit, altaria subuersa, clausas Ecclesiæ, sacerdotes fugatos. *Serm. in iuuentium Maximum martyres.* Ex Apostatæ igitur exitio, qui sufrà Nazianzenus inter alia catholicis obuentura bona gratulabatur. apostatas non iam amplius in sacras ædes nostras flagitiosos oculos iniecturos, aut sinistre aspecturos, neque purissima purissimi ac incruenti sacrificij altaria ab eodem nomen habentia, scelesto detestandoque sanguine fœdaturos, nec impiis contra altaribus loca non adeunda dedecoraturos, nec ecclesiarum donaria sacrilega manu direpturos, aut profanaturos, impietatem auaritia cumulantes. At reformatores hodierni sacra & profana deprædantes, sacerdotales etiam aras non vt apostata, bruto, sed humano, & quidem sacerdotali cruore inquinarunt.

Manichaica, *Cap. VIII.*

EX Eucharistiæ ergo cultu idololatras Iudæi Christicolas, pagani alij hominis, quidam etiam Dei voratores faciebant, & ceu tales amentes nos iudicabant. At infidelium pessimi hæretici, & hæreticorum pessimi Manichæi, eadem de causa Christi fideles sui tem-

poris, idololatras non quoſuis, ſed longè peſſimos, peræquè nimirum falſò exiſtimauerunt, nam quæ peior idolomania, quàm ſi cui ſuus venter Deus, vt ait, Paulus, fuerit? Qui autem Comum ſeu Bacchum colunt & Cererem, non longe abſunt vt phallum ſeu mutinum, & Venerem, hoc eſt, ventrem, & quæ ſub ventre ſunt, ſeu ſubuentranea, vt eſt apud Platonem, Philonem, Nazianzenum, Hieronymum, & alios, colant. Hæc enim dæmonia, non iam numina, adeo coniurata & conſpirata inter ſe ſunt, quod ait Tertullianus, vt prioribus quiſquis æſtuat, in poſteriora facile deſpumet. Atqui Chriſtianos panem hunc ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ ſumentes colentes & veſcentes, & pagani & paganis deteriores Manichæi eoſdem ſuſpicati iam tum ſunt Bacchum & Cererem colere ſolitos. Sic enim eorum coryphæus infauſtus ille fauſtus de ſuis & catholicis, Et nobis circa vniuerſa, & vobis ſimiliter erga panem & calicem par religio eſt. Cui Auguſtinus catholicorum, vt ſic loquar, catholiciſſimus ita reſpondit, Cur hic arbitretur parem nobis eſſe religionem circa panem & calicem, neſcio, cùm Manichæis vinum guſtare non religio, ſed ſacrilegium ſit. Noſter autem panis & calix, non quilibet quaſi propter Chriſtum in ſpicis ligatum & ſarmentis, vt illi deſipiunt, ſed certa conſecratione myſticus fit nobis, non naſcitur. Proinde quod non ita fit, quamuis ſit panis & calix, alimentum eſt refectionis, non ſacramentum religionis, niſi quod benedicimus gratiaſque Domino agimus in omni eius mune re, non ſolùm ſpiritali, ſed etiam corporali. Vobis autem per fabulam veſtram Chriſtus in eſcis omnibus ligatus apponitur, &c. Quo ergo modo comparas panem & calicem, & parem religionem dicis, errorem longe à veritate diſcretum? peius deſipiens quàm nonnulli, qui nos propter panem & calicem, Cererem ac liberum colere exiſtimant: à quibus paganorum diis longè abſumus, quamuis panis & calicis ſacramentum, quod ita laudaſtis, vt in eo pares nobis eſſe volueritis, noſtro ritu ample ctamur. Hæc beatus ille pater. Sicut ergo, quod ex ſuperioribus patet, tam vniuerſalis Chriſti fidelibus fuit Eu-

Phil. 3.

De ſpectaculis.

Lib. 20. cap. 13.

Sacramētū panis & calicis.

pecorũ imitata, ſibi arroganter expoſcũt. Vnde dicit Apoſtolus, Quæ immolãt gentes, dæmoniis, non Deo immolant, nõ quod offerebatur culpãs, ſed quia illis offerebatur. At Hebræorũ ſacrificia venturi vnius veriſſimi ſacrificij, quod pro peccatis omniũ credentiũ offerri oporteret erant prædicamẽta, diuinitus antiquis patribus pręcepta, qui in pecorũ victimis, quas Deo multis variiſque modis offerebãt, ſicut re tanta dignũ erat, Chriſtianorũ prophetiam celebrabãt futuræ victimæ, quam Chriſtus obtulit. Vnde iam Chriſtiani, peracti eiuſdẽ ſacrificij memoriam celebrant ſacroſancta. Et participatione corporis & ſanguinis Chriſti. Hæc Auguſtinus. Fuiſſe aliud Manicheorum genus quidam Referunt, ſi non tam tetrum fortaſſe aut obſcœnum, at impiè de diuinis myſteriis ſanctæ communionis precioſi corporis & ſanguinis Domini garriẽs. Dominũ ſcilicet verba ſua Apoſtolis dediſſe, eaq; iuſſiſſe accipere, edere, bibere. Panem verò & vinum adhibenda ij negabant, ridiculi homines, nedum impii, qui formam ſine materia fruſtra applicarent. Pauliciani à Paulis neſcio quibus ſectæ principibus appellati, ſub Cõſtante Cõſtantini F. Heraclii Nepote Imp. anno Domini 640. Et ſic Manichei quidem de ſacrorũ vſu, cultu, totaque ſupellectile modò ſe cum Catholicis pariter ſentire, modò non eadẽ cum gentilibus in iis ſacris obſeruare iactitabãt, tacitè in gentilium altaribus, tẽplis, & ſacrificiis, quæ nulla ipſi haberent, niſi, vt ea vocabãt, rationalia, noſtratia hæc externa taxentes, totumque hunc cultum noſtrum iidem, vel eorum quidam, vt Cerealem & Bacchicum irridentes, cùm ipſi in ſacro ſanctis Euchariſtię myſteriis tam putrida, tam immunda miſcerent admitterẽt, comederent, & biberent vt ea malũ fuiſſe ſuppreſſa quàm impreſſa. Precor ergo & ſcriptores & prædicatores, vt ea apud iceneum, Epiphanium Philaſtrium Auguſtinum. Damaſcenum & Theodoretum ſoli legere contenti, in vulgum vel ſcripto, vel dicto ne efferant quæ enim ab ipſis fiebant, turpe eſt & dicere, & cætera. At ex Auguſtiniana, eademque Catholica contra hypocritas huiuſmodi de ſacrificiorum tum ratione, tum diſcrimine doctrina colligere eſt, Primũ, Cùm ſacrificiũ ſit

1. Cor. 10.

Cedrenus.

Pauliciani.

Vide ſuprà de infunticidio. Cap. 1.

Eph. 5.

I. Dei cultus & honor, nil mirũ si Nouatores in cœnis suis
II. non adorant, vt in quibus ac sacrificare se negent. Alterũ Eucharistiam Christianis esse, quod gentilibus & Iudæis
III. olim pecudum victimas, id est sacrificium. Tertium, cõmune id esse iisdem Nouatoribus cum Manichæis, quòd hi non alia sacrificia agnoscebant quàm orationes simplices & puras, homines impuri, & plusquam duplices,
IIII. Quartum, Siue Manichæi, siue tum alij Christianos Dominicum corpus & sanguinẽ sub elementis panis & vini sumẽtes & adorãtes, Cererem & Bacchum adorare putauerint, id sibi cum alterutris cõmune facere Nouatores, qui Catholicos eadem de causa suggillent idololatriæ.
V. Quintum, & hoc quoque vtrisque commune, nolle Deũ aris siue altaribus & delubris magis quàm sacrificiis colere. Quò enim sine iis illa? Euangelicè scilicet.

Vrbiciana. Cap. IX.

Altare. Ara. Apoc. 6.

SED nimirũ quàm Euangelicè Vrbicus tũ quidam, inurbanus potius rusticus, vetera sic transiisse dicebat, vt in Christo ara cederet altari, tanquam nesciens altaris quidem nomen magis legis & prophetarum literis frequentatum, & altare Deo prius in tabernaculo per Moysem facto collocatum, aram tamen in Apostolicis literis inueniri, vbi martyres clamant sub ara Dei. Dicebat item cessisse pani pecus, poculo sanguinem, non Recordans & tũc in domini mensa panes propositiones poni solere, & nũc sede Agni immaculati corpore partẽ sumere, nec cogitãs etiam, nũc se accipere in poculo sanguinem. Quanto, inquit Augustinus, melius & congruẽtius vetera transisse, & noua in Christo facta esse, sic doceret vt cederet altare altari, panis pani, pecus pecori, sanguis sanguini. Videmus quippe in his omnibus carnalẽ vetustatẽ spiritali cedere nouitati. Stultus igitur Vrbicus, qui altaria in Euangelio maluit quàm aras, prudentes scilicet in oculis suis reformatores hodierni, qui sit neutrum recipiunt, vt vtraque non aliter quàm subruendo reforment.

Partes de Agni corpore. Sanguis in poculo. Epist. 86.

Verùm adeo nihil aut parum refert in hæc vocabulo, vt vbi legunt θυσιαστήριον Græci, altare & interprete veteri versum, Erasmus, Caluinus, Beza, Tigurinus reliquerint, solus, quem viderim, Castalio arcam maluercite, quasi vocem, opinor, plus gentilitiam, magisque profanam, Ciceroni certè quàm altaris, vsitationem. Et ipse Augustinus qui hoc loco arcam legit, toties alibi Eucharistiam altaris oblationem vocat & sacrificiū: aræ, quod equidē meminerim, nusquā. De altari locos in Apologia citauim⁹. Præter quos munero licet satis bono, mihi nunc occurrit optatus mileuitanus Episcopus, sic altaris cū reliquis Ecclesiastici ministerij memor. Erat, inquiens, altare loco suo. In quo pacifici Episcopi retro temporis obtulerūt, Cyprianus, Lucianus & cæteri. Et exprobat illis altaria adeo malè tractata, in quibus, ait, & vere aliquando obtulistis, in quibus vota populi & membra portata sunt, quò Deus omnipotens inuocari, spiritussanctus postulatus descendere consueuerat. Vnde à multis pignus salutis æternæ, tutela fidei, spes resurrectionis acceptæ, in quibus fraternitatis munera non iussit saluator poni, nisi quę essent de pace condita: Depone, inquit, munus tuum, ante altare, & panis concorda cum fratre tuo, vt possit pro te sacerdos offerre. In quibus, inquam, ante nos per longa temporum spatia, sancte, vt arbitramini, obtulistis, vel vestris illic antiquis oblationibus parceretis. Ibi modò superbus inuentus es, vbi iam dudum humilia offerebas. Ibi libenter peccas, vbi pro multorum peccatis orare cōsueueras, hoc faciendo in numerum sacrilegorum sacerdotum libenter intrastis, sociati sceleribus prophanorum de quibus apud Dominum Helias querelam deponit, verbis vsus, quibus & vos inter alios ab eo accusari meruistis. Domine, altaria tua confregerunt, dum dicit tua, indicat quia res Dei est, vbi Deo aliquid à quocunque oblatum est, Vel altaribus igitur parceretis. Cur cum ipsis vota & desideria hominum euertistis? Illac ad aures Dei accedere populi solebat oratio, cur concidistis precibus viam? & ne ad Deum supplicatio de more solito ascensum haberet, impia manu quodam modo scalas subducere laborastis? Aræ autem vocabulo. Vno loco sic in cū-

Lib. 7. cap. 9.
Lib. 1.
2. & 6.
Altariū vss.
Euchariſtiæ Epitheta.
Matt. 5.
3. Reg. 19.
Lib. 3.
Ara.

dem vſum vtitur? Paganum vocas eum, qui Deum Patrem per filium eius ante aram rogauerit, & cætera. Habes apud veterem ſcriptorem contra Vrbicanam differentiam, indifferentem ſolum vocabulorum vſum. Rerum item non in lege modò, ſed & ſub gratia, multiplicem. Reliqua de corporis & ſanguinis Dominici in his præſentia, ſuo alibi loco in hoc tractatu non omiſſa. De horum item violatione, aliquantò pòſt, inter Donatiſtica. Verùm nihil tam offendit Nouatores hodiernos in Optato, quàm tanta tamque frequens altarium apud eum celebritas & commendatio. Reprehendant ergò, vel potius latinè Chriſtianéque loqui Tertullianum optato anteriorem doceant & aras & altaria in Eccleſia Dei celebrantem atque commendãtem, vt cuius illa ſunt inter Pœnitentium tum ritus, Aris Dei adgeniculari. Et, ſolenniorẽ eius fore ſtationẽ, qui & ad Arã Dei ſteterit, accepto Domini corpore, &c. Et Spiritus ducit orationẽ ad Deũ. Si ſpiritꝰ reus apud ſe ſit, cõſciẽtia erubeſcit, quo modo audebit orationẽ ducere ad altare? Doceãt & eius diſcipulũ, in quo Romanæ dictionis germanã puritatẽ, præfans tantopere cõmendat Eraſmus, tantũ vtique oratorẽ & martyrẽ Cyprianum, cuius illa ſunt, ex Epiſcoporũ concilio, cũ ſinguli diuino ſacerdotio honorati, & cuncti in clericali miniſterio cõſtituti, nõ niſi altari & ſacrificiis deſeruire, & precibus atq; orationibus vacare debeãt ad altare Dei non meretur nominari in ſacerdotũ prece, qui ab altari ſacerdotes, & miniſtros ſuos auocare voluit, ne quis eos altari eius & Eccleſiæ vacantes ad ſeculares moleſtias deuocet. Et, Quid ſupereſt, niſi vt Eccleſia Ca-
3. pitolio cedat, & recedẽtibus ſacerdotibus, ac de altari ſe remouẽtibus, in cleri noſtri, ſacrũ venerandumque con-
4. ſeſſum, ſimulachra & idola cũ Aris ſuis tranſeant, &c. Et Apoſtolorũ exemplo ſcribit Epiſcopos preſente populo deligẽdos, ne quis ad altaris miniſteriũ, vel ad ſacerdota-
7. lẽ locum indignus obceperet. Et de quodã lapſo adhuc miniſtrãte, quaſi poſt aras diaboli accedere ad altare Dei fas ſit. Et. Aliud altare conſtitui, aut ſacerdotium nouum fieri, præter vnum altare, & vnum ſacerdotium non
8. poteſt. Et, eos qui cõtra altare vnum atque diuinũ ſacrifi-

Petr. Martyr. In 1. Reg. 23. cap.

De Pœnitentia.

De oratione.

Exhortatione ad castitatem.

Lib. 1. Epiſt. 9.

cia foris falsa & sacrilega offerre conati sint, reuertentes hac cōditione suscipiendos, vt cōmunicēt laici, Sacerdotes enim & ministros, qui altari & sacrificiis deseruiunt, integros oportet ac immaculatos esse, cui loco consonat alter libelli de singularitate clericorum, si eius modo est, considerare quale sit diuinis sacramenti insistere, Altaribus placere debent, qui de altaribus viuunt. Et quo loco disputat de miscendo Domini calice, per Salomonem, ait, Spiritussanctus typum Dominici sacrificii præmonstrat, immolata hostiæ panis & vini, sed & altaris & Apostolorum faciens mentionem, & cæter. Quo etiam loco vtitur contra Iudæos, pro sacramento incarnationis Domini, passionis eius, & calicis & altaris, & Apostolorum, & cæt. Et Nouatianum (velut antipapam) profanum altare erigere, & sacrilega contra verū sacerdotē sacrificia offerre. Annue, scribit ad Pupianū, & dignare pro nunciare de nobis, & episcopatū nostrū cognitionis tuæ auctoritate firmare, vt Deus & Christus eius agere tibi gratias possint, quod per te antistes & rector altari eorū puriter & plebi restitutus sit Demetriano quoque gentili exprobat, in tēplis vestris Dei altaria vel nulla sunt, vel oc culta (Christianorū forsitā) Et de eo qui suprà, Nouatiano, hostia, ait, altaris, aduersus sacrificiū Christi rebellis, contēptis Episcopis & Dei sacerdotibus derelictis cōstituere audet aliud altare, & Dominicæ hostię veritatē per falsa sacrificia profanare. Et, An quia altare collocare, & sacrificia offerre cōtra fas nititur, ab altari & sacrificiis cessare nos oportet, ne paria & similia cū illo celebrari videamur, &c. Et, qui, vt eius erat tēporis stylus, Cęcilius à Bilta, Primus in Carthaginēsi cōcilio dixit super hęretico rū ministerio. Deū inuocat, blasphemus, sacerdotiū administrat prophanus, ponit altare sacrilegus, hæc omnia Cyprianus adeo ab altaris nō abhorrens vocabulo, vt per id aliàs Mensam Dominicam, aliàs totum Ecclesiasticorum ministerium, ceu à precipuo eius instrumento intelligat, hæc ferè coniungens, Deum, Christum, spiritum, Ecclesiam, fidem, Religionem, sacrificium, Sacerdotem, altare, orationem. Altaria certè iam tum & anteà Christianorum & geniculis Tertullianus, & osculis honorata

Lib.2. Epist.1.
3. *Prou.9.*
Lib.2.ca.2
Lib.3. Epist.13.
Lib.4. Epist.9.
Tractat. 1.
3.
Ad iubaianum.

Epist.33. ostendit pòst Ambrosius, Certatim, inquiens, milites in altaria irruētes osculis significare pacis insigne. Superiore sensu Hieronymus sic altaris Ægypti, id est mūdi huius vnum fore in Propheta interpretatus est, vt cuncta
Esa.19.
altaria, quæ contra Ecclesiæ eriguntur altare, sciamus esse non domini. Et in altero Propheta, Vnum esse altare
Ose.8.
Eph.4. in Ecclesia, & vnam fidem, & vnum baptisma, docet Apostolus: quòd hæretici deserentes, multa sibi altaria fabricati sunt, non ad placandum Deum, sed in delictorum
Gal.3.
multitudinem, Qui, vt & alibi ait, manducant & bibunt in nomine (scilicet) Domini, habent quippè & ipsi altare sacrilegum, hîc altare mensam vocat Dominicam, in qua nimirum editur & bibitur, vt & in Vigilantium. Malefacit ergo, ait, Romanus Episcopus, qui super hominū mortuorum Petri & Pauli secundum nos, ossa veneranda, secundum te, vilem puluisculum, offert Domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria. Et hîc habes altare etiam ad offerendum, nedum mensam esse ad edendum & bibendū. Et peruetus esse super Sanctorum corpora sacra celebrari, & Martyrum reliquiis altaria dedicari, vt constat cùm aliunde, tùm ex Concilij
De consec. dist.1. can. Placuit. Cartaginensis V. tum habiti, can. XIIII. inter Latinos, inter Græcos LXXXIIII. plurium per agros, vias, villas, aut vineas altariū sine huiusmodi reliquiis reformatorio.

Arriana. Cap. X.

ET verò in veteri Ecclesia obseruate facile est, vt qui de Dominica incarnatione malè sensērūt, iidem nihilo melius super Eucharistia, vt præcipuo eius Oeconomiæ sacramēto, ferè senserint. Quales Ariani, vt in Christi diuini-
De Basilio. tatem blasphemi, sic in hæc sacra cōtumeliosi. Quod ipsum audire licet ex Gregorio Theologo, teste oculato rerum, tam sub Apostata Iuliano, quàm sub Ariano Va-
Saltare in altari. lente gestarum. Contra Ecclesias, inquit, militabant, siue bellum Ecclesiis inferebant, inter altaria, siue in altari-
Ad Heronem. bus saltitantes, & incruenta sacrificia hominum & victimarum sanguine cruentantes. Alibi queritur sancta pro-

phanis pedibus calcata, altaria gestibus corporis obscœnis, & cantibus impudicis, &, vt inquit, audio (hoccine lingua audax, proferet?) saltationibus, fœdísque membrorum contorsionibus ludibrio, contumeliæque habita mysteria, scurriliter irrisa, sugillata, & ceu in comœdias conuersa, presbyteros Catholicos à templis & altaribus eiectos & exclusos, Arianos in ea introductos. Quorum idem in sacra Ecclesiæ, maleficia sic & alibi recenset in persona sua, Quænam ego ministerij sacri vasa, quam ego supellectilem rebus sacris dicatam, omnibúsque prophanis tangi prohibitam, nec attrectandam, impiis manibus exposui? Vel Nabuzardæ cocorum principi, vel Balthasaro, qui in sacris templi poculis delicatè, imò nefariè perbacchatus, dignas amentia & arrogantia sua pœnas exoluit? Altaria, vt diuina inquit scriptura, dilecta, nunc autem contumeliosè protrita, quísnam impudicus & perditus, vt apud vos, adolescens turpiter cantillans, corpúsque complectens impulsu nostro vobis insultauit? vel potius, per quem eiusmodi nebulonem mysterium magnum & augustum desaltaui aut prodidi? Quorum mysticum sanguinem cæso sanguine miscui? quam orationis domum in sepulcrum conuerti? &c. Eucharistiam (scilicet) adorassent, vel in ea Christi carnem, qui sic eius & ministros & supellectilem defœdabant. Et hi tamen boni viri, si Deo placet, bene sibi conscij, quo huius sacramenti & res & signa, & vasa in honore apud Catholicos essent, mirum qualem quantámq; cum Meletianis schismaticis Athanasio tragœdiam mouerunt de poculo mystico effracto, & euersa mensa per Macarium eius presbyterum, quasi quo scelere, nullum in Episcopo præsertim & presbytero, calicis nimirum & mensę huius comministris, grauius vnquam fuisset, aut etiam esse possset, siquidem id ita factum, contestatum, ac probatum esset, quod alteruter nefario irruens impetu, vas in sacratissimo loco repositum rapuisset atque confregisset, vt ad eum scripsit pius ille princeps Constãtinus, Memor fortè, aut alioqui monitus, quàm diuturnam pœnitentiam Pius I. Rom. pontifex, annos antè plus minus 200. iniunxisset eis quorum vel negligentia de Dominico san-

Contra Maxim.

Ad Arianos de seipso.

4. Reg. 25.

Dan. 5.

Psal. 83.

Athanasio mota lis.

Calix fractus.

Mensa euersa.

De consec. dist. 2. ca. Si per negligent.

guine aliquid ſtillaſſet vel in terram, vel ſuper altare, vel ſuper linteum, quantam iniuncturus, ſi quis per contumeliam & impietatem humi abieciſſet? Et hos tamen ſacrorum omnium profanatores non puduit hâc quæſtionem de corpore & ſanguine Chriſti, ſeu horum potius poculo & menſa, idq; in Epiſcopum & presbyterum habere, non quidem in Eccleſia, ſub legitimis clericis, vbi, ſi quod omnino delictum fuiſſet perpetratũ, de eo inquiri oportebat, ſed in præſentia præfecti & eius cohortis ſub externo iudice, aſſiſtentibus nòn modò Catechumenis, ſed quod peius eſt, Chriſtianiſmum blaſphemantibus Ethnicis & Iudæis. Tanti tamen fuit calicis effracti, & euerſæ menſæ crimen, vt vir & pontifex talis atque tantus, ſummo, hoc eſt, Romano proximus, & patriarcha in orbe Chriſtiano ſecundus, nihil habuerit aut inuenerit tutius quàm id fortiter negare. Quæ eſt in iudiciis longè fortiſſima tuendi ſe ratio, vt docent Rhetores, ſi quod obiicitur, negari poteſt, etiamſi non omnino deerat alia, eáque honeſtiſſima, qua rectè factum defenderet, vt huius nos alibi calumniæ locos citauimus. Aiebat autem ipſemet in Apologia ſecunda, vbi frequens eius fabulæ mentio. Pocula multa paſſim in ædibus, adeóque in medio foro haberi nemini dubium, quæ colliſa collidẽtem non impiant. Myſticum autem poculum, quod impium eum reddit qui id vltro frangit, nuſquam niſi apud legitimos Eccleſiæ præſides inuenias: hic enim vnus vſus eſt calicis, & præter eum alius nullus, eóque ſolo vos legitimo ritu populo propinatis, cúmque vos pro canone Eccleſiaſtico accepiſtis, idémque dumtaxat penes eos habetur, qui Eccleſiis præſunt. Solum enim veſtrũ eſt propinare ſanguinem Chriſti, & prætereà nullius. Cæterùm vt impius eſt qui hunc myſticum calicem frãgit, ita multò magis impius, qui ſanguini Chriſti contumeliam facit: facit autem, qui præter Eccleſiaſticam inſtitutionem calice illo abutitur. Et hæc quidem eò à nobis dicuntur, non quòd vel ſchiſmaticum poculum Macarius fregerit, ſed quòd ibi nullum omnino fuerit, ac ne eſſe quidem potuerit, cùm nec locus, in quo fractum ſurſum deorſum iactitant, Dominicus, ſiue Eccleſia eſſet, nec quiſ-

Quintil. li. 3. cap. De ſtatibus.

Apolog. lib. 3. cap. 2.

Calix tantùm ſacerdotum.

Calix ſchiſmaticus.

piam ibi Ecclesiasticus, aut presbyterorum quisquam ei loco vicinus, neque dies, qua id factum volunt, Dominica, aut tempus mysteriorum ageretur. Breuiter, sacra ibi non fierent. Quo item modo homo priuatus Ischyras, *Ischyras pseudopresbyter.* qui presbyter ibi fingitur adfuisse, sed nec ab Ecclesia presbyter electus, nec in presbyterorũ numero receptus vnquam vel habitus, sed Colytho tantùm autore consti- *Colythus pseudepiscopus.* tutus in gradu presbyterij mortuo, ac proinde cum cæteris ab eodem ordinatis ad laicorum ordinẽ redactus, & ad laicam modò communionẽ admissus: Quo inquam, modo laicus, laicas seu priuatas ædes inhabitãs, poculum mysticum sibi concreditum habuit? &c. Hactenus Athanasius, Ex quo habes sacrorum vasorum effractionẽ, reliquæque Ecclesiasticæ supellectilis direptionẽ, magnam quidem esse in Deum contumeliã, maiorem verò abusiuum non ordinati ministerium. Viderint ergo moderni Nouatores, à nemine præter seipsos ordinati, sacrorum profanorúmq; prædones, quiq; hæc præsertim mysteria, cantilenis, quas spirituales vocant, qualibus nec histriones, nec scurræ quanlibet impudentes abuterentur, infamant, quod in Arrianis plangebat Nazianzenus, ne non humani solùm generis, sed diuinæ quoq; disciplinæ non reformatores, quòd falsò sibi sumũt, sed latrones sint, vt de Meletianis Sycophãtis ad Athanasium scripsit, qui & vbi prius Imp. Cõstantinus. Sub cuius impiis successoribus Cõstantio, Iuliano, Valente, &c. eam quæ pòst irrupit in Ecclesias ab Arianis vastitatẽ, & præuidit & prædixit Manachorũ sanctissimus Antonius, visus sibi in som- *Athanas. in eius vita* nis videre mulos & asinos & burdones salientes altaria sacra calcibus immũdis impetere atq; subuertere. Exper- *Sozomen. 6.5.* rectũ lamentantẽ & vociferantẽ retulisse futurũ, vt cum adulterinis mixtis cõfusis & mõstrosis dogmatibus in Ec- *Tripart. 7.5.* clesiã Dei irruẽtibus eãq; occupãtibus homines iumẽtis similes sancta Christi diriperẽt. Cuius non vanam fuisse *Nicephor. 10.43.* visionẽ, nec mendacẽ expositionẽ, pòst duos annos monstrauit euẽtus, per Arianos Ecclesiarũ rapinæ, pessundatę sacræ mẽsę, Voce Domini ad eũ facta, dicẽtis, Abominabitur altare meũ diuina vasa contemerata, sacra mysteria & ministeria pollutis ethnicorũ manib' ĩquinata, sãguis

onium Domini in eius tēplo effusus veneranda respersit altaria,&c. Et quis quod sequitur,annuntiet,& præsentē tristitiam Antoniana nihilo minorem,cōsecutæ tum reuelationis prosperitate soletur, cito fore,vt suum Ecclesia ornatum recuperet, reuersuras ad foueas suas serpentes & pecudes,tantùm ne fidei Catholicæ synceritas hæretica aut schismatica labe sordescat. Igitur sub Constantio feda fuit admodū vt Ecclesiæ. Ita Eucharistiæ facies, ara nusquam,nec immolatio,neq; libamina. Quo etiam tempore Ægypti Episcopi conqueruntur ad Marcum I. papam ita,Intantum nostra vastauerūt Ariani vt nec vestimenta Ecclesiastica,aliáque ornamenta neque reliqua vtensilia nobis dimitterent. Idem ad se scriptum successor eius Iulius I.Athanasio citante, ab Episcopis ex Antiochia,testatur, Ecclesias alias incensas, alias subuersas, Episcopos,presbyteros, & monachos cum populo indignè habitos,violatos,in carcerem trusos, spoliatos,sacra mysteria, de quibus accusabant Macariū Athanasij presbyterum,ab Ethnicis direpta, & in terram abiecta,& reliqua paulo antè allegata. Proficit Valens in peius Imp. Arianus, sub quo Petrus Alexandrinus Episcopus facta scribit, quæ nec audita sunt in diebus patrum, & in ipso sanctiori sacrorum altari facta. Puerum, vt in proscenio ludorum dissolutorum, sexum masculum dissimulātem, muliebrem simulantem, oculis stibio perunctis, & facie fuco rubricata: vt quæ apud eos sunt idola masculo fœmina,habitu muliebri in sanctiore altari, vbi Spiritussancti aduentum & descensum inuocamus, impositum circulari motu manibus huc & illuc tortis gesticulantē saltasse,prolixè admodum ridentibus,& nephariè, qui spectabant,acclamantibus.Quem Arianis vt conscijs & consentientibus saltatorem exprobrauit Nazianzenus antè allegatus,harum sub Constantio & Valente per filij,hoc est, Arianos, & Spiritussancti, hoc est, Macedonianos, blasphematores, persecutionum quendam quasi catalogum texēs Basilius ad Galliæ & Italiæ coepiscopos Abiguntur,ait, pastores, episcopi causa indicta damnantur, fugantur,abripiuntur, exilia presbyterorum & diaconorum,totiúsq; cleri depopulationes,domus præcationum clausæ,

Ruffin.10. 21.

Tom.1.Cōcilior.

Apolog. 2. & ad Monach.

Theodorit. 4.22.

Tripart. 7. 40.

Nicephor. 11.28.

Spiritussanctus in altari.

Epist.70.

clausæ, Altaria cultu spiritali vacant, nulli amplius Chri-stianorum cœtus, cessarunt publici festiuique conuentus hymnodiæ nocturnæ non habentur, panegyres & domino credentium in Synaxi ac communione spiritalia charismata, vt nobis iam dicere liceat, quod non sit in hoc tempore, neque princeps, neque Propheta, neq; præses, neque oblatio, neque incensum, neque locus, vbi coram Domino possit offerri sacrificiũ, & acquiri misericordia, vt cogitasse se pater hic fateatur, num suas Dominus Ecclesias prorsus reliquisset, & nouissima illa sumeret initium filij perditi defectio, &c. Hæreticis Catholicorum altaria subuertentibus, & in propriis mẽsis Missæ munus perficientibus, &c. Desinens hæc tandẽ aliquando Arianorum in Oriente persecutis, aut certè quiescens per Catholicos principes Theodosios, redintegrata est in Aphrica per Vandalos reges Arianos, Gensericum imprimis & Hunericum, & non dissimilibus visionibus & signis præeuntibus tẽpestas demonstrata. Vidit quidam Ecclesiã in ornatu solito fulgentẽ, cereis, palliis, velaminibus, lampadibus rutilantẽ, subitò lumẽ illud extinctum, ac tenebris succedentibus fœtorem exortũ, omnémq; illam beatorum turbam expellentibus quibusdã Æthiopibus foras eductam, & claritate pristina nequaquã restituta iugiter lamentatũ. Vidit alter Ecclesiam turbis innumeris refertam, paulò pòst euacuatam, & porcorũ caprarúmq; multitudine repletam. Vidit alius arborem ad cœlos vsq; ramis extensam florentémq;, quæ Aphricam pene omnẽ dilatatione sua opacaret, subitò ab asino violẽto, qui cer uicem suam ad robur radicum eius defricaret, impulsu sonitúq; ingenti ad terram elisam, Vidit alius è monte quodam stantẽ se conspicere greges suos innumerabiles, sed in eorũ medio duas ollas nimis bullientes, in quas ouium occisoribus earum carnes demergentibus, omnem illam gregis consumptã multitudinem, Vidit alius alia, sed Ecclesiastica tantùm persequor. Ab his ergo duobus tyrannis, & vtroque sæuioribus non tantùm ministris & magistratibus laicis, sed etiã pseudepiscopis Arianis, nulli Catholicorum ætati, sexui, conditioni parcitum. Paruulos ab vberibus raptos, à parentibus separatos in terrã

Dan. 3. *Epist. 71.* *2. Thess. 2.* *Epist. 2.* *Victor Vticeñ. trib. libris de persecutione Vandalica.* *Nicephor. 17 11. ex Procop. Diacon. lib. 14.*

allisos, cæsos, aut aliter passos. Senes podagros, alióve morbo aut senio deficiétes, pedites ire, aut iuméтis vehi, & cum eis hordeo vesci coactos. Virgines sacras ab obstetricibus Vandalis procul matribus & matronis Catholicis inspectas & attrectatas, & inter suspendia & incédia multis mébris apposita interrogatas, quomodo episcopi cum eis & clerici rem haberent, quasdam etiam sic extinctas. Mulieres præsertim nobiles contra naturæ ius in facie publica cruciatas, & vulgo spectãte virgis cæsas. Monasteria vtriusque sexus, gentibus, id est, Mauris cum habitatoribus donari præcepta: Monachos nam lignorum aridorum manipulis plenæ expositos, igne supposito cõcremandos, eóq; sæpius extincto remorũ. Vectibus canũ instar excerebratos, templa catholicorum subuersa incẽsa, aut reseruata quidem, sed stabulorũ quędam loco habita, Catholicis clausa, ab eis intrari prohibita, tortoribus portas præiudicatas obseruãtibus, & Arianismo mancipata Clerum qualiter & vbi poterat ablatis Ecclesiis mysteria diuina modo priuatim, modo in domo vna congregatum celebrare inchoantẽ, orare, immolare, psallere, baptizare, ordinare, ordinari ve, & recõciliare, deniq; legere prohibitũ, libris, clericorum armis, tradi iussis, & incẽsis, De palliis altaris camisias & femoralia facta, & quo tempore Dei sacramenta populo porrigebãtur, Barbaris furore magno introeuntibus, Christi corpus & sanguinem pauimentis sparsum, pedibúsque pollutis calcatum, spirituales conuentus interdictos, proposita exilii aut seruitutis optione, episcopos presbyteros, diaconos, reliquósque Catholicos nihil non tormentorum & mortium passos & expertos, mensam cum eis communem haberi prohibitam, dissipatos & dispersos per omnia exiliorum loca, messes desecare, agros colere, vaccas pascere, ligna cedere iussos, relegatos, deportatos, nudos spoliatos, bonis eorum vel fisco, vel sectæ adiudicatis, naribus fractis expositos, ab equis & equitibus contritos, hospitio & alimento interdicto fame & frigore enectos, fustigatos, cæsos, catenatos, & clauatos potiusquam ligatos, occisos denique & insepultos, superstitibus omnem de religione disputandi ordinandique, testandi

Eadẽ & grauiora passas sub Constãtio ab Arrianis testatur Athanas. passim in Apologiis, & ad solitarios Socra. 2. 28 Theodorit. 2 15. Nicephor. 9. 29. Sub Valẽte. Ruffin. lib. 11. cap. 3. Tripart. 7. 40. Theodorit. 4. 22. Nicephor. 11. 26. & 28 Sic antea Valẽs Imp. Arrianus curauerat episc. Catholicos LXXX. in mari cõburi & submergi. Socrat. 4. 16. Sozomen. 6. 14. Niceph. 11. 16. Iustinia. in l. 2. C. de offic. præt. Afric. Ita ante Cõ

item, legandi, accipiendíque ſublatam facultatem, lege à Catholicis quondã Imperatoribus cõtra hęreticos lata, ab hæreticis regibus in Catholicos cõtumelioſe retorta. Hæc eſt Vandalicæ in Africa perſecutionis Epitome, ex qua conſtat quid tum Ariani cum de aliis Catholicę myſteriis, tum de hoc adorabili ſacramento ſenſerint. Cuius adhuc tẽpeſtatis ineuntis iuuabit & Auguſtini, quo viuẽte ac vidente cepit, iudiciũ, & poſidij eius conuictoris audire teſtimonium. Vandalos & Alanos Gothis mixtis ex Hiſpania irruẽtes, nulli (vt ſuprà) ſexui aut ætati peperciſſe, non Dei ſacerdotibus & miniſtris, nec Eccleſiarum ornamentis, inſtrumẽtis & ædificiis. Ex qua vaſtitate homo Dei animarũ præcipue pericula præuidẽs ac mortes, amariſſime fleret, Ciuitates nimirũ exciſas, perditas villas, habitatores extinctos, diſperſos, effugatos, virgines ſacras & cõtinentes vbiq; diſſipari, In tormẽtis deficere, gladio interimi, in captiuitate perdita corporis animíque integritate male ac duriter hoſtibus deſeruire, hymnos Dei ac laudes de Eccleſiis deperire, Eccleſiarum ædificia paſſim cõcremari, ſolennia Deo debita de propriis locis deficere, ſacrificia & ſacramenta diuina, vel non queri, vel quærẽti qui tradat, non facile reperiri. Eccleſias quippe ſacerdotibus ac miniſtris deſtitui, aut eatum præpoſitos & clericos, qui Dei fortè beneficio euaſerant, rebus omnibus expoliatos, & nudatos, egentes mendicare, nec eis omnibus ad omnia neceſſaria ſubueniri poſſe. Hæc ille. Sic apud Victorem vbi paulò antè, multitudines à clero in exilium proficiſcente relictæ, clamitabant. Qui paruulos noſtros baptizaturi ſunt de fontibus aquæ perennis, nobis pœnitentiæ munus collaturi, reconciliationis indulgẽtia peccatorum vinculis obſtrictos ſoluturi, morientes ſolẽnibus orationibus ſepulturi, diuini ſacrificij ritus conſuetos exhibituri? Vt alicubi idẽ quod ſuprà Baſilius, tunc prophetiæ vaticinium ſcribat fuiſſe completum. Non eſt in hoc tempore princeps, aut propheta vel dux, neque locus ad ſacrificandum nomini tuo Domine, &c. Horum nihil queruntur reformatores hodierni, non infantulis deeſſe baptiſmum, vt in vtero ſanctificatis minime neceſſarium, non, quæ per-

ſtãtius Imperator, teſte vbi ſupra Athanaſio.

In eius vita, cap. 28.

Lib. 1.

Lib. 1.

Dan. 3.

negant, pœnitentiæ sacramentũ, & Eucharistię sacrificiũ, non denique solennes sepeliendis orationes, qui suos cũ silentio sepeliunt, & hoc enim cum silentio, inquam, sine solennitate hymnorum, corpora defunctorum ad sepulturam perduci, illacrymabiles Vandali iubebant. De quibus alter Augustini discipulus. Prosper sit breuiter. Gersericus Rex in limitibus suis Catholicam fidem Arriana perfidia subuersurus, quosdam nostros Episcopos priuato iure basilicarum suarũ etiam ciuitatibus expulit, quorum constantia nullis eius terroribus cessit. Carthagine autem capta Ecclesias spoliauit, & sacris vasis exinaniuit, non iam diuini cultus loca, sed suorum habitacula facta. Omnibus, præcipuè religiosis infestus, vt non discreueris, hominibus magis in Deo bellum intulisset. Idẽ Roma capta multa Ecclesiastica & preciosa cimelia, & vasa abstulit, inter quæ non pauca Hebraica, Romam Hierosolymis vastatis asportata, pòst Gilimero vltimo Vandalorum rege capto Bizantium à Belisario illata, sed Iudęo quodam consulente, quasi ea nusquam nisi vbi ab initio Salomon ea constituerat, consistere valerent, à Iustiniano principe timorato Hierosolyma ad sacras Christianorum ædes remissa. Et volupe item legere est, quod antè Vandali Rege Trasamundo, qui & Arrianos ccxx. Episcopos Catholicos ex Aphrice in Sardiniam relegauit, incommodum acceperunt grauissimum, à Cabaone Mauro Tripolitano, dum quæ illi Christianorum tẽpla inductis equis & iumentis prophanant, huius exploratores repurgant. Imo & si quid aliud à gente turpissima relictum, inde egesto, & quos illi sacerdotes ac ędituos colaphis, aliisq; plagis verberant, & seruili more ministrare sibi cogunt. Hi tantum non venerantur, adorãt, & omni humanitate colunt. Idque tanto mirum magis, quod barbarus hic & infidelis se Deum Christianorum ignorare profiteretur. Sed si quidem quod dicebatur, fortis ac potens esset, par esse, vt numinis sui contemptores vlcisceretur, & cultores tueretur. Sic ergo Vandali Arriani sacra Christiana, & Catholicos eorum ministros tractauerũt. At non sic eiusdẽ licet cum Vandalis sectę Alaricus Visi-Gothorum Rex Arrianus, qui Roma capta propter reue-

Sepultura cũ silentio. *Chronic. anno 441.* *Paul. diacon. lib. 14.* *Euagr. 4. 17.* *Nicephor. 15. 11. & 17. 12.* *Procop. lib. 4. de bello Vandal.* *Paul. diacon. lib. 16.* *Diacon. lib. 15.* *Fulgẽtius.* *Procop. lib. 3. Vãdalic.* *Nicephor. 17. 11.* *Infidelis fidelium opera faciens, ope Diuina vincit.* *Sozomen. 9. 9.*

rentiam erga B. Petrum, amplo spatiosóque templo, in quo Apostoli tumulus est, parci ídque Asylum esse iussit, sed iuxta quosdam, vnum solum. Verisimilius alij datum præceptum, vt si qui ad sancta loca, præcipuéque sanctorum Petri & Pauli basilicas cõfugissent, hos in primis inuiolatos securósque fore. Imo & martyrum loca addit Augustinus tunc temporis scribens, in ea vrbis vastatione ad ea confugientes, suos alienósque, hoc est Christianos & Paganos recepisse, hucusque cruentum & barbarum hostem sæuisse, ibi furorẽ trucidatoris limitem accepisse, Alibi truces & hostili more sçuientes, vt ad ea loca veniebant, vbi fuerat interdictum, quod alibi belli iure licuisset, totam sæuiendi refrenatam immanitatem, & captiuandi fractam cupiditatem. Seruatam libertatẽ, ductos à miserantibus liberandos, & quod alibi ad ea loca pertinere compertum est, cum honore & religiosissimo obsequio reportatũ. Magnam enim auri vim è Vaticano surreptam, iussu Alarici redditam. Nam discurrentibus per vrbes Barbaris Gothus quidam potius & Christianus, à Virgine sacra iam grandæua in Ecclesiastica domo reperta, aurum argentúmq; honeste exposcens, proferente illa, magnitudine, pondere, pulcritudine, ignota etiam vasorum qualitate attonitus, audiuit ab ea. Hæc Petri Apostoli sacra sunt ministeria. Presume si audes, de facto videris. Ego quia defendere nequeo, contendere aut tenere non audeo, barbarus reuerentia religionis Dei timore, fide ac constantia Virginis motus, Hæc Alarico per nuncium retulit, qui continuo ad Apostoli Basilicam vniuersa, vt erant, vasa, reportari, & Virginem simúlque quotquot ei se adiungerent. Christianos eodem cum defensione deduci. imperauit. Aberat autem domus à sanctis ædibus longo & medio vrbis interiectu. Magno itaque omnium spectaculo disposita per singulos singula, & super capita clara palam aurea & argentea vasa portata exertis ad defensionem gladiis, concurrentibus vndique ad vasa Petri, vasa Christi, etiam Barbaris, & hymnum Deo concinentibus Romanis & Barbaris. Sic centùm pòst & ampliùs annis Totilus & ipse Gothus rex eadem Roma capta clangere Buccius iussit,

Nicephor. 13.35. Orosius 7. 25. Paul. diacon. 13. Blõd. deca. 1. lib. 1. Egnatius de Impp. Rom. lib. 1. De ciuitate Dei lib. 1. cap. 1. & 4. Orosius. Paul. diacon. lib. 16.

Procop. de bell. Gothico lib. 3. Leonard. Aretin. 4. Blond. decad. 1. lib. 6. paulò aliter. Procop. li. 2 Aretin. lib. 1. & 2.

vt Romani se à Gothorum gladiis tuerentur, & quotquot ad ædes sacras confugerant, inuiolatos esse iussit, Euersas etiam vel incensas reparare nixus, siue ex voto Apostolis facto, siue D. Benedicti monitu, siue alia de causa mutatus & factus mitior, &c. Nec in vrbe tantum capta, cum ea potiri fortè satis esset, nec in victos sæuiendum foret, sed & in obsessa quoq;, cum nihil non in vincendos obsidentibus liceat, religiosi fuerunt. Erat vtraque ædes extra vrbem, diuersa prorsus regione inuicem distantes, porticúmque ab vrbis porta, ad ipsas vsque Ecclesias habentes. Patebat Gothis ad eas via, Constat per eos per id belli tempus in neutra Apostolis dedicata ęde, quippiam editum, quod incolentibus vel molestũ esset, vel ingratũ, sed sacerdos ibidem viros liberè vt prius permanentes, permisisse rem diuinã peragere, in tota obsidione nihil illic vnquàm violasse, sed tam ædificiũ quàm homines in eis habitantes, veneratione Apostolica illęsa seruasse. Porrò cõiicere est cùm aliunde, tum ex Basilio,

Epist. 70.

quo maximè tẽpore sub Romanis principibus inualuit in Oriente Arrianismus, tum eius vel quam minimũ in Occidente fuisse, in Italia præsertim & Gallia, vt de nostratibus dicã nonnihil. Commendabat Hilarius inuictã

Cõtra Constantium Aug. & Auxentiũ. Et de Synodis.

Occidentalium fidẽ, Galliæ imprimis, Germanię, Britanniæ: sed idẽ deplorat Episcoporũ ab eis exilia, inter quos ipse, & damnationes metallicas. Paulinum Treuerorum sacerdotem relegatum ne panem de horreo Imp. sumeret, Tribunos adiisse sanctorum Mediolanensiũ adiisse, protraxisse de altario sacerdotes, & Christo concorporatos à Christo discissos. Ereptũ Romæ episcopũ. Tolosæ clericos fustibus cęsos, diacones plũbo elisos, & in ipsum vt sanctissimi intelligũt, in ipsum Christũ (hauddubie in hoc sacramẽto) manus missas, virgines ad pœnã nudatas, sacratu Deo corpora publico exposita conspectui, piissimas plebes catenatis, & carceribus cõstrictas, &c. Irruẽtibus item pòst ac velut exundãtibus in Galliam & Hispaniam omnis genus barbaris, & quidem Arrianis adeo sacris ab eis non est parcitũ, vt cùm alij tum diuus Hieronymus tunc scribens, deploret subuersas apud nos vrbes, & in Ecclesiis trucidata esse multa hominum milia,

Vtque Hiſpania per Vandalos Arrianiſmum Africæ affricuit, ita per Gothos tunc Arrianæ omnes opinionis, eundem in Galliam importare magis nixa eſt, quam importauit. Aliquoties vtrinque religionis ergà reges armis ſunt experti, vt legere eſt in noſtris Clodoueo, Childoberto, Chilperico, in Hiſpanis Almarico ſeu Amalarico, Leonogildo, Puyban II. Siſebuto, &c. Vnius duntaxat in rem præſentem meminero. Euarix Rex Gothorum, Hiſpaniæ limitem excedens, grauem Gallij in Chriſtianos perſecutionem intulit, truncatis paſſim perſecutioni eius non conſentientibus, clericis carcere, ſacerdotibus exilio vel gladio punitis, ſacrorum templorum aditu ſpinis obſerari iuſſo, vt raritas ingrediendi obliuionem faceret fidei, nec multò poſt diuinitus percuſſus interiit, ſcripſit ea de cauſa Sidonius noſter ad Baſilium epiſcopum. Sic hiſpanogothum illum epiſcopos ſubſtuliſſe, vt in defunctorum officia nullos ſufficeret, per quos minorum ordinum miniſteria ſubrogarentur. Ita populos exceſſu pontificum orbatos, nulla in deſolatis diœceſibuſque curam, putres in eccleſiis culminum lapſus, aulſos valuarum cardines, baſilicarum aditus hiſpidonum veprium fructicibus obſtructos, armenta ſemipatentibus iacentia veſtibulis, herboſa viridantium altarium latera depaſta, nec ruſticas ſolum parrochias, ſed vrbanarum inſuper eccleſiarum conuenticula rarefacta, clericalem periiſſe memoriam, nedun diſciplinam, ſacerdotio mortuo, nedum ſacerdote, &c. Hæc ille. Tandem Arrianiſmum in Hiſpania Recaredus I. & Alſonſus I. ob id Catholicus, in Gallia Martellus, & Carollus Magnus eadem de cauſa Chriſtianiſſimus vocati funditus ſuſtulerunt.

Procop. de bell. Goths. lib. 1. & 3. Vandali. 3. Paul. Diacon. lib. 14. Annon. Guaguin. Ritius. Aemitius. Tarapha. Greg. Turonen. 2. 25. Lib. 7. ep. 6

Donatiſtica. *Cap. XI.*

EOdem pene tempore Chriſtianis Arrius in Ægypto de capite, hoc eſt, Chriſto, Donatus in Numidia, altero Aphricæ termino, paulò prior, de corpore, hoc eſt, Eccleſia, litem mouerunt, ſed & hic (adeò qui alterum non habet, neutrum habet) de corpore Do-

mini vero non melius fortè sensit, quàm de mystico. Parmenianus certè quartus sectæ episcopus Christi carnem male tractauit, peccatricem illam dicens, iordanis demersum diluuio, ab vniuersis sordibus esse mũdatam, cùm ea de spiritusancto concepta, inter alios non potuerit in remissam peccatorum tingi, quæ nullum peccatum admisisse videbatur, sed Iordane ipso sanctior inuenta, magis aquam suo ipsa descensu mundauerit, quàm ipsa mundata sit, sed hoc obiter dictum sit, & episcopi magis quàm sectæ dictum. Quid igitur de Christi & Ecclesiæ mysteriis, mystis, & mysticis instrumentis sectarij? Lucilla fœmina factiosa à Caciliano archidiacono, pòst catholicorum Episcopo Carthaginensi, correpta, quod ante spiritalem cibum & potum os nescio cuius mortui, si martyris, nec dum tamen vindicati, libare, & salutari calici præponere diceretur, cum confusione discessit, & disciplinæ succumbere noluit. Huius muliebris superstitionis, vt sectæ autorem ferunt Donatum docuisse neminem alias diuinorum mysteriorum participem esse posse, nisi os in manu tenens, id anteà salutaret, & ita communicaret, pergit, ex quo quæ suprà, Optatus, Secta cruentis Christianorum moribus pasta, & sanguine opimata, cruentas passim cædes operata est, De sedibus multos suis episcopos extorres fecit, & Basilicas inuasit, Episcopis eorum iubentibus & præsentibus catholici diaconi super altare occisi, mortui in vteris matrum alioqui nascitur, lacerati viri, tractæ matronæ, infantes necati, abacti partus. Omnia sacrosancta ab eorum Episcopis violata, Eucharistia canibus fundi proiicique iussa, Canes non sine diuini iudicij signeo, accensi rabie dominos suos quasi latrones sancti corporis reos, dente vendice, vt ignotos & inimicos laniarunt, iuxta illud, & conuersi elident vos Honore nominis sui spoliati sacerdotes, salutationis officium, & in ea vel perfunctoria solitum osculum denegatum, & conuictus prohibiti. Altaria crudeliter fracta, inconsultè rasa aut remota, calida de horum fragmentis facta, percussus in altari à Donatistis, qui à Iudæis in cruce, Christus; hominum vota cum altaribus euersa, linteamina & velamina in mysteriis pera-

Opta. li. 1.

Parmeniani de carne Christi, error.

Lucilla.

De mortui superstitiose ante Eucharistiam liba tum.

Fr. Baldui. ex Balsam. in can. 61. conci. carth.

Lib. 2.

Eucharistia canib. proiecta.

Matt. 7.

gendis à catholicis facta, schismaticis immunda visa, parietes cum pallis aqua salsa loti & exorcisati, calices sacri fracti, & impie reuocati, conflati, passim venditi, empti à sordidis mulieribus in vsus suos, à paganis vasa inde facturis, in quibus incenderent idolis suis, Cemiteria denique eis solis vindicata, non permittentibus ibi sepeliri corpora Catholica, Sic, vti viuos terrerent, male tractati mortui, & negatus funeribus locus, Castimoniales iamdudum professæ, ac Deo consecratæ, aliæ catholicismi pœnitere iussæ, & non sine opprobrio cineribus immundis aspersæ, crinibus iterum solutis & aqua salsa perfusis. Mitrellas voluntatis bonæ signa, contra raptores & petitores inuenta, non capitis ornamenta, alias proiicere, alias accipere, & professionem secundam exactæ, quasi ad nuptias secundæ eractæ. Aliæ mulieres factæ, matres inuentæ, & ab iis, qui mitellas eis imposuerant, & paulò antè pàtres ab eis vocabantur, nefariè incestatæ. Sic enim quidam virginibus in pristinum habitum retractis, capitibus olim velatis, denuo nudatis, detractis professionis iudiciis, alij petitores sine proci, alij de sponsis raptores effecti. Hactenus Optatus.

Moniales.

Mitellæ virginales.

Iconomachica. *Cap. XII.*

SEcutos multò pòst Iconomachos peræquè malè sensisse de Eucharistia ex eo coniicere est, quòd sacram eius supellectilem nihilominus quam imagines tractauerunt, vt testis est Nicenæ II. collator catholicus Epiphanius, ita, Cùm diuersa sacra habemus, eaque amplectimur & timemus, siue reueremur, sanctificationem ab iis quandam nos accepisse confidimus. Quanquam isti (Iconoclastæ) & sacra vasa, & (vt) crucem nugacibus verbis prosequantur, dicentes ea esse cõmunia, & inhonorata, quemadmodum absoluit ea & faber, & pictor, & phrygio, quando nullam sanctam precationem habent. Sic aliquantò pòst, Habemus item & alia plurima consecrata vasa: hęc, quia in nomine tuo fa-

Act. 6. Tom. 4.

cta sunt & consecrata, exosculamur. Sed isti tanquam lingua mendaci thesauros sibi congregantes, vana prosecuti sunt. Quam ob causam & duobus linguæ eorum, & improbitus tandem peribit, vt enim lumine accedente tenebræ fugantur, sic & apparente veritate, gladio spiritus, linguæ eorum venenum excisum est. Et statim pòst, Templa quidem sanctis fabricare, aut imagines eorũ in tabulis circunferre, contẽnentes interim eorum virtutes, haudquaquam laudabile est. Nemo enim virum laudauerit, quem viderit virtutes sanctorum auersantem, & quotidie illorum imagines circunferentem, aut templa illis ædificantem, aut vasa comparantem, suiipsius autem templum diuinis virtutibus non ornantem. Ad ita quippe affectos, Deus ab illorum se oblationibus oculos auertere dicit, & orationes minus exaudire, nisi lauentur, mundi sint, auferant improbitates ab animis, & cessent à malitia, discant contrà bene facere, iudicium exquirant, liberent iniuria oppressos, pronuncient pro orphano, ius dicant viduæ. Hæc si rectè fecerimus, tunc quæ à nobis offerentur, grata & accepta erunt apud Deum, siue sancta templa fuerint, siue sacra vasa, aut etiam venerandæ imagines. Ita commodum nobis est ad memoriam horum virtutes exquirere, & pro viribus imitari. Hoc sanè est martyrum encomium, electorum ad virtutem conuocatio, vt magnus ait in Moralibus suis Basilius. Inter hoc, laudanda quoque est templorum exædificatio, imaginum effiguratio, sacrorum vasorum Deo oblatio, hæc enim oportet etiam facere, & illa non omittere, vt veritatis verbum nos docet. Vt hic eodem honoris loco habuit templa, sanctorum signa, & vasa sacra. Contra huius verò sententiam Carolus Magnus Rex noster, primus Christianissimi titulum emeritus, multùm abest vt hæc æquet, aut imagines locis, vasis, vel quibuslibet vtensilibus diuino cultui mancipatis adsociet. Illarum enim consecrandarum nullam vspiam in his quæ ab Ecclesia recipiuntur, scriptis haberi institutionem: in his verò, vasis vtiq; sacris, nihil penè est quod non per sacerdotum orationes & consecrationes consecretur, quorum cõsecrationes ab ipsis Ecclesiæ rudimen-

Sanctos imitari, nedum colere.

Esa.1.

Matt.23.

Lib.4.c.16
Imaginum & vasorum sacrorũ differentia.

tis ab Ecclesiarum præsidibus traditæ noscuntur,& in libris sacerdotalibus exaratæ habentur, in quibus horum consecrandorum per sacerdotes solemniter prisca celebratur traditio. Neque magis probat quod addit Epiphanius, nos sacra hæc vasa sic osculari amplectique, vt sanctificationem inde quandam nobis speremus. Non enim ad homines per vasa, sed ad vasa per homines diuini nominis inuocatione,& sacrorũ mysteriorum celebratione sanctificatio venit: neq; vasis imagines æquãda sunt, quoniã in vasis, nõ imaginibus Deo sacrificiũ offertur. Quod si à vasis, quæ vtiq; sanctificata sunt, hominibus sanctificatio minimè impertitur, multò minus ab imaginibus, vt quę nec sanctificare, nec sanctificari possunt. Iisdem porrò testibus, Iconomachi minus rectè senserunt de sacrosancta Eucharistia, aut certè minus apertè ac sufficienter, quòd eam ex eorum parte disputator Gregorius Neocęsareæ episcopus, typum, sine imaginem viuifici corporis domiuici vocet,& recordationem efficacissimam. Addit autem, Sicut secundum naturam Christi corpus (quòd à Deo esset) sanctum est, sic& positione imago eius sancta, vt quæ per quandam sanctificationẽ ipsa Dei gratia maneat. Hoc enim Dominus Christus tractauit, vt sicuti carnem assumptam propria secundum naturam sanctificatione ex sua vnitione deificauit, similiter panem etiam Eucharistiæ, veluti veram imaginem naturalis carnis spiritus sancti aggressione sanctificatum diuinum corpus esse voluit, eique sic placuit. Medius autem venit sacerdos, qui ex communi sanctum id facit. Et caro quidem Domini iuxta naturam animata & intelligibilis, per spiritum sanctum diuinitati iuncta est, Eodem modo & à Deo tradita imago carnis eius, panis scilicet diuinus impletus est spiritu sancto, cum poculo quoque sanguinis lateris illius viuificantis. Hæc igitur vera incarnatæ dispensationis Christi Dei nostri imago, quam nobis verus & viuidus naturæ creator, propria voce suis sacerdotibus & mystis tradidit. Hæc ibi. Ego quidem sub hoc lapide tantum dormire scorpium minus putarem, nisi Epiphanius huius antagonista totam hanc orationem tunc in Concilio abominatus fuisset, vt absurdam,

Act. 6. Tom. 3.

periculoſam,erroneam, vaniloquam,quod ſanctorũ,qui ſpiritusſancti tubæ fuerunt,Apoſtolorum nemo,aut glorioſorum patrum,incruentum hoc ſacrificium in memoriam paſſionis,totiúſque diſpenſationis Dominicæ factũ imaginem corporis illius dixerit,Non Euangeliſtæ, non Paulus,apud quos ait Dominus,ſumite,edite,bibite carnem meã corpus meum , ſanguinem meum, non imaginem corporis aut ſanguinis mei. Legas,ait,quouſque voles,nunquam inuenies neque Dominum,neque Apoſtolos,neque patres hoc quod à ſacerdote offertur , ſacrificium,imaginẽ dixiſſe,verùm ipſum corpus,& ipſum ſanguinem. Attamen hæc ante ſanctificationem ſine conſecrationem vocare corporis & ſanguinis Chriſti, ἀντίτυπα id eſt,ſimilis formæ exemplaria, quibuſdam patribus piè ſanè viſum eſt,poſt cõſecrationem autem,corpus & ſanguinem Dominicum,atque ita eſſe credũtur. At generoſi iſti,vt ſanctorum imagines earumque vſum obſcurarẽt, eam ſcilicet imaginem introduxerunt , quæ ſanè imago non eſt,ſed corpus & ſanguis. Sed vafritia confuſi ſophiſticè ſeipſos ſubuertunt,hãc ſacram oblationem poſitione fieri dicentes. Quòd dicere,apertæ inſaniæ eſt,& eiuſdem amentiæ imaginem aſſerere corpus & cruorem Domini:Rudè item & impium. Deinde mendacium dimittentes,veritatem quadantenus contingunt,confeſſi panẽ diuinum corpus fieri. At ſi panis imago corporis eſt, non poteſt ſanè diuinum corpus fieri. Huc ergo illucque ſe

Similitudo. iactantes, dogmata maximè firma ſerunt & aſſerunt. Vt enim oculus conturbatus minus rectè videt,ſic iſti praua rum ſententiarum cõfuſione mentẽ perturbant, & quod inſani homines,patiuntur,iam hoc, iam illud imaginantes:& nunc quidem ſanctum & notabile, ſacrificium noſtrum,imaginem ſacri corporis Chriſti, nũc autẽ ſacrum & diuinum corpus aſſerunt.Nec verò aliter,niſi quod cla

Lib. 4. cap. 14. rius,hunc Gregorium tractauit qui & vbi antè imperator Carolus,Eundem nimirum, ſiquidem de corporis & ſanguinis Dominici myſterio,quod quotidie in ſacramento à fidelibus ſumitur,dicere voluit, cùm dixit. Exultent & lætentur , & vt habet moderna verſio , libertate linguæ fruantur,non vt vetus,præſumãt,qui veram Chriſti ima-

ginem (syncera mente) facientes, diligentes, venerantes, ad salutem animæ & corporis offerant, &c. In hoc non mediocriter errauisse. Non enim imaginem aut aliquam præfigurationem Dominus, sed semetipsum Deo Patri pro nobis in sacrificium obtulit: & qui quondam sub vmbra legis in agni immolatione, aut rebus aliis imaginariè præfigurabatur offerendus, veraciter ea consummãs, quæ de se vatum oraculis prophetata sunt, Deo Patri victima salutaris oblatus est, nec nobis legis transeuntibus vmbris, imaginarium quoddam indiciũ, sed sui sanguinis & corporis contulit sacramentũ. Non enim corporis & sanguinis Dominici mysterium imago iam nunc dicendum est, sed veritas: non vmbra, sed corpus: non exẽplar futurorum, sed id quod exemplaribus præfigurabatur. Iam aspirauit dies, amotæ sunt vmbræ. Iam finis legis ad iustitiam omni credenti Christus aduenit, iam legem adimpleuit: iam qui sedebat in regione vmbræ mortis, lucem magnam vidit: iam velamen Moysi decidit, & velũ templi scissum, arcana nobis & ignata quæque ostendit: iam vetus Melchisedech, Christus videlicet rex iustus, rex pacis, non pecudum victimas, sed sui nobis corporis & sanguinis contulit sacramentum: nec ait, Hæc est imago corporis & sanguinis mei, sed, Hoc est corpus meum, quod, &c. Hic est sanguis meus, qui, &c. Cùm ergo corporis & sanguinis Christi mysterium, quod in veritate gestum esse constat, non in figura, vera Christi dici non possit imago, merito in hoc Gregorius reprehẽditur, Hæc princeps noster. In quibus duo hæc obiter obseruo, huius sacramenti & præ veteribus excellentiam, & formam siue Dominica verba eius consecratorio, inferre rerum veritatem atque præsentiam. Verum antequam porrò pergamus, aliquid de Antitypis, quatenus hoc vocabulum Eucharistiæ conuenit, hic dicendum. Citat id superior Epiphanius ex magnis illis fidei aduersus Arrianos propugnatoribus, Eustathio & Basilio. Quorum alter ad id, Edite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis, ait, Per panem & vinum, ἀντίτυπα membrorum corporalium Christi prædicat, Alter ex eodem fonte hauriens, vt omnes sacerdotii mystæ cognoscunt, in precatione diui-

Cant. 2. 4.
Rom. 10.
Matt. 5. 4.
Esa. 9.
2. Cor. 3.
Matt. 27.
Gene. 14.
Heb. 6. 7.
Antitypa
Prou. 9.

Anaphora. næ Anaphoræ(ita Græci Missæ partem vocant) sic alicubi legit, confidentes tuo sacro altari appropinquamus, & proponentes antitypa sancti corporis & sanguinis Christi tui ite precamur & inuocamus. Et quæ deinceps sequuntur, confirmant hæc ante sanctificationem vocari antitypa. Citauerat & hoc Damascenus, vt ex eo *Lib. 4. cap. 14.* videatur hic Epiphanius didicisse, ita, Et si quidam exemplaria corporis & sanguinis Domini, panem & vinum vocarũt, vt deifer Basilius, non tamen post consecrationem dixit, sed priusquã sanctificaretur oblatio, ita vocabant. Quanquam & futurorum dicuntur exemplaria, non quidẽ vt non existentia verè corpus & sanguis Christi: sed quoniam nunc quidem pro ipsa participamus Christi diuinitati, tunc autem intellectualiter per solam visionem. Porrò in Basilij Anaphora, eo vbi antè loco, noua ex Syrica lingua per Andream Masium versio, habet sic, Qui proposuimus typum corporis & sanguinis Christi tui, adoramus & supplices rogamus, veniat spiritus sanctus tuus super hæc dona, sanctificet ipsa, & efficiat panẽ hunc corpus gloriosum Domini, &c. Et calicem hũc sanguinẽ Domini Dei preciosum, &c. Noua latina ex græca Germani archiepiscopi Constantinopolitani rerũ Ecclesiasticarũ theoria reliquit vocẽ græcã antitypa. Vetus Basilii Missę, *Exemplar. 1. Clictou. ad eũ Damasceni locum.* & Marci Ephesini, cõfiguralia Bessariõ ex Gręco latinus, ex Niceno Romanus Cardinalis, præfiguratiua corporis & sanguinis Domini trãstulit. Et quidem si de vocabulis quoque latinis agitur, quãuis exẽplar plerũnque designet id præcipuũ, cuius aliqua est imago aut similitudo repræsentãs: quomodo cœlestia & spiritualia terrestriũ sensibiliũque exẽplaria & veritates dici solẽt, hoc certè sensu nõ iam elemẽta consecrata essent corporis & sanguinis Domini exẽplaria, sed è cõtrario corpus & sanguis Domini essent sacrorũ signorũ exẽplaria, id est, veritates ac res ipsæ per ea sic designatæ, vt & verè exhibitæ, oblatæ, receptæ. Tamen quia nõnunquam exẽplar figuram designat & imaginẽ aliquid excellentius aut perfectius repræsentantẽ, vt ibi, Qui exẽplari & vmbræ deseruiunt cœlestiũ, *Hebr. 8.* vbi Apostolus veteris instrumẽti ritũ eorum quæ lux depromit Euangelica, & quæ cœlestis habet ciuitas, vocat

exẽplaria. Et paulò pòst, Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit, exẽplaria uerorũ, sed in ipsum cœlũ, vbi sancta sanctorũ à Moyse fabricata vocat etiã exemplaria verorũ tabernaculorum in cœlestibus collocatorũ. Hoc igitur pacto & significato Damascenus, vel eius potius interpretes, & eũ secuti, panẽ & vinũ cõsecranda, antequã sanctificata sint, exẽpla dixerũt & figuras corporis & sanguinis Christi, post cõsecrationẽ non amplius sic dicẽda, sed ipsam rerũ veritatem, verum scilicet Christi corpus, verũque sanguinem. Annotat tamẽ & post benedictionẽ siue cõsecrationem dici posse futurorũ exemplaria, quia in futura vita perfectius & apertius Christi tũ diuinitati tũ humanitati participabimus, non iã eis sub specierum sacramentaliũ velamento cõmunicantes, sed facie ad faciẽ eas contẽplantes, proinde in huius mysterii sumptione futuræ gloriæ pignus nobis dari dicitur. Hæc Latinus Damasceni scholiastes. Verùm ij videntur timoratiores aliquãtò, & quod vel poëta, omnia tuta timuisse, vel propheta, timore vbi timor nõ erat, trepidasse. Nam Carolus *Psal.13.52.* quidem magnus, sacramentum hoc videtur non simpliciter aut absolutè negasse exemplar, figuram, imaginem, sed vt sacrificia vetera futurorum, corporis scilicet atque sanguinis Christi, quasi hic nõdũ venisset, aut quasi venerit licet, horum, quia sursum redierit, peræquè vt antequã incarnatus esset, absentiũ, Eucharistia exẽplar, imago, & figura tantùm esset. Qui error est modernorũ nouatorũ, tam rerum scilicet veritatem à figuris sacris absentãtium, quàm cœlos à terris. Quo sublato periculo nõ dubitauerunt aut reformidarunt Eucharistiam vocare, Græci quidẽ omnes μυστήρια, Dionysius, Clemens Alexandrinus, & Origenes σύμβολα τοῦ σώματος καὶ αἵματος, Basilius & Naziãzenus ἀντίτυπα. Latini autẽ omnes sacramẽtũ, ac proinde signũ sacrũ, quidam etiã exẽplum, similitudinẽ, imaginẽ, & figurã corporis & sanguinis Christi, sed rerũ vtriq; tam in his mysteriis præsentiũ, quàm signa sunt præsentia. Vt mirũ sit Epiphanium hũc tantũ videlicet signorũ ac imaginum πρόμαχον, id tanto serio, ac velut ex prouocatione negauisse. Negauisse autẽ, quæ cùm negari non possint,

Quintil. lib.3.cap. de refutatione.
Arolog. lib. & cap.7.
Homil.17. ad heb. 10.
De conſ. diſt.2. can. in Chriſto ſemel.lib.4. ſententiar. diſt.12. &
Exemplar. Exemplũ. Figura.
Ca.in Chriſto pater.ca. corpus Chriſti.
Can. vtrũ. ita Paſchaſius.
De ſacramẽtis.lib.4. cap 5.
Imago.
De officiis lib.1.cap. 48.
In Pſal.3.
Contra Adimãtũ. cap.12.
Signum cap.9.& 17
De inſcru-

certè aut defendenda ſunt,aut cauſa cedẽdum, vel quod deterius eſt,cadendum,vt hîc nos inſtituerunt rhetores. Nos autem,Deo propicio,cauſa hac nec cedemus,nec cademus,neque tamen negabimus, quæ tum hoc anteà libro & alibi agnouimus, atque probauimus, vt aperta & vtrinque confeſſa,& quo plus legimus,hoc etiã non quęrentes frequẽtius reperimus,Ait enim, vt vtrobique prææallegata non repetamus omnia,Chryſoſtomus, vel ex eius commentariis poſt ipſius obitum Conſtantinus preſbyter,Mutio Scholaſtico interprete,ait item Ambroſius, hoc quod per ſingulos dies offerimus ſacrificium,exemplar,ſiue vt legitur in canonibus Eccleſiaſticis,& ſententiis Theologicis(nihil autem hîc refert) exemplum illius in Chriſto (in cruce) ſemel oblati ad ſalutem ſempiternã potentis.En exemplar,en exemplum, ſi de his modò vocabulis diſputatur,ac non potius de rebus ipſis. Sequitur figuræ,ſed eodem vtique ſenſu,vocabulum.Ait Hilarius papa,neſcio quotus,ſit fides penes Gratianum citantem, & idem in Hilario librorum de Trinitate, autore, repetẽ tẽ,ſed in hoc poſteriore deſunt hæc,corpus Chriſti quod de altari ſumitur,figura eſt, dum panis & vinum videtur extra:veritas autem,dum corpus & ſanguis Chriſti in veritate interius creditur. Ait Auguſtinus, Chriſtus Iudam adhibuit ad conuiuium in quo corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis commendauit & tradidit. Et.Non dubitauit Dominus dicere.Hoc eſt corpus meum, cum ſignum daret corporis ſui, Et corpus & ſanguis Chriſti eſt veritas& figura.Veritas,dũ ſpiritus ſancti virtute ex panis & vini ſubſtantia efficitur:figura, id quod exterius ſentitur.Ait Ambroſius, Vis ſcire quia verbis cœleſtibus conſecratur(corpus indubiè Chriſti) accipe quæ ſunt verba, Dicit ſacerdos,fac nobis hanc oblationem aſcriptam,rationabilem,acceptabilẽ,Quod eſt figura corporis & ſanguinis Domini noſtri Ieſu Chriſti.Et Auguſtini de Iuda locum ſuum ad verbum fecerunt Eucherius & Angelonius,ad librum regum ſecundum. Quibus anterior S.Ephraim Syrus Diaconus Ediſſenus.Inſpice,ait,quomodo ſumens Dominus panem, benedixit ac frangit in figurã immaculati corporis ſui,calicẽque in figura precioſi ſanguinis

guinis sui benedicit,&c.vt vel hoc nomine immeritò ma *tabili natua*
lè audiat Tertullianus,quidem enim eandem quã eo po- *raF.D.c.4*
steriores recipiat sentẽtiã?Reliqua est vox tertia, imago. *Lib. 4. in*
Nec verò ab hac magis, quàm à duabus superioribus ab *marcionem.*
horret idem Ambrosius,ita scribens,illa nobis expetẽda,
in quibus perfectio est & veritas, hîc vmbra, hîc imago,
illic veritas.Vmbra in lege,imago in Euangelio, veritas
in cœlestibus. Antè agnus offerebatur & vitulus, nunc
Christus offertur,sed offertur quasi homo, quasi passio-
nẽ recipiens,& offert seipse quasi sacerdos, vt peccata no
stra dimittat, hîc in imagine,ibi in veritatẽ,vbi apud Pa- *1. Cor.13.*
trem pro nobis quasi aduocatus interuenit. Hic ergo in *2. Cor.5.*
imagine ambulamus & videmus,illic facie ad faciẽ, quia *Lib.7.*
perfectio omnis in veritate est.Hunc Ambrosii locum in *cap.11.*
Apologia pro virili excussimus,&, nisi fallor, illustraui- *Part.2.*
mus. Et comperimus pòst idem quod nos Dionysium *artic.4.*
Rickelium Cathusianum scripsisse in Epitome librorum *& 10.*
vtriusque testamenti. Vt vmbra quidem sit legis veteris,
nempe obscurior: imago verò nouæ, purior quippe ac
expressior:sine hac autẽ & illa veritas in cœlo perspicua.
Quo sensu dicebã Christianos medios inter veteros he-
bræos & beatos spiritus diuinis his rebus frui ac partici-
pare.Superiorem igitur Ambrosii ad Hebræos locũ Tho *Quest. 3.*
mas Aquinas coniungens cum Augustini ad simplicianũ *tom. 4.*
responsione,Quod solent scilicet imagines, earum qua- *part.4.Q.*
rum sunt imagines,rerum nominibus appellari. Respõ- *83. artic. 1.*
det huius sacramenti celebrationem conuenienter dici
Christi immolationem,quod sit imago quædam Christi
passionis, quæ vera est eius immolatio, repræsentatiua.
Qua etiam ratione & altare sit crucis repræsentatiuum,& *Altare.*
sacerdos Christi gerat imaginem,in cuius persona & vir-
tute consecrationis verba pronunciet. Et idem alibi Au- *Sacerdos.*
gustinus Dominus,ait,sacerdos noster secundum ordinẽ *Libro 83.*
Melchisedech,seipsum obtulit pro pectoris nostris holo *Questionũ.*
caustùm,& eius sacrificii similitudinem celebrandam in *Questione.*
suæ passionis memoriã cõmendauit.Et paulò pòst.Mun *61.*
dationem pectorum Dominus oblatione holocausti sui,
quod in veteri sacerdotio figurabatur,impleuit: & holo-
causti eius *Insagnem* ad memoriã passionis suæ in Eccle-

Q

sia celebrandã dedit, vt esset sacerdos in æternũ, non secundũ ordinem Aaron, sed secundũ ordinem Melchisedec. Cuius rei sacramentũ adhuc diligentius considerari potest. Sic veteres. Vt minus miremur, cũ alios tãtò pòst, tum Petrum Cluuiacensis in hæreticos sui temporis Eucharistiã negantus, eam quibus suprà, nominibus appellare, sed non sine expositione, signum hoc ait, à Christo

Lib.1.epist. 2.cap.4. propositũ est, quod ita signũ est, vt sit tamen idem quod signat. Et. Sacramentum mysteriũ, species & figura vocatur, quia intra hoc quod exterior forma nunciat, virtus diuina verũ corpus & sanguinem redemptoris occultat. Et sacramentum quidem corporale est, q. verũ corpus, & verus Christi sanguis est, hoc est, esca corporis, & potus Christi sanguinis. Et. Quantũ ad veritatem corporis & sanguinis Christi est idem quod signat, quam tamẽ maximè signat. Sed omnem si quis adhuc de his vocabulis supererat, scrupulum nobis exemit doctissimus ille græcolatinus Bessario, Quo enim libello disputat cõtra Græcos olim suos, Eucharistiam verbo Domini, nõ ministri prece cõsecrari ac cõfici, ad Damasceni, aliorũque quibus Græci aduersum latinos abutũtur, autoritas, disertè respõdet, sacramenta etiã postquam cõsecrata sunt (nã antè nec sacramẽta quidẽ sunt) figurã esse, & ideo etiam præfiguratiua veri corporis & sanguinis Christi dici posse. Sẽsibilis enim panis & vini etiã post cõsecrationem species, figuræ quædẽ & præfiguratiua vt sunt, ita etiã dici possunt, tũ cõtenti sub eis veri Domini corporis & sanguinis, tũ mystici etiã corporis, & Ecclesiasticæ vnitatis: ipsum quoque verũ corpus mystici corporis symbolũ ac signũ esse. Nã

Signum. Mysteriũ. Species. Figura.

Eccl. Hier. cap.3. & Dionysius sacramentũ hoc etiã post cõsecrationẽ, sacramẽtalem illam cœnã sacramẽtorũ & Dominici corporis ac sanguinis in ea cõsecrationẽ, traditionẽ, distributionẽ, hæc inquã, sacra diuinissima numera Dionysius nõ semel vocat symbola, cur nõ etiã figuras conuenientissimè vocet? Atqui neque Damascenus præfiguratiui vocabulũ corporis sanguinique Christi cõuenire negat, vt antè audiuimus, sed futurorũ, vt Gregorius apertiùs confirmat, quia nũc verè quidẽ hæc, sed sub speciebus & figura panis & vini participamus, tunc autẽ Christũ talem qualis & sicut verè est, clarissima & manifestissima visione videbi-

mus & contẽplabimur. Nõ ergo, ait, video quid tandẽ formidãs Damascenus præfiguratiui aut exẽplaris vocabulũ renuerit, ideóque ita exponere conatus sit, cùm possibile sit tã ex ipsiusmet, quàm cæterorũ doctorũ sententia, verum Christi corpus & sanguinẽ, figuram sine præfiguratiua nominare: sed debito modo, ac sensu prædicto, & sępe dicendo. Mirum igitur hoc Damascenũ dixisse, sed homo nimirũ fuit, mirè licet sanctus, qui tamẽ pro imbecillitate humani ingenii potuerit aliquid non rectè sensisse. Nos verò nõ ex iis aut talibus, eũ vel alios, sed ex iis quæ palã ac vnanimiter tradiderũt, discernere ac iudicare debem'. Fortasse autẽ, nec impossibile est, Basilii verba, quibus hæc numera nominauit antitypa, locũ ante verba cõsecratoria, Damasceni tẽpore in Missa habuerũt, vt sic ea exponeret, nũc nescio quomodo sunt trãsposita, Qualia lõgo tẽporũ interuallo multa occiderũt, &c. Cauẽdũ autẽ præmonuerat Bessario, quod & Catholice, quisquis es, vt
Vnũ illud tibi note Deo, preque omnibus vnũ (cũ poëta dicã,
Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo. *Æneid.*
Hic enim pręcipuus sacramẽtariæ cõtrouersiæ cardo est. Cauendũ, inquã, ne quis Eucharistiæ sacramẽtum figurã dici audiẽs, dicere propterea vel omnino suspicari ausit, non esse verũ Christi corpus. Absit à mẽtibus fideliũ tãta blasphemia. Hoc enim modo preciosa Domini mors & gloriosa resurrectio, cùm nostræ tũ mortis tũ resurrectionis primariis Apostolis exẽplũ dicãtur & figura, veræ nõ fuissent, quod & antè argumẽtum tractauimus. Sic igitur Eucharistiæ sacramentũ figura est & veritas, vt nihil inde *Rom. 6.*
absurdi sequatur. Nã & sacramenti nomen alicuius alte- *1. Pet. 2.*
rius signum & figuram significat, siquidem sacramentum tectum mysteriis esse decet, ac secretũ, & aliud extrinsecus præse ferre, aliud, quod intelligatur intrinsecus habere. Neminem ergo conturbet figuræ nomen. Nec quod idem Damascenus sic ait, Panis & vinum non est nisi figura corporis & sanguinis Christi Absit, sed ipsum Domini corpus deificatum, ipso dicente, hoc est, corpus meum, hic est sanguis meus, Non, hoc est figura corporis & sanguinis mei. Primò enim panis & vini nomine, non visibilem eorum speciem, sed ea in corpus &

ſanguinem ſubſtantialiter tranſmutata intelligit. Deinde figuram hoc eadem loco, non vmbram illam, quæ nihil aliud quàm figura eſt ſimpliciter aliud ſignificans, nullam omnino aliam faciendi vim & poteſtatem habens. Sic legis veteris ſacramenta figuræ fuerunt, ſacrorumque tantùm ſignificatiua, non effectiua, non ipſa quæ ſignificabant, ſacra erant. Noua autem non ſignificatiua ſolùm & figuræ ſalutis ſunt, verum etiam ſalutifera, ſeu ſalutis effectiua, ipſáque ſacra, & ſacræ ſacrarum rerum figuræ, hoc enim intereſt inter ea, quod illa duntaxat ſignificabant, hæc etiam efficiunt & præbent. Sic Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus figuram hoc loco accipiunt, quæ ſcilicet quoad panis viuique ſpecies ſenſibiles, ſiue exterioribus ſenſibus ſubiacentes, aliud & aliud ſignificent, Chriſti videlicet corpus verum & myſticum, & tamen veritas ſit ac credatur. Vt vbi Damaſcenus veteres ſecutus doctores Chriſti corpus & ſanguinem figuratiua futurorum dixit, figuram vtique ſiue diſcrimine dicere potuerit. Hæc & multò plura Beſſarion. Cuius diſtinctio mihi quædam quaſi clauis huius cauſæ ſacramentariæ viſa eſt, vt vbi patres Euchariſtiam figuram aiant, effectiuã eam quoque aiant eſſe, nedum ſignificatiuam: vbi verò negẽt, ſignificatiuam veritatis duntaxat eſſe negent. Quod etiam noſtri ſecuti ſunt Catholici, rerum hîc præſentium maximi quique promachi, agnoſcentes hæc etiam iam conuerſa nihil prohibere exemplaria verè dici, tum corporis exanguis, quod in cruce pependit, pariter & ſanguinis in eadem fuſi, tum Chriſtianorum colligationis ad inuicem, vt membrorum ſub vno capite, tum beatitudinis futuræ, quando omni prorſus ſublato velamine res ipſas contemplabimur. Nec ſpecies modò has, ſed & ipſum ibi Chriſti corpus ſui ipſius exemplar & figuram eſſe, non ſimpliciter & abſolutè conſideratum, ſic enim idẽ exemplar eſſet & exemplatum, figura & figuratum, ſed quod quà ſub ſpecie panis ſeorſum à vini ſpecie referat ac repræſentet idipſum exangue in cruce in vera carne pependiſſe. Et cum Ambroſio tria diſtingunt tempora, legis, gratiæ, gloriæ: ſub primo meras vmbras, ſub ſecundo nõ ſolas vmbras, ſed res volatas, & ſuo quodam mo-

Sacramentorum veterum & nouorum differentia.

Ioan. Roffenſis in Ioan. Oecolampad. Proem. lib. 2. Q. cap. 16. b. 18. d. 19. a. 25. c.

Proem. lib. 4. h.

do imagines,ſub tertio res abſque volo,I. nudas ipſas veritates. Nec lectorem moueri debere, quòd Ambroſius dixerit in cœlo veritatem,hîc imaginem: Nam ibi,ait,facie ad faciem veritatem videbimus,hîc velatā, ac proinde ſub imagine habemus. Hæc ego pluribus & ſæpius, quòd viderem hac in cauſa quoſdam ad hæc vocabula Catholicos quidem timoratiores trepidare, & ceu inſolentia,quaſi ſcopulos naufragiis infanes euitare: nouatores autem nimio iactantiores ad eadem toties obuia triũphare Cùm è contrario patres eadem ferè non vſurpent, quin eodem loci,aut alibi ſæpe rerum de quibus hîc agitur, in his myſteriis veritatem & præſentiam ſtudio aſſerant & ſeriò, vt Ambroſius quo de ſacramentis opere inſcripto,tam apertè ſacramentariis aduerſatur, vt cùm ſoluere nequeant,quo eum,vt alibi:more negent, ab his tamen ibi vocabulis minimè abhorret. Et cum eo Chryſoſtomus,quantus,Deus bona,Euchariſtiæ aſſertor & adorator,vbi exemplar appellat, addit, Vna eſt hæc hoſtia,non multæ: ne nũnc quidem alium agnum, cras alium,ſed ſemper vnum eundem ipſum offerimus. Alioqui hac ratione quia in multis locis offertur,multi Chriſti ſunt?Nequaquam,ſed vnus vbique eſt Chriſtus (id eſt vtrobique,ne hinc Vbiquiſtæ ſuum nouum commẽtum fulciãt,nam ſeipſe nullo medio ſic exponit)& hîc(in altari) plenus exiſtens,& illic (quondam in cruce)plenus (id eſt,& à Deus & quà homo)vnum corpus. Sicut enim qui vbique offertur,vnum corpus eſt, non multa corpora,ita vnum etiam ſacrificium,non aliud ſicut & idẽ pontifex,qui hoſtiam mundantem nos(tũc)obtulit, ipſam & nunc offerimus, quæ tunc oblata, conſumi non poteſt. Quod autẽ facimus,in eius fit commemorationẽ, quod factum eſt,idipſum ſemper facimus, magis autẽ eius recordationem operamur. Hæc illi. Apud quos audis,ſit licet Chriſti in altari ſacrificium ſacrificii in cruce exẽplar, vtrobique tamen non eundem tantùm Chriſtum & quidem plenum,id eſt Deum hominem, ſed vnum etiam idemque corpus exiſtere ac offerri: vt collectio admodũ præpoſtera ſit,ſacrũ quod in altari facimus hoſtiæ quæ in cruce immolabatur,exemplar eſt, ergo corpus hoc illius

Lib.1.cap.13.32.lib.5.cap.21.

Vbiquiſtæ. Chriſtus idem in altari, qui olim in cruce.

Lib.2.cap.19.a

exẽplar eſt. Aliud enim eſt ſacrificiũ ſeu ſacrificatio, aliud ipſum ſacrificatũ corpus: ſiue, aliud eſt oblatio, & aliud res oblata. Et nos tamẽ conceſſimus, & iuxta intellectũ ſanum adhuc concedimus, corpus ipſum ſui exemplar eſſe, aliter atque aliter conſideratum. Sed inualida rurſum peræquè conſecutio, ſacrificium hoc, corpus hoc exẽplar

Cap.16. eſt, ſimilitudo eſt, imago eſt, figura eſt, recordatio eſt, &c. Ergo præterea nihil, vel nihil aliud quàm hæc, ac non etiam res ipſa, corpus ipſum dico. Nam immolatio quæ fit manibus ſacerdotis, vocatur Chriſti paſſio, mors, crucifixio, non rei veritate, ſed ſignificante myſterio. Alioquin oporteret eum frequenter, Paſſio enim eſt Domi-

Magiſter lib. 4. diſt. 10. c. ni, ſacrificium quod offerimus, ait ſanctus martyr Cyprianus. Corpus autem ipſum idem vtrobique oblatum, modo illic quidem cruento, hic autem incruento. Exem-

De conſ. Diſt. 2. ca. hoc eſt. plar eſt, &c. Ergo nihil quàm exemplar, &c. Abſit à nobis hæc dialectica, iuxta hanc enim (vt omittam argumẽtum de Chriſti morte ac reſurrectione, vtraque noſtræ figura,

Heb. 9. Lib. 2. Epiſt. 3. Rom. 6. 1. Pet. 2. Heb. 1. Col. 1. Phil. 2. & re tamen vera) Chriſtus ipſe, cùm ſit iuxta Paulum figura ſubſtantiæ Patris, patri non fuerit conſubſtantialis: cùm ſit imago Dei inuiſibilis & incõſpicui, Deus non erit: cùm ſit in ſimilitudinem hominem factus, & habitu ſeu figura inuentus vt homo, homo quoque minimè fuerit, & ſic nec Chriſtus. Abſint ratiocinationes tam blaſphemæ. Sed ſicut Chriſtus ſic eſt Dei imago, vt Deus verus: ſic figura patris, vt plenam patris habeat ſubſtãtiam: ſic hominibus ſimilis, vt homo etiam verus ſit. Ita corpus eius in altari, ſuimet quondã in cruce ſic exẽplar eſt,

Lib. de diuinis officiis citatur. a D. Garetio & D. Demochare vt eadem ſit res, & tunc illic, & nũc hic plena exiſtens & vna. Sed hanc litẽ non malè diremiſſe videtur Anſelmus inter Antiberengarianos hoc eſt tũc catholicos, non vltimus Chriſti, ait, benedictione panis fit corpus eius, non

Significatiuè. Subſtantiuè. ſignificatiuè tantùm, ſed etiã ſubſtantiuè. Neque enim ab hoc ſacramẽto figurã omnino excludimus, neque eã ſolã admittimus, veritas eſt, quia corpus chriſti eſt, *figura* eſt, quia immolatur quod incorruptibile habetur. Si hoc corpus Chriſti corpus ſignificatiuè tantum, non etiam ſubſtantiuè fieret, hoc figura tantùm, non veritas corporis Domini exiſteret. Nihil contrà ad figuram quod ſequitur. Quod pro vobis tradetur, &c. Hæc ille.

Redeo tandem ad Iconomachos, qui siquidem Eucharistiam Christi duntaxat imaginem esse aut figurã agnouerunt, ac proinde nec adorauerunt, sint sanè inter maiores sacramentariorum: sin cum typo & imagine veritatem diuinúmque Christi corpus & sanguinem crediderunt, quod Gregorius eorum promachus sensisse videri possit, vt qui eam se suósq; verã demùm Christi imaginẽ syncera mente sine animo benigno facere, desiderare, diligere, venerari, & ad animi corporísq; salutẽ offerre in ea Synodo professus est, deteriores sunt Iconoclastis hodie nouatores. Illud certè vtrisque cõmune, vt Diuorum imagines, ita Dei templa, altaria vasa, ministros, & quicquid est ministerij Eucharistici, sursum deorsum turbare. Quales qui tunc Iconoclasiæ fuere correpti Græcorũ Imperatores, Constantinus IIII. monasteria, sacrásque virorũ & virginũ domos partim militibus in habitaculũ dedit, id est, profanauit, partim à fundamẽtis diruit, vasa sacra, pecora, & quicquid eorũ patrimonij erat, vendidit, libros etiam cõbussit, monachos sic persecutus, vt ne vnũ quidem in tota sua ditiõne relinqueret. Tum etiam Cosmas Epiphaniæ in Apamia Syriç episcopus, accusatus super diminutione sacrorũ vasorum, cùm ea minimè restituere posset, discessit ab Orthodoxia, & desciuit ad Iconomachiam, ea pòst de causa cõmuni coëpiscorũ sententia, in sua cuiusq; ciuitate anathemate percussus. Melior nihilo Nicephorus Imp. principes militares iussit Episcopis & inferioris ordinis clericis more seruorum abuti. In episcopia & monasteria & ea quæ horum erant, adire ac inuadere, eos contrà qui à seculo diuinis contulerãt obsequiis aurea vasa vel argentea, vituperans, & Ecclesiarũ sacrata quæq; pro cõmunib' haberi dignũ dogmatisans, instar Iudę tale quid super Dominico decernẽtis vnguẽto. Hæc quisquis fuit Annalium Constantinopolitanorũ ad Romanam Eutropii & Pauli diaconi historiam adiectorum rhapsodos. Addit Zonaras Michaëlẽ Theophili filium Theodora matre imaginũ licet restitutrice natũ, principẽ cætera nihili, eum maximè ob causam inuisum fuisse, quòd adolescẽtes quidã nefarij eius alumni, pontificum sibi habitum sumentes, incruentam se victimam

Impp. Iconomachi ijdẽ Monachomachi.

Paul. diacon. lib. 22. & 24. rer. Rom.

Cedrenus pag. 395.

Iudas.

Missam fingentes & irridentes.

immolare ſimularent, principe præſente ludum minimè ludicrum,ſed horrendũ potius ludẽtis,& aceto ac ſinapi in vaſis aureis & gemmatis temperato, eam ſodalibus & colluſoribus potionem impertiebant. Quę qualiáq; quia diutius recẽſere non ſuperfluũ fortè minus quàm permo leſtũ fuerit. Hîc ergo Iconomachiæ,quatenus cũ pugna Euchariſtica commune aliquid habuit,finis tandem ſit.

Burgandica. *Cap. XIII.*

NIſi quod huius Michaëlis III. Imperiũ hiſtoriæ me admonuit ab hac cauſa fortè nõ omnino alienæ. Nam qui ad eum ſcripſit Nicolaus I.Rom.pont.ſcripſit & ad Frontarium Burdegaleñ. epiſcopũ ſuper latronem nefando,nomine Burgando,ſed Apoſtolicam conſulentem. Vir is nepharius epiſcopo in quadam Eccleſiæ ſuæ villa cum clero & populo manente ac docente, diabolica rabie commotus,Gentilium more per abraptu itinera & compita inſidiant, collectis malitiæ ſuæ ſequacibus in Gallia noſtra prædabatur, ſacra tum altaria, tum Dominici corporis & ſanguinis vaſa, quaſi vilia & ad communem vſum apta auſu dæmoniaco rapere præſumens. Hunc cum ſuis complicibus, ſi quando ad pœnitentiam diuina tacti gratia reuerterent. Reſpondit Nicolaus, vno anno extra Dei Eccleſiam,cuius ſanctiſſima vaſa extra ritum fidei Chriſtianæ abſtulerat,abſtinendum, altero extra fores Eccleſiæ ſine communione mãſuium, tertio in Eccleſia inter audientes ſine oblatione ſtaturũ, à carnibus & vino abſtinentem, ab iis denique ad ſeptimum vſque annum tribus in hebdomada diebus abſterturum:anno tamen quarto, ſi modo fructuoſus fuiſſet triennalis pœnitentię labor,communioni fidelium reſtitutus, & ſacrilega hæc nunquam ſe facturum pollicitus, Chriſti corpus & ſanguinẽ ſuſciperet. Hæc tum fuit prædonibus ſacra & diuino cultui dedicata, quaſi prophana contrectantibus & diripientibus indicta pœnitẽtia. Burgandos enim hos latrones fuiſſe lego, hæreticos non lego. Sed nimirum quales ſuperioribus bellis ciuilibus v-

Tom.2.Cõcilior. inter huius reſcripta. Titulo 17. De pœnitentiis. ex Gratiano 12.q.2.ca. De viro.

Sacrilegorũ pœnitentia.

trinque paſſæ ſunt Eccleſiæ, non tantum quos Hugones vocant, ſed & qui Papones ab his viciſſim vocãtur, vtrique non iam milites legitimi, ſed latrones veriſſimi.

Armenica, & Meſſalianica. *Cap. XIIII.*

ARmeni circiter aut etiam ante Iconomachos, ſchiſma fecerunt. Sed qui hæreſim hanc ſacramentariam eis impegerit, præter Guidonem Carmelitam tãto pòſt, habeo neminem. Facit autem is eorum errorem XXII. cum primis illis Capernaitis apoſtatis communem, Chriſtum, Chriſtique in hoc ſacramento corpus non eſſe panem viuum, ſed figuram meram, merumque ſine vita panem, adeóque contra Paulum hîc non diudicare corpus Dominicum, vt etiam contra ſuũ ipſorum canonem, ſimilitudinem tantùm eius corporis agnoſcant in Euchariſtia, non etiam veritatẽ. Vt nec verè quidem dicere poſſint quod in miſſa ſua legũt, ſcilicet quòd per verba fiat eis aut efficiatur verũ Chriſti corpus & verus ſanguis, ſecũdum quod exponunt, vt ſic vera vtriuſq; ſimilitudo, & tantùm quidem ſimilitudo, non verò etiã veritas. Sic igitur ſua legebãt, vt non intelligerẽt, & Domini corpus & ſanguinem hîc in ſigno tantùm & figura ſiue ſimilitudine, non etiam verè ac realiter ſub panis & vini ſpeciebus crederent, & ſic, vt hos reprehendẽs Damaſcenus dicit, vera ſacramenta perderent. Hæc ille. Ex poſtremis apud quem Damaſceni verbis, neſcio an hodierni Cinglianos & Caluinianos ſacramẽtiperdas, Germanico vocabulo Sacramentſkhen contumelioſè vocẽt, vt eſt in Antidoto Valerandi Pollani aduerſus Ioachimi Vveſtphali conſilium, ann. 1557. Verùm nec Ioãnes Damaſcenus, nec Sententiarum Magiſter, cuius hos Guido, Armenos, hæreſis facit reos, ſed neq; Ricardi Armaceni ad Armenorum quæſtiones ſumma, tot capitibus ſuper hoc ſacramento, quibus de forma verborũ ſacramentalium, & aliquot aliis controuerſiis aduerſus eos diſputat, ne Thomas quidẽ Aquinas, peculiari alioquin opere cõtra eos nominatim inſcripto. Proinde quãdo Catholica

Ioan. 6.
1. Cor. 11.
Sacramẽti-perdæ.
Lib. 8. cap. 1. & fine ad 12.
Opuſcul. 6.

veritas noſtris non indiget mẽdaciis, vt eſt alicubi apud B.Bernardum: multò autem minus calumniis, hîc miſſos ſibi facimus Armenios, plus alioqui ſatis grauatos, aut etiam aliàs errantes: Si modò qui hunc erroré alium neminem eis tribuiſſe reperit Alphonſus de Caſtro, eodem teſte certò cõperit eos cum Meſſalianis ſenſiſſe hunc ſacratiſſimum cibum, nec prodeſſe quicquam, nec lædere, aut certè ſoli corporis ſaluti proficere. Et hũc enim Guido impingit eis errorem XXIII. Sacramentum hoc quãuis dignè ſuſceptum, valere tantùm contra infirmitates corporales, fulgura, & tempeſtates, non verò etiam operari in ſuſcipiẽte, remiſſionem peccatorum, non gratiam, neque gratiæ augmentum.

Lib. 6. aduerſus hæreſes. de Euchariſtia errore 4. & 8. Meſſaliani.

Meſſalianica. *Cap. XV.*

Epiphan. contra hæreſim 80. Auguſt. de hæreſib. cap. 57. Theodorit. li. 4. ca. 11. Tripart. li. 7. cap. 11. Damaſce. in catalogo. Nicephor. lib. 11. cap. 14. Ioan. 6.

MIrum verò errorem hũc in Meſſalianis nec Epiphanium nec Auguſtinum animaduertiſſe, ne hunc quidem illos nominaſſe, cùm hiſtoria Eccleſiaſtica huius ſectæ principes ſub Valentiniano & Valente Impp. ſcribat ab Eccleſiaſtica cõmunione palam ſeſe non ſeparauiſſe, dicentes, diuinũ illum cibum de quo Dominus ait, Qui manducat carnem meã, & bibit ſanguinem meũ, viuit in æternum, nec prodeſſe cuiquã, nec obeſſe. Verùm morbũ hunc animo celantes, redargutos impudenter negauiſſe. Deprehenſos autem & cõuictos venenum ſuum vicinis aſpergere, ab Epiſcopis Catholicis vt lupos ab ouilibus ſegregatos, monaſteriis eorum, in quæ labes hæc præſertim ſerpſerat, incẽſis, quaſi latronum, vt erant, ſpeluncis. Quorum tamen cõtagio ſic aliunde abacta, vt hæreſeωn more, aliò atq; aliò progreſſa ſit. Vt ad Armenos redeã, ſiue Euchariſtiæ ij ſubſtantiam, quod ait Guido, ſiue efficaciam tantùm cum Meſſalianis oppugnarint, multùm abfuerunt vt adorarent. Eos ergo ſuperiore ſeculo ad finem Synodi Florentinæ, ſic docebat Eugenius IIII. huius ſacramenti effectus, quem in anima dignè ſumentis operatur, eſt hominis ad Chriſtum adunatio. Et quoniã per gratiam homo Chriſto incorporatus, eiúſque mem-

Tom. 3. Cõcil. corum. Euchariſtiæ effect.*

bris vnitur: consequens est, vt per hoc sacramẽtum indignè sumentibus gratia augeatur, omnémque effectum, quem cibus potúsque materialis quoad vitam agũt corporalem, sustentando, augendo, reparando, delectando, Eucharistia quoad vitam operetur spiritalem, vt in qua pergratam Saluatoris nostri memoriam recensentes, à malo retrahamur, confortemur in bono, & ad gratiarum virtutúmque proficiamus incrementum, reali nimirum Saluatoris nobiscum in propria carnis & sanguinis substantia, sub alia licet forma & specie, præsẽtia.

Vrban.4. in Clement. S. Dominũ. De Reliquiis & veneratione SS.

Saracenica, & Mahumetica.

CAP. XVI.

AT Verò propius verum est quod superiore opusculo contra Græcos, Armenos, & Sarracenos, communiter inscripto, Aquinas tale nihil prioribus imponẽs, posterioribus ad Cãtorem Antiochenum sic respõdet, Hæc sunt, quæ, vt tu asseris, ab infidelibus impugnantur atque irridentur. Saraceni enim, vt dicis, cùm alia multa irrident, tum etiam illud improperant Christianis, quòd in altari Deum suum comedũt: quódq; Christi corpus, si esset ita magnũ sicut mons, iamiam esse consumptũ deberet. Hæc ille. Audis, Catholice, superiora Berengarij conuitia, vt nihil referat vtri. Hæc ab vtris didicerint. Sed quàm vanè infideles hoc sacramentum irrideant, quibus & etiam parum in Christiana religione instructus perfacile posset attendere. Non enim dicimus Christi corpus in partes dilacerari, & sic diuisum à fidelibus sub sacramẽto sumi, vt oporteat illud quandoque deficere, etiam si montis, vt dicunt, haberet magnitudinem, sed per panis in ipsum conuersionem, ipsum in sacramento esse, & à fidelibus manducari. Ex quo ergo non diuiditur, sed aliquid in ipsum conuertitur, nulla necessitas est, vt per fidelium manducationem, quantitati eius aliquid subtrahatur: Sic autem diuina nobis proponi, vt ad nos sub rerum visibilium tegumẽto deueniãt. Christi ergo corpus & sanguis, vt spiritalis & diuina (prout est) haberetur refectio, non

Opuscul.6. cap.1. & 8.

Saraceni irrident Christianos Domini comedentes.

Corpus Domini in vsu nõ lacerari, cõsumi, &c.

quaſi communis cibus & potus, ſub ſpecie panis & vini ſumitur, ne ſit horribile carnem humanam & ſanguinem (ſub propria vtique ſpecie) ſumere, comedere, ac bibere. Cùm autem hæc tum conuerſio ſine immutatione, quæ ſenſui modò appareat (nam nihil ſecundum ſenſum immutatur) tum ſumptio ſine conſumptione, fiat per Dei omnipotentiam. Si quis hanc infidelium non confitetur, cõtrà talem hîc minimè diſputamus, ſed contra Saracenos & alios qui Deum omnipotentem confitentur. Hæc Aquinas. Et verò in Saracenis id conſtat, quod hodieque videmus & experimur, ſectarios ſectarum autoribus, & hæreticos hæreſiarchis deteriores eſſe, iuxta, imò ſupra prouerbium, malorum coruorum oua, non iam æquè mala, ſed multo peiora.

Mahumetica, *Cap. XVII.*

Mahumetus Euchariſtiã ceueritus.

MVltò enim reuerentius Euchariſtiam tractauit Mahumetes, quantuſlibet tamen impoſtor, & Antichriſti præcurſor, adeoque Antichriſtus, quàm non hi modò Mahumetiſtæ Saraceni, ſed & quotquot hactenus recenſuimus, ac etiamnum recenſuri ſumus, qui eius aut ſubſtantiæ, aut efficaciæ, aut adorationi, aut ſimul his omnibus, vt hæc omnia iuncta ſunt, aduerſati ſunt, aut hodieque aduerſantur. Nam nec eam aboleuit omnino, ſed in Deum de cœlis autorem retulit. Etſi enim negaret in ea eſſe mortis Domini recordationem, vt quem is mortuum eſſe negauerit, tantam tamen in ea eſſe vim ſcriptum reliquit, vt confirmentur in fide ac bonis operibus, quotquot de ea guſtant: & contrà, ſine remedio damnatos eſſe, qui poſtquam de ea comederunt, impij facti ſunt. Locus extat in hora Elmeideh, id eſt ca. menſæ. in Medina ſcripto, ita, Dixerunt Apoſtoli, O Ieſu fili Mariæ, nunquid obediemus Domino, qui miſit ad te de cœlo menſam, ſiue cœnam? Dixit, Timete Deum, ſi vos eſtis fideles. Dixerunt, Videtur nobis quòd ſi comedamus ex ea, confirmabuntur corda noſtra, & ſciemus quòd iam erimus confirmati, certi & pro ea teſtis

Gabr. Prateol. In catalogo ſectarium li. 11.

Gul. Poſtel. de orbis concordia li. 2.

ſeu martyres. Dixit Ieſus Mariæ filius, Deus Dominus noſter, Mitte nobis cœnam ſeu menſam de cœlo, quæ ſit nobis & poſteris noſtris firmamentum, & in miraculum abs te, & dita nos, quoniam tu es diuitum optimus. Ecce ego mitto eam ad vos, & qui ex vobis impius poſt illam fuerit, vlciſcar eum, vt vnicum & inauditum omnibus ſeculis & gentibus ſupplicium. Hæc Mahumetes de Cœna, ſiue menſa Dominica, quam ideo ait à Deo impetratam, vt Chriſto, iuxta eum non Deo, eam adimat, cùm in ea reueta ſit ipſum Chriſti corpus diuinitatis & humanitatis compos, quod ideò non poterat negare diuinum, nam miracula præſentiæ diuinitatis in eo mortis Domini ſacramento crebra viſa (addo etiam inuiſa ſeu inuiſibilia) priſci etiam doctores agnouerunt. Sic nouus loci huius interpres, penes quem ſit fides, vt linguarum peregrinarum valde peritum, & regium earum olim profeſſionem. Alioqui nihil tale in Azoara 4. aut 5. adeoque Alcorano toto iuxta veterem ante annos plus 400. verſionem, opera Petri Venerabilis abbatis Cluniacenſis, occurrit. Nihilo plus ſuper hoc ſacramento apud Ricoldum, De turre cremata, Cuſanum, Rickelium, aut alios, quos equidem viderim, Alcoranum impugnantes.

Miracula Euchariſtica.

Scotica. *Cap. XVIII.*

SEd hoc omiſſo, eiuſque diſcipulis præceptore peioribus Saracenis, redeo ad noſtrates, imò iam non noſtros, ſed ex quondam noſtris factos alienos, quique facti tales & inueterati, Deum, vel deos potius ſeculi alienos, in matrem olim ſuam inſurrexerunt, eius filiorum labores diripuerunt, & reliquerunt alienis ſuas non iam diuitias, ſed ſectas, & quiſquilias. Libera nos Domine, de manu filiorum alienorum eiuſmodi. Talem non ita nuper, hoc eſt, ſuum facere conabantur, qui in fac cauſa ſchiſma fecerunt, Ioannem Scotum, non illum qui Diues vocatur, titulo doctoris ſubtilis, ſed multò anteriorem, hominem græcè non mediocriter doctum, cuius olim haberetur de

1. Ioan. 2.
Pſal. 17. 48 53. 108. 143
Oecolăp. li. 3. Epiſto. in dialogo. Vadian. lib. 3. Aphoriſmo. Ioann. Scoli piures.

Eucharistia liber, quo palam cùm ex Dionysio, tum ex Augustino, quid super ea sentiret, docebat, auditor Bedæ, tempore Caroli Magni, apud quem fuisse in precio scribit Tritemius, Albini collegam, monachum Benedictiuũ, de Britannia profectum in Galliam, virum in scripturis doctissimum, & plurium opusculorum autorem, sed cuius nihil tale ad eius venerit notitiam. Eum Criniti honesta disciplina paulò posteriorem facit, sub Francorum nempe Rege Carolo Caluo Magni nepote, cuius is mandato, vel magis rogatu, Dionysij Areopagitæ libros latinitate donauit, cui etiam primæuam huius sacratissimi patris translationem, nonnullis Scoto Sententiario eam falsò ascribentibus, Ioannes Cono Norimentanus acceptam ferendam epistola quadam scripsit ante schisma hoc natum, anno videlicet 1512. addens eum Athenis grecè didicisse de re autem sacramentaria horum nemo ne gry quidem, imò prior eum facit notum fere omnibus egregia eruditione, clarissimoque ingenio, qui græcas literas temporibus illis magna ex parte amissas calluerit, omnem denique Christianæ theologiæ disciplinam maximo studio coluerit. Renarrat Gaguinus, ex quo & Annalibus Gallicis ferunt hunc in Britanniam reuersum, à discipulis quos erudiret, exemplo D. Cassiani, coniuratis, confessum graphiis, & sæuissimè interemptum, Idem refert de gestis Scotorum vernaculus eorum historicus, Ioannes Maior, Parisiensis Theologus. Cuius sepulcrum in Malmesberensi monasterio ad magni altaris sinistrum latus situm, hoc ait epitaphio notari,

Lib.24.ca. 11. Ex Platina in Irene.4 & Ioan.9.

Coloniæ 1537. cũ operib. Grego. Nyssen.

Lib.5. & Ioninus in elogiis doctorũ.

Lib.3.c.2. & li.2.c.13.

Clauditur hoc tumulo sanctus, sapiensque Ioannes,
Qui ditatus erat, iam viuens dogmate miro.

Quem idem non ortis in Anglia vellis, vt Gaguinus causatur, sed Carolo Magno ad Achaium Scotorum regem pro eruditis viris mittente, in Franciam cum aliis missum, scientiam vænalem proclamasse scribit. Certè inter professores illos vnum Gaguinus Ioannem nominat, nescio an sui pòst oblitus, an verò plures eius tum cognomines fuerint. Sed cùm veterum, quod equidem legerim, aut etiam recentiorum, tot sint licet hæretico-

rum catalogi & nomenclatores, hoc cum nemo nomine condemnauerit, nec ego illum condemnauero, vnum præsertim ex primis Lutetianæ nostræ academiæ fundatoribus, Quærat testem sibi & autorem Oecolampadius, Vadianus, & quisquis suo illum de Eucharistia dogmati nouo affinem facit. Debuerant vel ipsius librum, vel historiæ autorem allegare: Centuria Magdeburgica LXI. de immaculatis ad mysteriis. De corpore & sanguine Domini scripsisse scribit, præterea nihil. Quanquam non desunt, qui ex vno Lanfranci verbulo, quo ait. Berengarium, intellecto quòd Ioãnem, Scotum extolleret, damnatum etiam hunc cum illo in Concilio Vercellensi volunt, quòd vterque communi de Eucharistia fidei aduersa sentiret, & ex huius ille scriptis opinionis suæ seminaria hausisse affirmaret: illum denique cùm sua in auditorio publicè proponeret, ab auditoribus primò excæcatum, & pòst, vti diximus, confixum. Et sic eius doctrinam vt inusitatam, fanaticam, cumque sancta & antiqua fide pugnantem, tunc repressam, non receptam. *Cap. 10.*

Bertramica. *Cap.* *XIX.*

SCripsit eadem ætate ad Carolum Regem Imperatoris Lotharij fratrem Bertramus presbyter & monachus, multis nominibus Tritemio in literis sacris & profanis commendatus. Verùm qui eius nomine & hoc titulo liber hoc tandem schismate in lucem emersit, vt sit eorum iudicio, quorum fauere videtur errori, non modò eruditus, sed etiam pius, legentis mentem, & causam hanc magis implicat quàm explicat, multa multorum patrum piè sanè dicta sic concinnans, vt modò catholicæ filius, modò filius esse videatur alienus. Ecquis enim catholicum non putaret sic scribentem? Non, ait, putamus vllum fidelium dubitare panem illum fuisse Christi corpus effectum, quod discipulis donans, dicit, hoc est corpus meum, & cæt. Sed neque calicem dubitare sanguinem Christi, de quo idem ait, Hic est calix in sanguine meo, & cætera. Et in persona Domini,

In catalogo scriptorũ, & chronico Hirsangicensi.
In Berunge Abbati 2. negat ad se peruenisse hunc librũ.
Vadiã. li. 6. Cap. 5.

Tunc intelligetis, quòd non ſicut infideles arbitrantur, carnem meam corporaliter particulatim ſiue per partes concidendam, diſtribuendam, comedendam, ſed verè per myſterium, panem & vinum in corporis & ſanguinis mei conuerſam ſubſtantiam à credentibus ſumendum. Et paulò antè, qui nunc in Eccleſia omnipotenti virtute panem & vinum in ſui corporis carnem & proprij cruoris vndam ſpiritualiter conuertit (audis *Spiritualiter*, vt antè *per myſterium*) ſequitur, ipſe tunc Manna de cœlo datum, corpus ſuum, & aquam de petra profuſam, proprium ſanguinem inuiſibiliter operatus eſt. Et paulò pòſt, Sicut paulò antequam pateretur, panis ſubſtãtiam & vini creaturam conuertere potuit in proprium corpus paulò pòſt paſſurum, & in ſuum ſanguinem paulò pòſt fundendum, ſic etiam in deſerto Manna & aquam de petra, in ſuam carnem & ſanguinem conuertere præualuit. En æquat Euchariſtiæ Mannam. Et cùm aliquoties ſcribat in hoc ſacramento ſecundum inuiſibilem ſubſtãtiam, id eſt, vt ipſemet exponit, diuini potentia verbi, Chriſti corpus & ſanguinem verum verè dici, eſſe, exiſtere, ſui velut diſſimilis, opere penè toto in Euchariſtia nihil aliud agnoſcit, quàm panis & vini ſubſtantiam, figuram modò, ſimilitudinem, ſpeciem & imaginem, nomen & appellationem corporis & ſanguinis Domini gerant, in ſacramento myſticè tantùm & ſpiritualiter, non verè & realiter exiſtentium, & nec veram in ea realemque Chriſti carnem pro nobis olim crucifixum, nec verum illum ſanguinem pro nobis effuſum, ſed ſanguinem myſticum, & carnem ſpiritualem & typicam, non in veritate, ſed in figura propoſitam, vt Bertramum, ſiue quis alius fuerit autor eius operis quod ſub illius nomine fertur, alij callidum fuiſſe ac impudentem hæreticum, os durum & camo comprimendum reſponderint: alij inter libros falſò catholicis impoſitos, & gratioſo patrum titulo inuulgatos reiecerint. Et meritò ſanè, cùm verus, vt ita loquar, ille Bertramus, totos annos ſeptingentos nec à quoquam vel hæreſeos fuerit inſimulatus, vel reprehenſus, quaſi malè ſcripſerit, ſed in catalogum ſcriptorum Eccleſiaſticorum relatus, vt vir non minus vita quàm

Manna.

De his vocabulis quo ſenſu à catholicis vſurpentur, antè dictum. ca. 5. & 10.

Fr. Sixtus Senen. in præfatione bibliothecæ ſanctæ Anno 1566. attribuit Oecolampadio.

quàm doctrina, ingenio & eloquio inſignis. Et, quod non leue eſt ſuppoſititij partus argumentũ, huius in controuerſia Berengariana Catholici ſeculo Bertramo tantò propiores non meminerunt, minimè, opinor, taciturì, ſi iam tum liber hic extitiſſet adeò Berengarianus. Valeat ergo pſeudobertramus. Certè cùm partus hic diſtinguat inter Chriſti corpus in cœna exhibitum acceptumque, & corpus de Virgine natum, crucifixum, &c. Cùm negat Euchariſtiæ panem non aliter eſſe corpus Chriſti, quàm populi credentis ſeu Eccleſiæ, hoc eſt, figuratè & ſignificatiuè. Denique cum ſuum ſcriptum ſic concludat, Hæc ſi probaueritis catholicè dicta, fidei veſtræ meritis deputate: Sin minus placuerint, id noſtræ deputetur inſipientiæ, quæ quod optauit, minus efficaciter explicare potuit, Indicat, quiſquis fuit, ſuam doctrinam tunc in Eccleſia non fuiſſe receptam, nec vſitatam. Proinde præſtabat inſtitutionis Dominicæ verba, quorum, quia ea videbat ſibi obſtare, non multam fecit mentionem, ſimpliciter credere, nec quomodò factum ſit, ſed tenere quod factum ſit, & Chriſti hîc tum præſentiam, tum potentiam venerari.

Berengariana. 42.

SEd vt incertum ſit quod de Scoto & Bertramo ſub Carlingis principibus circunfertur, omnes propemodùm hodiernæ de re Sacramentaria pugnæ autorem faciunt Berengarium, annis pòſt plus minus CC. *Vadiā.li.2.*
poſt Chriſtum plus M. Neque negant ſacramentarij ſuũ, *& 5. Oecolā*
hominem, vt aiunt, doctum & ſanctum, etiamſi horum *pad. lib.3.*
quidam, quòd & in aliis erraſſet, in pædobaptiſmo ſcilicet *epiſtol.*
& coniugio, eius hîc cauſam potius, quàm perſonam *Kennitius*
diſcuſſerint. Sed quoniam ſuper eo aliter Lutherani, ali- *in repetitio-*
ter Zuingliani ſcripſerunt, aliter etiam moderni catholi- *ne ca 31. pa*
ci, malim id reſciri ex ſcriptoribus ante Lutheriſmum & *ragrapho 12*
Zuinglianiſmum, nec tam iis qui ſe Berẽgario obiecerũt eius contemporanei, quàm hiſtoricis, qui videntur eius nec amore, nec odio ducti, ſcripſiſſe. De hoc ergo paucis,

*An.*1050. Francia,inquit Sigebertus, turbatur per Berengariũ aſſe-
*Time ad.*9. rentẽ Euchariſtiã,quã in altari ſumimus, non eſſe reuera
*lib.*3. corpus & ſanguinẽ Chriſti,ſed figurã corporis & ſangui-
nis Chriſti. Et ſuperiore proximo ſeculo Sabellicus, ita,
Berengarius ſuũ errorem faſſus,veniã impetrauit,& con-
Et ſupplementũ chronicor. ad annum Domini 1049. feſſionis formę initiũ tantũ citat. Paulò pluribus Iacobus
Philippus Bergomas,Berẽgarius,ait,doctor natione Gal
lus, patria Turonenſis,archidiaconus Andeganenſis,diu
apud multos ſanctitate doctrinaque clarus, ob doctrinæ
ſuæ amplitudinem primò confuſus,in Euchariſtiæ ſacra-
mento turpiter errauit, & multorum animos ſuo errore
infecit. Sed diuina pòſt illuſtratus gratia,multorũ doctiſ-
ſimis monitis & ſcriptis improbatus, errorem publicè in
Concilio humiliter emendauit:emẽdatus Sophiſticę ſtu-
dio ſtatim omiſſo,ſua pauperibus erogauit,reliquumque
*In Ioã.*xv. vitæ tempus ſanctiſſimè exegit. Ex Platina,qui addit,ma
nuũ labore victũ ſibi quæſiuiſſe. Cùm ergo arbitraretur
in ſacramẽto Euchariſtię verum integrumq; Chriſti cor-
pus & ſanguinẽ,niſi vt in ſigno & figura,myſteriovè non
eſſe,hunc hęreſeos autorẽ damnauit in Concilio Vercel-
lenſi Leo IX. ſed damnauit magis quã emẽdauit,vt tota
magis laus fuerit Nicolai II.qui Laterani poſtremò Be-
rengariũ ab hoc errore reuocauerit. Omiſit ſcriptor hic
Victorem II.Leonis ſucceſſorẽ,idem Turonis in Cõcilio
Guagu.li 5 per legatum tentauiſſe. Nec tacẽt Annales noſtri Henrici
I. tempore errorẽ de Euchariſtia excitatum,vbi non ve-
rum Chriſti corpus, ſed exẽplar quoddam ineſſe diceret
Berẽgarius,à quo poſteà reſipiſcens ſententiã mutauerit.
Viderint verò qui doctũ ſanctumq; virum fuiſſe credide
runt. Guitmũdus certè eius æqualis,epiſcopus Auerſanus
hominẽ parum eruditũ fuiſſe teſtatur, dialecticis modò
*Ioan. Roff. In Oecolãpad li.*3.*c.*2 *B. ex Guitmundo.li.*1. captiunculis deditũ,& vanę mundi glorię captatorẽ,ani-
mo elatum,conuiciatorẽ inuictum. Qui põtificẽ alioqui
ſanctiſſimũ,quòd ſe dãnauiſſet, pompificẽ, pulpificemq;
appellaret. Adeoq; non melius de aliis quoq: ſacramẽtis
ſentiret,vt eius etiã dogma ſecuti noſtro ſeculo, eũ parũ
candidè,nedum valde incõſtanter inceſſiſſe agnouerint,
toties vtiq; confeſſum,& relapſum,vt modò abſens,mo-
dò præſens dãnatus & conuictus, & ad vomitẽ reuerſus,

nec ex animo egiſſe videatur, nec à ſua ſentẽtia diſceſſiſſe: verùm quẽ vt antagoniſtæ, concilia, põtifices confutauerunt magis quàm correxerunt, veritatis tandẽ vis inuicta, & vniuerſalis de hoc ſacramento conſenſus euicit, vt moriẽtis verba hæc fuiſſe extrema ferãtur, Nos ſanè credimus poſt benedictionẽ Eccleſiaſticã myſteria illa verũ eſſe corpus & ſanguinẽ Saluatoris, adducti veteris Eccleſiæ autoritate, vt comperi fragmentũ Gulielmi monachi & Bibliothecarij Malineſberienſis, de heſtis Anglorum, ſeorſim cũ Antiberengarianis non ita nuper impreſſum, cuius reliquũ apud me non extat. Additur ibidẽ ex actis Concilij Romæ ſub Grego. VII. habiti, palinodia iſtius poſtrema, paulò alia quã ex Gratiano citari ſolita, Panẽ ſcilicet & vinum, quæ in altari ponuntur, per myſterium ſacræ orationis, & verba noſtri redemptoris ſubſtantialiter conuerti in veram ac propriam & viuificatricem carnem & ſanguinem Domini, & poſt conſecrationem verum eſſe Chriſti corpus natum de virgine, &c. & verum ſanguinem fuſum de latere: non tantùm per ſignum & virtutem ſacramenti, ſed etiam in proprietate naturæ & veritate ſubſtantiæ. Et tunc ei præceptum nunquam de hoc vltrà cum quoquam diſputarẽ, aut quenquam docere, niſi eos ad hanc fidem reducendi cauſa, qui ab ea per eius doctrinam receſſerant. Quòd ſi verè tradidit Anglus ille, hunc, planè licet ſententiam correxerit, quotquot tamen ex totis terris deprauauerat, conuertere nequiuiſſe. Idque verentem recordantemque quot miſeros adoleſcẽs primo erroris calorẽ ſecta infeciſſet, moribundum Epiphaniorũ diẽ, lõgo gemitu dixiſſe. Hodie in die apparitionis ſuæ, apparebit mihi Dominus meus Ieſus, propter pœnitentiã, vti ſpero, ad gloriã, vel propter alios, vti timeo, ad pœnam, exemplũ eſt terribile, quam periculoſum ſit alios docẽdo ſeducere, quos reducere nequeas, quia peccatum fortaſſis te grauabit alienũ, cùm deletum fuerit tuum. Certè multùm abfuit ab hiſtoriæ notitia, qui Berẽgarium ſub Leone papa à Lanfranco diſputante confuſum, ſic errorem reuocaſſe ſcripſit, vt poſteà nunquam relapſus ſit, ideoque inter hæreticos non reponi, ſed quia doctrina eius hæretica fuerit, ſeu quòd ſenten-

Louanij 1551. poſt Guitmundum.

De cõſ. diſt. 2. ca. ego Berengarius. In tom. 1. concilio. Beringarino. Conſecratio prece & verbo.

Alphonſus de caſtro. li. 1. cap. 9. aduerſus hæreſ. In Bernerdũ Lutzemburgũ.

tiam aliquando tenuerit hæreticam. Quid autem cùm librum inſcripſeris hæreticorum catalogum, te coëgit eorum illum ordini inſerere, quem fatearis ſic ab errore diſceſſiſſe, vt ad eum nũquam redierit? aut qui ſemel hæreſi alicui adhæſerit, hac nominis ratione in eundẽ cum aliis qui pertinaciter ſuos errores tutati ſunt, alueum corriuare? Illud permitum tunc lẽuitatis Eccleſiaſticæ exẽplum, hunc in tam abominandum errorem reuolutum licet, adeò non fuiſſe occiſum, vt nec atchidiaconi dignitas ei legatur adempta. Reſipuerit igitur tandem aliquando verè ac non ſimulanter, & an poſt vel vltimam recantationem in recta fide permanſerit, nec ne non ſatis clarè conſtat, &

Ioan. Garetius. In præfatione editionis Parif. 1562. Sed aliter in eodẽ. Claſſe I. in Antuerpiana 1563. Cẽturia XI. ex Gulielmo Malinesber. vt ſupra.

Rara fides ideo quia multi multa loquuntur.

At doctrina eius hæretica fuit habita, non iudicio tantùm Romanæ tunc Eccleſiæ, vt à quatuor Romæ epiſcopis, & totidem, imò quinque Conciliis damnatam omnes illius ætatis viri ſancti deteſtati ſunt, autorem etiam Fulbertus epiſcopus Carnotenſis vir ſanctiſſimus, eodem qui ſuprà Anglo teſte, moriens, ſe cum aliis inuiſentem nec aſpectu dignatus ſit, proteſtatus immanem prope illum dæmonem aſſiſtere, qui multos ad eum ſequendum blandiente manu & anhelitu illice corrumperet. Tantùm abeſt vt eius ſuper Berẽgario ſiue enconiis ſiue apotheoſis author eſſe potuerit hic Fulbertus quam centuria Flaciana XI. renuorat, cuius alij Hildebertum Cenomanenſem poëtam faciunt. Huius initium.

Cap. 11.

Quem modo miratur, ſemper mirabitur orbis,

Ille Berengarius, non obiturus obit, &c. Quem tamen centuriones iſti hæreticis adſcripſerunt. Ad longus eſt catalogus eorum qui hominem tunc oppugnauerunt. Nocis tamen, Romanæ tantùm Eccleſiæ iudicio hæreticus fuit, ſed etiam Lutheranæ, vt in qua alius ſcribit Berengarianos ab Auguſtino en errore Capernaitatũ hærentes hæreſeos nomine notatos, ceu murmurantes contra Dominum dicentem, Sumite, odite, hoc eſt corpus meum, vt illi eidem obmurmurauerant dicenti, niſi ederitis carnem filij hominis, &c. nec aliter quàm illi, imagi-

Veſtphalus in collectaneis. Idẽ & Petr. Lemnus apud Ioan. Vtenhomũ ca. 7. 8. an. 1560.

nantes,& obiicientes physicam & carnalem prorsus corporis Domini manducationem. Berẽgarium ausum fuisse contradicere veritati manifestæ, magistri sui placitis subscribere sacramentarios, iisdem permotos magis rationibus, quàm euangelica autoritate, & consensu veteris Ecclesiæ. Sacramentariam hanc doctrinam (præ catholica & Apostolica) nonam esse ac nuperam, per Berengarium primùm excitatam, multis propterea damnatam Conciliis, deinde nostro seculo per Zuinglium renouatam, contra quam & olim & nuuc pronunciatum sit in comitiis Augustæ: hæc repudient licet, & sannis amaris excipiant, vt & vetera, si à nobis allegentur Concilia in quibus Berengarius cum suis damnatus sit. Ex cuius etiam morte, supremisque verbis, exemplo miserabili ostendit alius, quanto cum periculo ludatur fingendis opinionibus in hoc negotio. Hæc de Berengario Lutherani. Sed cùm tam multorum error in hoc profecerit, vt in tanti mysterij cognitionem tum erudita, tum confirmata sit Ecclesia, nulli fortasse plus debet, quàm Berengario, imò non Berengario, sed Christi sapientię, qui malitiam hominum vertit in bonum sponsæ suæ, Tot & talium virorum calamos excitauit impudens error Berengarij. Eum vtinam qui hodie secuti sunt errantem, sequantur & pœnitentem, & horum etiam error, Ecclesiæ cedat fœliciter. Quod vt propicio Deo fiat, age colligamus, vel potius more nostro recolligamus, regulas aliquot, ad locorum, quibus hodieque post maiores suos aduersarij abuti pergunt, explicationem perutiles. Triá in Eucharistiæ sacramento notauerunt obseruanda Antiberengariani; hoc est, tunc temporis catholici, Vnum, quod signum est, & non res, panis vinique scilicet species & forma visibilis, duo significans, siue duplex Christi corpus, verum videlicet, siue naturale, verum animæ cibum: & mysticum, Ecclesiæ vnitatem, sic ex multis fidelibus collectam, vt ex multis elementa illa grauis constant & acinis. Alterum, quod res & signum est, corpus idem & sanguis Domini, res eadem illa de Virgine quondam sumpta, & ad Patrem in cœlos assumpta, signum hîc, quod vt ipsum ex multis membris puris-

Kemnitius vbi suprà.

Eras. præfatione in D. Algerum.

Sixtus in Bibliotheca li. 6. ca. 196 & 289.

Regulæ, seu claues causæ sacramentaria.

ſimis conſtat & immaculatis, ſic myſticum Eccleſiæ glorioſæ corpus ex multis ceu membris Chriſti fidelibus, fide purificatis, Tertium, res & non ſignum eſt, Eccleſiæ ipſius vnitas in hominibus vocatis, iuſtificatis, &c. Secunda regula docet duplicem corporis & ſanguinis Domini-
II. ci eſum potumque, & vtrunque verum, Sacramentalem, quo ea, non quo alias vſitato edendi more carnes primùm in fruſtra, diſſectas dentibus comminuimus, & ad corporis alimoniam in ſtomachum demittimus, ſed myſtico ritu ſub viſibilibus elementis inuiſibilia ad animæ, vel potius totius hominis alimẽtum ſpirituala ſumimus Et ſpiritualem, quo non eas modo res, ſed earum quoq; fructũ, effectum, virtutem, & merita ſuſcipimus, de quo Chriſtus, Spiritus eſt qui viuificat, vt de priore cõtrà ſine
Ioan.6. hoc, Cato non prodeſt. Tertia indicat geminam Chriſti,
III. quà hominis, præſentiam, conſpicuã vnam ſeu viſibilem,
Bar.3. qua olim iuxta prophetam, in terris viſus eſt, & cũ homi-
Hebr.9. nibus conuerſatus, ac etiamnũ iuxta Apoſtolum, pro no-
Matt.28. bis Dei vultui aſſiſtit, & apparet. Alteram inuiſibilẽ, qua
1.Cor.11. hîc nobiſcũ eſt, inuiſibiliter quidem, verè tamen, donec
Matt.26. redeat & appareat, vt quondam, iuxta illud, Tunc vide-
Apoc.1. bitis filium hominis, Et, videbit eum omnis oculus. Iuxta primam regulam reſpondemus obiicientibus, Euchariſtiam ſignum eſſe, aut quicquid huiuſmodi nominũ apud veteres occurrit. Imò iam reſpõdit, quem quidã Scoti & Bertrami ſe oppoſuiſſe corruptelis aiunt, Paſchaſius, quia ſacramentũ eſt, nõ poſſumus negare eſſe figurã, ſic enim & locuta eſt antiquitas: ſed rerum abſentiũ, vt olim erant Manna & Petra, eſſe figuram, hoc verò cum eadem antiquitate pernegamus, ſed & vltra ac præter ſigna, verè adeſſe ac præſentia eſſe ſignata credimus. Iuxta eandem re-
Cõmunica- gulam, vt in incarnatione Dominica, ita in Euchariſtia,
tio Idioma- ceu præcipuo eius ſacramento, agnoſcimus quandam i-
tum. diomatum communicationem, qua per Synecdochen,
Synecdoche. quæ ſignis propriè conueniunt, & in ſpecies competunt, rebus interim attribuuntur, qualia ſunt crudiora illa quæ videntur, atque craſſiora, frangi, dentibus alteri, commi-
Rom.6. nui, pati, quorum tamen corpus Dominicum nihil per ſe patiatur, impaſſibile nimirum, vt immortale. Quibus ta-

men locutionibus non recantans tantùm Berégarius,ſed toties quoque concionans Chryſoſtomus,aliique patres, nec ſemel,nec illibenter vſi ſunt. Iuxta eandem hanc & ſecundam regulam, negant interim patres malos Chriſti corpus ſacramenti rem recipere, ſpiritualiter nimirum,& rem,non quanlibet, ſed ſignificatam, non contentam, Eccleſiæ in prædeſtinatis, & cætera vnitatem, gratiam, remiſſionem peccatorum,cùm iidem eoſdem, hoc eſt malos,alibi aiant rem huius, contentam ſcilicet, non ſolùm ſignificatam, hoc eſt, veram Chriſti carnem nihilo verè minus ſumere,ſed eſſentia vtique, non ſalubri efficientia ſeu efficacia. Iuxta tertiam regulam tantus licet carnis Chriſti & ſanguinis hîc aſſertor & adorator, concionabatur nihil hîc Dominum ſenſibile nobis tradidiſſe,ſed in rebus ſenſibilibus omnia inſenſibilia. Et ſiquidem incorporeus, ait, eſſes, nuda tibi ea & incorporea tradidiſſet,quia verò anima corpori tua cõiuncta eſt, in ſenſibilibus intelligibilia hæc tibi præbet. Et nullo tamen medio ſubdit ea omnibus purè ſenſibus accipi,videri nimirum,tangi, & guſtari,manducari,bibi. Nonne ſibi pugnare videtur?Parum vtique attentis, & qui ſic in perſona Domini loquitur, Non hoc corpus quod videtis,manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem quem fuſuri ſunt qui me crucifigent. Sermone contra ad Neophytos,Hoc accipite,ait,in pane, quod pependit in cruce:hoc accipite in calice, quod fuſum eſt de Chriſti latere. Et ad Iudæos, Bibite ſanguinem quem fudiſtis. Quouſque biberent ſanguinem quem fuderant, deſperauerunt. Ipſum ſanguinem quem per inſaniam fuderunt,per gratiam biberunt.Fuderunt precium ſuum,vt biberent precium ſuum.Tanta Dei laudis & ſuę accuſationis auiditate conuerſi, vt qui primò ſanguinem Domini fuderunt ſæuientes, bibere diſcerent iam credentes. Donatus eſt reatus ſanguinis Chriſti, impertitus eſt potus ſanguinis Chriſti. Crede in eum quem occidiſti, bibe ſanguinem quem fudiſti. Quo igitur modo Augu ſtinus antè Chriſti verbis negabat diſcipulos ſanguinem à Iudæis fundendum bibituros?an non pugnãtia manife-

Rom. 6. Lombar. 1.li.4.diſt. 8. & 9. Chryſoſto. homil. 60. ad Antiochen. & 83. Matt. Auguſti. in Pſal. 98. De conſ.di. 2.ca. Non hoc, & ca. Acceſſerunt. In Ioan. tractat. 31. 40. 45. 65. 140. Et in pſal. 93. 94. 96. 134. Iudæi ſanguinē biberunt, quem fuderunt. Ex eodem Auguſtino cõtra quinque genera hoſtiũ, citat Hugo lingonēſis epiſcopus in epiſtola ad Berẽgariũ ſentiens ò Iudæi, occidi-

ſtis ſanguinẽ Chriſti fudiſtis. Quid fecere nimis de belis, niſi vt credentes bibulis ſãguinem quẽ fudiſtis. Non eſt quod horreatis. Fuſus eſt ſanguis medici & factũ eſt medicamẽtũ Phrenetici.
Alger. li. 1 cap. 9. 11.
Lombard. lib. 4. di. 10
Auguſt in Ioan. tract. 30. & 50.
De conſ. di. 2. can. Prima. c. hoc eſt. ca. Nos autem.
Guitmũdus lib. 1.
Berengariarum ſectæ quatuor
Impanatio.

ſta, hoc & non hoc, ipſum & non ipſum? Non eſt, aiunt dialectici, maior contradictio, quàm toti negationẽ propoſitioni vel proponere, vel præpoſitam auferre. Et nulla tamen reuera pugnantia, aut contradictio. Idem enim & non idem: idem quidem ſubſtãtia, ſed non idem qualitate: idem identitate naturæ, non idem diuerſitate formæ. Hoc idem ipſum tunc & nunc: ſed tunc viſibile, nũc autem inuiſibile. Sacramentum enim tum ſuis commendabat, quod ſpiritualiter intellectũ eos viuificaret, quod etſi neceſſe eſt viſibiliter celebrari, inuiſibiliter tamen oportet intelligi. Denique ſic vno loco ſurſum corpus id oportet in cœlo eſſe viſibiliter in humana forma, & hîc inuiſibiliter ſub panis & vini forma. Quo ſe modo cùm expoſuerit, & eum ſecuti mediç poſt eũ ætatis ſcriptores: mirum eſt hodie nouatores, ei tantùm alioqui deferentes, non agnoſcere Domini corpus niſi viſibile, cùm inuiſibile toties is agnoſcat, & modò ſacramentum hoc conſtare viſibili elementorum ſpecie, & inuiſibili Domini noſtri Ieſu carne & ſanguine, modò Chriſtianos ſub panis & vini ſpecie quam vident, res inuiſibiles, id eſt, carnem Chriſti & ſanguinem honorare ſcribat. Qui ſic diſtinxerit his regulis & clauibus vſus, non habet cur ſibi timeat à falſis Bertramis, & veris Berengariis. Et hi enim more ſchiſmaticorum ſolito, in plures ſectas abierunt, conuenientes quidem in hoc omnes panem hîc & vinum minimè mutari, ſed & multùm in hoc differentes, Alius
I nichil omnino de corpore Chriſti & ſanguine ſacramen
tis his ineſſe, ſed vmbra tantùm hæc & figuras eſſe dicen
II tibus. Aliis, vt quaſi aliquomodo nobiſcum eſſe viderentur, corpus Chriſti & ſanguinem ibi reuera quidem, ſed latenter contineri, vtque ſumi poſſint quodammodo, vt ita dixerim, impanari inuinari, Qui ſic rectis Eccleſiæ rationibus cederent, vt tamen à ſtultitia non recederent, Et
III hanc fuiſſe ſubtiliorem Berengarii ſententiam. Alii non iam Berengariani, ſed acerrimè Berengario reſiſtentes, eius argumentis, & quibuſdam Domini verbis ſuboffenſi putabant panem & vinum, ex parte mutari, & ex par-
IIII te remanere. Aliis irrationabilem iſtorum ſenſum horrentibus, ſed eadem Domini verba, quibus iſti mouebã-

tur minus intelligentibus, videbatur ea quidem ex toto
mutari, sed indignis ad communicandum carnem Chri-
sti & sanguinem accedentibus, hæc iterum in panem & *Petr. vene-*
vinum reuerti. Hos cum principe suo sectarios confuta- *rabil.lib.1.*
uerunt tum plures, omnium maximè Laufrancus ex mo- *Epist.2.*
nacho Cadomensi Cantuariensis Archiepiscopus, Guil- *Antiberē-*
mundus Auersamus Episcopus, Algerus ex canonico & *gariani.*
magistro Leodiense monachus & presbyter Cluniacen-
sis puræ & deuotæ conuersationis. Qui omnes de verita-
te corporis & sanguinis Christi, quæ sacramentorum ve-
lamine teguntur, disseruerunt, Primus bene plenè, perfe-
ctè, secundus melius, plenius, perfectius. Vltimus, optime
plenissime, perfectissime, vt nihil lectori quamuis scrupu
loso quęrendū reliquerint. De quibus adhuc paulò pòst.
Supputantur & ab aliis alii Antiberengariani: Guido ab-
bas de S.Lēfredo, Adelmānus Brixiensis Episcopus. Hu- *Sigebert.*
go Lingonensis, Iuo Carnotensis, Lombardus Parisien- *Roffensis*
sis, Hilbertus ex Genouanensi Auronensis. Multi prete- *lib.4.*
rea quos fama obscura recondit, Herigerus, Albericus, *præm.E.*
Rogerius Guitmundi collocutor, & qui apud hunc Leo-
diensis Episcopus ad Henricum I. Francorum regem, e-
pistolam contra Berengarium scripsit, reum illum agens
quod & legitima quoque coniugia, quod in ipso erat, de- *Mulierum*
strueret, quasi sic feminia omnibus abuti liceret, & pue *communio.*
rorum baptisma euerteret, quasi sic quassato eorum ba- *Pædo ba-*
ptismate, iisdem postmodum impune baptisandis. Sed *ptismus,*
præcipua fuit hac eius audacia, & diabolo per eum mili- *Anaba-*
tia, vt ablata ab his mysteriis Dominici corporis & san- *ptismus.*
guinis veritate, peccare volentes nulla reuerentia, nullus
metus percipiendæ sacræ communionis ab vllo scelere
reuocaret. Et hæc de Berengario ad nauseam vsque.

Petrobrußiana & Henriciana. Cap. XX.

AT Berengario & Berengarianis deteriores Petrobrussiani & Henriciani successerūt. Hi à Petro de Bruis, & nescio quo post eū Henrico, nominati, non solum veritatem corporis & sanguinis Domini quotidie &

Lib.1.Epi. 1.& 2. Forare siue cap.4.

continuè per sacramentum in Ecclesia oblatũ paulò pòst negauerũt, sed omnino illud nihil esse, neque Deo offerri debere decernerũt. Aduersum quos Petrus tunc Abbas Cluniacensis re vt cognomine venerabilis: Sic & prolixe & catholicè. Vt nihil vestra temeritas intemeratum relinquat, Iã ad ipsum crucifixum, post cruces eius exustas, & templorũ Dominum, post templa destructa, & baptismi largitorem, post baptismum negatum se ostendit, & non tantum quæ eius sunt, sed & ipsum Ecclesiæ suæ aufferre molitur. Negat Christi corpus & sanguinem diuini verbi virtute vel sacerdotum ministerio confici, totumque inane ac superuacuum esse, quicquid in altaris sacramento altaris ministri agere vidétur, affirmat. Verba vestra, quæ ad nos peruenire potuerũt, hæc sunt, Nolite ô populi Episcopis, presbyteris, seu clero vos seducenti credere, qui sicut in multis, sic & in altaris officio vos desipiunt, vbi corpus Christi se cõficere, & vobis ad vestrarũ animarũ salutẽ se tradere mentiuntur, Corpus enim Christi semel à Christo in cœna ante passionem factum est, & semel, hoc est, tũc tantũ, discipulis datum, exinde nec ab aliquo confectum, nec alicui datum. Si hæresia hæc vestra Berẽgarianis limitibus contenta esset, quæ veritatem quidem corporis Christi, sed non sacramentum vel speciem aut figuram negabat, facile me huius capitnli labore expedirem, & non dico ad antiquos & sanctos Ecclesiæ doctores, quos abieciſtis, sed ad moderni tẽporis doctos & catholicos viros vos mitterẽ, si saltẽ vel hos nõ pro maiori auctoritate, sed pro tẽporis vicinitate, & domestica cognitione dignaremini legere, vel pateremini audire, horũ libri si à vobis legerentur, & lecti intelligerentur, vos verè à stulta pertinacia resipiscere cogerent, vt qui multos errantes reuocauerũt, dubios instruxerũt, fideles etiã in recte fidei regula confirmauerunt Hi libri vos & corrigere, & ad resipiscendum cogere possent, si nihil deterius Berengarianis hæreticis sentiretis. Sed quia errorem errore, hæresim hæresi, nequitiam nequitia superastis, non tantũ veritatẽ corporis & sanguinis Christi, sed & sacramentũ, speciem ac figurã negastis, & sic absque summi & veri Dei sacrificio, eius populũ esse cẽsetis. Ea propter vt nouus lãguor noua medela curandus, sic nouus error no

De quib. in fine cap. præceden.

Sic Erasmus nuper agnoscebat eorũ lectione confirmatã sententiam & auctam reuerẽtiam.

uo opere confutandus eſt, vt quod à magnis viris præteri tũ, quia nec auditũ, quia nũc primùm ſonuit, neque rema neat indiſcuſſum, Reſpõdet ergo vobis, ô hoſtes Dei, Eccleſia Dei, ſe neque abſque ſacrificio eſſe, nec illo ſuo ſacrificio aliquid aliud quàm corpus & ſanguinẽ ſui redem ptoris offerre, eũ vtique qui per ſpiritũ ſanctũ ſemetipſũ obtulit immaculatũ Deo, Agnũ qui tollit peccata mũdi, *Hebr* 9.
qui nec immolatus moritur, nec diuiſus minuitur, nec co- *Ioan*. 1.
meſtus cõſumitur, Offert ipſum pro ſeipſa, qui ſe obtulit pro ipſa, & quod ille fecit ſemel moriendo, hoc illa facit ſemper offerẽdo, &c. Hęc ille, & multo pluribus perſequi tur hãc de ſacrificio controuerſiã, de quo hîc obiter tãtũ, vt qui adorationis, & quæ eius hic cauſa eſt, præſentia cã tellis hic me circũſcripſi. Paulò igitur pòſt probat ex ſcri pturis in Eccleſia eſſe Chriſti corpus & ſanguinem, cõtra ſtultiſſimũ hũc, vt vocat errorẽ. Audite, ait, Dominũ, non me, & Chriſtũ, non Chriſtianũ, Audite, quem qui nõ au- *Deut*. 18.
dierit, exterminabitur, & nõ hominẽ tantũ, ſed Deũ, dic *Act*. 3. 7.
Domine, Ieſu, ſaluator, ſacerdos noſter, hoſtia noſtra, reſ põde aduerſariis teſtamẽti tui, qui volũt reſcindere quod ſtatuiſti, eradicare quod plãtaſti, deſtruere quod cõſtituiſti, Dic, forſitã acquieſcẽt tibi, qui Eccleſiæ tuæ reſiſtunt: verebũtur, faciẽ tuã qui tuis irreuerẽter ouiant: & ſi oues tuæ ſunt, vocẽ tuã audient. Ignoſce mihi preſumptuoſe *Ioan*. 10.
interroganti, ſed tamẽ pro Eccleſia columba, ſponſa tua, quã hi violare conãtur: Zelanti, Planè hi redẽptorem te negant, qui precium redemptionis humanæ, quod nobis, & pro nobis dediſti, corpus, dico tuũ redẽptis auferre cõ tendũt, Volunt rurſum vincire, ſolutũ olim à te nodũ captiuitatis, tũ largitorẽ reſpuũt libertatis. Dic ergo Domine teſtator noui & æterni teſtamẽti, vtrũ teſtamentũ hoc vnius diei, ſicut iſti dicunt, eſſe volueris, an potius æternum eſſe decreueris, audiãt iſti non me, ſed te, vt conuer- *Teſtamentũ*
tantur non ad me, ſed ad te. Quid ergo? In vltima cœna, *æternum*.
quam cum diſcipulis ſuis, vetus paſcha nouo commutãs, *Matt*. 26.
celebraſti: accepiſti panẽ, gratias egiſti, fregiſti, dediſti diſ *Marc*. 14.
cipulis tuis. Sed quid dixiſti? Accipite, hoc eſt corpus me- *Luc*. 22.
um. Similiter & calicem, poſtquam cœnaſti dicẽs, hic eſt *1. Cor* 11.
ſanguis meus, &c. Audiſtis? Nolite fieri ſimulacra, quæ *Pſal*. 113.
oculos habent, & nõ vident, aures habent, & nõ audiunt, 134.

tes, discipulis qui cœnæ illi famosæ & vltimæ interfuerunt tantùm, & nunquam postea nisi tunc datum concedatis. Quod si differtis, vt nunc vsque distulistis, probo nec illis tantùm, nec tunc tantum hoc datum, sed fidelibus cunctis ad seculi vsque consummationem præparatum, Vt valde mirer, vnde opinio hæc innasci Euangelio credentibus potuerit, cum Christi verba huic nouæ hæresi contraria, sic ibi posita sint, vt si vel dubia vel obscura putantur, nulla eius eloquia, vel præcepta certa, vel perspicua esse videantur. Quid enim clarius aut certius dici potuit, contra eos qui corpus Christi & sanguinem per *Sacramentum* tunc tantùm facta datáve astruũt, quàm quod Christus postquam dixit Accipite, hoc est, &c. statim adiunxit, Hoc facite in meam commemorationem? Quomodo dici potest semel tantùm factum & præsentibus datum *Sacramentum*, cum nullum vel Apostolum excludẽs, vel tempus excipiens, dixerit, hoc facite? Quomodo hæreticus dicere potest, Nolite hoc facere, cum Christus imperet, hoc facite? Hoc plane, non aliud, hoc idem quod accipitis ad edendum & bibendum, corpus scilicet meum & sanguinẽ, hoc, inquam, facite, &c. Quid vltra? hoc solum & breuissimum verbum multa & prolixissima erroris verba destruit, dum non solum dixit, accipite, edite, bibite, sed addidit, quod accipitis, editis, bibitis, hoc facite. Si hoc ita est, falsum est, quod à vobis dicitur, tunc tantùm hoc *Sacramentum* à Christo datum, ab Apostolis susceptum, quia quod fecit, eos facere præcepit: quod eis distribuit, hoc eos aliis distribuere voluit, sed fortasse tunc tantùm præsentibus, & à Christo hæc audientibus, non aliis, hæc huius sacramenti conficiendi & dispensandi data est potestas. Quod si verum est, iisdem tantum præceptum, prædicate, docete, baptisate, Nec vlli, post eos hæc licuerunt. Eisdem enim hæc dicta iussaque sunt, quibus illud, hoc facite, & nihil in huiusmodi præceptis à Christo discretum. Vnde quisquis post Apostolos prædicauit, docuit, baptisauit, quia nulli alij quam præsentibus tantum iussum à Domino fuit, male fecit, quia eius nec doctrina, nec baptismus, Christi fuit. Nam quod ab eo præceptum non est, con-

Apostolis, dandum & posteris.

Cœna famosa.

Hæresis noua.

Hoc facite.

Matt. 28.
Marc. 16.

Rom.10. ſtat,quia eius non eſt.Quomodo enim prædicabunt,niſi mittantur:baptiſabunt, niſi iniungatur? Cum ergo nulla ſit in præceptis iſtis diſcretio à Domino facta, aut ſimul omnia præſentibus tantum iuſſa iniunctáque ſunt, ſequentibus excluſis,aut ſi his horum aliquid preceptum eſt,conſtat quod & totum iniunctum eſt.Igitur aut date hæc omnia ſolis præſentibus, & auferetis ſequentibus, cum altaris ſacramento ad baptiſmum & Euangelium, aut ſi ſequentibus hæc duo poſtrema conceſſeritis, neceſſario velitis,nolitis dabitis & illud primum,altaris ſcilicet ſacramentũ.Sed ad quid tam multa? Nunquid Paulus ei,de qua loquimur, cœnæ interfuit: aut quando diſcipulis dictum eſt,accipite,edite,bibite, hoc facite, præſens fuit? aut Corinthij denique tunc interfuerunt, & de Chriſti menſa eius corpus & ſanguinem acceperunt? Et

Act.9. hic tamen Apoſtolus poſt Domini aſcenſionem ad fi-
1.Cor.10. dem conuerſus, vtrúmque conſecrat,& calici benedicit,
11. & panem frangit, & corporis Chriſti participationem, & illius benedictionem, ſanguinis communicationem vocat,& Corinthii, qui cœnæ de qua agimus,non interfuerunt,Chriſti tamen corpus & ſanguinem acceperunt. Quod ſi non tantum de Apoſtolo & Corinthiis, ſed de vniuerſis auctoritatem Apoſtolicam vos conuincentem

Quicunq;. audire,auſcultate. Quicunque ait, manducauerit, vel bi-
Probet ſe berit,Non hic,vel ille,ſed *Quicunque*.Et,probet ſeipſum
homo. *Homo*, non tantum Corinthius, non Romanus,Græcus, ſed homo.Et quid aliud quàm omnis homo? Quid vos ad iſta?Nã quod indefinitè poſuit,quid aliud quàm infinitum hominem oſtendit?non vnum hominẽ,ſed omnẽ hominem,quia in ſingulari hominis numero,pluralitatẽ intelligi voluit omniũ hominũ.Quod ſi ita eſt,imò quia ita eſt,error impius,non tantum mortuus,ſed etiã ſepultus eſt.Si enim conſtat hoc non de quolibet,ſed de omni homine à Paulo dictũ,falſum à vobis dicitur,de his tantùm qui cœnę Domini interfuerunt,hoc dictũ.Et verum eſt, hoc Apoſtolo docente, non hos tantùm de quibus conceditis,ſed quemcunq;,hoc eſt omnem hominẽ poſſe manducare panem Domini,&bibere calicem,hoc eſt, ſecundum eundem Apoſtolũ, Chriſti corpus & ſangui-

nem,falſum quod dicitis,hæc illos tantùm qui cœnæ Paſchali interfuerũt,potuiſſe accipere. Et licet in hoc quod probatum eſt de omni homine,probatum ſit & de omni tẽpore:audite tamen vtrum huius ſacramenti conficiẽdi & ſumendi poteſtas,illi tãtùm tempori,quo ea cœna celebrata eſt,data ſit. Loquens enim idem de hoc ſacramẽto, & fidem inde pariter & mores inſtruens, introducit Chriſtum dicentem. Hoc facite,quotieſcunque ſumitis. *Quotieſcunque.*
I. M. C. Et ſubiungit Apoſtolus verba ſua.Quotieſcunq; manducabitis panẽ hunc & calicem bibetis,Quid ad hęc vos,qui dicitis ſemel tantùm hoc factum datúmq; ſacramentum?Vos dicitis,ſemel tãtùm,Chriſtus & Apoſtolus eius,non ſemel,non bis,ter,quater,centies, milies tantũ, ſed,Quotieſcũque.Multa diuerſitas inter ſemel & Quotieſcunque,hic numeri principium & ſingularitas,ibi numerus omnem numerum ſuperãs,& multiplex infinitas. Cui credendum? vobis an Chriſto? hominibus an Deo? veritati an mendacio?Audiſtis hoc corporis & ſanguinis ſacramentum, omni fideli homini abſque numero datũ, audite omni præſenti tẽpore datum,Suffecerat Apoſtoli Dei ad confundendam deſtruendámq; nouam hæreſim, quod dixeras Chriſtum dixiſſe,Quotieſcunq; &c.& eius verba ſequendo ſubiunxeras,Quotieſcunq; &c. mortem Domini annunciabitis, Sed quid adiũxiſti? *Donec veniat.* Quis veniat?an fortè mors Domini? Nõ.Nam hoc & tu apertiſſime negas ita.Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur.Quis ergo veniat?Certe ipſe Dominus,quẽ nominaueras dicendo, Mortem Domini annunciabitis. Sed quando veniat? Quando, niſi quando venturus eſt iudicare viuos & mortuos, & ipſe prædixit, & Eccleſia credidit?Sed & hoc quando? Quando iuxta quod & ipſe dicit,venerit in fine ſeculi,in maieſtate ſua:Patris,& omnes angeli cũ eo. Donec ergo veniat in fine ſeculi, dedit hoc ſacramentum corporis & ſanguinis ſui fidelibus per omne tẽpus huius ſeculi, id eſt vſq; ad cõſummationem ſeculi.Obmuteſcat ergo hæreſis,quæ dicebat datum hoc eſſe tãtùm in cœna Domini:Si enim cogẽtibus prædictis auctoritatibus,datũ eſt vſq; ad cõſummationẽ ſeculi, nõ igitur tantũ in cœna Domini.Hæc ſuper ſecũda contro-

Semel.
Donec veniat.
Rom.6.
Matth.19.24.25.
Luc.9.21.

Tertius error. uersia. Sed adhuc carnalis animus, necdum plene ab humana cõsuetudine defæcatus, obiicit. Verum quidẽ corpus & sanguinem Redemptoris sub panis viniq; specie in altaris sacramento dari fidelibus, sed ad manducandum & bibendum etiam dari, hoc verò animum nõdum perfecte sublimia sapientem monet, Quem enim non moneat, vt & primus Christi mouit discipulos, contra humanum morem, & pietatem, carnem Christi & sanguinem, imo Deum & hominem ab hominibus, magistrum à discipulis, dominum à seruis, Christum à Christianis, manibus frangi, dentibus atteri, & escarum more communium deuorari? Hæc qui queris & obiicis, à primis Christi discipulis ei obiecta, à Iudæis incredulis hac de re litigantibus quæsita. Hæc inquam, quæstio antiqua, non noua, vetustissima non recens, vt à Christianæ fidei fundamentis exorta, sic ab ipso Saluatore, non à quolibet doctore cum sit extincta, & simul ac eodem pene momento ortum occasúmq; habuerit, Christianus nimium rudis videtur, qui talibus quæstionibus ante annos mille sepultis monetur. Hoc enim scandalum & ænigma sole clarius Dei sapientia dissoluit, & spirituali lumine carnalium cogitationum nebulas effugauit, dicens: Hoc vos scandalisat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius? Hoc est. Quia me hominem inter homines videtis, nihil adhuc de me, quantum ad hoc sacramentum spectat, plusquam de alio homine sentire potestis. Et ideo carnaliter sapientes, velut per frusta concisam carnem meã me vobis velle dare creditis. Sed postquam in cœlum ascendero, & carnem de qua agitur, nũc mortalem, in Deum glorificauero, tunc intelligetis, quia *Spiritus est qui viuificat*. Id est, Verba mea spiritualiter accepta viuificant. *Caro autem non prodest quicquàm*, carnaliter intellecta mortificant. Dabo carnem meam hominibus: non cadauerum more detruncandam, minuendam, consumendam, quia sic accepta caro non prodesset, sed absque dolore diuidendam, absq; imminutione partiendam, absque consumptione comedendam, quia sic intellecta & accepta vitam percipientibus non mortalem, sed ęternam donat. Sed vrges adhuc & dicis, comedi

Ioan. 6. Capernaitica.

Ænigma.

Spiritus viuificat. Caro non prodest.

cam,

eam, quia comestionis ratio nõ videtur, super omnia miracula stupendum esse, nedum mirabile. Fateor planè, fatetur & id omnis sanum sapiens, Sed num tu qui tanti sacramenti rationem quæris, reliqua Dei sacramenta ratione comprehendis? Sola ne Dei voluntas omni humana ratione rationabilior? Non intelligis hoc voluntatem Dei esse, quod rationem? Omni ergo rationi & rationabili menti sufficere Dei voluntatem, etiam non exposita eius ratione, & præceptum in hoc sacramēto, vt & in cæteris. Abunde inquam, omnino ad rationem sufficere, Christum hominibus carnem suam ad manducandum, sanguinem dedisse ad bibendum, quia constat summam rationem irrationabiliter agere non posse. Sed licet sit contra rationem, cognita Dei voluntate eius quærere rationem, ne tamen hic catholicis deesse, vel eos latere putetur, age quod de tanti sacramenti ratione institutor aperit, aperiatur. Dat plane carnem suam & sanguinem Christus hominibus ad edendum & bibendum, vt sicut absque carnali cibo & potu millium mortalium mortalem miserámque vitam transigere cernitur, sic absque spirituali esca potúque neminem immortalem & beatam vitam assequi posse credatur. Quî enim melius aut apertius commendare potuit se vitam esse hominum, quam rerum exemplo in quibus est vita hominum? Ea cum sit in cibo & potu, & inter multiformes escas & pocula quibus sustentatur, principalem locum obtinent panis & vinum, quibus salubrius ea quotidie recreatur & reformatur. Has Deo solennes & ad conseruandam principales substantias, Dei sapientia ad vitam æternam hominibus instaurandam assumpsit, eáque de causa in earum specie carnem suam ad manducandum, & sanguinem ad bibēdum hominibus dedit, In his hoc sacramento clarius, quàm verbis edocens, non aliam esse vitam hominum æternum quàm seipsum, dum similitudine eorum escæ potúsque carnalis ad eorundem escam & potum spiritualem nihil aliud dedit quàm seipsum. Nam cum dicit se vitam esse, vitam item æternam esse nosse Patrem, & se Christum verum esse Deum vitam eum esse sempiternam discũt homines audiendo. Sed cum dicit, nisi man-

Voluntas Dei ratio.

Ioã. 14. 17.

ducaueritis & biberitis,&c. Et panis caro mea eſt,&c. vitam eſſe hominum ęternam diſcunt comedendo,& quidem comedendo melius quàm audiendo diſcunt eum ſuam eſſe vitam immortalem,vt eſcis corporalibus ſuam nutriunt mortalem. Vt ergo non tantum verbis diſcerēt, ſed etiā familiarius factis,hi ſentirent ſe perpetuo mori, à Chriſto ſeiunctos, nec poſſe ſemper viuere niſi eidem coniunctos & vnitos, ad ſimilitudinem eſcæ & vitæ carnalis,accipiunt Chriſti corpus & ſanguinem,non ab alio data ſuſceptáque quàm ab ipſo, qui eorum poſt hanc vitam futurus eſt eſca, hoc eſt, vita & beatitudo ſempiterna. Vt igitur vita ęterna ſpiritualiter & inuiſibiliter mundo in præſenti collata, corporaliter & viſibiliter in futuro conferenda ſignaretur, data eſt caro Chriſti ſub ſpecie panis ad edendum, ſanguis ſub vini forma ad bibendum, & ſicut pane & vino ad vitam mortalem principaliter homines vtuntur, ſic ad vitam immortalem, quod eſt ipſe Chriſtus, Chriſti corpore & ſanguine hîc ſpiritualiter, pôſt tam ſpiritualiter quam corporaliter in æternum paſcantur. Claret igitur ratio, non ſolum in futuro, quando intrandum eſt in ſanctuarium Dei, & intelligendum in nouiſſima eorum, ſed etiam in præſenti, quando ſub nubilo cuncta fiunt, cur ad manducandum carnem ſuam, & bibendum ſanguinem ſuum Chriſtus Chriſtianis,Dominus ſeruis.Deus hominibus dedit. Nemo ergo opponat impietatem velut leſi vel comeſi Chriſti, nemo crudelitatem ceu truncati vel dolentis corporis,nemo ſtultitiam,velut hominis humanā carnem abſque ratione edentis:quia non eſt impium vbi omnis pietas: non crudele,vbi nulla paſſio: non irrationabile,vbi ſumma ſapientia, quæ de ſua nec ſectione dolorem,nec participatione imminutionem, nec comeſtione patitur conſumptionem:imò comedentibus æternam inde prouidet & præparat reparationem: quatinus in hoc ſeculo & futuro panis & vita ſit hominum, qui ſemper beatorum panis eſt,& refectio Angelorum. Hæc vnus omnia Venerabilis,quibus pro corporis & ſanguinis Dominici, non in Cœna tantùm illa prima, ſed & in omnibus pôſt Miſſarum ſolenniis, præſentia,eſu,potu, nihil magis aut

Pſal. 72.

vrgens, aut appositum. Sed nihil ne in tam multis super horum adoratione? Imò vero nonnihil, nec id suo antea loco omissum, verùm hoc breuius recitatum, quod quibuscum ei fuit negotium, in superioribus alioqui errantes, de hac, vt omnibus Christi fidelibus certa quæstionẽ non mouebant. Neq; pauciora illic aut minus prægnantia de sacrificio & oblatione: Pro templis item & Ecclesiarum fabricis. Quæ illi prædicabant superfluò fabricari & fabricata insuper subruẽda, non esse Christianis necessaria sacra ad orandum loca, quia æquè in taberna & in Ecclesia: in foro & in templo: ante altare & ante stabulum & inuocatum Deum audire, & eos qui merentur exaudire. Cuius Ecclesia congregatorũ fidelium vnitate, non verò lapidum sibi cohærentium constet multitudine, &c. Sed meminerit lector me hîc non quæcunque ad Eucharistiam pertinent tractanda suscepisse, verum adorationem modò studio, reliqua obiter. In huius autem, qui eorum error numero secundus est, cum alia pleráq; apud Venerabilem, tum illud volupe legere, qui quæ tẽpla primùm sancti in Gallia nostra construxerint. Huic autẽ Petro de Bruis apud S. Egidium fidelium zelo, flammis cruces Dominicas ab eo succensas vlciscẽtium concremato, succensit Henricus nescio quis, qui doctrinam non quidem emendauit, sed immutauit, & aliquot capitulis auxit, cuius tamen scriptum Venerabilis idem quia auditum ab aliis, non etiam à se visum, intactũ reliquit. Sed eius æqualis & amicus B. Bernardus, quod & quale id fuerit auctarium sic scripsit ad Hildefonsum Egidianum comitem, Basilicæ sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reuerentia, sine Christo deinde sunt Christiani, Ecclesiæ Synagogæ reputantur, sanctuarium Dei sanctum esse negatur, sacramenta non sacra censentur, dies festi festiuis frustrantur solenniis, moriuntur homines in peccatis suis, rapiũtur animę passim ad tribunal terrificũ, heu, nec pœnitentia recõciliati, nec sacra cõmunione muniti, &c. Nã reliquę quæ ad Eucharistiam non pertinent, studio missa facio, hic igitur apostata ex monacho propter hæc de tota Francia effugatus in prædicto S. Egidij comitatu dum scortatur, &

Lib.1.ca.3.

Henricus Petri successor.

Epist.240.

In vita S.

Bernardi lib.3.cap.5. bacchatur, manifestus Ecclesiæ hostis, irreuerẽter Ecclesiasticis derogans sacramentis pariter & ministris, Basilicarum irridens ædificationes, dierum solennium vacationes, &c. à B. Bernardo per Albericum Hostiensem Episcopum S. A. legatum accito Tolosæ prædicante verbis & signis confutatus, & tandem catenatus Episcopo traditur, neque plura illic super eo legere est.

Abelardica. Cap. XXI.

Oecolamp. lib.3.Epist. Eodem seculo condemnatum legimus Petrum Abelardum: quo cum licet sacramentarij nihil sibi commune esse velint, tamen qui mortis & passionis Domini pro nobis meritum & satisfactionem, hoc est, fidei summam negauit, non potuit non impia eius esse de sacramento hoc, totius œconomiæ Christi mnemosyno esse opinio, Qua eum, opinor, ratione D. Roffensis de Eucharistia prauè sentientem à D. Bernardo confutatum, & cumprimum de hac perperam scribere cœpit, ab eo protinus accusatum, & manifestè conuictum scribit. Et Bernardus quidem ad Episcopos & Cardinales curiæ, ad Innocentium item II. in genere scribit eum de sacramentis Ecclesiæ, etiam altaris, nõ fideliter disputasse. Sed quid aut quale in tam multis de eo epistolis non occurrit. Nihilo plus apud Petrum Venerabilem quin potius eum, vt à D. Bernardo alienatum reconciliari curauit, & vt in Catholica fide Cluniaci mortuum commendauit. Quia ergo suam aduersarij à Bernardo in Abelardo sententiam reprobatam negant, Agedum, eos, si non in hoc, at in alio ab hoc sancto patre damnatos probemus. Sic autem scribit in vita S. Malachiæ episcopi Hiberniç, Fuit quidam clericus in Lesmor, vitæ quidem probabilis, fidei non ita. Is sciolus in oculis suis præsumpsit dicere, in Eucharistia esse tantummodò sacramentum, & non rem sacramenti, id est, corporis veritatem. Super quo à Malachia & secretò & sæpe conuentus, sed in cassum, vocatus ad medium est, seorsum tamen à laicis, vt si fieri posset, sanaretur, non confunderetur. In conuentu clerico-

Procœmio lib.4. E.N. Bernard. epist. 187. & aliquot sequentib. Et in eius vita lib. 3. cap.5. Lib.5.epist. 3. & 20. Besza. Post stact anno 1561. D. Bernardũ suum facere voluit. De quo nos in Apologia lib.1.ca.12. S. Malachias sacramentarium confutauit.

rum data homini facultas pro sua sententia respondendi. Cúmque totis ingenij (quo non mediocriter callebat) viribus assereret, & defendere conaretur errorem, Malachia contrà disputante & conuincente, omnium iudicio superatus, de conuentu cōfusus exiit, nōn correctus, dicēs Episcopi se pressum autoritate, non ratione victū, Tu, inquiens, Malachia, sine causa hodie me confudisti, aduersus profectò veritatē locutus, & contra tuam ipsius conscientiam. Mœstus Episcopus pro homine sic indurato, sed fidei magis iniuriam dolens, timens periculum, Ecclesiam conuocat, errātem publicè arguit, & monet vt resipiscat. Suadentibus hoc ipsum Episcopis & vniuerso clero, cùm non acquiesceret, contumaci anathema dicūt, hęreticum protestantes. Nc sic euigilans, Omnes, inquit, faueris homini potius quàm veritati, Ego personam non accipio, vt veritatem deseram. Ad hoc verbum substomachans sanctus, Dominus, ait, fateri te veritatem faciat vel ex necessitate: Quo respōdente Amen, soluitur conuentus. Tali ille inustus cauterio, fugam meditatur, infamis & inhonorus fore non sustinens. Et continuò sua tollens, exiēs, ecce subita correptus infirmitate sistit gradum, viribúsque deficiens, eodem loco iactat se super solum, anhelus & fessus. In id fortè loci incidens vagabundus quidam insanus, offendens hominem, quídnam ibi agat percuntatur. Respondet graui se infirmitate teneri, nec procedere valentem, nec redire. Infirmitas hæc, inquit ille, haud alia quàm mors. Hoc autem non dixit à semetipso, sed pulchre Dominus per insanum corripuit eum qui sanis noluit acquiescere cōsiliis sensatorum. Et addit, Reuertere domū, ego te iuuabo. Denique ipso duce reuertitur in ciuitatem, redit ad cor, & misericordiam Domini. Eadem hora accitur Episcopus, abiicitur error, confessus reatum absoluitur, petit viaticum, datur reconciliatio, & vno penè momento perfidia ore abdicatur, morte diluitur. Ita cunctis mirantibus completus est sermo Malachiæ, & scripturæ dicentis, quia vexatio dat intellectum auditui. Hactenus Bernardus. Obsecro te lector, qui tam seriò huius episcopi memoriam consecrauit, tam prolixè vitam posteritati tradidit, & hoc inter il-

Viaticum.

Esa. 28.

lius miracula retulit, quo errorem & hæresim, & anathema esse conuincitur, Dominici corporis, nec dubiũ quin & sanguinis in Eucharistia non esse veritatem, sentiréne potuit ab hac tam abesse illa, quàm cœlos à terra? Verùm non deest in Abelardi processu, quod præcipuum præsentis operis argumentum, hoc est, carnis Dominicæ adorationem valde iuuet. Nam Gaufredus Antissiodorensis, monachus Cistertiensis ex Abelardi auditore, ne fieret eius etiam erroris imitator, ad magisteriũ Bernardi profectus, factus eius discipulus & notarius, de vtroq; sic inquiebat, Ego aliquãdo magistrum mihi fuisse recordor, qui cum pedibus & intestinis nihil amplius de agno Paschali, aut ipse vorans, aut discipulis exhibens, & se pariter & suos nõ modica eius parte fraudabat. Siquidẽ precium redemptionis euacuãs, nihil aliud in sacrificio Dominicæ passionis commendauit, nisi virtutis eius exemplum, & amoris incentiuum, quasi hæc duo in mortibus prophetarum exhibita non sint. Et hæc quidem magna vera, sed nõ sola. Benedictus Deus, qui mihi simul & vobis magistrum posteà meliorem dedit, per quem prioris redarguit ignorantiam, insolentiam confutauit. Is enim tanquam verus Hebræus, auidè prorsus vorabat, & vorandum nobis sollicitè commẽdabat caput agni cum pedibus & intestinis: sic imitandum Dominum prædicans patientem, & sic redamandum diligentem, vt principalem huius sacrificij causam, velut Agni caput redemptionem in eo profiteremur, & adoraremus naturam humanam. Hæc vtriusque discipulus. Et hic ergo ex Abelardino, vt sic dicam, Bernardinus, ex fortasse schismatico indubiè Catholicus, didicit non Christi modò diuinitatẽ, sed humanitatem quoque adorandã, quídni & inter hæc mysteria adorandam, vbi enim vbi sit, adoranda vtique fuerit. At posterior Gaufredi magister carnem Dominicam in Eucharistia sensit, vt contrà sentientem hæreticũ tantùm non senserit. Habent ergo contrà hodiéque sentientes errorem suum à D. Bernardo si non in Abelardo, at in clerico illo innominato improbatũ, vt hic non repetam huius viri sancti locos de præsentia, in Apologia, de cultu etiam in hoc tractatu antè allegatos.

Tritem. *Oecolãpad.*

Agnus Paschalis totus comedendus. *Exod.* 12. *Numer.* 9.

Humanitas Christi adoranda, nedùm diuinitas.

Almariciana. Cap.. XXII.

HOrum post annos plus minus ducentes, anno nimirum Domini circiter 1200.successorem facit Almericum quendam Bernardi Lutzemburgi catalogus, secutus Cęsarij Cistertiensis dialogos de varijs inscriptos, quorum initium citat Tritemius, ex Gesnero non constat editos. Hunc igitur cum suis asseruisse non aliter Christi corpus in altaris esse pane, quàm in alio pane, aut etiam re quauis alia. Quo ferunt modo ex nouatoribus hodiernis cuidam excidisse vt diceret, id non magis hîc in cœna esse quam in cœno. Quod licet fortiter negauerit, consequens tamen est ad id quod peræquè fortiter asserit, id tam procul à cœna abesse quàm cœlum à terra, itaque neutrobi esse, in cœna inquam, aut cœno. Sed sit huius Almariciani erroris penes eos fides. Nam qui alios eiusdem errores recensent, tale nihil ei tribuerunt. Non Platina in Innocentio III. sub quo in Concilio Lateranensi eius dogmata condemnata sunt, alioqui non tam hæretica quàm insana, iuxta Decretalem Innocentianā, Non annales nostri sub Philippo Augusto, Non Antoninus Florētinus, suo hîc, vt vbiq; penè, more, satis alioqui copiosus, nisi quòd Vincentij speculum secutus, non tàm eum quàm illius successores, addit non Eucharistiā modò, sed reliqua quoq; sacramenta exsufflasse, impudenter asserentes, vt veterē, quę patris fuerit, legem eiúsq; sacramenta à Mose ad Christum, sic nonam, Christi, eiúsq; sacramenta à Christo ad eos vsq; durasse, viguisse, finem habuisse, & absoluta amplius locum non habere. Spiritus autem sancti tempora tum incepisse, cuius vnusquisque tantùm gratia intus infusa, sine vllo exteriore operū vel sacramentorum adminiculo, saluus esse posset. Dogmata modernis partim Anabaptisticis, partim Lutheranis, & nouis reformatoriis non absimilia. Almaricum ergo Carnotensem, Bena Oriundum, Parisiensem magistrum artium & Theologiæ, damnatum, & recantare coactum, animo, tædio, ac languore demortuum, pone D Martini sepultum, post exhumatum, cum sectariis deprehensis & conuictis, præter mulieres & simplices, quibus per ma-

Besza id negauit Pessiaci. ann. 1561.

Alphonsus de castro, in titulo de Eucharistia.
Extra de Sum. Trini. ca. Damnamus.
Guag. li. 6. Pact. 3. Titul. 19 ca. 1. paragra. 7.

iores deceptis parcitum est, extra portam in Campellis crematum, nisi quòd ferunt quidam de autoribus tantum sumptam pœnam, clericis honore & dignitate priuatis, laicis igni absumptis, vt qui stupris & adulteriis impunitatem promitterent, &c.

Albigesia Albanensia Agenensia.

CAP. XXIII.

Guaguin. & Antoni. vbi suprà paragrapho 3.4. & c.3. paragra.1.

DE Albigesiis eodem penè tempore merita miratur Francus historiographus, eorum dogmata neminem notum scriptorem ad hanc ei diem reliquisse. Et cùm hæreticos eos vocent, & ob eam culpam exterminatos autores tradant, genus tamen hæreseos præterire, ne Antonius quidem eorum aliquid præter bellum plusquā ciuile attigit. Et multò minus Platina vbi paulò antè. Hinc eos alij Manicheos Arianos alij, alij alios fuisse coniiciunt. Cuperem in lucē exire Cistertiensem Cæsarium, nam is ordo in eis oppugnandis palmam obtinuit, & scriptor eodem tempore floruit. Interim qui eum aliquoties allegat Bernardus Lutzemburgus, scribit eos sacramentum corporis & sanguinis Christi blasphemasse, adeo vt fuerint qui in eius contemptum ac confusionem alij volumen sacri Euangelij comminxerint, alij iuxta altaria ventrem purgauerint, & altari palla fœditatem suam deterserint, alij scorto super altari posito sint abusi. Hæc eorum fuit in sacram Eucharistiam, & Eucharisticam supellectilem irreuerentia. Nobis eorum sensa exquirētibus commodùm ac opportunè lucem primùm vidit eorum æqualis Petrus monachus Cistertiensis, Vallis in agro Parisiensi, historicus hoc fide dignior, quo rebus tam gestis præsentior; cuius tamen fides sit penes gallicam versionē, quæ anno Domini 1569. hîc prodiit. Hæc inter alia eorum dogmata hoc publicè quoque eos docuisse scribit, hostiam sacrosancti corporis Iesuchristi nihil à pane laico, quem vocant, sine communi differre, simplicium auribus blasphemiam hanc

(Berengarianam, vel Iudaicam potius, vt antè diximus) instillantes, Id si vel Alpium instar magnum vel potius, immensum fuisset, aut etiamnum esset, olimiam à tot comedentibus absumptum in nihilum recidisse, aut breui redactum iri. Sacra inde ac profana iuxtà habita, Templa & monasteria signis, vasis, reliquaq; supellectile spoliata, clericorũ, monachorum cædibus polluta & cruentata, stabulantibus in eis illorum loco equis, iumentis, & pecudibus, nihil per hæreticos factum in illis reliquum, præter parietes, eosque auro multo redemptos, calices comminctos, & lotio intus & extra perfusos, altaria in præsepia conuersa, & tantum nòn concalcata, & stercorum suffitu fumigata. Cuiusmodi etiam suffitorum quidam dixit presbyteros sacramenta hæc haurietes, dæmonium toties glutire, & in corpus traiicere. Si non eadem reformatores Galliarum hodierni sentiunt, dicunt, & faciunt, Albigenses per me ne sint, aut etiam Albanenses, quos Albigesiis anteriores multò quidam faciũt, Anno scilicet Domini circiter 800. Bernardus Lutzemburgus ex Antonio scribit eos sacramentum altaris nihil fecisse, aut nihil esse dixisse. Mirum Guidonem Carmelitam inter decem eorum hæresis huius non commeminisse, cum Albigesiis vt tempore, sic errore conuenerunt hæretici, quos Agenenses vocant, circa Theolosam male de sacramento altaris & aliis: ad quorum confutationem Petrus Rom. legatus, & multæ aliæ religiosæ personæ cum regibus Ludouico Franciæ, Henrico Angliç conuenerunt. Sed parum profecisse scrib.t autor additionũ ad Sigeberti chronicon.

Albanens. Agenenses.

Anno 1178.

Fratricellica, Beguaritica, Beguinica.
CAPVT XXIIII.

Multi prætereà quos fama obscura recondit eidem Bernardo, vt flagellantes, qui & cruciferi fratres, eodem paulò post Albigenses, sacerdotio propter sacerdotum malitiam abiecto, sublatis semel omnibus sacramentis & sacramental.bus, templis, cantu, &c. spe-

Flagellãtes ex libro de consult. one Ecclesiæ.

ciatim de hoc ita ſacramento dedocebant magis quàm docebant, articulo XV. Deum & Chriſti corpus non continet ſub ſe realiter altaris ſacramentum. XVI. Siquidem hoc verum eſſet, quòd in ſacramento eſſet veraciter Chriſtus, Deus diu eſſet deuoratus, etiamſi eſſet mons ingens magnus. Facilius eſt ſcilicet flammam, quod ille aiebat, ore continere, quàm bonum dictum, bene, ſi Iudæis, Iudaizantibus hæreticis, &c. placet dictum. Vt & eorundem artic. XIX. Siquidem Chriſtus eſt veraciter in altaris ſacramento, Iuda qui eum pro denariis triginta tradidit, peiores ſunt, ſacerdotes, qui vno eum vendunt. XVII. Auari, qui mundo tantillum panem, cuiuſmodi eſt hoſtia, vno ad minus venundant denario. XX. Altaris ſacramentum non eſt niſi Kuckuk ſacerdotum. Et alia de aliis ſacris tam putida & barbara, vt puduerit legere, multò magis relegenda proponere, niſi quòd quæ noua hodie putantur hæc nouatorum ſcommata, vetuſta ſunt renouata.

Iudas traditor.

Sequenti ſeculo, hoc eſt, pauló poſt annum Domini M.CCC. Fratricellos, qui eos damnauit Ioannes XXII. generatim dicit, à veritate catholicæ fidei deuiantes, Eccleſiaſtica ſacramenta deſpexiſſe. Sed ſi forte iidem & Begnardi, ſiue fratres de paupere vita, & mulierculę quędam eorum ſectariæ, Begninæ tum vulgo dictæ, propius rem noſtram eſt, quod ij vtriuſque ſexus errones tum errores alios atque alios catholicæ fidei articulis & Eccleſiaſticis ſacramentis contrarios, in Allemaniam induxerunt, tum hunc ordine octauum, eundem & vltimum, Quòd in eleuatione corporis non debent aſſurgere, nec ei reuerentiam exhibere, aſſerentes quòd eſſet imperfectionis eiſdem, ſi à puritate & altitudine ſuæ contemplationis tantùm deſcenderent, quòd circa miniſterium ſeu ſacramentum Euchariſtiæ, aut circa paſſionem humanitatis Chriſti aliqua cogitarent. Hæc illi, præfecti ſcilicet hominis. Atqui cùm Domini domum deceat ſanctitudo, & cuius in pace factus eſt locus, cultus cum debita veneratione pacificus, decet vt & ad Eccleſias ingreſſus ſit & deuotus & humilis, & in eis quieta cõuerſatio, Deo grata, inſpicientibus placita, conſiderãtes non ſolùm inſtituẽs,

Fratricelli. Extrauagans ſancta Rom. Begnardi Begninæ. De his Clementina. cũ de quibuſdam. De religioſ. domib. Et de hæreti. cap. Ad noſtrum

Pſal. 92.75 In VI. de immunit. Eccl. cap. Decet.

ſed & reficiens. Ibidem ergo conuenientes, nomen illud *Phil.2.*
quod eſt ſuper omne nomen, Ieſu inquã, Chriſti nomen *Ieſu nomen*
exhibitione reuerentiæ ſpecialis attollant, & quod generaliter ſcribitur, in hoc vt nomine flectatur omne genu, ſinguli ſingulariter in ſeipſis implentes, præcipuè dum aguntur ſacra Miſſarũ miniſteria, quoties idcunq; nomen glorioſum recolitur, flectant genua cordis, quod vel capitis teſtentur inclinatione: attendantur in eiſdem locis intentis præcordiis ſacra ſolennia, orationibus deuotis *Ephe.3.*
inſiſtatur, nullus, vbi cum pace & quiete vota cõuenit celebrari, tumultus ſit, clamor, aut impetus. Sic paulò ante Perfectos Gregorius X. in Concilio Lugdunenſi, de nomine quod eſt ſuper omne nomen, cùm vbique, tum in tẽplis inter ſacra honorando, quidni nos idẽ dicamus de corpore, quod eſt ſupra omne corpus? Et quibus quæſo, pręcipitur ſuper hoc, interpretibus antè patribus, Adorate ſcabellum pedum eius? hominibúſne imperfectis tantùm, an nõ etiam perfectis? Quibus primùm dictum eſt, Sumite, edite, bibite? an non Apoſtolis? atqui nemo vnquam manducauit, niſi prius adorauit, aiunt vbi ſuprà, Ambroſius, Auguſtinus, &c. Hęreſis ergo hęc inſania eſt, & huius ratio non minus inſana, vt ſecundum quam patriarchæ, prophetæ, Apoſtoli, Euangeliſtæ, beata etiam virgo Benardis iſtis & Beguinis imperfectiores fuiſſent, vt qui quod ex eorum geſtis & verbis apparet, circa hæc, quæ iſti cogitare imperfectionis arguunt, tantopere cogitarent, & ea in corde ſuo conferrent & conſeruarent. Imperfecti quoque forent omnes beati ſpiritus, vt qui in diuina eſſentia omnia quoque Chriſti humanitatis ſacramenta ſemper videant, & ea liquidiſſimè contẽplentur. Hæc ibidem gloſſographus, quiſquis fuit. Clemens ergo V. in Concilio Viennenſi ſectã hanc cum hoc & aliis erroribus, totum denique Beguinagij, vti loquitur, ſtatum damnauit. At huius ſucceſſor Ioãnes XXII. mulierculas ab huiuſmodi erratis immunes, & moribus alioqui & vita inculpabiles, ſub habitu Beguinarũ ita viuere permiſit, & ab ordinariis locorũ moleſtari prohibuit, nimirũ ne innocentes cũ nocentibus ad paria iudicarẽtur, vt hac tamẽ permiſſione ſtatũ hunc approbare nullatenus intẽderet.

Pſal.98. *Mat.26.* *&c.* *Luc.2.* *Extrauagans cõmunis, ratio recta, de relig. domib.*

Vuicleffica. Cap. XXV.

Odem ſeculo Ioãnes Vicleff Anglus Anglicanam Eccleſiã multis nouitatibus turbauit. Viclenica non habeo, nec habere volo, ſed ex XLV. articulis eius Conſtãtiæ in Concilio damnatis, hic erat III. Chriſtus non eſt in ſacramento altaris identicè & realiter in propria ſubſtantia corporali. At propius eſt errorem ſacramentarium hic inter eiuſdem articulos XVIII. à Vilelmo Videfordo impugnatos ordine ſecundus, ſicut Ioannes fuit figuratiuè Helias, & non perſonaliter: ſic panis eſt figuraliter corpus Chriſti, & non naturaliter, Et quod abſque omni ambiguitate eſt figuratiua locutio, hoc eſt corpus meum, ſicut illa in verbis Chriſti, Ioãnes ipſe eſt Helias. At ex multis Euangelij circunſtantiis deprehendere eſt id, Ioannem non ſimpliciter nominauiſſe Heliam, vt quiuis facilè intelligat non eundem hominẽ, nec enim abſolutè Dominus enunciauit, ſicut, hoc eſt corpus meum, ita, Ioannes eſt Helias. Sed, ſi vultis recipere q.d. Si mente attenta, & animo facili, nec contentioſo vtriuſque geſta ſuſcipere, ipſe ille eſt, qui venturus erat in virtute & ſpiritu Heliæ, id eſt Heliam repræſentans: & adiecit, Qui habet aures audiendi, audiat. Quod & Chryſoſtomus annotauit. Ex multis autem huius articuli per videfordum improbationibus, hæc eſt omnium maximè, quod aiunt, ad hominem, ordine x. Auguſtinus in pluribus libris inculcat ſcripturæ logicam de figuratiua ſignificatione, ponens infinita ſcripturæ exempla de tali locutione, neque vnquam aut vſquam de his verbis, hoc eſt corpus meum, mentionem facit quòd ſit eiuſmodi locutio, quod tamẽ feciſſet, ſi talis locutio fuiſſet. Nec aliquis vnquam niſi ſuper hæreſi ſuſpectus, vt prius Berengarius & frederuuardus (ignotus hactenus mihi ſcriptor) antiquitus poſuerunt, quorum condemnata fuit ſententia. Hæc ille. Et Auguſtinus quidem Euchariſtiam non dubitauit dicere corporis & ſanguinis Dominici non ſolùm ſacramentum, ſed etiam, & quidem conſequenter, ſignũ & figuram, ſicut & multò antè conterraneus eius Tertul,

Seſſione 8.

Mat. 11. 17
Marc. 5.
Luc. 9.
Roffenſis in Oecolamp. lib. 8. ca. 4. E.

Fredenardus.
Euchariſtia Sacramẽtũ Signũ, figura. Auguſtini in Pſ. 3 & contra Adimantum cap. 12 Tertull. contra marcionem lib. 4.

lianus. Quod quoties occurrit, & exponendum propter meticulosus, & soluendum propter audaculos. Nam hic licet hæc verba, hoc est corpus meum, exponat, id est figura corporis mei, fortasse iuxta traditionem Marcionis in cuius Euangelio ita fortè scriptum erat, eodem tamen loco clarè dicit Dominum hæc dicendo, panem fecisse corpus suum. Nouimus autē quam vim habeat hoc verbum *Fecit*. Et si quid claro clarius, Carnem alibi asserit Christi corpore ac sanguine, alibi baptisatos opimitate corporis Dominici vesci, & exponit, Eucharistia scilicet. Figuram igitur sacramentum hoc vterque vocet, sed non solam: & signum, sed non solum, Augustinus præsertim, tam multis alioqui locis verum corpus & sanguinem hîc confessus. Quorum vtrunque suo quodque sensu toties hîc exposito, recipimus, vt Eucharistia quia sacramētum est, proinde sit & signant & figurant, verè & reipsa præsentium. Sed manet interim firmum quod Vicleffo Videfordus opposuit, Augustinum nusquam (vel ad pœnā libri) hoc Domini axioma, Hoc est corpus meum, aut inter figuratas scripturę locutiones reposuisse, aut huic eiusdem Domini de Ioanne, Ipse est Helias, æquiparauisse. De præsentia autem alibi plura nos tum in Apologia, tū libello latinogallico, de efficacia verborum horum. Sed quoniam more ac modulo nostro suo quæque loco tractamus, propius rem præsentem, id est Eucharistiæ adorationem, est, quod idem Vicleffus obiiciebat, nescio magisnè impiè an barbarè, fratres, aiens, nesciāt dicere quid est hostia consecrata si accidentia sine subiecto. Et cùm talia propter se non adorentur, sed pro eo quòd continent in se Christi corpus, sequitur maiorem esse rationē, quencunque strauimus nodulum, vel quodcunque signabile corpus adorādi, quàm hostiam consecratā: eo quòd ea non est in sua natura, vel propter bonitatem, quam in se continet, naturalem, taliter adoranda. Vnde adoranda non est. quia est corpus Christi, sed quia id in se cōtinet abscōditè. Cùm ego in nodulo straminis, & in omni creatura realiter sit trinitas increata, longè quàm hoc corpus perfectior, sequitur aiebat quanlibet creaturam amplius quàm hanç hostiam propter contentū absconditam, esse

Facere.
De resurrectione de pudicitia.
Roffensis in Oecolampa. lib. 2. cap. 20. 21. 22.
Figuratiua exhibitiua.
Signum contentiuum.
Artic. 1. Argumento. x.

adorandam. Respondet Videfordus, si non latinius, vt ei stylus erat (vnde vtriusque verba nonnihil mutata, sensu nihil mutato) at certè Christianius. Hîc, ait, dico falsum fratribus & catholicis eum imponere, quasi hostiam, aliud quid sit quàm accidens sine subiecto, dicere nesciãt, cùm ea propriè loquendo, sit Christi corpus sub panis in ipsum sacramentaliter transubstantiati & conuersi speciebus contẽtum, eaque est quam Catholici adorant. Bene tamen verum, latè & minus propriè loquẽdo, signa illa & accidentia non dici hostiam, sed sacramẽtum, quod ita sacramentum est, vt non etiam sit res sacramenti. Sed hãc hostiam sic largè & impropriè sumptam, At Christũ Dei filium in sacramẽto latriæ quidem adoratione diuinitatem eius: hyperduliæ autem humanitatem per se cõsideratam adoraueram. In sacramento inquam & in altari locus est adorationi conueniens, Nam nec Christus nec Trinitas vult ab hominibus adorari, nisi in loco orationi conueniente, ac proinde neque Christi corpus vbicunque sit, vt, verbi gratia, in stomacho sacerdotis statim post communionem, nec in bruto, si quo casu sacramentum sumat, vt Trinitas nec adoranda est prout est in dæmone, aut publice, & à pari, nec in stramine, quod certũ est non adorandũ esse, quòd in eo sit Trinitas, sicut nec symbola illa sacramẽtalia, quæ largè loquẽdo, prout sunt hostia cõsecrata, æquè abscõditè (imò magis) Trinitatem continent, quàm straminens nodulus. Ideoque propter Trinitatis existentiam non maior huius adorandi ratio, quàm illorũ, cùm æquè sit in illis quàm in hoc Trinitas. Ita Vicleffici argumentũ nullius valoris, & multipliciter errans atque peccans. Hæc illi, minus vterque clarè, nec inter sacra hæc & profana distinguẽtes, Vicleffus nihil omnino, Videfordus neque satis, neque prout decet. Decet enim honor quoq; suus signa hęc, quatenus rerũ sunt

Signa exhibitoria. diuinarũ exhibitoria, nedũ significatiua. Quòd autẽ negat Deũ vnitrinum, aut etiam Christũ vbiuis adorãdum de cultu publico intelligendum, vt distinximus ad id Pau-

1. Tim. 2. li. *In omni loco.* Creatorem alioqui in omnibus creaturis, quãlibet abiectis, agnoscẽdum & colendũ, &c. Nec tamẽ tolerãdi sunt (prout neq; suo tolerati fuerũt seculo Pseu-

apostoli)qui autoribus nescio quibus Segarello Parmēsi, & Dulcino Nauariēsi,circiter anno Domini 1260.nō distinguētes aras ab haris, docebāt inter cæteros insanias, Ecclesiā consecratā non plus valere ad orandū, quàm stabulū porcorū,nec melius adorari Christū in tēplis quàm in syluis. Sic multùm dehonestātes cum diuina omnia & sacrosancta sacramēta, tum sanctā imprimis corporis & sanguinis Dominici mēsam , & totū denique Dei cultū. Quæ omnia audire nefariū est eo loci celebrari, quò pedē ponere præ sordibus& fœtore nolis.Hęc inquā,dignitate ac reuerētia veterē Domini arcā lōgè excedētia.Cui Dauid lōgè ab his sordidis diuerso spiritu præditus tēplū tā magnificū parauit,Salomō ædificauit & dedicauit.Dedicarūt post eū Esdras,Nehemias,Macchabæi,rati,vt indignū, domos suas quàm Domini honoratiores esse, ita honoris & sāctitatis Dominū quodāmodò abhorrere locos ad eū reuerēter ac deuotè adorandū minus aptos,qui ambulat in medio nostri, vt sint, quod aiebat Moses ad Israël,castra tua sācta,multò magis tēpla nostra,ne quid in iis fœditatis appareat,& derelinquat nos. Veterū certè monumētis cōstat,Apostolicis etiā tēporis loca fuisse publica,quę tū oratoria,tum Ecclesię dicerētur, vbi populus Christi fidelis quæ ad religionē & fidē pertinerēt,doceretur atq; exerceret. Sed insani isti atq; irreuerētes ab Ecclesia eiecti,nec in Ecclesiis orare permissi,in mētibus & nemorib⁹,vt Israël in lucis & collibus,mysteria sua celebrabāt. Sed nihil est opus in errorē tā apertū pluribus agere, Cùm in agro Bernēsi 1548.rusticarer,cōperi quodā in vico nō procul à Generēsi,tēplū fimo agmino,ouillo,caprino oppletū,quęrenti eiusmodi in loco scilicet sacro rationē respondit loci minister,vici greges solitos in æstu sub hoc tāquā vmbraculo meridiari. Quòd autē ad hostię pertinet vocabulū,id nomē huic mysterio cōuenit,quatenus Christum ipsum continet, qui est salutaris hostia illa,quā semetipsum Deo tradidit in odorē suauitatis, & per quā in consummationem seculorū ad destructionem peccati apparuit. Et quòd ex altari dispensatur sancta illa victicta , qua deletum est chirographum nobis contrarium, Græcis θυσία,pura videlicet hostia & incruenta,quam ab ortu ad occasum vsque sibi Deus offerēdam per prophe-

Pseudapostoli.
Segarellus.
Dulcinus.
Guido carmelita errore.8.
Templorū vsus.
1.Reg.6.7
1.Part.17.
3.Reg.6.
2.Par.3.
Esdr.6.
Nehem.12.
1.Mac.4.
2.Mac.10.
Deut.23.
Hostia.
Victima.
Tho.p.3.q.73.artic.4.ad 3.
Esh.5.
Hebr.9.
Aug. lib. 9.confessio. cap.13,
Damascen. lib.4. Cap.14.
Mal.1.

tam prædixerat, Christi inquam, corpus atque sanguis, in animæ corporisque nostri stabilimentum, incorruptum, in nostram substantiam & consecrationem, omnimodi nocumenti reparatio, sordis omnis purgatio. Curat enim morbos, & omnimoda damna, &c. Et querebatur latinus quidam pater schismaticos Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanare, &c.

Cyprianus. Tract. 3.

Hussitica. Cap. XXVI.

Reunitius in repetitione cap. 31. parag. 3.

Hus hominem improbauit Violentum.

Sessione 15.

VT Vicleffam ergo reputamus, imò finiamus, & ad alios migremus, obseruatione dignum est, quòd Ioannes Hus doctrinam eius in articulis aliquot amplexus, in doctrina de Eucharistia, quòd eum videret Christi corporis & sanguinis in cœna præsentiam negare, hoc quia item videret cum verbis institutionis pugnare, non probauit, vt qui Hussi dogmata sequuntur affirmarunt. Sed huius assertionis autorem vellem citassent, cùm è contrario ex huius xxx. articulis in eodem concilio Constantiensi damnatis, xxv. improbet condemnationem xLv. articulorum Vicleffi, per doctores factam, vt irrationabilem, hac modò de causa, quòd eorum nullus esse Catholicus, sed quilibet aut hæreticus, aut erroneus, aut scandalosus Sic Hussus Vicleffi articulos faciēs suos, eiusdem etiam errores suos, & hæreses, suas: & scādala, sua fecis. Atqui articulorum Vicleffìcorum tertius Constantiæ damnatus, excludit Christum ab hoc sacramento: & secundus à Videfordo improbatus, verba huius sacramenti formalia siue consecratoria, tropica facit seu figurata. Et scholiastes quidem Constantienses testatur hunc Hussi de probatis ab eo Vicleffi articulis, articulum legitimè contra eum fuisse probatum. Cùm autem Hussitica tam vetus Przibrami testis oculati, quàm noua D. Cochlæi, contrà testetur Vicleffi doctrinam fuisse anno 1408. coram M. Ioanne Hus tanquam principali præsente & consentiente, tripliciter Pragæ condemnatā, ab vniuersitate generaliter, à facultate Theologiæ specialiter, à natione Bohemica specialissimè, vt sic dicā, &

Lib. 1. et 2.

scue-

rissimè,nihil hîc conuenientius responderi potest,quàm Hussum non sibi conuenisse ,sed multoties suam de Vicleffo mutauisse sentẽtiam.Et nihilo sibi magis Hussitas constitisse.Nam Pragenses , vt multò Ecclesiæ Romanæ propiores ac conformiores , de hac præsentia sic anno, 1521.statuisse,in diuinissimo Eucharistiæ sacramento tã sub specie panis,quàm sub forma vini totum.Dominum Iesum Christum,verum Deum & hominem,cũ suo proprio corpore & sanguine nobiscũ esse sua præsentia reali. Sic ab omnibus tenendum,& populo nunciandum.Et iidem contra Thaboritas, vt ab Hussi de hoc fide ad Vicleffi errores, apostatas,post XIIJ.articulũ Prozibanni super eadem præsentia *preallegatũ*, super adoratione sic, Cui(Christo vtique)in eodẽ sacramẽto honor,cultu, genuflexione,adoratione,luminum accensione,& aliarum venerationũ exhibitiones debet exhiberi. Hinc toties à Pragẽsibus, & quidẽ armatis,eorũque papa Rochezana Eucharistia per circulos,plateas , & Ecclesias solennibus processionibus circũuecta,singulis penè dieb⁹,Venceslao Bohemię rege nequicquã vetãte Dominicũ corpus in huiusmodi põpis ab hæreticis circũferri.Cuius non ita pòst mortui successor rex Ladislaüs,neque ita pòst morituros dignũ quod Catholici reges imitẽtur,exẽplũ edidit, qui nunquã hæreticorũ Ecclesias, quamuis sæpe rogatus,intrarit,nec sacris interfuerit Rochezanã in celebritate corporis Christi id vicatim deferentẽ conspicatus, nullũ reuerentiæ signũ præbuit.Percunctãtibus amicis vt quid sacramentũ inhonestasset,Nõ me latet, inquit,diuinissimũ Christi corpus dignius esse,quàm vt per me satis hònorari possit,nec mea reuerẽtia gloriã eius auget,neque dehonestatio decus imminuit:sed cauendũ mihi fuit, ne dum Christũ honoro,sacrilegũ presbyterum popularibus approbauisse videar,quorũ plerũque mores ex principe pẽdent.Nec ij me Deũ contempsisse putabũt cuius corpus sacratissimũ in catholici presbyteri manu summis me sẽper honoribus vidẽre prosecutũ . Sic rege cũ principibus dietim ad eũ confluentibus factionis sacramenta cõtemnente,qui decepti errabãt,aliorũ contẽplati mores , suas ineptias agnoscentes,ab Hussitarũ perfidia ad Ecclesiam

Pragensis in Thaberitas.

Artic.5.

Lib.1.ca.11

Pius idem Bohemia, cap. 32.37. 62.

Cocleus lib.4.10.11

Veneslaus R. Ladislaus R. Regium exemplum. Sacramẽta hereticor. auersars.

reuertebantur. Et huius tamen factionis controuersam
Pius. cap. 35.36.37. hâc licet præsentiã & adorationem recipientis, vt error secũ non magis quàm cum aliis cõuenit, de huius sacramenti appendicibus hæc tũ fuerunt dogmata, Templum imprimis Dei latè patentis ipsum mundũ esse: coarctare maiestatem, qui Ecclesias, monasteria, oratorioque construunt, tãquam propicior diuina in eis bonitas inueniatur: sacerdotales vestes, altarium ornamenta, pallas, corporalia, calices, patenas, vasaque huiusmodi nihil habere momenti. Sacerdotem quocunque loco & tempore sacrũ
Verba sacramẽtalia. Christi corpus conficere posse, petentibusque ministrare: sufficere si verba sacramentalia tantùm dicat. Hîc obiter nota schismaticos alioqui, de vi verborũ sacramẽtalium conuenire. Sed vt hæc partim vera sint, dum se necessariis contentos esse falsò prætexunt, nõ necessario scilicet reformaturi pro reformatione barbariem meram inuexerunt, quã diligenter hodie sequuntur in Gallia Nouato-
Tẽpli petæ. iidem templi cremi. res, deformationem vtique, nõ reformationem. Simul enim dictum atque factum, Hussitę tum vt isti hodie tẽpli petæ, tẽplis sibi à rege extortis non contenti, plura & ampliora extorturi, aliena, id est catholica è fundamẽtis deiiciunt monasteria incendũt, deripiunt Ecclesias & presbyteria, fana & profana ferro & igne vastant. Fuit cùm ciues etiam magistratus, consules, iudices eorum furori non consentiẽtes, alii metu fugati, & fuga seruati, alii ab eis intercepti, ex altissimis prætorij fenestris in forũ præcipitati, lãceis ac verubus irati populi excepti dirũ spectaculum dilaniati præbuere. Ioãne quedam pseudomonacho apostata ibi stãte, & Domini corpus sanguinario populo ostẽtate. Illud mirum, de superioribus dogmatis nullam in articulis Hussi Constantiæ damnatis extare, vt fuerint, quod fere fit, Husso Hussitæ, magistro discipuli pestilentiores.

Vualdensia, *Cap. XXVII.*

Vvaldẽses. Reynerius in repetitione cap. 1. par. 14.

Et siquidem ita hi senserint, Vicleffum magis quàm Hussum, aut etiã Valdenses secuti sint: Nam & Valdensiũ illic à Pio dogmata recenseri quidem intelligunt, Bernardus

Lutzēburgensis, Alphonsus Castrēsis, etiāsi quæ in mēdicantes dicūtur, Valdensium nec esse quidē possint, vt potè multò anteriorū, quos ferunt ortos circiter annū Domini 1160. Quo tēpore scriptum ab his idiotis (& tales enim fuisse ferunt) aut contra eos à doctis de hac materia rescriptum cùm nihil haberem, suo eos anteà loco non tam omisi, quàm huc distuli: quia seculo post Hussum circiter annum Domini 1506 fratres (sic enim se inscripserunt) Valdēses professione ad Vladislaū Vngariæ regem missa typis etiā pòst excusa, loco de cœna Domini coacervatis de Christi ad Patrē reditu & Ascēsione testimoniis, cōcludebant Christum post eam ante extremū diem cū naturali suo corpore personaliter & corporaliter nō esse in terra, sed in vno ad dexteram Dei loco, ideoque panē esse Christi corpus, sicut Ioannes fuit Helias, quia contra Euangelium pugnet Christum vel hîc, vel illic monstrare. Anno verò 1523. Confessionē Luthero diiudicandam cùm misissent, scripto eius, quod & extare ferunt, super hoc errore moniti, pòst quia Cingliani sui etiam erroris ab eorum doctrina patrocinium peterent, cōfessione repetita & exposita publicè testati sunt se cū Luthero sentire, & à Cinglio dissentire. Sed viderit hic protestans quam sit editionem secutus, nam ea quam ad em regē miserunt fidei professione anno 1508. sic non cū hoc tātùm articulo, sed & de aliis docēt, vt Lutheri Catechistæ magis quàm catechumeni fuisse videantur. Et de præsentia quidem aliter atque aliter, hoc est, inconstanter, modò enim aiunt, modò negant, adorationem autem constanter, vel obstinatè potius pernegāt, etiam vbi præsentiam asserunt, vel magis videntur assetere. Sic igitur super Eucharistia docebant, Vbicuuque dignus sacerdos cum fido populo iuxta sensum & Christi intētionem, Ecclesiæque ordinationem, orationē faciens huiusmodi verbis, videlicet, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, testificatus fuerit, cōfestim præsens panis est corpus Christi in mortem pro nobis oblatum. Vinum similiter præsens est sanguis eius effusus in remissionem peccatorum. Et, Reuera nō modò de pane accepto, benedicto, fracto, testificato esse corpus suū, nos credimus corpus eius esse, sed

Extat impressa cum commentariis Æneæ Syluii de cōcilio Basiliensis. Et in fasciculo, &c. coloniæ. 1525.

Panis est corpus naturale & spiritale

Vinum est sanguis naturalis et spiritalis.

& si lapidem accipido, dixisset ipsum corpus suũ esse, plenè ita credidissemus. Idẽ repetũt paulò pòst in confessione. Cùm presbyter ritè ordinatus verba testimonii Christi expresserit, cõtinuò panis est corpus Christi, verũ, naturale ex castissima Virgine sumptũ, quod erat traditurus vt viuus panis testatur, hoc est, inquit, corpus meũ, quod pro vobis tradetur. Similiter vinum sanguis est naturalis corporis eius, qui fundẽdus erat in remissionẽ peccatorũ: nec solùm credimus panem esse naturale corpus, & vinũ sanguinẽ naturalẽ sacramentaliter, sed & panẽ pariter esse corpus spiritale, & vinũ sanguinẽ spiritalẽ asserimus. Idem in excusatione Euãgelium dicit, quòd saluator accipiens panem in venerabiles manus, & illum sistens pro corpore suo, monstrauit super panẽ, & dixit, hoc est corpus meũ. Similiter & accipiẽs calicem, dixit, Hic est calix in meo sanguine, vel, hic est sanguis meus. Et nos ita simpliciter verbis Christi credentes, ex fide catholica fundata in sacra scriptura tenemus, quandocunque secundum sensum saluatoris, & indiuiduæ Trinitatis ordinationem sacerdos dignus cum populo suo fideli orationem facit, & illo verbo dicit, hoc est corpus meũ, &, hic est sanguis meus, quòd statim panis præsens est corpus Christi traditum in mortẽ, & vinum est suus sanguis in redẽptionem peccatorum. Panem autẽ hunc Christi corpus esse, in propria panis substantia cũ ipsis accidentibus, pòst cõsecrationem & corpus Christi *Ibi esse*, Et adhuc posteà, Credimus quia panis est corpus Iesu Christi naturale & spiritale, benedictũ. Et mox quod lingua latina Maiestati regię scripserãt, bohemica posuẽt, quod sic interpretatur, Quòd pòst verbũ per sacerdotem rectè consecratũ, statim panis est corpus Christi verum. Naturale, sumptum ex Maria Virgine, quod debuit tradi, sicut dicit, hoc est corpus meũ & vinum sanguis eius naturalis corporis, qui debuit effundi. Nec solũ credimus quòd panis est naturalis caro, & vinum naturalis sanguis benedictus, sed quod panis simul etiam caro est spiritalis, & vinum sanguis est spiritalis, quod est vnitas Ecclesiæ. Hactenus illi de substantia Eucharistiæ. In quibus primùm quidem toties repetunt de sacerdote ritè ordinato, & materia per eum rectè

In propria substantia.

Vnitas Ecclesia.

consecrata, rectè quidem, & contra ministros, qui seipsi inscribunt extraordinarios, homines maxima ex parte inordinatos. Sed quòd dignum addunt, siquidem sacramenta sic ab indigno nòn confici credunt, errant: Error enim est, & vetus Donatismus, per Viclefum articulo 4. & 15. quasi Episcopus aut sacerdos in peccato mortali nō ordinet, non conficiat, non consecret, non baptiset, imò nec sit, quod dicitur, & per Hussum articulo 30 totidem verbis, quo ad vltimam partem. 3. & 5. quòd mali præsertim non sint partes Ecclesiæ, ac sic nec ministri, & 25. Viclefisantem, innouatores, Constantiæ sessionibus 8. & 15. improbatus. De reliquo, audis in Valdensibus Lutheranā Luthero nondum audito impanationem & inuinationem, Panem, panem remanentem, Christi esse corpus, & vinum æquè vinum remanens, eiusdem esse sanguinem. Et quoties toties iidem crepant, ita se post Euangelistas, Apostolos, Paulum, Ecclesiam primitiuam, adeóque Catholicam credere ac profiteri, falsum Euangelistis, &c. imponunt, nusquam enim Euangeliorum aut Epistolarum Pauli hæc leguntur, Panis & Christi corpus, aut Vinum est sanguis. Termini, vt cum nostris quondam Terminariis loquar, disparati, absolutè modò capti, nulla potestate, ne diuina quidem siue super naturali, ex parte rei verificabiles, eo quòd nequeat ita se habere qualiter per eos significatur. Ne græca quidē Matthæi, Marci, Lucæ, Pauli de pane id patiūtur magis quàm latina, cùm vtrobique demonstratiuum τοῦτο, hoc, neutrum sit, ἄρτος, panis, masculinum. Quid igitur apud Apostolos & Euangelistas Christus? Hoc est corpus meum, hoc vel hic est sanguis meus. Audimus, dicent Valdenses, & allegamus, sed quid hoc? nimirum quod vobis sumendum, edendum, atque bibendum porrigo, corpus est meū, sanguis est meus, sic exponentibus Græcis & Latinis Orthodoxis. Et tamen non desunt in superioribus Valdensium scriptis, Zuinglianismi, hoc est, dogmatis Lutherano contrarii semina quæ paulò pòst in fructus peræquè contrarios erumpunt. Dicunt enim panem esse Christi verum corpus, sed sacramentaliter, quo nimirum modo etiam dicunt esse mysticum siue spiritale, id est, Ecclesiam, ac proinde tan-

Extraordinarij ministri inordinati.

Donatismus, ministrum indignum non conficere.

Pius in Bohemis, cap. 35.

Impanatio.
Inuinatio.

Termini disparati.
Mandersston diuisione. 13.

Panis corpus Christi sacramentaliter, mysticum.
2. Tim. 3.

Conuersio & similia vocabula. tùm significatiuè. Pergunt igitur & proficiũt, sed, vt Paulus ait, in prius, & cum Lutherismo & Zuinglianismo dicunt, in verbis Domini nullum esse de panis conuersione verbum. Hic breuiter respondemus (nec enim vbique omnia tractare omnes possumus) huius & similium ac æquiualentium vocabulorum plenos esse patres Orthodoxes, verborum Domini fidissimos ore ac animo vno interpretes, scribentes panem & vinum verbo Dei verti, cõuerti, mutari, transmutari, transsumi, transponi, transire, transferri, nondum transformari aut transfigurari. Denique cõfici & effici, creari etiam & fieri Christi corpus carnem & sanguinem. Græci παραλαμβάνεται, & μεταβολὴν, μεταποίησιν, μεταστοιχείωσιν. Sed addunt Valdenses Christum non magis dixisse, sub his (panis & vini) speciebus, neque in illo, neque ex illo, neque simul cum illo (nec sub illo pane videlicet suum esse corpus, sicut multi (aiũt iidem) scrupulosius exposuerunt, & hodie exponunt.

Sic hodieque Zuingliani subsannant in Lutheranis has formulas, IN SVB, CVM. Pane Christi corpus esse. Neque verò id dicimus, imò id negamus. Litigent ergo inuicem, imò & Valdenses secum pugnent, qui vtranque, vt ait ille, paginam faciunt. De pane autem, siue ex pane, vbi accessit consecratio, fieri corpus Domini, non vnius est Ambrosii, quo autem sensu, vtrunque verè, hoc etiam propriè dictum sit, qui hîc nolunt Thomam Aquinatem recipere, melius, siquidem possunt, explicent. Sub typo quoque Græcis, Latinis autem sub speciebus panis & vini, verum atque naturale Christi corpus & sanguinem, verè esse, dari, adorari, non vni Cyrillo Hierosolymitano inter illos, inter hos non vni Augustino, Prosperoque eius discipulo, vsitatum, qui diligenter vestigauerit, inuestigabit. Quanquam vtinam super his duntaxat loquendi formulis, non etiam de rerum substantia hæc hodierna esset Helena. Sui ergo dissimiles Christi corpus & sanguinem paulatim submouent ab Eucharistia, ita, Non credimus eum personaliter in terra, nec hos recipimus, qui eandem personam (quæ illo in cœlo est) hic esse monstrant. Et interrogati, non idem Chri-

SVB. IN. EX. CVM.

De sacramentis l. b. & c. p. 4.

Part. 3 q. 75. artic. 8.

Mystagogia. 4.

De consf. dist. 2. ca. Hos autem ea. hoc est.

Tract. 26. In Ioan.

Personaliter.

ſtus adſit, quem ſub ſacramento corporis & ſanguinis ſe ſimulabant nobiſcum credere, an ab illo differens, qui ſedet ad dexteram Patris? Reſpõderunt ita, Dicimus ſimpliciter, Vnus nobis Chriſtus eſt in ſacramento cum ſuo naturali corpore talis, ſed per aliam exiſtentiam, quàm in dextris Dei: & quod etiam cum carne ſpiritali: quia aliud eſt dicere, Ille Chriſtus, hoc corpus: & aliud, cum huiuſmodi exiſtentia. Primum concedimus, quia ille Chriſtus cum hoc corpore: aliud non concedimus, ſed reſiſtimus, quòd poſt ſuam aſcenſionem cum naturali ſubſtantia corporis ſui perſonaliter (hîc) exiſtat. Nec fuit, nec eſt, nec erit ad extremum vſque iudicium, quia cum illa ſubſtantia corporis ſui non niſi vnum locum habet, ſicut hîc habuit adhuc viator, nõ poteſt multiplicari, nec corporaliter leuari: Nam manifeſtans perſonalem aſcenſionem ſubſtantiæ naturalis corporis, dicebat ſuis, Pauperes vobiſcum ſemper habebitis, me autem non ſemper. Et, Vado ad eum qui miſit me, Vado parare vobis locum. Si non abiero, paracletus nõ veniet ad vos: ſin abiero, mittam eum. Et aduentum adhuc ſuum, verúmque abſceſſum, quódque perſonaliter cum ſubſtantia corporis aſſumpti abiret, teſtificatus, dixit, Exiui à Patre, & veni in mundum: Iterum relinquo mundum, & vado ad Patrẽ. Et in oratione ad eum, Iam non ſum in mundo. Et hi in mundo ſunt, & ego ad te venio. Et iterum, Filioli adhuc modicum vobiſcum. Et per ſimilitudinem, Nũquid poſſunt filij ſponſi lugere, quandiu cum illis ſponſus? Veniẽt dies, cùm auferetur ab eis. Iterum, Aſcendo ad patrem meum, &c Et Angeli, Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet, &c. Et hæc illa eſt prophetia, Sede à dextris meis, donec ponam, &c. Et S. Petrus, Quem oportet cœlum ſuſcipere vſque in tempora reſtitutionis omnium, Quem Stephanus vidit ſtantem à dextris Dei, Paulus in tertio cœlo, & dixit, Et ſi cognouimus ſecundum carnem, Chriſtum, ſed nunc iam non nouimus. Et alibi Chriſtus multoties manifeſtat ſuum aſcenſum, & deſcenſum non antè fieri quàm ad extremum iudicium, expectandum, cum poteſtate interim, iuſtitia, & auxilio, ſe futurum pollicitus ad ſeculi vſque conſummationem

Chriſti corpus in cœlo & in ſacramento, aliter atque aliter.

Matt. 26. *Marc.* 14. *Ioã.* 12. 13. 14. 16. 17. 20.

Matt. 9. *Marc.* 2. *Luc.* 5. *Act.* 1. *Pſal.* 109. *Act.* 3. *Act.* 7. 2. *Cor.* 12. 5. *Matt.* 28. 18.

cum suis membris fidelibus, & in eorum medio, vbi duo vel tres congregati essent in nomine eius, inter eos fore spiritaliter cum participatione corporis & sanguinis, & in sacramẽto in virtute cum testimonio iustitiæ. Ad hoc
Epist. 57. sonat vox veteris magníq; doctoris Augustini, hæc, Do-
tract.30. & nec seculum finiatur, sursum est Dominus, sed hîc tamẽ
50. *in Ioã.* nobiscum est veritas Dominus, Corpus in quo resurre-
Et lib. de xit, in vno loco esse oportet, veritas, vel (vt quidam le-
triplici ha- gunt) virtus eius vbîque diffusa est. Sic cum suo corpore
bitaculo. de & sanguine in naturali substantia personaliter existen-
*consf.dist.*2. ter non est hîc, sed vno in loco, à dextris Dei, vt antea
ca. Prima. hîc in suo mortali corpore, vno in loco existens, non in
Existenter. alio fuit eodem tẽpore. Lazarus, aiebat discipulis, mor-
*Ioan.*11. tuus est, & gaudeo, vt credatis, quia non eram ibi, sed eamus ad eum. Sic post resurrectionem glorificato corpore, vno eodémque tempore non fuit multis in locis, sed in vno, & aliàs in aliis: cùm Hierosolymæ, non in Galilæa, & contrà: cùm illic, non in sepulcro, nec enim men-
*Matt.*28. tiebantur angeli dicentes, Surrexit, non est hîc. Sic cum
*Marc.*16. suo substantiali assumpto corpore, quocum nunc sedet
Luc. 24. ad dexteram Dei, multiplicari nõ potest, sed solùm vnus totus verus existenter manet in cœlo: nec corporaliter sumi à fidelibus animabus, sed solùm spiritaliter, quia di
*Ioan.*6. xit, Si ergo videritis Filium hominis ascendentem vbi prius erat: Spiritus est qui viuificat, caro nõ prodest quicquam. Sed quamuis non est hîc cum corpore naturali: mansione existenter & corporaliter: est tamen spiritaliter, potenter, benedictè, in veritate: quacum mansione non abiit, nec abibit à suis, sed vbique vbi vult, est, & infinitis locis huius corporis & sanguinis veritas augmentatur, & multiplicari potest ad omnem necessitatem suo-
Eph. 3. rum fidelium & electorum, habitans per fidem in cordi-
2.*Cor.*13. bus nostris, & in eis loquens. Et vt melius adhuc intelligatur quòd nec assimilamus, neq; pro vnò ponimus (esse
*Luc.*1. scilicet in sacramento & in cœlo) eius habemus exem-
Ioan. 1. plum in Ioanne Baptista, quem angelus & Dominus di-
*Matt.*11. xerunt esse Heliam, in esse spiritali, virtute vtique & spi-
19. ritu, cùm is se contrà dixisset Heliam esse, personaliter
*Marc.*9. vtique in substantia. Accipimus & ex Paulo aliud exem-

plum, vbi scribit patres eandem escam spiritalem manducasse, eundem potum spiritalem bibisse, quos tamen 1.Cor.10.
nemo concedit, corpore Domini ac sanguine corporaliter, siue in naturali substantia substantialiter refectos, quia nondum incarnatus, nondum ea dederat ad præparationem escæ aut potus magis quàm ad mortem in manus peccatorum, nec adhuc instituerat sacramentũ hoc. Vmbram enim habebat futurorũ bonorũ lex per Moysem data, Gratia autẽ & veritas per Iesum facta est. Amplius ait, Bibebant de spiritali consequente eos petra, Petra autem erat Christus, certè non corporali, sed spiritali figura, cum quo se communicat in sacramẽto noui testamenti, & hoc sic: quia sacramenta noua iustitiam habent perseuerantem, & meritum, & vsum in Christo & Ecclesia. Nec timemus quasi sic nos oporteat duos Christos confiteri. Quod contra timere debent, qui sentiunt esse scilicet Christum in terris personaliter, sicut in dextera Patris sedet: quòd Christum diuidunt, & contra præceptum hîc monstrant. Qua re fideles abducũt à sensu spiritalis & sacramentalis existentiæ ac sumptionis Absque illo præcipuo spiritali Christo nemo potest saluus fieri. Hucusque Valdenses, In quibus hîc audis Zuinglium, vt in illis anteà Lutherum, dogmatistas quantumlibet dissimiles, neq; tam diuersos, quàm hoc certè in articulo aduersos, in quo ab his nihil penè dictũ, quin ab illis prius dictum. Vetera omnia, nouũ nihil, Viclefica & Valdensia vulnera à Constantiensibus obducta refricant, prætereà nihil. Idem igitur his quod illis responsum. Siquidẽ Valdenses eundem Christum in cœlo & sacramento, sed aliter atque aliter, quòd primò præseferre vidẽtur, esse. Iam nulla fortè foret lis. Vtrobique enim & nos quoq; Christum agnoscimus, iuxta Chrysostomi & Ambrosij dictũ prius allegatum, & illic in cœlo, & hic in altari plenum existentem. Cuius etiam corpus vno sursum ibi loco esse oporteat, sed localiter, terminis nimirum, formaliter (vt aiunt Dialectici) captis, & visibiliter. Quo se modo tot locis dicebat illò vnde venerat, receptũ iri, nec iam cum eis quibus id dicebat, hîc futurum, in forma vtique humana, & corporea, qua cum eis tunc conuersabatur, præ-

Hebr.10. Ioan.1. 1.Cor.10. Matt.24. Marc.13. Luc.17. Homi.17. ad Hebr. 10. Sententiar. lib. 4. dist. 10. & 12.

sentia. Nec mirum cum paulò pòst assumendum ad sui pòst assumpti tempus respicienté, sic locutum, quando & nondum assumptus, imò necdũ passus, sed cum eis adhuc
Ioan.17. versans, orans patré, sic dicebat, Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, Cùm essem cum eis, conseruabã
Luc.24. eos. Suscitatus autem, ad eosdem, Hęc sunt, aiebat, verba
Beda. quę locutus sum ad vos, cùm adhuc essem vobiscũ, id est, in carne mortali, in qua estis & vos. Tunc in eadem qui-
August. in Ioan. tract.65. dem carne suscitatus, sed non in eadem cum illis mortalitate, adeóque cum illis diebus adhuc quadraginta futurus, corporalis præsentię, non cõsortio infirmitatis humanæ. Alioqui non erat cum eis tunc simul assistentibus, videntibus, tangentibus & colloquẽtibus, &c? Nec mortalis ergo carnis cõmunione, qua cum eis ad passionem vsq;, nec præsentia corporali, qua cum eisdé ad Ascensionem vsq; suã fuit, qua denique pauperes nobiscũ semper fore prædixit, visibili, mũdana, familiari: inuisibili autem tam in forma seu specie panis & vini opertus licet, quàm illic apertus, præsens carnis & sanguinis, non virtute tantùm, fructu & merito, sed & veritate, huius sacramenti
Matt.18. beneficio præsens nobiscũ est vsque ad consummationé
1.Cor.11. seculi, donec redeat. Sic enim in locis, quos isti opponũt,
Roffen. in Oecolamp. lib.2. cap. 17.18.23. Augustini, Christi veritaté, id est, verum corpus, vbique, vbi nimirum rectè consecratur, esse, nihil vetat intelligi. Quod etiã sic intellexerint cum superiore Ambrosij atq; Chrysostomi loco, non ex nostris tantùm, sed ex Prote-
Veritas. stãtibus quoq; nonnulli. Quanquã planius est vt fatear,
Brent. in Bullinger. Vestphal. in Caluin. & replicæ nedum calũniæ, minus obnoxium, vt veritas eius, id est, Diuinitas vbique esse capiatur. Nec enim necesse est nos vnilocitatis vitare Charibdim cupientes, in vbiquitatis scyllam incidere. Quæ dum vitãt aduersarij,
Aduerbia Eucharistica, allegata in Apologia nostra. Lib.7.8. cap.5.6. vitia in contraria currunt. Quæ autem Valdenses hîc aduerbia ab Eucharistia præscribunt, *personaliter*, *existenter*, ea etsi totidem syllabis aut literis mihi non occurrunt in patribus, at iis nihilo expressa minus, si non & multò expressiora, & Dominicę humanitatis hîc præsentię & existẽtię magis expressiua Græcis Latinísq; Orthodoxis vsitatiora sunt, quàm vt ea supprimi negariq; possint, passim scribentibus & prędicãtibus de hoc articulo, nobis in his

ſacris myſteriis verè, non ſpiritualiter tantùm, aut fide & charitate, quod etiam ſcripturis contrarium eſſe produ͂t, ſed & reuera, reipſa, carnaliter, naturaliter, corporaliter, ſubſtãtialiter, præſenter, præſentialiter, id eſt, non ſecundum vim tantum, virtutem, efficaciam, fructus & merita, ſed & iuxta carnis & corporis & naturæ humanæ veritatem atq; ſubſtantiam, præſenté adeſſe, offerri, exhiberi, & percipi. Etiamſi modus hic ſit diuinus, ſupernaturalis, ſuperſubſtãtialis, tam Deo eius autori peruius & perfacilis, nedũ poſſibilis, quàm homini intellectu incõprehenſibilis, lingua inexplicabilis, nõ modò impoſſibilis. Quæ aduerbia, quã ſunt in veteribus Orthodoxis frequenter obuia, Proteſtãtes, penè omnia, horũ etiam & noſtri hac in re aduerſarij aliqua recipiunt, veterũ modernorúmq; locis per nos alibi citatis. Et quod Valdenſes negare pergunt corpus Dominicũ ſurſum receptũ, alibi fuiſſe, eſſe, futurũ, nec poſſe quidẽ, id cœlo quaſi carcere includẽtes, & ita rerũ Euchariſtiæ in Euchariſtia veritatẽ atq; pręſentiã cum aſcẽſionis Dominicę articulo collidẽtes, vt Diuinæ quoq; omnipotẽtię articulũ, id eſt, primũ & primariũ fidei Chriſtianę articulũ tẽtẽt & quodãmodò impellãt, nos ad vtrũq;, Diuini inquã, Verbi in omnib' verbis ſuis fidelis, veritatẽ, &, vt ſic dicã, veracitatẽ atq; omnipotentiam, cũ priſcis patribus prouocamus, qui magno & Catholico cõſenſu hęc panis & vini elemẽta antè cõmunia. *omnipotẽtia* verbi fieri veraciſſimũ Chriſti corpus & ſanguinem tradiderũt. Quorum etiã nemo, nec vnus quidẽ ante Viclefum, idem ſenſit, aut eiuſdẽ eſſe formæ ſcripſit has Domini propoſitiones, Hoc eſt corpus meũ, & Ioannes eſt Helias. Ideóq; earũ ſimilitudo eadẽ facilitate qua à Valdẽſibus proponitur, à Catholicis negatur. Quòd ſi & ex loco Pauli Valdenſes hîc æquant Hebræorũ Mannam atq; Petrã Dominico pani & calici, cum eorundẽ patrum cõſenſu pugnant, imò & corpori vmbrã, & veritati figurã, & Moſem Chriſto, filio famulum æquiparant. De quaquidẽ patrũ & noſtrûm hac in re diſtãtia, his quæ alibi latè ſcripſimus in Apologia, locũ, qui pòſt nobis occurrit ex Chryſoſt. hîc omnium poſſe loco ſufficere putauimus. Obtulerũt, ait, & aliquãdo Iudæi Domino Epiniciõ,

Modus. *Cœlum, carcer.* *Omnipotentia.* *Pſal.* 144. *Cyprian. ſer. de cœna.* 1. *Cor.* 10. *Sacramentorũ vt teſtamẽtorum differentia.* *Heb.* 10. 3. *Ioan* 1. *Lib.* 7. *cap.* 10. 11. *in Pſal.* 46.

Exod.15. Ægyptiorum exercitu in mari demerso, dicentes, cantemus Domino, gloriosè enim glorificatus est: Sed nostrum est multò magis, non Ægyptiis demersis, sed dæmonibus: non Pharaone superato, sed diabolo: non in rubro mari, sed in lauacro regenerationis: non armis captis sensilibus, sed sublato vitio: non egredientibus in terrā promissionis, sed in cœlū tendentibus: non Manna comedentibus: sed Dominico corpore vescentibus: non aquam è petra bibentibus, sed sanguinem è latere. Hæc ille. Proinde peræquè parum firmum est, quod & aliud simile Valdenses hîc afferunt (quanquam sic cùm penè vbique, tum hîc ita loquuntur, vt & vix intelligantur) de hoc eodem Pauli loco, Petra erat Christus. Quæ cùm omnibus propè Græcis & quibusdam Latinis identica sit, (Petra enim non illa saxa & immota, sed spiritualis, & Israëlem in eremo sequens, imò agens atque ducens, comes & dux, verè erat Christus, qui populum tunc suum præcedebat & custodiebat in via) sit & latinis item quibusdam tropica (nam & illa rupes tunc mystica, suoque modo spiritualis Christum vtique significabat) Igitur præter variam interpretum super eo Pauli loco expositionem, vt màximè Apostoli de petra effatum sit tropicum, ecquo, quæso, consequio inferas, hæc Christi effata, Hoc est corpus meum, hîc est sanguis meus, esse proin de tropica? Postremò quod opponunt Valdenses, caro nihil prodest, nimirum quo Capernaitæ modo intellexerunt, sumpta & comesta. Ne ergo, vt illi putabant, Christus per frusta discerptus, crudus coctusvè manducari crederetur, summus ipse sacerdos seipsum pro nobis Patri offerens, sacramentum, quo verè & salubriter manducari posset at bibi, confecit: tradénsque discipulis, ne in mysterio mysticè, & non propriè vel verè loqui crederatur, ait, non, futurum prædico: non, absens aliquid denuncio: sed Hoc, quod præsentialiter do, est corpus meum, non figuratum, sed verum: ipsum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus, idem ipse qui pro vobis effundetur: addens etiam propriè proprium suæ carnis & sanguinis effectum, scilicet in remissionem peccatorum. Cum enim solius Dei sit remittere peccata, cui

Epinicion Christiana Iudaico magnificētius.

Tit.3.

Petra. Christus.

Ioan.6.

August. tractat.27.

Alger. li.1. cap.12.

HOC. CORPVS.

ſoli peccatorum debetur remiſſio: cuius niſi ipſius Dei corpus ab ſanguis poſſet remiſſionem peccatorum operari? Certiſſimo igitur ſui Chriſtus ſanguinis priuilegio, veritatem carnis & ſanguinis ſui aſtruxit in myſterio (Euchariſtiæ ſacramento) in quo teſtificatur nobis Dominus, quòd corpus ſuum accipiamus & ſanguinẽ, num debemus de eius fide & teſtificatione dubitare? &c. Ad id denique Domini, quod nec Valdenſes omittunt, Verba quæ locutus ſum vobis, Spiritus & vita ſunt: Quid eſt ſpiritus & vita ſunt? Spiritaliter intelligenda ſunt. Intellexiſti ſpiritaliter? Spiritus & vita ſunt. Intellexiſti carnaliter? Etiam ſic illa ſpiritus & vita ſunt, ſed tibi non ſunt, Sic vtique intelligenti carnem Domini quomodo in cadauere aut in macello conciſam credentibus erogandam. Quid igitur vnus pro multis, vnicus pro vniuerſis Petrus? Verba vitæ æternæ habes. Vitam æternam enim habes in miniſtratione corporis & ſanguinis tui. Vt nos credimus & cognouimus, quia tu es Chriſtus filius Dei viui, id eſt, quia ipſa vita æterna tu es, & non das in carne & ſanguine tuo, niſi quod es, hæc Auguſtinus. In quibus habes obiter dogma quod vocant, concomitantiæ, quò totus Chriſtus, & totum quicqnid Chriſti eſt, nobis in his myſterijs & adeſt, & datur, & ſumitur, iuxta illud Ambroſij conſequium, In illo ſacramento Chriſtus eſt, quia corpus eſt Chriſti. Et alibi, Cùm celebranda eſt oblatio, tunc vtique paratus aſſiſte, vt corpus edas Domini Ieſu, in quo remiſſio peccatorum eſt, Suſcipe antè Dominum Ieſum tuæ mentis hoſpitio, Vbi corpus eius, ibi Chriſtus eſt, &c. Ibi ergo, in Euchariſtia inquam, Chriſti corpus & ſanguinem, adeoque Chriſtum totum, quem verè ſumimus, non adoraremus? Nihilnè igitur de hac tandem adoratione Valdenſes? Hæc enim eſt præcipua huius ſyluæ materia. Imò permulta, ſed cũ ſuperioribus parum conueniẽtia, vt error eſt vellua multiceps, & ſiquidem locis poſterioribus, quibus in ſacramento Domini corpus, adeóque Dominum ipſum perſonaliter adeſſe negant, ibi colendum negarent, errorem quidem, ſed errori ſuo conuenientem facerent, & ſibi conſtarent. At verò cum prioribus etiam locis, quibus

Priuilegiũ c. & ſ. Domini.

Ambr. li. 4. de ſacramẽ. cap. 5.

Ioan. 6.

Auguſt.

Concomitantia.

De myſterijs ca 9. In pſal. 118. ſer. 8. ver. 6.

Valdenſ. de Euchariſtia veritate inconſtãtes, de cultu conſtantes.

panem nihil immutatum naturale Christi corpus esse profitentur,& id,verum inquam, Christi corpus ibi esse, ibi præsens,ibi tamen in sacramento haud dubiè,id adorandum negant, quomodò non pugnantia dicant? Nam quo locorum ex eis præallegatorum primo credere se scribunt reuera panem acceptum, fractum,benedictum, Christi esse corpus, subiiciunt, Christum redemptorem nostrum vetitu eius dissuasi, & præcepto eiusdem astricti,cultu,honore sibi digno colimus:aliud venerari quẽadmodum ipsum solum in dextera residentem cum Patre & spiritusancto vehementer metuimus,&c. Hæc illi. Et verò nos non aliud, nec alium in cęlo,alium in sacramento adoramus, sed vnum eundem ipsissimum vtrobique Christum, quoniam secundum paulò antè dicta,vbi Christi corpus, ibi totus Deus homo Christus. Pergunt autem, & seipsi non procul in confessione sua, quod de fortuna quidam cecinit,

Tantùm constantes in leuitate sua.

Dialectica negatiua. Sic exponunt, Quod nobis ab autore Christo iussum est obseruari, id duntaxat erga hoc sacramentum facimus:quod minus est imperatum, nos in eo morem non gerimus. Mandatum autem est credere, sumere, manducare,eoque memoriam beneficiorum eius facere:Colere *Traditum, licet nõ scriptum.* autem sacramentalem subsistentiam corporis & sanguinis nullum iussum est credentibus traditum. Nam discipulis discumbentibus vtendum dedit, Cui obtemperan- *Apostoli adorauere rem,non signum.* tes comederunt & biberunt sine cultu eiusdem sacramẽti. Ij porrò eorũque successores diu per domos fidelium incedentes, panem frangentes, & cum lætitia suscipientes, nullam tali sacramento venerationem exhibuerunt, *Act. 2.4.* nec sic tamen errantes,nec hæretici fuerunt, personalem *Negatiua hæc ad probabitur.* potius Christi subsistentiam in dextera Patris venerati. Veris enim maiestatis diuinæ cultoribus vtroque mandatum testamento,Christum verum Deum & hominem non in sacramentali existentia, sed in naturali & pęrso- *D.ut.6.* nali subsistentia in dextera genitoris sui colere adorareque: veteri quidem illo, Dominum Deum tuum adora- *Phil.2.* bis,& ei soli seruies: Nouo autem hoc, Deus illum exal-

tauit, dedit ei nomen super omne nomen, vt in eo flectatur omne genu cœlestium, terrestrium, infernorum, & omnis eum lingua confiteatur in dextera Dei patris esse. Quod & incarnata veritas corroborat, vt, inquit, homines, sicut Patrem honorant, sic honorent & Filium. Patrem autem hîc nemo in creatura, sed in cœlis veneratur, Vt oratio à Christo edita testatur, Pater, inquit, noster qui es in cœlis. Quem gentium doctor æmulatus, flectio, ait, genua ad Patrem Domini nostri Iesuchristi. Pari ideo honore ac cultu cum Patre filium etiam venerandum esse tali quoque ratione admonemur: *Christus* enim in terris conuersans, omni licet honore dignus, homines, vt eum hîc colerent, minimè cogebat, sed suam apud Patrem suum clarificationem optauit, quam se ante mundi constitutionem habuisse enunciauit, vt illic à veris cultoribus post Ascensionem suam residere fateatur, & illic etiam adoretur. Aliter se in eripso habere vel facere vtroque prohibet testamento: veteri quidem, Non facies, ait, tibi sculptile, nec imaginem (similitudinem) vllam earum rerum quæ sunt in cœlo, nec in terris, nec in aquis: non adorabis ea neque coles. Nouo autem, Venient, inquit, multi, & dicent, Hic est Christus, aut illic: ne credatis, neque exeatis, neque sequimini, quoniam personaliter in naturali sua substantia nunquam nisi ad iudicium est descensurus. Quod & Catholico approbatur articulo, Ascendit ad cœlum, *Sedet ad dexteram Patris inde venturus iudicare viuos & mortuos.* Et in excusatione, quo iidem loco hunc panem credunt esse corpus Christi post consecrationem, & corpus Christi ibi esse (sic enim loquuntur, & hanc fuisse primitiuæ Ecclesiæ fidem. Subiiciunt, Et ea non errauit, & non fecit huic sacramento reuerentiam: quia illo tempore exemplo CHRISTI sedentes statim acceperunt. Et paulò pòst, Hoc sacramentum corporis & sanguinis sui CHRISTVS non dedit ad venerationem, vt ibi adoraretur, cum quo in superioribus sedet, adorari debet cum Patre & Spiritusancto. Nec ita pòst eadem & per eadem, omnia penè superiora repetunt, addentes, Si crederemus

Ioan.5. *Mat.6.* *Ephe.3.* *Ioan.17.* *Exod.20.* *Leuit.26.* *Deut.5.* *Matt.24.* *Marc.13.* *Luc.17.*

Christū in Eucharistia non idolum adoramus.

Nec ad eā hanc descendere docemus.

Et à sedentibus adorari potest.

Nec vos eadem esse modo credimus

corpus Iesu in sacramento cum eiusmodi existentia, sicut est ad dexteram Dei Patris: certum est quòd nos rebellantes venerationi huius corporis, essemus etiam contrarij nobis in adorarione. Sed credimus quòd panis & vinum est corpus & sanguis Christi in existentia benedictionis, factis solùm ad sumptionem, & vsum, & memoriam: Quia si Dominus corpus & sanguinem suum expenderet in huiusmodi forma, sicut nunc credunt esse sub sacramento: profectò suos non neglexisset, sed manifestasset Apostolis, vt surgentes primùm venerarentur, deinde sumerét. Si tunc noluisset, posteà tamen S. Paulo mandasset, qui de eo mandatum à Domino accipiés, non fecit mentionem, sed præmonuit Corinthios, vt nó Idolatrarent. Et non reliquisset sic primos Christianos in ignorantia multis seculis, quod nostri ex sola consuetudine inducti hoc fecerunt, quam videntes, posteà confirmarunt propter obedientiam Rom. Pontificis. Nec procul à fine responsionis ita scribunt, Qui Christum in terris personaliter esse sentiunt, sicut in dextera Patris sedet, ij Christum diuidunt, & contra præceptũ hîc monstrant. Mox quæstionem eis antè factam, qua interrogantur, si idem Christus adsit, quem sub sacramento corporis & sanguinis se simulant nobiscum credere, vel si est differens ab illo qui sedet ad dexteram Patris. Si ille est, quare non venerantur hunc vt illum (vel melius, Si idem vtrobique Christus est, cur eũ non hîc vt illic venerãtur?) hanc, inquam, quæstionem in facientes sic retorquent, Estnè ibi idem Christus, quem sub sacraméto esse simul nobiscum dicunt, an ab illo qui sedet ad dexteram Patris distinctus? Si est idem verus Deus & homo, substantialiter & naturaliter in sacramento, & in fidelibus sacerdotibus, vel aliis hominibus id & Christum in eo sumentibus, nec diuisus ab eo qui in cœlis est, cur eum non venerantur & adorant in homine, sicut in sacramento & ad dexteram Dei? Et certè plus hoc facere deberent ex præcepto fidei, quia digniore modo est in homine quàm in sacramento: in sacramento enim propter hoc est ad tempus, vt eum sumant homines cum reuerentia, nó solùm ad tempus, sed in perpetuum, sicut dici potest & cõfirmari

Manducauerunt & adorauerũt, Psal. 21. Aug. suprà. 1. Cor. 10.

Christus idem vtrobique, nõ diuisus, sedulitate atque aliter.

Ratio antè reddita est. & post adhuc reddenda.

firmari ex verbis Christi dicentis, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Hactenus aduersus Eucharistiæ cultum Valdenses. *Ioan. 6.*

Quæ quia moderni nouatores (vt ad eos quoque tandem aliquando veniamus) ad verbum sua fecerunt, nos præter superiora scholia, locis quibus breuiter satisfactũ iri posse putauimus, breuiter affixa, & vbi simpliciter, nullaque probatione proposuerunt, eadem nos simplicitate absque probatione negauimus, nostra etiã faciamus nostratium, hoc est, Catholicorum recentiorum ad illos & ad illorum probationes responsa. Adeò enim hæc Valdensia ab iis quæ paulò pòst tradiderunt hac de re nõ sacramentarij tantùm, sed quidam etiam Lutherani, aliena non sunt, vt ab eis hæc ad verbum accepisse videãtur, nos sua in eos argumenta, quę totidem penè verbis cum Valdensibus recitant, totidem quoque propemodum cum quodam ex nostris doctissimo retorquemus. Sic enim, vt *Roffen. in* superiorum hæreticorum primi, medij, vltimi, & qui eos *Oecolamp.* sequuntur, nouatores & reformatores hodierni volunt, *lib. 1. cap. 2.* si corporis & sanguinis Dominici in Eucharistia cultus & latria esset idololatria, vel vt quidam eorum loquitantur, artolatria, tota ita inquã, Ecclesia annis iam plus mille quingentij idololatra fuisset, ac proinde omnes ad vnũ damnati, quotquot ante nos, minime patrum catholicorum prohibente, Christum in hoc sacramento adorarũt. Quæ idololatria cũ longè grauior esset quouis sacri symboli abusu, mirum quòd ex innumeris qui eam commiserunt, Christicolis, in neminẽ Deus animaduerterit, qui 18. leuiores alioqui rerum sacrarum violationes tam seuerè 30. vindicarit. Tandiu passus sit Ecclesiam adeò crassè errare, vt hæc creaturam vice ac loco creatoris, meũ panem *Proem. li. 3. & ca. 15.* pro vero Christo tot seculis cum tanta hominũ adorantium pernicie adorarit. *Lib. 1. c. 15. 20. 22.* Neque verò sic auelluntur fideles ab adoratione Patris, aut ab ea subducuntur, seducuntúrve, qui filium in sacramento adorant. Adorãdum in cœlo Dominum nemo negat, sed & eundem in Eucharistia etiam præsentem, imò vbicunque fuerit seu adfuerit, non solùm fatemur, sed etiam profitemur. Si quod repererũt Concilij decretum in ea Christum vetantis adorari, pro- *Lib. 3. ca. 5.*

ducant. Nam vt Deum, qui in cœlis est, adorare nemo vetat, ita cùm eundem in sacramento certò pariter esse credamus, meritò impietatis argueremur, nisi pariter hîc eum quoq; adoremus, corpus videlicet Deitati hypostaticè vnitum, & totum verè sub vtraque specie sese nobis exhibentem Christum. Cuius in his mysteriis cultus & adoratio, latria est, & ad primum legis Dei præceptum pertinum, vt constat ex Græcis liturgiis ita, respice, Deus, super hanc nostram latriam, & hanc acceptam habeas, vt accepta olim habuisti Abelis munera, immolationes Abrahæ, Moysi, Aaron, Samuelis pacificas, & sacerdotum sacrificia, & quemadmodum cœpisti ab Apostolis veram hanc latrian, ita hæc ex nobis dona peccatoribus accipe, &c. Angeli sanè tot mirabilibus circa hoc sacramentum factis, vel moliebãtur populi hac de re fidem augere, vel nimis stupidi, cùm hæc operentur miracula, periculũ minus aduertebant, ne populus pro creatore creaturam adoraret. Et huius Idololatriæ quã redderent rationẽ patres, qui Christum ibi & adorarunt, & adorandum scripserũt? Quid quòd iustorũ argutia meris insistit negatiuis? Non legitur, non traditur in scripturis Apostolos adorasse. Respondemus adeò stupidos non fuisse, vt cùm Christum ipsum coràm cernerent, eo relicto, signum adorarent (at rem ipsam iuxta præmissa, manducarunt & adorauerunt, &c) Erant (aiunt isti) perseuerantes in doctrina Apostolorum, communicatione, fractione panis, & orationibus. Quid tum? An ex hoc loco volunt nullam eos huic sacramento reuerentiam exhibuisse? An non reuerenter & Apostolicam doctrinam audiuerunt, & inter precandum se gesserunt? Quid ergo de interposito dubitãdum, quin hoc sacramentum ab Apostolis distributum cum reuerentia primitiua illa Ecclesia communicauerit? Rursum, non credimus, inquiunt, Christum soluisse legem de adorando Patre in spiritu, & adoratores ad carnem suam transmisisse, à qua semper reuocarit. Respondetur, Si Christus in carne, etiam diuinitati personaliter coniuncta non est adorandus, cur toties in ea seipsum permisit adorari, & ipsum adorantium tam sæpe fidem laudauit? Nam quod vrgent de adorando Christo sic in

Lib.2.c.20 *Basil.* — 15. *Angeli.* *Miracula.* — *Proem. li. 4* — *Lib.1.c.19. 20. Dialectica negatiua inefficax.* — *Psal.21.* — *Act.2.* — *Lib.3. ca.5.*

homine, vt in sacramento, Nos vti non adoramus externam panis & vini speciem, sed præsentem sub vtraque IESVM, ita siquidem de quoquam certi essemus, quòd eum haberet in pectore, quid in eo prohiberet, non hominem, sed in homine præsentem Christum adorare? Nam verba illa Domini, Ecce hîc ecce illic, nihil minus quàm huc spectant, sed fugiendas hæreticorum sectas, & schismaticorum falsa dogmata, qui Christum, id est, germanum verborum eius sensum in Catholica esse negantes apud se suosque supplices, in angulis & conciliabulis suis falsò ostendunt. Hæc ille Catholicus ad superiora Valdensium, vel potius quia eos non nominat, ad modernorum, in quibus illi renati quodammodò sunt, argumenta eatenus sui similium, quod vt Christi in his sacramentis præsentiam, ita cultum non inconsequenter negare videntur. Inconsequentissimè verò, vt sic dicam, alij, qui Christum verè hîc & realiter adesse nobiscum contendunt, & contra nos adorandum peræquè vt illi, negant, Non est hîc aiunt, vt adoretur, sed vt manducetur à fidelibus. Et nusquam legimus in scripturis hîc coli se nec adorari velle. Omnis autem cultus, Deo, nullo eius verbo, quo sic à nobis coli se instituerit aut exegerit, exhibitus, est idololatricus. Respondet alter aduersariorum antagonista acerrimus. Ergo idololatræ fuerunt Magi, qui procidentes. CHRISTVM in cuius. materno ve sinu adorarunt, quasi non ad hoc incarnatum vt adoraretur hîc in mortali corpore, sed vt conspueretur, cæderetur, crucifigeretur, qui ministrare, non ministrari venerat, cuiusque cultus hic nullo expresso ex scripturis, quod isti proferre possint, verbo à Magis fuerit exactus. Si præsentem CHRISTVM corporalibus oculis viderent aduersarij, vt hîc cum in terris adhuc agentem in corpore primitus mortali, deinde glorioso viderunt discipuli aliiq;, neque dubitarent eum verè esse quem viderent, qua ei cunque demum causa placeret se illis ostendere, an tamen sic quoque dubitarent eum adorare? An verò potius eundem fortasse antè interrogarent, an ab eis adorari vellet? Hoc certè

Aliter responsum li. 1. ca. ..

Ecce hîc, Illic ve, li. 5. cap. 31.

Alber. Pig. controue. 8.

Mat. 3. Magi de quibus antè ex Chrysost. Theodo. &c. Matt. 20. Mar. 10. Luc. 22.

Psal.4. docet diuini vultus lumen super nos signatum, vt numen diuinum, vbicunque singularem eius presentiam persentiscimus, adoremus. Quid igitur ij dubitant Christum in *Sic antè Chrysost. cōtra Anomeros.* Eucharistia nobis quasi familiarius se ingerentem, ostendentem, apparentem, adorare? in qua certioribus fidei quàm carnis oculis tam verè præsentem vident, quàm in matris erat gremio, cùm adorabatur à Magis, quàm cùm in cruce pendens, à Centurione Dei filius, nedum homo *Matt.7.* iustus agnitus coleretur, quàm nunc sedens ad dexteram *Mar.15.* ab angelis indubiè adoratur. Hæc ille solidè, meo qui- *Lu: 23.* dem iudicio, atq; consequenter. Vt igitur Christus etiam *Psal.96.* hîc seu adhuc in mundo se adorati non compulit, quo *Hebr.1.* odioso sanè verbo minus sanè Valdendes, sed nec vetuit, imò sæpius admisit, à Matre primùm, quæ quem genuit, adorauit: A. Magis, Matt.2. à leproso, Mat.8 Mar.1. Luc. 5. ab Archisynagogo, Mat.9. Mar.5. Luc.8. à dęmoniaco, Mar.5. Luc.8. à Chananæa, Matt.15 Marc.7. à discipulis, Matt.14. à cæco nato, Ioan.9. à matre filiorum Zebedęi, Matt.20. & quidem adhuc mortalis. Suscitatus autem, à mulieribus & vndecim Apostolis, Mat.28. & cœlū ascendens, Luc.24. Deum autem vnitrinum in omni loco dominationis eius, nedum in cœlo benedicimus, oramus & adoramus, Psal.102. Soph.2. Matt.1. Ioan.4.1. Timot.2. *Ecce hîc, aut illic.* monitū & interdictum, vt ne hic eum aut illic ostendentibus credamus, dicimus suo eos more facere, hoc est, scripturæ cōtortas & alienas, & nihil ad rem facientes expo- *Sectæ & sectarij:* sitiones afferre. Constat enim ex huius apud tres Euāgelistas textus circunstantiis, Dominū de sectis futuris tum *Act.5.8.21* pręmonuisse, ac sectaris, quales statim post Christū exti- *Hie.* terunt, qui se aliquos, magnos, Christos etiam dicerent, *Bed.* Theudas, Iudas, Simon, & nescio quis Ægyptius, & in vr- *Aug.* bis sanctæ obsidio tres illi totidem factionum principes, zelotæ, turbas post se trahebant, & in vniuersum hæretici, quorum primus Simon Magus, extremus est Antichristus, falsi peruersique magistri, quorum dogmata vt sunt particularia, sic particularia obtinent loca, cùm doctrina Christi vt catholica est, ita totum orbem complectitur, & ab orbe toto amplexa est. In horum ergo neque partibus, neque doctrinis morandum. Quem locū nihil im-

pedit, quin vt D. Augustinus Donatistico, ita hodierno schismati, pauculis immutatis citra vim vllam sic accommodemus. Tam multis enim hodie clamantibus, Ecce hîc apud nos Iesus: aliis verò reclamantibus, ecce illic, procul, aut etiam propiùs, vel in profundo Alpinarum gentium deserto, vel in mediis Germaniæ penetralibus, vel in penitus toto diuisis orbe Britannis, vel in Gehennæ cubiculis, quasi vbi non magna sit multitudinis frequentia, vel in Gallicis etiam conuenticulis, Aliis deniq; aliò vocantibus & reuocantibus. Sic autem vniuersis Iesum, cùm sit vnico, vt ait ille, magis vnicus, sibi arrogantibus, vt aliis eũ præter se, omnibus abrogēt, eccui quęso, crederemus, quàm dicenti, ne credideritis? Quem sequeremur, nisi mouentam, ne sequimini? Quò exiremus? an non potius audientes, nolite exire, quicquid alij vndecunque contrà afferant, in corpore, in toto, non in aliqua terrarum parte, sed vbique diffuso, cunctis conspicuo & notissimo remaneremus? Ergo siue in scripturis canonicis, omnium vbique consensu receptis, quasi in domibus, siue extra scripturas, aut in scripturarum inauditis expositionibus, qualis est hæc Valdensium, & qui eos hodie sequuntur, aduersus Eucharistiæ cultum torta & tortuosa, quasi in solitudine, Christum contra Christum ostentent, nos eis credere non debemus, nec à fidei regula, aut prima & Ecclesiastica traditione, qualis est hæc de sacræ Eucharistię cultu, exire, & non aliter inquam, credere, nisi quemadmodum Dei nobis tradiderunt Ecclesiæ, hic sit ergo Valdensium, & ita veterum huius, cultus hostium tandem finis.

De vnitate Ecclef. ca. 3. 10.20.

Christus vnico magis vnicus.

Orige. tra. 29. in Matt.

LIBER QVINTVS.

QVI EST MODERNIS EVCHARISTICI CVLTVS aduersariis.

Lutheriana, & Melanchthoniana.

CAPVT PRIMVM.

HIC labor ille domus, & inextricabilis error. Modernorum inquam, Nouatorum de hoc argumento Labyrinthus quouis Dædalyo, magis inobseruabilis, vt cuius artifex quouis Dædalo plus logodædalus, quouis crete cretensior, de

Lutherus septiceps. c. 19.20.21. Eucharistiæ vt substantia, sic cultu, aliud stans, aliud sedens senserit & scripserit, visitator verum Christi corpus in pane, & in vino sanguinem astruxit, doctor species tantum agnouit, pòst & substantiam cum accidentibus affirmauit, mox liberam hoc vel illud sentire permisit, nihil hîc referre quicquid à quouis credatur. Hic scepticus, imò vti dicere solebat, Suer-

Thesaurus pa. 609. ex captiuitate Babylonica. Impanatio vt incarnatio. merus, Aliàs Vicleffista factus, hîc elementorum retinuit substantiam, & tam identicam asseruit propositionem esse hanc, Panis est corpus, & hanc, vinum est sanguis, quàm hanc, Deus est homo, vt contra omnem naturam, rationem, logicam, philosophiam, duas essentias differentes, imo disparatas, vnam essentiam esse atque dici: Sic præter omnem scripturam, in qua nusquam propo-

fitiones illæ neque pictæ, neque fictæ, neque ſcriptæ. Sacramentariorum tamen hoſtis adeò irreconciliabilis, vt diceret habere ſe malle cum papiſtis merũ corpus & ſanguinem, quàm cum illis merum panem atque vinũ. Nunquam verò melius, quàm cùm exploſa omni curioſitate ſimpliciter in Chriſti verbis hærens, contentus erat verũ Domini corpus eorundem verborum vi hîc adeſſe, paratus alioqui, quicquid ibi fiat ignorare, nec enim neceſſe operationis diuinæ modos omnino cõprehendere. Qui adeò ſe exercent & ſubtilitatem ſuam, meditantes vbinã panis maneat, quando in Chriſti carnem tranſmutatur, & vinum in ſanguinem, ſuperfluè curioſi ſunt. Nõ enim refert ſi neſcias, & non quæras: ſatis eſt noſſe quòd ſit ſignum diuinum, in quo verè eſt caro & ſanguis Chriſti, ſed vbi & quomodò ipſi committe. Quid igitur idem ſuper adoratione? Vbi externa ſola eſt adoratio, ibi mera hypocripſis, Agnoſcimus, Qualis totus regni papiſtici cultus in feſto paſchatis & corporis Chriſti, in Miſſis omnibus, & in proceſſionibus vbi circunfertur Euchariſtia. Hoc verò, Luthere, nimis eſt iudicare ſeruos alienos, eos præſertim, qui, quorum corda videt, & numerum nouit Deus, cultum internum cum externo iungũt. Alibi ergo, Qui non credit, ait, ibi eſſe Chriſti corpus & ſanguinem, nihil mirum ſi is neque ſpiritualiter neque corporaliter adorat. Qui autem credit, vt credendum eſſe oſtendimus, is certè vel ſine monitore, reuerenter id & religioſè tractabit. Rectè quidem atque conſequenter. At inconſequenter, neque rectè. Eſt inquit, nihilominus diſcrimen aliquatenus inter Chriſtum in cœlo ſedentem, & in ſacramento, aut cordibus credentem exiſtentem: Illuc ideo tranſlatus, vt eum ibi adoremus cœli ac terræ Dominum, hîc non ideo vt adorari velit, ſed vt tales viuificet. Ex hoc tamen id ſibi reſpondet non conſequi, prorſus hîc non eſſe adorandum, cùm & ſe in terra conuerſantem adorantes Magos, cæcum, & pleroſque alios non reiecerit. Liberum ergo relinquit hic adorare, vt de quo nullum Dei extet præceptum. Cumque adoratio ſine periculo non fit, vbi fides & verbum non exercetur, tutius forſan fuerit cum Apoſtolis nõ adorare,

Verborum vis.

Si manet, quomodo mutatur? ſi mutatur, quomodo manet.

Adoratio externa ſola hypocri.

Rom. 14.

Adoratio libera periculoſa.

quàm pro vulgi more adorare, non quòd prorsus impiũ per se sit, sed quòd in adoratione plꝰ insit periculi, quàm vbi amittitur. Nos, Luthere, adorationem fidei dicimus esse professionem ac exercitium, eam proinde sine fide, non tantùm non esse sine periculo, sed cum certissimo esse periculo. Apostolos verò tũ non adorasse, tibi quondam tuus negitaret Augustinus, cuius præclarum illud est in contrarium testimonium, Carnem illam nemo mãducauit, nisi qui & adorauit. Malè ergo contrà à te præsuppositum, præsumptum, assumptum, peius & assumptum & illatum, pessimè dubitatum, & nihilo melius liberum relictum. Breuiter aut nega ibi Deum tuum corporaliter & substantialiter, quod toties ais, esse, aut more patrum tuorum venerare. Ait ergo, Plerique se torserunt inanibus quæstionibus, quomodò Christi anima tota deinde diuinitas, Pater & spiritussanctus sint in sacramento. Mirum vero quòd iidem non solliciti sunt, quomodò tot chiliades Angelorum, Sol & Luna, & sidera immensi numeri, & hæc tota rerum vniuersitas simul cũ Deo suo sint in hoc sacramento. Deus non iubet me scrutari, quomodo Diuinitas, Pater & Filius & spiritussanctus hîc sint, satis mihi sit me scire, quòd verbum hoc quod audio, & corpus quod recipio, sit verè verbum, & corpus Christi Domini mei. Scrutationem tam imperuestigabiliũ profunditatum relinquo Sophistis, &c. Hactenus Lutheriana. In quibus eius quicquid est siue boni, siue mali (& is enim sæpe, quod est in prouerbio, valde opportuna locutus) loca sunt à Cochlæo indicata. In iis & illud, quod alicubi scripsit Lutherus, malle se fusto corpus Christi sacramentum stare intus, cùm processionẽ non posset prohibere, aliqua saltem coniectura est non omnem ab eo

Anno, 1545. *Articul*. 16. 28.

reiectam fuisse huius sacramenti asseruationem. De rei autem summa, hæc sunt, quæquidem viderim, scripta eius nouissima, superiore nimirum quàm obiit anno, ad Articulos Louanienses, in Eucharistia sacramento venerabili & adorabili esse, exhiberi, sumi verè & reipsa corpus & sanguinem Christi tam à dignis quàm indignis. Et hæreticos seriò censendos, & à Dei Ecclesia alienos omnes sacramentarios, qui negant corpus & sanguinem

Christi ore carnali sumi in venerabili Eucharistia. Habemus igitur retentam à Luthero in hoc sacramento rerum cum signis veritatem præsentiam, adorationem, etiam externam, cum interna modò, quam & ipsi requirimus, coniunctam. De quo vtroque honore sic alicubi scripserat, Honor est vt credam verum esse, ac fieri quicquid sacramenta significant, & quicquid in eis Deus dicit & indicat, vt dicam cum Maria Dei genitrice, Fiat mihi secundum verba & signa (sacramenta) tua. *Luc. 1.* Cùm enim loquatur & designet ibi Deus per sacerdotem, non possit in suis verbis & operibus magis inhonorari, quàm dubitare quempiam an verum sit: neque magis honorari, quàm credere quòd verum sit, & ei seuerè confidere. Et alibi, Multò magis ædificat in piis, expendere & fide apprehendere verba Christi hoc sacramentum instituentis, quàm occupari in honore externo sacramenti, vt quidam faciunt, qui ad pompam externumque cultum sacramenti verba seduxerunt. Proin si flexo poplitè, aut nudato vertice sacramentum veneraris, & non idem, aut etiam plus honoris exhibes sacramenti verbis, corde saltem & affectu, tunc iam plenè inuerteris sacramenti honorem debitum. Ex re igitur pietatis esset, ac necessarium, siquidem velis hominum conscientiis consulere, eos à sacramento ad verba reuocare, vt assuescerent multò plus verba quam sacramentum considerare. Et hoc quoque non ille quidem malè, si addidisset, mẽtes in res ipsas omnium maximè intendendas. In Thesauro item annis XX. post eum mortuum in lucem edito, Nos, ait, non tantùm orantes, sed & baptisantes, absoluẽtes & absoluti, & accedentes ad sacram Synaxim, quin & ad recitationem Euangelij, genua flectere, vel saltem stare debemus, in signũ adorationis siue reuerentiæ & gratitudinis vt, vel si in cœna Domini, nihil aliud porrigeretur præter panem & vinũ, sicut sacramẽtarii blasphemant tamẽ quia est ibi promissio, & vox diuina, & spiritussanctus operatur, ideo cum reuerentia decebat accedere. Quãtò magis id fieri par est, quanto credimus adesse cum verbo verum corpus & verum sanguinem? Sic enim Patres adorauerũt Deum Deique promissiones, eorumque signa, quia norãt

Anno 1566. pag 585.

Reuerentia in tractando verbo & sacramẽto.

Patres vt adorauerũt.

adesse verbum, & opera habebant sacrosancta, & dignis-
Gene. 24. sima reuerentia & adoratione. Vt Abraham, cùm ageba-
47 tur diuinum negotium, nimirum iuramentum sub fœmo-
Hebr. 11. re, in fide Christi incarnandi. Ad cuius etiam mentionem Iacob monet gestu adorationis, honorat promissionem, & inclinato capite ad partem anteriorē non retrorsum, eo se gestu testatur in Christum venturum credere ac respicere. Ea inquam, spe ac fide caput flectit ad lectuli caput, non ad medium vel finem, & manus complicat, vt nihil aliud sit nisi gestus reuerentiæ & adorationis in tanta re, in promissionis nempè diuinæ recordatione, quam tunc habebat in verbo, pòst reipsa & opere adimplendam.
3. Reg. 1. Sic Dauid vidēs filium Salomonem sibi successurum in regno, pectore & capite inclinat, & inuocat Deum, & gratias agit: Ita nos quoque cùm Dei verbum audimus, si non poplite flexo, corde tamen humili, cumque reuerentia & singulari pietate id excipere debemus. Sic bonum est, quòd sacramentum altaris colitur flexis genibus, quia ibi est verum corpus & sanguis Domini, & spiritus sancti præsentia, & promissio, & verbum diuinum, reuerenter vtique audiendum, quia ibi Deus opera-
Gene. 32. 33. tur, & ostendit se Dominus. Quod in Mose aliquoties di-
Exod. 33. 34 citur facies Domini dicitur, Nimirum quòd adest & ap-
Sacramēta sunt facies Dei. paret mihi Dominus, vbi certè decet me assurgere, aut in genua procumbere. Nostræ enim apparitiones vel facies Dei, pares, imò superiores sunt omnibus in Mosi lege ap-
Sacramēta salutis instrumenta. paritionibus. Sacramēta sunt facies diuinæ, per quas nobiscum loquitur & operatur Deus in particulari, siue singulari, & indiuiduo. Me baptisat, me absoluit, mihi por-
Baptismus. rigit corpus & sanguinem suum ministri lingua & manu.
Mat. Luc. 3 In his instrumentis salutem operatur. Ea est Dei præsen-
Marc. tia, forma & apparitio. In baptismo non geritur huma-
Ioan. 1. num aliquid, sed aqua est velū seu instrumentum mediū, sicut etiam verbum quo velatur Deus. In eo referendi semper oculi ad manifestam illam in iordane apparitionem, vbi auditus Pater est, & visus Filius, & apparuit spiritus, in eo sonat vox Trinitatis, nec aliter audienda aut accipienda Baptismi verba. Sic cœna quoque instrumentum est, quo dat mihi corpus suum, & ita reuera pascit

& cibat nos Deus,non minifter. Iuftum igitur eft, vt fi non corpore, at toto corde inclinemus, & reuereamur Deum in iis nobifcum loquentem,nobis apparentem, & in nobis operantem. Et neceffaria eft adoratio, fi non corporali incurratione, at fpirituali reuerentia. Hodie verò in tanto verbi & facramentorum contemptu pauci hæc curant,fiue fedeant, fiue affurgant, præfertim vbi, vt in populo quondam Ifraël,neglecta vera verbi & pietatis cognitione, ceremoniarum tantùm dediti funt obferuationi,cùm in Euangelij lectione aut prædicatione, tum in facramentorum vfu & adminiftratione.Et hactenus etiam non malè,fi vtranque modò, mentis inquam, & corporis coniungat adorationem. Extat & in eadem Thefauro,eiufdem de circungeftatione fragmẽtum, huius oppugnatoriũ,fed nulla probatione,&, vt ita dicam, gratuitum.Cui nos oppofuimus quæ fuper Euchariſticis antè proceffionibus nobis occurrerunt. Fuit & illi non minus penè cum fuis, quàm cum noftratibus fuper reliquiis facramenti negotium. De qua etiam controuerfia fic idem Theufaurus,Docuerat facramẽta actiones effe, non ftantes factiones, proinde reliquũ facramenti cum communicantibus ebibere & comedere. At eidem nixus fundamẽto Vvolferinus quidã,eiufdem reliquũ cũ priore pane atq; vino mifcebat,& confundebat,folito fcilicet fchifmato inter fchifmaticos. Ad hunc fit ille refcripfit, Quæ eft ifta fingularis tua temeritas, vt tam mala fpecie non abftineas, quam fcire te oportuit fcandalofam effe? Quo exemplo id facis? non vides certè quàm periculofas quæftiones mouebis, fi tuo fenfu abundans contendes,*Ceffante actione Ceffare facramentum.* Vis fortè Zuinglianus audire,vt Zuinglij te infania laborare credam,& hac via fimplicibus & aduerfariis fufpicionem dare, te facramenti effe contemptorem, & hac mala eos fpecie offendere.Cur non imitaris alias Ecclefias? cur folus vis nouus & periculofus autor haberi?Nugas ais effe, & pro nugis fic infanis, fed funt nugæ nimirum feriæ, vt non fit neceffe quæftiones iftas fcandalofas & periculofas moueri,de ceffatione actionis facramentalis, in quibus fuffocaberis,nifi refipifcas.Et hoc enim argumẽto totum

Adoratio iufta & neceffaria, ergo non libera.

Pag. 595.

Circungeftatio,

Reliquiæ Sacramẽti.

Pag. 609.

Vvolferinus.

Retorque hac in Lutherum.

Actione ceffante non ceffat facramentum.

sacramentum tolles, non habens quod respondeas obiicientibus, inter agendum plus cessare sacramẽtum quàm exerceri. Tandem deueniemus ad Cratyli portenta, vt co gamur actione tantùm habere sacramentum, non intermissione accidentium. Et tandem erit tempus & momẽtum sacramenti causa, & alia multa absurda sequentur. Quare esto conformis aliis Ecclesiis, nec bellum inferto, ne succumbas cum ignominia. Ego pro viribus singularitati tuæ scandalosæ & offensiuæ aduersabor, nec vltimam horam meam tuis scandalis onerari. Et iterum, Philippus (vt de hoc quoque hac in re nonnihil dicamus) rectè scripsit, Sacramentum nullum esse extra actionem sacramentalẽ, sed hanc vos nimis præcipitanter & abruptè definitis, sic effecturi vt nullum prorsus habere videamini sacramentum. Nam si ea stet tam festinata actionis præcisio, sequetur quòd post prolationem verborũ, quæ est potissima & principalis in sacramento actio, nullus percipiat Christi corpus & sanguinem, eò quòd desierit actio. Et generaret hæc definitio infinitos conscientiis scrupulos, & quæstiones interminabiles, vt apud Scholasticos disputatur, An sub primis, mediis, vel vltimis syllabis res ipsæ adessent. Spectandus ergo est non tantùm motus actionis instantis vel præsentis, sed tempus quoque, non mathematicè, sed physicè, hoc est, dãda est huic actioni mora in iusta latitudine, vt dicunt, ἐν πλάτει. Sic eam ergo definiemus actionem, vt incipiat ab initio orationis Dominicæ, & duret donec communicauerint, calicẽ ebiberint, particulas comederint, populus dimissus, & ab altari discessum sit. Sic eam definit ille relatiuè ad extra, id est, contra inclusionem & circungestationem sacramenti, non eam diuidit intra seipsam, nec definit contra seipsam. Quare curabitis, vt si quid reliquum fuerit, accipiant, vel aliqui communicantes, vel sacerdos & minister, non vt solus diaconus vel alius tantùm ebibat reliquũ, sed aliis det iam de corpore participatis, ne malo exemplo videmini actionem sacramentalem irreuerenter tractare, &c. Sic illi, Sed nec sic quidem à scrupulis, scandalis, offendiculis, & quæstionibus infinitis tuti ac liberi. Dum enim suum super hoc commentum, cessante

Cratylus. *Melãchthõ de actione sacramentali.* *Prolatio verborum res in sacramentis potißima.* *Actio quãdiu duret.*

videlicet actione aut vſu,ceſſare ſacramentũ,quàm axio-
ma Scholaſticum , quód Euchariſtia quidem in cõſecra-
tione materiæ perficitur , alia verò ſacramenta in mate-
riæ conſecratę vſu atque applicatione,ſequi malunt,hoc *Euchari-*
inquã,ſublato inter hoc & alia ſacra myſteria diſcrimine *ſtiæ ab aliis*
Catholico,dum quandiu & quouſque ibi Chriſti corpus *ſacramentis*
& ſanguis maneant(manere autem verum certúmque ſit *differentia.*
neceſſe eſt , ſi ea ibi fideles ſumere verum ac certum eſt) *Tho.par.3.*
& quando primùm illic eſſe deſinant,illi vrgentur:Sic e- *quæſt. arti.*
iuſmodi quæſtionibus quaſi tormentis, vt & anteà dixi- 75 1
mus,aſtringuntur,vt vix ac ne vix quidem habeant quod 74 2
contrà hiſcãt. Quod & partim ſuprà Lutherus agnoſcit, 78 1
ex ſuo ſcilicet paradoxo quæſtiones ſequi nunquam fi- 80 1
niendas,ſiue interminabiles.Et antè cùm ex aliorum pa- 82 4 & 10
trum, tum ex Cyrilli teſtimonio audiuimus Dominicum 84 3 & 4
in Euchariſtia corpus non permanere , aut aſſeruari non
poſſe, meram eſſe ſic ſentientium inſaniam. Multiplices
contrà ſeculis omnibus huius aſſeruationis caſus atque
vſus in rem & ſalutem ægrotantium,peregrinãtium, aut
aliàs ſuperuenientium, ídque ſacrum petentium, vt me-
ritò in Lutherum ſua ſibi ſuíſque verbis retorqueatur no
uitas, temeritas, & ſingularitas. Quo certè vitio nemo
hoc non minus impatiente quàm imperioſo monacho
magis vnquam laborauit , eíque dicamus quod ipſe ſuo
Vvolferino,Cur non imitaris veteres Eccleſias? Quo cu-
iúſve Catholici patris exemplo , Euchariſtiæ reliquum
clericis,laicis ea iam præſertim participatis,potis & ſatu-
ris,edendum ebibẽdúmque porrigis? Vbi enim vnquam 80.10
vel fando auditum, vt pluſquam ſemel in die communi- *Communi-*
caret populus ? Nam cùm laudabilis quidem ſit frequens *candum nõ*
huius ſacramenti participatio , obiicientibus tantò ergo *ſæpius quã*
laudabilius fore, quantò frequentius , ac proinde ſæpius *ſemel indie.*
in die ſumeretur, Reſponſum eſt ,id Eccleſiæ conſuetu- *Matth. 6.*
dinem non habere, ſed quia dicit Dominus, Panem no- *Rationale*
ſtrum quotidianum da nobis hodie , non eſſe pluries in *li.6.cap.13.*
die communicandum,vt ſaltem per hoc quód aliquis ſe- *paragr. 17.*
mel in die communicat , paſſionis Chriſti repræſentetur *Platin.*
vnitas. Ne Natali quidem Dominico,cùm clerus Teleſ- *Martin.*
phori papæ ac martyris à B.Petro quarti, vt ferunt,inſti- *Polon. Miſ-*

ſæ tres in Natali. tuto ter Miſſarum celebret ſolennia, populus pluſquam ſemel communicat. Peræquè diſcipulus eius Philippus *Groper.lib. 2. ca.9.10. li.4.ca.30.* nullo veteris Eccleſiæ exemplo, imò contra tam vetuſtũ Euchariſtiæ aſſeruandæ moram, inconſultiſſimè conſulit, quoties neceſſitas poſtulat, aut alioqui opus eſt, ſubitò potius conſecrare, quàm præconſecratum ægrotis aut *Euchariſtia non vbiuis, &c. conſecrãda.* aliis aſſeruare. At verò ex tã antè multis audiuimus, neq; ſemper, neque paſſim, neque ab omnibus hoc ſacramentum confici offerríq;, ex ipſius primùm Chriſti, dein Eccleſiæ ac patrum fas eſſe inſtituto: Nec enim vel ante lucem, vel poſt meridiem, nec niſi à presbyteris & quidem ieiunis, nec vbique, ſed in locis tantùm ſacris, ſiue ad id conſecratis. Et nobis enim periculum eſt (ait ſacer Baſi-*De baptiſmo lib.2. cap.8.*lius) mandati malè obiti, ſi loci rationem neglexerimus, maximè ſi ſacerdotij myſteria in locis profanis celebrauerimus, propterea quòd ea res indicium haberet contemptus in celebrante, offendiculum quoque generaret pro varietate affectionem, ob variam multorum in re-*Sacramentũ altaris.*rum diuinarum ſcientia infirmitatem, &c. Vnde & ſacramentum altaris cùm à patribus pleriſque omnibus, tum ab Auguſtino appellatur, cùm aliis aliàs hoc opere allegatus, tum ad Bonifacium, & in Confeſſionibus.

Bucerana. Cap. II.

VT adorationem repetam, ſuper hac in Luthero pluſculum immoratus ſum, vt hodiernorum Nouatorũ principe. Quos inter ab eadem, in vſu ſaltẽ, non alienus Bu-*Cõfeſſionis anno 1544. artic.3.*cerus, ſuper ea ſuis ſic dictabat Argentinẽſibus in ſchola publica, Quia de hoc tanto myſterio ex me nihil intelligere, eóque minus eloqui valeo, & nihil queat Chriſti verbis & Spirituſancti loquendi formulis magis diſertè, & ad doctrinam noſtri ſalutarem magis appoſitè & propriè dici, hæc Domini ſequor ſimpliciter, quódque in eis comprehendere ratione mea non poſſum, fide tamen amplector & adoro. Ecquid quæſo, credis & adoras? Sequitur, Credo itaque & confiteor pla-
4. nè, Chriſtum ipſum, non tantùm ſpiritum aut vim, aut

opus eius, esse nobiscum, &c. Et, vbi audio, Hoc est corpus meum, Hic est sanguis meus, &c. hæc verba Domini ea mente ac religione accipio & adoro, vt agnoscam his ipsis verbis & symbolis, pane & vino, mihi dari Christi corpus & sanguinem, eóque Dominum ipsum, in cibum vitæ æternæ, &c. Quídni qui verba adorat, res adoraret Bucerus, præsertim præsentes? Subiicit enim pauló pòst, præsentes haberi in sacra Cœna duas res, vnam cœlestē, Christi corpus & sanguinem: alteram terrenam, &c. Et aliquantò antè in Epistola præfixa enarrationi Euangeliorum ad Episcopum Herephordensem, Est Augustino secundum quendam modum sacramentū corporis Christi, corpus Christi: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi. At secūdum quem modum? vt significet tantùm corpus & sanguinem Domini absentia? Absit. Honorari enim & percipi in symbolis visibilibus corpus & sanguinem Domini idem passim scribit. Et adhuc paulò anteà ad D. Episcopum Abrincensem, de adoratione Christi in Eucharistia, Nec nos, inquit, suam sacro reuerentiam negamus, & Christum quocunque modo eius admoniti adoramus, vtinam semper in spiritu & veritate. Quod autem vos Christi adorationem ita sacramento affixistis, vt putent homines se magnum quiddam fecisse cùm genu flexerint viso pane & calice Domini. Cæterùm sine omni solicitudine veræ adorationis & cultus Christi, quod denique Eucharistiam circunlatam omnia facitis mala depellere, bona accersere, de fide solida sæpe ne verbum quidem facientes, Hæc, vt abusus, damnamus, & nostros ab eis reuocamus. Dominus dixit, Accipite, mãducate, & hoc in memoriam mei facite: non, Ostendite, circunferte, vt fruges benè proueniant, vis cedat aquæ & ignis, crudelitas arceatur hostis, & reliqua auertantur incommoda. At sicut Domini vera fide meminisse semper & vbique & ad omnia prodest, ita debita religione hanc fidem excitari per ea quæ in id Dominus nobis commendauit, nemo non laudat. Semper autem tutum manere intra præscriptum Domini, & vsum sanctorum. Sic Bucerus. Cui respondet D. Cænalis, Si in nomine Iesu omne genu flectitur, cur non & ad corporis eius

[Margin notes: 8. (beside line 1); 17. (beside "Bucerus, præsertim præsentes"); *Anno* 1536. (beside "liquantò antè"); *Epist.* 23. (beside "liorum ad Episcopum"); *Anno* 1534. (beside "sanguinem Domini idem"); *Phil.* 2. (beside "rum. Sic Bucerus")]

præſentiam? Tu enim Chriſtum in Euchariſtia præſentem aſſeuerías. Quid igitur hîc te lædit? Id nimirũ, quod vulgus veram neſciat adorationem? Atqui multi è vulgo multò quàm tu tuíq; ſimiles, Chriſtum religioſius in ſa-
Rom.14. cramento venerantur, Quis es qui iudicas alienum ſeruum? Et vt hîc in multis multi offendamus, nũ ideo ceſſandum? imò hoc plus imprimenda huius ſacri fides & adoratio. Sed te malè habet circũlata Euchariſtia accerſi bona, mala depelli. Quídni corpus in ea Domini præ-
Arca teſtamenti. ſens faciat, quod ab arca teſtamenti olim factum legere eſt? oblitus es officij Leuitarum, qui eam leuantes pſalle-
Nume.10. bant, Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, &c. Suo
Pſal.67. reponentes loco acclamabãt, Surge Domine in requiem
2.Par.6. tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ. An non meminiſti
Pſal.131. quid quantumque frugis & commodi Obed edon acceſ-
2.Reg.6. ſerit ob eam reuerenter exceptam? Vel recordare quid di
1.Par.15. xerit feceritque Dauid, dum ea circunferretur. Et quod ſuper hæc admittas inuitus oportet, Chriſti (quam præſertim agnoſcis) præſentiæ denegabis? Nam nos de ſolida hîc fide nihil dicere, quod te dicere non pudet, mirũ ſi noſtros legeris, &c. Hæc ille. Quídni nos etiam Bucero ſuis verbis reſpondeamus, nos hîc ad ſpiritum & veritatem eniti, idque dari nobis, & indies augeri ſupplices orare? Nos etiam noſtros hîc ad Domini præſcriptum,
Act.2. hoc eſt, ad communicationem, ſicut ſcriptũ eſt, cum exul
Dialectica negatiua. tatione & ſimplicitate cordis, collaudãtes Deum & gratias agẽtes, &c. vrgere? Negatiuæ autem eius Dialecticæ, non dixit hoc vel illud Dominus, eandem regerimus, nihil eorum quæ hîc Bucerus improbat, Dominum prohibuiſſe. Et peſſimè meretur de multa, ne dicam omni antiquitate, ſi ſanctorum vſum eſſe negat hoc ſacrum vel oſtentare vel circunferre, vt quod ea omnis, intet vtendũ ſaltem, adorandum oſtenderit, permulta etiam extra vſum & peruetuſta tum aſſeruauerit, tum & interim circuntulerit, & inter ſuæ de hoc fidei exercitia non hodie aut nudiuſtertius habuerit, An verò vſpiam vel olim, vel nunc ad eos, quos Bucerus imponit vulgo, vſus, non ſatis ſcio, Nuſpiam enim nec in recẽtioribus Scholaſticis, nedum claſſicis illis legere memini. Neque hîc omnes plebeculæ,

beculæ, quas vocant, deuotiones, aut bonas etiam intentiones tuẽdas suscepi. Illud scio, oratione Dominica, quã ex ritu Apostolico super Christi corpus & sanguinem sacerdotis ore in hodiernum vsque diem recitamus, omnis etiam populus apud Græcos olim dicebat, nos Domini instituto omnia nobis bona comprecari, & interim impetrare, mala deprecari atque amoliri. Quidni de fidei nostræ in re Eucharistica exercitiis idem sentiamus? *Gregor. Registri, li. 7. epist. 63.*

Vvestphalica. Cap. III.

Venienti ad reliquos occurrit in pugna sacramentaria ministrorum Protestantium nõ postremus Ioachimus Vvestphalus. Ex cuius scriptis satis hac in re prolixis, constat Lutheranos non minus quàm quos vtrique vocant Papistas, à Cinglianis, quos vtrique vocamus Sacramẽtarios, hîc idololatriæ reos agi: Et horũ quidem, cùm Christum hîc diuinitate saltem præsentem esse confiteantur, non posse doctrinã consistere, quin eum hîc quoque adorent. Christus enim verus Deus est adorandus, neq; tamen idololatras se agnoscere. Multò minus illos qui Christum nobiscum hîc sancta carne & sanguine suo, nedum diuinitate præsentem in vsu saltem adorent. Quid enim præsentẽ adorare prohibeat? Aut vbi Ecclesia mandatum habet Christi non alibi nisi definito cœli loco adorandi? Non alligat adorationem ad certum locum, cùm inquit veros adoratores adoraturos Patrẽ in spiritu & veritate, Cùm Deus suam olim præsentiam in Tabernaculo templóve veteri exhibebat, nónne piè faciebant qui præsentem eum secundum promissionem adorabant? Iámne ergo idololatria, qui Christum adorat præsentem apud fideles in eius nomine ad peragendam sacram communionem congregatos? A qua Christi in medio cultorum suorum præsentis adoratione vsitata admonitio *Sursum corda*, non reuocat, sed prouocat. Nec enim sursum remittit ad definitum cœli locum, vbi pia mens intuens in aureo eum throno sedentem adoret. Eleuatio mentis non est localis super cœlestes sphæras

Contra Valeran. Pollanum. *Ioan. 4.* *Tabernaculum.* *Templum.* *Sursum corda.*

euectio, sed fidei intétio in promissiones, actiones, ac res verè cœlestes, in terra tamen præsentes. His cùm animos intendimus, verè sursum corda eleuamus, etiam si non speculamur localē in excelso cœli loco sessionem. Agere, meditari, preciosa habere verbo diuino præscripta, est verè circa sublimia & cœlestia occupari, sublimitatem illam fides rerum maiestate, dignitate, excellentia, non verò locorum distantia metitur & altitudine. Pauli locus, *Col.3.* Quæ sursum sunt, vbi Christus est ad dextram Dei, peruertitur, & prauè torquetur ad contemplationes & locales mentium euectiones. Nam & verba & sensum vigilantius inspicientibus & ponderantibus, *Sursum* non significat localiter, nec magis Dextra Dei definitum locum, quæ cùm in terra sit, non solùm in cœlo, Ecclesia etiam quæ sursum sunt, quærit, cùm verbum Dei audit, sacram cœnam administrat, Christo digna meditatur. Vt non præfractè veritati reluctantibus appareat sacramentarios inani fallacíque prætextu obtendere, ideo se à doctrina de Christi hîc præsentia abhorrere, quia veri adoratores fugiunt idololatriam, & animis sursum euectis Christum in cœlo sedentem ad dextram Patris adorant. Nam dum consistimus intra metas verbo Christi & instituto præfixas, nihil periculi est, ne committamus idololatriam. Etsi verò Christi corpus propter vnitatem personæ semper adorandum, non tamen etiam panis, cum quo distribuitur, adorandus, Sicut nec arca eò quòd ad eam Deus adoraretur, adorāda erat. Diuinum honorem non transferendum esse in creaturam panis, & quamuis sit adorandus Christus, elementum tamen neutiquam adorari oportere. Scripserit fortasse vel dixerit nostrorum (ait) quisquam de adoratione sacramēti seu Eucharistiæ, num is propterea insimulandus de pane adorando? Respondi Christum pręsentē adorandum esse & colendum iuxta verbi sui præscriptū, vbi in ordinato suo vsu cœna administratur, nū quia feci mentionē Christi (hîc) adorandi, calumnia panis adorationē mihi obiiciet? Est autē duplex adoratio in scripturis, externa, & spiritualis: illa est gestus corporis in reuerentię signum exhibere, quales Publicanus tundens pectus suum Deū in templo adorās,

Sursum. Dextra Dei.

Arca.

Apologia in Caluinū cap.34.

Adoratio duplex.

Luc.18.

Christus ipse in horto procidens in faciem orãs. Paulus flectit genua sua ad Patrem, vult orantes eleuare manus puras. Externè Christum pleriq; fideles adorarunt, Magi prostrati puerum, Chananæa & leprosi in faciem procidẽres & genua flectẽtes. Cùm ergo Christus verus Deus & homo dispensationis suæ tẽpore adoratus se nõ prohibuerit adorari, cur superstitiosum iudicetur adorare postquam exaltatus est ad Dei dexterã, eum in medio populi secundum verbum suũ præsentem? Quando sacramentũ seu Eucharistia denominatur à præstantiore parte, à re nempe cœlesti, sentio piè dici adorationẽ sacramenti vel Eucharistiæ, pro adoratione Christi præsentis in Eucharistia. Quãuis libẽter abstineã ab ambiguis & periculosis loquendi formulis, quas vitare satius sit, quàm periculo, cõtentioni, & calumniis occasionem & materiã dare, vt dicere malim, honorare, reuerenter tractare, cũ reuerentia dispensare Eucharistiã, quàm, adorare sacramentum, etiam si eodem quo illa sensu accipiatur Ad externã adorationem, quę in mentibus piis internã coniunctã habet, pertinent quæ ex Augustino (ait) repetiui, quàm olim in Ecclesia reuerenter administrata sit Eucharistia, quantáque sacramentum hoc cum reuerentia Christiani sumpserint. Qua de re multa passim occurrunt in veterũ scriptis, in quibus de Cœna Domini loquentes, vti solent nominibus, honoris, reuerentiæ, venerationis, & similibus (etiam adorationis) Hæc ille. Ex cuius adhuc antẽ Collectaneis Sententiarũ D. Augustini de Cœna Domini, libet in gratiam lectoris locos super huius sacramẽti cultu, non quidem repetere, vt à nobis anteà hic collectos, sed duntaxat indicare. Extant autem in Episto. 118. in Psalm. 98. serm. 28. de Verbis Domini. De Doctrina Christiana lib. 3. cap. 9. de Catechisandis rudibus, cap. 26. Quibus & similibus locis ostenditur veterem Ecclesiam credidisse dignius aliquid & excellentius in Eucharistiæ sacramento distribui, quàm panem & vinum, quæ nihil aliud sint, nisi symbola quæ admoneant de morte Christi, & de spirituali communione. Fideles enim non ea ratione honorem sacræ Synaxi facere, sicut panis & vinum, vel alij cibi tanquam Dei dona tractantur,

Matth 26. Marc. 14. Luc. 22. Eph. 2. 1. Tim 2. Matt. 2. 8. 15. Marc. 7. Luc. 5. 17.

Christus adhuc mortalis sæpe adoratus.

Eucharistia quo sensu piè dicatur adorari.

Anno 1555.

Augustini loci de cultu Eucharistiæ.

sed,vt inquit Augustinus,corpus Christi eiúsque sanguinem honorauerunt. Pergit tamen vbi anteà Vvestphalus, Vt autem Ecclesia suam libertatem habet in rebus indifferentibus,quas nullo Dei nec mādato obseruare,nec interdicto tenetur omittere, ita libera est obseruatio externæ adorationis in suscipiēdo sacramento, dummodò fiant omnia decenter,& contemptus absit. In orādo nullo præcepto pius astringitur vt genua flectat, manus eleuet,in faciem procidat,neque prohibetur quominus hos adhibeat externos gestus. Et rectè olim quidam monuit, adorationem externam liberam relinquēdam cuiusque fidei & spiritui,non damnandos qui non adorant,neque qui adorant,accusandos. Nam Christum in sacramento, & in cordibus piorum esse quidem vt viuificet credētes, non verò propriè vt ibi adoretur,nec enim cœnam instituisse ita vt in proposito (ibi) pane peculiaris (ei) cultus præstetur. Externam ergo adorationem liberam,imò nihil nisi hypocrisim esse absque interna. De hac illa ceu disciplina monefacit, & hæc illam vicissim gubernat, & intra suas metas in legitimo vsu suo continet. De spirituali ergo adoratione præcipuè ac sedulò populū erudiendum,ne externa in hypocrisim abeat:cùm illa non negligitur,hæc vltro sequitur. Spiritualem culto requirit Dominus,sui suæque erga nos charitatis,& ex ea beneficiorum,mortis,passionis,&c. memoriā,fidem, agnitionem, ea prædicare,pro iis gratias agere. Sacramentarij Christū non credunt (hîc) esse præsentem suo corpore ac sanguine,ideóque adorationem damnant, Nec sanè mirū eum qui ibi ea non credit adesse,si nec externè nec spiritualiter adoret, sed pro idololatria auersetur elemētorū adorationem. Diabolica igitur calūnia Cingliani nos incessunt, qui ad panem transferūt quod nos Christo tribuimus,& nos diffamāt docere panis adorationē,quia Christi (hîc) præsentiam & adorationem astruimus. Simili sophistica illusione impudenter cauillātur nos asserere templum & cœlum esse adorādum,quia Deum in templo & cœlo adorandum asseramus. At non prius credibile efficient idololatriam esse, adorare Christum præsentem in medio Ecclesiæ suæ, quàm idololatriam esse conuincāt,

Adoratio externa indifferens.

Lutherus supr. cap. 1.

Adoratio duplex.

Templum cœlum.

Christo in terra, in domo, vel vbicunque duo tresve in eius nomine fuerint congregati, cultum & honorem debitum, & verbo Dei præscriptũ præstare. Ritus porrò ele uãdi panis & caliçis apud nos vbiq; ferè desiit, & prætermittitur. Quod si vspiam adhuc in vsu est in Ecclesiis nostris, non ideo Iudaismum sapit. Hinc autem & origině habuit, & in Ecclesia mansit, solebant Christi fideles ád Missam congregandi, secum ferre cibum & potum, quæ Apostolico exẽplo distribuerentur egentibus. Ex quibus sumebatur, quod consecraretur panis & vini sacramẽto, & quia hæc sanctificabantur per verbum & orationem, ritu Hebraico, quo sursum leuabantur, vt in Mose legimus, relicta sunt verba & ritus leuãdi seu offerendi, abolito iandudum vsu conferendi & colligẽdi ea quæ offerrentur seu leuarentur. Sic Ezechias iubet Esaiam leuare orationem in conspectu Dei pro reliquiis. Dauid, Extollite manus vestras in sancta. Paulus, Leuate manus puras, vt oblationis & sacrificij vocabula referri debeant ad superiores collectas (vnde & relictũ est Collectæ vocabulum pro precibus in Missa dictis) non ad sacramentũ. Idem facit quod sacerdos consecratum panẽ & calicem mox eleuat, non quo se Deo aliquid offerre ostendit, sed est vel ritus Hebraici reliquum, quo cum gratiarũ actione accepta Deo referebantur, vel admonitio nostri, quo prouocemur ad fidem testamẽti (Dei) quod cum verbis Christi protulit & exhibuit, vt simul & signum eius ostẽdat, & oblatio panis propriè respondeat huic demõstratiuo, Hoc est corpus meum, nosque circunstantes alloquatur hoc ipso signo. Sic oblatio calicis propriè respõdet huic demõstratiuo, Hic calix noui testamenti. Fidem enim in nobis excitare debet sacerdos ipso leuandi ritu. Hæc apud V vestphalũ Lutherus, partim vera, quatenus ea cùm ab aliis Catholicis, tũ à Lyrano antè à nobis super hac eleuatione citato didicisse, & mutuo sumpsisse videri possit: partim verò non modò falsa, quatenus hoc sacramentũ negat esse sacrificium aut oblationẽ, quibus contrà & similibus id vocauit & ornauit omnis retro Ecclesia Græca, Latina, Barbara: sed etiam incõsequentia & pugnantia, nedũ malè cohærẽtia. Si enim signorũ sacro-

Matt. 18. *Cap.* 36. *Eleuatio.* *Luth. de captiui. Babyl.* *Act.* 24. 1. *Tim.* 4. *Esa.* 37. *Psal.* 133. 1. *Tim.* 2. *Collecta.* *Falsum & male cohærens.* HOC HIC *Eucharistia sacrificium est & oblatio, nedum sacramentum.*

rum, panis scilicet & vini, oblatio propriè respõdet pronominibus demõstrantibus res ipsas, etiã iuxta Lutherũ, præsentes, Domini vtiq; corpus & sanguinẽ, quomodò vel sacrificiũ & oblatio non refertur ad sacramentũ, hoc est, & ad res & signa (his enim cõstat & cõfit sacramentum) vel sacerdos Deo totũ non offert sacramentum, id est, res ipsas, Christi corpus inquã, & sanguinem, nedum signa, panẽ vtiq; & vinũ? præsertim cùm in Catechismo sic diffiniat, Sacramentũ altaris est verũ corpus & verus sanguis D.N.I.C. quæ sub pane & vino nobis Christianis exhibẽtur ad manducandũ & bibendũ iuxta Christi institutionẽ. Siue, quod idẽ est, Sacramentũ altaris est verum corpus & verus sanguis D.N.I.C. sub pane & vino, ab ipso Christo ideo institutũ, vt ea Christiani mãducarẽt & biberẽt. Sed de sacrificio aliàs, & proprij enim loci atq; tractatus esset. Concludit autẽ Vvestphalus ita, Etsi igitur ritus leuãdi in vsu fuit in lege Mosis, non tamẽ panem instar sacrificij ex præscripto legis Mosaicæ leuari, quãdo ex Domini institutione sacra cœna dispensatur, Aliud siquidẽ est Christiana libertate vsurpare ceremoniam aliquam Mosaicæ similẽ, aliud eam ex præscripto legis Mosi obseruare. Peræquè malitiosa calumnia est, plebem inuitari sonitu campanæ ad panem adorandum. Ea verò melius, Dei gratia, instituta est, quàm vt panem adoret. At popul⁹, aiũt Cingliani, ea fide imbuitur, quòd panis sacræ Cœnæ sit corpus Domini, vinũ sanguis eius, vnde consequens est panem adorandum esse. Respondet Vvestphalus, Talem consequentiam fabricata dialectica Cingliana non iam nobis, sed Dei filio, Euangelistis, & Paulo obiicit, Nam Christi sermo est de pane, Hoc est corpus meũ: de calice, Hic est sanguis meus. Nec hi tamẽ ἀρτολατρείαν inuexerũt, aut de panis adoratiõe impiè sunt accusandi: Horũ verbis vnius formæ ac sentẽtiæ simplici fide insistimus, quibus libẽtius vtimur quã humanis, nec eis vt perspicuis, addimus cõmenta tropósve nostros. Et his credimus duo adesse ac dari in cœnæ cõmunione, cũ pane nimirũ & vino verũ corpus & sanguinẽ: cũ veritas clarè dicat se dare panẽ & corpus suũ, vinũ & sanguinem suũ, cõfitemur veri corporis & sãguinis Dñici præsentiã.

Thesaurus. pag. 582.

Campanarum vsus in sacris.

Artolatria.

Instant igitur aduersarij, & sic ratiocinantur, Si corpus Christi & sanguis adsunt cum pane & vino, certe &(hic) adorandus est. At longè diuersa hæc sequela ab altera de adoratione panis. Aliud est panem, aliud Christum adorare: à panis adoratione piæ mentes abhorrent. Christo in suo cætu iuxta verbum suum præsenti præstant quem instituit & requirit in his mysteriis ritè celebrandis, cultum, annunciantes mortem eius, gratias ei agentes: ita eum adorant in spiritu & veritate. Inuitatur itaque populus campanæ sonitu, non ad panem adorandum, sed vt intendat cœlesti mysterio, recolat Domini mortem, & parta per eam beneficia, pro iis gratias agat, & ita cordibus sursum eleuatis cœlestia meditetur, & honorem cultumque Christo debitum deferat. Idem & contra quendam tertium, veritas sermonis Christi, & fides in eius verbum, facile nos liberant à crimine idololatriæ, qua nos accusant sacramentarij, quasi nos panem adoremus. Nos verò panem non adoramus, dum in sacra cœna sanctissima Christi carne & sanguine nos pasci reficique credimus. Sed Iesum Dominum Deum nostrum, secundum promissionem & verbum suum præsentem adoramus, qui cum tribus Euangelistis & Paulo ex ore filij Dei dicimus Panem Eucharisticum esse corpus Christi, & calicem sanguinem. Verius sacramentarij, vt qui à verbo Dei discedentes, ei quod ipsis placet præferunt, & præter panem & vinum in communione nihil adesse ac sumi contendunt. Idololatriæ culpa se astringunt, veri Artolatræ esse conuincuntur, qui sibi cœnam vero Christi corpore & sanguine vacuam fingunt, & in solo pane & vino sacra peragunt. Obseruant igitur & peragunt cultum sine verbo, adeóque contra verbum Dei, &c. Hactenus Vvestphalus, cuius adhuc reliquum nonnihil viderimus in Oecolampadio posteà & Caluino. In huius ergo tam multis hæc animaduerterimus. Primum, sicubi de Eucharistiæ cultu contra communes aduersarios rectè scribit (vt alicubi certè rectè scribit) sic iisdem penè ac communibus cum catholicis & verbis & argumentis vtitur, vt ab eis didicisse ac mutuo sumpsisse videatur. Quidni enim vbi communis est causa, communis esset

Cōtra Ioā. à Lasko. Anno 1557.

Artolatræ

1.

& ſtilus & dialectica? Alterum, cùm Lutheranus ſit, &
II. quidem coniuratus, & proinde impanator, nos inter eum legendum meminerimus, Dei quod toties verbum iactat, nuſpiam habere, panem eſſe Chriſti corpus, & calicem aut vinum eiuſdem eſſe ſanguinem. Proinde qui panis hîc & vini ſubſtantiam retinens tam ſeriò tamen ac toties idololatriæ & artolatriæ crimen à ſe deprecatur ac amolitur eodem quo ſecum alios candore agere vult, cum aliis agat, qui adeo panem hîc non adorant, vt neque hîc remanere quidem credant, ſed cum veteribus Orthodoxis, quod hîc ante verba Chriſti panis dicitur, poſt eadem non iam Panis, ſed Domini corpus appellatur. Quod nos vtique hîc in ſactis adoramus, non verò panis & vini vel ſubſtantiam in res nimirum ipſas conuerſam, vel ſpeciem, hoc eſt, vel creaturas, vel, vt ſic loquar, concreaturas, pro eorum more, qui accidentia non eſſe, ſed ineſſe vel ſubeſſe dicunt. Proinde multo minor in Papiſtis, vt iſte paſſim loquitur, tranſſubſtantiatoribus, quàm in Lutheranis conſubſtantiationibus artolatriæ hîc aut vllius idololatriæ hæret actio vel ſuſpicio. Nam vtri, quæſo, panis hîc adorandi crimini aut
III. ſuſpicioni affiniores, hinc qui panem hinc abeſſe, an qui hîc adeſſe ſentiunt & contendunt? Adhęc vbi contentione tanta, totque paginis corporis hîc & ſanguinis aſtruxit adorationem, & quidem externam (nam interna non controuertitur) dum eam tandem liberam relinquit, qnid aliud quàm deſtruit, ac proinde iuxta Pauli dialecticam, præuaricatorem ſe ac tranſgreſſorem conſtitui? Sed Lutherus ſcilicet, ſuper hac, vt prædiximus, modò ait, modò negat, & hanc ergo eius diſcipulum oportuit, ne ſupra magiſtrum ſaperet, modò retinere, modò relinquere. Equidem Chriſti hîc adorandi alios aliis, & ſuos cuique Eccleſiæ ritus ſcio, ſed ſingulare hoc Dei beneficium, peculiari vt fide, ita cultu opus habere ſatis, opinor, ſuperque probatum, vt hîc adoratio in genere, iam non libera aut indifferens, ſed cum fide, vt confeſſio externa, coniuncta ſit, & ad ſalutem fiat, nec ſine huius periculo omittatur, iuxta illud toties cantatum, quod, non vt ait poëta, decies, ſed centies & millies repetitum placeat,

Aug. de verbis Domini ſerm. 28.

Cõcreatura

Col. 2.

Rom. 10.

Christi carnem nemo manducauit (salutariter vtique ac fructuosè) nisi qui & adorauit, non interna tantùm seu fidei adoratione, vt perperam exponit Vvestphalus, sed externa quoque. Quo enim vel loco vel tempore cultus internus externo profitendus magis atque exerendus quàm inter sacra Missarum solemnia? Hinc illud Ambrosij ab Augustino recitatum & resumptum de carne Christi, quam (ait) hodie quoque in mysteriis adoramus, & quam Apostoli in Domino Iesu adorarunt, &c. Postremò ne per omnia non Lutherizet Vvestphalus (vt nihil huius hac de re celem aut dissimilem) omnem is Eucharistiæ vsum extra sacramentalem, improbat, qualis est vsitata in Ecclesia tot annis, imò seculis, asseruatio, eaque multiplex, aut spectanda proponitur, aut in pompis sacris siue processionibus circumgestatur. De quibus secundo libro dicta hîc agnoscantur.

Aug. in Ps. 98. Amb. de sancto li. 3. cap. 12. IIII.

Kemnitiana. *Cap. IIII.*

Protestantium pastorum, quosquidem legerim hac de re, vt postremus, ita vir omnino dignissimus, qui Luthero minus esset addictus, hic quædam nobiscum, quædam contra nos etiam scribit in examine Synodi Tridentinæ. Et nobiscum quidem contra omnes aduersarios, quos etiam vocat Sacramentarios, & à quibus nominatim sese suosque seiungit, sic præfatur, Christum Deum & hominem adorandum esse, nisi Arrianus: humanam etiam naturam propter vnionem cum diuinitate, nisi Nestorianus, nemo negat: nam & ab Angelis, & ab Apostolis adoratum constat. Dei autem adorationem nec loco nec tempori alligatam, semper ergo & vbique adorandum Christum. Quem siquidem in cœna suis peculiari modo præsentiæ & gratiæ adesse, sic vt ibi verè & substantialiter exhibeat vescentibus corpus & sanguinem suum, verè & ex animo credimus, fieri non potest, nec debet, quin eum fides in ea actione præsentem veneretur & adoret. Sic Iacob, Moses, Elias absque peculiari quidem mandato, vt iis Deum locis adorarent, sed ge-

Part. 2. ad ca. 5. & cā. 6 de hoc sacramento.
Sacramētarij à Lutheranis excōmunicati.
Arrianus
Nestorian.
Ioan. 4.
1. Tim. 2.
Substantialiter.
Gene. 28.
Exod. 34.
3. Reg. 19.

nerali vt vbique, certi sub externis eum & visibilibus symbolis verè adesse, & peculiari eis gratiæ modo ibi se patefacere, quem ibidem præsentem esse credebant, adorabant: nec verò vera fides fuisset, si non secuta quoque fuisset inuocatio, seu adoratio, honor Deo nimirum debitus. Seruus Abrahæ ex Rebeccæ responso intelligens

Gene.14. Deum in sua ei legatione adesse ac benedicere, inclinat

Exod.4.12. se, & eum adorat. Filij Israël audientes Deum eos respexisse, eosque visitaturum, de percussoris item Angeli tran

1.Cor.14. situ, & Phase, incarnati adorarunt. Si omnes prophetant, intrans idiota conuictus ab omnibus & diiudicatus, cadēs in faciem Deum adorat, & pronunciat eum in nobis esse. Nec verò Deum procul in cœlo à se remotum & absentem, sed verè præsentē & peculiari modo præsentem ij adorarunt. Tum citatis Augustini & Ambrosij celebribus antè locis de carnis Dominicæ inter hæc mysteria cultu, Lutheri etiam sui testimonio de hoc venerabili &

Substantialiter. adorabili sacramento, sic concludit, Christū igitur Deum & hominem, in diuina & humana natura verè & substātialiter in actione cœnæ præsentem, in spiritu & veritate adorandum, nemo negat, nisi qui cum Sacramentariis vel negat vel dubitat de Christi ibi præsentia. Nec enim mortis ibidem Dominicæ memoria & annunciatio sine illa adoratione rite fieri potest, ne quis nos suspicetur in dubium vocare, an Christus Deus & homo in cœna præsens, sit adorandus. Hactenus rectè. Minus autem candi-

1. dè pòst nobiscum agit, Primùm, quasi nos totum hoc sacramentum, ac proinde panis etiam viniq́ue terrena elementa, nedum Christi corpus & sanguinem, latriæ cultu

Rom.1. hîc adoremus, & sic præter creatorem nos creaturam

De cōs. dist. 2. can. Nos autē. Et li. 4. sentent. Dist. 10. quoque colamus, Pura puta impostura. Nos verò contrà, Kemniti, non quidem signa visibilia, sed res hîc inuisibiles honoramus. Et quidem sic distinguere, non à te tuique similibus, sed à canonibus Ecclesiasticis, & Theologicis sententiis didicimus. Et horum elementorum si-

Accidentia cōcreaturæ. ue substantias (quas qui residuas negant, quo, quæso, modo colerent?) siue accidentia, creaturas seu concreaturas,

Arca. vt quidam vocant, esse scimus. Ideóque latriâ non coli-

Tabernac. mus magis quàm Israëlitę vel arcā fęderis, vel Cherubin,

vel lignum, vel aurum, Deum in tabernaculo vel templo *Templum.*
iuxta promissa sua præsentem adorantes. Quod & ab Athanasio, aliisque priscis, non à vobis primùm, contra sacramentarios respondendum item didicimus, Signa quidem reuerenter sumenda nostrum quoque est, nõ tuum *Signa reuerenda.*
tuorumque tantùm, vt signis Christi cultum nec alligare, nec affigere, addo neque affingere, quoniam iis localiter nec includitur, nec inclusus cõtinetur. Christi enim *Thom. part. 3. quæst. 76. artic. 5.*
corpus in hoc sacramento nullomodo esse localiter, nec circunscriptiuè quidem aut diffinitiuè, axioma nobis est scholasticum, imò catholicum. Quod item ais, non hoc adorandum sacramentum, vt in persona Christi ob hypostaticam vnionem, vna adoratione (de qua nos abundè antea) humanitatem diuinitatemque colimus, quia *Lib. 3.*
panis & Christi corporis in cœna vnio, non est personalis, nihil ad nos aut contra nos. Litiga si voles, cum Impanatione vel priscâ Berengarij, hoc enim monstrum ei Guitmũdus, Algerus, & Anselmus impegerunt: vel nouâ *Impanatores, prisci & moderni.*
Lutheri, nã & huic eandẽ imponunt nõ catholici modò, sed & Sacramentarij. Certè cùm verbum cœnæ, Hoc est corpus meũ, hic est sanguis meus, cõferat, aut etiamnum æquet huic, Verbum caro factum est, vix eâ suspicione se *Ioan. 1.*
expediet, quin cum Berẽgario Christum faciat Impanatum, Inninatum, & vt loquitur Algerus, Impersonatum, *Lib. 1. ca. 6 & 8.*
quasi parum sit semel fuisse incarnatum. Rectè Ioannes quidã Parisiensis, Non solùm verũ credendum, sed verè *In valerañ episcop. anno 1234. lltante. D. Garetio.*
credendũ verum. Qui credit carnẽ Christi substantialiter in sacramento existere, veritatẽ credit: sed qui eam credit vel impanatã, vel per modum impanationis ibi esse, quia falso modo verũ credit, nihil credit, & sanctæ cõmunionis articulũ detrimento afficit, vt ante hunc Guitmundus *Substantia.*
Impanatores vmbraticis eorum fratribus nequissimis nequiores putauerit. Post vtrunq; Simon à Cassia, In hoc, *Anno 1060 Anno 1348*
ait, mysterio neq; descensio, neq; assumptio, neque vnio facta est, sed cõuersio, &c. quod vocabulũ cũ synonymis aut æquipollẽtibus tanto sæpius in patribus occurrit, quã quo hic vtitur Kemnitius, *Vnio*, vix vsquã patrum obuia. *Lib. 1. de mysteriis verbi increati, c. 20.*
Ad quem vti redeamus, neq; nos hîc adorationẽ ad hæc *Vnio.*
elemẽta dirigimus, sed ad Christũ, quà deũ, quàq; homi-

nem, peculiari modo hîc, vt promisit & instituit, præsen-
11. tem. Sed extra vsum (hoc alterum est quod in nobis reprehendit hic examinator) & actionem Eucharistiam adoramus, repositam vtpotè vel circunlatam. Quidni verò vbi eacunque fuerit, reuerenter & in honore habeamus? Certè qui prius adorat, quàm manducet, nemo autem non prius adorat, quam manducet, vt rectè, te quoque teste ac laudante, disputauit Augustinus, ante vsum, & sic extra vsum, vsurus licet, adorat. Et scis quàm latè Luthero tuo hæc patet actio, ac sic adorandi tempus, vt non vtentes modò, sed & vsuri & vsi adorent, ne nos fortè tam angustis, hoc est solius modò vsus cancellis, solóve inter vtendum momento aut articulo circunscribas, includas, & coërceras. Et laudata tibi quoque Emisseni sententia, dum ad altare reuerendum accedentem iubet sacrum Christi corpus honorare, non ait vescentē (quanquam vel maximè vescentem conuenit honorare) sed & cibo hoc spirituali satiandum, hoc est, etiam antequā satieris, aut vescatis, priusquam mãduces, ait vbi suprà, Augustinus. Nam quo Gorgoniā quoq; Nazianzeni sororē loco laudas Christum inuocasse, qui in altari honoratur, quando, addis, quãdo scilicet cœnæ mysteria celebrantur si quàm curiosè (ne quid grauius dicā) canonem Tridentinum examinas, eum Theologi locum excuteres, nō leuiter coniiceres eum Christi in altari à fœmina sanctissima pariter & doctissima cultum, non in æde sacra, siue in publico templo aut conuentu, sed in ædibus priuatis obtigisse, pro more nimirum Eucharistiæ domi cuique suæ asseruandæ tum recepto, quā nec Gorgoniam tunc vsam illic probaueris, & nulla ibi actiones mentio. Et aliquantò pòst eam scribis vtrūque & corporis & sanguinis Dominici antitypon secum domum ex Ecclesiæ cœtu asportasse, nec sumpsisse facis, quia id probare non potes, adorauit tamen & inuocauit. Iam cùm etiam canistra viminea apud Hieronymum, nodum apud Optatum, altaria corporis Dominici sedes, & calices sanguinis portatores legis, in quibus hæc, Christi inquā, corpus atque sanguis per certa momenta inhabitent, túne nobis certa hęc momenta ad vsus tantùm & actionis tempora alligabis? At-

Vsi & vsurre, nedum vtentes Eucharistiam adoramus.

Gorgonia.

ἀντίτυπα.

Loci hieronymi. Optati, & Cyrilli hoc sede opere alias citati.

qui sic audies ab alio patre peræquè antiquo, pio, erudito Cyrillo, in saniam esse, nedũ errorem, si quis dicat hoc sacramentum à sanctificatione cessare, si quæ huius reliquiæ in diem sequentem, nedum in momentum, siue tẽpus breue remanserint. Non enim mutari sacrosanctum Christi corpus, sed vim virtutemque benedictionis, viuificamque gratiam iugem in eo inesse seu manere. Sed & Dei quidem verbo, non ministrantes vel accipientes fide fieri vt hîc adsint & præsentia sint corpus & sanguis Domini, vobis cum nobis conuenit, contra communes aduersarios, quod Lutheri tui & aliquot vestrum, qui mihi videbantur aliquid esse, viri certè per illustres, & quorum in vobis autoritas præcipua, inter quos & tu vir quoque doctissime, testimonio, locisque densis & crebris probasse mihi videor. Eãdem porrò rerum hîc præsentiam cãdem Verbi Dei vi, non hominis magis vsu quãm fide, si scriptoribus non credis Scholasticis, at certè crede classicis. Thomisticum sanè sit, Eucharistiam quidem perfici materiæ consecratione, alia verò sacramenta eius vsu & perceptione, ex locis alibi bono satis numero notatis, vt alterius verbis dicam crassius atque pinguius. Alia sacramenta in vsu & in fieri, quod aiunt, consistere, vt idem sit sacramentum & eius perceptio, nec id permaneat, sed vsu cessante cesset: hoc autem quoddam esse permanens, & iam habens esse ante vsum, & ob hoc, hoc est, propter Christi corporis & sanguinis in eo existentiam, cæteris sacramentis excellentius tum dici, tum esse Noui sint hi, horumque similes. Atqui pater erat qui ante annos plus duodecies centum in oratione Catechetica, hoc est, vbi vt clarissimè loquendum, ita minimè fallendum, sic scribebat, Rectè nũc etiam Dei verbo sanctificatum panem, in Dei Verbi corpus credimus immutari. Et hîc panem per verbum Dei & orationem sanctificari, non quia comeditur, eò progrediens, vt Verbi corpus euadat, sed statim per verbum in corpus mutatur, vt dictum est, à verbo, quoniam hoc est corpus meum. Relege quæ paulò ante in eodem examine post Ambrosium de vi verbi in hoc mysterio tradidisti, vel potius integra Ambrosiana relege, & videbis panem hîc fieri Christi corpus, conse-

In continuatione libelli de verbo Dei, lib. 1.

Nicol. Gorzan. Anno, 1460.

Gregor. Myssen. citante Euthymia id Panopli. Part 2. cap. 21.

cratione,non comestione:& diuino verbo, non humano vel vsu,vel esu Quo fortè pertinet illud Christi apud B. Bernardum sic loquentis, Hostia quam vides, iam non

Serm. de cœna. est panis,sed caro mea : mutatio sanè ista benedictionis est,non originis:virtus hoc facit, non vsus: effectus est potentiæ, non vsus naturæ: Diuinum est, non humanum. Similiter liquor iste quem vides iam vinum non est,sed sanguis meus, quem pro te fudi in precium, tibi

Vsus. reseruans in altari poculum, & cætera. *Fortè* dixi, nam vsus hoc fortè loco vsitatum naturæ cursum, non sacramenti vsum esunde significat. Sed indubitatum est verbo,non vsu,licet ad vsum,hoc sacramentum confici, interim donec sumatur, confectum nihilo reuerenter minus habendum. Et huic quoque opponantur tam antè multa de multiplici Eucharistiæ extra vsum,vt sic loquar, vsu, Tertiò cauillatur nos de cultu externo quàm inter-

III. no magis esse sollicitos. Siquidem vel omnes hîc tales sumus,vel nullos Dei sacrorumque eius cultores habet præ posteros,aut Kemnitiana Brunsuica, aut reliqua Euangelica Germania, rectè: Sin vtrobique nimiò plures

Ezech. 9. sunt huiusmodi, & sui non illis desunt hypocritæ, per-
1. *Petr* 4. cutiat sanctuarium suum Martinus, & ab ea quam do-
Rom. 14. mum Dei putat, iudicium incipiat. Alienos seruos ne
Rom. 10. iudicet, eos præsertim quibuscum illi conuenit externum cultum spiritualis & interni signum esse & professionem,vt corde quidem credatur ad iustitiam, ore autem, adeoque & toto corpore confessio fiat ad salutem.

Oecolampadiana, & Althamerica.

CAP. V.

VENIO tandem ad Dominicæ in hoc sacramento tum præsentiæ, tum præsertim adorationis oppugnatores primarios. In quorum scriptis non admodum versato, alibi quodcunque repertum est riman-

ti telum ira facit. Vt inchoem vnde nunc desij, vtriusque propugnator, vbi nullo antè medio, Vvestphalus, Cùm cultus, ait, ille (externus nimirum interno coniunctus in Eucharistiæ sacro de hoc enim loquitur) Christo præstatur, tum non violatur, sed impletur præceptum illud Dominum Deum tuum adoratio. Nam Christus Dominus & Deus noster iuxta verbi sui præscriptum colitur. Nec magis soluitur lex de adorando Patre in spiritu & veritate, vt impiè Oecolampadius obiecit, si Christi corpus sit (hîc) adorãdum: tum nos credere Christum soluisse legem de adoratione Patris in spiritu, & adoratores ad carnem suam transmisisse, à qua semper reuocauerit, cùm tamen fateatur carnem Christi nunquam separatam fuisse, aut separandam fore à diuinitate, & vbique adorabilem esse. Si à deitate non separatur, & vbique adorabilis est, cur pro idololatria habetur, Christum in medio suorum præsentem, cùm cœna sancta administratur adorare? Vbi Christus abhorruit ab adoranda carne sua, qua in terra à tam multis adoratus est? At in Eucharistia cogitatur corpus seorsum, Nec impletur superius illud quod Deus præcepit, D. D. tuum adorabis, & cætera. Quis verò cogitat corpus separatum, qui piè institutus nihil ambigit sanctum illud diuinitati vnitum esse, & credit Christum totum adesse? Si separent homines ignari doctrinæ Christianæ, nunquid istorum ignorantia præiudicabit veritati, & illos qui rectè sentiunt prægrauabit? Et subiicit sacramentarios nihil mirum si quæ hic adesse non credunt, nullo etiam modo adorent. Sed hîc quoque meminerimus Vvestphalum Vbiquistam esse ac proinde Christum vbiuis potiùs quàm non in hoc adoraturum sacramento. Alioqui nondũ recepto vbiquitatis mõstro potius quàm dogmate, non deerant in Protestantibus, qui simul vrgerent rerum in Eucharistia præsentiam, & solita tamen sua dialectica negatiua earũdem inficiarentur adoratione, De pane, aiebat Altamer, & poculo Domini nihil tale dicimus, quòd diuina maiestas & omnipotentia iis inclusa sit, in eis diuturnum habeat habitaculum, & velit

In calumniam, cap. 34.

Deut. 6.

Ioan. 4.

Caro D. à diuinitate non separata, vbique adorabilis.

Concomitantia.

Vbiquitas.

Dialectica Negatiua.

Conciliationum lo. co. 196.

coli & adorari, ſicut in templo Hieroſolymitano voluit. Non enim in hoc conſecrantur & ſanctificantur Chriſti inſtitutione ac ordinatione, vt ſint templum & habitaculum diuinæ maieſtatis, aut corporis & ſanguinis Chriſti, ſed vt per illa Chriſtus exhibeat corpus & ſanguinē ſuum ad manducandum & bibendum: imò vt hic panis ſit corpus ſuum, & poculum ſanguis eius, iuxta verbum & inſtitutionem ſuam, hoc eſt corpus meum, Hic calix no. teſt. &c. Nemo igitur noſtrum dicit, Panis eſt templum Dei, vel domus corporis Chriſti: &, Calix eſt templum Dei, & templum ſanguinis Chriſti. Etſi permittimus contentioſis ibi in pane habitare Chriſti corpus, & ſanguinem in poculo, ſicut qui propterea includunt ac reſeruant. Hunc tamen locum & habitationem, ipſi non effinximus, ac Dominico corpori ſanguinique parauimus, ſed ſuum verbum, ſic elegit ipſe, voluit, & inſtituit. Et concludit, Aliud eſt in loco præſentem eſſe, aliud in eo habitare. Nos aliquando in templo aut aquis ſumus, non etiam in iis habitamus: Sic Chriſti corpus in pane Synaxeos præſens eſt, non habitat, nec habet in eo fixam manſionem: pane iuxta Chriſti inſtitutionem exhibetur corpus ad edendum, calice ſanguis miniſtratur bibendus. Et nulla eſt hîc habitatio aut templum corporis & ſanguinis. Ideoque locus Stephani, Pauli, de Deo in templis manufactis non habitante, non tollit præſentiam corporis & ſanguinis à pane & vino Euchariſtię. Hæc ille, Multò vero minus, Altamere, quicquid ibi ratiocinaris, tollit eiuſdem Euchariſtiæ cultum, quam quidui appellemus Chriſti habitaculū, vt optatus in altaribus per certa momenta Chriſti corpus & ſanguinem habitare ſcripſit? vtrum autem minus aut ſanctius ſacramentum altari. Chriſtum præſentiorem adeſſe nobis & offerri exhiberique, quàm in vlla vnquam Arca teſtimonii ſeu fœderis, aut vllo vel Moſis tabernaculo, vel Salomonis templo fuerit, vel ipſe nobiſcum fateberis, qui nobiſcum cōtra tuos illos Suermeros toties eo tibi opere decantatos, non æquas teſtamenta, ac proinde neque ſacramenta, non vmbras corpori, non ſignum rei., non promiſſiones exhibitioni, nō imaginem veritati. Vt merito de Euchariſtia ſic excla-

Impanatio. *Templum.* *Habitare & adeſſe differant.* *Act. 7. 17.* *Lib. 6.* *Altare ca. & ſ. D. habitaculum.* *Euchariſtia pluſquā Arca.* *In Euchariſtia ergo. Tabernaculum. Templum.* *Suermeri.* *Sacramenta non ſequenda, vt nec teſtamenta.*

exclamare poſſimus, Ecce pluſquam arca, tabernaculum, templum hîc. Vt mediæ quidem ætatis pij patres ſic nobis præ Iudæis gratulabantur, ſi Dei filius in ſecundo tẽplo, in quo caro & brutorum ſanguis offerebatur, ambulare voluit, multò magis noſtram orationis domum, in qua caro & ſanguis eius conſecrantur, & vbi carnis ipſius & ſanguinis ſacramenra celebrantur, viſitare gaudebit. Quodque præ gentibus gloriabatur olim Iſraël, nos præ Iſraële gloriemur, non vllam fuiſſe, eſſe aut fore nationem, quæ Deum habeat tam ſibi propinquum, tam appropinquantem, tam familiarem, quàm & adeſt & præſens eſt nobis in his myſteriis Chriſtus Deus noſter. Proinde toties vrgeri Chriſti corpus in pane adeſſe, præſens eſſe, ac comedi, neque tamen adorari, eſt non magis ſibi conſtare, quàm toti retro Eccleſiæ, res adeo diuinas quas hîc participabat, ſemper & vbique veneratæ. Cæterùm calumnia eſt nos res eas ſignis includere: Adeſſe dicimus, quia ſic loquitur Orthodoxa antiquitas, includi non dicimus, quia nec ſic eadem loquitur. Et res in iis ſacris ſignis non diutius manera inſania eſt, nedum hæreſis à patribus, vt antè indicauimus, improbata. Neque verò conſequens eſſe ibi eà localiter eſſe, vbi adorentur: Vt malè Oecolampadius. Si corpus (inquiens) hic loqualiter contineri inficias itis, quid volunt contentiones veſtræ, quibus adorationem requeritis? Localem enim præſentiam hîc non requirimus, veriſſimam licet, & huic ſacramento peculiarem. Reliqua autem contra cultum hunc Oecolampadiana, quoniam Vvaldenſia ſunt, ad roffenſes anteà ſolutiones remittimus.

Albin. & Thom. in catena. *Ioan.* 10.

Deut. 4.

Incluſio localis hîc negatur.

Tho. part. 3. *Queſt.* 76 *Artic.* 5.

Lib. 3. *Epiſtola ad Melanchthon.*

Zuingliana, ſiue Cingliana.

CAP. VI.

AT Zuinglius ſacramẽtariorũ Coryphæus, magis, Primùm quidem ingenuè, ſic germanam, inquiebat, ſententiam citra offenſionem docebitis, Deum nemo vidit vnquam. Patet ergo in Euchariſtia nõ debe- *Ioan.* 1.

re adorari, quod videtur, &c. Nos tecum, Cingli, eatenus sentimus, Res enim inuisibiles sub signis visibilibus adoramus, idque nostrates (si fortè nescis) agnoscunt Scholastici, Christi corpus, quod hîc nimirum colimus, spirituali modò intellectus oculo per similitudinem dicto, hîc per fidem, non etiam corporeo propriè dicto, ne glorificato quidem, prout in hoc est sacramento, videri etiam posse. Tantum abest, vt vel quod hîc corporaliter videmus, adoremus: vel quod adoramus, hîc propriè videamus aut etiam videre possimus. Cùm ergo ita pergis alibi, Damnosum esse idololatriæ commentum, & causificaris, Quis enim hoc sacramentum non adorauit? Respondemus, Cùm sacramentum hoc duobus constet, signis scilicet ac rebus, & signa quidem videamus tātùm, res autem etiam adoremus, nihil vetat quin sacramentum, ab excellentiore sui parte vsitato loquendi modo acceptum, hîc adorare dicamur. Contrà verò (ait) cur Baptismum non eodem modo adorauimus? cùm sacramentorum, quod ad definitionem attinet, eadem sit ratio. Baptismus (aio) & Eucharistia longè lateque differunt, vel hoc maximè, quia vtriusque Christus autor, dixit, ac etiamnum dicit, non quod in illo, sed quod in hac dabat, dedit, dat, & donec redeat, daturus est, corpus ac sanguinem esse suum. Etiam si hæc in baptismo, suo quoque modo adoramus, quia nulli aliquatenus ambigendum tunc vnumquenque fidelium corporis sanguinisque Dominici participem fieri, cùm in Baptismate Christi membrum efficitur, De quo suprà latè in Eucharistia paruulorum. Christum autem in Eucharistia quàm in baptismo vero suo corpore ac sanguine non esse præsentiorem, id verò Zuinglio & Zuinglianis pernegamus Pergit ergo vbi antè, ita, Restat quod hac in re multò difficillimum, quonam simus Christi verba, quæ consecrationis appellant, detorsuri, Cùm enim Christus dixerit, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur, nō possunt aliò verba trahi, quàm quòd hic panis quem Christus porrigebat, sit corpus eius, non mysticum hoc, Ecclesia (nam ea non est pro nobis tradita, sed ipsum verum, quod in cruce pro nobis est mactatum. Verba sunt

De conf. Dist. 2. cā. Nos autem
Thom. vbi suprà artic.
Lib. 3. Epistola ad Alberum.
Sacramētū quo sensu propriè dicatur adorari.
Baptismi & Eucharistiæ non eadem in cultu ratio.
Beda.
1. Cor. 10. ex Aug.
De conf. Dist. 4. can. Nulli.
Lib. 2. cap. 12.
Consecrationis verba torquet, planatum, vt ait, & aperta.
Mat. 5. 24.

plana & aperta: & cœlum & terram facilius eſt depetire, quàm vel apicem ex eis, hîc omnes nerui fidei intendendi. Adeundus cœleſtis gratiæ thronus, vt quicquid ſit hîc abſtruſum, referetur. Nam ſi verba hæc rectè non ſunt hactenus intellecta, peccatum eſt hîc magis quàm vlla in re: vt neſcio an maior fuerit abominatio adorauiſſe aureum in Dan vitulum, quàm adorauiſſe panem iſtum benedictum, ſinodò panis ſolum modò eſt, & cætera. Adorationis ergo Euchariſtiæ metu, ſuſtulit Cinglius ab ea rerum, à menſa Domini eſculentarum poculentarumque eius, hoc eſt, Dominici corporis atque ſanguinis præſentiam, & verba cœnæ ſacramenti huius conſecratoria, vel ipſius teſtimonio plana & aperta, detorſit (vt & eiuſdem verbis vtar) & traxit ad ſenſum & intellectum hactenus non intellectum. Vt in eis verbum E S T, vt aliquoties alibi, ſignificare, portendere, exprimere, rememorare, breuiter, quiduis potius quàm eſſe ſignificet, fiatque verborum Chriſti ſenſus, ad hunc modum apertiſſimus (ſcilicet) hoc conuiuium ſignificat, aut ſymbolum eſt quo refricabitis corpus meum pro vobis eſſe traditum. Vel, Hoc quod nunc facere iubeo, ſignificabit vobis, aut rememorabit corpus meum, quod iam iam pro vobis traditur, vt ſchemate nobis inuſitatiore Matthæus & Marcus dixerint, hoc eſt corpus meum: pro eo quod eſt, hæc manducatio noui teſtamenti eſt ſymbolum, quod hîc robur ſuum habet, quòd ego meipſum pro vobis & pro tota multitudine trado. At, Hic eſt ſanguis meus, pro eo quod eſt, hoc poculum eſt ſymbolum, aut ſignificabit vobis, quòd ſanguis ille meus ſit pro vobis effuſus, quam Paulus & Lucas, hoc poculum ſiue potus nouum teſtamentum, non dixerunt eſt ſanguis meus, ſed in meo ſanguine, Nouum enim teſtamentum vim & fundamentum habet in ſanguine Chriſti pro nobis effuſo, vt poculum non ſit ſanguis: quod enim alio eſt, non eſt idipſum in quo eſt, ſed teſtamentum, hoc eſt commemoratio viuificæ effuſionis ſanguinis Domini, & horum duorum poſteriorū verbis præbeatur clauis duorum illorū priorum verba reſe-

Verba hæc hactenus nō intellecta.

Adorationis metus tollet præſentiam

E S T.

Hoc.

Matt. 26.
Marc. 14.

1. Cor. 11.
Luc. 22.

Poculum.
Teſtamētū.

Cœne verborum idem sensus & sonus. *Apolog. lib. 7. cap. 6.* *De officiis diuinis lib. 2. cap. 22.* *To. 9. pag. 12. 84.* *Lib. 3. Epistola.* *Et iuum declamation. & prefation.* *Clauis feras intricans.* *Tertullian. in Praxeā.*

randi. Hæc ille. Nos de verborum Domini, quæ consecrationis vocamus, sono atque sensu, ac proprietate, reiectis hîc, post veteres Orthodoxos Græcos & Latinos, figuris, tropis, & schematismis, alibi pro virili & gratia nobis data diximus. Quorum locos ea tum turba, tum fide iisdicauimus, vt nihil hîc sit necesse repetere. Absit, aiebant, hoc, vt dicamus, hoc est figura corporis Domini, Non dixit hoc Dominus, sed, Hoc est corpus meum, &c. Quibus eò loci mihi allegatis, D. Rupertus aliis quidem posterior, aliis etiam prior, nullo certè priscorum scriptorum inscripturis sacris minus versatus, in eo, inquit, quod panis ille consecratur, non ipsum indiuiduum corpus Domini significat, sed est, transfuso in se Dei verbo per fidem passionis, resurrectionis, & ascensionis Domini: Dominus enim non, Hoc significat: sed, Hoc est corpus meum, inquit. Et inter recentiores Erasmus in libello quem inscripsit, Detectio præstigiarum libelli cuiusdam. Cùm scripturarum, aiebat, autoritas stet à nobis, ab eius recta pronunciatione cur ad tropos deflectamus, nullam satis grauem video causam. Quin & Melanchthon ad Oecolampadium, non secus, Cùm verborum proprietas cum nullo fidei pugnet articulo, nulla satis magna causa est, cur eam deseramus. Nec vllam firmam rationem inuenio, quæ conscientiæ discedenti à proprietate verborum satisfaciat. Cingliana verò clauis ea est, vt Euangelicas feras turbare magis valeat aut intricare, quàm recludere vel extricare. Cùm enim oporteat secundum plura intelligi pauciora, & posteriora secundum priora: incerta de certis, obscura de manifestis præiudicari præscribique, quod hæreticorum proprium est, pauca aduersus plura clauiger iste defendit, & posteriora contra priora suscipit. Verba ergo panis consecratoria, quæ & apud plures, quatuor nimirum extant, & priora, & clariora sunt, per verba calicis consecratoria, quæ & apud pauciores, duos videlicet, & posteriora, etsi non obscuriora, minus certè clara exponere, est scripturas claudere, non recludere: obserare, non reserare. Æquinius ergo est, & scripturæ quoque, nedū rationi & communi hominum sensui, nedum catholico patrum con-

sensui conformius, per hæc verba, Hoc est corpus meum, quæ extant apud Matthæum, Marcum, Lucam, Paulum: & hæc, Hic est sanguis meus, quæ apud duos priores, interpretari. Hæc, Hic calix nouum testamentum in meo sanguine, quæ apud duos posteriores. Præsertim cùm hæc forma seu formula, Hic est sanguis meus, allusio tum fuerit, & imitatio, adeoque impletio & consummatio Mosaicæ illius, hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum, siue vt Paulus citauit, Hic sanguis testamenti quod mandauit ad vos Deus. Quæ legalis & fœderis formula cùm olim semper sit propriè ac ad verbum intellecta de præsentis sanguinis externa exhibitione, & Christus eam adiectis discriminis causa duabus tantùm voculis, nempe MEVS & NOVI in nomen fœdus proprio suo sanguine sancitum trāstulerit, necesse est eam etiam nunc propriè de præsentis sanguinis Christi exhibitione intelligi. Nec magis alterutrū sensisse, quàm dixisse, hoc est signum sanguinis, sed vtrunque sensisse nimirum & idem intellexisse quod dixisse, Hic, vel hoc est sanguis. Multò verò magis Dominum, vt cuius sanguis in veteri testamento in figura promissus, in nouo in rei veritate sit exhibitus. Ergo τοῦτο τὸ ποτήριον, hoc poculum, hic calix, per se quidem nihil admodum, siue quanti aut quantuliuis precij, cuius tandemcunque fuerit materiæ, sed noui testamenti est, & infiniti precij, in meo sanguine, siue per meum sanguinem, hoc est quatenus sanguinem meum: Meum inquam, qui Dei sum Filius, Deus, & cætera, sanguinem vobis non solùm nec simpliciter significat, sed etiam verè continet, offert, exhibet. Illud ergo duorum, Hoc poculum est testamentum nouum, fortasse contrà valeret, si apocopen admitti illic oporteret. Nunc autem sic dixerunt, Hic calix est testamentum nouum in meo sanguine, qui sine poculo tradi non potuit. Hæc aduersum Cinglianam clauim, cuius ne faber quidem ipse satis ei tum fidebat, præfatus se nihil definire, sed sua in medium proferre, vt siquidem Domino placeret, sic alii quoque sentire docerentur à spiritu, precatus contrà sicubi Balaam in morem veritati pertinaciter obluctaretur, suum Deus angelum op-

Exod. 24.
Hebr. 9.
Thom. par. 3. Quæst. 78. artic. 3. ad. 3.
Numer. 22
Zuinglius neris sua velut præsagus.

poneret, qui machæræ suæ minis asinum sic ad maceriem affligeret, vt pedem frangeret, ne vltrà is blasphemaret nomen Domini. Hæc ille, asinum quidem iustitiam audaciamque mysticè interpretatus, & gloriæ à se cupiditatem aut eius suspicionem deprecatus amolitúsque, vt esse tamen solet præsaga mali meus, & siquidem licet ex euentu conijcere, videri possit nonnihil tum præsagiisse suam inter hostes consertissimos ciuili bello necem parum eiuilem aliquantò pòst secutam, tum de Eucharistia sententiam pro blasphemia in Deum non à Catholicis modò, sed & à Protestantibus suis alioqui in Ecclesiam Romanam symmachis hactenus habitam Et certè videre ibi est hominem animi parum soluti ac explicati, cui pronomen demonstratiuum contra vsum loquēdi omnium linguarum, aliud hoc loco demonstraret quàm quod porrigebatur, sed modò panem hunc, modò conuiuium hoc, modò hanc manducationem, sic enim ibi enarrat. Et videns rem non bene cessisse in pronomine H O C, accepit verbum E S T, significatiuè, non substantiuè, adductis vbi sic accipiatur, duobus exemplis, septem boues crassæ sunt septem anni fertiles, in somnio Pharaonis, pro significant vel portendunt. Ego sum vitis, pro ego significo vitem, vel exprimo, vel eius in morem me habeo. Et, Semen est, pro significat, verbum Dei. Et alibi passim in literis sacris. Sed præterquam quòd in medio exemplo non ait Dominus se simpliciter vitem esse, sed veram vitem, certè Christus non significat vitem, sed vitis Christum, vt hæc identica sit propositio, Ego sum vitis vera, cœlestis nimirum & spiritualis & diuina, aut siquidem symbolica est, tropus est in prædicato V I T I S, non in copula E S T. Et huic simili dissimillituo responderunt olimiam tum alii tum D. Rupertus. Id nimirum tam audacter, quam imperitè in mendosum argumētum trahi, cùm verba statim subsequētia, sicut palmes, &c. manifestè per similitudinē dictū cōpellant intelligi. Præsertim cùm nō signanter dixerit, Ego sum hæc vitis, vt signantissimè dixit, hoc est corpus meū, Hic est sanguis meus, apposita protinus descriptione

Balaam asinus.

Hoc.

EST.

Gene. 41.

Ioan. 15.

Matt. 13.

Vites vera.

Super Ioā. 6. cap.

veræ proprietatis vtriusque. Quod &c. Qui &c. Quod etiam dissimile obseruarunt Sententiarij: Solet, inquientes, scripturarum circunstantia scripturam interpretari, & ex præcedentibus & sequentibus colligi, num propriè an figuratè loquatur, dictum itaque hoc metaphoricè ex sequenti apparere, quod immediatè subiunxit, Vos palmites. Quàm ergo non erant palmites naturales, discipuli, tam constat figuralem fuisse vitem, Dominum. Contrà, cùm in Cœnæ verbis, vocem hanc corpus sequatur, quod pro vobis tradetur, quàm realis & vera fuit traditio, tam propriè veréque dictum est, Hoc est corpus meum. Hoc ergo, vt illud figuratiuè dictum esse, est contra dictorum circunstantiam, & dicentis intentionem. Christus enim in Cœna non vel somnium aliquod, vt in primo exemplo, vel parabolam, aut similitudinem, vt in secundo & tertio, narrabat, vel exponebat. Et quis non videt non statim sequi, Est alicubi alibi capitur pro significat, ergo & hîc? alioqui vbiq; sic acciperetur. Restat igitur vt probet sic hîc accipi. At cùm hac de re scripserint tres Euangelistæ cum Paulo, ne vnus quidem vno verbulo indicauit significatiuè EST accipi, atque adeo diuersum vno omnes ore dicunt. Et in reliquis eadem de re Apostoli dictis, nullum EST habetur, vt liceat alicui dicere EST accipi pro significat, Vnum, inquit, corpus sumus omnes, qui de vno pane participamus, q.d. Nos inter nos vnum sumus, propter vnum panem quem vnà edimus. Et quomodò vnus panis, quem tot locis dissiti Romæ, Lutetiæ, & vbiuis Christiani orbis edimus, nisi vnum hîc, id est, in Eucharistia Christi corpus. Et illud, Reus erit non panis aut vini, sed corporis & sanguinis Domini, non dicitur hîc significati, sed veri vtique in sacramento præsentis, Nam de eo qui dicitur Qui edit & bibit, Et peræquè illud, Non diiudicans, non quidem panem externum aut simplicem, sed corpus Domini: nec magis dicitur significatum, sed verum vt suprà, haud dubiè. Quid quæso, fiat tot locis vbi nullũ EST. Fluctuabundus igitur tum Cinglius, cùm semper aliàs, tum in fidei ad Carolum V Imperatorem ratione, contendit Cœnæ verba non naturaliter, sed significatiuè accipienda: alibi tropum reiecit ad

Lib.4. Paludan. Aquilan. Orbellan.

1.Cor.10.

Panis quomodo tot locis vnus.

1.Cor.11.

Anno 1530.

prædicatum, ex vero corpore tropicum faciens, sic, Hoc est corpus meum, id est, hoc est symbolum, siue corporis
Anno 1531. mei sacramentum. Sic etiam quo post anno in tumultu Heluetico bellator, vt ait Melanchthon in suo Carione, occubuit, ad Regem Christianum fidem hac de re suam
Quod. exponēs, Sed peræquè obstant pronomina *Quod* & *Qui*,
Qui. relatiua, quę non aliud quam verum Domini corpus, verúmque sanguinem referre possunt. Illud vtique, non panem verò mysticum siue sacramentalem, pro nobis traditum: & hunc, non vinum, pro nobis effusum in remissam peccatorum. Iacta igitur alea, vt prǽsentiam, sic adorationem semel excutit, & nostram sententiam sic alibi
De vera & falsa religione. cauillari pergit, Ad eam, inquiens, vsque insaniam deuenimus, vt panem vidisse salutare putaremus, Nec contenti, quod vidimus, etiam adorauimus, obliti nostrorum etiam articulorum, quibus inter omnes tam neotericos quàm veteres, qui hac de re scripserunt, consensum est,
Humanitas Domini pura non adoranda. quod ne pura quidē humanitas adoranda sit, solus Deus adorandus, Et Deum nemo vidit vnquam. Quid ergo adoramus, quod videmus? Quo se vertant, qui Eucharistiam, vt vocant, adorandam esse docēt? Ecquis vnquam
Ioan.1. gratiarum actionem adorauit? Quid enim gratiarum a-
Eucharistia. ctio, aut vbi, aut quomodò est? nónne tum solùm cum aguntur gratiæ? Sic quid Synaxis est? nihil sanè quàm
Synaxis. congregatio, coagmentatio, celebritas. Quis verò hanc vnquam adorare poterit? Actio est & vsus, qui tum est, cùm fit. Neque secus sentiendum de Cœna Dominica:
Cœna. Tunc est Cœna, Synaxis, Eucharistia, cùm editur cum annunciatione mortis Christi: An etiam quisquam Apostolorum legitur cœnam adorauisse, cùm hanc sui commemorationem institueret? Et aliquantò pòst precatur vt Deus omnium oculos aperiat, vt abominationem (quam vtique esse maximam oportet, cùm quod creatura est, Dei loco habetur) quæ se in locum Dei statuit, vniuersi cognoscant, & adorare desinant. Et superiora repetens, Cùm enim solus (ait) Deus adorandus sit, & creatura prorsus nulla, ita vt etiam Theologistæ negent puram Christi humanitatem citra discrimen idololatriæ adorari posse, quomodò non est summa impietas pa-

nem adorauisse? Quid verò est quod dicant se panem non adorare, sed corpus Christi? An iam non creaturam adorant? Vbi ergo sunt illorum decreta, quibus, vt diximus, humanitatem vetant adorari? Sed iterum dicāt, Nos adoramus atque etiam edimus spirituale Christi corpus. Et quid est spirituale Christi corpus? an vspiam in scripturis repertum est aliud spirituale Christi corpus, quàm aut Ecclesia, aut fides nostra? Cur eiusmodi vocibus, quas nullus capit intellectus, pias mentes eueramus? Spirituale corpus sic ab homine capitur, vt si dicas corporea mens, aut carnea ratio. Quid adhuc voces inconciliabiles copulamus? &c. Hæc Cinglius. Sed quid est calumniari, nedum cauillari, si hoc non est? Eò ventum ait, vt vel panem vidisse, salutare duceremus. Equidem vidisse modò sacramentum hoc, & oculis modò corporeis vidisse, nunquam adeò infans fui, vt salutare ducerem vel dicerem, Cùm autem iuuenis illud audiuissem, *Corpus Christi spirituale.*

Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. *Horat. in Arte.*

Vir didici simul & docui, oculo etiam corporeo & visu, vti sensuum longè acerrimo & acutissimo spiritualem fidei oculum in his sacris excitari, exerceri, proficere posse, præsertim cùm pro ea quæ hîc nobis est rerum cum signis vnione, præsentia, oblatione, exhibitione, legerem cùm apud alios, tum apud Chrysostomum toties, vtraque videri, tangi, gustari, & inter manus tractari, & in ore ac lingua versari. Cuperem certè me meique similes, iam non tam hîc tepidos, quàm prorsus algidos, mysteria sacra non intueri duntaxat, sed & participare sæpius. Sed qui sacris sic intersunt, vt nec eis præsint tamen, nec externè participent (nec enim semper tenentur, ne id in Ecclesia quanlibet veteri perpetuum fuit) quid vetat nos, signa seu elementa intuentes, res ipsas colere? In persecutione Albigesica Comes Balduinus captiuus, sacrum hoc ab hoste petens sibi porrigi, nec obtinēns, Si per te, inquit, mihi communicare non licet, at sacramētum saltem videam, in quo salus mea est, vt vel sic hac in vita *Eucharistiā videre & colere. Cap. 132. Balduin. Comes.*

Seruatorem meum videre possim. Hostia ergo sublata eíque ostensa, Iesum in ea præsentem adorauit: In more tum fuit prælium inituris, sacris prius interesse, & siquidem per otium liceret, participes esse. Simō ergo Heros ille Montfortius, ante prælium quod ei pro Catholicismo vltimum fuit, cùm sacris adesset, de conflictu iam inito monitus, Sine me, inquit nuncio, audire diuina mysteria, & nostræ potius redemptionis intueri sacramentum. De suorum rursum periculo factus certior ab alio, idem alij respondit, Nec iam egrediar, quin prius videro Redemptorem meum. Et mox sanctæ consecrationis hostia pro more subleuata, genibus ille flexis, cœlóque, quod ait Poëta, supinas attollens cum voce manus, Nunc, ait, dimitte seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Et addidit, Eamus, & si opus aut vsus est, moriamur pro eo, qui pro nobis mori dignatus est. Obsecro te, Catholice lector, milites hi panemne videre salutare putauerunt, ne & milites aut laicos vllos adeo crassos putet subtilis hic Heluetius, ac non potius in pane, sed sancto æternæ pane vitæ, vt in sacro Canone legimus, & in calice salutis perpetuæ, Christi corpus & sanguinem, adeóque Christum ipsum adorare? Nulli contra panem & quidem purum putum magis colunt, quàm qui hæc nobis imponentes, res interim hîc adeò non agnoscunt, vt eas à cœnis ipsimet suis tam absentant quàm à terra cœlum, sic enim in eis nihil præter panem habēt, ac proinde si quo cum honore cœnas suas tractant, nil præter panem honorant. Et hunc enim panem & calicem non sine verecundia in Ecclesia tractādum ibi se sentire Cinglius profitetur, vt in qua omnia cum decoro & honestè fieri debeant. Sed ad quam remittit, perorationem non reperi, & in totius operis Epilogo super hoc tantundem, id est, nihil. Ad id verò quod quærit, Cùm solus Deus adorandus sit, Deum autem nunquam viderimus, quid ergo adoramus quod videmus? Iam initio ad eius argutias respōdimus, ac etiamnum cum Augustino, Prospero, &c. respondemus nos hîc ex duobus quibus Ecclesiæ sacrificium conficitur constátque, visibilem quidem elemento-

Cap. 165. *Simō Montfortius.* *Luc. 2.* *Canon Missæ.* *1. Cor. 14.* *Ioan. 1.* *De consecr. dist. 2. ca. Hoc est. ca. Nos autē.*

rum speciem, hoc est, sacramentum videre, inuisibilē autem Domini nostri Iesu Christi carnem forma panis opertam, & sanguinem sub vini specie, vt credere, ita adorare. Peræquè ridiculū est quod magno risu obiicit, gratiarum actionem, celebritatē, cœnam cœnæve vsum non adorari, ac proinde nec Eucharistiā. Quis enim nostrûm vel somniauit, aut à quo nostratium vnquam hic fando audiuit, actiones formam aut vsum adorari? sed res in actione & vsu præsentes, oblatas, datas & exhibitas adoramus, vt non malè quidā Scholasticus, si non Gręcè doctus, certè in Græcis Latinè redditis nō infœliciter, vt temporibus illis, versatus, de nominibus huius sacramēti tractās, Synaxim ideo dici scripserit, & communionē interpretatus sit, quia per eam Christo verè cōmunicamus, & eius carne ac deitate participamus, etiamsi apud Damascenum, vnde hæc delumpsit, κοινωνία legitur, non σύναξις, & μετάληψις, quòd per hāc filij deitatem assumamus, siue in eius diuinitatē assumamur, eiq; concorporati inuicem etiam vniamur, &c. Eucharistiam autē, quasi bonam gratiam, cùm ob aliud, tum quòd realiter Christum cōtineat, qui est plenus gratia: Et vt alter quidam anterior, quia in hoc sacramento totus is sumitur, qui totius est gratię & fons & origo. Et quid melius est Christi corpore & sanguine? Hæc illi melius causificantes, quàm (vt ita loquar) ἐτυμολογοῦντες. Scimus alioqui sic à gratiarum actione dictam. Vnde & sacerdos cōsecraturus, Christum imitādo, dicit, Gratias agamus Domino Deo nostro, Verè dignum & iustum est, æquū & salutare, Nos tibi semper & vbiq; gratias agere, &c. sed in iis præsertim mysteriis. Optima, inquit Chrysostomus, beneficiorum custos, memoria, & perpetua gratiarum confessio. Propterea reuerenda & salutaria illa mysteria, quæ omni Ecclesię cōgregatione celebramus, Eucharistia, id est, gratiarum actio nuncupatur, & sacerdos altari assistens, nos pro vniuersis sacrificio proposito iubet Deo gratias offerre, &c. Nos autem hic Eucharistiæ adorationem dicimus, sicut Augustinus ad id quod scriptum est, Et calicem accipiens post Cœnam, &c. Ipsam, inquit, potuit appellare Cœnam, qua iam corpus acceperant, vt deinde calicem acci-

Thom. par. 3. quæst. 73. artic. 4.
Synaxis.
Lib. 4. cap. 14.
κοινωνία.
μετάληψις.
εὐχαριστία.
Lombard. lib. 4. dist. 8. & 13.
1. q. 1. ca. Multi.
εὐχαριστῶμεν.
Homil. 26. in Matth.
Epist. 118. cap. 5.

1.Cor.11. perent, Apostolus nanque alibi dicit, Conuenientibus vobis in vnum, non est Dominicam cœnam manducare, hanc ipsam Eucharistiæ acceptionem Dominicam
Serm.5. cœnam vocans. Sic Cyprianus de lapsis, In corpore atque ore violato Eucharistia permanere non potuit. Hîc Eucharistia gratiarum (credo) actionem significat, non
In Ioan. 6. li.4.ca.17. potius signū cum ipsa re. Sic Cyrillus, Vt parum fermenti totam massam fermentat, sic paruula benedictio(ita so
Eulogia, benedictio mystica. let pater hic sacramentum hoc vocare, cum cum epitheto μυστικῆ)totum hominem in seipsum attrahit,& suâ gratiâ replet,&c. Sed quis,quæso, patrum non ita loquitur? Quis tam ridiculus, vt gratiarum actionis acceptionem
Eras. in instituto Christiani hominis. exponat? Nos Synaxim adorare sicubi legimus,sic intelligimus vt quidam cecinit,

Mysticus illo cibus(Græci dixêre σύναξιν)
Qui panis,vinique palam sub imagine Christum
Ipsum præsentem verò exhibet.

An hîc Synaxim celebritatem,festiuitatem,congregationem, & non magis sacra quæ in ea distribuuntur, si-
In detectione præstigiarum libelli cuiusdam tom.9. carolstadius. Substantialiter. gna, cum cibis & dapibus signatis & exhibitis exponas? Sic enim seipse exposuit alibi poëta, hunc locum clarè docere non eum sentire,quod Carolstadius (quem quidam Sacramentariorum huius temporis primum fuisse volunt)an non satis,ait,euidēter profiteor illic esse Christum substantialiter,cùm dico *exhibet*? Nec hoc contentus,addo *ipsum*,figuram excludens. Ne hoc quidem contentus,addo *verè*, Quid abest,nisi Substantialiter? Atqui hanc vocem nec recipit carminis ratio, nec latini sermonis elegantia. In eodem carmine hæc leguntur,

Ast vbi sacrati me ad corporis atque cruoris
Cælestes epulas pietásque diésque vocabit,
Sumam Christi venerabile corpus.

Annon hîc legis epulas sanguinis & cruoris, & venerandum Domini corpus? Hîc igitur de sacramento Eucharistiæ loquens, cibum mysticum appello, quòd sub
Cibus mysticus. *speciebus visibilibus* recondita sit gratia spiritus inuisibilis. Hæc Erasmica suo anteà loco omissa,huic non malè

conueniunt. Nam & rerum hîc ſignatarum tum præſentiæ, tum etiam adorationis aſſertoria ſunt, & huius ſacramenti nomina (nam & hoc ſacramentum multinomine eſt, ſiue pluriuocum) non actiones tantùm ſignificare, vt velle videtur hîc Zuinglius, ſed integra quoque hæc myſteria, hoc eſt, cum ſignis venerandis, res haud dubiè adorandas. At apoſtolorum (ait Cinglius) nemo legitur cœnam adorauiſſe, &c. Ad hoc Valdenſium ante Cauillum reſponderimus, licet anteà, Nos contrà non dubitamus, quin eum qui tum erat illis non conuiua ſolùm, ſed & conuiuium, adorarint, quibus illud non malè aptetur, Deſtinaui ad eos vt cum eis veſcerer (aſſumpta forma hominis) ſiue, dedi eis eſum corporis mei, ipſe & cibus & conuiua, aut illud, manducauerunt & adorauerunt, quod nemo manducat (legitimè ſcilicet, aut manducare debet) niſi qui adorat, &c. Ecquod verò Chriſti corpus? Spirituale nos ait Cinglius dicere hîc adorari edique Et negat tale vſquam in ſcripturis reperiri, quàm aut Eccleſiam aut fidem noſtram. De Eccleſia quàm certum, tam de fide incertum eſt. Probaſſet hoc paradoxon, Corpus Chriſti, ait Hieronymus, intelligitur vel quæ eſt Eccleſia, vel certè quod ex virgine dignatus eſt aſſumere. Et verbum quidem diuinum, ſcripturámve ſacram in ſacris ſcripturis & ſcriptoribus vt cibum & panem, ita Chriſti dici carnem, corpus & ſanguinem paſſim reperire eſt, fidem dici non temerè reperias, certè non tam ſæpe, nedum non tam appropriatè, vt ſit fides huius quidem ſpiritualis cibi, panis, carnis, corporis & ſanguinis eſus atque potus, non verò etiam ea ſit aut dicatur ipſe cibus, &cæt. Credere enim, edere Chriſtus interpretatus eſt, eodem loco idem promittens in ſe credentibus, quod carnem ſuam manducantibus, & ſanguinem ſuum bibentibus, vitam nimirum æternam. Quo ex loco patres dupliciter Chriſti carnem & ſanguinem intellexerunt, vel ſpiritualem, myſticam & diuinam, verè fidelium cibum atque potum: vel carnem crucifixam, & ſanguinem militis lancea effuſum, vt quia caro Domini verus eſt cibus credentiũ, & ſanguis eius verus eſt potus, iuxta ἀγαγωγὴν, Sapiens dixerit nos præſenti ſeculo bonum hoc ſolum habere,

Hier. quæ. 1. ad Hedibiam, & Oſee 11.

Conuiuaribus, & conuiuiam.

Auguſt. in Pſal. 21. & 98. Thom. li. 3. Sententiæ. diſt. 9.

Spirituale Corpus.

Ad Eph. 4.

Corpus Domini duplex, imò triplex.

Fides, eſus, credere edere.

Ioan. 6.

Caro D. duplex, ſanguis D. duplex.

Hieron. ad Ephe. 1. de conſ. diſt. 2. can. Dupliciter in Eſa 55. Oſee 8. Sap. 2. 3.

ſpirituale. Vnde & ex Proſpero in Auguſtini ſententiis citatur, Carnem carnis, & ſanguinem ſanguinis hîc eſſe ſacramentum, Carne videlicet & ſanguine, vtroque inuiſibili, ſpirituali, intelligibili ſignari viſibile D. N. Ieſu-chriſti corpus, & palpabile, plenum gratia omnium virtutum, & diuina maieſtate. Et ex Ambroſio, In illo ſacramento Chriſtus eſt, quia corpus eſt Chriſti, non ergo corporalis eſca, ſed ſpiritalis eſt. Vnde & Paulus de typo eius ait, Quia patres noſtri eſcam ſpiritalem, & potum ſpiritalem biberunt, Corpus enim Dei corpus eſt ſpiritale, Corpus Chriſti corpus eſt diuini ſpiritus, &c. Et hic ergo pater, quo veterum nemò veri in his myſteriis corporis Dominici tum præſentiæ, tum etiam adorationis aſſertor clarior & vehementior, idem hîc Domini verum corpus & ſpirituale & diuinum, ſeu diuini ſpiritus appellat. Quod hîc ergo corpus & credimus & colimus, nec protinus non ſpirituale, quia verũ, nec protinus non verũ eſt, quia ſpirituale, vt hæc vocabula nec inconciliabilia ſint nec pugnantia, nec diſparata. Quomodò verò hîc ſit, & verè verum ſit ac ſpirituale, nil ad me præter credere, viderit qui hîc hoc eſſe dixit.

De cõſ. diſt. 2. can. Hoc eſt.

Can. in illo.

De myſteriis ca. 9. cõmitantia.

1. Cor. 10.

Corpus D. verum idem & ſpirituale & diuinũ.

Reliquum eſt argumentum, planè, vti Cinglio videtur, Achillæum, Nos Domini licet corpus adorantes, non protinus nos eius adoratores non idololatras eſſe. Solum enim adorandum Deum, non vllam verò creaturam, ac proinde puram Chriſti humanitatem, nempe creaturam, non eſſe adorandam, & quidem omnium etiam Scholaſticorum conſenſu: Hos enim Theologiſtarum nomine non dubium quin tãtus ſcilicet Theologus intelligat. Sed ſiquidem vt tum patres alij, tũ Ambroſius ſentires, qui vbi paulò antrò, & alias ſcribit, Vbi corpus Chriſti eſt, ibi Chriſtus eſt, Vbi autem? non in mentis modò noſtræ hoſpitio, ſed in hoc ſacramento: Scholaſtico, imò catholico Concomitantiæ, quam vocant, recepto dogmate, de toto hîc Chriſto adorando cogitaret, non verò de pura, ſeu ſola Chriſti carne aut humanitate, quæ nunquã nec vſquam talis fuit, eſt, aut erit, quia quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit. Litem mouens, dum nos totius hîc Chriſti adoratores idololatras facere vult,

In Pſa. 118 ſermo. 8. verſ. 6.

Cõcomitantia.

Zuinglius Luthero Nestorianus, lib. de conciliis. ab aliis eius etiam aliàs Symmystis Nestorianus audiret. Quid est enim talem, hoc est, puram, meram ac solem siue solitariam Christi hîc aut alibi carnem seu humanitatem nobis obiicere, quàm tum Nestorij, tum aliorum de Christo vt puro meroque homine hæreticorum sibi suspicionem accersere? Alioqui non magnopere cum Luther contenderim Zuinglium hîc inuidia plus ab hoc satis grauatum Nestorianum fuisse. Scolasticos ergo Cingli appellasti? ad Scholasticos igitur, imò ad scholam ibis, non eorum modo, sed & veterum, libro tertio antea congregatam.

Vadianica. *Cap. VII.*

Longum portò esset Zuinglianos omnes persequi. In præcipuis tãtùm immorabor. Inter quos Ioachimus Vadiamus ex medico repentè Theologus, multorum certè librorum helluo, in tam multis suis illis de Eucharistia aphorismis, Adorationis, vno tantùm & altero (si bene memini) loco commeminit. Si in pane, ait, Christum esse scripturæ docerent, etiam adorabilem esse in eodem fide poscente consequeretur. Nam & id vtero matris à Ioanne est adoratus, nec in vllo loco est, in quo adorari eum non oporteat. Nos, Vadiane, in pane Christum non docemus, non ita loquimur, litiga cum Lutheranis, quanquam nec his deest quo se sic loquentes tueantur, vt Tertullianus tibi hîc citatus, ita alibi loquitur, Corpus (inquiens) Domini in pane censetur, nec desunt alij, vt hæc locutio sensu bono non prorsus careat. Sed ex scripturis vt quia credimus, proinde loquimur, quæ in his sacris autore dante Domino, sumimus, eius esse corpus & sanguinem, sic & in iis adoramus, eadem nimirum fide, qua & præsentem credimus. Sed humanitatis, ais, veritatem sic aduersus Marcionem Irenæus & Tertullianus tueati sunt, vt non passi sint aliud de Christo quàm de verissimo homine vel suspicari, qui humanitate sua glorificata quidem, non tamen exuta, ad Patrem corporaliter ascenderit. At nos, Vadiane, aliud Christum

Lib. 5. *Luc. 2.*

De oratione, corpus vt in pane.

Aliud non alius.

quàm

quàm verissimum hominem non iam suspicamur, sed firmissimè credimus, verissimum nempe Deum esse, non alium tamen & alium, sed vnum eundem ipsum Deum hominem, & hominem Deum Iesum Christum. Scis enim veteres super incarnato verbo sic distinctè loqui, vt aliud quidem atque aliud in eo sentiant, dicantque propter duas naturas, non alium tamen & alium, propter vnicam personam. Huius ergo Dei Hominis diuinitati, ipsissimæ vtique veritati & veracitati cum omnipotentia, coniunctæ, suæ quoque hîc humanitatis præsentiam credimus & agnoscimus, ac proinde adoramus. Et cum Irenæo, Tertulliano, addo & cum Hilario, Cyrillo, Chrysostomo, &c. carnis nostræ substantiam hîc, in his, inquam, sacris Domini corpore, carne, & sanguine vesci, ali, nutriri, augeri, ideoque incorruptibilis & æternæ vitæ esse capacem: & rude hoc ac terrestre corpus hoc cognato sibi gustu atque cibo ad immortalitatem reducendum. Quæ tamen nos non hîc ita esse recipimus, vt illinc, hoc est, à cœlis abesse vel suspicemur, ac non potius in Missæ tum doxologia cantemus, Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis, tum canone, non mortis tantùm & resurrectionis Domini, sed & gloriosæ in cœlos ascensionis memoriam etiam post consecrationem faciamus. Ad quem locum Ambrosius, quo tractatu Canonis, sæpe alias meminit, & post eum Augustinus, sic videntur allusisse, Tu, aiunt, audis, quod quotiescunque offertur sacrificium, mors Domini, resurrectio Domini, Eleuatio Domini significetur. Quo sacri huius tempore, frustra hæc doceremus, si quem adoramus in sacramento, mentiremur in cœlo. Quam Algeri sententiolam meo sanè iudicio argutam & catholicam, si minus recipis, vt autoris post ætatem etiam mediam, at audi certè Chrysostomum toties, vt indicato non sit opus, concionantem, exclamantem, Idem Christi corpus eodem temporis articulo & in cœlis Deo Patri assidere, & in sacris in hominum ore atque manibus versari. Vt non catholici tantùm, sed & Protestantes Euangelici scripserint ineptum, irreligiosum, inconsequens, impium, blasphemum, adeóque furiosum, hos Christianæ fidei articulos

Tertull. de Resur. Ire. lib. 4. c. 34. Hila. li. 8. de Trinit. Chrysost. & Cyril. in Ioan. 6. Ascēsionis & Eucharistiæ articuli. Canon. Missæ. De sacram. li. 5. c. 4. de verbis de serm. 28. Lib. 1. c. 14

quasi testam testæ collidere. Super qua collisione locos,
Apol. li.ca. quàm potuimus,bona fide alibi indicauimus. Sequitur a-
7. 4. 15. liquantò pòst in Vadiano, Autores habeo fide haud in-
8 6. 8. dignos, qui Honorium III. primum omnium Romæ
Lib.6. panem Eucharistiæ templorum indidisse, quò adoranti-
Hono. III bus pateret. Nominasset eos Vadianus. Errant autem, & in errorem eum miserunt, siquidem putat, vt habet index à chalcographo ex hoc loco adiectus, Eucharistiam tunc, hoc est, post annum Domini 1200. cœptam adorari, aut in sacrariis asseruari. Fuisse vtrunque quouis. Honorio longè antiquius constat ex anteà dictis. Addit nec eum quidem morem statim ab aliis Ecclesiis admissum
Extra de celebrat. Missæ, ca. Sanè. esse, aut receptum. Et huius rei fidem facere Honorij verba, de Eucharistia loco singulari, mundo, & signato semper honorificè collocanda, & deuotè atque fideliter conseruanda, In quibus quanquam adorationis eius inclusæ nulla fit mentio, sed vt eius vel in Missis eleuationi, vel ad infirmos delationi reuerenter à populo inclinetur, hoc tamen ipso quod tam districtè præcipit, satis constare, id quod sic mandat, diu non durasse, sed à se maximè institutum. Nec edictis enim, nec mandatis tam districtis opus in his retinendis, quæ aut vetus consuetudo, aut honesta aliqua ratio maiorum autoritate confirmata commendat. Hæc Vadianus. At in Honoriana decretali hæc aduerbia, *Honorificè, deuotè, fideliter*, in nonnullum adorationis aut signum, aut argumentum duci possunt, & quidem probabilius quàm quod de reliquo duxit. Districtius enim multò antiqua quidem, sed
Hebr.8. vel antiquata, vel aliquo neglectu desueta & vt cum Apostolo dicam, senescentia instaurari solent, quàm noua & alioqui insolita institui, vt Eucharistiæ, in eo presertim celebrationis Missarum articulo, & inter ad ægros deferendam, cultus, & eius ad aliquam multos, de quibus anteà, vsus, asseruandæ retentor magis fuerit & seruator, quàm institutor.

Martyriana. Cap. VIII.

Proximus huic, longo sed proximus interuallo. *Æneidos 5.*
Vt cum Vergilio dicã, Petrus Martyr quantumuis aliàs Zuinglianus, sic tamen super hac adoratione scripsit, vt cùm eam, quod huius statim tractatus initio præfatus sum, quouis magis scopulo fugitarẽt Pissiaci ipsius symmystæ, non alium pro hac expressiorem, fuerim eis, imò ipsum ipsimet obiecturus. Conuenire enim nobiscũ hîc in multis, velit nolit, mihi videbantur, ac etiamnum videntur eius scripta, dum hîc adorationẽ sic admittit, vt ea rebus, non signis deferatur. *Adoratio rerum, non signorum.* In quo si quicquam toto hoc tractatu contrà legatur, non recuso quin hîc Zuinglianus, aut alioqui non Catholicus & sim & habear. Tantùm vbique refugit ex hoc cultu Domini hîc præsentiã colligi aliam, quàm per fidem, gratiam, spiritum. Hoc verò vt non agnoscimus, ita neque hîc præcipuè tractamus, sed præsentiã hanc in Eucharistia quàm in baptismo vllisve sacris hîc mysteriis aut concionibus, vt ita loquar, præsentiorem, vt alibi abundè tractatam probatamq; nunc missam facimus, vel magis præsupponimus, & iis modò quæ de adoratione disputauit, cõtenti erimus. *In apolo. li. 6. cap. 5.* Sic igitur velut præfatur, De adoratione quomodo in sacramentis percipiendis adhiberi queat, in præsentia parũ dicam, nẽpe in re aperta, quoniã si meus non ad symbola, sed ad significata referatur, potest adoratio licitè interponi. *Ad obiectum I.* Vt cũ auditur hoc in symbolo, & *Verbum caro factum est*, aut oratio aliqua consimilis, permulti Christũ adorant, cùm tamen corpus eius presens non habeant. *Adorare ad certa symboli aut Euãgelij verba, Ioan. 1.* Quare cùm percipiuntur sacramenta, audiunturq; promissiones ad ea spectantes, si Dominum adoramus, non propterea illius realem corporalemq; testamur præsentiam. Et alibi, Quid ergo aiunt (Papistæ scilicet, vix enim aliter nos vbique vocat) Carnẽ Christi in mysteriis adorari. *Obiect. 38.* Hoc (ait) fieri oportere non negamus, Christum enim vbiq; & in verbo suo, & in sacramẽtis ab ipso institutis adoramus, & statim audito nomine Iesu, caput aperimus. Et in Italia, cũ in Euangelio legitur, *Et verbum caro factum est*, cumq; in symbolo recitatur, *Et homo factus est*, omnes astantes procumbunt. *Ioan. 1.* An cùm in his verbis pura synceraq; fide adoretur, in eis

Christum realiter & corporaliter esse credemus? Hæc ille. Quæ duo loca procul aliàs dissita coniunximus, vt lectori constet hunc aliter scripsisse, aliter fecisse. Sunt hæc edita anno 1559. At non ita pòst, Pissiaci anno 1561. qui hìc se munerat inter adorantes audito IESV nomine, statim, ait, caput aperimus, adeò Gallos comministros suos Italus Italicum hunc, imo Catholicum morem non docuerat, vt dedocuisse illi eum viderentur. Nam Beza eorum Mercurio & verbi duce, tam orante, quàm disputante, ad IESVCHRISTI nomen, quod optarim tam frequens illis in corde esse, quàm in ore, lingua, & labris recurrit, quiduis potius quàm caput vel nudarunt, vel acclinauerunt, ne ipse quidem Martyr, suo loco Tuscè orans & disputans, sed quauis statua stetit cùm reliquis regidior, non sine minimi & maximi cuiusque collatoris, spectatoris, & auditoris scandalo, quasi horum nihil ij facerent, vel religionis ergo rati id superstitiosum esse, vel vt nec in hac quidem ceremoniola nobiscum eam pro recepto more seruantibus conuenirent, adeò nullo conciliationis inter eos & nos futuræ desiderio venerant, vt vel inde constet, quàm in cœnis aut cœtibus suis, ad ea quæ hìc Martyr citat, vel Symboli vel Euangelij verba, nihilo magis adorent. Quæ autem in materia Eucharistica nomina & aduerbia, Domini hìc aliter & quàm per fidem præsentioris significantissima realiter siue reipsa, reuera, naturaliter, corporaliter, carnaliter, substantialiter, & si qua iis sunt alia adhuc significantiora, hic quouis cane peius & angue odit, & passim flagellat. Pissiaci tunc vno omnium nostrûm ore responsum est, & à me postea repetitum, quo ea sensu à patribus vsurpata, malimus cum catholica antiquitate sanè ac modestè recipere, quàm cum schismatica nouitate impudenter ac irreuerenter reiicere. Quod item tum Bezæ ac Bezanis, & inter eos Martyri in os rotundè dictum est, siquidem Christum Dominum non aliter, hoc est, non tantùm efficacius, sed & præsentius nobis adesse in sacramentis quàm in concionibus, & inter sacramenta in Eucharistia, quàm in baptismo vel in aliis, tam nos ab illis di-

Bezæ ad Iesu nomen Ireuerẽtia.

Aduerbia.

Apol. li. e. 7. 5. 8. 6.

ſtare, quàm cœlum à terra, idem eadem de re hîc audiant Martyrum: Et proinde cùm Martyr à Domini inter Symboli aut Euangelij verba, inter preces atque ſacramenta adoratione, eandem in Euchariſtiæ actione infert, rectè ſi hoc ei argumentum eſſet, non à pari, ſed à minori ad maius. Nam & hoc anteà inter Eraſmica recitato, Lutherus poſteà vſus eſt, ne fortè nos hac puritate minus contenti ſoli videamur. Sic enim alicubi ratiocinatur, Nos non tantùm orantes, ſed & baptizantes, abſoluentes, & abſoluti, & accedentes ad ſacram Synaxim, quinetiam ad recitationem promiſſionis aut textus Euangelij, genua flectere, vel ſaltem ſtare debemus, in ſignum adorationis, ſeu reuerentiæ & gratitudinis. Et ſi in cœna Dominica nihil aliud porrigeretur præter panem & vinum, ſicut Sacramentarij blaſphemant, tamen eſt ibi promiſſio, & vox diuina, & Spirituſſanctus per verbum in cœna. Ideoque decebat nos cum reuerentia accedere. Quantò verò magis id fieri par eſt, quando credimus ADESSE verum corpus & verum ſanguinem cum verbo? Sic ille. Cuius teſtimonij laudator Martinus Kemnitius de externa hac Chriſti adoratione ſic ſcribit, Ad veram confeſſionem pertinet, vt fidem, deuotionem, celebrationem publicè quoque teſtemur, & voce, & aliis externis ſignificationibus: quibus oſtendamus quid de huius cœnæ ſubſtantia & fructu ſentiamus, qua animi reuerentia & deuotione accedamus, qualem ibi cibum nos credamus accipere. Tali externa confeſsione (& ſic adoratione) ſeiungimus nos à Sacramentariis, & Epicureis contemptoribus horum myſteriorum, excitamus alios ad veram reuerentiam, ne qua detur occaſio vel ſimplicibus ad profanas cogitationes, vel porcis ad conculcanda hęc myſteria. Externa enim irreuerentia ſignum eſt profanæ mentis, & non diiudicantis corpus Domini, quod dicebat Paulus de quibuſdam, quia id in cœna Dominica non maiori reuerẽtia tractabant, quàm vulgares concænationes. In iis verò externis regula vt ſimpliciſsima, ita tutiſsima, vt ſint teſtimonia fidei interioris de Euchariſtia, iuxta verbum, eique fidei reſpondeant, &c. Hæc illi, peculiarem Chriſti in Euchariſtia vt

Argumentũ à pari, & à minori ad maius.

Ad Gene. 1. ca. 47.

Sacramẽtarij blaſphemi.

Part. 2. Examinis Tridentini. pa. 429. & 438

Epicurei.

Irreuerentia externa.

1. Cor. 11.

præſentiam, ſic adorationem nobiſcum requirentes, vt vel eius ergo ſe à Sacramentariis, vel à ſe potius ſacramentarios ſegregent. Ad Martyrem, ea quæ Euchariſtiæ cum precibus, concionibus, baptiſmo, & aliis cœtibus ſacris communis eſt, contentum redeo. Qui cùm hîc vbiq; aduerſarium inconſtantiæ reum agat, adeóque inconſtantem nominet, non video quàm conſtãter agat, dum ſimul præfatur non quibuſuis patrum ſtatim credẽdum, ſimul patres hîc à ſe ſtare contendit. Quid enim, ſiquidẽ hoc verũ eſt, illud neceſſe habuit? Et patres quidẽ ſingulos labi potuiſſe, aut etiam alicubi lapſos eſſe (homines enim erant) non inficior, alios alia in re, omnes autem in hac aliáve, tanti preſertim ponderis, pariter erraſſe, falſos eſſe, fefelliſſe, ſic vt veritatẽ horum nemo attigerit, Martyr nulli catholico perſuaſerit. Addit proinde, ſiquis eorum quantumuis priſcorum & piorum ſenſerit dixerítve adoranda ſacramenta, & ſymbolis, rebus vtique creatis honorem diuinum exhibendum, anathema ſine exceptione ſunto: & hoc tantùm eſſe in controuerſia, adorãda néene ſint ſacramenta, quod nuſquam illos ſcripſiſſe deprehenderit. Mirum hominem, cùm toties proteſtemur, rebus hîc ſignificatis, non ſignificãtibus ſignis hunc nos honorem debere ac deferre, vtriſq; item conſtare ac confieri ſacramenta: inter nos poſt Irenæum & patres alios conſtet atque conueniat, quidni Euchariſtiam à meliore, & modis omnibus potiore parte, diuino vtiq; Chriſti corpore ac ſanguine interim vocemus, & venerabilem adorabilemq; dicamus? Et huc enim patres (opinor) ſpectantes, ita non rarò loquuntur. Vbi ait Ambr. venitur, vt cõficiatur *venerabile* ſacramentũ, ſacerdos Chriſti verbis, non ſuis, vtitur. Et, Qui vulnus habet, medicinam requirit: vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus: medicina eſt cœleſte & *venerabile* ſacramentũ. Sic qui hęc verba ad verbum repetendo ſua fecit Auguſtinus, & alibi de communicantibus, aliis rarò, aliis ſæpe, Neuter, inquit, exhonorat Chriſti corpus & ſanguinem, ſi ſaluberrimum ſacramentum certatim honorare contendunt, & indignè accipit, qui à cæteris cibis *veneratione ſingulariter* debita non diſcernit. Quem ſecutus quondam ſuum Lutherus, Eucha-

Roff. in articulum 36. Lutheri.

Patres erraſſe ſingulos potuiſſe, non ſimul omnes.

Honor rerum, non ſignorum.

Euchariſtia adorabilis, & venerabilis.

Ambr. de ſacramentis, lib. 4. cap. 5. 4. 4.

De verbis Domini, ſerm. 28.

Epiſt. 118. cap. 3.

Veneratio ſingularis.

riſtiam vocauit ſacramẽtum *venerabile & adorabile*, quippe quod ſic diffiniſſet, ſacramentum altaris eſt verum corpus & verus ſanguis Domini ſub pane & vino, & cætera locis iam citatis. Et ſic veteres loquuntur, Illibata hæc myſteria in veritate corpus & ſanguinem eſſe Chriſti Dei noſtri. Sed quid ex rebuſuè an ex ſignis hoc ſacramentum diffinias, ad cultum hunc, ſiue Latriæ, intereſt, cùm eum rebus, nõ ſignis deberi ingenuè fateamur? Addit ergo Martyr, adorationẽ hanc deberi Chriſto ſedenti ad Patris dexteram in cœlo, non autem tanquam deliteſcenti ſub ſpeciebus panis & vini, &c. Nõ nego noſtrates ſic interim loqui. Abundent illi ſanè in ſuo ſenſu, nõ deſtituuntur fortè autoribus priſcis atque piis. Sed bene quoque, ſi non etiã melius & clarius qui tũc ſic in Berengariũ, Ambroſius non in pane & vino corpus & ſanguinẽ Domini latere, ſed panẽ & vinum Domini corpus & ſanguinẽ mutari docuit. Et Dominus panẽ accipias ac benedicens, ait, Hoc eſt corpus meũ, non, In hoc latet corpus meum. Nec dixit, In hoc eſt ſanguis meus: ſed, Hic eſt ſanguis meus. Vnde conſequenter Dei Eccleſia in canone Miſſæ ex Apoſtolica traditione orat, vt hæc oblatio nobis fiat corpus & ſanguis Domini, & cætera. Non hîc oratur, vt in ea corpus & ſanguis lateat, aut in eam adueniat, ſed vt ipſa, inquam, oblatio & corpus & ſanguis fiat. Et alter, Vnde, ait, quia ſic voluit, cuius voluiſſe feciſſe eſt, vt caro eius eſſet & ſanguis hoc myſterium, in nullo dubites, ſi Deum credis: ſed vera fide habeas in animo, quòd hæc eſt caro illa quæ oblata eſt pro mundi vita, & cætera. Et Filium ergo Patri aſſidentem in cœlo, Martyr, adoramus, ſed & hic quoque, hoc eſt in myſteriis verè præſentẽ, ac proinde & in tẽplis & in altarib⁹, velit nolit Martyr, qui locos id apertè teſtificãtes ſic eludit. Cùm Naziãzenus odioſiore illis vocabulo quàm ſit *altare*, vſus fuiſſet, nẽpe τῷ θυσιαστηρίῳ, quod à ſacrifico & macto dicitur, cùm altare ab altitudine Feſtus deducat, ſophiſticatur Martyr, voculẽ ἐπὶ vertendã fuiſſe I N. non S V P E R vt Gorgonia Gregorii adorauerit in altari, Nõ ſuper altari, nec Euchariſtiã, ſed Chriſtũ, qui in alta-

In Louanienſis.
In Catechiſmo.
Damaſcen. in hiſtoria.
Latendi vocabulum.
Algor. li. 2. cap. 3.
Guitmundus.
Canon.
θυσιαστήριον *Altare.*
ἐπὶ. *in ſuper*
Gorgonia Nazianzeni ſoror.

ri colitur. Vertat omnes sese in facies, non euadet, quin hæc piissima mulier procumbens aut reclinata adorauerit & inuocauerit Dominum in Eucharistia, domi, loco aliquo, aut oratorio ad id proprio reposita, & proinde sacro, vt eum Theologus θυσιαθήριον vocare non dubitauerit, quid eam fecisse putemus in loco seu oratorio publico, templo & altari? Litem ergo monet Martyr & altari, & ad altare adoranti fœminæ, & historico ac encomiastæ fratri, & quam frater fuisse testatur vtriusque scripturæ peritam, non sine contemptu, ista, ait, muliercula, salua eius & fratris pace, videtur in Christiana religione non satis fuisse instructa, quæ altari opus esse crediderit, vt preces suæ á Domino audirentur, cùm non in sacro tantum piorum cœtu, sed & qui eius copiam non habent, in cubiculis & penetralibus Deus adsit orantibus, & cætera. De Gorgoniæ in fide instructione vtri credamus, fratriuè æquali & oculato, an Martyri, & num ea Deum suos vbique audire sciuerit necnè? Fratri, opinor, potius, sed & Martyri quoque credamus, sibi modò constet: dixerat enim eadem paulò antè pagina, Gorgoniam, vt Christum ardentius precaretur, altari & sacramenti reliquiis vt voluisse. His enim rebus externis infirmas, imò & perfectissimas quoque hominum mentes solitas non parum commoueri: ad altare igitur accessisse, & ἀντίτυπα corporis & sanguinis Domini secum attulisse vt ad precãdũ cõtentius & inflãmatius incitaretur, orãdo altare attigisse, capite videlicet in illud reclinato, quid est Martyr, adorare, si hoc non est? Sed Christum Dominũ, non exemplaria, aut symbola. Id volumus Arrodit ergo altaris vocabulũ. In quo cùm hominis tum tẽporis Christum esse veneratos negare non possit, & Deo enim & Christo altaria iam tum dicata fuisse certum est, nos docet quid intelligat Christum in altari coli. Altare vtique Christi typum esse. Nam verum altare de quo nos omnes edimus & reficimur, Christus est. Vnde qui refertur & significatur, is inuocatur & colitur in symbolo: non quasi is honor signis aut typis debeatur, cùm animum per fidem ad res ipsas quæ referuntur, opporteat attollere, & cætera. Hoc profectò nemo ignorauit, & prius-

Reliquiæ Sacramẽti.

ἀντίτυπα.

Adorar.

Altare Christus.

Hebr. 13.

quam, non vt Lucilius aiebat, Theognis (quisquis is fuit) sed hic Martyr nasceretur. A patribus enim Cypriano, Augustino, Chrysostomo, & cætera didicimus, retinemus, & in his sacris cantamus illud, sursum corda, & cùm aliorum œconomiæ Domini articulorum, tum eius etiã in cœlum & super omnes cœlos ascensionis facimus memoriam. Ideoque non humiliter aut abiectè ad propositum panem & poculum intenti, sed exaltata mente fide considerantes situm esse aut iacere & (Κεῖσθαι) in diuina illa sanctaque mensa Agnum Dei tollentem peccata mundi, oramus & adoramus, non quod videtur, typos & signa, sed quod verè est, Christum, Christique carnem quam ibi esse credimus, cui data est omnis in cœlo terraque potestas, vt potestate tali sit in vnitate personæ & in cœlo & in terra, quandocunque & quomodocunque sibi placuerit, & cætera. Subiicit Martyr attendãdum sacram mensam, vbi cœna Domini celebratur, non propriè dici altare, licet Patribus ea voce passim abutentibus plebs crediderit eam mensam Christi non minus symbolũ fuisse, quàm Hebræorum altare. Nec tamen ita est. Præterierunt quippè veterum vmbræ: vtique non habemus amplius altare, sic illud genus figuræ ac symboli apud nos desit. At Christiani temporibus illis vel bis Patrum plusquam oportuit moti, in mensa seu symbolo Christi, eum consueuerunt adorare, quem in illo significari putarunt. Sic ille, minus certè quàm Christianum deceat, honorificè de patribus non vno & altero, sed in genere loquẽs, quasi hoc vocabulo nimio sepius abutentes superstitionis ansam populo dederint. Sed non mirum est, cum mẽsam altare propriè dici nolle, qui omnia hîc impropriè, etiam Domini verba dicta esse velit. Nos cum Augustino ad Casulanum, Altaris nomen magis legis quidem & prophetarum literis frequentatum agnoscimus, benè tamen & congruè sic vetera transisse diximus, & noua in Christo transisse, vt altare cesserit altari, vetus nouo, spirituali carnale, Mosaicum Euangelico, hoc est altare signorum & vmbrarũ, rerum & veritatis altari. In Domini enim mensa tunc panes propositionis poni solitos, nunc immaculati Agni sumi corpus & in poculo sanguinẽ ac-

Gell. lib.1. cap.3.

Sursum corda.

Concil. Nicen.1. Chrysostom. homil.4.in 1.Cor. Alger.lib.2 cap.3.

Mensa am obtare.

Epist.86.

cipi. Ne vtrobique signa semper & symbola Martyr somniet, qui dum negat Christianis altaribus opus esse, nõ se interim attẽdit id propemodùm facere, quod hominum post natos homines alterstultissimus, alter pestilẽtissimus Vrbicũ aio, nescio quẽ, superiore Augustini epistola sola notũ, & faustũ illum infaustissimum Manicheum: quorũ ille Christianorum aras ad Iudæos relegabat, hic etiam ad paganos, eis se suosque meliores putans; quòd ij Deũ aris & delubris, templis & sacrificiis colendum putarent, horum hic nihil faceret, & cætera. Si enim vero Deo ista vera non debẽtur, cur laudabiliter in vera religione prædicantur? Quanquam vix ac ne vix quidem constare sibi Martyr videtur, dũ hîc negat mensam Domini esse symbolum, vt olim altare, & eadem tamen capite aliquantò pòst, ad Chrysostomi locum, quo confert præsentiã corporis Christi nunc in altari, & tunc in in præsepi, Ad est, ait, præsens vtrobique: audio, & fateor. Sed non eodem modo: corpus Christi est in altari per significationem: quoniam in eo sunt eius symbola, quæ rerum nomina sortiuntur. En qui negabat nos altare habere, in altari Christi esse corpus vtcunque agnoscit, nempe symbolicè tantùm: quin mensam nunc, vt olim altare Christi esse signum, in altari Christi corporis esse symbola, sed symbola tantùm. Nos patres ad vnum omnes de altari Christiano & mensa Euangelica loquentes secuti, res ipsas in eis esse, adesse, & ex eis dispensari veréque sumi, testimoniis veterum expressioribus quàm vt id negari possit, in Apologia probauimus, ad quæ remittimus. Nomen certè tantam habens testium nubem Lutherus retinuit, nouator alioqui tantus, vt passim hoc altaris sacramentum vocet. Martyr & similes, quæ pœna fuit patribus grauissima, ab altari submoueri, eam vltro sibi accersunt, dum altare se habere negant, & altaria submouent. Ad Eusebij Emisseni locum negat idem esse colere & adorare: Adorationem enim hîc intelligi, in qua sit proprius & peculiaris honor vnius & summi Dei. Coli autem & aliquo modo rerum diuinarum memorias & monumenta, parentes, amicos, viros graues, quin & domum, vitam, studia, militiam. Scriptorem ergo hunc velle, sacramentum

Vrbicus. *Faust. Manich. In quẽ Augustin. lib. 20. cap.*

Homil. 24 In 1. Cor. Matt. 2.

Lib. 7. cap. 8. & 9. *Ab altari submouere.* *Emissenus.* *Adorare & colere an idem.*

hoc à Domino fuisse institutum, vt frequentaretur, participaretur, coleretur. Sed addit Emissenus, Honora. Martyr vir acutissimus nos stupidissimos scire negat, quid hîc sit honor, quasi eum omnem in eo ponamus, vt symbola contẽtis oculis suspicias, pectus tundas, brachia expãdas, palmas iactes, humi te prosternas, &c. Præterea Eusebio deest adorationis vocabulũ. Sed siquidem Eusebius græcus fuit, ac etiam græcè scripsit, Nam Emisa Stephano & historiis Ecclesiasticis, Phœniciæ Libanusiæ vrbs est in Asia, vertisset autẽ Latinus interpres, Adora, vbi nũc legimus Honora, num protinus hanc rem confecisset? Minimè. Excipit enim Martyr, nec sic doceri sacramentũ esse adorandum. Rerum, ô Martyr, cultum hîc vrgemus, non signorum. Quis nostrum, ait, dubitat corpus & sanguinẽ Domini, vt pro nobis oblata fuerunt, coli oportere ac adorari? ad huius autem corporis adorationem & cultum per mysteria & sacramenta vehementer excitamur. Nec verò id dubitamus, Martyr, sed nũ hæc prout in cœlis tantùm sunt, non etiã quà in mysteriis, adoranda: vbi eorum vt peculiarem, & aliter quàm per gratiam, pręsentiã, sic adorationem requirimus, ab accedẽtibus, Christo ibi non per gratiam tantùm præsente, sed & per corporis eius & sanguinis substantiam, in eam nimirum cõuersis, vt habet Eusebianus canon, visibilibus terrenisque creaturis. Et ad altare igitur Christi corpus honorandum colendumque cultu imprimis interioris hominis, cordis vtique, sed quem exteriori quoque testificemur, palmis siue passis, siue iunctis, proni, supini, stantes, prostrati, & quicquid hîc Martyri ridere libet, prout Ecclesiis sunt sui cuique ritus, aliis alii. Ad Ambrosii & Augustini luculentum illum locum, quo testantur carnem illam quam Apostoli adorarunt in terris, nos hodieque adorare in mysteriis, & non solùm non peccare adorando, sed peccare non adorando, eandem cantionem canit, neutrum vtique hîc aut alibi scribere, sacramenta sacravè symbola esse adoranda, quod tantùm, ait, controuersum est. Imò Martyr, de hoc inter nos, & vt puto, inter omnes conuenit, sacra hîc signa sumi reuerenter, non etiam numinis instar adorari. Addit Christum in verbo-

Honor.

Emissa.

Adoratio audito Euāgelio, vel Symbolo. & sacramentis adorandum, cùm & audito Euangelio, & recitato symbolo, adoremus. Et hîc quoque verbo conuenimus, re non ita, dum Martyr Dominum non aliter in Eucharistiæ actione, quàm in concione sacra præsentem facit, ita subiiciens, Si Regem in suis insignibus, literis, nuntiis, sigillis veneramur, quamuis cum sciamus in illis non esse inclusum, quid obstat quominus fideles venerari Christum possint in recto sacramētorum vsu, etsi ille contineatur in cœlis? Huic Martyriano simili Augustinianum dissimile obiicimus, Christum significando prædicari aliter per linguam, aliter per epistolam, & aliter per hoc sacramentum. Nec linguam quippe (prædicantis) nec membranas, nec atramentum (scribentis) nec significantes sonos lingua editos, nec signa literarũ pelliculis conscripta, corpus Christi & sanguinem dicimus, sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum rite sumimus ad salutem spiritalem in memoriam Dominicæ pro nobis passionis. Quod enim in altari ponitur, & ex pane vinóque, verbo vtique diuino conficitur, in vsum religionis assumitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, inter celebrationem sacramentorum cùm offertur & datur, dicitur etiam infantibus alioqui nihil tale cogituris, grauissima autoritate (vtique scripturæ Euangelicæ, & quæ huius interpres est grauissima, tutissima, irrefragabilis, Ecclesię) dicitur, inquam, cuius corpus sit, vtique Domini, qui in humana specie mortaliũ oculis apparuit, & sanguis, qui liquor de percusso Christi eiusdem latere omnino fluxit. Sic Augustinus. Cui Leo I. subscribit, id in Ecclesia Dei in omnium ore tam esse consonum, vt nec ab infantium linguis veritas corporis & sanguinis Dominici inter cōmunis sacramenta fidei taceatur, &c. Aliter ergo Christũ in his mysteriis, quàm Principes in diplomatibus & id genus eorum memoraculis, tum esse, tum coli. Omnino verò aliter, quàm in crucis, de quo subiungit Martyr, & imaginum cultu. Quarum, & crucis, præsertim cultores, siquidem superstitiosos is habet, habebitur & ipse vicissim non. Nicenæ tantùm Synodo II. prout est, Iconomachus, sed & Catholicis Græcis & Latinis multò ante-

Rex in literis, &c. adoratur.

Martyris simile, Augustini dissimile, de Trinitate lib. 3. ca. 4. Eucharistiæ & scripturæ et cōciones, &c. dissimile. Cap. 10.

Infantes norunt in Eucharistia Christi esse corpus.

Epist. 23. De consecr. dist. 2. can. In quibus.

Martyr Iconomachus crucis inimicus.

rioribus, crucis inimicus. Verbis autem nostris, fidē contrà conciliant (vt obiter vnum & alterum crucis ob omni retro Ecclesia cultæ grauiorem Petro Martyre testem ei opponam) orbis vniuersus terra marique à priore ignorantia liberatus, idolorum sedata fallacia, impietatis pulsa caligo, radij lumine cognitionis diuinæ mundum complentes, Græci, Romani, Barbari, de Crucifixo theologicè proloquentes, ipsúmque crucis signum prosequentes honore maximo. Et quidam alter ad carnis & humanitatis Dominicæ cultum sic manducebat, Certè & per fimbriam vestimentorum Dominus operatus est in sanguiniflua, & actu multos saluauit. Per quod igitur operabatur, dum per hoc & in ipso adoratur & colitur, complacet colentibus se. Nam & clauos quibus confixus est, & crucis venerabile lignum, & sanctum illud prætereà ferrum, omnis per totum mundum absque vlla contradictione adorat Ecclesia. Omnia hæc adoramus vniuersi (nedum Trinitatem & Dominicam carnem) velut organa infirmitatem nostram coadiuuantia ad propinquandum Deo, ad colendum, adorandum, venerādum. Aliud nanque est per hoc coli illud, & aliud secundum naturā, sempiternè, & maximè propriè colendum aliquid illud esse. Hæc peruetus quidam Catholicus, quo eum antè argumēto vtentem audiuimus aduersus eos qui carnis aut humanitatis Dominicæ cultores calumniabantur, quasi quaternitatis in Trinitate introductores, cùm tot prætereà rerum atque naturarum cultus numerum non augeret, Iuxta illud non minus Theologicum quàm Philosophicum, Vbi multa propter vnum, ibi vnum tātùm. Vtcunque sit. Habet lector Catholicus contra Martyrē, crucis Dominicę vbique in Ecclesia cultum, eatenus non contradictum, Euangelio non repugnantem, non quod hodierni nouatores sępe cauillantur, & blasphemāt idololatricum, quasi in huiusmodi rerum cultu Ecclesia nihil aliud quàm idololatriam commutarit & innouauerit. Prosequitur Martyr, Non iudicamus Christi mēsam dignè à quoquam vsurpari, nisi qui Christi carnem pro nobis crucifixam pura fide & syncero spiritu adoret. Nec tamen inde confici adorāda sacramenta. Nam qui signa

Phil. 3. *Crucis cultus vniuersalis.* *Theodoretus lib. 6. de Dei prouidentia.* *Rusticus diacon. contra Acephalos.* *Matt. 9. 14* *Marc. 6.* *Luc. 8.* *Fimbria.* *Claui.* *Lancea.* *Aristotel. in Topicis.*

veneratus diuinitus instituta, non illud quod videtur & transit, veneratur, sed illud potius quo talia referenda sunt. Agnoscimus, Martyr, Augustini locum, quem & ad longum anteà excussimus. Agit autem de signis Israëlitarum & Christianorum. Hoc verò illud quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, in signis visibilibus res inuisibiles, id est, Christi carnem & sanguinem, honorandas. Ab eodem Augustino Dauidicum versiculum, Manducauerunt, & adorauerunt, de Mensa, id est, externo seu sacramentali corporis atque sanguinis Dominici vsu atq; cultu expositum, mauult de spirituali manducatione, quę animo & fide constat, exponendum. Relegat locum lector, & à nobis anteà excussum, nihil enim clarius potuit dici, quàm venientes ad mensam Christi, corpus eius & sanguinem accipere, manducare, adorare, etiamsi non saturentur, qui non imitantur. Proinde quod Martyr ad huius obiecti finem scribit Christum, non tum cum inter Apostolos in cœna discumberet, adoratum fuisse, dicit tantùm, non etiam probat, negatiua enim, (aiunt) non probatur. Probabilius ergo, qui eis illud paulò antè citatum accommodant, Manducauerunt, & adorauerunt, & si nemo manducauit nisi prius adorarit, cùm manducauerint, etiam adorauerunt. Nihil autem iuuat eum, quod paulò antè ait Christum Eucharistiam sedentibus seu discumbentibus exhibuisse: & sedentes enim & discũbentes possumus adorare. Ad Chrysostomi de Magis in pręsepi, & nobis in cœna Christum adorantibus locũ, agnoscit Martyr, vel potius agnoscere fingit, vtrobique præsentiam, sed non eiusdem generis aut rationis. Ne nos quidẽ eandem omnino requirimus. Nec enim localis est in altari, vera licet, & Ecclesiæ sacrificiis, qualis illa quondam in præsepi, cunis, & vlnis Virginis. Agnoscit & adorationem, ea modò ne in externa signa feratur, sed in res significatas. Rectè. Sed mente, ait Martyr, in cœlum sublata. Id verò est huc semper redire, vt quæ hîc adoranda non negat, vel potius non negare fingit, hîc esse perneget, quod est contra Chrysostomi literam & mentem apertissimam, qui toties cùm aliàs, tum in libris de Sacerdotio, & in Liturgia, testificatur Domi-

De doctrina Christiana. lib. 3. cap. 9.
De consecr. dist. 2. can. Hoc est. ca. Nos autẽ.
Epist. 12. cap. 27.
Psal. 21.
Negatiua non probatur.
Aug. in Psal. 98.
Adoramus & sedendo.
Homi. 24. in 1. Cor.
Magi. Matth. 2.
Præsentia multiplex.

num eodem momento & in cœlis Patri aſſidere, & nobis in myſteriis, adeóque manibus adeſſe,idque nulla illuſione aut præſtigiis, ne nos Martyr ad hyperbolas amandet, & illic ab Angelis,hîc à ſacerdote, clero & populo,ab omnibus Ecclesiæ ordinibus adorari,vt Chryſoſtomiana illa, Chriſtum hîc guſtari,videri, tangi,tractari,haberi, oſtendi, Martyri hyperbolica, tam ſimpliciter vera ſint, quàm Euangelica & Apoſtolica, imò Chriſti verba,Chriſti corpus & ſanguinem hîc accipi,ſumi,manducari,edi,bibi,participari,communicari, non quidẽ per ſe abſolutè & naturaliter conſiderata, ſed in ſpecie panis & vini, ceu in ſubiecto aliunde accerſito,in his inquam, ſignis ſacris veriſſimè pręſentia,oblata,data,recepta:non verò iis quodammodo ligata, clauſa, & verè concluſa, vt ſequente obiecto Martyr nos docere mentitus eſt, vt qui non ignorauerit Scholaſticos contrà docere, ea *nullo modo* in hoc ſacramento *localiter*, aut *diffinitiuè*, aut *circumſcriptiuè* eſſe. Et hîc ergo adoramus quod & videmus, nulla tamen aut inconſtantia, aut cum anterioribus pugnantia. Non enim videmus, in propria ſcilicet ſpecie, & videmus, in aliena, ſacramenti nimirum ſpecie,Eleuationis autem,vt ſacramentum in vſum communionis paratum, ab omnibus adoratione agnoſcatur, quam Martyr hîc cauillatur, tum propter calicem populo non propinari ſolitum, tùm quia non ſit hoc myſterium à Domino inſtitutum, vt ſpectandum attolleretur, vel adorandum oſtenderetur,Non enim dixit Dominus Attollite, ſpectate, adorate. quæ familiaris eſt iſtis Dialectica negatiua,teſtimonium & hoc aliis ſuo anteà loco prolatis, hîc addimus ex Damaſceno, In eleuatione,ait, panis Euchariſtiæ, non dicimus Triſagios vel Triſkyrios, ſed vnus Hagios,,& vnus Kyrios Ieſus Chriſtus in gloria Dei Patris cum ſancto Spiritu, &c. De calice autem (quoniam proprij egeret operis) eat interim Martyr ad Lutherum quondam ſuum, qui Eleuatione retenta, calicis vſum adeò neceſſarium non putauit, vt iniuſſu generalis Cõcilij, aut propria vnius alteriúſve Epiſcopi autoritate, porrigendum negauerit. Propter eum ritum non diſſentiendum: neutram enim partem erro-

Hyperbolæ.

Obiect. 39.
Thom. par. 3. quæſt. 76. artic. 5.

Eleuatio.

Dialectica negatiua.
Epiſtola de Triſagio.

Calix indifferẽs. ſerm. de Eucharist. ad nobilitatem German.

Obiect. 40. neam esse, &c. Sequitur in martyre Honorij decretum, *Honoriana decretalis.* ex quo probabilis ei ratio videtur, hanc anteà adorationem in vsu non fuisse. In huiusmodi enim Decretis & Decretalibus, si quid instauretur, quod anteà vsurpatum, populi foret negligentia intermissum, solitum & morem pristinum ac antiquitus receptum laudari, & posteritatis cessationem reprehendi, horum nihil Honorium fecisse, sed nouum ita edictum proposuisse, quasi Romana Ecclesia Eucharistię adorationem nunquam prius vsurpasset. Hæc Martyr ex Vadiano, post Vadianum certè. In quem super Honoriana nos suo anteà loco. Ea porrò si extaret integra, de autoris eius mente nobis plus constaret. Sed quoniam Martyr ex probabilibus agit, idem mihi per eum liceat coniicere ex tribus Honorianæ verbulis primoribus, *Sanè cùm olim.* Honorium id obseruauisse, quod ab anterioribus obseruatum in eo Martyr desiderat, vt morem hunc non tam primus induxerit, quàm alicubi fortè desitum instaurarit. Et hanc adorationem veteribus ignoram fuisse, aut ignoratam scribere, magna est ignorantia. Scribit ergo Martyr, illos quidem ad Eucharistiam adorasse, sed verum Christi corpus, quod in cœlo esse scirent, externum, quod sciat, sacramentum nõ adorauisse. Et hic cum Martyre nobis conueniret, nisi Christi corpus ita cœlo includeret, vt à cœna prorsus excluderet. Idque responsum sit ad id quod sequitur, nempe cultum hunc ad res ipsas inuisibiles (vt post Augusti-

Obiect. 41. num Prosper, aliique loquuntur Catholici) penetrare ac dirigi, non in signis visibilibus hærere. Quod & Martyri placet, pios, dum adorant ad Eucharistiam in communicando, cultum suum non in panem aut vinum dirigere, sed in verum Christi corpus, quod illis elementis significatur. Quo etiam sensu agnoscit id dici posse, hic la-

Latere. tère, vt rem significatam in signo, &c. Hoc non malè quidem, sed non satis, in scriptore præsertim, qui vbiq; scri-

Signa exhibitiua. bit hæc absentium esse signa. Res autem hic exhibentur, non tantùm significantur, & has non aliter quàm vt in signo adesse, hæresis est ab omnibus retro Ecclesiis improbata. De verbo *Latère*, in hoc argumento nos paulò

Hostia. anteà, sicut & aliquam multò prius de vocabulo, Hostia,

quo

quo vocatur & hoc sacramentum, quòd Christum, qui vera est hostia, non significet tātùm, sed etiam exhibeat, vt Orthodoxi veteres eius in quotidianis Ecclesiæ sacris his corpus & sanguinem, noui testamenti esse dicant vnicam magnam, salutarem, integram, perfectámque & hostiam & victimam, super sacram mensam sitam, offerri, litari, proponi, sumi, &c. In manibus (concionatur ille) est hostia, adsunt angeli, adest Filius Dei, & omnia proposita sunt bene ordinata, & putas hæc simpliciter fieri? Nostis qui initiati estis, quod dicimus, siue sexta feria, siue sabbato, siue Dominica die, siue in celebritate Martyrum, eadem litatur hostia, idem consummatur sacrificium, vna virtus, gratia, dignitas, vnum atque idem corpus, non illud (in Pascha) hoc sacratius, neque istud (quotidie) illo inferius. Hoc inquam, Christi corpus est, quod scilicet sumimus, & illud, quod ipse tunc discipulis dedit: qui autem hoc illo minus aliquid habere putant, Christum esse ignorant, qui nunc etiam adest, & operatur, & sanctificat: eadem verba, eadem oblatio quā tum suis dedit, quámque sacerdotes modò conficiunt, cuiuscuis eam meriti sacerdos offerat, &c. & vna est hęc hostia, non multæ, &c. Et alibi, Erasmo interprete, Vide (ait) quàm luculenter & dilucidè Deus per Prophetam mysticam interpretatus est mensam, quæ est incruenta hostia: Thymiama verè purum, sacras preces quæ post hostiam offeruntur. Vides vt vbicunque concessum est angelicum illud sacrificiū inclarescere. Est igitur hostia pura: prima quidem, mystica mensa, cœleste, summéque *venerandum sacrificium*, vna ac vera hostia, veteres illas legis propè innumeras superueniēdo complexa, &c. Non ergo, Martyr, fingimus, sed cum Patribus credimus, propter quod & dicimus, verbo Hostiæ, cùm de hoc sacramento prędicatur, non significari quod in eo visibile est, sed Christi corpus inuisibile sub visibili specie præsens, adeóque Christum ipsum, cui cantamus *O salutaris hostia, O verè digna hostia*, hostiam vtique puram, sanctam, & immaculatam, proinde modis omnibus adorandam, orandam, & inuocandam. Sacramentum qui aliter, alióve sensu adorandum dicat, aut inuocādum, vt pòst Mar-

Diony. Eccles. hierar. cap. 2.
Emisen ho. Paschali.
Euthym. cap. 64. in Matth.
Cabasil. cap. 27.
Chrysosto. homil. 21. in Act.
Homi. 5. in 1. Timoth.
Homil. 2. in 2. Tim. & 17. ad Hebr.
In Psal. 95.
Mal. 1.
Canon.

Obiect.42. tyr cauillatur, nemo est, quod sciam. Et ad hoc cauillum iampridem à Catholicis responsum est, hac nimirum fide, quòd caro eius ipsa est, quæ quo illi modo placet, in cœlo est, & in Cœna, sacramentum hoc quasi diuinum quiddam adoramus, quasi viuum quiddam & rationabile alloquimur, rogamus, & Agnum illum in altari iacentem deprecamur, &c. Christi autem corpus sic in hoc sacramento latère, quòd paulò antè Martyr ait, vt mysterium in libro, aut quod idem hîc docet, cùm duplex via sit percipiendi huius corporis, per sacramentum, & citra sacramentum per verbũ, tantùm vno modo accipi, quantùm altero, non posse piè dubitari, siquidẽ intelligit, non aliter, non plenius, non efficacius, non præsentius, non fructus tantùm, vt exponit Martyr, sed res ipsas hîc accipi, non potest nisi impiè dubitari, nisi impiissimè negari. Non enim sermonem, non librum, non verbũ, non mandatum, non promissionem, non aliud Dei erga nos organum, non aliam ceremoniam, aliúdve signum quantumlibet alioqui sacrum, sed id modò quod ex terrę frugibus acceptum, verbo Dei consecratum hîc offertur & sumitur, Christi esse corpus & sanguinem. Quod Achilleum nobis ex Augustino videtur esse, Ne quis Algerum mediæ inter Augustinum & nos ætatis autorem ita de hoc vbi anteà, scribentem dedignetur. Quia in hac peregrinatione nobis expedit latère Christum, vt credatur, creditus desideretur, desideratus habeatur, bene sub sacramento dedit seipsum, vt per hoc nobis & fidei meritum, & gratiæ suæ augeat beneficiũ: dum in terrena quadam, & prorsus (alioqui) stolida panis & vini forma, maiestatem sapientiæ verbi Dei substantialiter comprehensam, incomprehensibilem credere & venerari non erubescimus: quæ quantitate & qualitate sua ita eius excellentiæ videtur indigna, vt nullatenus etiam æstimari debeat, nisi quia ipse est Deus, qui omnia quæcunque voluit, fecit in cœlo & in terra, nisi quia etiam caro eius ipsa est, &c. vt iam aliquoties suprà citatum. Et huc fortè spectant Sententiarij, dum inter causas institutionis sacramentorum, afferũt humiliationem, vt dum homo insensibilibus rebus, quæ natura infra ipsum sunt, ex præcepto

Alger. lib. 2. cap. 3.

Chrysost. homil. 41. in 1. Cor.

Latère.

Corporis Domini duplex sumendi via.

Corpus Domini hîc quã in verbo præsentius.

Lib. 3. de Trinit. cap. 4.

Latere.

Substãtialiter.

Lib. 4. distinct. 1.

Sacramentorum materia humiliat & erudit.

creatoris, se reuerendo subiicit, ex ea humilitate ac obedientia Deo magis placeat, & apud eum mereatur: cuius imperio salutem quærit in inferioribus se, etsi nō ab illis, sed per illa à Deo: vnde vt ne in illis hæreamus, causam addunt & eruditionē, vt per id quod foris in specie visibili cernitur, ad inuisibilem, quæ intus est, virtutē agnoscendam mens erudiatur. Homo enim per peccatū adeò habuit, vt diuina, nisi humanis exercitatus, capere nequeat, nimirum vt qui peccādo se per affectum subdidit rebus corporeis, ibi medicamen ei & remedium adhibeatur, vbi & morbum patitur. Aliquantò pòst apud Martyrem leguntur, Martyris similium argumēta contra ministrorum vitia, quæ Euchatistiæ consecrationē impedire possint, & sic idololatriæ periculum creare, nēpe creaturę pro creatore à populo adorādę. Sitne aut esse debeat hęc adoratio simplex siue absoluta, an conditionata, antea prolixè excussimus, nec breuius hîc repetere possumus, quàm & spiritū & cultum adorantiū Eucharistiā Christi fideliū, à quanlibet simplicibus in archetypa ferri, non in cœlo tātùm, vt hîc Martyr ait, residētia, sed & in his quoque mysteriis præsentia. Nota illa Patrum, Hoc accipe in pane, quod pependit in cruce: Et, hoc esse in calice, quod stillauit è Christi latere. Plures autem Christos pro vno nos adorare, aut quotidie, quod quidē ad corpus attinet, multiplicare, Martyriana, vel potius diabolica calumnia est. Paulò antea ex Chrysostomo & Ambrosio audiuim⁹ non doctos tantùm, sed & vel initiatos nosse vnū idémq; Christi corpus Apostolis in nouissima illa cœna datum, hodiéq; in Ecclesia dari, & nihil hoc, illo minus esse, Neque nunc alium agnū, cras alium, sed eundem semper ipsum, multis licet locis offeratur, non multos tamen esse Christos, sed vnum vbiq; Christū esse, vnum corpus, non multa corpora, &c. Et hæc post veteres docēt Sentētiarij. Paulò pòst Martyr. Quibus (ait) vnquam verbis adiunxit Dominus adorationem ad sacramēta? Eum ergo negat adorationem cum hoc sacramento coniunxisse: idq; probat solita illis dialectica negatiua, id ex verbo non ostendi, nec in Euangeliis, nec in Epistolis, nec in Actis Apostolorum, Eucharistiæ, inquam, ostendi adorationem

Thom. par. 3. quæst. 61. artic. 2.

Obiect. 85.

Adoratio simplex, an conditionata.

August. Chrysost.

Christi non plures.

ad Heb. 10

Lib. 4. dist. 12.

Obiect. 86. & 87.

Dialectica negatiua.

August. Ambros. Chrysost. Emissen. Theodoret. &c. posse,& Apostolorum temporibus nusquam legi extitisse. Aliter longè, Martyr, senserunt, qui carnem hanc neminem manducauisse, nisi qui & adoraret, qui eam quotidie in mysteriis adorari testificabâtur, qui ad altare accedentem, corpus quod ibi erant sumpturi, honorare & mirari hortabantur, qui hæc mysteria horrenda, tremenda, honoranda, venerabilia, veneranda, & adoranda passim vocabant. Et cuius, quæso, iussu & instituto, nisi Christi IESV: aut qua, nisi Apostolica traditione hæc adoranda toties concionabantur? Aliquam multò pôst Martyr nobile illud & ineuitabile Augustini testimonium, *Part. 3. pag. 672.* cùm ei nequeat refragari, scribit apertissimè testari, impios carnem Domini manducare, cùm eam adorare nequeant, vt qui prorsus fide sint vacui: Sic litem ex lite serit, Martyr, & rixam ex rixa. Equidem quid hîc mali *Mali sumũt corpus Domini.* sumant, nôn magnopere rixandum putarem, cùm nihil nisi ad iudicium & perniciem sumant, Cùm aliquoties *Serm. 11. de verbis Domini.* aliàs Augustinus dicat malos illam ipsam carnem manducare, ipsum sanguinem bibere, Bonum itaque ad malum, & vitam ad mortem, Domini que corpus & sanguinem *Serm. 1. de Tempore.* nihilominus esse indignè manducantibus & bibentibus, &c. nihil minus voluit loco antè allegato Augustinus, *De Baptismo lib. 5. cap. 8.* quàm vult eum velle Martyr, malos aut impios carnem Domini non manducare. Negat ergo eos qui non adorarint, manducare, manducatione vtique spirituali, nedum sacramentali, vt sit, Nemo manducat, id est, mandu- *Lib. 9. dist. 9.* care debet, nisi qui adoret, quod Aquinatis est in sententiis scholium. Eo videlicet locutionis genere, quod scriptura tum aliàs sæpe frequentat, tum vbi dicit Dominus, *Ioan. 6.* Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinẽ, in me manet, & ego in illo, subaudiens, aut pro eo ac si *Primas. & Ausbert. in Apoc. 2. & 9.* diceret, Qui sic edit, vt edenda est: sic bibit vt bibendus est, vtique non indignè, sed decenter. Quid autem, sicut edenda, vel sicut bibendus, nisi ea fide, ea cordis munditia, eáque, vt docet, passionis imitatione? Nos, scribit ibidem Martyr, disertis verbis semper professi sumus, fideles in percipienda Eucharistia non solùm posse, sed etiã debere Christum ex fide adorare. Nam in sacra mensa & gratiæ Christo agendæ, & preces adhibendæ, quæ a-

ctiones in vera adoratione continentur. Vt autem audita recitatione sacrorum verborũ Deum adoramus, quãuis ea verba non adoramus, ita in communione Christũ quidem adoramus, symbola licet externa ante oculos posita non adoremus. Quis non hîc Martyrem idem nobiscum sentire putaret, sentientibus vtique res inuisibiles sub signis visibilibus hîc adorari? sed sua illa similitudine satis præ se fert, Christum non aliter, aut certè præsentiorem non adesse mysteriis quàm verbis Euangelicis. Præsertim cùm mox doceat, quid sit Ambrosio (grauissimo cultus huius testis) Christi carnem in mysteriis adorare, Scire, ait, debemus illud, *in mysteriis* non ad carnem Christi referendum, quæ ibi realiter contineatur, sed potius ad nos qui communicamus. Nos enim dum sumus in mysteriis, fide ac spiritu percipimus carnẽ Christi ac sanguinem, eáque venerabundi colimus & adoramus. Adoramus etiam carnem Christi in mysteriis, quòd ea sacramentali significatione fidei & spiritui nostro in mysteriis adoranda *quodammodo* offeratur. Nam ita rectè dicimur colere & adorare Deum in verbis Apostolorum & Prophetarum, cùm adoramus & colimus, prout in illis sacris scriptis nobis ostenditur & significatur. Hoc illud est, Martyr, cùm Ambrosij verba negare non possis, sensui eorum non iam fucum, sed vim apertam facere. Cùm enim is clarè dicat nos hodie quoque Christi carnem in mysteriis adorare, quam Apostoli in eo adorarunt Olim, vtique in terris, Quis non videt illud (in mysteriis) tam referendum ad carnem Christi, quam illud, in terris? præsertim si quis plura eiusdem coniungat, in illo sacramento Christus est, quia corpus Christi est, & alia tam multa, tam expressa, ex libris eius de Sacramentis & Mysteriis Porrò quod ad voculã *Realiter*, pleni sunt patres aduerbiorum iis æquipollentium, *Reipsa*, reuera, veraciter, verè, verissimè, & quæ vt iis pinguiora crassioráque passim flagellat Martyr, *naturaliter, carnaliter, substantialiter*, ac proinde aliter quàm fide & spiritu, quàm in verbo. quàm in signo, aut significatione. Breuiter res hîc non significari tãtùm, vt in literis sacris, sed dari quoque & exhiberi. Hunc articulum omnibus locis & tem-

Adoratio audito Domini verbo.

Christus in Eucharistia quam verbo præsentior.

Adorare in mysteriis.

Realiter.

Aduerbia de quibus nos in Apologia lib. 7. cap. 5.

poribus in Ecclesia, vt catholicum, propositum: oppositum, vt hæreticum, semper & vbique improbatum. Dixit quidam ante annos plus minus quingentos, sed multò vetustiores secutus, Panem hîc benedictione fieri corpus Christi, non tantùm significatiuè, verum etiam substantiuè. Pari cādore Martyr nos cum Emisseno collidit, qui cùm accedentes ad altare nos adhortetur corpus ibidem sumendum honorare, nos contrà adorationem in symbola dirigamus: subquibus id latitare arbitremur. De hoc verbo *Latêre* iam admonuimus, sicubi, in veteribus præsertim, occurrerit, notandum & exponendum. Quoties autem Martyr aiet nos mentem aut cultū sic ad symbola conuertere, vt in illis hæreamus, nec aliò spectemus aut penetremus, toties id negabimus. Sed replicat Martyr, nobis nihil opus mēte aut animo in cœlum penetrare, cùm quod adoramus, hîc etiam præsens habeamus, quod vt vtrobique fit, mentem tamen nostram non posse simul & eodem tempore in cœlo versari, & spectare quod in symbolis latêre putamus. Imò verò, Martyr, cum patribus Christum eodem simul momento & in cœlis Patri assidere, & in mysteriis nobis adesse credimus, propter quod & loquimur, & stupemus, & miramur, & vtrobiq; adoramus: frustra in nostris sacris cantātes, Qui sedes ad dexteram Patris, &c. aut in canone memores Domini in cœlos ascensionis, si quem adoramus in sacramento, non eundem crederemus esse in cœlo, &c. Sed adhuc instat Martyr, Si corpus Domini plenum est in mysterio, & plenum in cœlo, euitari non posse quin multos dicamus & penè infinitos esse Christos. Non nostra hæc sunt verba, Martyr, sed paterna, imò nostra, quia antè patrū, Christum vnum eundémque, non alium & alium, & hîc plenum, & illic plenum existere. Plenum igitur olim in cruce, plenum hodie in cœlo, plenum in altari, plenū, quod iidem patres aiūt, vbique, vel potius vtrobique, atq; adeo vbicunque sacra hæc peraguntur mysteria. Postremò ad ingenium velut rediēs Martyr, ad suum illud simile dissimillimum tam ei familiare, obiicienti, eos, cùm corporis Christi in sacramento præsentis adorationem negligant, ne regnantem quidem in cœlis verè adorare posse,

Anselm. de off. diui.

Substātiuè.

Emissenus.

Latere.

Chrysost. lib. 3. de Sacerdotio. ad Heb. 10. & alibi.

Alger. lib. 1. cap. 14.

Canon.

Christi non plures.

ad Heb. 10

Chrysost.

Theophila.

Oecumen.

Ambros.

Sedul.

Primas.

Haymo &c.

respondet, hanc connexionem perinde esse, ac si quis dicat, Non creditis Imperatorem præsentem esse in suo diplomate, ergo non potestis eum venerari sedentem in throno suo. Vt enim ciues eum venerantur in purpura aut diplomate, in quibus tamen rebus satis sciunt præsentem illum non contineri: Ita nos in Eucharistia Christi corpus & sanguinem adoramus, quæ tamen scimus in ea realiter & substantialiter non adesse. Ad nos huic similitudini martyrianæ meminerimus, quoties ea occurret, Augustinianam opponere dissimilitudinem: nempe non purpuram, non diploma, ne verbum quidem diuinum siue scriptum, siue prædicatum, sed id tantùm quod ex terræ frugibus confectum, & in sacris mysteriis consecratum, datur, sumitur, editur, bibitur, verè verum corpus esse & sanguinem Dominicum. Concludit paulò pòst, Nos etsi Christum in percipiendo sacramento fateamur esse adorandum, nunquam tamen aut sensimus, aut diximus fas esse adorare sacramentum. Nec nobis, Martyr, sacramenta, hoc est, signa sacra, seu elementa visibilia adorare vel vnquam in mentem venit, sed res in eis verè præsentes, vt omnium longè sacerrimas & diuinissimas. Porrò quæ tu passim tum de hoc adorationis argumento, tum toto hoc de Eucharistia tractatu non minus maledico quàm prolixo, coustula obiicis & laganа, placentas, panacea, vinacea, &c. ad nullos minus pertinent, quàm ad eos qui hæc in his sacris non agnoscunt, ad nullos magis quàm ad eos, qui dum in cœnis suis Christi corpus & sanguinem, hoc est, præcipua & maximè preciosa mensæ Dominicæ fercula tam tamen ab ea quàm à terra cœlum elongant & absentant: quid aliud quàm purum putum panem pistorium, & merum meracum, sine vinum cauponium, reliquum in iis habent, sumunt & dant, esitant & potant? Proinde quam verbo hîc rerum absentium adorationem concedunt, reipsa tollunt.

Simile dissimillimum.

De Trinitate li. 3. c. 4

Martyriana cõuitiosa vocabula, retorta.

Caluiniana. Cap. IX.

SVperest M. Ioan. Caluinus, quò autore, vel certè præfante, in formula sacramentaria, siue administrandi sacramenta iuxta vsum Geneuensis, imò vt titulus habebat, veteris Ecclesiæ, sic aliquoties legi gallicè impressum. *Or pourautant (& pource) que nous receuons vrayement Iesus Christ en ce sacrement, à bonne cause nous l'adorons en esprit & verite en ceste saincte Cene* (quæ tamen quatuor postrema verbula desunt in duarum editionum posteriore) *Et receuons l'Eucharistie auec grande reuerence.* In reliquis, quas vidi, Geneuensibus formulis & catechismis sublata est hæc tota periodus, sublata nimirum in talibus Ecclesiis tota hac adoratione. Medius iam tum Caluinus incedebat inter Lutherum & Zuinglium, & cum hoc sentientem Œcolampadium, neque horum tam arbiter aut conciliator, quàm censor & reformator, libello de Cœna Domini gallicè edito, & Nicolao Gallasio pòst vertente, & sic inter cætera latinè loquente, de Christi in his sacris communione, quã hoc exẽplo in re, vt ait, simili, valde proprio sic illustrat, Cùm vellet Dominus Spiritum suum in baptismo Christi apparere, eum sub columbæ figura repræsentauit. Quam historiam Ioannes Baptista recitans, Spiritum sanctum descendentem se vidisse ait. Si propius attendamus, comperiemus eum nihil præter columbam vidisse, Nam sancti spiritus essentia inuisibilis est. Cùm tamen sciret visionem illam inanem figuram non esse, sed spiritussancti præsentię signum certissimum, affirmare non dubitat se illum vidisse, quòd eo modo, quo ipse ferre poterat, fuerit repræsentatus. Ita in communione, quam in Christi corpore & sanguine habemus, dicendum, mysterium spirituale esse, quod nec oculis conspici, nec ingenio humano comprehendi potest. Figuris igitur & signis sub oculorum sensum cadentibus, vt naturæ nostræ requirit imbecillitas, ostendi: sic tamen vt non sit figura nuda & simplex, sed veritati suæ & substantiæ coniuncta. Meritò itaque panem corpus, cùm id non modò repræsentet, verum etiam nobis offerat, Sacramenta enim Domini nullo modo à substãtia & veritate sua separari oportere.

Anno 1540 & 1545.

Mat. Luc. 3. Mar. Io. 1. Colũba sancti, præsentis signum.

Veritas rerum signis coniuncta. Represente & presente.

Ea quidem, ne confundantur, distinguere non tantùm conuenit, sed etiam omnino necessarium est. Ita tamen diuidere, vt alterum sine altero constituatur, absurdissimum. Cùm ergo signum visibile conspicimus: quid repræsentat, & à quo nobis donatum sit, cogitandum est. Panis enim datur, vt corporis quidem figura sit: sed à Deo datur, qui cùm veritas sit certa & immutabilis, nec fallere nec mentiri posit, consequens est, ipsum omnia quæ illic significat, *reipsa* implere ac præstare. Necesse igitur nos in Cœna *verè* Christi corpus & sanguinem recipere, cùm vtriusque communionem nobis Dominus repræsentet. Quid enim sibi vellet, nos panem comedere ac vinum bibere, vt significent carnem ipsius cibum esse nostrum, & sanguinem potum: si veritate spirituali prætermissa, vinum & panem solum præberet? Nonne frustra & mendaciter hoc mysterium instituisset? Fatendum itaque, si vera sit repræsentatio, quam adhibet Deus in cœna, substantiam interiorem sacramenti, visibilibus signis coniunctã: vt panis in manu distribuitur, ita Christi corpus, vt eius participes simus, nobis communicari, eumque nobis in cœna veram propriamque corporis & sanguinis sui substantiam, vt pleno iure ipsum posidentes, in omnem bonorum beneficiorumque suorum societatem vocemur, & abundãtiam eorum copiamque in eo posideamus. Hæc ille. Quid amplius ergo requirimus? an præsentiæ fortasse vocabulum? ne id quidem ei deest. Nam aliquantò pòst, De (adorationis) ait, articulo non diu pugnabimus, si rectè intelligatur præsentia & coniunctio veritatis cum signo, de qua iam anteà. Et pòst ad finem libelli scribit Zuinglium & Œcolampadium in hoc offendisse, quòd dum toti in eo sunt, vt assererent panem & vinum corpus & sanguinem Christi vocari, quia ipsorum signa sint, non intereà simul hoc egerunt, vt adiungerent ita signa esse, vt nihilominus veritas cum eis coniuncta sit. Et hoc tamen loco, vbi rerum cum signis præsentiam videtur agnoscere, & sic ad nos propius accedere, adorationis odio nobis imponit quæ nec somniamus. Nos, etiamsi nostrûm quidam subtiliùs disputarunt, quomodo Christi corpus & san-

Reipsa.
vere.
Veritas spiritualis.
Substantia corporis & sanguinis d.
Adoratio.
Præsentia.
Sorbonici veteres.

guis cum signis coniunctum sit, summos tamen & infimos in Catholica, quam Papalem vocat, nescio quam localem hîc imaginari præsentiam, Christi & diuinitatem & humanitatem albedini illi affixam putare. Eius sub his signis contenti præsentiam loco circunscriptam statuere, qua corpus eiusdem signo includatur, aut localiter coniungatur. Sic autem cogitatione Christum sub pane & vino includere, aut etiam coniungere, vt iis ingenium nostrum adhærescat, nec in cœlum erigatur, delirium esse, &c. Hinc carnalis illa adoratio meta idololatria: Nam se coram pane prosternere, ibique Christum ac si coram adesset, eoque contineretur, adorare, esse idolum loco sacramenti statuere, Neque enim adorare, sed accipere & manducare iussi sumus. Et ex veteris Ecclesiæ obseruatione populum præmoueri solitum, sursum corda erigere, vt intelligat non esse signo visibili inhærendum, vt Christus rite adoretur. Et paulò pòst, Quamuis apud se certi esse debeant, Dominum reipsa exhibere quod figurat, atque ita verè Christi corpus & sanguinem illic à nobis recipi: non tamen quasi sub pane inclusum quærent, aut signo visibili localiter affixum: tantum aberit, vt sacramentum adorent: sed mentem & animum erigent in cœlum, vt ibi Christum & recipiant & adorent. Sic ille. Quid homini facias, qui cùm dissentire non possit, consentire non vult? cùm eadem nobiscum scribat, comminiscitur quæ nec nobis in mentem veniunt. Nam præsentiam quidem localem aut circunscriptiuam, aut inclusoriam, aut affixoriam, quam iste nobis impingit, tam nostrates etiam Scholastici, quos equidem legerim, improbant, quàm non recipimus absentiam Zuinglianam aut Œcolampadianam, hoc est, quicquid hîc & alibi scripserit Caluinus, Caluinianam, vt pòst videbitur. Perstet interim in suo exemplo siue simili, & vt columbam Spiritussancti præsentis signum certissimum, sic panem & vinum, rerum quas in Cœna repræsentant, corporis vtique sanguinisque Dominici, præsentium signa nihilo certa esse minus, & rerum nos harum, non verò signorum externorum, habebit coadoratores. Nos eas illic,

Præsentia localis falsò nobis imposita.

Cælum.

Sursum corda.

Reipsa verè

Præsentia cuiusmodi.

Absentia sacramentaria.

vbi etiam Caluino teste, eas recipimus, non adoraremus? nos veritatem cum signis, eodem Caluino docente, coniunctam crederemus esse, neque coleremus? Sed in cœlo quærendus est Christus, vt ibi recipiamus & adoremus, hoc certè loco aduerbium I B I, interpretis est, non autoris: Gallasij, non Caluini. In gallico certè quod legi, deest quod ei respōdeat. Sed scriptum, inquit, vbique docet, Christum, vt in terris humanitatem nostram accepit, ita ereptam ex hac mortali conditione, in cœlum, natura tamen non immutata, extulisse. Frustra, Caluine, horum sacrorum tempore cantaremus, Qui sedes ad dexteram Patris, &c. si quem adoramus in sacramento, non crederemus esse in cęlo. De hoc igitur credimus quod eodem tempore verè & est in sacramento suo in aris, & in cœlo sedet in dextera Patris. Sed fateamur, ais, necesse est, Christi corpus in diuersis simul esse locis. Si Christi corpus, Caluino, huius sacramenti veritas est, & veritas cum signo coniuncta, quidni quot in cœnis offertur & exhibetur, tot in locis præsens esset & adesset? quibus si non est coniuncta veritas, nec inuestigatur quidem, quod pro magno delirio nobis Caluinus obiicit, nedum non recipiatur, neque adoretur. Sin est, prout est, & tanto serio, esse à Caluino asseritur, quidni in eis veritatem, quā participamus, eandem & vestigemus & inuestigatā adoremus? Sed hęc, concludit, in sacramento vera substantiæ corporis & sanguinis Christi participatio, fit occultâ & mirabili Dei virtute, eiusq; vinculum, Spiritus est, vnde & spiritualis appellatur. Hactenus Caluinus. Quasi verò sacra hæc mysteria, & quicquid, atque quantum est in eis Christi corporis atque sanguinis præsentiæ ac communionis, Spiritusancto, adeóque tota omnipotente Trinitate inuisibiliter operante, cum patribus Gręcis & Latinis, priscis & modernis, cum omnibus denique catholicis, nō credamus & confiteamur. Et sic quidē adorationem Caluinus tractauit: quo tamen libello præsentiā videbatur admittere, retentis etiam alibi, & multoties vsurpatio aduerbiis, *verè, realiter, substantialiter*. Vtrunq; prorsus sustulit eius post aliquot annos cum Bullingero, Zuinglij, quem superiori libello reprehendebat,

I B I.

Alger. li. 1. cap. 14.

Spiritus vinculum.

Præsentia & cōmunio, opus totius Trinitatis.

Aduerbia

Anno, 1549. coniurato successore consensio, in qua tam res hîc repræ-
sentatas à signis velut abiungit & absentat, quàm à terra
Caluini cũ Tigerinis consensio. cœlum, hoc inter cætera posito fundamento, qui in so-
lennibus cœnæ Dominicæ verbis, Hoc est corpus meum,
Hic est sanguis meus, literalem sensum vrgent, tanquam
Cœnæ verba tegurata. præposteros interpretes repudiandos. Nam extra con-
trouersium figuratè accipiẽda esse, vt esse panis & vinum
dicantur id quod significant. Litiget Caluinus cum no-
Impanatores. uis impanatoribus, qui panem esse corpus, & vinum esse
sanguinem docent, ex cœnæ verbis, quæ non habent, Pa
Sonus idem & sensus. nis est corpus, vinum est sanguis. Sed quæ ipsemet hîc re
citat, Hoc est corpus, hic est sanguis. Quorum etiam ille
In 2. Cor. 11. idem ipse sonum, nedum sensum, ante hanc consensio-
nem aliàs vrgebat. Certè cui alius est horũ sonus, & sen-
Anno 1546 sus alius, non magnopere opus habet hoc addere. Ne du
Chrysost. bita impleri à Domino quod verba sonant. Quid enim
Matt. 26. vt dictũ, sic creditu facilius, quàm quod panis aut corpus
Cyrill. significat, figurat, repræsentat, aut corporis est signum vel
Luc. 22. figura? Et tamen hoc adeo freques est & in patribus ob-
Theophyla. uium, vt siue scribant, siue concionentur, tanto serio le-
Marc. 14. ctores hortentur ac auditores, vt ne dubitent verissima
Ambros. de Sacrament. esse quæ tunc clarissimè dicebat Dominus, quod suis su-
mendum, edendum, bibendumque dabat, suum esse cor-
In Apolog. lib. 7. ca. 6. pus pro eis tradendum, & sanguinem pro eis fundẽdum.
Quorum verborũ literam Caluiniano huic fundamento
Rupert. de Diuin. offic. lib. 2. cap. 12. contrariã adeò etiã vrgebant, vt obseruarent Dominum
nihil minus dixisse, quàm quod Caluinus exponit, hoc
est signum vel symbolum corporis & sanguinis mei, imò
tantùm non abominarentur, si quis sic diceret, vel expo-
EST, non significat. neret, Absit enim hoc, dicebant, Absit hoc Quorum sa-
tis grandi catalogo aliàs nobis enumerato, nihil obest
In Ioan. 6. cap. quominus hic ad iciam testimonium patris cuiusdã, suo
tempore ante annos penè quingentos, in scripturis exer-
citatissimi, in eo quod panis consecratur, non ipsum in-
diuiduum Domini corpus significat, sed est, transfuso in
se Dei verbo per fidem passionis resurrectionis, & ascen-
sionis Domini. Dominus enim non, Hoc significat, sed
hoc est corpus meum, inquit. Et alibi adhuc expressius:
Nonne scriptum, si quis apposuerit ad hæc, apponet su-

per eum Dominus plagas in hoc libro scriptas? Si quis diminuerit de his, auferet Deus partem eius de libro vitæ, de ciuitate sancta Nunquid verò minus hîc illa timẽda est maledictio, vt non detrahamus vel apponamus quicquam verbis Dominicis? Cùm enim illo dicente hoc est corpus meum, nos subauditionem apposuerimus, dicentes, figuratiuum, vel per similitudinem dictum: Cùm inquam, illo dicente, Hoc est corpus meum, nos dixerimus. Hoc significat corpus meum, nonne mulũ est quod apponimus, vel praua demutatione detrahimus, & sensum grauamus, quem tantus autor, Deus & homo nusquam est locutus, nec ascendit vnquam in cor eius? Igitur ne veniant super nos plagæ nouissimæ, neque apponimus neque diminuimus quicquam diuinæ definitioni vel descriptioni, quam incarnatum, Verbum ore proprio deprompsit, imò quia perfecta charitas foras mittit timorem, non tam plagarum timore, quàm veritatis amore, confitemur, quia panis iste corporeus, postquam signauerit eum Pater, & vinum hoc expressum acinis præsentibus, mox vt eodem signo signatum est per manus Ecclesiæ, dicentis: Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri IESV CHRISTI, &c. vsque in mei memoriam facietis: corpus & sanguis eius est qui huius traditionis autor est, & hoc sacrificium ipse Christus est, cuius passione vt sacrificium fieret, à Deo Patre in veritate signatum est, & cætera. Vt hic patet, quod extra controuersiam ponit Caluinus, maledictioni Apocalypticæ putat obnoxium, & quod simpliciter enunciatum est, simpliciter intelligit. Sic optimus nimirum interpres, vt diffinit Hilarius, vt qui dictorum intelligentiam ex dictis potius expectet ac referat, quàm imponat & afferat. Et sufficeret saltem Caluino tollere localis hîc præsentiæ imaginationem, nec nos quidem eam hîc imaginamur. Sufficeret Christum sub hæc mundi elementa nõ abiicere. Nec sub eis includere, & nos ab his quoq; de vocabulis, vt insolentibus, abstinemus. Sed addit, & sic ratiocinatur, Cùm signa hîc in mundo sint, Christus quatenus homo in cœlo sit, & cœlo, vt loco contineatur, necesse est à nobis tanto locorum interuallo distare, quãtò

Apoc. 22.

Cœnæ verbis nec addere, nec auferre.

1. Ioan. 4.

Canon.

Lib. 1. De Trinit.

Locorum distantia, quam pulchrè negat Chrysost.

cœlum abeſt à terra. Nec alibi quàm in cœlo quærẽdus eſt, quod cùm dicimus, ne quid reſtet ambiguum, hæc locutio locorum diſtantiam nobis ſonat & exprimit. Hæc

Veritas rerum ſignis.

conſenſionis Caluinianæ cum Tigarius Zuinglij, quem paulò antè reprehendebat, diſcipulis addictiſſimis formula. Vbi eſt illa toties & antè & pòſt tractata rerum in

Coniungere & diſiungere, contrario.

cœna cum ſignis coniuncta veritas, eſſentia, ſubſtantia, nedum virtus & efficacia? aut an non ſunt contraria, diſiungere & coniungere? vt eſt in autoribus profanis, Longis diſiungimur oris. Et locorum interuallo diſiungimur,

Corpus D. finitum, ſed diuinum.

&c. Sed Chriſti, ait, corpus, vt fert humani corporis modus & natura, finitum. Verum quidem, ſed idem diuinũ, hoc eſt, Dei quoque, nedum hominis corpus. Audiat igi-

Impotentiæ omnipotentia appoſita

tur ratiocinator huic ſiue rei, ſiue etiam Dei impotentiæ oppoſitam ab altero patre peræquè pio & Catholicò, eodem ſeculo, carnis Dominicæ omnipotentiam. Si tantæ

Alger. lib. 1 cap. 14.

Matt. 28.

1. Cor. 15.

Corpora ſpiritua via futura.

faciliratis futura ſunt Sanctorum corpora, vt ad implendam ſpiritus voluntatem nulla ſua tarditate impediantur quid de corpore Chriſti capitis noſtri credendum eſt, cui non modò facilitas, qua non tardetur ad faciendum quæ voluerit, ſed etiam, vt ipſe ait, Omnis poteſtas data eſt in cœlo & in terra, vt cum Deo in vnitate perſonæ omnia poſſit: Si corpora noſtra ſpiritualia futura ſunt, quia ſpiritui corporaliter iuncta, quid corpus Dei niſi diuinum, quia Deo vnitum? Carnem igitur diuinam ſubſtãtialiter quidem eandem cum Deo nõ dicimus, ſed cùm Apoſtolus dicat omnia ſubiecta, præter eum qui ſubiecit ei omnia teſtetur & ipſe Dei Filius omnem poteſtatẽ ſibi datam, profectò ſic in vnitate Deo coniunctam credimus, vt quod habet Deus per naturã, hoc (habeat) ipſa per gra-

Angelica celeritas.

tiã. Cùm ergo nos habituri ſimus, Angeli etiã modò habeant, vt quantacunque locorum interualla nullo ferè tẽporis interuallo nimia ſua celeritate pertranſeant: non hoc tamen habẽt, vt vnde recedant, inde remaneãt. Quo

Priuilegiũ carnis. D.

priuilẽgio ſola Chriſti caro, ſuper omnẽ creaturã à Deo exaltata, ſuper atque præter omnium naturam inſignata, vt per omnipotentiam ei in cœlo & in terra datam, vbicunque, quomodocunque ſibi placuerit, nõ de loco ad locum tranſeũdo, ſed ibi vbi eſt, remanẽdo, & alibi vbicũ-

que voluerit,existēdo, tota & integra & substātialiter sit & in cœlo & in terra. Quā enim omnipotentiam ab eo, qui totus vbique est,reciperet,si ipsa vbicūque vellet,sub stātialiter tota esse non posset? Vel in quo differret ab Angelis,quibus est superexaltata,si nō aliter nisi de loco ad locū recedendo,posset esse & in terra & in cœlo ? Natura humana in ictu oculi tot terrarum,maris,aëris spacia,ab occidente ad orientē videndo solem transuolans,atomū momēto æquare videtur: Et cùm Angelorum celeritas sit velocior,in quo his creaturis caro Christi superexaltabitur,si quod est in cœlo & in terra,nō potestati, sed celeritati ascribitur. Vt ergo & in cœlo & in terra omnipotentiā se habere Christus ostenderet,Deificū corpus suū cœlo illaturus,& mūdo daturus,quod quantùm ad humanā formam nobis abstulit,non minus tamē substātialiter & verè in sacramēto corporis & sanguinis sui nobis obtulit,vt hîc & ibi præsens corporaliter: vt pote qui(homo) vnius personæ cū illo quo cū est,qui nusquā deest, & ibi recōciliationem cum Patre,& hîc in altari redēptionem remissionēque peccatorū nobis operetur,sicut semel fecit in cruce dū ipsum corpus suum in ora fideliū singulis diuiditur,& vnum totum vniuersis indiuiduū & integrū habetur,&c. Quomodò tamen Christi corpus & cœlo & mundo præsens,indiuisum diuidatur, ratio stupet, fides miratur,sed ex adiūctæ diuinitatis potentia, quæ vbique tota præsens in corpore suo spirituali,imò per omnipotentiā sibi collatā,diuino iā facto,id fieri posse non diffidens *veneratur*. Hæc Algerus, Antiberengarianorū, vt sic loquar,doctissimus. Nam ante & præter Berengarianos veteres & nouos,cùm ab Elyma vsque Mago multi multa pagani & hæretici diuinæ omnipotentiæ obiectassent, de quibus est nostra digressio VI. in 1. ad Timoth. 2. nemo,quod equidem meminerim,Christi quà hominis, in his sacris præsentiā,vt ei etiā quà Deo,impossibilem posuerat , aut hāc cum ascensionis Dominicæ articulo colliserat. Auditores magis suos de Eucharistia cōcionantes catholici,pro corporis & sanguinis Iesu Christi in ea veritate amandabant ad Deum verum veracem,fidelem, omnipotentē,qui simul,quod aiunt, & semel eodē temporis articulo sursum cum Patre sederet, & hîc vnà no-

Substantialiter.
Angeli.
Cap. 15.
Corpus Deificum.
Substantialiter.
Corporaliter.
Christus Iesus operatur in altari,quod in cruce.
Elymas magus.

biscum inuisibiliter adesset, omnium nostrûm manibus, ore, linguis exciperetur. Quod hîc corpus degustamus, & sanguinem delibamus, eius esse qui supra cœlos proximè Deum residés, ab angelis adoratur. Qui plusquam Elias, non vt is Eliseo melotem, sed propriam carnem, & ipsam habens ascendit, & nobis reliquit, vbi quæso, nisi in his mysteriis? Qui illuc ad supernum vtique thronum extulit, quod & nobis vt hîc & teneamus & manducemus exhibuit. Qui etiam dum in hac vita sumus, in hoc mysterio facit, vt terra nobis cœlum sit: quod enim summo (illic) honore dignum est, id in terra nobis ostenditur, non angeli nimirum, nec archangeli, non cœli cœlorum, sed ipse horum omnium dominus, & Regium in cœlo corpus, quod nunc in terra videndum, tangendum, & sumendum tibi proponitur. Quasi Christus nos sic alloqueretur, Et te sursum in cœlo habeo, & deorsum tibi in terra connector & copulor. Nec mihi satis est, vt neque tuum desiderium satiat, quod in cœlo, origine inde tibi data, tui primitias habeo, nisi rursus ad terras descendissem: neque simpliciter ac vtcunque tibi connector ac cõmisceor, sed & in esum trador & manducor, vt summa fiat copula, coniunctio, & vnio, vt nullo nos deinceps interuallo distare, aut nihil iam medii esse velim, sed è duobus vnũ fieri, & vtraque vnum esse malim. Hæc omnia Chrysostomiana conferat lector cum Caluinianis, hoc est vincula, copulas vnionem Christi (quod hic autor sæpe ait maximum esse amoris signum) sic (in his inquam mysteriis & per hæc mysteria, quæ vtique non alibi quàm in terra celebrantur & sumuntur) nobiscum, & nostri cum Christo, cum eius à nobis, & nostri ab illo, breuiter signorum à rebus, & rerum à signis, Caluinianis localibus distantiis atque interuallis, quę nec Chrysostomo, nec vlli, quod sciã, veterum ante hos modernos in mentem vel per somniũ venerunt. Quin etiam Bucerus Caluini reformator, quique eum ex Zuingliano Refinxerat, argumẽta huiusmodi ex Domini in cœlo præsentia ducta, & eius in cœna præsentiæ opposita inepta putauit, irreligiosa, inconsequentia, impia, blasphema: Furiosa etiam quidam Lutherani. Huic horum articulorum oppositioni & collisioni nomina-

Chrys. lib. 3 de sacerdotio. homil. 3 ad Ephes. & 61. ad Antiochen. Homil. 2. ad Antiochen. 4. Reg. 2. Homil. 24. In 1. Cor. Serm. de breuiter dicta Homil. 55. ad Antiochen. & 15. in 1. Timo. Interuallo non discamus, quod antè Caluin. asserebat.

Anno. 1542 Scriptũ Frideric. II. Saxon. ducis.

nominatim Zuinglianæ & Caluinianæ, opponẽtes Christi omnipotentiam & veracitatem. Aliter tamen persuasus Caluinus, sic de adoratione consensionem concludit, Quòd si imaginatione nostra Christum pani & vino affigere fas non est, multo minus licet eum in pane adorare. Quanquam enim panis in symbolum & pignus eius quam habemus cum Christo, communionis, nobis porrigitur: quia tamen signum est, non res ipsa, neque rem in se inclusam habet aut affixam, idolum ex eo faciunt, qui mentem suam in eum conuertunt, Christum adoraturi. Nos, Caluine, in Christum semel cruci confixum credimus, pani affixum nec somniamus, in pane nec includimus, nec colimus: sed oculis, carnis quidem in signa: mentis autem in res ipsas. & in cœlis & in iis sacris, suo tamen vtrobique modo præsentes conuersis adoramus. Nec verò idolum sub cœlo magis ridiculum putamus quàm signa in cœna sine rebus, nec idololatras magis errantes, & in errorem mittentes, quàm qui pro corpore & sanguine Dominico merum panem & vinum in mysteriis propònunt, qualia non possunt non iis esse signa hæc ex se terrena, qui ab eis tam res ipsas, cœlestes vtique ac diuinas, quàm à terra cœlum & abiungunt, & elongant, & absentant. Nullàne igitur, Caluino, Eucharistiæ, saltem in vsu, adoratio? Nulla, quod equidem legerim. Nam etsi superiore libello eo se esse animo negat, vt non velit omnes ceremonias improbare, quæ honestati & ordini publico inseruiant, quibus maior reuerentia sacramento exhibetur, modò aptè conueniant, & sobriæ sint: rerum tamen, cùm eas hîc ita dari sumique velit, vt eas adesse nolit, vt hîc præsentiam, sic adorationem vbique negat, & vt carnalem traducit, quæque totam nobis hîc adorãdam persuasit, concomitantiam, & ad quas vrgemus, absurditates si corpus hîc ab anima & diuinitate diuellatur, vrget vicissim & quærit sic quis tamen sanus & sobrius, Christi corpus Christum esse sibi persuadeat? Audiat igitur patrem nec insanum, nec ebrium, sic hoc dogma ex verbis cœnæ vrgentem, Postquam dixit Christus, *hoc est corpus*, adiunxit, M E V M. Suum ergo, non alterius corpus discipulis dedit. Rursus, ne cui fortè occulta cogitatio

Idolum nobis impositũ in aduersarios caterũ.

Idololatræ sacramentarij.

Concomitãtia.

Institutionis. Anno 1550. cap. 18. par. 33.

Petr. cluniacensis lib. 1. Epistola. 1.

subteperet, potuisse creare in manibus suis corpus quod suũ quidem esset, sed tamen quod ipse erat, nõ esset, addidit, *Quod pro vobis tradetur*? Acsi diceret, Nolite dubitare, Nolite hoc vel illud fingere, Nolite aliud & aliud cogitare, quia hoc est corpus, non alterum, aut alterius, sed *Meum*, non permutatum, vel nouiter creatum, sed quod pro vobis tradetur, pro vobis crucifigetur, pro vobis morietur, &c. Quòd si hunc venerabilem, minus vt recẽtiorem Caluinus veneratur, Cyrillũ audiat, tantò vtique anteriorem, Domini de se suaque carne verba sic enarrantem, Qui carnem Christi manducat, vitam habet æternã, habet enim hæc caro Dei Verbum, quod naturaliter vita est, propterea dicit, Quia ego resuscitabo eum in nouissimo die. Ego enim dixit (id est corpus meum quod comedetur) resuscitabo eum. Non enim ipse alius est quàm caro sua: non id dico quia natura nõ sit alius, sed quia post incarnationem in duo se diuidi filios minimè patitur. Ego igitur, inquit, qui homo factus sum, per meam carnem in nouissimo die comedentes resuscitabo, &c. Vides lector, propter mirabilem vnionem, qui inuiolata quidem manet vtraque natura, sed vnus est ex vtraque Christus, à patribus & Christi corpus Christum, & Christum Christi vocari corpus, adeò & hic & illic (vt & antè sæpe audiuimus) plenum illi existentem Christum agnouerunt, & proin adorauerunt. Adeo hæc, Christi inquam caro & sanguis accepta & hausta id efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit, etiam natura & reipsa, nedum voluntate, spiritu, fide, & cætera. Caluinus ergo, vt Martyr, tam densis clarisque veterum testimoniis vtcunque per hyperbolas elapsus, ad dialecticam eis familiarem confugit, Negatiuam, de Deo nanque hac forma adorando nullum vsquam verbum legi, sacramentum accipi, non adorari iussum. Quod qui sine adoratione accipiunt, securos esse se à mandato Dei non deflectere, Apostolorum exemplum habentes, quos non legimus prostratos adorasse, sed vt erant discumbentes, accepisse. Et Apostolicæ Ecclesiæ vsum, vbi fideles non in adoratione, sed in fractione panis perseuerasse narrantur, & cætera. Nos res hic, Caluine, non vel

Corpus Christi, Christus.

In Ioan. 6. lib. 4. ca. 15

Ego, id est corpus meũ.

Ambr. & Chrys. ad Hebr. 10. Hilar. lib. 8. de Trini.

Hyperbole.

Dialectica negatiua.

Act. 2.

ſacramentum, vel panem adoramus. Res ab Apoſtolis ſumptas tantùm, non etiam adoratas, dicis tantùm, non etiam probas. Longè alia mens fuit patribus, quibus illud, Manducauerunt & adorauerunt, placuit de Apoſtolis verè potuiſſe dici, Neminem hic manducaſſe, qui non adoraſſet. Et nos Chriſti carnem in myſteriis adorando, non ſolùm non peccare, ſed nõ adorando peccare. Quos & ſimiles veterum locos Caluinus ne hîc attingit quidem, vt opinor, ineuitabiles. Subdit tamen ita, Adorationem, ſi in cœna fieret, dicerem eſſe legitimam, quæ non in ſigno detinetur & reſidet, ſed ad Chriſtum in cœlo reſidentem dirigitur, ſpiritualiter in cœleſti gloria adorandum: Nos contrà, dona pro Datore ipſo colere, & diuinis honoribus ſignũ afficere, & cætera. Nos hæc poſtrema caluine fortiter negamus, ſcimus ſigna ſigna eſſe, & dona dona, ſed in his tamen ſignis & donis datorem Dominum etiam præſentem, plenum & integrum, nedum in cœlis, quoniam credimus, adoramus. Quam in nobis fidem non parum confirmat, & ſuperius Concomitantiæ dogma permultum adiuuat, quod non ea modò eſt Chriſti fidelium harmonia, ſed & eorum qui ante Chriſti ad nos aduentum fuerunt, iudæorum diuinæ de hoc Meſſiæ ſacramento promiſſionis expoſitio quædam oracularis. Sic enim quidam eorum Rabinus ad illud, Rubriores eius oculi vino, dentes lacte candidiores. Erit in ſacrificio panis, ſiue quod ex pane fiet, ſubſtantia ſanguinis Meſſiæ rubra vt vinũ. Erunt item in ſacrificio vini ſanguis & caro Meſſię, & eadem erũt in pane, Quoniã corpus Meſſię nõ poteſt diuidi, idque ratio poſtulat. Si autẽ caro & ſanguis diuiſa eſſent, diſtinguerẽtur adinuicẽ. Corpus autẽ Meſſię diuidi nequit, quia ſcriptum eſt ſubſtantiã non cõfringetis in ea. Præterea caro ſine ſanguine, & è cõuerſo, ſunt res mortuæ. Corpus verò Meſſię poſt reſurrectionẽ, quia glorificatũ erit ſemper viuet. Et alter, panẽ quẽ nos propoſitionis, Hebræi facierũ vocãt. Et magiſtri aiunt, eam ob rẽ dictum eſſe panẽ facierum, quia in ipſo ſacrificio erunt duæ ſubſtantiæ, Diuinitas & humanitas. Et non ita pridem Auguſtani Confeſſioniſtæ proteſtabantur ſe defendere receptã in tota Eccleſia

Pſal. 21.
Ambr.
Auguſt.
Concomitantia.
Gene. 49.
R. Cathana apud Galatin. lib. 10. *cap.* 6.
Exod. 12.
R. Iudas in Numer. 28.
Exod. 25.
Panis propoſitionis, facierum.
Apologia articulo. x.

ſententiam, quòd in cœna Domini verè & ſubſtantialiter aſſint corpus & ſanguis Domini. Comperiſſe ſe non tantùm Romanã Eccleſiam affirmare corporalem Chriſti in ea præſentiam, ſed idem & nũc ſentire, & olim ſenſiſſe Græcam Eccleſiam. Et loquimur, inquiebant, de præſentia vini Chriſti. Scimus enim quòd mors ei vltrà non dominabitur. Sic proteſtantium Germanorum Mercurius, tantus præterea Caluini amaſius, vt hic illi optarit conuiuere ac cõmori: clarius nõ poterat exprimere ſuam ſuorũque de rerum quæ hîc ſumũtur, tum præſentia, tum concomitãtia, cũ Eccleſia Romana conſenſionem, & ſic à Tigurina & Geneuẽſi diſſenſionem: quique Cinglianũ dogma, hinc Chriſti quà hominis ab his myſteriis abſentiã vinus ſic deteſtatus ſit, vt referente poſt eius mortem quodã eius in multis imperii comitiis & colloquiis collega, quique (quãtùm homo hominis mẽtẽ cognoſcere poteſt) nõ ignorauit quid iã ab initio ad extremã vſq; penè ſenectutẽ de cœna Domini & ſenſerit & ſcripſerit, dicere ſolitus eſſet ſe malle mori, quàm hoc affirmare quod primum Zuinglius, pòſt Zuinglium ſecutus Caluinus affirmauit, corpus Chriſti non poſſe niſi in vno loco eſſe. Affine ſuperiori illi Eraſmico, malle membratim diſcerpi, quàm idem quod iſti, profiteri. Et vterque verborum cœnæ proprietatem ita mordicus tenuit, vt cum nullo fidei articulo pugnãtem, vt ſe negauerint vllam ſatis magnam grauemque videre cauſam, cur eam desererent, & ad tropos deflecterent: nullam ſe firmam inuenire rationem, quæ conſcientiæ ab ea proprietate diſcedẽti ſatisfaceret, &c. Videt lector, quibus cornicibus, quãque oculatis priſcis & modernis oculos configat Caluinus, quaſi nihil ſciſſe, nihil vidiſſe videantur, dum nouam, & præter viuacem concordemque antiquitatem, ſuam metonymiã extra controuerſiam ponit. Et hoc tã infirmo fundamẽto rerum Dominicæ cœnæ præſentiam, & cum pręſentia ſic earum exibilat adorationem, vt, ſiquidem Veſtphalo eius antagoniſtę credimus, tã mirifico ſcilicet religioni ſtudio teneatur, vt nõ ferat genuflecti, cùm cõmunicans accedit ad Dei mẽſam, & pro grãdi idololatriæ ſcelere habeat, ſi honor debitus præſtetur Chriſto in ſacro cœtu præſenti.

Rom.6.

Melanchthon.

Brent. de Maieſtate. Anno. 1563.

En Farragine Epiſtola ad Pollican. Et in delectione Præſtigiar. tom.9.

P.M. ad Oecolamp.

Metonymia.

Apolog. ca. 10.

Geniculatio in cœnis per Caluinum non permiſſa.

Et aliquantò pòst, Caluino idololatria est, suscipiẽtes Eucharistiam genuflectere. Quomodò conuenit hoc cũ doctrina Pauli, à quo Caluinus allegat de Christo homine propriè dictum, Exaltauit illum Deus, & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine IESV flectatur omne genu? Vnde meritò ac scitè colligit Augustinus adorandam esse Christi carnem in mediatoris persona. Addidisset hîc Caluinus ex eodem Augustino & aliis Orthodoxis, veteres, cùm acciperẽt Christi corpus, adorasse. Quos locos, tanquam scopulum, sic fugit Caluinus, & ei peccant qui carnem Christi in mysteriis adorant, cùm è contrario Augustino peccent, qui non adorãt. Viderit ergo Caluinus, ait hîc Vestphalus, qua religione profiteatur se damnare adorationem Christi præsentis in cœna, & damnabile peccatum faciat ex re indifferenti & libera quantùm attinet ad externam adorationem, quam disciplinam sanciat, quem honorem, quam reuerentiam impendere Christi sacramento, grauem culpam propter eã (adorationem) imponendo. Prædicauit antè quàm honorificè & reuerenter S. cœnam administrent: si panis & vini elementis honorem deferunt, quid nos damnat Christum corpore & sanguine suo suis fidelibus præsentẽ debita reuerentia prosequentes, & internam externa etiam honoris exhibitione declarãtes? Hæc Vestphalus in Caluinum, cornix (quod aiũt) cornici oculos fodiens. Et Caluinus periculosius quidem, magis tamen consequenter, sublata semel rerum hîc præsentia, tollit simul adorationem. Inconsequentius Vestphalus, qui simul & præsentiam vrget, & adorationem modò debitam defendit modò liberam relinquit. Si debita, quomodò libera? si libera quomodò debita? Sed vtrũque scilicet horũ. Pythagoras Lutherus scripserat hîc varius, & adorabile hoc sacramẽtum, & huius adorationẽ rem esse indifferentem. Et discimus tamẽ ex Caluino, Magdeburgẽses, quãlibet rigidos Lutheranos, negare adorandum hîc esse Christi corpus, quãuis hîc sit, quia Christus adorationẽ hîc non recipit, obtẽdere nusquã extare præceptũ de Christi corpore hîc adorãdo, Hildeshemẽses peræquè Luthero addictos, apertè dãnare sacramẽti adorationẽ, & genuflexionẽ, peri

Cap. 34. Admonitione. 3. in Vvestphal. argento. 47

Phil. 2.

Adoratio indifferens, & libera.

Lutherus varius.

Magdeburgensis.

Hildeshemenses.

culis terreri conſciẽtias, ſi vel panis in terrã cadat, vel aliquid ſimile accidat, ſuperſtitioſum eſſe dicẽtes, &c. Ab his meritò Caluinus cõſenſionẽ inter ſeſe requirit, quòd hæc alioqui horũ reſpõſa apud reliquos nõ futura eſſent authentica. Sed quẽ inter tot fruſtilla fruſti à reliquo ſemel corpore diſſentientis cõſenſum expectare poſſis? Quem porrò honorem Caluinus detulerit, aut deferre potuerit cœnæ ſignis rerũ veritate adeò vacuis, & ab ea tã procul abiunctis & abſentibus, quàm à cœlo cœnũ diſtat, equidẽ non video, vt veriſimile ſit quod hîc ei Veſtphalus impingit, geniculationẽ eũ in his myſteriis improbaſſe. Certè noui bonũ alioqui & opulentũ Lutetiæ mercatorem, qui mihi teſtatus eſt, magno ſe ſerio in hodiernis Galliæ noſtræ deformatæ cœnis, ſi Deo placet, vetitũ adgeniculari Euchariſtiã ſumptarum, non paruiſſe. Erat enim ex eorũ numero, qui Caluinianas & Bezanas iſtas rerũ à ſignis, vt cœli à terra diſtantias, & id genus de Cœna loquẽdi formulas abhorrebãt, ſed quæ hîc ſumebat, præſẽtia & agnoſcebat, & adorabat. Miræ huius veræq; præſentiæ modum, viã, ſciẽtiã, rationem Chriſto ipſi, cuius dicere facere eſt, cum Cyrillo, Heſychio, Damaſceno, &c. imò cum Apoſtolis, qui quomodo nõ quæſierũt, cedens & imputãs & capernaitis ſic veſtigandũ, vt nunquã ſint inueſtigaturi relinquens, vt ſcias de hoc non magis conuenire fruſtrũ Zuinglianum ſeu Caluinianum, quàm Lutheranum.

Contra ſuperiores expoſitio exhortationis illius Eccleſiaſticæ, SVRSVM CORDA.

CAP. X.

P. Martyr ad obiecta. 40.135.175
1. Caluin. in inſtitutione, vbi ſuprà.
Beza confeſſio, cap. 4. Arti. 46.

HIC finem erãm facturus eorũ quæ ab hac adoratione abhorruerunt, ſchiſmatũ, tam veterum quàm modernorum, niſi meminiſſem recentioribus nihil contra eam magis in ore verſari, ac recurrere, quàm illud ex veteris Eccleſiæ præfatione, SVRSVM CORDA mẽtes igitur his ſignis externis, velut ſcalis & vehiculis, in cœlũ tollendas, non elementis externis affigendas, &

ſymbolis non hærendum. Audiamus ergo veteris huius moniti veteres teſtes & interpretes, & quam eis tale nihil, quale modernis iſtis, in mentē venerit. Primus S. Cyprianus, vel certè inter primos Dominicæ orationis, interpres, de hoc ſic concionatur, Quando ſtamus ad orationem, vigilare & incumbere debemus ad preces toto corde fundendas: Cogitatio omnis ſecularis & carnalis abſcedat, nec quicquam tunc animus quàm id ſolum cogitet, quod precatur: Ideo & ſacerdos ante orationē præfatione præmiſſa, parat fratrum mentes, dicendo *Surſum corda*. Vt dum reſpondet plebs, *Habemus ad Dominum*, admoneatur nihil aliud ſe quàm Dominum cogitare debere. Claudatur contra aduerſarium, pectus, & ſoli Deo pateat, nec ad ſe hoſtem Dei tempore orationis adire patiatur: obrepit enim frequens & penetrat, & ſubtiliter fallens, preces noſtras à Deo auocat, vt aliud habeamus in corde, aliud in voce: cùm intentione ſyncera Dominum debeat non vocis tantùm, ſonus, ſed (&) animus & ſenſus orare. Quæ ſegnitia eſt alienari & capi ineptis cogitationibus & profanis, cùm Dominum deprecaris, quaſi ſit aliud quod debeas magis cogitare, quàm quod cum Deo loquaris? Hîc Cyprianus ſurſum quidem auocari animos exponit aſtantium non quidem à ſacris præſentibus, quaſi iis non adſit & præſens ſit conuiua Dominus, ſed à curis terreſtribus, & rebus mūdanis, ne iis diſtracti cogitationibus indulgeant, ſed magis ſoluti & expediti attentius gratias agant. Niſi fortè & hic ſermo, vel ob id ne non ſit Cypriani, periclitabitur, quòd aliter quàm ij velint, verbum hoc enarrat: & huius enim libri eum autorē eſſe Martyr alibi negat, aut certè dubitat. Quem tamen D. Auguſtinus D. Cypriani non tantùm conterrâneus, ſed & lector tantus, ſcribit ſe Pelagianis obiecisſe & legiſſe, & fratribus, niſi liber is apud eos fuiſſet, miſſurum fuiſſe. Vitali etiam Carthaginenſi magno ſerio eundem librum, vt Cypriani Carthaginenſis, obiecerit, vt & aliâs non ſemel, ad Bonifacium contra duas Pelagianorū epiſtolas lib. 4. cap. 9. cōtra Iulianum lib. 2. & de bono perſeuerantiæ cap. 2. Meminit & in eius vita Pōtius coëxul, & ad paſſionis vſque diem diaconus, Cōmendat in Mat-

Serm. 6.
De conſecr. diſt. 1. can. Quādo autem.
Cypriani ſermo eſt de oratione Dominica.
Ad obiec. 171.
Epiſt. 47. & 107.
Ad Valentin. de grat. & lib. arb. cap. 13.

thæum Can. V. Hilarius, & citante Iac. Pamelio, Cassiodorus in diuinis institutionibus. Hæc obiter de Cypriani siue libro, siue sermone, siue epistola. Quod solenne sit aduersariis veterum nobis arma, eorum esse negando, e-
De vera relig. cap. 3. ripere. Redeo ad Ecclesiasticæ admonitionis expositionem. Si per vrbes, ait ad Romanianum Augustinus, oppida, castella, vicos, agros, villas etiam priuatas, intantum apertè suadetur & appetitur à terrenis auersio, & in vnũ Deum verúmque conuersio, vt quotidie per vniuersum orbem humanum genus vna penè voce respondent, sursum corda se habere ad Dominũ, quid adhuc oscitamus crapulam hesternam, & à mortuis pecudibus diuina elo-
Epist. 156. quia perscrutamur? Ad Probam, Anima in corruptibili
Sap. 9. corpore constituta, terrena quadã cogitatione cõstringitur, & tali onere quodammodo depressa curuatur, vt in imo multa, quàm in summo vnum facilius cõcupiscat &
Luc. 13. cogitet. Sed ideo venit Saluator, qui mulieré per XVIII. annos curuam, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit, vt anima Christiana nõ frustra audiat, Sursum cor, Nec frustra respondeat se habere ad Dominum. Ad
Cap. 16. Iulianam de bono Viduitatis, Illud quod inter sacra mysteria cor habere sursum iubemur, ipso adiuuãte id valemus, quo iubente admonemur, &c. Super Psalteriũ sæpe,
Psal. 10. vt vbi, Luna, inquit, in allegoria significat Ecclesiã, vt ex
Luna Ecclesia. parte spirituali lucentem, ex parte carnali obscurã, Et aliquãdo pars prior in bonis operibus apparet hominibus, aliquando in conscientia latet, Deo tantummodò nota, cum solo corpore apparet hominibus: sicut cõtingit cùm oramus in corde, & quasi nihil agere videmur, dum non
Psal. 85. ad terram, sed sursum cor habere iubemur ad Dominũ. Et, Iocunda animam meã, quia ad te leuaui eam, In terra erat, & ibi amaritudinem sentiebat, in hac ne cõtabesceret, leuaui eam ad te, Iocũdã eam apud te, solus tu es iocundiras, amaritudine plenus est mũdus. Certè rectè admonet mébra sua, vt sursum corda habeãt. Audiãt ergo, & faciãt. Leuét ad cœlũ quod malè est in terra. Ibi enim
Simile. non putrescit cor, si leuetur ad Deum. Frumentum si haberes in inferioribus, ne putresceret, leuares in superiora, frumento tuo quæris mutare locũ, & cor permittis in

terra putrescere? cor leua in cœlũ. Vnde, inquis, possum? Quibus funib⁹, machinis, scalis opus est? Gradus effectus sunt, iter tuũ voluntas est. Amando ascendis, negligẽdo descendis: stans in terra, in cœlo es si Deum diligas. Non enim sic cor quomodò corpus leuatur: hoc vt leuetur, locum mutat: illud vt eleuetur, voluntatem. Et, Credo quia vnusquisq; Christianus, cùm audierit aliquẽ dicentẽ talia (verbũ Domini) si bonus fidelis est, & bene credit Deo, & spes eius est in futuro seculo, non in hac terra, non in hac vita est, & nõ frustra audit vt sursum cor habeat. Et, Quomodò luminaria in cœlo die ac nocte procedunt, peragũt itinera sua, cursus suos certos habent, nec deuiãt desuper stellæ in cœlo fixæ, agentes per tractus cœlestes quæ illis constituit & præstituit ipsorũ creator. sic debent sancti, sed si in cœlo. figantur corda eorum, si non frustra audiant & respondeant, Sursum se habere cor, si imitentur dicentẽ, Nostra cõuersatio in cœlis est. Qui ergo sursum cor habet, ipsum cor ipsius luminare est. Et, Quomodò in cœlis, sic in Apostolis, & prædicantibus Euangeliũ sedet Deus. Et tu, si vis, cœlum eris. Si vis esse cœlũ, purga de corde tuo terrã. Si terrenas cõcupiscentias non habueris, & non frustra respõderis sursum te habere cor, cœlũ eris. Cœpisti sapere, iuxta Apostolũ, & quærere quæ sursum sunt, vbi Christus est in dextera Dei sedens: nõ quæ super terram, aut sub terra sunt, nónne factus es cœlum? Carnem portas, & corde iam tecùm est, cœlum es, cõuersatio enim tua in cęlis erit, &c. Psalmographus primò de cœlis laudandum Deum dicit, postea de terra. Cœlestia tranquilla sunt & pacata, ibi semper gaudiũ, nulla mors, ægritudo, molestia, semper eum beati laudãt. Nos adhuc in imo sumus, sed cùm cogitamus quomodò illic laudetur Deus, cor ibi habeamus, & non sine causa audimus, Sursum corda, Leuemus cor sursum, ne putrescat in terra, quoniã placet nobis quicquid agũt Angeli, modò nos spe, posteà re, sed cùm illuc venerimus. Et alibi cõcionatur, radicem charitatis in cœlo plantari: Et obiicit, Si in cordibus fideliũ plantatur, vtiq; fideles adhuc in mundo sunt: sed (respõdet) corda fidelium, cœlum sunt, quia in cœlos quotidiè eriguntur, dicẽte sacerdote, Sursum cor-

Psal.93. *Simile.* *Phil.3.* *Psal.96.* *Col.3.* *Psal.148.* *Thren 3.* *Serm. 44. de Tẽpore.*

da,securi respõdent, Habemus ad Dominũ. Et si fideliũ
Phil.3. cõuersatio in cœlis est, quia syncera charitas in eis est, ra-
Serm.54. dix charitatis in cœlo plãtata est. Et rursum, Cùm carna-
les, qui diuidi possunt, grauibus vitiorum cõpedibus pre-
muntur in mũdo: spiritales diuersarũ virtutum pẽnis ele-
Dilectionis uantur in altũ, & duabus velut alis, duobus scilicet præce-
duo præce- ptis, diligendo Deũ & proximũ, erigũtur in cœlũ, & cum
pta, totidem Apostolo dicunt, Nostra cõuersatio in cœlis est. Et quo-
alæ. ties sacerdos dixerit, Sursum corda, securi & fideliter di-
Phil.3. cunt se habere ad Deũ, quod valde pauci & rari in Eccle-
sia fiducialiter & cũ veritate dicere possũt. Et si quis reci
Serm.72. pit sermones ad fratres in eremo, Fidelium pastor, vita
Christus: infideliũ, mors diabolus. Si in inferno oues, &
in cœlo sunt hæ, quid dicam? iam in cœlo sumus? in cœlo
secundum fidẽ. Si enim non in cœlo, vbi sursum corda?
Phil.3. vnde dicit Paulus, Nostra cõuersatio est in cœlis? Corpo-
re habitemus in terra, corde habitemus in cœlo, cogite-
mus, thesaurizemus, nec inde descẽdamus, &c. Quod au-
Serm.74. diuimus dici, vt sursum cor habeamus, spe fit, vt de illa fu
tura vita cogitemus, hîc sic agamus, vt illic semper viua-
mus. Ecce quãta Domini dignatio, qui fecit nos, ipse de-
scendit ad nos, & iam in corpore suo leuauit nos. Caput
nostrũ ibi est, sequantur & mẽbra. Ille in cœlo est, nos in
terra, quasi lõgè sit à nobis. Charitatẽ interroga, nobiscũ
Act.9. est, sicut Saulo dixit, Ecce hîc ego in cœlo sum, & perse-
queris me, seruos meos, & vt familiarius dicam, membra
mea. Is sine terra descendit in terrã, & in cœlum leuauit
Lib.2. cap. terram, id est, carnẽ propter nos assumptã. Et contra Pe-
19. lagianos, de peccatorum meritis & remissione, Vel in su-
perbiã maximè, propter quã in vitiis humiliamur, nos &
vigilanter conemur, & Deũ ardenter deprecemur, simul
intelligentes, quod sic & conamur, & deprecamur dono
eius habere, vt in omnibus non ad nos respicientes, sed
sursum cor habentes, gratias agamus Domino Deo no-
Cap.13. stro, & in eo gloriemur. Et de bono perseuerãtiæ, Quod
in sacramẽtis fideliũ dicitur, vt sursum corda habeamus,
munus est Domini, de quo eidẽ gratias agere à sacerdo-
te, post hanc vocẽ, quibus hoc dicitur, admonentur, & di-
gnum & iustũ esse respondent. Cùm enim non sit in po-

teſtate noſtra cor noſtrũ, ſed diuino ſubleuetur auxilio, vt aſcendat,& quę ſurſum ſunt, ſapiat, vbi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens (quærat) non quæ ſuper terram, cui de hac tanta re agendæ ſunt gratiæ, niſi hoc facienti Domino Deo noſtro? De natura itẽ & gratia, Per hoc (peccata vtique inuicem dimittendo) quotidianum ſpiritale quodammodo incenſum, quod ante Deum in altari cordis, quod ſurſum habere admonemur, infertur, &c. Denique in Ciuitate Dei, Cùm ad illum (ait) ſurſum eſt, eius eſt altare cor noſtrum, eius vnigenito cum ſacerdote placamur. Ad quæ paucula verba Catholicus Scholiaſtes, hoc eſt quod in Miſſa iubemur facere, cùm ad participationem ſacrorũ, qui interſunt, præparantur. Admonemur cura omni & cogitatione inferiorum rerum abiecta, nos totos ad cogitationẽ, ad amorem Dei conuertere, illícq; vt ſimus toti, ceu alis quibuſdã mentis elati. Ita enim purgatur animus, qui ſe ſordibus extricat, præparátq; ſemetipſum dignum Deo templũ. Et iuxta diuerſam loci huius lectionẽ, vel vnigenito ſacerdote, Filio ſacrificium offerente, Patrem placamus: vel, Vnigenito eidẽ nos cum ſacerdote agente ſacra placemus, quin potius vtrunq; facimus, & placantes, & placẽtes. Hæc vnus omnia Auguſtinus, quę fideliter, & more meo, penè ad verbũ retuli, non tantũ quibus nos vel cõmunicantes, vel alioqui orãtes, à curis huius mundi ſubmouet, ſed & quibus in cœlos, aut etiã ſuper omnes cœlos, & ad Chriſtũ vſq; ſurſum eodẽ receptũ, & paternæ dextræ aſſidentẽ euehit, adeóq; hominẽ cœlũ eſſe iubet. Eſt enim Euchariſtia, diuina prorſus, & cœleſtis, aut etiã ſupercœleſtis actio, panis ſuperſubſtantialis, diuinus, adeóq; ipſe Deus ac Dominus noſter Ieſus Chriſtus. Sic enim panem noſtrũ Chriſtũ vocamus, quia Chriſtus, noſter, qui corpus eius (hîc) cõtingimus, panis eſt, qui Euchariſtiã ad cibũ ſalutis accipimus, &c. Eſt omnis item Chriſtianorũ, non ab omnium tantùm materialiũ externorũ amore cordis penitus elongatio, ſed mẽtis quoq; ad Deũ aſcenſus ſiue ſubleuatio, qui conſedere fecit nos in cœleſtibus in Chriſto. Quid tum? quaſi verò nõ omnia hæc inter ſacra myſteria, & ante & poſt cõmunionẽ, agnoſcamus in doxologia Angelica, in

Col. 3. *Cap. 35.* *Lib. 10. cap. 4.* *Ludouic. Viues.* *Euchariſtia, cœleſtis actio.* *Panis ſuperſubſtantialis.* *Cyprian. ſerm. 6.* *Damaſcen. in Hiſtoria.* *Et de fide. lib. 3. c. 24.* *Eph. 2.*

Dominica. 4 post Pascha. Apostolico symbolo, in oratione ante præfationem, in ipso etiam canone, & quidem post consecrationem. Et in collecta quadam Paschali oramus, vt inter mundanas varietates ibi nostra fixa sint corda, vbi vera sunt gaudia. Non tamen protinus diffidimus Christum nobis huius *Mat. 28.* præsertim sacramenti beneficio adesse, ac nobiscum, vt promisit, ad seculi vsque consummationem esse. Quòd si Augustinus idem, quod isti prætendunt, ex hac Ecclesiæ inter sacra admonitione sensit, cur non iniecta toties eius mentione, vel id semel dixit, Christum videlicet ita in cœlis esse, vt non sit in mysteriis, Christi corpus & sanguinem ab eo cuius sunt dapes præcipuæ, cuius ille idem conuiua est, ac etiam conuiuator, sacro conuiuio tam abesse quàm cœlum à solo aut etiam cœno? Id scilicet *De vera & falsa religione.* non est ausus, quod audax ille Zuinglius de illo scribere ausus est, virum ingenio prę aliis perspicaci & acuto non fuisse ausum veritatem disertè proloqui, quæ iam casum *Aug. à Zuinglio timiditatis notatus.* magna parte dederat. Vidisse omnino pium hominem, quid hoc sacramentum esset, & in quem vsum institutum: verùm inualuerat opinio de corporea carne. En Zuinglius scripto & litera August. victus, ad eius mentē prouocat & spiritū, non sine tanti patris cōtumelia, quasi is aliter scripserit, aliter senserit, aut alia eius fides, alia fuerit confessio. De corporea igitur in iis sacris Christi carne, non opinio, Zuinglij, sed fides iam tū obtinuerat, & semper ab Apostolis vsque obtinuit, Eandem, nempè quæ in mortem pro nobis tradita & cruci affixa, suscitata & in cœlum recepta est, hîc adesse, sumi, manducari, adorari à rectè ac fideliter ea vescentibus. De quo audiamus alium patrē qui clarè ac audacter sic occasione exhortationis huius mentes nostras sursum ad Christum in cœlos submoueat, vt nec eas, nec ipsum quidē Christum ab his Ecclesiæ deorsum peregrinantis mysteriis se- *Chrys. hom. 12. ad Hebræos.* moueat: Qui infernè, ait, defossus est, quantò sursum attendit oculos, tantò ad solem propinquat. Excutiamus ergo puluerem, dirumpamus superiacentem nobis nebulam, densa quidem & arcta est, nec permittit vt suspiciamus. Et quo, inquis, modo dirumpitur? Si ad nos attrahamus radios solis iustitiæ. Eleuatio, inquit, manuum

mearum sacrificium vespertinum. Cum manibus ergo mentem eleuemus. Scitis qui initiati estis, quid dicam. *Psal. 140* Forsan agnoscitis quod dicitur, & intelligitis quid significauerim. Eleuemus in altum mentem nostram. Noui *Thren. 3.* plures sic penè pendentes, vt terram non attingant, manus vltra mensuram extendentes, dolentes etiam quia non possunt in aërem suspendi, & ita cum alacritate orare: ita & vos semper esse desidero, vel sæpius, vel plerunque, vel in matutinis, vel in vespertinis. Dic enim mihi, extendere manus non potes? quantumuis extende voluntatem, si vis ad cœlum vsque, ipsum verticem tangere, quin & in superioribus, si voles, licebit incedere. Omni nanque penna leuior & sublimior meus nostra est. *Alæ sine pœna Christianæ.* Cùm autem & à sancto spiritu gratiam acceperit, papæ, quantū velox & pernix efficitur! quomodò circuit! quomodò nō fertur deorsum, neq; in solum cuncta decidit! has nobis pennas præparemus, per has & pelagus peruolare, & huius vitæ fluctus poterimus euadere. Auium celerrimæ montes, colles, maria, scopulos paruo temporis *Simile.* momento nullo impedimento transuolant. Talis est meus, cùm has pennas acceperit, à secularibus abscesserit, nihil eam apprehendere poterit, omnibus erit eminentior ignitis diaboli iaculis, &c. Et alibi: Cùm dæmonem sensim ad animam tuam paulatim incedentem, occupantem, præsentemque senseris, refuge quamprimùm ad Dominū, vt perfecto animi ardore ac studio nullum sibi Dæmon aditum apud te dari intelligat. Sic te desidem, oscitantem, otio marcentem & pigritia viderit, facilè te vt diuersorium desertum ingredietur: Sin excitatū, attentum, studiosum, paratum, cœlum petentem, ne respicere quidem audebit. Nihil enim tam eius aduersus nos excursiones arcet ac repellit, quàm intentum erandi ac deprecandi studium. Nec illa diaconi constantis & erecti exhortatio frustra sancita est, vt animum pressum, demissum, rerum humanarum cura fatigatum, reiecta omni sollicitudine, erectum, leuatum, recreatum Deo immortali repræsentaremus. Animum igitur iubemur erigere. Quo verbo, quôque modo Paulus ad homines iacentes, & onere rerum aduersarum occumbentes, ac pene

Homil. 4. contra Anomœos.

Diaconi vox in sacris.

Hebr.12. perditos ſcribens, vtitur ita, Languentes manus, & genua reſoluta erigite, Num de manibus corporis & genibus ſcribit? Minimè. Non enim cum hominibus curſum pugilatúmve exercentibus ibi diſputat, ſed cogitationum vires tentatione proſtratas his verbis, ſuſcitat. Cogita quem proximè ſtas, quibuſcum Deum inuocas, omnibus *Angeli in ſacris nobiſcum orans.* ſcilicet cœli virtutibus. Animaduerte quos habeas ſocios: ſatis hoc tibi ſit ad ſobrietatem, recordati te corpore & carne conſtantem cum incorporeis admitti, & omnium Deum commendare. Nemo ergo ſacras illas & myſticas laudes Angelorũ ſocius reſoluto animo ineat, rerúmve vitæ humanæ conſilia eo tempore voluter: ſed omni terrena ſorte animo pulſa, in cœlum ſe quiſque totum transferat, vt pote qui propinquus ſolio gloriæ ſtet, cumque Seraphim volitet, atque ita laudem ſummo, op- *Stare & conſtare.* timo, glorioſiſſimo Deo referat. Idcirco bene illo tempore conſtare iubemur: bene autem conſtare nihil aliud eſt, niſi ita conſtare vt hominem conuenit, qui corã Deo immortali ſtat, cum horrore vtique ac tremore, cum ſobrio, diſpoſito, ſtudioſoque animo. Nam id quoque vo- *Ephe 6.* cabulum ad animum pertinere ſic docet Paulus, Sic ſta- *Phil.4.* te in Domino chariſſimi, &c. Hæc illud os verè aureum. Quid igitur, qui nos, & quidem quoad eius fieri poteſt, totos in cœlum & ad cœleſtes virtutes ſubuehit, num etiam nobis in menſa Domini Dominum ipſum propo- *Sermo. in Encæniis.* nit & relinquit? Reſpondeat ille ipſe Chryſoſtomus. Sic autem ad eos & in eos qui ſanctorum communionem & *Agnus immolatur.* cœtum relinquentes, ſub horam myſticæ menſæ in vaniloquentiæ conuenticulis occupabantur, Quid facis ho- *Angeli pro nobis in ſacris orant.* mo? Num promiſiſti ſacerdoti dicenti, Surſum corda, & reſpondiſti, Habemus ad Dominum? Non erubeſcis & vereris ea hora mendax inueniri? Papæ! menſa myſteriis *Sanguis in cratere, & latere Domini.* inſtructa eſt, Agnus Dei pro te immolatur, ſacerdos pro te augitur, ignis ſpiritualis ex ſacra menſa refluit, Seraphim aſtant, incorporeæ virtutes pro te cum ſacerdote intercedunt, ignis ſpiritalis è cœlo deſcendit, Sanguis in *Horæ hebdomada* cratêre in tuam purificationem ex immaculato latere hauſtus eſt. Et non confunderis? non conſcientia tua te

indicat, hanc quam ex tot hebdomadæ horis vnam sibi Deus segregauit, in opera secularia & ridicula conuenticula insumere? Quâ pòst fiduciâ ad mysteria accedes? Num vides panem, num vinum? num sicut reliqui cibi in secessum vadunt? Absit, ne sic cogites. Vt enim si cera igni adhibita illi assimilatur, nihil substantiæ remanet, nihil superfluit: sic & hîc puta mysteria corporis consumi substantia. Propter quod & accedentes, ne putetis quod accipiatis diuinum corpus ex homine, sed ex ipsius Seraphim forcipe ignem, quem scilicet propheta vidit. Vos accipere reputate salutarem sanguinem, quasi è diuino & impolluto latere effluentem, & ita approximantes puris labris accipite. Quocirca fratres oro vos, ne absimus ab ecclesiis, neque in aliis colloquiis occupemur. Stemus trementes, & sic Deo cœlesti vtique regi, quasi qui terreno assistunt, astemus, &c. Hæc omnia Chrysostomus occasione adhortationis Ecclesiasticæ, Christum, Christique quicquid est, ab his sacris non quidem semouens, aut absentans, sed clarissimè sui similis, suoque more in his præsentem faciens. Quid ergo aduersarij ad hunc similesque sancti & disertissimi patris locos? ad tropos & hyperbolas suo scilicet more confugiunt, quibus excitentur animi nostri in cœlum, vt ibi per fidem bibamus Christi sanguinẽ spiritualiter. Atqui in postremo Chrysostomi loco ne cœli quidem nomen est, & in tam voluminoso scriptore, Christi carnem in cælis edi, aut sanguinem bibi, legere non memini. Quinimò in eius Liturgia, non ita post hæc verba. *Sursum corda, & cætera.* Græcis nobiscum communia, sic orat sacerdos, Attende Domine IESV CHRISTE Deus noster, de sancto habitaculo tuo, & de throno gloriæ regni tui, & veni ad sanctificandum nos, qui in excelsis vnà cum Patre sedes, & HIC nobiscum inuisibiliter ades, & cætera. His igitur solemnibus verbis voluit nos primùm quidem à negotiis aliis semouere, & totos rei diuinæ, non obiter ac velut aliud agentes, intentes, intentos esse. Vt non minus, si non multò magis valeat in Christianorum sacris, quàm in gentilium principum aut sacerdotum auguriis olim & sa-

CLXVIII.

Cera ignita

Esa.6.5.

Simile.

Martyr part.4.pa. 777.

Hyperbola

Plutarc.in Numa, & Coriolano.

Hoc age. crificiis illud præconium, HOC AGE. Quæ præconum clamantium vox quotquot rei intererant, conuertebat, præparabat, & animos ad rem iubebat adhibere, ne quibus aliis operibus interiectis, quę plurima in rebus humanis vi quadam & necessitate fieri contingit, diuinus auerteretur cultus. Ad Chrysostomum redeo, qui superioribus verbis voluit quidem communicantes, aut alioqui communioni præsentes, sacris vt corpore sic animo vt intersint, admonere, non verò sic mentes à symbolis auocare, & sursũ in cęlos sic auferre, quod vult Martyr & Martyriani, vt Christi corpus & sanguis tã procul absint à sacramentis, quàm cœli à terris. Et quidem, quo tamen loco sic scribit. Ideo dicitur Sursum corda, vt ab illis rebus (vel potius signis) visibilibus animum subuehas ad res significatas inuisibiles, quæ tibi in sacramento offeruntur: hactenus rectè, si sentiret & adderet, non eas in sacris offerri tantùm, sed & exhiberi. Præsertim cùm paulo ante priorem locum, & ad superiora Chrysostomi verba diceret panem & vinum, quatenus sacramenta sunt, non tantũ significatiua corporis & sanguinis Christi, sed etiam exhibitiua, & verissimè, ait, loquimur, Vt enim illa significant, sic etiam exhibent, & offerunt spiritui nostro Christi corpus. Quis hunc non putaret hìc vt signorum, ita rerum agnoscere præsentiam? adeo de ratione sacramentorum est nouæ legis, vt exhibeant quod figurant: adesse autem quæ exhibentur. Vnde illa in Latinis autoribus, horum, librum, pupillum, reum, seruum, rationes & spectacula exhibere, pro personaliter repræsentare, & proinde tam hìc esse res pręsentes quàm signa, vtrisque enim constare sacramenta. Cauillatur ergo & fugitat hoc alibi vocabulum, sic contra Antagonistam suum, Commodè ad tuum illud Exhiberi, redis, videlicet corpus Christi crucifixum (vel potius crucifigendum) exhibuisse se discipulis in Cœna sub accidentibus panis & vini. Ego verò illam exhibitionem, quæcunque sit, missam facio, &c. Pergit martyr, & quibus Chrysostomus veram hìc corporis & sanguinis Dominici præsentiam populum docet, hyperbolas vocat, atque tropos rei fidẽ atque veritatem superantes, Nec verè aut sanguinem ex mensa

Ubi suprà, & part. 2. regula. 8.

Pag. 775.

Sacramẽta exhibitiua.

Exhibere.

Obiect. 113.

Pag. 778.

Hyperbola.

mensa refluere, sic enim esset insignis ministrorum negligentia: nec liquorem illum quem bibimus in sacra mensa, propriè ex Domini latere hauriri, sic enim sacrificium nostrum non esset incruentum. Hæc acutissimus ille subtilisque doctor Martyr, tam crassa cartis illiuens, vt nec ipsa crassities crassiora somniare posit. Sic autem habet Latinis Chrysostomus (quando deest græcus) Ignis spiritualis ex sacra mensa refluit. Et, reputate salutarem sanguinem, *quasi è diuino* & impolluto latere effluentem. Quorum priore loco, vt cum Martyre, Sanguis, legatur, non, ignis, quis non videt idem eodemque sensu, quod ab Augustino, Propter, &c. dictum, Domini sanguinem de sacro calice, non in corda modò (vt iste perpetuò vult) sed in ora quoque fidelium fundi? vbi hîc sacerdotalis negligentiæ periculum, vel somnium? In posteriore autem loco, In calice ex latere Christi hauriri vel effluere extra venas, non magis est sententia nostra quàm Chrysostomi litera, vt in quâ vocula græca respondens latinè QVASI, vel imaginem innuat, vel similitudinem (si grammaticari libet) Sic enarrans illud, de latere Domini lanceâ, aperto exiuit sanguis & aqua. Hinc (ait) mysteria ortum habent, vt quoties ad admirandum calicem communionis sanguinis Christi accedis, tanquam ab ipso latere hauriens, accedas: Siue, ita affectus sis, quasi ex ipso Christi latere bibas, hoc nimirum sanguinis ex calice hausta: Quo & vbi paulò antè Prosper exposuit, eiusdem sanguinis ex latere Christi effusionem designari, & idem illud os verè aureum, ad id, Calix benedictionis nonne communicatio sanguinis Christi est? Horum, ait, verborum huiusmodi est sententia, Quod est in calice, id est, quod à latere fluxit, & illius participes sumus. Et ad Neophytos Augustinus, hoc accipite in calice, quod manauit de Christi latere. Ne putemus eo posteriores Latinos Valafridum, Paschasium, Iuonem, & in Concilio Romano sub Gregorio VII. antiberengarianos, &c. aut Græcos recentiores Samonam, Cabasilam, &c. sic demum cœpisse loqui, Sicut ergo minimè sentimus in sacris nostris Domini sanguinem in calicem ex eius latere extra venas, quod inuidiosè Mar-

De cõs. dist. 2. ca. Dum frangitur.

Vall. lib. 2. cap. 36.

Ioan. 20.

Homi. 84.

1. *Cor.* 10.

Homil. 74.

tyr obiicit, fundi, & inde hauriri, sic illum ipsum verum eiusdem sanguinem in cruce ex latere totoque eius corpore semel effusum, in sacris inesse calicibus, ob id eius portatoribus ab Optato dictis, & inde in ora fidelium stillari, fluere, fundi, hauriri, non est in Chrysostomo hyperbolicum, sed in Ecclesia catholicum. Sed ne sic quidem, ait Martyr, sacrificium nostrum erit incruentum, cruenta enim sunt, quæ cruore asperguntur, vel cruorem secum coniunctum habent. Vulgo dici solet, neminem peius vel intelligere vel interpretari, quàm eum qui vel intelligere nolit, vel se non intelligere fingit. Eucharistiam igitur sacrificium incruentum cum Orthodoxis patribus Græcis atque Latinis dicimus, collatam Christi in cruce sacrificio, cuius illa recordatio est, annunciatio, memoria repræsentatio. Et hîc rursum grammaticari cogimur, Cruorem Latini sanguinem vocant qui ex vulnere spargitur, vnde cruentũ cadauer, cædes cruenta, dapes cruentę, Mars cruẽtus, mors cruẽta, morsus cruentus, &c. Mortẽ igitur Domini propter sanguinis ex corpore toto in cruce effusionem, sacrificium verè atque propriè esse cruentum, At Eucharistiam Symbolum Ephesinum, reliquique antè & posteà patres sacrificium incruentum, incruentam hostiam, seruitutem, & oblationem vocant, quòd in eius mysterio nihil tale fiat, quale quondam & semel in cruce, cruoris extra domini latus, venas, corpusque totum profusio, cuius tamen ipsissimi sanguinis olim iam fusi simus & fiamus verè in hoc sacro participes, nec vi tantùm aut effectu, sed reipsa atque substantia, Neque corde tantùm aut spiritu, sed & ore ac corpore. Et huius enim salutem atque immortalitatem prisci catholici hoc etiam argumento contra peræquè veteres hæreticos eam negantes, euicerunt, quòd corpora nostra Domini sanguine in Eucharistia nutriantur, augeantur, & alantur in vitam æternam, quòd alioqui calix Eucharistiæ communicatio sanguinis eius non esset, Sanguis enim non est, nisi à venis, & carnibus, & à reliqua quæ est secundum hominem, substantia, quâ verè factum Verbum Dei, sanguine suo nos redemit, & cætera. Non est igitur Eucharistia sine Domini sanguine illo ipso

Sacrificium incruentũ, & cruentũ.

Luc. 22. 1. Cor. 11.

Cruor & sanguis.

Mors sacrificium cruẽtum.

De cõs. dist. 2. ca. Necessaria.

Tertul. de resurrectione.

Iren. lib. 4. c. 34. & l. 5. Cyril. in Ioan. 6. lib. 4. cap. 14.

Sanguis.

qui ex patientis & morientis corpore, & mortui exiuit latere, non autem qui quotidie in sacris nostris ex eodem Domini corpore, venis, latere exiliat, vt & hac de causa dicatur incruenta, cruentæ presertim veterum Iudæorum & gentilium sacrificiorum lanienæ comparata. Quod reliquum est in Chrysostomo de Seraphim, & cætera. Scimus verbi, vt sacramentorum, ministros homines esse, non angelos. Et Paulus tamen gratulatur se ab auditoribus suis exceptum vt Dei Angelum, vt Christum etiam Iesum. Verbum item suum ab eis acceptum, non vt verbum hominum, sed (sicut verè est) Dei verbum. Sic os illud verè aureum nos hortatur ad Eucharistiam accedere, quasi nobis manu non humana, sed angelica, imò diuina, Christi nimirum ipsius, porrigendam, quando hæc cum illa quam ipse discipulis ministrauit, eadem est, & nihil habet minus, Et hoc enim corpus idem illud est, & cætera. Hæc ad Martyrem Chrysostomi parum candidum interpretem, nobis autem hîc iniquissimum, & quotquot cum eo ex occasione monitionis Ecclesiasticæ, præter & contra mentem tum aliorum veterum, tum Chrysostomi vel maximè, sic animos Christi fidelium ad cœlos subuehunt, vt Christum ipsum, qua hominem, à Cœna sum moueant. Multò minus id senserunt posteriores diuini officij interpretes. Inter quos Amalarius Treuirensis Episcopus, post citatum vbi antè, Cyprianum, Præsens, ait, præparationis (siue præfationis) officium tempus illud nobis ad memoriam reducit, quando Christus in Cœna ascendit in cœnaculum magnum stratum, Ibi multa cum discipulis locutos, & Patrem pro eis precatus, tum alia, tum illud vt in cœlum transirent, dicens, Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi mecum sint, & videant claritatem meam quam dedisti mihi. Iuxta hunc sensum, altare est mensa Domini, in qua conuiuabatur cum suis, Sacerdos cum suis auditoribus ascendit in cœnaculum, quando dicit, Sursum corda, auditores respōdent, Habemus ad Dominū. Quod precatus est pro se in præfatione, vt cor suū alienum esset à vinculis mundanis, hoc nunc monet auditores suos, vt pro tanto dono gratias agant Deo, &c.

Sacramētorū ministri hominis, nō Angeli.
Gal. 4.
1. *Thess.* 2.
Hom. 2. *in* 2. *Timoth.*
Cap. 19. & 21.
Ioan. 17.
Altare, mensa Domini.

Atqui ſcriptor hic floruit ſub Ludouico Pio Imp. iam tum receptiſſima Chriſti corporis & ſanguinis in myſteriis tum præſentia, tum etiam adoratione. Et qui ſcripſit
Gabr. Biel. ſuper Canonem hoc quidem ſeculo, nondum tamen au-
lectio.17. dito ſchiſmate, ſic exponit, Sacerdos populum in com-
Eleuatio munione charitatis ad altiora proficiſci volens, expreſſè
quadruplex hortatur, dicens, Surſum corda, ſupple, leuate. Surſum autem intellectu veritatis, affectu charitatis, virtute conuerſationis, rectitudine intentionis. De prima ſuperna
Pſal.65. eleuatione dicitur, Accedat homo ad cor altum, & exal-
Intellectus. tabitur Deus. Ad cor altum huc intellectu veritatis accedit, qui nihil in ſacramento carnale cogitat: ſed omnia alta eſſe intelligit. Vt Chriſtum in hoc cibo ſumptum non dentibus diſcerpi, non ſacerdotis diuiſione diuidi, ſumptione, non vt pereat, digeri, ſed manentē integrum ſumptum, nos ſibi incorporare, in altare deſcendentem in dextera Patris manere, vt nos ſibi incorporatos ad
Col.3. eandem exaltet, &c. De ſecunda Apoſtolus, Quæ ſur-
Charitas. ſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram. Sapimus enim & quærimus cœleſtia per feruidam charitatis exaltationem, quod in ſacramento perficitur, quando nimiam Domini dilectionem penſantes, aduertimus quod ſe nobis in Cœnam dat, quo nos ſibi incorporet, & ſic ad alta domus Patris, vbi omnes æternæ vitæ abundant pani-
Phil.3. bus, nos eleuando perducat. De tertia dicit idem, No-
Conuerſatio ſtra conuerſatio in cœlis eſt, Vnde & Saluatorem ad nos in ſacramento expectamus, qui incorporando nos ſibi reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum cor-
Iob.16. pori claritatis ſuæ. De quarta dicitur, Ad Deum ſtillat
Intentio. oculus meus. Altæ inquam, intentionis oculus, deuotione ac Dominicæ paſſionis memoria lacrymando ſtillat, & non niſi in altum dirigitur tendendo ad Deum, & pergendo, & omnia ſoli attribuendo. Hanc etiam exhortationem facit conformiter ad ea ibidem verba, Terra ne operias ſanguinem meum, neque locum in te latendi clamor meus inueniat. Ideo terreno depreſſoque corde Chriſti ſanguis non debet operiri, nec clamor quo ad Dei communionem vocamur, ſub affectu latēre terreſtri, ſed potius corde ad cœlum eleuato hęc omnia vene-

rarij. Ad quam sacerdotis excitationem respondetur ex persona populi assistentis, *Habemus ad Dominum*: quia ad altius aliquid cor exaltari non potest, nec in aliquo tutius locari, vt altissima & spiritualia Dei dona percipiat. Vnde leuenus corda nostra cum manibus ad Dominum in cœlos. Totum enim cor in cœlestibus habitare debet, quod tam cœlestia & sublimia dona expectat, quod Angelicis laudibus voces carnis iungi desiderat, ne in id improperium incidat, Appropinquat iste ore suo, labiis me glorificat, cor autem longè à me est. Et recentior adhuc in Missæ Canonem exegesis, sed ex classicis & priscis scriptoribus collecta, sic colligit, Quid est ergo sursum habere corda, nisi ea quæ sursum sunt, quærere videlicet amando, sapere intelligendo? Et, Amor sanctus ad superna eleuat, & ad æterna inflammat. Obligata contra terreno amore anima, quasi viscum habet in pennis, volare non potest. A sordidissimis autem seculi affectibus mundata, tanquam pennis extentis, & duabus alis resolutis, totidem scilicet dilectionis Dei & proximi præceptis, volat ad Dominum, ascendens volando, quia ascendit amando, ad illam scilicet supernam Hierusalem, matrem omnium nostrûm, quæ in cœlis. Ab illa enim peregrinamur in hac vita, ad eius reditum suspiramus, tandiu miseri & laborantes, donec ad eam redeamus. Hunc cordis nostri ad Deum ascensum ex conualle plorationis Martyres intellexerunt, & inde vt coronarentur, ascenderunt. Quinetiam si prophetæ & patres antiqui, antequam Dominus in carne venisset, mortuus resurrexisset, & in cœlum ascendisset, suspirabant tamen ad eam ciuitatem, quantum nos oportet desiderare quo nos ipse præcessit, & vnde nunquam recessit? Antiqui sacerdotes, qui non tam curabant de cultu sermonis, quàm de salute & ædificatione plebis, propter idiotas & rusticanos, non *Sursum*, sed vulgari sermone, Sursum corda dicere solebant, vt res tanta planiùs omnium sensibus commendaretur. Hæc ille, quisquis fuit, & vndecunque colligit, cuius paucula postrema non satis capio. Cùm ergo moderni etiã Scholastici nos ex occasione breuis huius siue adhortationis, siue preculæ ad

Thren. 3.

Esa. 29.

Parisiensis anno 1548. *Exseueriano.*

Amor duplex.

Dilectionis præcepta, ala.

Hebr. 12.

Psal. 83.

Act. 3.

cœleſtia ſubducant,& iidem præſentiſsimã,vt ita loquar, Chriſti in his ſacris præſentiam fortiter aſſerant,an continuò nõ ſibi ſcribunt, quaſi Chriſto nihil opus ſit in altaribus præſente, vt ad quem in cœlis præſentem nos amandent? Abſit ſed potius cum patribus, adeóque cum omni retrò Eccleſia miraculũ hoc, quô Dominus ſimul (quod aiunt)& ſemel cum Patre ſurſum ſedet, eôq; temporis articulo nobis adeſt & præſens eſt. Hoc inquam, miraculum ab eo factorum maximum & adorant, & ei cedunt atque imputant.

Miraculum Euchariſtia maximum. Chryſo.li.3. de ſacerdot. heſych.Leu. 22. Tho. in officio.

Ruſtica,& Anabaptiſtica.

CAPVT XI.

Reliqua eſt fæx ruſtica,& Anabaptiſta, omnium errorum & hæreſeon veterum ac recentium quędam quaſi ſentina. Vtráque ſanè quid de tã Auguſto,hoc eſt, huiuſmodi ſectis infauſtis diſſimilimo ſacramẽto ſenſerit, non magnopere curandum erat, niſi cœpto ſemel argumento reſpondendum eſſet, & finis tandam aliquis imponendus. Tumultuantes ergo ruſtici circiter annum Domini 1525.& ſe Ieſum Chriſtum confiteri excuſantes, & reſcribentes,à principibus Germaniæ tam Catholicis, quàm iam tũ ſectariis,qui& pòſt Proteſtantes dicti ſunt, in ipſo procinctu, hoc inter alia reſponſum audierunt, Cùm vos ex deliberata nequitia,ac ſeductoria falſi Euãgelij veſtri doctrina multipliciter contra redemptorem noſtrum Ieſum Chriſtum cædibus, incendiis, variiſque in Deum impietatibus,preſertim in *venerabile* ſacramentum,& aliis blaſphemiis vos contaminetis: Nos,quibus à Deo gladius commiſſus eſt, hîc congregati ſumus ad vos puniendos,vt Dei blaſphematores, &c. Bello igitur confectoThomas Muncerus an Montzerus nihil refert, falſus eorum propheta, & præcipuus capitaneus,captus & quæſtioni ſubiectus,initio confitetur ſanctum & *venerabile* ſacramentum, quod vocant *altaris*, externè non adorandum,niſi *Spiritu*: id verò vniuſcuiuſque voluntati liberum eſſe. Se id à meridie ægrotis porrexiſſe, & nocte

Petrus Gnodalius li.3.

Venerabile Sacramẽtũ.

Thamas Muncerus.

Adoratio libera.

etiam intépesta, vinis vniuscuiusque ratione habita. Hæc ille, hanc externæ adorationis libertatem à Luthero familiari quondam suo fortè mutuatus. Nec plura de his super hoc historia Guodaliano, anno 1570. emissa, nisi quod altarium, templorum, monasteriorũ ab eis subrutorum non est numerus. Quo tamen in tumultu nullam eis à Rusticis factum esse iniuriã scripsit post Lutherus, nisi hanc vnicam, quod remanserunt adhuc lapides ibi aliqui & vestigia, &c. Captus quoque aliquantò pòst, anno nimirum 1536. bello monasteriensi Kuipperdolingus Anaptistarum, vt ambiebat, Rex, De sacramento Synaxeos inter cætera ad hunc modum dixit, Quanquam Zuinglij sententiam ea in re diu sit amplexus, aliud tamẽ sibi reuelatum esse iam nunc ac antea senserit: nimirum quòd pōdus Cœnæ verbis detrahi nec posit, nec debeat, id quod fiat, si non perinde atque sonant: Hoc est corpus meum, Hic est calix sanguinis mei, absque tropo accipiantur. Ea tamẽ in re à Lutæranis se dissentire, quòd Iudæam quoque corpus Christi manducasse, & sanguinem bibisse asserant. Ergo, inquit Corninus cum eo collator, & historiæ auctor, Christi opera non prius vini, & efficaciam habebunt, quàm fides nostra huc accedat? an non sacramenta vim non à nostra vel credulitate vel inincredulitate, sed ex Christi verbis ac institutione pendent? Fidem quidẽ hîc requiri & adesse debere fatemur, Deum tamen idcirco, si non adsit fides, mendacij non arguendum, vt cuius fidem nec Iudæorum incredulitas irritam facere potuerit. Sol in quem vsum creatus est? an nõ vt luceat, & diei præsit? Iam si nos vel losio victitemus vel cæci omnino simus, ergó ne solẽ quoq; amittere splẽdorẽ suum portebit? Ea est sacramentorũ ratio. Hic protinus rex, vt per me vobis liberũ est hoc vel illud sentire, ita patiamini meo me hîc sensu abũdare. In altera idem disputatione sui similis, In pane quidem Christi corpus, in vino sumi sanguinem confessus est, cum tamen panem incredulo nihil præterquam panem, & vinum nihil præterquam vinum esse. Hîc nihil super adoratione. Sed formam verborũ Cœnæ secutus ad literam sine tropo, mirum ni & rerum hîc præsentiam, & cum hac

Anton. Carninus.

Kuipperdolingus.

Cœnæ verba, vt sonãt absque tropo.

Iudas.

Sacramẽtorum visvnde?

Rom. 3.

Solis simile.

adorationem rogatus agnouisset, In colloquio in Loufsen oppido episcopali antè habito anno 1530. Sic loquitur Anabaptista, Quæ lego, Spiritus sanctus explanat, nec vllam ambiguitatem relinquit tā de baptismo, quàm de cœna Dominica, de qua vos (Lutherani) nescio quid certaminis iniustis, congladiantes de lana caprina, ex pane diuinum numen facientes. Et nullus contentionis est finis. Docuistis panem esse, & manere panem, iam Christum ipsum ex pane illo constituere vultis. Orthodoxus (hoc est, hoc certè loco, Lutheranus) de cœna Domini prodidisti animum tuum, imò præceptorum tuorum doctrinam erroneam. Nos non solum panem in cœna Domini habemus, sed etiā ipsum Christum. Nec loquimur vt tu tuique similes. Obsecro vos ne ita contemptim, & sine scripturis de sacrosancta mysterio loquamini, De quo summo cum honore, dignitate, timore, gratiarum actione sermo habendus: Contemnitur id à vobis, & despicatissimū habetur, quod ex multis noui. Dominus spiritum meliorem concedat, & intelligentiòrem, quo id rectè perpendatis, & simplicioribus purius rectiúsq; proponatis. Ea mysteria nunc relinquamus. Hæc ibi. Mallem, quisquis fuit, sententiam tum suam, tum alienam fusius exposuisset. Nam de adoratione tātundem quod suprà, hoc est, prepomodum nihil. At inter XXI. articulos Anabaptistarum monasteriensium, sic habuit tertius, Magnum Balaam supra sacerdotis manus & caput, ac alibi non inspicere, Adeo panem mysticum non habebāt pro Christi corpore, nec venerabātur, vt nec inspicerent quidem. Hîc pro confutatione succurrant, quæ ex veteribus Iudæis contra modernos diximus de frumento in capitibus montium ex Dauidis versiculo, hoc est, de Eucharistiæ in sacris ad cultum eleuatione. Nec enim dubium Anabaptistas hîc eò spectasse. Proinde primus hic fuit eorundem articulus, Maiorem Ecclesiam, & omnia quæ cultus diuinus dicuntur, deuitare, Scilicet vt hoc ita in templis publicis impedito, omnis generis hæreses in priuatis angulis disseminarentur. Et hāc quoque à Luthero doctrinā didicerant, ante aliquot iā annos scribēte, Templa & monasteria, cū omnibus quę in eis fiūt, meras esse

Ioan. Gustius de catabaptistis. Lib. 2.

Concomitātis.

Ioan. Cochleus.

Lib. 4. ca. 2

Contra catharinum.

Contra statū Ecclesiæ.

laruas, & Antichristi facies, bullis & indulgentiis editis, omnibus qui ad hoc conarẽtur,& in hoc exponerẽt corpus,facultates,& honorẽ vt deuastarẽtur Episcopatus, & Episcoporum regimen aboleretur. Sic fore dilectos Dei filios,& veros Christianos. Huiusmodi nidos gliriũ (sic vocat Monasteria)dignos esse qui sic ædificarentur & cõseruarentur,vt nõ remaneret lapis super lapidẽ. Et alibi, Multò satius esset talia monasteria funditus euerti,quàm miseros homines sic scãdalisari,&c.Reformationẽ Anabaptistica deteriorẽ,Templa & huiusmodi loca nõ deuastare modò,sed & subruere.Quod ab vtrisq; sectariis sæpe factũ nimium meminisse necesse est.Redeo ad Monasterienses,Quorũ cœnã huiusmodi fuisse ferũt, Propheta nouus tubã cecinit per omnes vias,& edixit vt ad tẽpli primarij vestibulũ armati cõueniant, nam ab vrbe profligandũ esse hostem.Cùm eò ventum est, cœnã reperiunt paratam,iussi discũbunt ad millia quatuor:deinde cœnãt etiã ij qui intereà fuerant in excubiis, circiter mille.Rex (ex sartore Ioãnes Leidẽsis) & Regina (ex tribus vxoribus vna)cũ suis domesticis ministrãt:Sumpto cibo,iamque ferè peracta cœna, Rex ipse panem azymũ singulis porrigit,his verbis,Accipite,comedite, annũciate mortẽ Domini. Et pauculis interiectis. Posteà Rex & Regina cœnant cũ reliquis ministris.Inter cœnandum Rex consurgit,ait sibi quidpiam esse negotii,quod Pater mãdarit. Fortè captus erat miles quidã, hunc proditionis, vt alterum Iudam Rex insimulat,& decollat ipse: pòst redit ad cœnam,& facinus illud suum facetè commemorat.

Contra ducẽ Georgium. In Postilla Domestica. Dominica. 4. aduẽtus. Cœna Anabaptistica. Henric. Bullinger. lib.2.ca.10 Sleidan. lib.10. Anno.1534. Ioannes Leidensis rex ex sartore. Lucan.li.7 Sic Suidas in vocula, σινὼν Sacerdotis habitum carnificis sapsit, vestitu honestissimo in miserrimum mutato.

Hæc tũ fuit Anabaptistica, vel potius diabolica cœna, vt meritò de hac post poëtam dicas, *Hic furor,hic rabies, hic sunt tua crimina,sathan.* Vt enim omittam omissa præcipua cœnæ Dominicæ verba,hoc est,formam huius sacramenti consecratoriã,habes ministrum non modò parum putũ laicum(cuiusmodi bona ex parte sunt ministri extraordinarii) Regẽ scilicet gẽtilitio more atq; sacerdotẽ sed etiã carnificem,& inter execrãda sua sacra parricidam. Nimirũ qui paucis anteà diebus Kuitperdollingũ suum ex propheta, imò & non ita dudũ consule, tradito ei gladio carnificẽ cõstituerat. Sic visum Deo,vt qui sum

Carnifex ex consule & prophetæ.

mum antè magiſtratum geſſerat, Conſul, tunc infimum locum obtineret carnifex. Sic veteres obſeruarũt impiiſ-
Origen. ſimos illos Reges natalitia ſua conuiuia, Pharaoně piſto
Gen.40. ris ſui patibulati ſuſpẽdio, Herodem ſanctiſſimi prophe-
Matt.14. tæ decollati ſanguine cruentaſſe. Sic Iudas proditionem
Marc.6. Dominici ſanguinis inter ſacrificia poſitus cogitauit. Sic
Ambr. Pilatus Galilæorum aliquot ſeditioſorum Cæſarem do-
Luc.13. minum agnoſcere recuſantiũ, & præter victimas à Moſe
Cyrill. ſtatutas, alias pro ſalute Romani Imperij prohibentium,
Theophila. ſuperueniens eorum ſacrificiis ſanguinem hominũ cum
Lyr. ſanguine pecudum, quas ritu Iudaico immolabant, no-
Eraſ. uo horrendoque exemplo miſcuit. Sic L. Iun. Damaſip-
pi prætoris Romæ Mariani iuſſu principum ciuitatis Sylanas partes ſecutorum capita hoſtiarum capitibus per-
Val. Maxi. miſta ſunt. Sic L. flaminius Cõſul in prouincia Gallia ad
de crudelita ſcorti multum & ſpectaculum, negantis ſe vidiſſe quen-
te, & nota quã ſecuri ferientem, & peruelle id videre, vnum ex dam
bruſoria. natis extrahi iuſſum in cõuiuio ſecuri ſua manu occidit,
Liuius li.39 & vt quidam referunt, nobili cuidam Gallo Boio trans-
*Cicero & * fugæ, ſtricto gladio, qui ſupra caput primum pendebat,
Plutarch. loquenti adhuc caput primùm percuſſit, fugienti deinde,
In catone et fidemque Pop. Romani, & eorum qui aderant ac epula-
Quintio. bantur, imploranti, latus transfodit. Facimus atrox, vtcũque referatur, & ab aliis aliter, inter epulas & pocula, vbi diis dapes libire, & hominibus bene precari mos eſſet, humanã victimã mactaſſe, cruore menſam reſperſiſſe, & hominis ſanguine luſiſſe. Ob id meritò è Senatu à Catone Cẽſore ſubmotũ. Sed externorum exemplorum plus ſatis. Ad Anabaptiſtas redeo, qui cùm ſemel à nobis diſceſſiſſent, cùm noſtra ſacrificia incruenta ſint, eorum o-
Lambert. portuit eſſe cructa. Quanquam ſunt, qui hoc omiſſo ho-
hortenſius. micidio, & muliebri miniſterio, aliter renarrent, Cœnam iuſſu prophetæ indictam, ad hanc conueniſſe promiſcuè omnes, citra ætatis aut ſexus diſcrimen. Cenſa, ibi capita quatuor aut quinque millia, Accumbentibus triplicem
Miſſus A- miſſum appoſitum, carnes fumo duratas, deinde recentes
nabaptici. poſtremò aſſas. Potum Cereniſiam, menſæ inſeruiſſe Regem & Reginam, cum numeroſa ſatellitum, miniſtrorũ, pediſſequarũ, & ancillarũ multitudine. Sublatã mẽſã, Re-

gē in ſolio ſuo tunicula holoſerica, qua ad miniſtrandū erat expeditior, ſublimen conſediſſe, populo partes panis triticei diſtribuiſſe, Identidē hæc verba iterantem, Accipite, & Annunciate mortem Domini. Et, Accipite, & diuidite inter vos. Inde alios aliis diuiſiſſe, cum exhortatione ad cōcordiam & mutuam charitatem. In diuerſum locum poſt hæc duos regis digreſſos miniſtros, vinum fudiſſe, inculcantes identidē verba myſtica, quæ in Euangelio leguntur, cū mutua inter hæc exhortatione, vt vinū ex multis acinis & vuis exprimitur, & è multis granis panis conficitur, ita nos multi vnū corpus ſumus, & animus vnus. Cœnâ ſublatâ, carmē Deo decantaſſe, Gloria in altiſsimis Deo. Poſtremos omnium Regem, Reginam, miniſtros, & eos qui è ſtationibus diuturnis acciti venerāt, ad cœnam ſe compoſuiſſe. Defunctum Regni Cœnæ myſterio, rogaſſe vniuerſam concionem, num omnes ad exequendam diuinem voluntatem, hoc eſt, ad patiendum moriendúmque profide, propenſo animo paratóque eſſent, Acclamatum vno ore ab omnibus eſſe, & cæt. *Cōtra illud vt ſumant, & dent cæteris.*

Quid hîc nos viciſsim, Chriſtiane lector, acclamamus, niſi poëticum illud, *Sunt bona, ſunt quædam mediocria, ſunt mala plura?* Audi enim Cœnæ & ad concordiam charitatemque exhortationis præclaros fructus, præter præſcriptam bonorum communionem, polygamiam permiſſam, agamiam pòſt Amſtelredami præter effœtas & immaturas, prohibitam, Oppidanos templa & fana Diuorum demoliri, quæ peculiari nomine ipſi forum Baalis, & Romanarum nundinationū appellarē tēporia. In Phriſia ad Boſuerdā monaſterio innaſi, pulſis monachis, omnia interiora vaſtarunt contēpto magiſtratu, quantùm rerum fuit, ſuæ ditionis fecerunt. A Edis ſacræ omnia demeliti, Euchariſtiam pedibus humi, ignominioſè eliſam procul care, addere, En Deum impiorum: multas id genus blaſphemias eblatrantes, ſacra omnia prophanarunt. Amſtelredami ab iiſdem tumultuatū, coniuratū antè à quatuordecim in ſolenni luſtratione, de pōparum ferculo, in quo panis myſticus corporis dominici circūferebatur, de pōte in ſubiectū flumē vnà cū geſtatoribus deiiciēdo, prodita reiudicio, apprehenſi coniurati, ſupplicium dederūt. *Anaptiſtæ cœnæ fructus.* *Euchariſtia calcata.*

H.B. lib. 2. cap. 5. Sed non vnum fuit huius Hydræ caput. Qui eos in classes distribuerunt, nouo loco ponunt liberos Anabaptistas, docentes sacraméta fidelibus esse superuacanea, non vtilia, neque necessaria, ideóque pios ipsis non opus habere, vt quibus ea nihil conferre possint, quod non antè ipsi in spiritu & fide habeant. Sed cùm sacraméta à Deo sint instituta, sic de his loqui & cogitare, blasphemia est, quasi res superfluas instituerit, nec externa signa propter interna dona superfluunt. Abraham priùs fide iustificatus, iustitiæ deinde suæ signaculum accepit Circuncisionem, neque superfluè, neque inutiliter. Philippus diaconus Eunuchum iam fidelem, Petrus Apostolus Cornelium virum iam religiosum, & Dei timentem, orationibus, eleemosynis & ieiuniis vacantem, baptizarunt, non frustra, nec absque fructu & augmento diuinæ gratiæ. Apostoli veram fidem habuerant, & Christi carnem spiritualiter manducarant, sanguinem biberant, externam nihilominus Domini cœnã sumpserunt, ac se ipsos prius probauerunt, cùm ea probatio non fiat sine fide ac spiritu, probati tamen de pane illo edunt, & de calice bibunt, iuxta Pauli præscriptum, vtique non sine fructu, vt Dei gratia, salus nostra sacramentis non sit alligata, sic vt absque illis seruari non possimus, cùm scilicet propter ineuitabilem necessitatem habere nequimus, eo tamen loco in Ecclesia manere debet, quo à Domino cõstituta sunt, & si ea habere possumus, non omittéda. Quare vetus Ecclesia hos recentiores falsò *Liberos* in veteribus Messalianis, suo antè loco non omissis, repudiauit, Idem nimirum docentibus, hoc est, his qui Christi corpus intus spiritualiter sumpsissent, cœnam Dominicam inutilem esse. At horum aliqui non aliter de Eucharistico pane, quàm de quotidiano & vulgari loquũtur, quasi nihil aliud aut amplius sit quàm nudum fraternitatis signum, non etiã vera Christi corporis & sanguinis communio. Verùm in sacramentis non signa tantùm, sed res quoque signatæ considerandæ sunt, vt elementa hæc panis & vini in negotio cœnæ Domini non iudicare debeantur vulgaria, quibus ad vulgarem corporis alimoniam vescamur, sed spiritualia. Panem vtique sanctum vitæ æternæ, & calicé

Anabaptistæ liberi. *Sacraméta an libera, nec necessaria.* *Rom. 4.* *Act. 8. 10.* *Ioan. 6.* *Matt. 26.* *Marc. 14.* *Luc. 22.* *1. Cor. 11.* *Messaliani lib. 4 c. 15.* *Canon.*

ſalutis perpetuæ,vt habet Canon.Domini vtiq; inſtituto verbóque ſanctificata,& à vulgari vſu ad ſpiritualem ſegregata,vt alium finem & vſum habeant,quàm carnis alimoniam,nam ſpiritualem cibum potúmque vitæ æternæ nobis repræſentant.Porò Anabaptiſtæ in libro,quẽ Adhortationem nominans,grauiter conqueruntur,contentionem inutilem, & logomachiam excitatam eſſe de ſenſu verborum, Hoc eſt corpus meum, Hic eſt ſanguis meus:quaſi potius hæc mouenda non fuerint,nec diſputandum quid panis aut vinum ſit,ſiátve, ſed quare illis vti debeamus. Sed ſi fidelis neſcire debet qualis ei cibus in cœna Domini proponitur,quomodo eum diiudicare, diſcernere,ſumere poterit? Sed hac aiunt ratione excitata eſſe diſſidia,ex cœna Dominica, caninum (quod horrendum dictum eſt) conuiuium eſſe factum. Docendus eſt populus qualem cibum Dominus in cœna diſcipulis propoſuerit,& fidelibus proponat Eccleſia,vt omnes intelligant ſpiritualem eſſe, verè panem filiorum, peccatorum quidem,ſed pœnitentium, & reſipiſcere proponentium,& ideo nec canum,nec porcorum.Nec verò vel Anabaptiſtæ ſoli ſunt homines, vel qui Anabaptiſtæ non ſunt, canes ſtatim aut porci ſunt. Quin etiam ipſi in cœnæ Domini verbis aliquid peculiare habuerunt, & præter communem, Lutheranã, Zuinglianam, quartam interpretationem propoſuerunt,Dominum neque mutaſſe panem in corpus ſuum, neque id in pane incluſiſſe, Nihil ſcilicet cum cęteris hominibus commune habere volentes,ſed omnibus in rebus ſingulare aliquid,& ab aliis ſeparatum. Dicunt enim verba illa figurata eſſe, nec naturaliter & propriè de pane intelligenda, ſed de naturali Chriſti corpore, quod menſæ aſſidebat,& panem diſtribuebat, quod pro nobis traditum eſt, non autem panis. Sed num Apoſtoli ignorabant hoc quod habebat Chriſtus in menſa corpus accumbens,ipſius eſſe corpus?Quid igitur opus erat his verbis,Hoc eſt corpus meum,ad hoc demonſtrandum?Quæ etiam verba ſi nihil ad ſignũ pertinent, quomodo hic ſacramentum, aut ſacrum Chriſti corporis erit ſignum? An ſic non eſt euacuare ſacramentum?Vera enim ſacramenta elementum habent atq; ver-

H.B. lib. 6.cap. 8.

I. Cor. 11.

Caninum conuiuium.

Cœnæ verborum triplex expoſitio.

Anabaptiſtæ ſingulares.

Cœnæ verba figurata.

bum, institutioni sanctificationíque signi necessariò adiectum. Scimus panem non esse pro nobis traditum, sed corpus Christi: verùm illud nobis panis repræsentat, & de eo testificatur, ideóque corpus Christi nominatur, atque etiam illud est, sacramentaliter, seu vt isti dicunt, figuratiuè. Sic cõtra Anabaptistas Zuinglij successor. Eos enim sciendum est à Lutheranis & Zuinglianis exortos, & in eis natos, pòst pro perpetuo schismatum more dissentientes ab vtrisque improbatos. Cõtendit igitur Bullingerus (ne & hic à nostra farragine abeat indiscussus) Dominum vt panem accepisse, ita suis porrexisse, & his verbis, hoc est corpus meum, demonstrasse, eáque de pane intellexisse, sic vt panis Domini corpus repræsentet, hoc est, vt alibi centies exponit, significet, ac in memoriam reuocet. Sed si sacra hæc signa res repræsentant dũtaxat, hoc est, signant, non etiam verè præsentant, hoc est, præsentes proponunt, faciunt, sistunt, offerunt, ostendunt, dant & exhibent, quorsum hæc in Patribus hac de re toties occurrunt cum his verbis hæc etiam aduerbia, verè, reuera, veraciter, reipsa, realiter, corporaliter, naturaliter, carnaliter, præsentialiter, personaliter, essentialiter, substantialiter, substantiuè, nedum significatiuè? Cur tanto serio ac studio nos admonent, credendum verbis Domini, nec de eis ambigendum, si signa his sanctificata & consecrata tantùm significant? Id enim alioqui tam creditu facile, quàm dictu, Sic enim concionantur, Cùm de pane ipse pronunciauerit, H. E. C. M. quis audebit deinceps ambigere? Cùm idem tam asseueranter dixerit, H.E.S.M. quis vnquam dubitauerit vt dicat non eius esse sanguinem. Et cum parum dignum existimabimus, cui credamus, quòd vinum in sanguinem transmutet? & non multò magis sic eum corpus & sanguinẽ suum fonenda nobis dedisse, persuasum firmiter habebimus, vt ea cum omni certitudine tanquam corpus ipsius & sanguinem sumamus? Nam in specie panis dat nobis corpus suum, & in specie vini sanguinem, vt cùm sumpseris, gustes Christi corpus & sanguinem, factus vtriusque particeps. Sic enim efficimur Christophori, hoc est, Christum in *corporibus* nostris ferentes, cùm corpus eius & sanguinem in *membra* nostra recipimus, sic diuinæ naturæ con-

Panis corpus Domini sacramẽtaliter.

Cœnæ verba & aduerbia.

Cyrill. Hierosolymitanus catechesi 4.

Christophori.
1.Cor.6.
2.Petr.1.

ſortes reddiri. Quamobrem non ſic hæc attendas velim, tanquam ſint nudus & ſimplex panis, nudum & ſimplex vinum. *Sunt* enim Chriſti corpus & ſanguis. Nam etiā ſi ſenſus aliud tibi renunciat, fides te confirmet. Ne iudices rem ex guſtu, ſed te citra vllam dubitationē fides certum reddat quòd ſis dignus factus, qui corporis & ſanguinis Chriſti particeps fieres. Hæc ille ante annos plus minus duodecies centū, quem vno ore ſequūtur mediæ ac pòſt ætatis ſcriptores. Vnde veritas ait, cùm porrigeret diſcipulis panē, H.E.C.M. & nō aliud quàm quod pro vobis tradetur: & cùm calicē, H.E.S.M. qui pro vobis precium (in cruce) idem ipſe ſanguis in calice, qui & in corpore, ſicut & caro, vel corpus in pane. Qui dixit in principio Fiat lux, & facta eſt de nihilo lux, Non potuit de pane dicere, H.E.C.M. & ita fieri efficere? Qui tacita virtute aquam vertit in vinū, non efficacius poterat, ſonāte vocaliter eadē virtute, vinū in ſanguinē ſuum transferre? Sacramentū quod verè ac ſalubriter māducari poſſet ac bibi, cōfecit: tradénſq; diſcipulis, ne in myſterio myſticè, & nō propriè vel verè loqui putaretur, ait, Non futurū prædico, nō abſens aliquid denūcio: ſed hoc quod præſentialiter do, eſt corpus meū, non figuratū, ſed verum, ipſum quod pro vobis tradetur, &c. Nā & hic locus anteà citat' eſt. Quando in manus accepit, panis erat, Sic enim dixit, Accepit panē, qui per illā benedictionē fit corp' Chriſti, nō ſignificatiuè tātū, ſed & ſubſtātiuè. Cōſideremus verba Domini, Manducate, inquit, ex hoc omnes, hoc enim quod vobis ad manducandū trado, eſt corpus meū. Et vt certi eſſent ꝙ reuera Chriſti corpus eſſet, ſigna expreſſit, quibus hoc dignoſcere poſſent, ꝙ hoc nō figura tantùm corporis exiſteret. Nihil enim ad figurā, quod ſequitur, Quod pro vobis tradetur. Nec panē nominauit, poſtquā panem benedixit, ſed corpus: nec vinū nominauit, poſtquam vinum benedixit, ſed ſanguinem. Fides ergo Catholica credit, panem qui ad conſecrandū offertur ſacerdoti, per ſacerdotalem benedictionē fieri Chriſti corpus ſubſtantiuè, nedum ſignificatiuè. Fregit panem, vt omnibus ex eo daret, & vnum omnes illos faceret, & dixit eis, Accipite (mente) & comedite (ore) hanc ſpiritualem eſcam, hoc ſacramentum. Manducate quod tribuo. Sen-

Paſchaſius anno 880.
Sanguis idē in calice, cruce & corpore.
Adelinauius anno 1050.
Geneſ. 1.
Ioan. 6.
Algerus anno 1100.
Præſentialiter.
Anſelm. anno 1096. *de offi. diui.*
Subſtantiuè.
Heruens, anno 1118.

ſibus quidem exterioribus videtur eſſe panis, ſed ſenſibus cognoſcite mentis, quia H.E.C.M. non aliud, ſed illud idem ſubſtantialiter, quod pro vobis redimendis tradetur ad mortem,& crucifigetur. Innumera ſunt talia in ſcriptoribus eius præſertum ſeculi, hoc eſt, Antiberengarianis, quibus in Berengarium habitum tunc Eccleſiæ Catholicæ aduerſarium, collegerunt Chriſtum in his myſteriis aliud cepiſſe, aliud dediſſe. Panem accepiſſe, corpus ſuum porrexiſſe. Quibus fauet non pronomen tantùm Latinum, ſed & Græcus quoque articulus. Nam cùm panis vtrique linguæ maſculini ſit generis, ait tamẽ Hoc eſt corpus meum, non Hic. Vinum quoque cùm ſit neutrius generis, ait tamẽ non hoc, ſed hic eſt ſanguis meus (quanquam in quibuſdam D. Cypriani editionibus etiã legitur, Hoc eſt ſanguis noui teſtamenti, qui &c.) vt oſtendat articulus Chriſtum ſuũ ipſius corpus & ſanguinem præbuiſſe, non panem aut vinum. Quod etiam conati ſunt recentiores ſimilibus aliquot illuſtrare, Vt ſi quis cùm ſemen accepiſſet, mox florem inde natum alteri daret, aliud accepit, aliud dedit. Iulia Octauiani Cæſaris filia ouum acceptum in gremio tandiu fouit donec id in pullum verteretur,& hunc nutrici donauit. Ouum igitur accepit,& pullũ dedit. Valeant hę ſimilitudines quod valere poſſunt. Sed aduerſariorum ſuper Cœnæ pronominibus Latinis, & articulis Græcis rixa, catholicorum videtur eſſe victoria. Nam ſi quod Chriſtus pronunciabat dicens, Hoc eſt corpus meum, qui pronomen HOC. Hunc panem,& quidem materialẽ, interpretatus, & per corpus corporis Dominici veritatem accipiens, Chriſti axioma falſum reddiderit, vt Zuinglius & Oecolampadius robuſtiſſimè ſolidiſſiméque colligunt,& Lutherum confodiunt. Et rurſum ſi quis accipiendo corpus pro ſola corporis Chriſti figura, falſum item eius axioma effecerit, vt Lutherus firmiſſimè & ſcripturis irreuincibilibus probat,& carnis Chriſti in hoc ſacramẽto veritatem atq; præſentiam, contra eorum vtrunque eam hîc negantem euincit, nunquid ex horum colliſione apertè ſequitur veriſſimam eſſe Eccleſiæ ſententiam, Chriſti nimirum corpus & ſanguinem, vt his pronominibus & articulis demon-

Subſtãtialiter. *Antiberengariani.* *Berengarius.* HOC. HIC. *Lib. 2. epiſt. 3.* *Rex Angliæ & Roffenſis in Lutheri captiuitatẽ. c. 4.* *Iulia Aug. F.* *Contra Oecolãpad. ad finem præfatio. lib. 3.* *Cœnæ verborum triplex expoſitio.*

demonstrari, ita his in sacris vera atque præsentia offerri & exhiberi, dari & percipi, non vero sacra symbola rerum quas modò repræsentant, absentiũ esse signa, & tam absentium, quàm abest cœlum à terra, aut etiam cœno? Nota enim est inter Bullingerum & Caluinum consensionis clausula, & iuxta eam Bezanum discordiæ Pisiaci pomum. Ad Anabaptistam ergo vt redeam, Demonstrabat Dominus in cœna corpus haud dubiè suum, nõ quatenus ipsum mensæ assidebat aut assistebat, sed quatenus sub panis specie ferebat idem ipsum ipsemet manibus suis, vt ad id quod de Dauide quidam legunt, Ferebatur in manibus suis, sic exponit Augustinus, hoc quomodò posset fieri in homine, quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus alienis potest portari homo, suis nemo. Quo ergo modo intelligatur in Dauid secũdum literam non inuenimus, in Christo inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait, hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manib⁹ suis. Et paulò pòst, Quomodò ferebatur in manibus suis? quia cùm commẽdaret ipsum corpus suum, & sanguinem suum, accepit in manus suas, quod norunt fideles, & ipse se portabat *quodammodo*, cùm diceret, hoc est corpus meum. Hæc ille. Quam expositionem suam pòst fecerunt Algerus, Bruno, & plerique alij. Cùm autem rerum hîc signatarum, tanquam præsentium demõstrationem ita vrgemus, nec sic tamen signorum etiam ostẽsionem hinc excludimus. Nam & Scholasticorum quidam, tempore quidem penè postremus, verùm multò diligẽtissimus, post multas multorum opiniones recensitas, non semel resoluit hæc pronomina hoc & hic, partim ad sensum, partim ad intellectum demõstrare, nec idem, sed diuersa: Sensui quidem, panis & vini species: intellectui autem, Christi corpus & sanguinem, sub illis speciebus præsentia, &c. Quod partim etiam secutus est doctorum Protestantium doctissimus, & quàm reliqui collegæ ad Catholicam de rerum hîc signatarum tum præsentia, tum etiam adoratione, vt in hoc anteà libro audiuimus, propius accedẽs, ita, Cùm dixit Dominus, Hoc est corpus meum, HOC, duo de-

Pomum discordiæ.

1. Reg. 21.

In titulum Psalm. 33. concione 1.

Cõcione 2.

Quodammodo.

Gabriel Biel. anno 1510. super Canonem lectione 48. & 52.

HOC. HIC.

Bucerus ad D. Cœnalẽ.

HOC.

monstrat:sensibus quidem panē,fidei autem,& hoc præcipuè,ipsum Domini corpus,quamuis Eucharistiæ panis idipsum naturâ non sit, quod corpus Domini. Vt si quis demōstrata tinctione sacra, quod visibiliter administratur,dicat, hoc est ablutio peccatorū,similiter, *Hoc* aliud ad sensum,aliud demonstrat ad intellectum : sensui visibilem tinctionem:intellectui credenti,saluificam hominis innouationem.Et aliquantò pòst,Quod hîc demonstratur menti, & principaliter corpus Domini *identicè* prædicatur. Est enim idipsum Domini corpus. Et paulò pòst, Manifestum ergo Dominum hîc cum pane, vt signo sensibili,corpus suum tradere voluisse,accipiendum & manducādum inuisibiliter,eóque quod dixit, *Hoc est*, oculis quidem demonstrasse panem, menti autem corpus Domini, & id quidem præcipuè, συνεκδοχικῶς aliud ex alio dans intelligi, ex pane signo corpus Domini signatum, id scilicet quod per signum panis Dominus *verum verè* donare instituit. Sic ille de rerum hîc signatarum veritate,præsentia, demonstratione nobiscum prope sentiēs. Quærentibus ergo quid quæve & quibus hæc pronomina HOC & HIC demonstrent,respondendū, oculis carnis siue corporis, signa, hoc est, panis & vini species seu elementa, vt patres loquuntur : oculis autem mentis siue spiritus,signata,hoc est,Christi corpus & sanguinem,sed nimirum tam verè præsentia quàm signa. Et hoc est quod toties hoc opere inculcamus, vt eius esse possit quædam quasi Epitome, sacrosancta hæc mysteria duobus constare ac confici, signis vtique visibilibus,& rebus inuisibilibus, ac proinde nos in his sacris res inuisibiles sub signis visibilibus adorare atque verè percipere.

Tit.3. *Identica prædicatio.* *Synecdoche.* *Verum verè corpus.*

LIBELLVS

CLAV. ESPENCEI

THEOLOGI, DE MISSA

PVBLICA ET PRIVATA.

PROPTER hæreſes de duobus Miſſarum ſolénibus hodie ab hæreticis excitatas, libet in ſacrum earum ritũ excurrere, atque ab eo exordiri, quem, cùm non alter eo ſit in diuinis myſteriis frequentior, Rationarij Eccleſiaſtici conſentiunt ex aliquot Apoſtoli epiſtolarũ clauſulis mutuò ſumptum, ac earum velut eſſe imitamentũ. Is eſt quo miniſter populum ſalutat: Epiſcopus quidem, *Pax vobis:* preſbyter autem, *Dominus vobiſcum*, & populus reſalutat, *Et cum ſpiritu tuo*. Sacerdotis ergo ad auditores ſalutatio, & ſalutationis huius ſermo, non moderno humanæ adinuentionis arbitrio cõſtitutus, ſed ex antiqua ſacri eloquij autoritate probatur aſſumptus, vbi ſi diligenter inquiritur, vtroque numero appoſitus inuenitur: Singulari quidem, Angelus ait ad Gedeonem, ſalutando, Dominus tecum, virorum fortiſſime, Iudic. 6. ad beatam virginem Mariam, Aue gratioſa, ſeu gratia plena, Dominus tecum, Luc. 1. Plurali autem Booz meſſoribus ſuis, Dominus vobiſcum, Ruth. 2 & Propheta à Deo miſſus ad Aſa Regem Iuda victorem cum exercitu ſuo de prælio reuertentem, Dominus, ait, vobiſcum, quia fuiſtis cum eo, 2. Paral. 15. Epiſcopalis quoque ſalutatio non ex hu-

mani ſenſus ſtudio prodiit,ſed de ſacræ ſimiliter ſcripturæ autoritate profluxit. Sic in veteri teſtamento ad Danielem Angelus, Noli timere,vir deſideriorum,Pax tibi, & eſto robuſtus, Dan. 10. Et in nouo penè ſemper ita Dominus diſcipulos ſalutat,Pax vobis,Luc.24. Ioã.20. Quibus & eandem formam cõmendauit, vt in quancunque ſeu domum ſeu ciuitatem intrarent, eam ita ſalutarent, Pax huic domui, Matth. Luc.10. Meritò ergo Apoſtolorum ſucceſſores Eccleſiarũ præſules, huius forma ſalutationis vtuntur, Dei videlicet domum ſalutantes, in qua oportet filios omnes eſſe pacis, vt pacis ſalutatio ſuper eos requieſcens, & ſalutantibus & ſalutatis fructuoſa ſit. Atque ita ceſſat differentiæ cauſa per Honorium Belethium, & Innocentium reddita, quaſi preſbyter veteris organi ſalutatione vtatur: noui, epiſcopus. Sit autem hic illo ſuperior, & Chriſti vtatur elogio, cuius fungitur pontificio,quòd hoc quàm illud dignius ſit. Nam & SALOM apud Hebræos ſalutatio eſt,& pacem deſignat. Vtcunque ſit,Epiſcopus quaſi maior Chriſti vicarius, priùs pacem, quaſi primam eius ſuſcitati vocem, precatus,cæterorum ſacerdotum inſtar,pòſt ſalutat,vt ſe vnum ex eis oſtendat. Orat igitur ſacerdos,vt Dominus ſit cum auditorio, ſicut per Prophetam polliceri dignatus eſt, Inhabitabo in illis,inambulabo inter eos, Leuit. 26.2. Corinth.6.& Saluator diſcipulis ſuis cunctíſque fidelibus,Ego,inquit vobiſcum ſum,Matth.28.hac inquã, ſalutatione orationibus præmitti ſolita, populum miniſter attentum reddit, quò mens eius ad Dominum dirigatur,eíque per intentiónem ſedulam coniungatur, q.d. Deus in vobis maneat, petitionibus veſtris effectũ præbeat,& vos in eius gratia permanentes æternæ vitæ præmio remuneret. Noſtra autem,id eſt, chori populíq; reſponſio,clauſula eſt,2.ad Timoth. Dominus Ieſus Chriſtus cum ſpiritu tuo. Nam alibi pluraliter ſalutat & precatur,vt in hac, & Gal.6. Phil.4. Gratia D.N.I.C. cum ſpiritu veſtro,vel vobiſcum, Coloſſ.4.1.Theſſ.5.vel cum omnibus vobis,Rom.16.2.Cor.13.2.Theſſ.3. Hebr.13. 1. Pet.5.Vel vtroque modo,1.Cor.16. Vel,omnibus qui diligunt Dominũ,Eph.6. Hæc autem mutua ſalutatio no-

tat ac etiam optat vnum sacerdotis & populi affectũ esse, vt hic sit sensus, Tu quidem pro nobis preces ad Dominum & sacra facturus es, & quoniam ea is tantùm probat & exaudit quæ ex corde syncero procedunt, oramus & nos pro te similiter, vt is sine quo nullum bonum est, sit cum spiritu tuo, vt qui tecum in ore est, sit & in corde, & in te toto maneat, &c. Ecclesia ergo salubri sacerdotis accepta salutatione, resalutando orat, & orando resalutat, postulans vt sicut ipse Dominum esse cum ipsis optauit, ita & cum eo esse dignetur. Dicit autem, non (quod notandum est) Tecum, vt 1. Tim. 6. Gratia tecũ, sed cum spiritu tuo, vt totum quod in Ecclesiasticis officiis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Et bene cum hominis spiritu siue anima optatur esse Dominus, vt hunc ille dignè pro nostra salute orare possit, quia in spiritu, mente, ac anima ad imaginem & similitudinẽ Dei homo conditus est, & ibi diuinæ gratiæ ac illuminationis capax. Hæc ex fragmento Caroli Magni de Ritibus veteris Ecclesiæ. Petri Damiani libello cap. 3. Micrologo, cap. 2. Innocentio de mysteriis lib. 2. cap. 14. Belethio de Diuinis officiis cap. 36. Rationali Durãdi lib. 4. cap. 14. Guidonis Moncherij Enchiridio seu manuali de sacramẽto Eucharistiæ cap. 10. Fabri Missa Euãgelica lib. 4. cap. 8. Hugone cœnobita Victorino, & Honorio Augustodunẽsi presbytero in D. Cassandri Liturgicis cap. 21. Sed ne quis hos fastidiat vt rhapsodos, vt recentiores, vt Latinos, Audiat eiusdẽ in vetere Ecclesia Græca ritus ex Chrysostomo testimonium, Sic enim concionatur homil. 32. in Matth. Omnia nobis facienda sunt, vt Domini pace & domi & in Ecclesia potiamur. Nam & in hac præsul pacẽ præstat, & hoc illius figura est, & oportet omni studio ipsum ante mensam libẽter recipere. Si enim turpe est mensæ cõmunionem non offerre, quantò turpius, eum qui pacem offerat, depellere? Et paulò pòst, Etsi aliis in rebus pauperes nos & inopes sumus, hunc tamen ad vos ingredientes cum charitate nos, oro, suscipiatis, cúmq; Pax vobis dicimus, & Spiritui tuo, non voce solùm, sed animo quoq; respõdeatis, non ore magis quàm mente id proferentes. Quod siquidẽ spiritui tuo Pax, hic respondeas, hinc verò

exiens,impugnas,maledicis, & mille laceras opprobriis, qualísnam hæc Pax?Sed ego quidē vel si cēties mihi corā maledixeris,toto tamē studio,mente syncera,ait, tibi integro pacē præbeo, nihil vnquā de te maledicens vel cogitans, viscera nimirùm paterna habens, quibus siquādo increpauero,cura tui permotus id facio. Homil.3.ad Coloss. Vbiq;,ait,pacē petimus, vt cui nihil adæquari possit, in Ecclesia,precationibus, supplicationibus, præfationibus,semel,iterū,tertiò,& sæpe eandē,qui Ecclesię pręest, impertit,dicēs,Pax vobis. Nec pax vobis simpliciter,sed pax omnibus (Sic autē & in Missa D.Iacobi legitur, Sacerd. *Pax omnibus*, Popul. *Et spiritui tuo.* Quid enim si cū isto pacem habueris,cum altero pugnā? quid profuerit? Mox atq; præsul Ecclesiæ ingreditur, dicit,Pax omnib⁹, cùm cōcionatur,P.O.cùm benedicit, P.O.quando salutem optare iubet, P.inquit,O. cùm sacrificiū absoluitur, P.O. & intereà rursus,G.V.E.P. Quî ergo absurdū non est,quòd cùm toties pacē habendam audiamus , nihilominùs hostiliter inuicem alius alium impugnemus?Pacē capientes & reddentes,ei qui illā affert,inimicamur? Dicis.Et spiritui tuo,& extra Ecclesiam eum traducis? Heu me,heu me, quæ venerāda in Ecclesia & suspiciēda sunt, rerum tantùm schemata ficta sunt,nec vlla prorsus adest veritas. Symbola modò in verbis, vnde & ignoratis qua ratione dicatur,P.O. Idem breuiter conqueritur homil. 21. ad Rom. Quomodò pacem (in sacra oblatione) ore bellis adeò referto?Et homil.18.in 2.ad Cor.communes esse in tremendis mysteriis sacerdotis & populi preces, adeóque vnam omnium orationem. Cùm, ait, communicanda pax est,omnes similiter salutamus : Bene precatur sacerdos populo,& populus sacerdoti.Nam cum spiritu tuo,nihil aliud est quàm hoc,ea quæ ad Eucharistiā, siue gratiarum pertinent actionē,communia esse omnia. Nec enim solus minister gratias agit, sed omnis quoque populus,vt cuius voce prius accepta , & illis congregatis, vt dignè id ac iustè fiat,incipit eam gratiarum actionem. Et quid miraris populū cum sacerdote loqui , cùm ibi & cū Cherubin reliquísq; supernis potestatibus cōmuniter sanctos illos omnes personēt?Hęc sanè nobis dicta sunt,

vt omnes etiam qui reguntur, siue laici, sobrij sint, nec totum in sacerdotes reiiciamus. Quid quòd & alibi ritum hunc non vt veterem modò, sed planè quoque Apostolicum facit? Nam homil.36. in 1.ad Corinth. quiritans rerum veterum vestigia modò & signa vtcunque retineri, Vbi, ait, nos loqui cœpimus, Cum spiritu tuo, plebs respondet. Ita quondam scilicet locutos significare volens, nempè non sapientia propria, sed diuino spiritu instinctos. Et paulò pòst, Psallebant quondam in vnum omnes, psallimus & nos, sed tum vna omniũ mens, cor vnum omnium fuit, Acto.4. hodiè vix vna in mente concordiam vllam reperias. Pacem & nunc Episcopus velut paternam domum ingressus, omnibus optat, sed pacis eius nomen quidem frequens, res prorsus nulla. Quòd autem hanc resalutationem fuisse non cleri tantùm, sed etiam plebis cum superioribus testatur, Sancti quoque patres in Concilio Aurelianensi (quotum non indicat, qui citat Micrologus, neque nunc occurrit) ca.3. constituerunt vt ad sacerdotis salutationes non solùm clerici & Deo dicati, sed & omnis plebs voce consona respondeant. Hæc autem paucula, quæ nunc tractamus, verba, tantilla tamen non sunt, vt non eorum occasione submota sit olim iam tanta quæstio, qua non alia sit in hodiernis de religione cõtrouersiis grauior aut magis agitata. Ex his enim verbis salutatoriis & resalutatoriis apparet Eucharistię actionẽ publicã fuisse ac solemnẽm. Et ex eisdẽ notat qui suprà Micrologus, Pametio de Ecclesiasticis obseruationibus, Cochlæo de officio Missæ, Cassandro ordo Missæ secundũ Romanos inscriptus, plures esse debere respondentes, & vnum salutantem, Sicut enim ineptè responderemus, Et cum spiritu vestro, cùm vnus esset salutator: ita incongruè salutari videtur per Dominus vobiscum, cùm vnus tantùm adsit, vel nullus. Hoc vtique B.mi Patres Apostolici, Anacletus à B.Petro in ordine V.& Soter XIII. suis decretis firmauere, vt sacerdos semper vel tertius esset, dum Missas celebraret. Citant Gratianus de cons. dist. 1. can. Hoc quoque statutum est, &c. quasi Soter hoc nõ tam statuerit, quam restituerit & instaurauerit, & Innocentius vbi antè ca.25,

Statutum in sacris canonibus vt presbyterorum nemo Missarum solemnia celebrare præsumat, nisi duobus præsentibus, eique respondentibus tertius habeatur, quia cùm pluraliter ab eo dicitur, D. V. & illud in secretis, Orate pro me, aptissimè (vel apertissimè) conuenit vt ipsius salutationi respondeatur à pluribus, respondet aliud esse necessitatis articulum, aliud religionis contemptum. Piè autem credi Angelorum in Missa præsentiam, imò sacris etiam autoritatibus comprobari, non eorum tantùm cuique nostrûm custodiam, Matth.18. Acto.12. sed nobis quoque orantibus comitum assistentiam. Tob.12. Psal.137. vt quos habebimus in glorificatione consortes, in oratione iam nunc habeamus participes. Ad Angelos ergo, cùm deessent homines, pastoris velut absente grege salutationem hic videtur retulisse. Ecquò enim aliò meliùs referret? An vel ad lapides? vt videtur ante illum Odo Cameracensis Episcopus ad id canonis. *Et omnium circumastantium.* Cùm primitùs, inquit, Missæ sine collecta non fierent, posteà mos inoleuit Ecclesiæ, solitarias, & maximè in cœnobiis fieri, vbi cùm non habeant quam pluraliter collectam salutent, nec plures mutare possint salutationes, conuertunt se ad Ecclesiam (absentémne, & vbilibet alibi locorum, an ad lapideam materialem, cùm præsentem aliam non habeant?) dicentes se Ecclesiam in Ecclesia salutare, & in corpore totum corpus alloqui, virtute totius communionis in Ecclesia confici sancta mysteria per Dei gratiam, nec esse quenquam alicubi fidelium, qui viuificorum non fiat particeps sacrorum, dum in Ecclesiæ corpore velut membrum capiti adhæret. Quo sensu hic circunstantes accipiantur omnes vbique fideles, in vnitate totius corporis & capiti & inuicem sibi adhærentes, vt quicquid boni fiat in toto corpore, ab eo non vllo modo sit alienus, quisquis ab ipso corpore non est diuisus, sed omne bonum cuilibet membro in salubrem succum ministretur, vt totum corpus à Dei spiritu vegetetur. Et ad id. *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ,* id est, cleri, qui tibi secundum acceptos gradus in hac oblatione seruimus. *Sed & cunctæ familiæ tuæ,* id est, totius assistentiæ collectæ. Solitari sic

intelligunt *Seruitutis nostræ.* id est, me cum meo minister, *Et cunctæ familiæ tuæ*, id est, cunctæ Ecclesiæ. Et vbi sequitur, *Nobis quoque peccatoribus famulis tuis*, qui huius, ait, scilicet sacrificij officium præsentes celebramus: vel secundum solitarios, qui in Ecclesiæ corpore per totum terrarum orbem fideliter tibi seruimus. Exercuerat & ante hos eadem quæstio Petrum Damianum ex Cluniacensi monacho Cardinalium decanum, à fratribus eremitis proposita, vtrum singulares in cellulis morantes & orantes, iuxta morem Ecclesiasticum sibimet dicere deberent, D.V. & Iube Domine benedicere, soli etiam sibimet respondere, quando nemo sit qui respondeat. Quidam etiam sic inter se ratiocinabantur, Nunquid à cellæ lapidibus aut tabulis petenda benedictio, aut dicendum eis, vt Dominus sit cum eis? Siquo tamen modo Ecclesiasticæ traditionis ordinem desererent, quasi qui cultus diuini pensum ita minuerent, peccaturos se pertimescebant, respondet peculiari opusculo, quod & ideo inscripsit D.V. Cap. IIII. In his quoque seruandam Ecclesiæ consuetudinem, & hanc sacerdotalē salutationem non esse rerum casibus obnoxiam, vt modò proferri, modò silentio debeat præteriri, sed etiam si plures desint, traditionem permutari non licere. V. Ecclesia siquidem Christiana tanta charitatis inter se inuicem compage connectitur, vt in pluribus vna, & in singulis sit per mysterium tota, adeò vt & omnis & vniuersalis non immeritò perhibeatur vna Christi singulariter sponsa, & vnaquæque electa anima per sacramenti mysterium plena esse credatur Ecclesia. Et in scripturis inuenire est vnius interim viri vel mulieris, plurium etiam interdum persona designari Ecclesiam, vt in omnibus vnam, & in singulis totam. VI. Ideoque si per corporalem situm partibus videtur diuidi, sic tamen credētes in Christo vnum sunt, Ioan. 17. vt vbicunque videatur esse per externam membrorum speciem, ibi etiam per vnitatis intimæ mysterium corpus totum sit. Et quicquid toti competit, quodam etiam modo parti congruat. Quatenus & quod con uentus cōmuniter sonat, non absurdum sit si homo vnus singulariter dicat: & quod ab vno rectè depromitur, à plu

ribus etiā irreprehenſibiliter proferatur. Hinc & in conuentu poſiti, rectè omnes dicimus, Inclina Dñe, aurē tuā ad me, & exaudi me, quoniā egenus & pauper ego ſum, Pſa. 85. Cuſtodi, animā, quoniā ſanctus ſum. Et ſingulariter conſtituti, nō incongruè cantamus, Exultate Deo adiutori noſtro, iubilate Deo Iacob, Pſa. 80. nec ab re multi ſimul dicimus, Benedicā Dominū in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo, Pſal. 33. & ſoli ſæpe plurali voce proferimus, quod ſequitur, Magnificate Dominū mecum exaltemus nomen eius in inuicē, ſiue ſimul. Et multa id genus ſimilia. Nimirū quia neq; hîc pluralib9 verbis vnius perſonæ ſolitudo præiudicat, neque fideliū illic multitudo à ſingularitate diſcordat, quia per virtutē ſancti Spiritus, qui & ſingulis ineſt, & omnes replet, & hîc ſolitudo pluralis, & multitudo illic intelligitur ſingularis. VII. Sic ſingulares in cellulis poſiti, Inuitatoriū quo alioqui fideliū populus ad Dei laudes inuitatur, dicētes, Venite exultemus Domino, adoremus, Pſa. 94. à multis tamē auditi, quos ad diuinæ laudis excubias, ad exultandum, iubilandúmve Domino huiuſmodi exhortationibus excitemus, hymnos plurali ſtilo cōpoſitos, nec ſilētio prætereuntes omittimus, nec ad ſingularē munerum violenter reuocamus, quin etiam dicimus, *Nocte ſurgentes vigilemus omnes*, &c. *Surgamus omnes ocyus*, &c. Lectiones quoq;, ſermones, & homilias, nullis licet aſtātibus legimus, & dicimus, *Audite fratres chariſſimi*. Cū fratres ibi nulli ſint. Oraturi, præfamur, *Oremus*, cū nemo adſit illic nobiſcū oraturus. Et in expleti officij clauſula, ex more ſubiūgimus, *Benedicamus Domino*, cū præſto nemo ſit qui nobiſcū Deo benedicat, nec vllus aſſiſtat, quē ad cōmunionē vel orationis vel benedictionis inuitemus. Breuiter eadē ſiue ſoli, ſiue cū pluribus vniformiter obſeruamus, non quaſi cogēte ſtilo populū alloquētes, & velut ad ſurdā auditorū, qui nulli ſunt, perſonā verba dirigētes, nec tamen eodē ſtilo reclamāte ad noſtrā eadē ſingularitatē violenter reflectētes, ſed nec ad numerū præſentiæ corporalis, qui plerunq; nullus, ſed ad vnitatis Eccleſiaſticæ ſacramētū reſpicientes, quo quicquid in diuinis obſequiis à quolibet Eccleſiæ mēbro reuerēter offertur, id etiā fide & deuotione cunctorū vniuerſaliter exhibetur. Dignū ergo vt quicquid in ſacris offi-

ciis à quibuscunq; fidelibus particulariter agitur, hoc Ecclesia per vnitatẽ fidei & charitatis amorẽ vnanimiter agere videatur. X. Si enim tota Ecclesia vnũ Christi corp⁹ est, & nos Ecclesiæ membra sumus, quid abest, si corporis nostri, id est, Ecclesiæ singuli quiq; verbis vtamur, qui cũ ea vnũ verè sumus? Ideo remoti licet ab Ecclesia videamur corporũ solitudine, in ea tamẽ præsentissimi semper assistimus inuiolabili spiritus vnitate. Sic fit, vt quod est omniũ, sit etiã singulorum, & quod quibusdã singulariter speciale, omnibus quoq; sit in fidei & charitatis integritate commune, vt & populus rectè clamet, Miserere mei Deus, Psa.50.69. Deus in adiutoriũ meũ intẽde, Domine ad adiuuãdum me festina. Et vnus homo iure pronũciet, Deus misereatur nostri & benedicat nobis, Psal. 66. Sed & homo sicut microcosmus, id est, minor mũdus appellatur, quia per materialẽ essentiã, quatuor, quibus & vniuersus hic mundus, cõstat elementis: Ita vnusquisq; fidelium quædam quasi minor esse videtur Ecclesia, dum saluo hîc vnitatis mysterio cuncta redemptionis humanæ suscipit sacramenta, quæ sunt vniuersæ diuinitùs attributa. Si ergo vnus plerunque homo non ambigitur communia totius Ecclesię suscipere sacramenta, cur prohibentur communia Ecclesiæ solùm proferre verba: cùm videlicet maioris multò momenti sint sacramẽta quàm verba? XIII. Sic Ecclesiasticæ autoritati competens est, non contrarium, vt ab eo qui solus est, idipsum æquè (quod à pluribus) dicatur. Certũ enim est quòd nec A.S. antistes, cùm obsequente ministro priuata Deo reddit obsequia, nec pontificũ quisquã, vel omnino catholicorũ aliquis sacerdotũ, his verbis ad alterũ singulariter vtatur, vt licẽter dicat, Dominus tecũ, sed solus soli D.V. quid officit si & singulariter quis positus, idipsum dicat? Deniq; & de respõsione hac E.C.S. tuo, & de lectoris benedictione singulariter peti solita, idẽ sentiendũ: Nõ enim hîc dignè numerus personarũ, sed Ecclesiasticæ potiùs vnitatis attẽditur sacramentũ: vbi scilicet nec vnitas excludit multitudinẽ, nec multitudo violat vnitatẽ. Hactenus ille. In quo vides ante annos plus 500. priuatas non tantùm singulorum apud se preces, sed etiam Missas, vno tantùm teste, non

minoribus tantùm sacerdotibus, sed & maioribus, adeóque Papis, in vsu fuisse. Cuius etiam rationibus eò profectum est, vt solis priuatim non solum orare aut canonicas horas recitare suo cuique in cubiculo liceat, sed Missas etiam ne vno quidem arbitro celubrare. Sic enim argutatur Glossographus in canonem soteticum, Num necessarium vt sint duo clerici an laici? an clericus vnus, & alter laicus? an masculus vnus, & alter fœmina sufficerēt? Sàtis esse viderentur ac etiam deberent, duo clerici: sed contrà, populus respondet, Amen, Dist.38.can. Sedulò. ex Augustini libro de Catechizandis rudibus, cap. 9. Et ita videtur quòd sine ministro presbyter possit Missam dicere, Extra de vit.& honest. Clericorum. cap. vt quisque presbyter qui plebem regit, clericum habeat qui secum cantet, epistolam legat, &c. Ex concilio Maticensi. Non enim solus presbyter Missarum solennia vel alia diuina officia potest sine ministri suffragio celubrate, ait Alexander III. in cap. Proposuit. de Fil.presbyter. At horum locorum neuter de Missæ tantùm officio loquitur, sed de toto sacro ministerio. vnde prior adiutorem Plubano requirit clericum, qui non canere modò & legere, sed & scholas tenere, & parœcianos de filiis ad fidem discendam in Ecclesiam mittēdis monere, & missos cum omni castitate possit erudire. Pergit tamen glossa superior, licet H. dixerit quòd bene possit cum populo tantùm Ecclesiam officiare (sic enim loquitur hic Rhapsodus. Sed Augustini scilicet locus respicit consuetudinem alicuius loci: Soteris autem verbis adeò quidam inhęrēt, vt negent vlli celebrādorum, nisi duos habeat. Alii aiunt vnum sufficere, imò & inclusus seu reclusus solus cantare potest, sicubi clerici copia non suffragatur: aliàs secùs, vt in cap. Quæsiuit. de verb.signifi. ex Alexandrini III. responso, Sacerdos vno præsente clerico, vel etiamsi solus, potest infirmum vngere. Hanc glossam non ita pridem suam fecit G.Biel super canonem lect.14.D.addens ex Alexandro Halensi quædam retractis statuta temporibus ad mysterii reuerentiam, abrogata pòst per vsum necessariò & vtiliter, multiplicato enim presbyterorum numero, ne frequenter à Missarum cessarent solenniis, &

necesse fuit & vtile vno assistente celebrare. Celebrans ergo ad plures vel assistentes, qui & ipsi vel expresso verbo vel respondeant, vel absentes, id est ad Ecclesiam, intentionem dirigit. Fuit & alia patribus curandi ratio, vt qui Domino canunt ac sacrificant, adiutoria post se semper habeant constituta 7.q.1.ca. Illud.ex Concilii Toletan.II.can. 14. Ne quibus horis aut temporibus Domino psallitur aut sacrificatur, alicui diuinis singulariter officiis insistenti perniciosa passio, vel corporis occurrat valetudo, quæ subitò aut corpus subruat, aut mentem alienatione vel terrore confundat: pro huiusmodi casibus cautum, vt vbi temporis vel loci sine cleri copia suffragatur, habeat quisquis Deo canit & sacrificat, vicini post se solaminis adiutorem, vt si quo casu, qui officia impleturus accesserat, fuerit turbatus aut ad terram elisus, à tergo semper habeat, qui eius vinum intrepidus exequatur. Quem canonem non eram relaturus (nec enim de hoc nūc incommodo ago) nisi Missas, vt vocat, singulares adhuc anteriores probaret, Cōuēnit autem ea Synodus circa tempora Vitaliani papæ, qui sedit circiter annum 650. Et multò adhuc vetustiores erunt, si hic canon idem Soteris quoque priùs fuerit, vt quidem citatur Gratiano, ca. Vt illud, sed palea notatus. Verùm ab initio, & multò pòst non fuit sic. Nam & cœna Dominica, cuius Missa memorialis est, plurium indubiè fuit, & vtriusque eadem verba sunt numeri quoque pluralis, *Accipite, Sumite, Edite, Bibite, hoc facite, &c.* Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. 1.Cor.11. vbi Paulus iuxta quòd à Domino acceperat Ecclesiæ tradens, Conuenientibus vobis, ait, in vnum, in Ecclesiam, Et, itaque fratres mei, cùm conuenitis ad manducādum. Ex qua Christi institutione sic habet hymnus, tantò licet posterior, id est ab Aquinate compositus ante annos non plus 300. Quasi quod prior fecit Dominus, posteris vti facerent idem edixerit.

Sic sacrificium istud instituit,
Cuius officium committi voluit
Solis presbyteris. Quibus sic congruit,
Vt sumant, & dent cæteris.

Et talem Primoris Ecclesiæ fuisse vsum, imò statutum, magna tum fidei deuotione vigente, fidelibus communicandi agnoscit idem scriptor, Part. 3. Quæst. 80. artic. 10 ad 5. Sed quod bonus hic vir id tunc obseruatum probat, Recentiores idem hodiè necessariò obseruandum vrgent, ex can. Peracta. De consf. dist. 2. næ inciuiliter hi faciunt de canone non ex toto perspecto, præsentem Ecclesiæ faciem, & populum non communicantem iudicantes. Citat ibi Gratianus titulo Calixti, cùm sit Anacleti ex epistola 1. multos Episcopo sacrum facturos testes adhibentis, solennioribus præsertim diebus diacones VII. aut V. aut III. & subdiaconos, & reliquos ministros qui sacris induti, & eum à maleuolis custodiant, & consensum eius sacrificio præbeant. Quod etiam citatur De Consf. dist. 1. can. Episcopus, & nulla laicorum mentione facta statim sequitur, Peracta autem cōsecratione, omnes (nimirùm sacri illi testes) qui noluerint Ecclesiasticis cauere liminibus, sic enim & Apostoli statuerunt, & Sancta Romana tenet Ecclesia. Sic enim elucidari, ne dicam eludi, solet hic canon. Sed quoniam nos remittit ad Apostolos, maior in horum canone aliis VIII. aliis IX. & sequentis lis esse videtur. Nam prior quidem ministros tantùm ad communionem celebrata oblatione adigit, Si quis, inquiens, Episcopus, presbyter, diaconus, aut quiuis ex sacrorum hominum numero oblatione facta non communicauerit, causam dicito, quæ bona ratione submixa fuerit, veniam meretur: sin minùs dixerit, communione priuator, tanquam qui populo offensionis autor fuerit, mota in eum qui obtulit, suspicione, quasi non rectè obtulerit. At canon sequens eōdem & laicos videtur adigere, qui & recitatur de Consf. Distinct. 1. can. Omnes fideles qui Ecclesiam ingrediuntur (seu conueniunt in sacris solennitatibus) & scripturas (Apostolorum & Euangelium) audiunt (audiant) nec perseuerant in oratione (vsque dum Missa peragatur) nec sanctorum communionem percipiunt (alia editio, nec apud preces & sanctam communionem permanent) velut inquietudinem Ecclesiæ commouentes (qui ordinis in Ecclesia perturbationem inducant) à commu-

munione arcere conuenit. Et hunc quoque Apoſtolicum canonem per Antiochenum 2. exponunt, qui Eccleſiam ingreſſos, & ſcripturas auſcultantes, non autem in communione cum populo communicantes, ſed pro quadem ſe intemperantia ſeu luxuria ſua, à perceptione ſanctæ communionis auertentes, ſiue, vt habet editio altera, ſanctam dominici ſacramenti aſſumptionem ſecundam aliquam propriam diſciplinam auerſantes, & in obſeruandis conſtitutam regulam diſciplinæ declinantes (ſic enim quod græcè eſt, κάτα τίνα ἀταξίαν) præter triplicem editionem vertit Martinus Bracarenſis in capitulis Græcorum Synodorum, cap. 84. Et citatur de Conſ. Diſt 2. ca. ſiquis intrat hos inquam, ea de cauſa cũ ſcandalo & confuſione non communicantes, Synodus illa tum ab Eccleſia remouit & abiecit, donec confitentes pœnitẽtiæ fructus oſtenderunt, & precibus venia data ſuſcipi mererẽtur. Sed vt canonibus iis rectè intellectis & inoffenſis non obtineatur eam tum fuiſſe legẽ, nedum conſuetudinem, vt ſacra non niſi præſentibus omnibus, & quidem cõmunicantibus, non fierent. At Miſſæ priuatæ, ſeu nullis præter miniſtrũ communicantibus veſtigiũ reperta tum ſanè diffiile, publicæ contrà plena ritualia primitiua. Sic enim legitur in Miſſa D. Iacobi, Sacerdos erat quando cõmunionẽ accipit, Deinde impertit clero. Cùm autem attollũt Diaconi diſcos & calicis ad impertiẽdum populo, Diaconus ait, &c. Et, inquit Clemens opularũ. 2. in altari holocauſta offerãtur, quàm populo ſufficere debeant, can. Tribus gradibus. Qui etiam Apoſtolicarum conſtitutionum collector. lib. 2. cap. 61. vbi deſcriptio eſt Eccleſiæ & cleri, & quid vnuſquiſque ex congregatis clericis & laicis facere deberet, aut certè faceret, His ait, perfectis ſacrificium peragatur, aſtante omni populo atque ſecretò orante. Ac poſtquam oblatum fuerit, accipiant ſinguli perſe, ordine, gradatim, cum pudore ac timore, tanquam ad Regis corpus accedẽtes: mulieres quoque velato, vt eas decet, capite, ordine accedant. Et lib. 8. cap. 20. Poſt hoc ſumat Epiſcopus, deinceps Preſpyteri. Diaconi. Hypodiaconi. Anagnoſcæ, cantores, Aſcetæ. Et ex mulieribus Diaconiſſæ, virgines, viduæ,

postea pueri,& omnis populus ordine,cum pudore & reuerentia,sine tumultu. Postquam omnes sumpserũt,accipiant Diaconi reliquias,&c. Sic etiam Dionysii Hierarchia Ecclesiastica,cap.3.part.2. Pontifex diuina munera laude prosecutus, sancta & augustissima mysteria conficit,operta anteà & abdita signis in conspectum agit & reuerenter ostendit, ad sacram illorum communionem & ipse conuertitur, & reliquos vt communicent hortatur. Sumpta demũm & *Omnibus* tradita communione diuina, gratias referens, finem mysteriis imponit. Et part.3. Tãto,ait,mysterio ad imitationem Dei instituto, dignus fieri postulat, vt & sacra sanctè conficiat, & castè distribuat,& qui ad communionem accessuri sunt, dignè participent. Sicque venerandissima mysteria consumat, & laudata oculis subiicit in signis sanctè propositis. Sanè opertum panem & indiuiduum aperit,in frusta concidens & singulariter calicem *Omnibus* impertiens, vnitatem signãter multiplicat atque distribuit, inque his cõsummat cœleste mysterium. Et paulò pòst, sumptis verò traditisque mysteriis sacris,in gratiarum actiones cum omni Ecclesiæ sancta multitudine definit, Enimverò participatio communionem præcedit, mysticamque distributionem mysteriorum sancta perceptio. Est enim hic diuinarum rerum decentissimus ordo, vt priùs communicet ac impleatur sanctus præsul his quæ per illũ distribuenda sunt *cæteris* diuinis donis,& sic *aliis* tradat. Dionysio breuiùs, sed non minùs Iustinus & is martyr,in 2. Apologia. Precibus,ait,peractis,& gratiarum actione, populus qui adest omnis benedicit,siue acclamat & accinit, Amen. Vbi is qui præest gratias egit,& populus omnis benedixit(seu resalutauit)qui apud nos Diaconi,siue ministri dicuntur, distribuunt vnicuique eorum qui adsunt,eum in quo gratiæ actæ sunt (εὐχαριστηθέντα)panem,vinum,& aquam, id est,vt & habet alia versio,dant singulis præsentibus partem panis & calicis diluti,super quos facta est gratiarum actio,siue quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, quibus,vt & paulò post habet,vnusquisque participat. Et temporis quidem quo communicare desitum est articulum digito velut subindicare perficile est. Nã præter duos

suprà

ſuprà citatos Soteris canones, requirentes vnum & alterum ad minus in celebrandis ſacris arbitrum, quaſi iam etiam tum priuata forent,&,vti vocat,ſingularia,queren do idem teſtatur, & teſtando conqueritur ſua quoſdam ætate in die Dominicæ cœnæ communionem neglexiſſe quo tamen die æquum erat Chriſtianos omnes communicare.Sic enim habet can. In cœna Domini à quibuſdã Euchariſtiæ perceptio negligitur, quæ quòd eadẽ die ab omnibus fidelibus (his, quibus pro grauibus criminibus inhibitum eſt,exceptis) percipienda ſit,eccleſiaſticus vſus demõſtrat,cùm etiã pœnitẽtes eadẽ die ad percipiẽdacor poris & ſanguinis Dominici ſacramenta reconcilientur. Hinc cõiicere licet quid aliis iam tũ diebus populus face ret,vel potiùs nõfaceret.Hanc autẽ deſuetudinẽ patribus nõ placuiſſe cõſtat ex Elibertino can.28. Epiſcopum pla cuit,munera capere nõ debere ab eo qui non cõmunicat. Et Tolletani IIII.can.17. Nõnulli ſacerdotes poſt dictã orationem Dominicam ſtatim cõmunicant,&poſteà be nedictionẽ in populo dant,quod deinceps interdicimus, ſed poſt eam orationẽ benedictio in populũ ſequatur, & tunc demùm corporis & ſanguinis Domini ſacramẽtum ſumatur, eo videlicet ordine,vt ſacerdotes & Leuitæ ante altare cõmunicent,in choro clerus,extra chorũ populus. Extãt & canones,qui eũ ad pacẽ non accedere præcipiunt,qui non communicat.Hos quidam ſic intelligunt, quaſi pacẽ non debeat quis accipere in aliis Miſſis,niſi in quibus cõmunicat.Alii volunt eum tantùm à pace prohi beri, qui iudicio ſacerdotali à cõmunione ſuſpenſus eſt, eum autẽ qui quadam ratione illo tẽpore communicatio nem differat,cùm tamen nõ ſit extra communionẽ, non debere à pacis gratia ſeparari,ne eius humilitas grauiorũ criminũ ſuſpicione notetur. Sic Valafridus de Rebus Eccleſiaſticis cap.22. Sed Toletanus canon de non cõmunicantibus inter ea quibus inter ſunt ſacra, clarus eſt, & tales à ſacris abigendi ea Synodo paulò anterior Gregorius I.ad ſua vſque tempora durauiſſe teſtis eſt in Dialogis,lib. 2. cap.23. Cùm in Eccleſia, inquit, Miſſarum ſolennia celebrarentur,& ex more clamaret Diaconos, *Si quis non communicat, det locum.* Et ibidem, Quæ dum o-

blatio pro eis fuisset immolata, & à Diacono iuxta morem clamatum est, *vt non communicantes ab Ecclesia exirent*, Nisi fortè & hic quoque locus de excommunicatis intelligendus est: Loquitur enim de duabus monialibus, in quas B. P. Benedictus excommunicationis sententiam minando magis quàm proferendo tulerat, à quo etiam post mortẽ absolutæ, oblatione pro eis immolata, quasi communione recepta, inter eos qui communione priuati illinc recedebant, & quibuscum ante absolutionem recedere apparebant, exire non vlteriùs visæ fuerũt. Nec enim mortui sacris alioqui communicant. Sed quanta fuerit aliis quidem communicandi varietas, aliis autem non communicandi religio, pergit ita Valafridus, Esse quosdam qui semel in die cõmunicare, etiamsi pluribus interfuerint Missis, pro dignitate sacramentorum sufficere credant: Esse alios, qui sicut in vna, sic in omnibus quibus affuerint Missis, in die communicare velint. Quorũ neutros culpãdos existimo, Quia illos reuerẽtia sanctarũ retrahit rerum, hos amor salubrium inuitat sacramentorũ. Est autem legitimum communicandi tempus, ante vltimam orationem, quę ad Cõplendam dicitur, quia sacerdotis petitio maximè pro eis est qui communicant, Vnde & eorum qui per singulos Missas cõmunicare volunt, accedendi videtur voluntas, quia per totam Missam pro eis quàm maximè, & quasi nominatim oratur, qui ibi offerunt atque cõmunicant. Possumus autem & debemus, vt sancta Missarũ celebratio, nõ paucis, sed multis prodesse credatur, dicere, cæteros in offerentium & communicantiũ fide ac deuotione persistentes, eiusdem oblationis & communionis dici ac esse participes. Sed quãuis cùm soli sacerdotes Missas celebrãt siue cõmunicant, intelligi posit illos eiusdem actionis esse cooperatores, pro quibus tunc ipsa celebrantur officia, & quorum personam in quibusdam responsionibus sacerdos exequitur: fatendũ tamen est illam *Legitimam* esse Missam, cui intersunt sacerdos, respondens, offerens & communicans, sicut ipsa *Precum* compositio euidenti ratione demõstrat. Hæc ille liberè & ingenuè ante annos 800. Et verò me dudum monet & συνάξεως seu κοινωνίας nomen, & ipse Canonis

contextus,& cùm aliæ in Missis, tum quæ post communiales vocantur, orationes penè omnes, quidem in illis olim fieret, sacrorum nimirùm mysteriorum nec tantùm spiritualis, sed sacramẽtalis quoque communio. Quibus enim, aut pro quibus tum precabatur Liturgus, *Memento Domine cùm omnium, tum circunstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc laudis sacrificium*, nisi offerẽtibus? Quibus aut pro quibus, quod sequitur, *vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem sumpserimus*, nisi de altari participaturis, & quæ ibi dispensabantur sumpturis? Quibus denique optabat, & pro quibus sic orabat, *fiat commixtio & consecratio corporis & sanguinis D. N. I. C. accipiẽtibus NOBIS vita æterna* nisi consecrata accepturis? An verò credibile est cœnam tum exhibitam fuisse non cœnaturis, aut cibum potumque propositum nihil horum gustaturis? aut pro se tantùm minister, non etiam pro iis quibuscum communicauerat, siue qui cum eo communicauerãt, precabatur, *Quod ore* (ore inquam, quoque, nedum corde, & sacramento, nedum spiritu) *sumpsimus, pura mente capiamus* aut quando verè sic orabat, nisi quando & alij communicauerant? Sed & quæ post antiphonam quæ de communione nomen mutauit, orationes dicebantur, vtique pro eis qui communicauerant, iuxta proprietatem nominis sui agebant, & populi quoque, nedum sacerdotis communionem præcessisse, clarissimè verba sonant, quæ præeunte sacerdote clerus & populus secum recitabat, vel tacitus certè approbabat, Sic illo dicente, & hoc accinente vel consentiente, *Satiasti Domine, familiam tuam muneribus sacris. Purificent nos Domine, sacramenta quæ sumpsimus Corporis sacri & preciosi sanguinis repleti libamino, Quæsumus D. D. N. Vitalibus refecti muneribus, & donis cœlestibus confortati, gratias pietati tuæ referimus D.* Cuiusmodi orationum antiquitatem licet ex B. Iacobi Liturgia comprobare: Sic enim communicato clero populoque, repositis super mensulam disco & calice, dicebant sacerdos, diaconi, & populus, Gratias agimus tibi Christe Domini nostri quoniam dignatus es nos participes fieri corporis &

ſanguinis tui,in remiſſionem peccatorum & vitam æternam. Et, Agimus tibi gratias pro ſumptione ſanctorum & immaculatorum tuorũ myſteriorum. Et, Gloria tibi Chriſte Rex, qui dignatus es vt nos peccatores & indigni ſerui tui fruamur immaculatis myſteriis tuis. Et, Oremus, Vt perceptio ſacrorum eius myſteriorum valeat nobis,&c.Et,Deus qui dignatus es nos huius menſæ cœleſtis facere participes,ne condemnes nos peccatores ob perceptionem myſteriorum tuorum immaculatorum.Et tantò pôſt in Baſilij quoque Miſſa pontifex ſecretè orat, D. N. neminem noſtrum reum facias horribilium tuorum,horum videlicet cœleſtium myſteriorum, ob indignam eorum ſuſceptionem.Et, fac idoneos indamnabiliter accipere incontaminata & viuifica myſteria.Et cantant cantores communionem, Et ſic communicant omnes.Poſt communionem autẽ portantur numera in ſacrariũ,omnibus hæc cantantibus,Repleatur os noſtrũ laude tua Domine,vt hymnum dicamus gloriæ tuæ, quia idoneos feciſti ſanctorum tuorum participare myſteriorum. Idem repetit & diaconus, ſed & pontifex ſecretè. De his ergo orationibus Micrologus cap. 19. Poſtquàm omnes communicauerint,dicit ſacerdos hanc orationẽ ſub ſilẽtio,iuxta Romanũ ordinẽ, *Quod ore ſumpſimus*, Qua finita ſequitur oratio,ſiue orationes poſt communionẽ dicendæ,eodẽ numero & ordine orationibus ante lectionem, ſiue ſecretis ante præfationẽ dictis reſpondentes,quæ nõ pro communicaturis, ſed his qui iam communicauerint cunque earũdem orationum benedictione fouerit deſiderant.Et nihil hoc cõmunicandi olim ritu apud hunc ſcriptorem magis obuium,vt cap.præcedenti, facta confractione debent omnes communicare interim cùm & Antiphona cantatur,quæ de communione nomẽ mutuauir. Cap.23. Sacerdos inclinatus dicit antequàm communicet,D.I.C,&c.Cùm diſtribuit Euchariſtiam, dicit, Corpus & ſanguis D.N.I.C.proficiat tibi in vitam æternam, Amen.Poſtquàm omnes communicauerunt,dicit,Quod ore ſumpſimus, & cætera. Ergo, aiebat, de ſacramentis lib.4. cap.5.Ambroſius, non otioſè tu dicis *Amen*, iam in ſpiritu confitens quòd *accipias* corpus Chriſti. Dicit

tibi sacerdos, Corpus Christi. Et tu dicis *Amen*, hoc est, verum. Quod confitetur lingua, teneat affectus. Coniungit & participationem cum celebratione Augustinus, cùm aliàs, tum ad Paulinum, epistola 59. Quæst. 5. elegit in Pauli, 1. Tim. 2. verbis hoc intelligere, quod omnis, ait, vel penè omnis frequentat Ecclesia, *vt precationes* accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequàm illud quod est in Domini mensa incipiat benedici, *Orationes*, cùm benedicitur & sanctificatur & ad *distribuendum comminuitur*. Et paulò pòst, Ideò in huius sanctificatione & *distributionis* præparatione existimo Apostolum iussisse fieri *προσευχάς*, id est orationes, propriè ad vetum. Vouentur autem omnia quæ Deo offeruntur, maximè sancti altaris oblatio. *Interpellationes* autem, siue *postulationes* fiunt cùm populus benedicitur. Quibus peractis, & *participato* tanto sacramento, *Gratiarum actio*, quam hîc vltimam commendauit Apostolus, cuncta concludit. Et de Trinitate lib. 3. cap. 10. Sicut infantes non norunt, quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione consumitur, vnde vel quomodò conficiatur, vnde in vsum religionis assumitur. Et si nunquàm discant experimento vel suo, vel aliorum, nec vnquam illam speciem rerum videant, nisi inter celebrationem sacramentorum cum offertur & DATVR, dicaturque illis autoritate grauissima, cuius corpus & sanguis sit, nihil aliud credant, nisi omninò in illa specie Dominum apparuisse oculis mortalium, & de latere percusso liquorem illum omnino fluxisse. De Ciuitate item lib. 17. cap. 20. pro omnibus legis sacrificiis nunc corpus eius offertur, & participantibus ministratur. Nam can. Neque potest. 1. q. 1. pro hac re peremptorius esset, nisi eius riuuli consultus fons de cruento crucis, non de incruento altaris sacrificio ageret. Est autem locus in lib. 4. de Trinitate, cap 14 Neque id posse rectè offerri, nisi ab eis accipiatur quod offertur, pro quibus offertur, & cætera. Agit inquam, illic de morte Domini perfectissima victima, non de sacrificio mortis huius sacramento. Idem & in Græca Ecclesia seruatum fuisse testis est præter tot superiores Chrysostomus, homil. 18. in 2. ad Corinth. ita

ſcribēs: Eſt vbi nihil differt ſacerdos á ſubdito, vt quãdo fruendū eſt horrēdis myſteriis, ſimiliter enim omnes, vt illa percipiamus, digni habemur. Non ſicut in veteri lege, partem ſacerdos edebat, partem populus, & non licebat populo participem eorum eſſe, quorum particeps erat ſacerdos, Leuit. 10. & 22. Sed nunc nō ſic, verùm omnibus vnū corpus proponitur, & poculum vnum. Vade & in ea quę fertur huius titulo, quáque huc ſtudio diſtulis, Miſſa, ſic ſacerdos erat. Dignos nos facito, vt participes ſimus ſuper cœleſtium tuorū & tremendorū myſteriorū huius ſacræ & ſpiritualis menſæ. Et, Populo ſæpe comprecato, ac omnibus capita Deo inclinare iuſſis, Tu Domine, pro poſita dona omnibus nobis in bonū exæques iuxta propriam cuiuſque indigentiā. Et, dignos nos redde potente manu tua, vt participes ſimus immaculati tui corporis, & precioſi tui ſanguinis, & per nos *Omnis populus*, Et ſacerdos panē diuiſurus, ait, Diuiditur agnus Dei qui tollit pec cata mūdi. Tū vbi & particulā in calicem ipſe aſſumpſit, populo canēte, duo alii priuſquā aſſumant, orant, & ſumptionē ſequitur hæc oratio, Gratias agimus tibi Domine, quoniā & hodierno die dignatus es nos ſupercœleſtibus tuis & immortalibus myſteriis, &c. Tūc ſacerdos oſtēdit calicē populo, dicēs, Cum timore Dei, fide, ac dilectione *Accedite*, Diaconus egreſſus è ſancto altari, dicit: poſt depoſitionē ſanctorū donorū, Recti qui participes diuinorum myſteriorū fuimus, gratias agamus, &c. Rurſum Diaconus, in pace *Accedite*, Populus, in nomine Domini, &c. Et ſic quidē habet Eraſmi verſio. At in ea quā ferūt Leonis eſſe Tuſci legitur hoc ſcholium, ſacerdos ſumit corpus Dominicū, ſi ſolus fuerit: ſin plures, primus eorū accepta cōmunione reliquis porrigit manus eius & genā oſculātibus, & ab eorū ipſe aliquo ſimilites Euchariſtiā ſuſcipit Et hoc modo pariter altari ſancto inclinātes ſuſceptā domini carnē manducant: ſimiliter & calicem mutuò inteſe porrigunt, vt ſanguinem Domini bibant. Vbi verò ſacerdotes perfecerint, iubet archidiaconus diaconos accedere: & accedentes ſuſcipiunt, vt fecerunt ſacerdotes. Deinde vnuſquiſque ſacerdotis maxillam deoſculatur, poſt communionem erat & gratias agit. Sed qui poſtremò communicat Diaconus, reportat ſuper altare

calicem,& operit,& dicit populo, cum Dei timore *Accedite.* Quo respondẽte,& per sacerdotem benedicto,feruntur ad locum mysteria, vbi populus debet communicare,& sacerdos dicit, Nunc & semper & in secula seculorum Amen. Et populus, Repleatur os meum laude, vt cantemus tibi gloriam tuã,quoniam fecisti nos sanctorũ tuorum mysteriorum participes, in tua sanctitudine serua nos Deus. Et egressus de choro Diaconus dicit, Stantes qui cõmunicauimus Dominica,immaculata, immortalia,cœlestia mysteria, gratias agamus Domino. Clerus & populus,Kyrie eleyson,Salua,miserere,&c. Cum ergo hîc passim fiat mentio vel populi, vel aliquot certè clericorum cum sacerdote communicãtium,qui Scholion de solo sacerdote communicante ascripsit,siquidẽ Leo Tuscus fuit, ad sua magis quàm ad Chrysostomi tempora respexit,id est, ad annũ Domini circiter 1170. quo Emmanueli Græcorũ principi ab epistolis & interpres Tritemio fuit. Quo seculo indubiè Missæ priuatæ iam receptæ, imò vt ex superioribus cõstat, olim iam vsitatæ,vt & anteriore adhuc seculo Guitmundus Auersanus Archiepiscopus, inter Berengarianos antagonistas non vltimus,lib 3.huc,inquiens,accedit,quòd sacerdos plerunque indignissimam missam celebrat, solúsq; id quod cõsecrat,totũ sumit,&c.Claruit hic anno. 1060. Sed & editio Parisiensis anno 1537.& Venetica 1528. nihil tale habet,aut admonet,præfertur licet scriptor innominatus se exemplari inhæsisse, quod nuper Romæ à venerandis in Græca Ecclesia sacræ paginæ magistris, Archiepiscopo Cypri, & Rhodio metropolita Græcis formis excusum fuerat, & ante id tempus diuinam Missam à nemine Latinè conuersam,ac in publicum editam. Quod equidem non admonuerim,quasi vel Chrysostomo Græcáque Ecclesia indignam,aut aliàs suspectam habeam, sed vt sanctissimo viro cœptam & compositam, ita multis pro tem porum varietate insitis ampliatam. Nam & inter defunctos eius,eóque posteriorum, & inter viuentes, Nicolai papæ. I & contemporaneorum eius in Oriente patriarcharũ, sed & Impp. Alexij magni & Porphyrogeniti meminit hæc editio vltima. Vtcunque sit, quàm Chrysosto-

mi ſeculo hæc communicãdi iam tum deſuetudo doluerit, quamque tamen populo communicare deſueſcẽte ac ceſſante, clerus offerre non vel deſueuerit vel ceſſarit, cõſtat ex huius non raris querimoniis. Sic enim concionatut homil.5. de incomprehẽſibili Domini natura, Quod morbi genus iſtud eſt? Ingentem ac penè inauditã hanc populi multitudinem, quæ modò affluit, tantáq; cum attentione ſermonem audit meũ, ſæpe tempore illo (ſacrorum) *perhorrendo*, nunquã tamen videre potui. Itaq; vehemens me cepit ſuſpiriũ, quòd cum ego diſſero conſeruus veſter, ſtudiũ adhibetis, & ingenium & animũ contenditis, alter alterum impellit & iactat, vt propiùs adſit, frequenter ad finem vſque dicendi patientiſſimè perſeuerantes. Cùm autem Chriſtus ipſe communis dominus & magiſter ſemet in myſteriis oſtenſurus eſt, vacua deſertáq; redditur Eccleſia. Qua certè ſiue deſidia ſiue negligentia omnem de auſcultandi ſtudio laudem amittitis. Quis enim non tam vos quàm me improbet, cùm omnẽ audiendi fructum lapſum cernat & vanidũ? Quòd enim ſtatim cùm audiuiſtis, fugam, quaſi vos hoſtis inſectaretur, arripitis, cõiectari omninò licet nihil animo vos vtilitatis recepiſſe aut recõdidiſſe. Nã ſi quæ propoſita ſunt, quæque doceo, attendentis, & in animis veſtris condita ſeruaretis, facto palam ſtudium veſtrũ faceretis, non verbis tenus, vos illa prorſus in templo tenerent, & ad rem *horribilem* maiore cum deuotione mouerent. Nunc verò quaſi ſiquam fidicinã vos audiretis, ſic omni vtilitate vacui, ſimul ac factus dicendi finis eſt, diſceditis. Tum orari domi poſſe excuſantibus, non concionem audiri, orationem publicam præ domeſtica multis commendat, & de oratione loquitur, vt liquet ex ſequentibus, quæ cũ ſacra Dominici corporis oblatione cõiuncta eſt, quã & ſuprà more ſuo horrẽdum & horribilem appellat. Sed vt hæc, dices, ad eos dirigantur, qui præ concione oblationẽ faſtidiant, in his nulla popularis, qua de nunc agimus, communionis mẽtio. Audi ergò alibi clariſſimè, homil. 61. ad popul. & 3. ad Epheſ. Nimiam hîc, inquit, video rei huius tuæ qualitatem, Aliàs ſæpe cùm puri ſitis, nõ acceditis, in paſchate, ſit licet aliquid à vobis commiſſum, hæc tamen

aditis ſacroſancta myſteria. O conſuetudinẽ! ô præſumptionem! Fruſtra ita offertur hoſtia ſalutaris, & quotidianum ſacrificium, in caſſum altari & nequicquàm aris aſſiſtimus, nemo eſt, qui participet: nullus qui communicetur. Non hæc dico, ne vllo modo, aut vt temerè communicetis, ſed potiùs vt futuræ vos cõmunioni dignè adornetis, eáq; dignos reddatis. Non es dignus hoſtia, vel indignum te agnoſcis, qui eam vel per te ſumas, vel per alium ſumendam accipias? Ergo nec oratione ipſa dignus es. Audis aſtantem & inclamantem præconẽ (ex Diaconis indubiè vnũ) Quotquot in pœnitentia eſtis (ſolenni vtiq; ſeu publica, in qua cõſtituti arcebantur olim ab Eccleſiæ ingreſſu, nedum à cõmunione, ideóq; videtur hic deeſſe verbũ, *abite* vel *abſiſtite hinc*, Et pauló pòſt ſequitur, Quiſquis igitur non cõmunicat, in hac eſſe pœnitentia dignoſcitur. Quid hic ſtas, ſi è numero es ſic pœnitentium? ad cõmunionem non debes accedere: qui enim nõ communicat in pœnitentiũ albo eſſe cenſetur. Nam cur alioqui clamaret, abite, qui hic nõ poteſtis orare? Tu tamen hic interim perſiſtis impudens. At ex eis non es, ſed inter eos qui poſſunt eſſe participes: nihil tamen horum curas, neq; magni hanc rem facis. Huc animum, quæſo, aduerte. Menſa Regalis hæc appoſita, miniſtrant Angeli, Rex adeſt. Tu aſtas oſcitans, Sordent tibi animæ ſcilicet veſtimẽta, & nihil eſt tibi curæ. At pura ſunt, inquies. Accumbe igitur, adora & communica. Quotidiè venit Rex diſcũbentes interuiſurus, omnes familiariter alloquitur, & tacitus in ſingulorũ conſciẽtia inſuſurrat, Amici quomodò hic adeſtis, aut vos præſentatis, non habẽtes veſtẽ nuptialẽ? Matt. 22. Non dixit, Quare diſcubuiſtis? ſed vel antequã inuitareris, intrares aut accumberes, indignum te fuiſſe ita pronũciat, cur intraſti, aut ad quid veniſti? Eadem nũc nobis omnibus loquitur, quos videt his aris temerè ac impudenter aſſiſtere. Qualis eſt hic omnis qui myſteriorũ non eſt particeps. Propterea qui flagitiis contaminati eſſe noſcuntur, priuſquã communio dignis proponatur, eliminati exeunt, vt Domino alicunde redeũte, & ad menſam veniente, domeſticos, ſi qui eum grauiùs offenderint, propiùs a[...]e non cõuenit, ſed domo arce-

ri. Ita & hîc: Elata enim hostia, Christo, Dominica oue, immolato, cum audieris *Oremus omnes*, & videtis adyti valuas velis retractis & repagulis subductis aperiri, tunc tecum reputa cœlum supernè diffindi, angelos illinc in terras descendere. Vtque profanorum (infidelium) fas est adesse neminem, ita nec vllum sacris initiatorum, qui sceleribus sordeat, cōuenit his sacris interesse. Dic tu mihi, Si quis ad conuiuium vocatus manus lauerit, accumbat etiam & mensæ adsit, & nihil interim gustet, num afficeret contumelia vocantem? nónne is meliùs nec venisset, nec conuiuio interfuisset? Ita sanè præstitisset. Atqui huc venisti, hymnum Deo cum aliis cecinisti, & te de dignis esse confessus es, cum indignis non secedēdo. Cur ergo remansisti quasi futurus mensæ particeps, neque tamen participas? Indignus sum, inquies, indignus ergo & ea, quæ per preces fit, communione. Nec enim per mēsæ tantùm proposita, aut propter solos eidem accumbētes, sed & per ac propter cantica semper & quouis tempore descendit ad nos spiritus. Indigni sunt peccatorum oculi hisce spectaculis, indignæ sunt aures. Liceat etiamnū tibi & pòst accedere, & propius contēplari, dum adest tamen atque præsens est (haud dubiè post consecrationē) hinc abito, non magis tibi adesse licet quàm catechumeno (nā tum vtrique, & publici inquam, peccatores etiam pœnitentes, & catechumeni abire solebāt & abesse) Nec enim æquale est fidei nondum attigisse mysteria, & postquàm attigeris, offendisse, contempsisse, téq; re tanta indignum constituisse. Ne maius itaque vobis iudicium faciamus, rursum exhortamur, non quidem ne accedatis, sed magis vt vos accessu Christíque præsentia dignos faciatis. Dic mihi, si quis Rex ita statuisset, Si quis hoc facit, mensæ meæ sit particeps: si quis illud, abstineat: non in huius vel solius statuti gratiam omnia faceretis? Ad cœli nos rēgnum Deus inuitauit, ad mensam Regis vtique magnifici & admirabilis, & cunctamur, & cessamus? non ad rem adeò salutarem festinamus? non accurrimus? &c. Et quæ nobis salutis demùm obtinendæ spes relicta? nec enim liceat aut infirmitatem excusare, aut naturam accusare. Sola est qua toti marcemus, ignauia & negligentia, quæ

nos tanta gratia facit indignos. Et hanc exhortationem hac precatiuncula concludit, Qui salutari compunctione atterit corda mortalium, seu compunctionis dat spiritum, is ipse corda nostra compungat & conterat, & in profundum semina inserat, vt ab eius timore promereamini spiritum salutis concipere simul & parere (Esa. 26.) & cum fiducia ad mensam Dominicam accedere. *Filij enim tui*, ait scriptura Psal. 127. *sicut nouellæ oliuarum*, non veteres, non immites, non acerbæ, sed ad fructum bonum & admirabilem ferendum idoneæ, nouæ plantulæ fortes & vegetæ, ita vt omnes consistant *in circuitu* salutaris *mensæ tuæ*, non huc temerè vel fortuitò conuenientes, sed cum metu & tremore. Sic enim ipsum etiam Christum perspicietis illic omni cum fiducia, quam nos omnes assequi contingat eius gratia, &c. Hactenus os illud aureum, quod quàm olim concionans desinere non poterat, tam, ita nos Deus amet, semel arreptum vix de manibus valemus excutere, eòque nunc magis, quòd quæstionem hanc periculi sanè plenam, lectori, modò minùs proteruo & moroso, decidere videatur. Ex iis enim & homiliæ reliquo, quod & idem habet homil. 17. ad Hebr. tria liquent valde ad rem apposita. Primùm, Græcos iam tum multa ex parte, toto anno semel communicasse, alios bis, alios sæpiùs, tantùm abest vt tunc eò soliti fuerint accedere, quoties res sacra ageretur, etiam qui sacram alioqui ædem vel quotidiè, vel certè crebrò adirent. Sic enim quæ hanc in rem proponebat, nescire excusantibus respondet, Sed dices, Non legi, hoc non est excusatio, sed accusatio: non defensio, sed offensio: per singulos dies Ecclesiam ingrederis, & hæc ignoras? Alterum:, cum tum vehementer optasse, tum acriter exegisse, vt purgati probatique non semper, atquàm solerent frequentius accederét. Hæc, ait, dico, non vno vos & annuo accessu prohibens., sed volens vos semper accedere. Nam & alibi suos exhortatur, vt saltem se præparant ad communicandum pro consuetudine in Pascha, & increpent quòd in Quadragesima ieiunantes litigarent, iurarent, &, vt ferè fit, peierarent. Quomodo, inquit, sactũ videbimus Pascha? sanctũ suscipiemus sacrificium? mirabi-

libus communicabimus mysteriis? homil.11. ad populum. Pergit autem vbi suprà. Quos magis acceptabimus? Eósne qui semel, an eos qui sæpius, an eos verò qui raró accipiunt? Nec hos, nec istos, nec illos: sed qui mundo corde, qui munda conscientia, & vita sunt irreprehensibili, ij semper accedant. Qui tales non sunt, ne semel quidem. Et vbi paulò anteà, Plerosque vestrûm videri corporis quidem Domini fieri participes, sed veluti casu atque fortuitò, & consuetudine potiùs ac lege, quàm mente aut ratione. Si instaret, aiunt, vel sanctæ Quadragesimæ tempus, vel vbi solemnis Epiphaniorum dies superuenerit. Qualiscunque sit aliquis, mysteria sumit. Ego verò dico, nec Aduentus sacri, nec Epiphaniæ, nec Quadragesimæ tempus nos facit aditu tanti sacramenti dignos, sed animæ sola puritas & synceritas. Cum hac igitur semper accede, sine hac nunquam. Et ad id. 1. Cor. 11. Probet seipsum homo, & sic edat, nô quo, ait, modò nunc facimus, temporis magis gratia, quàm animi studio accedentes, nec vt præparati ad vitia nostra expurganda compunctionis pleni, sed vt in solemnitatibus simus, cùm omnes adsunt, consideramus. At non ita Paulus, sed vnum quo accedamus, tempus nouit, communicationis scilicet & conscientiæ puritatem. Et oratione de S. Philogonio, communionis, ait, tempus non festum vel celebritas, sed conscientia pura vitaque à peccatis purgat. Idem quoque vrget homi.5. in 1. Timoth. Tertium, nullisdum quotidiè penè communicantibus, certè tam paucis, tamque raró, indubiè non omnibus etiam præsentibus, clerum tamen offerre non desiisse. Nec enim dubium quin primus ille primorum Christianorum quotidiè communicandi feruor non diu posteà deferbuerit: nec continuò tamen quotidiè offerri desitum, pace præsertim post tyrannorum persecutiones Ecclesiis per conuersionem principum reddita. Eius enim temporis, imò multò etiam superioris scriptores plerique omnes Græci & Latini, in tam multa licet popularium quotidiè communicantium raritate, ne dicam nullitate, sacramentum tamen hoc nouæ legis ἐνδελεχισμόν, iuge, indesinens, & quotidianum sacrificium passim vocant, rem adeò quâ-

uis eorum lectoribus obuiam, vt negari non possit, proinde nec probari deberet. Non sicut Iudæis beneficiorum suorum Deus annuatim seu singulis annis aut festis annuis monumenta proposuit, & ceu alligauit, ait noster hic, tibi verò quotidiè siue per singulos dies, ne obliuiscaris, per hæc ipse mysteria proponitur. Homil 60. ad Populum. 55. in Matth. Et homi. 2. in 2. ad Timoth. Reuerere patrem spiritualem, quòd tibi diebus singulis diuina ministrat, scripturas relegi facit, tui gratia domum (templum opinor) exornat, vigilat, vota persoluit, pro te Deum precaturus astat, tui causa preces exoluit, pro te apud eum religio, cultus, obsequium. Et tũ breuius, tum apertius D. Augustinus in Psal. 75. ad Bonifacium epi. 13. Nonne Christus semel in semetipso immolatus, in sacramento nõ solùm per omnes Paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur? Et ad Petrum Diaconum cap. 19. Nunc id est tempore noui testamenti, sacrificium panis & vini sancta Ecclesia catholica per vniuersum orbem terræ offerre non cessat. In vtraque ergo, & sic vniuersa Ecclesia, quotidiè vt hodieque, sic olim oblatum à clero, nec tamen vel ab aliis communicatum, vel eos qui sacris communicare nollent, eisdem vetitos interesse. Qui autem huius communicandi desuetudinis, siue communicationis ab oblatione seiunctæ inuidio grauant latinam Ecclesiam, parum cùm hunc, tum alios patres legisse videntur, vt ex quibus constet latinos quàm græcos diutiùs assiduam communionem seruauisse. Sic enim sermo. 28. de verbis Domini, iisdem quibus Ambrosius lib. 5. de Sacramentis cap. 4. verbis, vt à catechista ea suo sumpsisse videatur. Si quotidianus est panis, cur illũ post annum sumis, quem ad modum (siue quẽ iam modum) Græci facere consueuerunt? Et lib. 2. de Sermone Domini in monte. De sacramento corporis Domini, vt plurimi quæstionem ne moueant, qui in Oriẽtis partibus non quotidiè Cœnæ Dominicæ non communicant, cùm panis hic quotidianus dictus est, vt inquam, taceant, nec suam hac de re sententiam, vel autoritate Ecclesiastica, quòd sine scandalo ista faciunt, nec ab Ecclesiarum præsidibus facere prohibentur, neque non obtempe-

rantes damnantur: vnde probatur non hunc in partibus illis intelligi quotidianum panem: Nam magni peccati crimine arguerentur, qui ex eo non accipiunt quotidiè. Et de dono perseuerantiæ, cap. 4. ex B. Cypriani serm. 6. Hunc panem nobis dari quotidiè postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidiè accipiamus, intercedente grauiore delicto, dum abstentes & non communicantes, à cœlesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur. Vnde Valafrido teste vbi suprà, quidam orationem Dominicam, quæ ab Apostolorum temporibus ante communicationem, & panis fractionem dicebatur, eo tantùm tempore recitandam crediderunt, quo sacrificia celebrabant. Et sic fiebat, vt qui semel per hebdomadem communicabant, semel etiam orationem Dominicam recenserent. Hi certè satis indicant ætate sua aliter in suis, aliter in Orientalibus Ecclesiis de communione frequenti obseruatum, eiusque vsum ac frequentiam diuturniorem in Occidente quàm Oriente fuisse. Quorum etiam æqualis Hieronymus idem attestatur ad Lucinium Bæticum, De Eucharistia, inquiens, an accipienda quotidiè, quod Romanæ Ecclesiæ, & Hispaniæ obseruare perhibentur. Quanquàm Valafridus cap. 20. omni Dominica vel Sabbato in Oriente & Hispaniis Missas ait factas, reliqua septimana, passiónis eis Dominicæ commemorationem suffecisse. Et in Apologia pro libris aduersus Iouinianum, Scio Romæ hanc esse consuetudinem, vt fideles semper Christi corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo, vnus enim quisque in suo sensu abundat. Et ad Damasum, Luc. 15. vitulum saginatam intelligit Saluatorem, cuius, ait, quotidiè carne pascimur, cruore potamur. *Et cœperunt epulari.* Hoc conuiuium quotidiè celebratur, semper credentibus immolatur. Et quæstione 2. ad Hedibiam, exponens quædam verba cœnæ Domini: Quotidiè in sacrificiis eius de genimine vitis veræ, &c. nouum vinum bibimus, & panem comedimus angelorum. Quid quòd tantò adhuc anterior Origenes homil. 10. in Genesim, ad eos qui festis tantùm diebus ad Ecclesiam conuenirent, quasi cæteri non essent dies Domini, Christiani, ait,

omni die carnes agni comedunt, id eſt,carnes Verbi Dei quotidiè ſumunt. Et quia lex Paſchæ talis eſt, vt in veſpera comedatur, Exod. 12. propterea in veſpera mundi paſſus eſt Dominus, vt tu ſemper manduces de carnibus verbi: quia ſemper in veſpera es,vſquequò veniat mane, &c.nonnè videtur dicere, eos quoque qui quotidiè, nedum in feſtis, intereſſent ſacris,eis veſci,ſi non ſacramẽto,at fide certè, ſiue ſpiritu, dum verbum Dei audiunt? Clerus ergo quotidiè alicubi offerebat, ſiue celebrabat: laicos tamen vel adeſſe,vel qui adeſſent, ad communionem nõ compellebat,ſed interim ſedulò ad eam adhortans, ſuæ vnumquenque conſcientiæ relinquebat. Alij, tum aiebat Auguſtinus,quotidiè communicant, alij certis diebus. Alibi nullus dies intermittitur, quo non offeratur,alibi ſabbato tantũ & Dominico,alibi tantùm Dominico. Et aliquantò pòſt,de quotidiana vel frequenti & infrequenti communione diſputantibus, rectiùs,ait,fortaſſè hanc inter eos litẽ quis diremerit,qui monet vt præcipuè in Chriſti pace permaneant. Faciat autẽ vnuſquiſque quod ſecundũ fidem ſuam piè credit eſſe faciendum. Nam honorando non audet alius quotidiè ſumere,alius vllo die prætermittere;Contemptum ſolum non vult cibus hic,ſicut Manna faſtidium. Quotidianam ergo communionem cum Hieronymo ſuo,nec laudat, nec vituperat. Omnibus tamen diebus Dominicis cõmunicandum hortatur,&c.nam ſumma ſequor tantùm faſtigia rerũ ex epi.118 ad Ianuarium,de variis & diuerſis ritibus regionum, cap.2. De dogmatibus Eccleſiaſticis. cap.53. & citatur in canonib. eccleſiaſticis diſtinct. 12. can. Illa de conſ. diſt.2.ca. Quotidiè. In Theologicis ſententiis lib. 4. diſtin.12. vbi quod & Auguſtini nomine allegatur de quotidiana Chriſti oblatione, ſiue myſtica oblatione. in can. Iteratur. vbi ſuprà. Paſchaſio aſcribitur De hac item tum offerendi tum communicandi varietate ac libertate, ſic hiſtoria Eccleſiaſtica, Cum pleraque omnes per orbem Eccleſiæ ſingulis per hebdomadam ſabbatis diuinis myſteriis operentur (aliàs,ſacramenta percipiãt) Romani & Alexandrini ex vetuſta quadam traditione hoc non faciunt. Ægyptij verò Alexandriæ licet vicini,

& Thebaidos incolæ, Sabbato quidem collectas agunt, sed non aliorum Christianorum more: Nam abundè pransi plenique, vespera oblatione peracta participant: Quarta item & Sexta, quæ Parasceue dicitur, feria iidem Alexandrini omnia ad Synaxim pertinentia peragunt, præter solemnem oblationis morem (alius dempta mysteriorum ceremonia, alius, perceptione) Hæc Socrates lib. 5. cap. 22. Tripart. 9. cap. 38. Nicephor. 12 cap. 34, Sic Ambrosius in 1. ad Timoth. cap. 3. Necesse est, ait, ministros quotidiè præsto esse in Ecclesia, nec habere dilationem. Omni enim hebdomada offerendum est, etiam si non quotidiè peregrinis, incolis tamen vel bis in hebdomada. Hîc ministrorum tantùm oblationis, non fidelium etiam communionis mentio. Præterea veteres tum Pontifices tum Synodi cleri populique deuotionem iam tum refrigescentem, adeóque olim iam refrigeratam, imò congelatam, communione paucis per annum diebus indicta reformauisse ac veluti recalfecisse contenti: Dominicis aliisque festis greges sibi concreditos sacris modò interesse, non verò etiam participare iusserunt. Vetus est Fabiani I canon citatus Iasoni lib. 1. Gratiano de cons. dist. 2. ca. Et si non frequentiùs, saltem in anno ter homines communicent, nisi fortè maioribus criminibus impediti: In Pascha scilicet, Pentecoste, & Natali Domini. Renouatus in Concilio Eliberino cap. 1. & 4. capitulis per eosdem iuris canonici compilatores vbi anteà, desumptis. can. Omnis homo, ne inter catholicos communeraretur, qui iis temporibus non communicasset. In Agateñ. can. 18 can. Seculares, in Turoñ sub Carolo Magno, cap. 50. Laici Agatheñ. ca. 47. can. Missas die Dominica secularibus tenere (aliis audire) speciali ordine præcipit, ita vt ante benedictionem sacerdotis egredi populus non præsumat. Quod si fecerint, ab episcopo publicè confundantur. Idem mandauit Aurelian. 1. ca. 28. can. Cùm ad celebrandas Missas in Dei nomine conuenitur, populum non antè discedere quàm Missæ solemnitas compleatur, & vbi episcopus non fuerit, benedictionem sacerdotis acceperit. Agatheñ. etiam can. 21. ca. Si quis etiam, permittit extra parœcias, in quibus legitimus

legitimus est ordinariusque conuentus, in oratorio quod quis in agro habuerit, Missas reliquis festis tenere (aliàs audire) iusta propter familiæ fatigationem ordinatione. Pascha verò, Domini Natali, Epiphania, Ascensione, Pentecoste, Natali Sancti Ioannis Baptistæ, & si qui maximi dies in festiuitatibus habentur, non nisi in ciuitatibus aut parochiis. Clericos secùs, id est, festis supradictis in oratoriis (nisi iubente aut permittente episcopo) Missas facere aut tenere (aliàs celebrare) ausos communione pepulit. Conuênit autem hæc Synodus, ne quis nouitiam putet, ante annos plus vndecies centum, circiter tempora Cœlestini Papæ I. Citatur & peruetustus Missarum pro defunctis ritus, quo cauetur in Concilio Carthaginensi 3. can. 29. De consec distinct. 1. ca. Sacramenta. Si quorum pomeridiano tempore defunctorum episcoporum, vel cæterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si qui faciunt, iam pransi inueniantur. Vnde colligunt à contrario, Si quis cæteris pransis impransus reperiretur, ad altare quoque celebratione, non sola oratione defunctos commendari potuisse. Quæ coniectura modò est, multùm à demonstratione distans. Videntur certè tum à publicis matutinisque Missis distinctæ fuisse Quadragesimales, quæque in & pro defunctorum commemorationibus fierent ex Concilio Vasensi 2. can. 4. sed nulla ibi communionis in eis fieri solitæ vel insolitæ fit mentio. Ac nescio an eò spectat quod Atticus episcopus Constantinopolitanus ad Cyrillum Alexandrinum de Chrysostomo post obitum à se in episcoporum album relato scribens, Mentio eius, inquit, fit cum defunctis, non solùm episcopis, sed & presbyteris, diaconis, laicis, & mulieribus, cum quibus omnibus nobis sacerdotij communio, aut earum rerum quæ in sacra mensa mysticè percipiuntur, participatio non est. Sed hoc quoque aliorsum fortè spectat, quod lectori considerandum relinquo. Sed & similiter can. 31. Synodi VI. vniuersalis. De cons. distinct. 1. ca. Cleric. in orato-

Ff

riis quæ intra domos (priuatas) ſunt, miniſtro, hoc illius loci conſenſu facere decreuit, hoc non ſic ſeruantes depoſuit. A congregatione diſiunctionem παρασυναγωγὴν exiſtimat, interprete Balſamone, canon. Siquis ibi præter antiſtitis ſententiam ſacrificet. & can. 59. laicos etiam aliter habentes oratoria excommunicare citatur ab eodem. Canon item 12. Synodi I. & 2. in æde SS. Apoſtolorum congregatæ, punit eos qui præter proprij epiſcopi permiſſum id faciunt. Proinde Nouellæ 4. & 15. Imp. Domini Leonis ſapientis, permittentes vniuſcuiuſque non catholicæ ſolùm, ſed & domus ſacerdotes in omnibus piorum oratoriis, prout ſuaſerit domus dominus, celebrare ac myſteria peragere, nemini prodeſſe, niſi ex epiſcopi permiſſione, ex qua tacitè videtur id facere, qui non eſt expreſſè prohibitus. Non abſimilis eſt can. Vnicuique fidelium in domo ſua oratorium licet habere, & ibi orare, non autem Miſſas celebrare, ex Concilio Aurelianen. cap. 3. Quod quanquam Iuo lib. 2. ex eodem refert, in nullo tamen eorum quæ numero quinque ſunt, nihil talè occurrit. Tantùm 4. can. 7. vetat in oratoriis clericos contra votum epiſcopi alios clericos intromittere peregrinos, niſi ab eo probatos. & can. 32. vt ſi quis in agro ſuo habet, aut poſtulat habere diocefim (rubrica habet oratorium) terras ei priùs ſufficienter diſponat, & clericos, qui officia ibidem impleant, vt digna locis ſacratis reuerentia tribuatur. Cabilonen. item can. 14. Oratoria quæ per villas potentum longo iam tempore conſtruebantur, in epiſcopi poſuit poteſtate, qualiter ad ea & officium diuinum impleri poſſet, & ſacra libamina conſecrari, nedum, vt anteà caueri videbatur, orari. Eaque omnia iuxta veterem, eamque vniuerſalem Chalcedonenſem canonem 4. can. Quidam monachorum, 18. q. 2. vt nemo vſquam oratorij domum εὐκτήριον ſine conſcientia ipſius ciuitatis epiſcopi conſtruat. Gelaſianus etiam canon. 27. de conſ. diſt. 1. can. de locorum: abſque præcepto S. A. ſacrare præſumat. Atque hæc de oratoriis, id eſt, tum priuatis lara-

riis, cùm toties nō liceret rematioribus ad publica conuenire, tum villanis templis & vicanis, cùm vrbana crescentem numerum fidelium minùs caperent, obiter plus satis. Quorum fuit & alia quoque occasio atque necessitas, vt cùm Gregorius Nazianzenus communi multorum episcoporum decreto episcopus Constantinopolim translatus, Arrianis ibi templa vi occupātibus, non dubitauit eandem secum religionem tenentes colligere, conuentus agere, & in paruo quodam ibi oratorio sacra celebrare, domo primùm quidem ab homodoxis eiusdem cum illo fidei sectatoribus in sacrum delubrum commutata, pòst etiam in celebre inter alias Dei Ecclesias templum ab Imperatoribus aucta. Socra. lib 5. cap. 7. Sozomen. lib. 7. cap. 5 Tripartit. lib. 9. cap. 8. Nicephor. li. 11. cap. 7. Quæ, fateor, non video qui probent aut etiam ad Missam priuatam pertineant. Catholicorum enim templis tum per hæreticos occlusis, altaribus incultis, cœtibus impeditis, cessante doctrina, desinentibus hymnodiis, nec vlla spiritalium charissimatum Synaxi ac communione ampliùs superstite, vt conqueritur ad catholicos Galliæ & Italiæ episcopos epistola 70. D. Basilius, & in Iulianum Nazianzenus, &c. quæ tum Orthodoxi sacra in locis quanlibet aliàs priuatis faciebant, doctrina, oblatio, communio, aliaque mysteria, publica, si minùs erant, habebantur tamen. Quod autem & extra huiusmodi casus oblatum priuatim allegatur, vt ex Paulino D. Ambrosium Romæ apud clarissimam quandam inuitatum, vt sacrificium in domo offerret, ex Augustini Ciuitate lib. 22. cap. 8. eo absente vnum ex eius presbyteris perrexisse in cuiusdam viri domum, & obtulisse ibi corporis Christi sacrificium, & miserante Domino exorasse vt Spirituum malignorum vis ibi noxia seruos & animalia affligentium cessaret. Eodem spectat, opinor, quod Ariminensi episcopo scribit, lib. 2. cap. & epistola 9. cùm illustris ibi fœmina in loco iuris sui pro sua deuotione fundasset, quod & consecrari desideraret, vt id absq; missis publicis solemniter consecraret, & si missas

fortè mallet fundatrix ibi fieri, presbyterum ab episcopo postularet, & nihil aliàs à quouis alio sacerdote præsumendum. Sed quæ in hac & tam multis huius epistolis sint Missæ publicæ mox videro. Hæc inquam, & similia pro priuatarum Missarum vsu & vetustate probabilia quidem sunt, sed minùs aperta. Nec enim qui oblatum dicunt, communicatum negant, etiam si taceant. Et his anterior Synodus Laodicena can.58. vetuerat in domibus oblationes ab episcopis fieri, aut celebrari. Quem canonem citauit & innouauit Felix IIII. epistola 1. cap. 1. excipiens magnæ adeóque summæ necessitatis casum tantùm & compulsionem, quoniam ea legem non habet, non verò suum cuiusque libitum aut pigritiam. Satiùs alioqui Missam nec cantare, nec audire, quàm in locis, mensis, aut tabernaculis non solenni Pontificium consecratione Deo ad hæc sacra officia dedicatis. Citatur can. 1. De cons. distinct. 1. & can. Sicut. quasi nullatenùs in domibus liceat, cùm toties excipiatur necessitas. Propius est & probabilius quod & affertur ex Leontio Neapoleos Cypri episcopo, Ioannem Eleemosynarium, Alexandrinum patriarcham, cùm post lectum Euangelium, sermonibus quidem otiosis extra Ecclesiam orationis tempore vocarent, exiisse, & cum turba sedisse, Omnibusque obstupescentibus dixisse, Filij, vbi oues, illic & pastor, aut introite, & ingrediar, aut manete hìc, & manebo. Ego propter vos in Ecclesiam sanctam descendi, nam alioqui poteram Missam mihimet facere in episcopio. Et illic quoque, id est, in episcopi ædibus, locus erat eius domesticis & aliis communioni, nedum oblationi vt Gregorius homil.37. in Euangelia, narrat venerandum virum Cassium Naruiensem episcopum moribundum, à suis rogatum in Episcopij oratorio Missas fecisse, & manu sua corpus Dominicum, pacemque omnibus tribuisse. Sed cùm & ibidem, & lib. 4. cap. 56. idem referat morem fuisse penè quotidiè offendi, qui Missas priuatas tum fuisse negant. quî probare possent toties cum eo alios sacra participauis-

se? Sed clarius est quod Ioannes Eremita Eleemon missas faciebat in oraiorio suo nullum secum habens pręter ministrum, & tertium quendam extraordinarium. Testis in Euchologio Vicelius, sed testem præter se non alium affert. Hic ergo suus sit Monasticis Missis locus, Et has enim priuatas primas fuisse quidam putant,& monachos plus alioqui quàm satis inuidia prægrauatos, primos priuatarum autores faciunt, ex Gregorij presertim Benedictini regestis. Quod quam veritatem habeat, nunc nunc discussero. Fuit perdiu, cùm monachismus sacris non initiatus, sed initiandorum ordo esset optimus & purissimus, quasique inter clerum & populum medius, sed vt huic propinquior, quàm ille, ita ad illum quàm hic, propiùs accedens, vt testatur, & ita super monachis loquitur Dionysius in Hierarchia Eccles. cap. 6. & 7. Et ad Demophilum monachum epist. 8. Erant ergo tum clerici monachorum, vt & aliorum laicorum, patres & pastores, vt habet regula Monachorum Hieronymo inscripta, nec ministrabant monachi, sed vt, ita dicam, ministrabantur. Eodem sic ad Heliodorum scribente, Clerici pascunt, ego pascor: illi de altari viuunt, mihi munus ad altare deferendum. Sed ex optimis monachis allegebantur in clerum, eodem ad Rusticum, & Augustino ad Valerium epist. 76. testibus, ad quæ vsque tempora, id est, circiter Eusebij, Zozimi, & Siricij paparũ pontificatus, annis post Christum plus minus 400. monachos, simpliciter monachos, & non clericos fuisse, totidem verbis restatur ex historia Ecclesiastica Gratianus 16. q. 1. ad finem. can. Hinc est. Quo etiam tempore scripsit qui & vbi suprà Chrysostomus, hom. 17. ad Hebræos, qui in eremo sedebant, semel in anno communicasse, fortassis etiã post duos annos Sacris ergo participaturi, primùm vel cellis egressi suis, ad clericos temporibus certis ventitabánt, vel apud se remanentes, à clericis visebantur, & sacra participabant: Sed ne huc & illuc vagarentur, aut alios atque alios accersere cogerentur, permissos sui quandoque ordinis habere ministros, vt annis pòst

plùs minùs ducentis passim scripsit D. Gregorius. Sic enim scribit Castorio Arminensi episcopo, lib.4.cap. 87 epistola. 43 de monasterio ibi constituto. Et habetur 18.q.2 ca. Luminoso. Missas illic publicas per episcopum fieri omnimodò prohibemus: ne in seruorum Dei secessibus, popularibus occasio prębeatur vlla conuentibus, & simpliciores ex hoc animas plerunque (quod absit) in scandalum trahat, frequentior quoque muliebris introitus. lib.5.cap.146.epistola. Indignatur Felici episcopo Pisaurensi, quòd cùm inter alia mandasset, monasterium absque Missis publicis dedicari, cathedra tamen illic posita publicè Missarum solemnia celebrarentur. Iubet ergo ea exinde amota, ne denuò illic Missas publicas peragat. Sed si Missas ibidem sibi celebrari voluerint, à te, inquit, presbyter dirigatur. lib. 7.cap.& epistola 15. Episcopo Neapolitano, Quoties, inquit, necesse fuerit, à presbyteris Ecclesiæ tuæ in loco sancto (Monasterio) seruientibus celebrentur sacrificia Missarum veneranda. Ita, vt ne quid ibi molestiarum præter disciplinæ diligentiam inferant, aut si quid illic commoditatis pro diuersorum deuotione accesserit, sibi vendicari existiment, cùm monachis ibidem seruientibus debeat proficere, quicquid à fidelibus offerri contigerit. Hîc satis clarè monachos distinguit à presbyteris. Sic Episcopo Firmano lib. eodem, cap. & epistola. 71. mandat oratorium absque Missis publicis solemniter celebrari, Et si Missas ibi fieri fortè fundator maluerit, à dilectione, ait, tua presbyterum nouerit postulandum, vt nihil tale à quolibet alio sacerdote vllatenus præsumatur. lib.8.cap. & epistola. 3. Episcopo Neapolitano idem scribit, locum quendam vt studeat in honorem SS. martyrum solemniter cum debita veneratione consecrare. Sed quoties Missas ibi fieri voluerint degentes illic monachi, presbyterum ab eo postulandum, & nihil tale ab alio sacerdote præsumendum. Habes hactenus sacra regularibus (quos vocant) à clericis (vt & hodiè loquuntur) secularibus ministrari per hunc pontificē permissa, imò iussa, per quem

tamen licuit & illic eadem in suis monasteriis ministrare. Sic enim Vrbico abbate cum aggregatione sua magnoperè postulante presbyterum, qui sacra Missarum solennia in eorum monasterio celebraret, Panormitanum hortatur episcopum, lib.5.cap.141.epistola.41. Vt eum, cuius vita, mores, actio tanto ministerio conueniret, de illa congregatione electum consecraret, quatenus petens nec pro hac causa egredi, nec extraneum sibi ad peragendum sacrum cogatur adducere. Eidem lib.7.cap.& epist.92. Aliis monachis idem petentibus, & presbyterum de sua sibi congregatione pro sacris Missarum solennibus peragendis consecrandum, scribit vt ordinet, sed iugiter illic, id est in monasterio permansurum, nō in Ecclesia aut alio loco obseruaturum, quatenus non alibi occupatus, in officio suo assiduus inueniatur & vtilis, & quæ sibi eum ordinari postulauit congregatio, quoties necesse fuerit, eo sacrificii solennitatē veneratione debita celebrante, valeat refoueri. Sic ab eodem lib.1.cap.& epist.12. corripitur episcopus de vrbe veteri, qui Missas in quodā monasterio celebrari prohiberet, 16.q.1.can. Agapitus. Habes quas vocet publicas Missas Gregorius, nō priuatas, nā & monasticas etiam solennes vocat, sed populares & promiscuas, quibus scilicet interessent laici vtriusq; sexus, à quibus meritò metuit vir pius & timoratus, monachorum, sed & multò magis monialium oratoriis. Vnde Lunensi episcopo lib.7.ca. & epist.6. monasterii ancillarum Dei in domo eius propria fundati oratorium vt absque Missis publicis soléniter consecraret scripsit. At respectæ abbatissæ Massiliæ li.5.cap.176.epi.12. permisit, vt die quidē Natalis, siue dedicationis sui monasterii, episcop. sacra Missarum solennia celebraret, cathedra illic tunc tantùm tēporis ponenda, & eodem discedente de eodem oratorio auferenda, cęteris verò diebus Missarū officia per presbyterū ab Episcopo deputatū peragēda. Et lib. 2.ca.97.epist.58. Episcopū Neapolitanum adhortatur, vt oratorium in Gratiosæ abbatissæ monasterio extructū, venerāda dedicationis solennia impēdat, & ab Ec-

clesiæ presbyteris in eodē loco seruientibus Missæ qui dem celebrantur, nihil tamē, vt alibi suprà de virorum monasteriis, molestiæ præter disciplinam illaturis, sed omni ex diuersorum deuotione commodo accedente, Dei ibidem ancillis profecturo. Non est ergo quod ex publicarum Missarum monachis tū interdictione colligamus priuatarum ab eis inuentionem, aut etiam Gregorio ascribamus, quando præter tā multa dicta dicendaque, & ex can. Et hoc attendendam, de Conf. dist. 1. qui & à D. Cassandro ascribitur in Liturgicis cap. 33. ex libro eius capitulari, cap. 45. si cuius titulo à Gratiano citatur, Augustini esset, multò anteriores probaret. Cauit autem, quisquis fuit, vt Missæ peculiares (glossa priuatas interpretatur) quæ per dies solennes à sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant, vt propter eas populus à publicis Missarum solennibus, quæ hora tertia canonicè fiunt, abstrahatur, sed qui in vrbis circuitu sunt aut in vrbe sacerdotes & populus, in vnum ad publicā Missarum conueniant celebrationem. Atque hoc est, quod antè in Agathensi canone 21. parochiarū demùm conuentus legitimi ordinariique vocantur. Quas Ecclesias si vel à barbaris, vel aliàs quouis modo incendi cōtingeret, permisit Synodus Triburiensis in can. Concedimus, donec ea instaurarentur, Missas in capellis cum tabula consecrata celebrari, in itinere quoque posito, si Ecclesia deesset, subdiuo, seu in tentoriis, cum eadem modo tabula altaris, reliquisque sacris ad id officium pertinentibus mysteriis. Hæc denique omnia, vt positiua, in Ecclesiæ & Episcoporum manu reposita sunt, vt in can. Missarum eadem Synodus censuit, earum solennia vt non vbique celebranda, sed locis ab Episcopo consecratis, sic vel vbicunque permiserit. Quorum canonum, quando in eo Concilio non occurrunt, sit fides penes Gratiarum, & qui eos citat lib. 2. de Presbyter. Iuonem. Fuisse & principibus viris sua domi cuiusque suæ oratoria & sacra cùm aliunde, tum ex eodem Gregorio constat, in discordia inter Venantium patritium & Ioannem episcopum, ob quam hic in il-

lius domo ſacra Miſſarum ſolennia celebrari vetuiſſet,Reconciliat eos pontifex,& vtrique ſcribit, vt charitate ſeruata ſuam cauſam agentes,alter in alterius,Epiſcopus in patritii domo myſteria non tantùm peragi ſinat,ſed & ſi hic voluerit,ipſe peragat. Lib.5. cap. 142. 143.Epiſtola.42.43. Quid quòd principibus non palatina modò,ſed & caſtrenſia, & proinde portatilia fuerunt oratoria?Sic enim de Cōſtātini verè Magni magno in Chriſtianam religionem fauore ac ſtudio referunt hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, Eum præter templum ſeu oratorium,quod in Regalibus & Imperiali palatio cōſtruxit, motarium aduerſus Perſas bellum, etiam Tabernaculū,perinde atque Moſes in ſolitudine fecit, ad Eccleſię formam fieri curauiſſe,& eccleſiam portatilem circumuexiſſe, vbicunque locorum eſſet, maximè in bello,vt vel in itinere & expeditione, & cum exercitu degens,& dum aduerſus hoſtes caſtra metaretur, & in locis etiam deſertiſsimis, vbi opus eſſet Deum colere, laudare, orare, Diuinaque myſteria participare deberet, paratam haberet cum militibus ſuis ædem oratoriam:Quam conſequebantur, & veluti ad vetus Taber naculum,ſemper præſto erant ſacerdotes atque Diaconi,aſsiduè miniſteria ſacra, iuxta ſtatas Eccleſiæ ceremonias,obeūtes.Ex quo etiam tempore Romanorum legiones ſingulę ſingula tabernacula ſtruxerunt,ſacroſque eis miniſtros diſtributos habuerunt,Socrat.Sozomen.Tripartit.lib.1.cap.18.8.9. Nicephor. lib.7. cap. 46.In his autem caſtrēſibus & militaribus ſacrariis minùs multò credibile ſit perpetuam omnium fuiſſe militum preſertim communionem, ac proinde non leuis eſt coniectura,Miſsis priuatis, id eſt, in quibus ne preſentes quidem ſacra ſymbola ſumerent, aliquem iam tum locum eſſe potuiſſe. Multò itē minùs Monachos earum tanto præſertim numero autores fuiſſe, cùm è contrario ſcribat Palladius in Lauſiaca hiſtoria, cap.7. Monachos eo ſeculo ſub Arſacio abbate magni Antonii coæuo degentes,ad Eccleſiā ſabbato & Dominico venire ſolitos,ei autem Eccleſiæ octo pręfuiſſe presby-

teros,quorum quandiu primus viueret,nullus alius offerret,indicaret, sermonem haberet, sed tacitè solùm cum eo sederent. Et idem tantò pòst videtur voluisse B. Franciscus, tantus vtique mendicantium cœnobitarum patriarcha, sic ad sacerdotes ordinis sui scribens, Moneo vos & in Domino exhortor, vt in locis in quibus fratres morantur,vna tantùm in die Missa celebretur,secundum formam S.R.E.Sin ibi plures fuerint sacerdotes, sic sit per amorem charitatis alter contentus audire celebrationem sacerdotis alterius.Huius autem scripti sit penes Cassandrum fides in Liturgicis,cap.34. Nam nihil tale in B.P.regula vel testamento obseruaui.Longè minus quod Alexander Alesius ad Iacobum V. Scotiæ Regem scripsit, eundem nullam voluisse in singulis Monasteriis fieri Missam, præter vnam publicam, id est, in qua sacramento sacramentaliter fratres participarent. Et audire enim paulò suprà legis, non participare alterum alterius sacrum adhortantem. Secùs posteritas obtinuit & consuetudo, etiamsi non alij frequentiùs communicant. In tanto igitur clericorum laicorum hodiè, vt & iam olim tẽpore,lentore, algore sacris communicandi & vel,vt ita loquar, interessendi, vt non solùm non quotidiè, non Dominicis singulis, ac nec ter quidem in anno, sed vix semel quotamuis communicet,iuxta Innocentianum seu Lateranensem decretalem, *Omnis vtriusque sexus*, Aufer (aiebat ante annos plus quadringentos pius quidam pater, quòque non alter ferè tum in scripturis magis illustratus aut exercitatus)aufer inquam, ab Ecclesiæ cœtu *quotidianus* saluatoris nostri huiusmodi (quæ supersunt) exequias, & videbis quàm meritò ipse dicat,Quæ vtilitas in sanguine meo? Psal. 29. Refrigescente enim ea, quæ hoc modo (hoc vtinam saltem modo) nunc vbique calet eius memoria, refrigescet & vniuersa charitas, Matth. 24. muta erit fides, claudicabit spes, conticescet magnus ille clamor sanguinis iusti Abel, Gene. 4. Hebr. 12. qui per traditum tanti sacrificij ritum *Quotidiè* reparat vocem, *quotidiè* laxat os *bibentis* & vociferantis

terræ, scilicet Ecclesiæ, maledictum coarguentis Cain, & maturam sanguinis indignè fusi vindictam reposcẽs. Calente igitur memoria tam celebri, charitas Christi concalescit, petitat super fundamentũ suum ædificium fidei, spes *Quotidiana* peccatorum remissione reuiuiscit Magna enim charitatis arte, pigmenta sua Dei sapientia composuit, quibus lethargicam magni ægroti mentem renouata *Quotidiè* suæ salutis commemoratione percelleret, & infantilium edentulam plebem animarũ quę Verbi antiqui & æterni principii solidum nequibat terere & ruminare cibum, dulcissimo hoc liquamine confecto, Verbi eiusdem diuinitatẽ in panis & vini sacramẽto SORBILLARE cõsuefaceret. Hęc D Rupertus Tuitiẽsis de Diuinis officiis lib 2.ca. 10 Quod etiã & quidem breuiùs tantò anteà scripserat Augustinus de ciuitate lib. 10 cap. 20. Cuius, inquiens, rei (sacrificii vtique quod Christus sacerdos fuit, offerens ipse & oblatio) sacramentum *Quotidianum* esse voluit sacrificium, quod vbique offertur sub sacerdote Christo. lib. & cap. 17. toto orbe terrarum. lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 20. Imò & offerri in Ecclesia Catholica non cessat, vt & præallegauimus, ex lib. ad Petrum Diacon. cap. 19. Cùm ergo cleri quidem oblationem in Catholica Ecclesia quotidianam fuisse toties testentur, populi verò cõmunionem alicubi vix annuam expostulent, quotidianam autem, siue quoties offerretur (quotidiè autem oblatũ, vt dixi testantur) adeò non vrgeant aut præscribãt, vt sicubi ea fuerit, nec probent, nec improbent, sed indifferẽtem, ac proinde liberam relinquant, nónne satis clarè coniicitur priuatas, id est clericorum, laicis licet non communicantibus, Missas multò antè celebrari cœptas, quàm sibi hodiè ac suis nouatores & reformatores suadeant, intra annos scilicet quadringẽtos? Atqui totidem propè annorum centenariis, Carolus Magnus, vt in eius constitutionibus passim legere est, statuerat Missarum celebrationes, preces, solẽnia intentis animis adeunda, diebus festis & Dominicis ad Ecclesias conueniendũ, nec antè

ſacerdotalem benedictionem exeundum. Preſbyteros eis diebus ad domum nemini ſuam inuitãdos ad Miſſam faciendam, non ait ad communicandum: nec credibile eſt feſtis tum omnibus omnes Euchariſtiam in templis ſumpſiſſe. Cuius hæc quoque legitur conſtitutio, Vt omnes fideles communicent, & ad Miſſas perſtent in Synodali deprecatione. Quæ qualis fuerit, mihi modò non occurrit. Et ad finem Scholiorum Vitus Amerbachius teſtatur inſpectum ſibi altare, quo tantus bellator in caſtris vſus, in monaſterio ſancti Emerani Regenſburgeñ. Quod non procul ab initio conſtitutionum ita ſcribit epiſcopis, Auditum eſt aliquos preſbyteros Miſſas celebrare, & non communicare, quod omninò in canonibus Apoſtolorum legitur interdictum, nõ eram allegaturus (non enim hîc agimus num ſit ſacrificantibus communicandum) niſi ſubderet, Quomodò dicere rectè poteſt, ſi non communicauerit, *Sumpſimus Domine, ſacramenta.* Viderimus ergo quomodò Imperator expenderit verbum, *Sumpſimus*, & num eodem modo à nobis cum tot ſimilibus orationibus (de quibus antè) expendi poſſit. Eſt autem canon Apoſtolicus 8. ſiue 9. anteà cum aliis productus, quòd miniſtri altaris oblatione celebrata communicare debeant. Cui contrariam quorundam ſacerdotum, oblatis Deo ſacrificiis, non communicantium conſuetudinem ſuſtulit can. 5. Concilij Toletani 12. allegatus in ca. Relatum. de Conſecrat. diſtinct. 2. iubens vt quoties quis vel in vna die ſacrificat, toties & participent. Nam quale alioqui erit ſacrificium, cùm ne ipſe quidem ſacrificans particeps fuerit? per hoc autem particeps fit, quòd de ſacrificio ſumit, iuxta illud 1. Corinth. Nónne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris? Ad quos fortè canones alludens Valafridus, qui & vbi ſuprà. Quoties, ait, ſacerdos in die Miſſas facit, communicare non omittit, id ſi non faciat, canonico feriendus iudicio. Sic antè ex Dionyſio diximus, ſacerdotẽ priùs ad ſacram communionem conuerſum, reliquos deinde vt communicarẽt, hortari in primitiua Eccleſia fuiſ-

se solitum. Porrò quod habet Caroli constitutio sacerdotem, si & vbi communicauerit, tum rectè demùm dicere, *Sumpsimus*, &c. non puto sensisse ministros pro aliis non offerre tantùm, sed & manducare, quasi quædam populi ora sint ac etiam ventres (absit verbo inuidia pariter & calumnia) Caroli seculo fuerit (ni fallor) recentius, fortè Scholasticorum, nec eorum omnium. Vnde Lyranus ad id Luc. 15. Et cœperunt epulari, In primitiua, inquit, Ecclesia non solùm eius ministri sumebant hoc sacramentum, sed etiam totus populus quotidiè, Act. 2. Et adhuc semel in ànno quilibet Christianus tenetur refici hoc sacramento. Reficitur etiam quotidiè, quia sacerdotes non solùm sumunt hoc sacramētum pro se, sed & pro populo. Meliùs (mea quidem sententia) & securius Aquinas, part. 3. quæst. 79. artic. 7. Eucharistiæ, cùm ea non solùm sacramentum sit, sed & sacrificium, sumptionem, ad oblationem & rationem pertinere sacrificij. Sumentibus ergo vtroque modo prodesse: non sumentibus, posteriore tantùm de vtrisque canon: de illis quidem, vt quotquot ex hac altaris participatione sumpserimus. De his, pro quibus tibi offerimus. Et vtrunque proficiendi modum Christum expressisse, dicentem, Luc. 22. 1. Corinth. 11. Qui pro vobis (vtique sumentibus) Et Matth. 26. Mar. 14. pro multis (scilicet aliis) effundetur, &c. Hæc ille, etiam si non nesciuit hæc Domini verba aliter quoque exponi posse. Sic Aquinas propius veteres, apud quos cùm tam sępe recurrat, ministros & pro aliis offerre non temerè vsquam apud eos legeris, alios & pro aliis sumere, bibere, manducare. Vt Augustini, præter eius tam multa anteriora, titulo can. Vtrum sub figura. De consecrat. distinct. 2. Christum, Christique verè carnem & sanguinem *Quotidiè* pro nobis, pro vita nostra immolari dicit, non ab aliis pro aliis sumi. Orationes ergo postcommuniales pro communicantibus, vt & ex Rationariis Ecclesiasticis prædiximus, institutæ, communione tamen desita, retentæ, vt & alia in sacris plura, commonent potiùs quid olim factum sit, ac proinde

facere debemus, quàm quid faciamus. Id genus certè orationum cum communione vel aliquandiu desiisse aut intermissum esse, vel mutatum constat ex Micrologo, scriptore licet non admodum prisco Sic enim habet cap. 51. De oratione super populum Presbyter post communionem pro solis communicantibus solet orare. Populus autem etsi quotidiè in Quadragesima conueniat, non tamen quotidiè, vt deberet, communicat. Ergo ne populus sic oratione vt communione careret, adiecta est oratio super populum, in qua non de communicatione, sed populi protectione specialiter oratur. Et omnes quidem iuxta sancti Ambrosij attestationem in Dominicis diebus communicare deberent, quibus oratio post communionem pro benedictione sufficere deberet. Sciendum autem iuxta antiquos patres, solos communicantes diuinis mysteriis solitos interesse. Vnde & ante oblationem iuxta canones iubebantur exire catechumeni & pœnitentes, qui videlicet nondum se ad communicandum parauerant. Hoc ipsa quoque sacramentorum innuit cōfectio, in qua sacerdos non pro sola sua oblatione & communicatione, sed & aliorum rogat: & maximè in oratione post communionem pro solis commūnicantibus orare videtur. Nec propriè communio dici potest, nisi plures de eodem sacrificio participent. Apud Græcos etiam legitur excommunicandus, qui vsque ad tertiam Dominicam non cōmmunicauerit Beati quoque patres Ambrosius & Augustinus ad quotidianam nos cōmunionem hortantur. Quod quia hodie nec ab omnibus presbyteris, nedum laicis obseruatur, congruè adiecta est oratio super populum, vt vel eo tempore vltima benedictione populus non careret, quo tamē communicare non soleret. Hinc & illa modernis consuetudo quæ non fuit antiquis, inoleuisse videtur, vt & in aliis temporibus presbyteri post finem Missæ benedicant, ne populum ita benedictione, vt communione priuatum discedere permittant. Hæc ille Micrologi titulo ante paucos annos cusus & recusus, sed anno 1518. hîc Bernoni, id est,

autori suo vendicatus & impressus, sub titulo de officio Missæ. Et hunc enumerat inter eius scripta Tritemius, quem abbatem Augiensem fuisse ait, & claruisse anno Domini 120. qui quæ de Græcorum communione sæpiùs quàm menstrua dixit, vellem probasset, vix enim animam fuisse probauimus. Nisi quod ei subscribit Valafridus cap. 20. in quo multa de hac re partim antè indicata. Vt tandem finiam, ídque alienis, vt cætera mea, verbis, Sunt qui requirant in Missa communionem. Sic (fateor) fuit à Christo, & olim ita consueuit (aliquandiu) obseruari. Verùm id quominùs fiat, haud stat per sacerdotes, sed per laicos, in quibus heu nimiùm refrixit charitas. Cœlestis ille cibus non obtrudendus inuitis, aut nauseantibus, auidè petentibus non negabitur. Nunc quæ possit esse communio, cùm quibusdam in locis templa vacua sint communionis tempore? Quidam aspersi mox domum abeunt, & ante introitum faciunt exitum. Alij post auditum, nec intellectum Euangelium. Atqui posteaquàm sacerdos dixit, *Sursum corda*, & *Gratias agamus*, tum præcipuæ populi partes erant, cùm tacente sacerdote quisque cum Deo loquitur. Atque interim illi fabulantur in foro, aut potant in popina, verecundius licet iis, qui toto sacro nugantur in templis. Denique tametsi inter sacrificantem & assistentes non est signorum sacramẽtalium communio, *Quæ nec olim inter omnes fuit*: Est tamen sacræ doctrinæ, piæ exhortationis, precationis, laudis & gratiarum communio. Commune igitur quod viuificat, Ioan. 6. illud commune non est, quod sine illis nihil prodest. Sic Erasmus in Psalm. 83. de amabili Ecclesiæ concordia. Quid autem homini vni, multæ adeò licet lectionis, aliud in mentem de hoc venisset: cùm nuper Tridenti Patres vtique tàm multi, tam docti, tam exercitati, non aliter tamen soluendo aut resoluendo fuerint? Sic enim habet Sessione 22. doctrinæ de sacrificio Missæ, cap 6. Optaret sancta Synodus, vt in singulis Missis fideles astantes, non affectu tantùm spirituali, sed sacramentali quoque Eucharistiæ perceptio-

ne communicarent, quò ad eos sanctissimi huius sacrificij fructus vberior proueniret: Nec tamen, si id non semper fiat, propterea Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, vt priuatas & illicitas damnat, sed probat, adeóque commendat. Siquidem eæ quoque verè communes censeri debent, partim quòd in eis populus spiritualiter communicet, partim verò, quòd à publico Ecclesiæ ministro, non pro se tantùm, sed pro omnibus fidelibus qui ad Christi corpus pertinent, celebrentur. Et can. 8. Si quis dixerit Missas, in quibus solus sacerdos sacramentaliter communicat, illicitas esse, ideóque abrogandas: Anathema sit.

FINIS LIBRORVM DE EVcharistia & vtraque Missa.

INDEX RERVM ET VERBORVM MAXIME INSIGNIVM

IN LIBROS DE ADORATIONE ET Eucharistiæ, déque priscis huius cultus ac modernis aduersariis: cuius A primam paginæ faciem, B postremam denotat.

A.

C.

DE EVCHARIſtiæ cultus priſcis ac modernis Aduerſariis.

F.

G.

L.

M.

N.

Hh

T.

V.

FINIS.

PRIVILEGE DV ROY.

CHARLES par la grace de Dieu Roy de France, A noz amez & feaux les gens tenans noz Courtz de Parlement à Paris, Toulouse, Roüen, Bordeaux, Dijon, Aix, Grenoble & Bretaigne, Baillifz, Preuoštz, & Seneschaux desditz lieux, Lyon, Poictiers, Orleans, Tours, Bourges, Angers, Champaigne. Et à tous noz autres Iusticiers, ou leurs Lieutenans Salut & dilection. Noz bien amez Pierre l'Huillier & Guillaume Chaudiere marchands Libraires Iurez de l'vniuersité de Paris. Nous ont faict remonstrer qu'ilz ont depuis quelque temps en ça recouuert vn liure intitulé Claudius Espencaus de Eucharistia & de vtraque Missa, &c. Lequel liure ils feroient volontiers imprimer, & mettre en lumiere: mais ilz doutent que pour les frustrer de leurs labeurs fraiz & mises qu'ilz ont faits. A ceste occasion les autres Libraires ou Imprimeurs le voulsissent semblablement Imprimer & exposer en vente sans leur vouloir & consentement s'il ne leur estoit surce par nous pourueu de remede conuenable humblement requerant iceluy. Pource est il, que inclinant liberallement à ladicte supplication & requeste, & pour aucunement releuer lesditz l'Huillier & Chaudiere des fraiz qui leur à conuenu & conuiendra faire pour mettre ledict liure en lumiere. Et aussi qu'il nous est apparu que ledit liure à esté veu & visité par deux venerables Docteurs Regens en la faculté de Theologie de Paris, suyuant leur certificat cy atachè soubz nostre contreseel par lequel ledit liure est declairé bon & catholique, & digne d'estre imprimé. A iceux l'Huillier & Chaudiere pour ces causes & autres à ce nous

mouuans auons donné & octroyé. Et de nostre grace special plaine puissance & auctorité Royal, donnons & octroyons par ces presentes, priuilege, congé licence & permission d'imprimer & faire imprimer en telle marge que bon leur semblera mettre en vente & distribuer ledit liure iusques au temps & terme de six ans, à compter du iour qu'il sera paracheué d'imprimer, deffendans à toutes personnes de quelque qualité qu'elles soient d'iceluy exposer & mettre en vente sans le consentement d'iceux l'Huillier & Chaudiere, sur peine aux contreuenans de confiscation du liure & d'amende arbitraire despens dommages & interestz enuers les parties. Voulons & nous plaist qu'en mettant ou faisant mettre par lesditz l'Huillier & Chaudiere au commencement ou à la fin dudit liure vn brief ou extraict sommaire de ces presentes elles soient tenues pour suffisamment signifiées & venues à la notice & cognoissance de tous, comme si expressement & particulierement elles auoient esté signifiees. Si vous mandons & à chacun de vous endroict soy & comme il appartiendra, que de noz presens priuilege, congé permission, & de tout le contenu cy dessus vous faictes, & laissez ledit l'Huillier & Chaudiere, & ceux qui auront le droit d'eux, ioyr & vser plainement & paisiblement sans leur faire ou donner aucun empeschement au contraire, lequel si fait mys ou donné leur estoit reparez & remettez ou faictes incontinent & sans delay reparer & mettre au premier estat & deu. Et à ce faire souffrir & obeyr contraignez & faicte contraindre par toutes voyes deuës & raisonnables tous ceux qui pource ferõt à contraindre: Car tel est nostre plaisir nonobstant oppositions ou appellations quelconques & sans preiudice d'icelles pour lesquelles ne sera differé. Et quelconques lettres à ce contraires.

Donné à Paris le dixiesme iour de Ianuier l'an de grace mil cinq cens soixante & treize. Et de nostre regne le treiziesme.

Par le Roy, M. Iean Iaques de Mesmes,
Maistre des Requestes ordinaire de
l'hostel present,

DE LANIONERE.